ioan grigorescu

DILEMA americană

SPECTACOLUL LUMII

IOAN GRIGORESCU

Dilema americană

SPECTACOLUL LUMII **

1981

CARTEA ROMÂNEASCĂ

ÎN LOC DE PREFAŢĂ, SAU : DESPRE RELATIVA DILEMĂ A AUTORULUI

Trăiesc un ciudat sentiment, pe care — aflu din lecturi —, l-au încercat aproape toţi cei ce s-au aventurat să... redescopere America. În aparenţă, totul e simplu : Mai puţin de o jumătate de mileniu de istorie, pusă în totalitatea ei sub semnul „galaxiei Gutenberg“, fără abuzuri apocrife, clar, răspicat, relevat ochilor lumii cu autoironie şi cu exhibiţionism ; două etape distincte — cea de pînă la declararea independenţei Statelor Unite, în 1776, şi cea de după cucerirea ei —, o galerie de oameni cu nume rămase celebre ori date uitării, un stil de existenţă contestat, dar propriu, un „way of life“ enunţat ca o condiţie a dreptului fiecărui individ la fericire, o stare de spirit dominată de apetenţa energică faţă de propăşirea clădită deopotrivă pe ascuţişul minţii şi pe cel al coatelor...

Dar, pentru oricine, „redescoperirea“ Americii condiţionează o obligatorie... descoperire de sine. Nu mai ştiu cine spunea că marile spirite sînt ca paraşutele : ele nu pot funcţiona decît deschise. Pentru o descindere în adevărul ei, America te obligă la o amplă deschidere de spirit, altfel ţi se refuză irevocabil. Exteriorul nu este decît spectacolul vizual, la îndemîna oricui, sufletul se află înăuntru, mai tainic, mai puţin schematic, mai complex, mai greu de dezvăluit. Istoria a fortificat acest suflet cu platoşa ei de evenimente memorabile, dîndu-i trăsături specifice. O istorie care n-a putut fi una şi aceeaşi pentru omul alb, pentru cel de culoare sau pentru amerindianul de baştină. Poate că fiecare şi-ar scri-o altfel. Şi cred că n-ar fi deloc lipsit de interes să

mai cunoaştem o istorie a Statelor Unite văzută prin destinul negrilor, şi alta, încă, prin soarta băştinaşilor. Ar exista, desigur, punţi de legătură cu istoria oficială — cea a coloniştilor albi care şi-au „făcut", aici, singuri, o naţiune, nemoştenită de la nimeni, ci născută, ca la soroc —, dar celelalte „posibile istorii" ar fi atît de diferite, încît am căpăta senzaţia trecutului unor lumi nu numai fără adînci convergenţe, ci, adeseori, chiar opuse.

În asta constă, dealtfel, una dintre obîrşiile dilemei americane. În asta, şi în altele. Vom vedea. Acum este însă vorba despre „relativa" dilemă a autorului.

Adevăr recunoscut : cărţile de călătorie sînt ca actele de deces ale actualităţii. Ele au doar aparentul avantaj de a fi, pentru moment — atunci cînd reuşesc —, oglinda prezentului viu, dar imediat sînt atacate de continua transformare a vieţii şi singurul lor merit este de a ne lăsa imaginea surprinsă în traiectoria unei continue mişcări, dezminţită sau completată de procesul de devenire a lumii descrise. Perenitatea unei astfel de literaturi nu rezidă decît în forţa ei de document-mărturie, care nu poate să apară decît din acuitatea spiritului de observaţie şi din obiectivitatea scriitorului. Cînd reuşeşte să se desprindă de ideile preconcepute asupra subiectului, cînd izvorăşte din adevăr şi cînd detaliile de viaţă la care face apel au forţă generalizatoare, cînd autorul evită snobismul, preţiozitatea şi parada de cultură faţă de temă, dar mai ales cînd ştie să trezească interesul, curiozitatea şi chiar uimirea cititorului — fără a face mereu apel la propria-i uimire —, o astfel de literatură are şanse să dăinuie măcar ca punct de referinţă.

Am călătorit într-o lume fabuloasă, fără un itinerar precis, încercînd să intuiesc starea de spirit şi să iau „fişa de temperatură" a unei ţări, la un moment dat. Pînă la scrierea acestei cărţi, în lume s-au publicat nu mai puţin de... 126.810 volume despre Statele Unite, „ţara cu 50 de ţări". Vreo duzină — dar nu toate „de duzină" — au apărut şi la noi. Cu mulţi

autori m-am întîlnit în gînduri, în sentimentul de stimă și prețuire față de tot ce are bun în el un mare popor în căutarea de sine. De alții m-am despărțit, neînțelegîndu-i. Am rămas cu propria mea dilemă. De ce, din moment ce aceasta nu este decît o literatură a „perisabilului", continui s-o scriu ? Tocmai de aceea. De ce încă o carte despre America, dintr-a o sută douăzeci și șaptea mie, cînd totul pare să fi fost spus ? Din speranța că, peste ani, o voi scrie din nou, și, obligat de realitățile acelei fabuloase țări să exclud tot ce mai este încă „perisabil" în cartea mea, pentru a nu lăsa din nesfîrșitul spectacol al lumii decît ceea ce se cuvine să rămînă.

Din păcate, car cu mine un sac greu cu nisip, avar însă cu firișoarele de aur rătăcite în el. Dar acolo e sămînța poverii de mîine. Și numai de cei care m-au primit cu ospitalitate, arătîndu-mi țara lor cu umbrele și luminile ei, depinde ca această mirabilă sămînță să încolțească în pămîntul sănătos și darnic al Americii.

Autorul

PENTRU CINE BATE CLOPOTUL DIN PHILADELPHIA ?

„Singurul lucru de care trebuie să ne fie frică este numai frica !"

Franklin Delano Roosevelt

- INVENTATORUL PARATRĂSNETULUI ÎN FAȚA FULGERULUI ENGLEZ
- LUMEA NOUĂ SE ÎNFIRIPĂ
- ÎN DOUĂ SECOLE PESTE 200 DE MILIOANE
- O ENERGIE DEBORDANTĂ, CENTRIFUGĂ, INSUBORDONABILĂ
- BĂTRÎNUL LUP AL DIPLOMAȚIEI AMERICANE FASCINA PARISUL
- FUNESTĂ TACTICĂ !
- CEL MAI MARE NOROC DIN ISTORIE
- „LUMEA S-A DAT DE-A BERBELEACUL"
- ȚĂRUȘUL-ACT-DE-PROPRIETATE
- PĂCATUL PRIMOGEN COMIS CU „INCONȘTIENȚĂ"
- CA O COPERTĂ DE CARTE VECHE CU PAGINILE SMULSE

Stau în fața clopotului expus la Independence Hall, din Philadelphia, cel care, în iunie 1776, a bătut ore în șir, vestind lumii nașterea unei națiuni. Dangătul lui era glasul bucuriei, glasul demnității și al mîndriei de sine. În bronzul clopotului, turnat în 1752, la Londra, sînt gravate cuvintele : „Proclam libertatea acestei patrii și a tuturor fiilor ei !" O libertate doar promisă, dar nu și acordată, și tocmai în numele ei căzuseră pînă în acel iunie 1776, după care aveau încă să mai cadă alții, pînă în 1883, toți cei ce și-au jertfit viața pe altarul patriei abia născute. În cei șapte ani, cît a durat războiul de independență, n-au fost prea mulți, ci doar vreo șase mii opt sute de morți, și vreo opt mii patru sute de răniți, care au luptat sub comanda generalului George Washington. Statisticile globale dau peste 25.000 de victime ale războiului americano-englez din 1775—1783, dar printre acestea se aflau și vreo cinci mii de francezi, din cei 44.000 veniți în sprijinul coloniilor din Lumea Nouă, cu speranța nedisimulată că, după victorie, își vor avea și ei partea lor de „prăjitură". Deocamdată, era vorba numai de partea de orgoliu. De nesperata „ocazie" ce se prezenta francezilor în a-și atrage izbînda în rivalitatea cu leul britanic, care se și vedea întronat „rege" în jungla națiunilor. Era vorba, pentru francezi, de plata umilitoarei note de la Dunkerque, unde un comisar englez fusese pus să supravegheze ca, niciodată, fortificațiile de coastă din fața Canalului Mînecii să nu mai fie reconstruite.

Era vorba de revanșa pentru înfrîngerea puterii maritime franceze. Pretextul se ivise, și el se chema „insurgența" coloniilor engleze din Lumea Nouă, pămîntul acela de peste Atlantic, întins în lungul coastei estice a oceanu-

lui, între Quebec și Florida spaniolă. Dincolo de el, spre apus, se întindea un imens teritoriu, „prăjitura" promisă învingătorilor, dar aflată, deocamdată, în mîinile „sălbaticilor" indieni.

Vanitos și răzbunător, King of England, George al III-lea, nepotul prusacului George de Hanovra — cel care învățase engleza abia către sfîrșitul vieții — se intitula „Born and educated in this country, I glory in the name of Britain" — născut și crescut în această țară, mă mîndresc cu numele britan —, a fost pus de istorie la răscrucea unor timpuri cînd vechiul curs al evenimentelor se ciocnea brutal de apariția unei noi puteri, încă embrionară, pe arena mondială. Doi oameni marcau scena britanică în acel ultim pătrar al veacului al XVIII-lea : filosoful John Locke, pentru care omul era o ființă rațională, cu respect față de legile moralei, născut liber și avînd dreptul să-și impună condițiile în contractul cu puterea ; și incoruptibilul William Pitt, detestat de rege pentru bucuria pe care i-o provoca răzvrătirea coloniilor americane, nesfiindu-se să afirme că America, „dacă ar cădea în luptă, ar face-o ca Samson, apucîndu-se de coloanele templului și prăbușind odată cu el întregul edificiu". Ros de boală, ajuns la capătul vieții, eliberîndu-se de frica represaliilor, Pitt avea curajul să declare că se temea mai mult de victoria Angliei asupra coloniilor răsculate decît de o posibilă înfrîngere a ei, spunînd : „Americanii nu au acționat întotdeauna cu prudență, dar nedreptatea ce li s-a făcut i-a împins la nebunie. Îi veți pedepsi oare pentru nebunia ai cărei autori sînteți voi ?"

După euforia păcii din 1763, cînd Franța fusese constrînsă să predea Angliei Canada, Saint-Vincentul, Dominica, Tobago și Senegalul, obligîndu-se să demilitarizeze portul Dunkerque, situat în fața Canalului Mînecii, imperiul britanic se trezea brusc prizonierul propriei sale expansiuni, coloniile americane dîndu-i tot mai multă bătaie de cap prin manifestările de nesupușenie față de tratamentul venit din partea metropolei. Pentru a-și putea acoperi o parte din cheltuielile impuse de menținerea trupelor sale de ordine din Lumea Nouă, Anglia a căutat să obțină mijloacele necesare din cele treisprezece „plantații", prin aplicarea taxelor asupra timbrului, fără să permită

primirea reprezentanţilor acestora în Parlamentul de la Westminster.

Naţiunea-fiică se manifesta tot mai icnoclastic în faţa naţiunii-mamă, acuzînd-o de vitregie şi de inechitate. America nu mai vroia să fie „Cenuşăreasa" familiei, o Indie apuseană din care Anglia să scoată prin abuz toate avuţiile, aşa cum o făcea cu cealaltă Indie, din Orient. Drepturile colonilor de peste ocean nu se mai puteau limita doar la expedierea produselor lor cu corăbiile aflate sub pavilion englez şi la desfacerea acestora exclusiv în porturile engleze, obligate să se mulţumească doar cu o industrie complementară, neconcurentă faţă de cea din metropolă, şi să se lase apărate numai de armata engleză staţionată pe coasta Atlanticului.

Pitt ceruse suprimarea tuturor taxelor impuse coloniilor de peste ocean şi obţinuse anularea lor, cu excepţia celor aplicate pe importul de ceai. Americanii, acţionînd din principiu, au renunţat să mai cumpere ceaiul livrat de metropolă, dacă acesta era taxat. A urmat episodul de la Boston, unde, un grup de localnici deghizaţi în indieni au luat cu asalt o corabie engleză acostată în port şi au aruncat peste bord încărcătura de ceai. Rebeliunea „supuşilor" coroanei a atras după sine represalii. Optsprezece luni mai tîrziu, începură ostilităţile armate desfăşurate în toată regula. „Pentru şaisprezece mii de lire — cum scria André Maurois în *Istoria Angliei* — Marea Britanie a pierdut un imperiu."

Londra n-a putut să priceapă niciodată cum s-a produs asta. Experţii ei — după cum afirmă Maurois — considerau că disidenţa coloniilor va fi curînd înfrîntă, deoarece acestea „nu aveau nici un oraş fortificat, nici un regiment disciplinat, nici un vas de război, fiind total lipsite de credite. Nici din punct de vedere financiar, nici din punct de vedere militar, America nu era pregătită să susţină un război împotriva Angliei şi, în afară de aceasta, dacă ea înceta s-o mai ocrotească, americanii aveau să fie expuşi unor atacuri din partea tuturor puterilor maritime din lume..." Opinia experţilor englezi în această problemă era netă, deşi ea denota orbul găinilor : „Americanii sînt un popor slab, care trebuie să fie ocrotit de o putere navală timp de cîteva secole !"

În realitate, lucrurile s-au petrecut așa cum au fost consemnate de istorie. O sută șaptezeci de ani mai tîrziu, în timpul celui de al doilea război mondial, Anglia avea să fie aceea care să depindă vital de protecția Americii și de forța ei navală, pentru a putea rezista celui de al III-lea Reich german și a ieși victorioasă din marea conflagrație.

Dar atunci cînd coloniile deveneau insurgente, se lansa o mare sfidare. O sfidare care a fost primită de tronul londonez ca o provocare la duel. George al III-lea nu vroia tratative. Ci, pur și simplu, supunerea necondiționată a „rebelilor". Aceștia se constituiau în echipe de voluntari gata „à la minute" să se arunce în luptă, de unde și denumirea de „Minuteman" rămasă în vigoare în toate acțiunile de război americane, care împreunau voluntariatul sacrificiului. Au căzut primii morți. Clopotul de bronz de la Independence Hall a avut de ce să bată în dungă. Independența costa nu numai vieți scumpe, ci și o enormă cheltuială de valori morale. Se consumase o efuziune de spirit fără precedent în analele de pînă atunci ale statelor abia încropite, se dăruiseră elan, elocvență, talente înflăcărate, virtuți de tribuni.

Se investigase întreg tezaurul de spiritualitate iluministă a Europei secolului al XVIII-lea și, pe eșafodajul adeseori utopic al ideilor marilor gînditori din pragul epocii moderne, se clădiseră convingeri profunde. Se citiseră sub lupă scrierile lui Montesquieu, Voltaire, Rousseau și Locke, se studiaseră lucrările economistului englez Adam Smith, care tocmai în ajunul declarării independenței Statelor Unite publica *Bogăția națiunilor*.

Europa inspira, dar America trebuia să acționeze. Și, pentru a-și „limpezi gîndurile", ea l-a scos în arenă pe Thomas Paine, „pamfletarul paricid", inconclastul înveterat care, deși poposise la Philadelphia abia în 1774, venind din Anglia — „patria-mumă" —, n-a găsit altceva mai bun de făcut decît să agite spiritele federaliste împotriva metropolei de peste ocean și, în primul rînd, a coroanei britanice. Cartea sa, *Common Sense — Gîndul sănătos* —, în care „instiga" la cucerirea independenței tinerelor state din Lumea Nouă pe calea armelor, atingea formidabilul tiraj pentru vremea aceea de trei sute de mii de exemplare, devenind, astfel, primul „best-seller" al publicisticii ameri-

cane într-un moment cînd întreaga populaţie a celor treisprezece state, luată la un loc, abia trecea de trei milioane de suflete (indienii, poate nu mai puţin numeroşi, nerecenzaţi). Paine este „naşul" Statelor Unite, deoarece de sub pana lui a ieşit propunerea ca viitoarea federaţie să poarte numele de „United States of America". Un naş care, la „botez", s-a angajat sub drapelul federal, oferindu-se voluntar în armata continentală. Scăpat cu viaţă din război, s-a întors în Anglia, pe care a regăsit-o, după treisprezece ani de absenţă, ostilă, gata să-l sfîşie dacă n-ar fi fost aureolat de popularitatea cîştigată în Lumea Nouă.

Nimeni încă n-a putut da pînă acum o explicaţie exhaustivă fenomenului Thomas Paine. În mod neîndoielnic, Paine a fost un fenomen unic în felul său, una din acele enigme ale vieţii americane dintr-un moment cînd evenimentele se precipită, desfăşurîndu-se sub ochii tuturor, dar ceva esenţial rămîne inexplicabil, sau, pentru a ne păstra în termenii dialecticii, să-i zicem, „dificil de explicat". Este dificultatea explicării tuturor geniilor care şi-au devansat timpul vorbind prezentului cu vocea viitorului. Oare cine l-ar putea explica complet şi definitiv pe Nicolae Bălcescu al nostru ?

Autorul lui *Common Sense,* cea mai pasionantă scriere a revoluţiei americane, a rămas îndelung un anonim. Broşura sa devenise celebră, producînd un răscolitor efect, cum niciodată vreun text imprimat nu mai exercitase asupra conştiinţelor. Atunci cînd Benjamin Franklin a dezvăluit paternitatea reală asupra scrierii — atribuită de ctitori unui geniu de inspiraţie divină — autorul s-a dovedit a fi un bărbat de 39 de ani, provenind dintr-o familie de quakeri englezi, fiul unui fabricant de corsete, fost vameş, predicator, băcan, învăţător, perceptor fiscal de două ori scos din administraţia financiară britanică, un om poposit abia de patrusprezece luni în Lumea Nouă. Dar el îşi muiase pana în călimara iluminismului european, în care patima nesupunerii şi intoleranţa vărsaseră sînge şi venin.

Şi, totuşi, ceea ce stimulase relevarea personalităţii lui Paine fusese tocmai oroarea faţă de violenţă, faţă de opresiune şi intoleranţă. Cînd a sosit la Philadelphia, în

toamna lui 1774, l-a căutat pe Franklin, pe care îl cunoscuse la Londra. Acesta, intuindu-i personalitatea, i-a încredințat conducerea publicației sale, *Pennsylvania Magazine*, lăsîndu-i liber flerul polemic și stimulîndu-i verva și apetența de a se amesteca fără prejudecăți în treburile „interne" ale coloniilor engleze.

Cerîndu-i să scrie o istorie a controverselor dintre coloniile engleze din America și tronul britanic, Franklin a primit din mîinile lui Paine un virulent pamflet de profundă orientare independentă, republicană, un uragan antimonarhist și antiparlamentar, o înflăcărată chemare la luptă și rațiune. Soluția propusă nu era decît una : ca America să oblige Parlamentul britanic de a-i acorda libertățile cerute, reparînd astfel injustițiile comise față de cele treisprezece colonii de peste Atlantic.

Sfidarea lansată celei mai mari puteri a lumii occidentale din acea vreme era pe măsura mizei puse în joc. Ea atrăgea de partea coloniilor puteri europene rivale Angliei, deși principiile politice și instituțiile acestora n-aveau nimic comun cu revendicările insurgenților de peste ocean.

Șapte luni de la apariția lui *Common Sense*, Congresul american proclama independența celor treisprezece state, ca și cînd actul de o atît de covîrșitoare importanță pentru viitorul lumii ar fi ajuns brusc la soroc. Spusele lui Paine se dovediseră profetice, în ciuda șocului produs asupra cititorilor săi și chiar a scadenței preconizate de autor pentru schimbările invocate : „Aceasta nu este o chestiune de o zi, de un an, nici măcar de o epocă. Posteritatea este nemijlocit interesată de lupta noastră ; de aceea, ce se petrece astăzi o va afecta într-o măsură mai mare sau mai mică, de acum pînă în vecii vecilor. Asta, deoarece acum este vremea însămînțării pentru Uniunea continentului, vremea credinței și a onoarei. Cea mai mică fisură permisă acum va fi ca un nume scrijelit în scoarța fragilă a unui tînăr stejar ; rana va crește odată cu copacul, iar literele ei enorme vor fi citite de urmași..."

Clamînd separarea de metropolă, reclamînd urgența cuceririi independenței, strigătul lui Paine atingea, prin patosul și forța sa emoțională, paroxismul : „O, voi, celor ce vă e dragă seminția umană ! Voi, cei ce îndrăzniți să vă opuneți nu numai tiraniei, ci și tiranului, înainte !

Lumea Veche este pretutindeni strivită sub opresiune! Pretutindeni libertatea este asasinată. Asia și Africa au alungat-o de vreme îndelungată. Europa o privește ca pe o străină, iar Anglia i-a dat ordin să plece! O, primiți-o voi pe cea izgonită. Învățați să pregătiți din timp un adăpost oamenilor !“

Cu un astfel de strigăt al furiei nestăpînite și demolatoare, omul îmi apare dintr-un portret pictat de George Romey, expus în Independence Hall, ca un Saint Just mai mult incisiv, caustic și virulent decît fanatic : o față cu ochi pătrunzători de o inteligență acută, tîmple înalte, părul șaten, dat peste cap, deschizînd deasupra frunții o acoladă largă, nasul puternic, buzele tăiate energic, nici cărnoase, nici din brici, o bărbie proeminentă fără semnul trufiei arogante, obraz brăzdat de cute adînci, arcade violente, de sub care privirea te urmărește penetrantă, aparținînd inteligenței ofensive, determinării, certitudinii.

Omul a avut un destin mai curînd tragic decît apoteotic. În ajunul izbucnirii războiului de independență, el a fost vocea speranței și a fermității. Fără să poată crea sistem, fără să poată impune schimbări sociale, scrierile lui au încurajat și au dat cutezanță. Singura lui „erezie“ a fost să ceară abolirea sclavajului, pledînd în favoarea drepturilor negrilor. Libertatea, șansele trebuiau să fie egale pentru toată suflarea omenească. Numai că lumea care se ridica vroia libertate, dar nu chiar pentru toți.

Cedîndu-și drepturile de autor finanțării războiului de independență, Paine n-a făcut decît să-și îmbogățească editorii. Dezinteresul său material, absolut „antiyankeu“, l-a redus la o pauperitate jenantă nu numai pentru cel care o suporta, ci și pentru suporterii lui. „Este cu totul nedrept — avea să-i scrie el mai tîrziu lui Washington — că țara care ar fi trebuit să-mi dea un cămin abia mi-a putut oferi un azil.“ Congresul i-a alocat atunci o „gratificație benevolă“, cu care Paine s-a retras într-o căsuță din Bordentown, în New Jersey, unde intenționa să se consacre lucrărilor științifice.

În 1787 a vrut să revadă Anglia, adevărata lui patrie, fără să bănuie că îi vor trebui cincisprezece ani ca să se reîntoarcă în „iubita lui America“. Între aceste date ale noului exil voluntar, s-a interpus marea revoluție franceză

din 1789, şi atunci Paine s-a simţit în mod febril şi total atras de baricadele sansculoţilor. În 1791 şi 1792 a scos volumele celebrei sale lucrări *Drepturile Omului*, care i-a atras un nou val de discriminări din partea Albionului. Efigia lui a fost arsă într-o piaţă publică din Londra, şi George al III-lea l-a condamnat la moarte în contumacie. Franţa revoluţionară i-a acordat însă cetăţenia, propunîndu-l pentru alegerile în Convenţie. A fost deputat de Calais şi a participat la redactarea noii Constituţii franceze. Un apel în favoarea lui Ludovic al XVI-lea, în care Paine cerea să se cruţe viaţa monarhului detronat, i-a atras ura celor mai robespierreni dintre revoluţionari. Arestat, închis ca „supus anglican", americanul Thomas Paine şi-a salvat cu greu gîtul de sub cuţitul ghilotinei.

S-a reîntors în America abia la sfîrşitul anului 1802. Ultima sa lucrare, *Secolul raţiunii*, gîndită în cele optsprezece luni de prizonierat în închisorile franceze, i-a atras inimiciţiile clerului şi ale partizanilor sclavajului. Retras la New Rochelle, în statul New York, „Mister Common Sense" — cum îl supranumiseră americanii — a murit la 8 iunie 1809 în vîrstă de 72 de ani. Rămăşiţele lui pămînteşti, revendicate după zece ani de Anglia, s-au rătăcit, deshumate, prin marele osuar fără nume al umanităţii. „Stă în puterea noastră — scrisese el în *Common Sense* — să refacem începutul lumii. O asemenea ocazie nu s-a mai ivit de la potopul lui Noe. Naşterea unei Lumi Noi se află la îndemîna noastră, şi o rasă de oameni care va deveni tot atît de numeroasă ca aceea a întregii Europe poate să-şi cîştige partea sa de libertate prin evenimentele ce se vor desfăşura în numai cîteva luni..."

*
* *

Şi aşa a fost să fie.

În spatele lui Paine, un titan cu aspect de bonom, savant genial, om politic şi diplomat fără pereche, domina scena vremii. Avea 70 de ani în anul independenţei. Făcuse de toate, fusese tipograf, editor, fabricant de săpun, plantator de varză, pasionîndu-l deopotrivă forţa mareelor, domesticirea trăsnetului şi căderea imperiilor. Era Benjamin Franklin. La 24 de ani a editat cea mai

populară gazetă din coloniile engleze de pe coasta Atlanticului. El este creatorul serviciului poştal american, al unităţilor de pompieri, al primului spital pentru alienaţi. Contribuind la înfiinţarea unei academii de studii superioare, el a devenit fondatorul Universităţii din Pennsylvania. În 1752 a lansat celebrul lui zmeu în norii unei furtuni. Riscînd electrocutarea, el a legat sfoara cu o cheie de fier pe care o ţinea în mînă, pentru a putea dovedi că fulgerele proveneau din descărcarea energiei electrice. Astfel a inventat paratrăsnetul.

În 1776 a fost trimis în Franţa, cu misiunea de a pleda cauza coloniilor insurgente și a obţine sprijin pentru cîştigarea războiului de independenţă. Era război, și victoria nu se întrezărea. Iar el era bătrîn, dar nu vroia să depună armele.

Totuși, traversarea oceanului pe timp de iarnă, ca și pericolul de a fi interceptat de o navă engleză — ceea ce l-ar fi dus direct la spînzurătoare, ca „trădător" — constituiau pentru bătrînul diplomat griji cumplite. Dar devotamentul lui faţă de cauza tinerelor state ridicate la luptă îl obliga să plece. Un an la Paris, n-a reuşit să stimuleze îndeajuns pofta de revanşă a Franţei. Washington pierdea. Philadelphia căzuse în mîinile englezilor. Dar curînd a venit ştirea capturării de către armata lui Washington a generalului englez Burgoyne şi a eşuării ofensivei britanice la Saratoga. Foreign Office-ul londonez i-a ordonat atunci agentului său de la Paris să-l caute pe Franklin pentru a-i propune un armistiţiu. Condiţia pusă de reprezentantul Americii era una şi aceeaşi : Independenţa ! „Pentru cucerirea acesteia — i-a spus Franklin emisarului londonez — America este gata să se bată cincizeci de ani !" Teama ca, totuşi, „tratativele" să nu ducă la pierderea „ocaziei" a clintit Franţa din inerţie. Tratatul de alianţă, semnat în grabă, a angajat-o de partea statelor americane, antrenînd-o în război. La capătul acestui război, care avea să dureze pînă în 1783, o mare putere colonială începea să-şi întrezărească declinul (Anglia), un rege îşi pierdea tronul (Louis al XVI-lea al Franţei) şi o nouă naţiune apărea între popoarele lumii (Statele Unite ale Americii).

*
* *

De unde pornise această „nouă lume“ ? Ar fi prea departe să spunem că de la Columb. Abia în 1607 se formase prima colonie engleză pe teritoriul Americii de Nord, în Virginia, unde, din cei o sută cinci pasageri care au coborît de pe cele trei corăbii ancorate la Jamestown, după şapte luni de foamete şi boli, mai rămăseseră în viaţă mai puţin de o treime. I-a salvat „iarba dracului“, tutunul, singura cultură posibilă de oarecare randament economic, căreia Europa îi prinsese gustul şi, deci, era bună de exportat în metropolă. Şi pentru ca plantaţiile tinere să prospere, timp de douăzeci de ani au tot fost trimişi noi şi noi coloni, cărora, în 1619, li s-a furnizat drept mînă de lucru necondiţionată prima partidă de sclavi negri aduşi din Africa, via Brazilia. Legendara corabie „Mayflower“, la bordul căreia se aflau cei 101 „Pilgrims“, a acostat în 1620. Ei au fondat Plymouth Colony şi, totodată, micul cimitir din Cap Cod, care, după numai un an, număra cincizeci de morminte, jumătate din efectivul fondatorilor. În 1624, întreaga Virginie avea 1.275 de locuitori, populaţie din care trei sferturi erau bărbaţi, iar un sfert femei, majoritatea între 18 şi 25 de ani. Deceniul 1630—1640 a descărcat în Noua-Anglie peste patruzeci de mii de coloni „puritani“, dintre care cei mai mulţi s-au stabilit în Massachusetts-Bay-Colony, unde au fondat Bostonul. Un an mai tîrziu, populaţia tuturor coloniilor de pe coasta estică a Atlanticului de Nord abia atingea cincizeci de mii de suflete. Dar continuau să vină, şi nu numai din Anglia. Prin 1664, valonii formaseră New Amsterdamul, concesionat curînd ducelui de York, care s-a şi grăbit să schimbe numele noii aşezări în New York. În 1685 suedezii preferă valea fluviului Delaware. Francezii hughenoţi se stabilesc, în 1685, în provincia New-Rochelle şi în Carolina de Sud. Patru ani mai tîrziu, în 1689, primii presbiterieni veniţi din Scoţia şi Irlanda fondează Scotch-Irishul. Pe pragul dintre secolele XVII—XVIII, Virginia număra 62.000 de locuitori, dintre care aproximativ 10.000, negri : Sclavi. Anunţurile publicitare din metropolă nu încetau să stimuleze tineretul din clasele de jos ale Angliei să accepte un contract de

angajare pe patru ani în Lumea Nouă, asigurîndu-li-se gratuitatea transportului şi eventualul drept la căpătuială după împlinirea stagiului de ucenicie la pionierat. Principalii amatori de voiaj erau însă, cu precădere, clienţii puşcăriilor pentru datornici. Plecarea le dădea posibilitatea să-şi achite ulterior datoriile şi astfel să scape de închisoare. Lumea Nouă se înfiripa. Rasele şi naţionalităţile se amestecau. Primul episod din serialul războaielor „French and Indian war“ se consumase între 1690 şi 1697. După cinci ani de pace, avea să izbucnească cel de al doilea episod al răfuielilor cu concurenţii metropolei de dincolo de Canalul Mînecii şi al exterminării populaţiilor băştinaşe. De astă dată, războiul pentru „curăţirea“ terenului de „intruşi“ şi de „sălbatici“ avea să dureze unsprezece ani, rămînînd în istorie sub eufemisticul nume de „războiul pentru succesiunea Spaniei“. Între timp, din Palatinatul german începuseră să sosească primele transporturi de imigranţi nemţi, care s-au stabilit în Pennsylvania. La sfîrşitul acestui război, populaţia tuturor coloniilor engleze de peste ocean abia trecea de patru sute de mii de suflete. În 1740, Carolina de Sud era prima colonie cu o populaţie neagră majoritară : aproape patruzeci de mii de oameni de culoare, la douăzeci de mii de albi. Anii 1744—1748 aveau să marcheze cel de al treilea episod al lui „French and Indian war“, fiecare dintre beligeranţi avînd aliaţi diferite triburi indiene rivale. Drept care, atît triburile francofile, cît şi cele anglofile erau decimate cu egală osîrdie. Ultimul episod din acest serial s-a consumat între 1755 şi 1760 între aceleaşi tabere. De partea englezilor a luptat George Washington, iar rezultatul final a însemnat pentru Franţa pierderea Canadei.

Lumea Nouă se aşeza temeinic, coloniile căpătau identitate, profil şi ambiţii proprii. În 1764, Massachusetts Colony număra un sfert de milion de locuitori ; provincia New York ajungea la 168.000 de suflete — dintre care 11,8 la sută „suflete negre“ — iar Connecticut depăşea două sute de mii. Pe ansamblu, în ajunul războiului de independenţă, care îl avea pe Washington în fruntea armatei continentale antiengleze, formată din aproximativ două sute de mii de oameni, coloniile hotărîte să-şi scuture jugul numărau aproximativ trei milioane de locuitori.

Pentru aceştia bătea clopotul din Philadelphia în iulie 1776. Congresul Continental întrunit în oraşul lui Penn adopta la 4 iulie Declaraţia de Independenţă pe baza proiectului redactat de Jefferson. Ruperea de metropolă era comisă, cele 13 „plantaţii“ autointitulîndu-se „Coloniile Unite“, pentru ca, două luni mai tîrziu, să fie adoptat titlul de „United States of America“, propus de Thomas Paine. America intra în cel de al cincilea război din scurta ei istorie. Un război de care americanilor nu le este ruşine. Al cincilea din treisprezece războaie cîte a declanşat, sau la cîte a participat, de la începutul embrionar al naţiunii şi pînă în anul bicentenarului independenţei.

Atunci însă cînd bătea clopotul acesta doar cît o baniţă, păstrat într-o casetă de sticlă din Independence Hall, naţiunea abia se năştea cu adevărat. Chinurile facerii se consumau pe cîmpul de luptă. Războiul dura de mai bine de un an. Dar acesta nu era decît începutul. El avea să mai dureze încă şase ani, deşi inamicii nu mai erau „alţii“, ci foştii „compatrioţi“ de pînă mai ieri. Descendenţii „fraţilor inamici“ continuă să cerceteze şi azi motivele divorţului care le-a scindat familia. Coloniile insurgente încă nu cunoşteau militarismul iacobin, şi ofiţerii din armata generalului Washington continuau să ciocnească în bivuacurile dintre bătălii în cinstea majestăţii-sale regele George al III-lea al Angliei ! Ambiguitatea sentimentelor era în taberele adverse reciprocă. Englezii spuneau că adoră America, dar că nu îi iubesc pe americani — ceea ce era de înţeles ! —, în vreme ce americanii susţineau contrariul : ei îi adorau pe englezi, dar nu puteau suferi Anglia, care se erija în stăpînă hapsînă. Mai tîrziu, Mark Twain avea să comenteze : „The queen's english — engleza vorbită la Curte — nu există ! Limba engleză este o societate pe acţiuni, şi tocmai noi, americanii, deţinem pachetul cel mai solid !“

Rivalii vorbeau aceeaşi limbă şi aveau strămoşi comuni. Miza era un imens teritoriu şi un popor mîndru care se vroia de sine stătător. Coabitarea părea că s-ar fi impus de la sine. Grosul colonilor era format din oameni care veniseră din Anglia cu intenţia de a transplanta dincolo de Atlantic stilul de viaţă britanic. Dar, cu fiecare etapă parcursă, constatau imposibilitatea acestui transplant. Va-

lorile stabile ale metropolei începeau să devină pe teritoriul american cu totul instabile. Consanguinitatea, comunitatea de cultură, de tradiţii şi de limbă se vedeau împănate pînă la refuz de elemente „eterogene", şi „întregul" — şi aşa destul de pestriţ — se trezea brusc într-o insolubilă contradicţie cu interesele „patriei-mume". Tutela severă exercitată asupra progeniturii coloniale devenea pentru cei ce o suportau de nesuferit. Dorinţa autonomiei şi independenţei apărea în ochii furnizorilor de materii prime pentru metropola de peste ocean drept cauza a cărei soluţionare nu mai putea accepta amînarea.

Timpul se precipita. Lumea Nouă era grăbită să-şi obţină certificatul de naţionalitate şi de cetăţenie proprie între popoarele lumii. Nepoţii şi strănepoţii Părinţilor Pelegrini nu mai vroiau să fie coloni, supuşi britanici. Coroana imperială se cerea înlocuită prin constelaţia statelor ce îşi întemeiaseră federaţia.

Tutela engleză era severă. Ea începea cu dependenţa relativei prosperităţi economice a coloniilor faţă de comerţul britanic, continua cu asistenţa militară impusă şi, implicit, cu angajarea forţelor de care dispuneau „plantaţiile" în conflictele europene ale imperiului. Cultura americană — deşi doar incipientă — era brutal subsumată, ca o manifestare „provincială", spiritului artistic britanic. Dar această cultură exista, aducînd în tezaurul înţelepciunii universale valori proprii, incontestabile. Deşi „jugul" imperial al Albionului nu era sinonim cu cel otoman sau austro-ungar, pe care îl suportau încă multe popoare europene, el se cerea scuturat fie şi numai din cauză că numai astfel americanii — cu irepresibila lor oponenţă faţă de orice constrîngere — puteau deveni stăpîni pe ambiţioasa lor soartă. Se căutau strămoşi proprii. Şi atunci s-a creat mitul „Părinţilor Fondatori" şi al corăbiei „Mayflower". Tînăra naţiune nu mai accepta să fie considerată parte „transbordată" a naţiunii din metropolă, ci se vroia „moştenită", făurită în cultul propriei continuităţi, deşi această continuitate n-avea o vîrstă mai mare de cîteva generaţii. Bătrîna Anglie, încă stăpînă absolută pe mările şi oceanele lumii, îşi vedea fiica americană trecînd brusc de la o pubertate cu neliniştitoare tulburări de creştere la o adolescenţă năbădăioasă şi o maturitate fugace. Dar ceea ce

revendica mamei, ea nu acceptă să acorde tuturor fiilor ei — populaţiile băştinaşe, triburile de indieni, „pieile roşii“ apărînd în ochii ei drept ceva intermediar între animale şi oameni, sălbatici supuşi unei singure soarte : pacificarea prin forţă. Şi răfuiala cu metropola trecea de pe planul secundar al falsei condescendenţe pe cel principal al confruntării armate. Războiul care survenea aştepta ocazia cea mai potrivită pentru a se transforma în epopee naţională.

„În consecinţă, declarăm...“ citesc în textul Declaraţiei de Independenţă redactat de Jefferson şi expus ca principală piesă de muzeu în Independence Hall : „Atunci cînd, pe parcursul evenimentelor, un popor este obligat să rupă legăturile politice care îl leagă de alt popor şi să-şi cucerească o poziţie egală şi separată printre puterile Terrei, drept pe care i-l dau legile şi Dumnezeul naturii, respectul faţă de opiniile oamenilor cere ca el să-şi declare cauzele care l-au împins la separare.“ Jefferson se întreba : „Oare de ce o sută şaizeci de mii de electori englezi să impună legea lor unui număr de patru milioane de americani ?“ Întrebarea lui Jefferson era logică, dar americanii încă nu ajunseseră în 1776 la patru milioane, în ciuda faptului că, pe parcursul unui singur secol, populaţia celor „treisprezece colonii“ se mărise de zece ori, înregistrînd extraordinarul ritm de creştere de 30—40 la sută pe deceniu ! Primul recensămînt oficial realizat la 14 ani de la cucerirea independenţei, în 1790, dădea cifra globală de 3.929.625 de locuitori, dintre care 697.681 negri. Şaizeci la sută dintre albi erau de provenienţă etnică engleză, 8,6 la sută de origine şi de limbă germană, 9 la sută scoţieni, 3,6 la sută irlandezi, 3,1 la sută olandezi, 2,3 la sută francezi. Cît despre egalitatea între oameni, pe care declaraţia o subliniază ca pe o noţiune sacrosanctă, ea nu era aceeaşi în toate cele treisprezece state. Pentru cei din Virginia, termenul trebuia explicat : „numai oamenii liberi sînt egali !“, iar ce însemna asta pentru virginieni apărea clar din faptul că, din cei aproape şapte sute de mii de negri recenzaţi în 1790, peste patruzeci la sută, adică 292.717 oameni de culoare, erau concentraţi tocmai în statul Virginia, unde libertatea nu putea avea altă „culoare“ decît

albă. Aici, o nouă paranteză se cere deschisă către actualitate, spre a vedea cît de rapidă a fost, în continuare, creşterea populaţiei S.U.A. : la recensămîntul din 1971, şaizeci la sută din cei chestionaţi şi-au declarat o apartenenţă etnică : 31 de milioane s-au considerat de provenienţă engleză, scoţiană sau galică, 25 de milioane germani, 16 milioane irlandezi, 8 milioane italieni, 5 milioane francezi, 5 milioane polonezi, 2 milioane ruşi, 5 milioane mexicani, 1,5 milioane portoricani etc. Ceilalţi patruzeci la sută dintre recenzaţi nu şi-au declarat apartenenţa la nici o origine etnică anumită, întrucît naţionalitatea lor nu figura în *chestionare*. În schimb, din cele 23 milioane de negri înscrişi de recenzori în formulare, după evidenţa culorii pielii, numai aproximativ 20 de milioane s-au declarat „negri“. Ţara ajunsese la acea dată la peste 213 milioane de locuitori. Uluitoare explozie demografică dacă ne amintim că, două secole mai înainte, cei ce-şi revendicau cu vehemenţă independenţa abia depăşeau... trei milioane ! Timp îndelungat, „explozivul“ acestei demografii galopante a fost acumulat de milioanele de imigranţi care, în special în secolul al XIX-lea, au poposit în America. La asta s-a adăugat însă şi o extraordinară fertilitate a cuplurilor de coloni. Acestora se datorează două treimi din creşterea numărului de suflete americane, în secolul al XVIII-lea, imigranţilor din acea epocă revenindu-le numai o treime din noul efectiv al populaţiei. Familiile cu opt, zece şi chiar doisprezece copii nu erau o raritate. Benjamin Franklin, bunăoară, provenea dintr-o familie bostoneză cu... 17 copii ! „Wellfare“ — bunăstarea colectivă — trebuia să se bazeze pe prosperitatea individuală a celor care învăţaseră bine lecţia nescrisă, dar adînc înrădăcinată în mitul despre „make money“. Iar aceasta însemna cultul proprietăţii, cei lipsiţi de avere neputînd fi, în accepţiunea vremii, cetăţeni capabili să garanteze stabilitatea ordinii în state. Individualismul posesiv era cifrul cromozomic al celulei, hormonul de creştere al noii societăţi. Dreptul la fericire era sinonim cu dreptul la a poseda. Orice. Mai ales, bunuri materiale : pămînt, vite, copii, sclavi. Adevărata libertate nu se putea exersa decît prin conjugarea verbului „a avea“. Din tot ce a scris Tocqueville, americanii au reţinut o maximă pe care o citează

ca pe un verset : „Cine caută în libertate altceva decît a poseda este făcut pentru a servi !“ În august 1776, Richard Henry Lee îi scria lui Samuel Adams : „Unirea care a însoțit declarația va umple de bucurie inimile tuturor adevăraților prieteni ai libertății umane ; cînd vom reuși să asigurăm aceasta printr-o justă și înțeleaptă confederație, fericirea Americii va fi implicit asigurată, cel puțin atîta timp cît ea va continua să aparțină virtuților. Cînd ne vom pierde virtuțile, nu vom mai merita să fim fericiți !...“

Deocamdată, principala virtute era energia. O energie debordantă, centrifugă, insubordonabilă și, adeseori, violentă. Concentrarea acestei energii anarhice, care se manifesta în erupții brutale, luîndu-și drept principal argument pistolul și rapiditatea apăsării pe trăgaci în direcția țintei mișcătoare, constituia unul din obiectivele neatîrnării.

Cînd, la 30 iulie 1777, nava franceză „La Victoire“ îl debarca, la Philadelphia, pe tînărul Gilbert de La Fayette, venit să lupte „pentru independența Americii în numele libertății“, ceea ce găsea aici înflăcăratul voluntar era departe de imaginea pe care și-o făcuse el despre război. Dealtfel, nici congresmenii întruniți în capitala Pennsylvaniei n-au prea căzut în extaz la vederea acelui marchiz în dantele, cu ochii scînteietori, cu aplomb cam nevricos, care cerea cu vehemență să fie imediat cooptat în armata americană. Refuzul părea inevitabil. Atunci, înflăcăratul aristocrat a pus mîna pe pană și pe hîrtie și a scris clar și răspicat : „După sacrificiile făcute de mine — La Fayette armase „Victoria“ din propriul său buget, și aceasta nu avea să fie singura sa contribuție la efortul de război al americanilor — am dreptul să cer două satisfacții : una este să slujesc pe propria mea cheltuială ; cealaltă este să fiu acceptat ca voluntar !“ Și a semnat. Concretețea și promptitudinea gestului au plăcut simțului practic american. Înflăcăratul marchiz a fost pe loc numit, nici mai mult, nici mai puțin, general-maior în armata Statelor Unite. Două zile mai tîrziu, proaspătul gradat primea, alături de George Washington, trecerea în revistă a trupelor americane. Cei doi făcuseră cunoștință în ajun, și primul contact dintre ei fusese un adevărat „coup de foudre“. Majestuosul general, „omul destinului“ în ochii tinerelor

state, avea 45 de ani și impunea atît prin trecutul său militar, aureolat de victoriile repurtate tocmai împotriva francezilor, din partea cărora venea acum să lupte alături de el La Fayette, cît și prin energia și extraordinara sa popularitate în rîndurile tuturor păturilor sociale. În ochii tînărului său subaltern, marele general apărea mai mult decît un om al armelor, mai mult decît un comandant, mai mult decît un erou. Între cei doi s-a născut pe loc o profundă simpatie, deferentă și filială din partea lui La Fayette ; condescendentă și paternă din partea lui Washington. Aveau să mai vină încă, din Franța aliată, comandanți ca De Grasse, ca d'Estaing, ca Rochambeau, cu armadele lor plutitoare și cu corpurile lor expediționare, dar nici unul dintre aceștia n-a fost capabil să cucerească cu atîta rapiditate inima lui Washington ca tînărul La Fayette, cel ce se grăbise să-și strîngă cei mai fideli prieteni și să-i înhame la epopee.

Prima trecere în revistă a trupelor americane a fost pentru tînărul general-maior o abia disimulată dezamăgire. Găliganii aceia nerași, mărșăluind nedisciplinat, strigînd și aclamîndu-și șeful ca pe un camarad de escapade soldățești, agitîndu-și armele ca la o vînătoare de bizoni, nu-i impuneau deloc aristocratului francez, cu severă educație militară. Dar urma să-i vadă curînd în luptă. Aveau pentru ce să se bată și chiar dacă nu știau s-o facă după toate canoanele artei militare, eficiența lor era stimulatoare. Prima victorie, după un șir de patru înfrîngeri, i-a adus lui La Fayette comanda diviziei „Virginia", armată de briganzi, cumplită adunătură de pistolari și cuțitari greu de ținut sub ordine, dar de un curaj care sfida moartea. Amiralul d'Estaing se apropia, cu o duzină de vase de asalt și cu cinci fregate franceze, de coasta Americii. Prima lui ciocnire cu englezii, într-o operațiune terestro-navală, la New Port, s-a încheiat pentru el printr-un eșec. Abia după un an, în 1779, amiralul francez repurtează o primă victorie la Savannah, capitala Georgiei, unde d'Estaing își pierde ambele picioare. În timpul acesta, La Fayette, întors temporar în Franța pentru a impulsiona acțiunile alianței, îl întîlnește la Paris pe Benjamin Franklin, căruia îi declară că ar fi în stare să scoată la vînzare

mobilierul Versailles-ului, numai să poată sprijini material America.

Bătrînul lup al diplomației americane fascina Parisul lansînd pamflet după pamflet la adresa coroanei britanice. Sub presiunile lui, argumentate cu posibilul eșec al armatelor lui Washington dacă Franța nu trecea la acțiuni mai concrete, în 1780, o adevărată armada, compusă din treizeci și șase de nave de transport, șapte nave de linie și trei fregate, părăsește Brestul, sub comanda mareșalului Rochambeau, punînd cap spre vest. În jurul mareșalului, cîteva dintre cele mai ilustre nume ale nobilimii franceze, vîrîte în pompoasa haină militară a epocii : Noailles, Montmorency, Chartres, Custine, Lauzun... În iulie, escadra își aruncă ancora la New Port, iar în septembrie ea face joncțiunea cu armata lui Washington, care îl primește pe Rochambeau cu cele mai înalte onoruri militare. La Fayette servește drept interpret în conversația dintre cei doi. Deși importantă, contribuția francezilor nu este încă suficientă pentru a hotărî soarta războiului în favoarea americanilor. O știe Washington, și o știe bine — din știrile ce îi parvin cu regularitate de pe fronturi — și bătrînul Franklin, care nu ostenește să convingă Parisul că, o treabă începută bine, trebuie dusă la bun sfîrșit. O știe și la La Fayette și, acum, în fața contraofensivelor engleze, cărora găliganii din armata federală abia le țin piept, o înțelege și Rochambeau.

De aceea, la 22 martie 1781, o nouă armada franceză — treizeci și opt de nave de linie și încă o sută de corăbii de transport — pusă sub comanda lui François-Joseph-Paul, conte de Grasse du Bar, pornește să-și arunce ancorele la Saint-Domingue. În timpul acesta, Washington, secondat de La Fayette și Rochambeau, se confruntă din greu cu armatele generalului englez Cornwallis, la New York. Victoria le aparține englezilor, care pornesc în iureș spre Yorktown, în Virginia, unde Cornwallis se fortifică, plănuind lovitura decisivă.

Funestă tactică. Washington pornește după el și își concentrează grosul forțelor în acest punct, sprijinit de pe mare de contele de Grasse. Ideea de a-l bloca pe Cornwallis la Yorktown a fost pentru Washington simbioza dintre

șansă și geniu. Era ceasul al unsprezecelea al unui război în care fiecare zi pierdută putea echivala cu un secol. În culisele politicii franco-engleze, soarta acestui război urma să fie pecetluită altfel. Epuizată, vistieria franceză nu mai putea suporta noi eforturi materiale în sprijinul armatei lui Washington. Parisul se pregătea să încheie o pace separată cu Londra, dar, dintre americani, lucrul acesta nu-l știa, deocamdată, decît bătrînul Franklin. Istoria avea să-l afle mult mai tîrziu, după ce viața îi corectase cursul.

Deocamdată, după un marș forțat de 650 de kilometri, jumătate din armata lui Washington, adică numai 2.500 de americani, sprijiniți de 4.000 de francezi, se concentrase în fața redutelor de la Yorktown, unde cei 7.500 de oameni comandați de Cornwallis — elita armatei engleze deplasată în America — așteptau confruntarea decisivă. Dar, cucerind New Yorkul, Cornwallis își „cucerise" propria sa înfrîngere. Acolo, el trebuise să-l lase pe Henry Clinton, cu jumătate din efectivele armatelor sale, lipsindu-se astfel de aportul hotărîtor al restului forțelor engleze în lupta pentru Yorktown. Iar orașul acela din estuarul fluviului York, în fața promontoriului Gloucester, de unde pleca peste ocean tutunul Virginiei, devenea pentru Cornwallis o sinistră cursă de șoareci. S-a consumat aici una din acele „ore astrale ale omenirii", cînd soarta hotăra nu numai deznodămîntul unei bătălii, ci, poate, o epocă pe parcursul istoriei.

Lupta s-a angajat la 9 octombrie 1781, cînd însuși Washington a aprins fitilul primului tun pus să dea semnalul teribilei canonade dezlănțuite asupra englezilor blocați în oraș. O sută de piese grele de asalt, zece mii de obuze scuipau zilnic peste capul asediaților, o continuă ofensivă asupra redutelor situate în dreapta orașului, prăpăd, foc și dezastru. Dacă Clinton ar fi fost cu trupele sale alături de Cornwallis, deznodămîntul poate era altul. La 11 octombrie, generalul asediat la Yorktown îi scria camaradului său lăsat la New York : „Într-o poziție atît de defavorabilă, și supuși unor atacuri de asemenea forță, nu vom putea rezista prea mult..." Strigătul disperării era patetic : „Trimite flota amiralului Thomas Graves !" Prezența acestei armade, aureolată de mitul invicibilității, clădit pe atîtea

victorii navale, ar fi paralizat acţiunile flotei franceze, ancorată în faţa oraşului.

Timpul lucra însă în favoarea celor treisprezece stele. La 14 octombrie, Washington lansează atacul final asupra redutelor engleze. Acum ori niciodată ! Încrîncenarea luptei era pe măsura mizei. Se juca soarta unui război care dura de mai bine de şase ani. Împinşi de baionete, englezii au încercat o ultimă stratagemă : la 16 octombrie, noaptea, Cornwallis a forţat traversarea Yorkului pentru a se implanta la Gloucester, de unde să pornească contraofensiva sprijinită de flota lui Graves. Dar se cramponase prea îndelung de un petic de pămînt care îi refuzase rădăcinile. Traversarea cursului de apă s-a făcut pe o furtună iscată din senin, care i-a împins ambarcaţiunile înapoi, spre coasta unde-l aştepta eşecul. La 17 octombrie, nenorocosul comandant englez îi scria lui Washington, propunîndu-i încetarea ostilităţilor, în vederea capitulării. A doua zi, armatele inamice se priveau faţă în faţă cu o duşmănie obosită şi o curiozitate grea de întrebări. Se va sfîrşi oare ? Parlamentarii alergau între cele două tabere, timpul trecea, actul de capitulare se redacta greu, orele de răgaz se iroseau. În sfîrşit, cînd Cornwallis a trimis documentul semnat, Washington a cerut să se scrie răspicat deasupra semnăturilor : „Încheiat în tranşeele din faţa Yorktownului, în Virginia, la 19 octombrie 1781".

Este tocmai actul îngălbenit de timp pe care îl privesc într-o vitrină din Independence Hall. Pe tot peretele din faţă, un tablou în stilul batalist-pompieresc al epocii. Predarea. Finalul...

Pe stînga şi pe dreapta drumului care trece prin faţa tranşeelor golite, străbătînd dezolantul cîmp de luptă, abandonat, armatele învingătorilor trăiesc ceasul triumfului. Nu este un ceas de delir, nici măcar de patetică sărbătoare. Doar găliganii din armata celor treisprezece stele, ca întotdeauna, neraşi, duri, cu echipamentul descompletat, trag în aer, chiuind, ca la strunirea turmelor de bizoni. Francezii, în uniformele lor alb-roşii, cu fireturi aurite, s-au înşirat pe dreapta drumului. Americanii, în albastrul uzat, sfîşiat, lipsit de pompa parăzii, pe stînga. Prin mijloc, apropiindu-se cu steagurile lor aplecate la pămînt, căpe-

teniile învinşilor. Cornwallis lipseşte. I-a transmis lui Washington că o indispoziţie lesne de înţeles îl reţine la pat şi, ca între gentlemeni, îl roagă să-l scuze. Secvenţa capitulării o va juca locţiitorul său, O'Hara. Acesta primise însă un ordin sever : trupele lui nu vor da onorul decît spre dreapta, adresîndu-l exclusiv francezilor. Dar, în faţă, se află Washington, secondat de La Fayette şi de Rochambeau. În consens cu ordinul primit, O'Hara înaintează, vrînd să-i întindă sabia lui Rochambeau. Dacă francezul o va accepta, simbolul va fi consimţit în mod tacit. Războiul a fost „cîştigat“ doar de francezi, şi independenţa Statelor Unite rămîne nerecunoscută. Rochambeau, luat prin surprindere, ezită. Face un pas, arătîndu-l pe Washington : „Greşiţi, Sir... Comandantul nostru suprem e mister Washington...“ Palid, englezul îi aruncă o privire de reproş. Sabia e predată Statelor Unite.

...Fanfara vlăjganilor în albastru cîntă, secondată de două mii de voci sparte : „The world turned upside down !“ („Lumea s-a dat de-a berbeleacul !“)

Şi chiar se dădea !

Cînd pacea s-a reaşezat, specialiştii în arta militară au afirmat că victoria de la Yorktown a fost cel mai mare noroc din istorie. Dar Washington ştia că acest „noroc“ fusese din belşug plătit cu sînge, şi asta îi dădea tăria să afirme : „De-ar putea evenimentele să înveţe nu numai Anglia, ci pe toţi tiranii lumii, că drumul cel mai bun şi singurul care duce cu certitudine la onoare, glorie, şi adevărata demnitate este doar dreptatea !“

*
* *

Cei ce rămăseseră loiali coroanei britanice — cam o şesime din populaţia celor treisprezece state „insurgente“, printre care şi William, fiul lui Benjamin Franklin, ajuns preşedinte ale unei „asociaţii de loialişti“ — se vedeau acuzaţi de trădare. Nota de plată pe care aceştia au achitat-o, după victorie, a fost dură : peste o sută de mii s-au exilat, constrînşi sau de bunăvoie. Mulţi dintre ei au devenit „părinţii fondatori“ ai Canadei. Zeci de mii s-au stabilit în Arhipelagul Caraibilor sau în Florida, ignorînd faptul că,

în 1783, prin Tratatul de la Paris, Anglia avea să cedeze această înfloritoare peninsulă Spaniei, contra dreptului de a păstra sub jurisdicția ei strîmtoarea Gibraltarului.

Cei întorși mai tîrziu, cu căință, au fost primiți ca niște fii rătăcitori și li s-a făcut loc la masă, fără ca pentru ei să se taie vițelul cel gras. Benjamin Franklin își trăia partea lui de durere în sărbătoarea victoriei. William, fiul adorat, cel cu care înălțase cîndva, demult, zmeul-paratrăsnet, în căutarea fulgerelor, și pe care litografiile vremii ni-l arată fericit alături de tatăl său, nutrea față de bătrînul diplomat o ură aproape paricidă. Ultima lor întîlnire a fost dramatică. Franklin refuza loialiștilor orice despăgubire pentru pierderea bunurilor, chiar dacă, în felul acesta lovea în interesele propriului său fiu, a cărui trădare căscase între ei o prăpastie de netrecut.

Marile spații, parcă fără hotare, incitau acum altfel pionierii. Mitologia westernului înfățișează adeseori tablourile vivante ale acelor vremi. Căruțele pionierilor în fața teritoriilor fertile fără stăpîni, așteptînd semnalul ce trebuia dat la răsăritutl soarelui... Goana nebună, frenetică, disperată, chiotele, ațîțarea cailor cu focuri de armă, prăbușirile, efortul disperat al întîietății, din dorința fiecăruia de a atinge „primul" pămîntul rîvnit și a-și înfige în el „țărușul-act-de-proprietate", au căpătat putere de mit. Sînt cele mai grăitoare și mai patetice imagini ale „selecției naturale" în stil american. Nu rezistă, nu ajung la țintă, nu înving decît cei mai puternici ; cei slabi, infirmii, bolnavii, fragilii, cei cu prea mult romantism și cu prea puțin simț practic cad, iar goana nebună continuă pe lîngă, sau chiar peste trupurile lor. Mustrările de conștiință pălesc în fața bucuriei izbînzii. Bărbații care au venit singuri își vor ciopli cabanele, vor defrișa codrii, vor arde copacii pentru a îngrășa pămîntul cu cenușa lor și vor aștepta partidele de „fete-posibile-neveste", prezentate în stil „apucă ce-ți pică", pentru a-și întemeia o familie. Iar cine îi tulbură de la „pașnicele" lor treburi — triburile de indieni care își revendică teritoriile furate — devine dușmanul tuturor și e tratat ca atare.

Marii învinși ai războiului de independență rămîneau cei ce nu puteau fi întru totul „egali" : negrii, indienii și, într-un anumit fel, femeile, tovarășele de greu și de viață

ale învingătorilor, cele cărora le mai trebuia vreme îndelungată pînă să fie socotite în faţa legilor ţării egalele soţilor lor. În acest sens, tulburătoare mi s-a părut o scrisoare trimisă în martie 1776 de Missis Abigail Adams, soţia lui John Adams, succesorului lui Washington la fotoliul prezidenţial şi primul locatar al Casei Albe : „Aştept cu nerăbdare să aud că aţi declarat independenţa. În legătură cu aceasta, în noul cod al legilor pe care presupun că îl veţi face, doresc să nu uitaţi femeile, şi cred că veţi fi mai generoşi şi mai bine intenţionaţi faţă de ele decît au fost strămoşii noştri. Nu daţi pe mîna bărbaţilor o putere atît de nelimitată. Ţineţi cont de faptul că toţi bărbaţii devin tirani dacă sînt lăsaţi s-o facă. Dacă femeile nu vor constitui obiectul grijii şi al atenţiei celei mai mari, noi sîntem hotărîte să ne ridicăm la revoltă, şi nu ne vom simţi cîtuşi de puţin obligate să respectăm legile elaborate fără votul sau fără reprezentarea noastră !...“ Este primul document al luptei pentru condiţia femeii americane.

Cît despre „condiţia“ celorlalţi inegali, printre care şi băştinaşii indieni, lucrurile nu s-au mai putut aplana în certuri de dormitor. Ci numai prin glonte. Prin ştreang. Prin dezrădăcinare şi exil în locurile cele mai vitrege, cele mai austere, cele mai neproductive. „Eternele“ regrete au rămas pentru mai tîrziu... Ele apasă şi astăzi conştiinţa americanilor, fără însă să le-o tulbure prea mult. Sînt ca păcatul primogen, comis cu „inconştienţă“ de cuceritorii Far Westului, rămînînd să umbrească idilica „Success-story“ a făuririi Lumii Noi. Urmaşii se întrebară ca în cîntecul lui Paul Robeson : „Şi eu mi-s, oare, american ? / Mai curînd sînt irlandez, negru, evreu, italian, / Sau francez, englez, spaniol, ori rus, / Sau chinez, polonez, maghiar, scoţian, / Lituanian, suedez, finlandez, canadian, / Şi grec, şi turc, şi ceh ! / Şi de aceea, de două ori sînt american !“

*
* *

Aici, în Independence Hall, clădire cu un singur etaj şi cu un turn asemănător cu fostul turn al Colţei din Bucureştiul de altădată, la scurt timp după victorie, Washington a fost instalat ca primul preşedinte al Statelor Unite, aici

a fost votată în 1787 Constituţia redactată de Franklin, care avea pe atunci 81 de ani. Lîngă clopotul prea bătrîn ca să mai poată bate, lustruit de palmele americanilor care l-au mîngîiat generaţii de-a rîndul ca pe o scumpă relicvă, tablouri de epocă. În majoritatea lor apar Washington, Jefferson şi Franklin. Acesta din urmă, bătrîn, corpolent, îmbrăcat în haine negre, cu ciorapii răsuciţi ca sfredelul unui tirbuşon pe ţurloaiele picioarelor bolnave de gută, cu pălăria mereu în mînă, are o faţă de patriarh blînd, o privire de inteligenţă hîtră, un surîs de om care a ştiut să rabde şi să aştepte cu serenitate.

Şi a răbdat. Şi a aşteptat. Şi a perseverat în atingerea scopului propus, ca puţini alţii pînă la el, şi chiar de după el. Unul dintre primii români care au scris o carte despre America, Petru Comarnescu, îl caracteriza : „...raţionalist şi universalist, empirist ca un englez, graţios şi elastic ca un francez, utilitarist ca un american, însetat şi dornic de desăvîrşire morală ca un grec din Antichitate — tipograf, pamfletar şi diplomat — el configurează viaţa întregului univers civilizat al unui secol..." Un secol teribil, cu răsturnări definitorii pentru viitorul lumii. Preşedinte al statului Pennsylvania — ceea ce echivalează azi cu un guvernator —, Franklin vedea, după numai un singur deceniu de la realizarea confederaţiei, relaţiile dintre tinerele state subminate de grave disensiuni interne. Pentru reglementarea definitivă a situaţiei era nevoie grabnică de o îmbunătăţire a constituţiei. Ani în şir a lucrat la stabilizarea amendamentelor ce se cereau aduse legii de bază a naţiunii, discutînd zi de zi cu reprezentanţii statelor bogate, ai statelor sărace, ai celor mari şi ai celor mici, ai centrelor sclavagiste, din sud, şi ai celor integraţioniste din nord. Spiritul de conciliere şi de moderaţie trebuia să-l călăuzească pe calea înţelegerilor. În timpul lungilor dezbateri ale Convenţiei constituţionale, el s-a opus cu vehemenţă oricăror măsuri menite să submineze unitatea americanilor. Lui i se datorează amendamentul conform căruia Congresul este împuternicit să pună sub acuzaţie un preşedinte care încalcă legile ţării. Tot el este fondatorul „Societăţii pennsylvaneze pentru abolirea sclavajului", de la tribuna căreia îl combătea pe georgianul James Jackson,

partizan al teoriei despre aşa-zisa „recunoaştere" a sclavilor chiar şi de către *Biblie* şi care afirma că negrii ar fi mai mult decît fericiţi de această stare. În lupta ce nu era numai de idei, Franklin s-a aruncat în arenă cu armele pamfletarului, aşa cum făcuse şi odinioară, cînd provocase la un duel al inteligenţelor coroana britanică. Iar pentru a fi la fel de convingător, a apelat la o mistificare. Într-un eseu publicat în *Federal Gazette,* el cita amplu un studiu apărut, pasămite, cu un secol în urmă, în... Algeria. Folosind argumentele lui Jackson, „studiul" citat era o pledoarie ardentă în favoarea „obiceiului" musulman de a-i ţine pe creştini în sclavie, ceea ce ar fi fost acceptat chiar de *Coran.* Librăriile şi bibliotecile au fost luate cu asalt. Toţi vroiau să găsească studiul citat de Franklin. Bluff-ul s-a dovedit usturător.

În 1789, anul revoluţiei franceze şi al alegerii primului preşedinte al Statelor Unite, el îi scria lui Washington : „Din comoditate personală ar fi trebuit să mor cu doi ani în urmă, dar, în ciuda teribilelor dureri de care sufăr, sînt fericit că am trăit şi aceşti doi ani, care mi-au permis să văd situaţia de azi..." La care Washington i-a răspuns printr-un tulburător omagiu : „I-a fost drag Celui-de-Sus ca sfîrşitul vieţii dv să vă fie dulce, aşa cum a fost salutară pentru naţiunea noastră şi pentru umanitate desfăşurarea

Dacă faptul de a fi venerat pentru bunătate, admirat pentru talent, stimat pentru patriotism şi iubit pentru generozitate poate uşura spiritul unui om, atunci trebuie să cunoaşteţi plăcuta consolare de a şti că n-aţi trăit în zadar..."

Avea 84 de ani. La moartea lui, în 1790, Mirabeau cerea Adunării Constituante Franceze să aducă omagiul cuvenit „marelui geniu care a eliberat omenirea de frica fulgerelor şi a tiranilor."

Mă duc în cimitirul Christ Church din Philadelphia, să citesc ultimul pamflet scris de el la adresa morţii. Epitaful de pe piatra de mormînt şi l-a aşternut singur : „Trupul lui B. Franklin, ca o copertă de carte veche cu paginile smulse, lipsită de text şi de spirit, zace aici, ros de viermi. Dar opera nu va fi în întregime pierdută, deoarece el este convins că ea va reapărea, într-o nouă ediţie, mai completă, revăzută şi adăugită de autor."

„Reeditarea“ nu s-a mai produs. Tipograful a scos o singură ediţie, cu adevărat „princeps“, a unei vieţi, în care a refuzat invocarea titlurilor onorifice menite să-i consacre nemurirea.

Se recomanda simplu : „B. Franklin, tipograf“. Fusese încă din 1756 membru al lui Royal Society of London, Doctor Honoris Causa al multor înalte foruri ale savanţilor şi universitarilor europeni. A fost unul dintre cosemnatarii celor patru documente-cheie ale începutului istoriei Statelor Unite : Declaraţia de Independenţă, Tratatul de alianţă cu Franţa, Tratatul de pace cu Marea Britanie şi Constituţia Statelor Unite. Cu douăzeci şi doi de ani înaintea independenţei, în 1754, el a propus un „Plan of Union“, care să unească cele treisprezece state sub un singur guvern federal.

Memoria oamenilor i-a păstrat imaginea conformă naturii sale de incisiv om de spirit, pătruns de un inegalabil simţ al umorului şi al autoironiei. Reflexiv, analitic, de o perspicacitate rar întîlnită, nu cruţa nici un „tabú“, oricît de sacrosanct li s-ar fi părut altora. Din călimara lui cu cerneală tipografică n-a lipsit niciodată o picătură de sodă caustică.

Cu puţin timp înainte de moarte, scria : „Regret că vulturul pleşuv a fost ales drept simbol al ţării noastre. Este o pasăre imorală, asemănîndu-se cu cei ce trăiesc din viclenie şi hoţomănii ; pe cît de sărăntoacă, pe atît de plină de păduchi ! Curcanul este o pasăre mult mai demnă şi, totodată, un adevărat fiu al Americii !“

Cine să-i mai reediteze, acestui strălucit editor de patrie, existenţa ?

FACEŢI LUMINĂ ÎN „HALL OF FAME"

„Să ne străduim să trăim în aşa fel încît, atunci cînd vom închide ochii, pînă şi cioclii să plîngă la înmormîntarea noastră !"

Mark Twain

- WASHINTON — O URBE EXPERIMENT
- „CINE SĂ FIE ACEST OM?"
- HORA PREŞEDINŢILOR
- GOANA DUPĂ AUR
- CINE A INVENTAT „FILIBUSTERISMUL" ?
- CRESCĂTORIILE DE NEGRI
- SALVAREA A PURTAT UN NUME : LINCOLN
- „O CASĂ ÎNVRĂJBITĂ NU DUREAZĂ !"
- OMUL ZĂPEZILOR — GORILA DIN ILLINOIS
- LINCOLN POET
- „SIC SEMPER TYRANNIS ! THE SOUTH IS AVENGED !"
- LIBERTATEA ERA ÎNSĂ UNA. EGALITATEA ALTA
- OKLAHOMA-CITY
- MANUALUL PREŞEDINTELUI PERFECT

Pe seama capitalei Statelor Unite s-au făcut cele mai neaşteptate comparaţii. Egon Erwin Kisch spunea că Washingtonul este un fel de balcon al Americii, ceva deosebit de restul casei, deoarece toată lumea știe că, în balcon, nu se locuieşte, ci se iese la primirea parăzilor. Petru Comarnescu vedea în el un oraș ireal, superb ca un album comemorativ, „un cimitir modern aliniat și străjuit în centru de-o catedrală cu dom“. Paul Morand îl asemăna cu o staţiune balneo-climaterică, în care Capitoliul ar putea trece drept stabilimentul de băi termale, iar Casa Albă drept cazino. Dickens, și mai caustic, îl vedea ca pe un „monument ridicat în memoria unui proiect defunct“.

Tentaţia comparaţiei, nu întotdeauna flatantă, ba adeseori înflorită cu epitete alese cu sarcasm, le apare europenilor care poposesc aici irezistibilă. Și eu am încercat-o cîndva, din același complex al lipsei de complezență pe care îl simte orice om din Lumea Veche în fața unei urbe-experiment, ambiţioasă să recreeze, la proporţiile megalomanice ale unui secol clădit pe puterea banului, tot ceea ce au avut mai strălucitor în zidurile lor Grecia și Italia antică, solemnitatea vechiului Egipt, clasicismul francez și britanic, într-o atmosferă evident oficială și academică. Totul, minus sufletul antic sau clasic. Totul, minus patina timpului — singurul certificat real de autenticitate, fără de care grefa nu este decît un transplant supus reacţiei de respingere din partea organismului care a suferit-o. Şi, totuși, Washingtonul arhitectural are avantajul perspectivei : ceea ce acum pare abia scos din „cutie“ va avea peste secole vîrstă, și timpul îi va conferi, neîndoielnic, patina rîvnită.

Efortul de a croi o capitală pe măsura țării, cu rădăcinile trase de acolo de unde Americii i-a venit sufletul, rămîne memorabil. Ceea ce stîrnește europenilor zîmbetul le dă americanilor mîndria de a fi ei înșiși. Teama de ridicol nu-i complexează. Respirația „autohtonă" a fost înlocuită prin grandoarea proporțiilor unor edificii cu planuri „de împrumut", care, fie doar prin simbolurile atașate lor, aveau să devină creații proprii : Capitoliul, Casa Albă, Curtea Supremă, Arhivele Naționale, Trezoreria. Ceea ce au copiat n-au ținut să imite cu orice preț, ci au luat drept model. Urbea care abia se năștea prin 1800 n-avea trecut, dar, încă din fașă, încerca să adreseze o sfidare viitorului. Și, pentru că atunci mai toate orașele americane erau lipsite de un profil propriu, Washingtonul de pe planșetele arhitecților încerca să fie el însuși, născîndu-se din tiparele redimensionate ale lumii de dincolo de Atlantic — singura care putea inspira creator. Modelul îi apărea ca o machetă ce trebuia ridicată la dimensiunile morale ale unei țări dăruite cu toată zestrea capabilă s-o transforme într-o superputere. Și astfel, născut din grandoare, hrănit din sfidare, crescut din nevoia conștiinței de sine, Washingtonul mi se pare a fi singurul oraș cu adevărat original din întreaga Americă.

Pe lîngă clocotitorul, halucinantul, fascinantul, brutalul New York, acest oraș, zămislit pentru a fi capitală, nu cunoaște megalomania zgîrie-norilor, în schimb e un pasionat colecționar de monumente. Și, pentru că a ignorat întotdeauna arta tradițională a popoarelor de baștină americane, neaducînd nimic în loc, colecționarul și-a ridicat propriile monumente după chipul și asemănarea acelora care i-au stîrnit admirația „dincolo", peste ocean, de unde și-a tras spiritul. Din punct de vedere arhitectonic, impunătorul Capitoliu a rezultat dintr-o îmbinare a stilurilor catedralei Sfîntul Pavel din Londra și a bazilicii Sfîntul Petru din Roma, totul ridicat la proporții triple și la o funcționalitate exclusiv laică. Obeliscul lui Washington, acest uriaș creion pătrat cu vîrful ascuțit îndreptat spre cer, în trupul căruia și România a depus o piatră, e copia mărită a obeliscului de la Luxor, gol pe dinăuntru, pentru ca ascensoarele de mare viteză să-i urce pe vizitatori pînă în vîrful lui, de unde să poată admira somptuoasa panoramă

a capitalei. Memorialului Lincoln, ridicat ca un Parthenon din treizeci şi şase de coloane cioplite în marmură de Colorado, i-a servit drept model mausoleul din Halicarnas, dar un mausoleu doric pe dinafară şi ionic pe dinăuntru. Gara principală a capitalei s-a inspirat din termele lui Diocleţian. Bursa, Arhivele, Casa Albă, monumentul lui Jefferson, clădirea Galeriilor de Artă sînt variante ale stilului clasic, cu frontoane triunghiulare, ilustrate cu basoreliefuri care se sprijină pe şase, opt, zece ori douăsprezece coloane ionice, dorice sau corintice. Numai dincolo de Potomac, Pentagonul, uriaş, fagure de beton, în care au fost introduşi unul în altul alţi cinci faguri din ce în ce mai mici, formează prin imaginea sa de pînză de păianjen pietrificată o notă mai aparte în arhitectura extra-muros a capitalei. În rest, Washingtonul, ca toate oraşele americane, este un conglomerat de stiluri dispuse în cele mai bizare învecinări.

Cu toate acestea — balcon, album comemorativ, cimitir de lux, baie termală sau monument ridicat în memoria unui proiect defunct — Washingtonul e un oraş frumos. Aici, mai mult ca oriunde, se pot aplica criteriile noastre de frumuseţe urbanistică, oraşul fiind aerat, plin de parcuri şi grădini, aproape înecat în verdeaţă. În cartierul ministerelor şi al instituţiilor cîrmuitoare, ca şi în cartierul diplomatic, izbucneşte albeaţa marmorei, ţîşnesc arteziene, defilează limuzine negre cu şoferi în livrea, se plimbă căţei pufoşi, ţinuţi în lesă, şi veghează poliţişti în uniformă de asalt. Căci şi pe-aici foiesc bluze negre care nu mai sînt la modă, dar „se poartă“, hippieşi care nu se mai poartă, dar încă n-au ieşit din „modă“, îngeri ai infernului candizi ca nişte buldogi, toxicomani în căutare de pradă, sirene de trotuar practicante ale celei mai vechi meserii din lume, şi mai ales „citizeni“ de culoare, negri, mulţi negri, involuntari cetăţeni de mîna a doua, al căror număr a devenit în ultimele decenii majoritar în populaţia capitalei. În cartierele comerciale sau în cvartalurile de blocuri standardizate, cu locuinţe pentru imensa armată de funcţionari mărunţi ai Washingtonului, capitala arată ca orice alt oraş al Americii, cu pasiuni şi distracţii de provincie. Abia cunoscînd Washingtonul, înţelegi că adevărata capitală a Americii rămîne metropola din Manhattan.

New Yorkul este centrul marii finanţe, al marelui trafic comercial, principala sucursală a puternicelor partide politice, adevăratul depozitar al artei şi culturii americane. La cinci sute de kilometri de această Poartă Daurită a Americii, Washingtonul e ca o sală a „paşilor pierduţi" într-un tribunal care îşi trăieşte cele mai puternice pasiuni dincolo de frontispiciul doamnei cu balanţa în mînă şi cu eşarfa pe ochi. Pe-aici se trece în togă, dincolo se suflecă mînecile. Aici se zîmbeşte în faţa aparatelor fotografice fixate spre panorama palatelor din stînga Potomacului, iar dincolo se aleargă într-o neîntreruptă forfotă prin defileurile dintre zgîrie-nori. Aici se admiră splendida iluminaţie a monumentelor smulse din noapte de revărsarea de lumină a miilor de reflectoare, dincolo se flanează pe sub orgia de neon a reclamelor. Puritan şi plin de tabieturi, Washingtonul cartierelor luxoase se retrage, în saloanele puse la adăpost de indiscreţia ochiului străin prin draperii grele din pluş ori mătase, imediat după căderea nopţii, lăsînd oraşul pustiu la o oră cînd, în centrul New Yorkului, „viaţa" abia începe. Numai pe Strada 10, în cartierul comercial, capitala îşi dă poalele peste cap mai dihai ca în locurile cele mai rău famate ale New Yorkului. Tocmai prin aceasta Washingtonul devine şi el un oraş american sută la sută. Şi trebuie să recunoaştem că ar fi prea frumos să fie altfel. Alături de sobrietatea Casei Albe, ascunsă ca un conac medieval rusesc în fundul unui english garden cu gazon de Kent, şi a Capitoliului, sub cupola căruia foştii preşedinţi ai Statelor Unite s-au aşezat în cerc, luîndu-şi în marmoră sau în bronz poziţiile cele mai monumentale cu putinţă, prezenţa „show"-urilor cu uşi strîmte şi fotografii de senzaţii despuiate în vitrinele cu obloane care se ridică numai noaptea readuce Washingtonul în „normele" vieţii citadine americane. „Vă rugăm intraţi", îmbie un anunţ prins între cîteva fotografii „elocvente", prevenind în acelaşi timp : „Atragem atenţia distinşilor noştri clienţi că fetele din local sînt începătoare şi cu totul şi cu totul inocente", deşi, înăuntru, „inocentele" se dovedesc a fi puţintel cam... versate.

Dar să ne întoarcem pe splendidele bulevarde care duc spre galeria monumentelor de pe valea Potomacului. De la Memorialul Lincoln pînă la Capitoliu se întinde o espla-

nadă de zece ori mai vastă decît vestitul Champ de Mars de la Paris, care a inspirat-o, înălțînd în centrul ei, ca un fus de busolă, obeliscul Washington, de unde se măsoară toate distanțele dintre punctele extremis ale Statelor Unite. În lungul esplanadei se înșiruie cîteva dintre principalele departamente de stat și unele dintre cele mai mari muzee ale capitalei americane. Esplanada se prelungește printr-un pod peste Potomac pînă la cimitirul Arlington, care adăpostește mormînul soldatului necunoscut. Majestuoasa cupolă a Capitoliului găzduiește în rotonda pe care o acoperă hora de bronz a tuturor președinților Americii și a marilor demnitari ridicați din cele cincizeci de state. Lipsește doar statuia președintelui Andrew Johnson, care a fost supus „impeachment“-ului — punerii sub acuzația de a fi încălcat legile țării. Ba nici președintele sinucigaș Harding nu e prezent între oamenii de bronz, cu toate că, sau tocmai pentru că, surprins la borcanul cu miere într-o răsunătoare și tenebroasă afacere cu petrolul, a avut demnitatea să-și pună capăt zilelor. Încă nu i s-a făcut statuie lui Nixon, cel de al treizeci și șaptelea din șirul de președinți americani, pentru care se propune înălțarea unui monument al ridicolului în fața buildingului Watergate...

În Hall of Fame (Sala Gloriei), acolo unde își dau întîlnire toate coridoarele Capitoliului, izbitor este faptul că oamenii cei mai puțin însemnați au statuile cele mai impunătoare. George Washington, Lincoln, Franklin Delano Roosevelt, Kennedy sînt reprezentați cu o grăitoare modestie. Statuia lui Franklin Delano Roosevelt e infinit mai mică și mai insignifiantă decît monumentul înălțat în apropierea Casei Albe în cinstea senatorului de tristă memorie McCarthy, inițiatorul sinistrei „vînători de vrăjitoare“, fondator al Comisiei de cercetare a activității antiamericane, în fața căreia, în anii „războiului rece“, au fost convocați și judecați, ca la inchiziție, mii de americani suspectați de convingeri de stînga.

Soțiile președinților, modelate în ceară, în mărime naturală, gătite ca de recepție, fardate și îmbujorate, au fost expuse la Smithsonian Institution, în faimosul First Ladies Hall. Panopticul acesta, întreținut la răcoare, o așteaptă cu răbdare pe cea de-a treizeci și cincea „First Lady“, doamna Jacqueline Lee Bouvier-Kennedy-Onassis, celebră prin

eleganța, frumusețea și cultura ei franțuzească, dar și prin felul cum a știut să-și „refacă“ viața, după tragicul sfîrșit al soțului ei, la 22 noiembrie 1963, la Dallas.

Galeria președinților e impunătoare, indiferent dacă în hora ei s-au prins oameni mari, mijlocii sau mărunți, vestiți încă sau de mult dați uitării. Toți au trăit gloria de a fi cîrmuit mai mult sau mai puțin Statele Unite, succedîndu-se la putere în ultimele două secole, după ce fiecare a trecut prin purgatoriul candidaturii în alegeri și a reușit să întrunească o majoritate de voturi. Mecanismul investirii candidaților în alegerile prezidențiale, cu mandatele partidelor care îi desemnează, este o procedură destul de vag cunoscută chiar de electoratul american.

Marile convenții ale celor două partide care se succed la putere sînt adunări definitorii pentru stabilirea candidaților, dar ele nu au nici un suport constituțional. Nici o lege federală nu le-a creat și nici o legislație nu le definește funcționarea. Cu toate acestea, de un secol și jumătate, ele constituie instituții permanente, care, cel puțin o dată la patru ani, se reunesc, formînd un element esențial în viața electorală americană. Zgomotoasa desfășurare a lucrărilor lor se bucură de un ritual care face parte din Saga electorală : majorette, confetti, discursuri emfatice, fanfare și aplauze, chiote și lansări de baloane, un întreg harnașament butaforic cu panouri și lozinci — mecanism misterios prin care fiecare partid își stabilește candidatul, atașînd de persoana unui om întregul său program și toate obiectivele de moment. Disputele în jurul problemei „cine să fie acest om ?“ sînt furtunoase și, nu arareori, dramatice.

Cînd fondatorii națiunii redactau Constituția Statelor Unite din 1787, ei nu puteau să prevadă că astfel vor da naștere unor practici electorale vădit îndepărtate de întregul lor comportament de pînă atunci. Nu era încă de prevăzut nici dezvoltarea unor partide politice atît de puternice și de sever structurate în rivalitatea lor, încît să se însereze în Constituție vreun text capabil să reglementeze procedeele învestiturii. Atunci cînd ei se aplecau asupra „legii legilor“, Statele Unite știau doar că imensa majoritate a concetățenilor lor îl vor alege, drept primul președinte din istoria națiunii, pe George Washington,

generalul de la Mount Vernon, care se acoperise cu glorie în timpul războiului de independență. Orice alți contracandidați posibili erau lipsiți de aureola și popularitatea strălucitului comandant de oști. Era vremea „marilor electori" prezidențiali, ale căror propuneri trebuiau să fie confirmate doar de Camera Reprezentanților, pe baza sufragiului cîtorva aleși. Dar, încă în timpul celor două mandate executate de George Washington, puternicele partide politice de mai tîrziu își făcuseră, sub formă embrionară, apariția.

După 1830, realizarea rețelei de căi ferate, puse să străbată continentul în lung și în lat, crea posibilitatea organizării unor reuniuni de proporții inimaginabile în epoca diligențelor. Așa cum betonul armat, macaraua și ascensorul au născut zgîrie-norii, calea ferată a provocat apariția marilor campanii electorale, turneele candidaților, posibilitatea organizării unor întruniri pe itinerarii rapide, convocarea convențiilor de amploare. Prima convenție națională a partidului democrat s-a întrunit în 1831. Cea a republicanilor, în 1856, pentru ca la următoarea, în 1860, candidatul partidului respectiv să fie desemnat în persoana unui avocat de provincie din Illinois, care avea să figureze în galeria celor mai mari președinți din istoria Statelor Unite : Abraham Lincoln.

Convențiile naționale ale celor două partide se întrunesc în orașele care le oferă nu numai cea mai partizană ospitalitate, ci și o substanțială subvenție pentru susținerea campaniei electorale a candidatului lor. Asta, numai și numai pentru faptul că marile reuniuni le situează timp de cîteva zile în centrul atenției opiniei publice mondiale, iar miile de delegați, de agenți electorali, de funcționari ai aparatelor de partid, de partizani înflăcărați și turiști asigură un dever însemnat industriei hoteliere, rețelei de magazine și restaurante, în afara faimei la care contribuie prezența tuturor marilor posturi de radio și televiziune, a corespondenților cotidienelor cu circulație internațională, a trimișilor studiourilor de actualități cinematografice. Această contribuție oferită în campania din 1968 de către orașul Miami s-a ridicat la 800.000 de dolari vărsați peșin în casa partidului republican, în vreme ce orașul Chicago oferea partidului democrat 900.000 de dolari. Campania din

1976 a ridicat „ştacheta“ la peste un milion de dolari. Cea din 1980 a fost şi mai scumpă. Ce să-i faci, viaţa devine tot mai grea, dolarul tot mai uşor, şi lupta tot mai crîncenă. Iar o vorbă îndelung verificată spune : „Bagi bani, scoţi bani !“

Din 1787, pînă în noiembrie 1980, s-au desfăşurat în Statele Unite 47 de alegeri prezidenţiale. Un singur preşedinte a fost ales în unanimitate : George Washington. Fostul comandant al armatelor din războiul de independenţă a accedat la magistratura supremă, cumva, „à contre coeur“, trebuind să se mute din ferma sa de la Mount Vernon în Philadelphia, prima capitală federală. Urcînd la balconul clădirii Federal Hall din oraşul lui Penn, a jurat pe *Biblie* să-şi îndeplinească cu fidelitate obligaţiile de preşedinte şi să apere Constituţia ţării. În ovaţiile mulţimii, a adăugat ca pentru sine : „Aşa să-mi ajute Dumnezeu !“ De atunci, formula aceasta, adăugată sui-generis protocolului, a intrat în tradiţie. Toţi cei ce-au venit după Washington au fost nevoiţi s-o repete.

A fost un preşedinte iubit de toţi cei ce luptaseră pentru naşterea unei naţiuni, venerat pentru faptele lui de arme şi stimat pentru arta de a concentra în jurul lui personalităţile cele mai de seamă ale timpului, un Benjamin Franklin, un Thomas Jefferson, un Alexander Hamilton.

Pentru americani, el este omul-mit, numele de referinţă, imaginea perfecţiunii, individul-simbol, capabil să întruchipeze cele mai nobile trăsături ale unui întreg popor. Admiratorii lui s-au confruntat îndelung cu detractorii, care n-au întîrziat să apară în arenă şi să-i conteste calităţile. Am reţinut din vasta iconografie consacrată lui şi găzduită de Capitoliu două imagini. Prima este statuia lui în bronz din Hall of Fame. Sobru, sacerdotal, sprijinindu-şi dreapta de un toiag-sceptru, el apare ca o adevărată figură legendară sacralizată de mit, dominînd de la înălţimea soclului întreaga rotondă sub cupola căreia s-au încins în hora deschisă de el mai toţi succesorii pe scaunul prezidenţial. Cealaltă imagine este o pictură murală şi ni-l înfăţişează în momentul cînd pune piatra la temelia edificiului care-i găzduieşte acum statuia. Era ziua de 18 septembrie 1793. Cel dintîi preşedinte al Statelor Unite se află de aproape patru ani la cîrma ţării. Înalt, cu faţa gravă văzută

din profil, cu bicornul federalist pe creștet, îmbrăcat într-o tunică albastră, poartă perucă și jabou, manșete dantelate și cizme negre, cu pinteni. Va mai avea încă patru ani de președinție, fiind reales, pentru un nou mandat, chiar în toamna anului cînd ni-l înfățișează pictura din Capitoliu.

Chipul lui începuse să capete marca senectuții .Împlinise 61 de ani, dar ducea în spate povara luptelor trăite și greaua responsabilitate a deschizătorului de drumuri. Un portret lipsit de atributele modei ni-l arată senin, dar grav, cu o privire penetrantă, față ovală cu nas puternic, buzele tăiate riguros, bărbia prelungă, proeminentă, denotînd ambiție și determinare. Este portretul căruia mi se pare a-i corespunde cel mai bine caracterizarea făcută de către Marcus Cunliffe în cartea *George Washington — Omul și Monumentul* : „...A făcut ceea ce trebuia să facă, forța lui netăgăduită rezidînd în sobrietatea pe care unii au luat-o drept slăbiciune ; un om care a personificat în momente grele, de cumpănă, tăria Americii. Un om bun, cumsecade, nu un sfînt ; un general priceput, competent, nu un mare talent militar ; un administrator cinstit, nu un om de stat genial ; un observator prudent, nu un reformator fecund..."

Este omul care turnase gloanțe din statuia regelui George al III-lea și care trăise un sfert de viață în campanii militare, ducînd patrusprezece bătălii cu armatele Angliei, pierzînd cinci și cîștigînd nouă.

În 1789, anul alegerii sale, primind de la marchizul La Fayette o pictură ce reprezenta cucerirea Bastiliei, însoțită de cheia închisorii demolate de revoluționarii francezi, i-a scris, mulțumindu-i : „Este un semn al victoriei cîștigate de libertate asupra despotismului." În timpul președinției lui, celor unsprezece state care acceptaseră Constituția li s-au mai adăugat cinci : Carolina de Nord, Rhode Island, Vermont, Kentucky și Tennessee.

S-a retras la 65 de ani la conacul său din Mount Vernon, obosit, dar cu conștiința misiunii împlinite. A mai trăit doi ani, acceptînd, cu un an înaintea morții, să redevină comandant suprem al armatei americane, care se pregătea de un război, ce a putut fi, în ultimul moment, evitat. Era vorba de un conflict cu Franța, fosta aliată din timpul

războiului de independență, care își revendica partea ei de „prăjitură“ la masa întîrziată a victoriei, punînd stăpînire de facto pe Florida și Louisiana. Statele Unite nu puteau tolera o nouă implantare colonială pe teritoriile limitrofe, asupra cărora proclamau dreptul primului venit. Însuși Washington declara, dezvăluind visul expansionist al tinerelor State, ce avea să fie realizat peste cîteva decenii : „De mult timp m-am obișnuit să privesc achiziția acestor colonii ca esențială pentru menținerea permanentă a Uniunii, condiția prosperității noastre, a tuturor...“ Cel pe care congresmenul Henry Lee îl caracteriza „primul în lupte, primul la pace, primul în inimile concetățenilor săi“ se dovedea nu mai puțin „primul“ atunci cînd era vorba ca America să se extindă de la Atlantic la Pacific. Legămînt discret, dar de neignorat, lăsat urmașilor...

Și urmașii săi se prind pe rînd în hora de marmoră și bronz din Hall of Fame. I-a urmat, pe fotoliul prezidențial, fostul său vicepreședinte, John Adams, propus, ca și George Washington, de partida federaliștilor. Rotofei, poreclit „Rotunjimea-Sa“, el fusese primul vicepreședinte care și-a dat seama de relativitatea valorii funcției sale de posibil „înlocuitor“, declarînd că acesta ar fi „„cel mai insignifiant post pe care l-a născocit vreodată mintea omenească“. De astă dată, sub președinția lui, în „insignifiantul“ post se afla Thomas Jefferson, om care avea să-i urmeze lui Adams, pe fotoliul prezidențial, timp de două legislaturi.

În Hall of Fame, John Adams și-a luat o ipostază sacerdotală. Sculptorul care l-a cioplit i-a dat figurii pleșuve, cu cîrlionți pe tîmple, ceva din spiritul turmentat, orgolios, emfatic, punîndu-i totodată pe chip pecetea inteligenței și a umorului. Autoironia nu-i lipsea. La 3 mai 1756, Adams nota în jurnalul său : „Vanitatea, știu, este cusurul meu principal și principala mea sminteală...“ Pentru ca, în același jurnal, către sfîrșitul vieții, să caracterizeze președinția ca „o istorie povestită de un idiot, plină de zgomot și de nebunie, neînsemnînd nimic...“ Și, totuși, omul acesta participase, în 1776, la redactarea Declarației de Independență. Fusese trimis al Statelor Unite în Franța și purtase în numele țării sale tratativele de pace cu Anglia, după cîștigarea războiului de independență. Complexat, veleitar, posedînd o extraordinară capacitate de a-și face inamici

din propriii lui prieteni, a nutrit față de Jefferson o rivalitate politică împinsă pînă la ură. În ultima zi a perioadei „rățoiului șchiop“ — timpul dintre data alegerii noului președinte și momentul preluării puterii de către acesta — a restructurat cabinetul, numind pe viață în postul de președinte al Curții Supreme pe John Marshal, dușman înverșunat al lui Jefferson. „Rîca“ pe care i-o purta fostului său vicepreședinte a fost atît de acerbă, încît Adams a refuzat să asiste la solemnitatea instalării lui Jefferson. Pornind de jos spre clădirea Capitoliului aflat în construcție, Jefferson a observat că omul de la care trebuia să preia treburile statului, într-un ceremonial dinainte stabilit, nu-l însoțește. „Probabil că el n-a fost singurul președinte al Statelor Unite care și-a detestat succesorul — scrie André Maurois în „*L'Histoire de l'U.S.A.* — dar nici unul n-a mai arătat asta cu atîta naivitate...“

Acum, cei doi, Adams și Jefferson, stau alături, tăcuți și sobri, sub același acoperămînt al Rotondei. Un portret în ulei din perioada președinției ni-l înfățișează pe Jefferson în puterea vîrstei, suplu, înalt, cu față roșcovană și părul arămiu. Are ochi căprui, buze cărnoase, sprîncene drepte, stufoase, un surîs abia disimulat, denotînd mai mult seninătate decît predispoziție ironică. Rivalul său, John Marshal, care a rămas din 1801 pînă în 1835 în funcția de șef al justiției americane, decorează Capitoliul cu un bust cioplit în stilul Romei imperiale, față de patrician brăzdată de cute adînci, privire rigidă, austeră, de o sobrietate împietrită, accentuată și de toga romană care îi cade în falduri de pe umeri. Moda vremii făcea ca potentații să nu se vadă altfel pe sine decît în ipostaze eterne. Astfel de statui, dacă ar fi stat îngropate undeva și ar fi fost peste ani, „descoperite“ de către arheologi, ar fi dat multă bătaie de cap istoriografilor tentați să identifice în ei cine știe ce căpetenii ale Eternei Cetăți. Ca și pentru bustul de marmoră a lui John Jax, șeful justiției americane din timpul lui Washington, stilul adoptat de sculptor aparține anticului de evidentă inspirație romană. Era însă vremea cînd legile se creau pentru eternitate și făuritorii lor se vedeau intrați, prin marile lor acte, în nemurire. Or, pînă la ei, singurul model de întruchipare a veșniciei nu fusese creat decît de lumea antică.

Jefferson a fost un erudit. El aparţinea spiritualităţii franklyniene, cu deosebirea că, dacă a nutrit vreodată o pasiune ştiinţifică, aceasta a fost pentru ştiinţa politicii. Ceea ce avea să-i atragă duşmani înverşunaţi. Aristocrat virginian, om cult, filosof, despre care rivalii săi politici afirmau că va duce ţara de rîpă („alegeţi-l şi vă veţi vedea casele incendiate, fiicele violate şi căsniciile distruse !"), devenit preşedinte abia după treizeci şi şase de tururi de scrutin, îşi priveşte cu ochi reci predecesorul.

Jefferson a fost cel care l-a adus pe inginerul francez Pierre l'Enfant să clădească Washingtonul, punîndu-i la dispoziţie planurile a douăsprezece mari oraşe europene, dintre care nu lipseau cele ale Parisului, Londrei, Vienei, Atenei şi Romei. Tot el a fost fondatorul Universităţii Virginia, creînd prin aceasta prima instituţie de învăţămînt superior din Statele Unite. Suprimînd ceremonialul aristocratic care tindea să transforme preşedinţia într-o nouă variantă a curţilor europene (în timpul lui Adams se purtaseră îndelungi discuţii în legătură cu formula de adresare către preşedinte, optîndu-se între „majestatea-sa" şi „alteţa-sa", pentru „excelenţa-sa"). Jefferson aristocratul introducea ţinuta vestimentară „burgheză" şi manierele specific republicane. Nevrînd să fie un „dur", considerînd că „arborele libertăţii trebuie din cînd în cînd udat cu sîngele patrioţilor şi al tiranilor", el căpătase autoritatea morală de a afirma : „Experienţa arată că, în cele mai perfecte forme de guvernămînt, cei cărora le-a fost încredinţată puterea, cu timpul, puţin cîte puţin, au denaturat-o, transformînd-o în tiranie !" Sub preşedinţia lui, Statele Unite au cumpărat de la Franţa, cu cincisprezece milioane de dolari, vastul teritoriu al Louisianei, de la New Orleans pînă în Montana, şi din Colorado pînă în Missouri. A fost cea mai mare afacere a tuturor timpurilor, neegalată, prin imensul profit adus de ea, decît prin cumpărarea de mai tîrziu a Alaskăi.

Statuia lui, găzduită de Hall of Fame, a fost cioplită de Jean-Antoine Houdon, celebrul sculptor francez care ne-a lăsat busturile lui Voltaire, Diderot, J.-J. Rousseau, Mirabeau... O sculptură de Houdon nu se comentează. Ea este însuşi omul. Mai ales în cazul lui Jefferson, acel om căruia duşmanii i-au zis „Anticristul", copleşiţi de forţa

lui de seducţie şi de fascinaţie, uluiţi de puterea lui de muncă, sever, disciplinat în arta conducerii, supus şi el greşelilor, ca orice om, dar mai ales integru, cu o nedezminţită conştiinţă a dificilei sale misiuni, aceea care, la plecare, nu l-a împiedicat să exclame : „Niciodată vreun prizonier eliberat din lanţuri nu s-a simţit mai uşurat ca mine atunci cînd mi-am scuturat lanţurile puterii".

Lanţurile dulcii puteri, lanţurile neputinţei puterii. Atîţia au oftat după ea, atîţia s-au înfruptat din ea, nepotolindu-şi apetenţa şi insaţiabilitatea, încît este de mirare cum, pierzînd-o, ajung la concluzia : „Vanitate, deşertăciune, vanitatea vanităţilor !"

Propunîndu-i-se să candideze pentru cel de al treilea mandat, Jefferson a refuzat, socotind că un preşedinte nu trebuie să execute mai mult de două mandate consecutive. De atunci s-a introdus regula ca un preşedinte al Statelor Unite să nu solicite pentru a treia oară, consecutiv, sufragiul corpului electoral, în ciuda afirmaţiei conform căreia „cel mai bun candidat în alegerile prezidenţiale este preşedintele în funcţiune". Singurul care a făcut excepţie de la regulă a fost Franklin Delano Roosevelt, reales pentru a patra oară în 1944, înainte de sfîrşitul celui de al doilea război mondial. Dar atunci necesitatea continuităţii era impusă de război şi, pentru ca lucrurile să nu se mai repete ulterior, un amendament constituţional a dat putere de lege obiceiului respectat anterior.

Dar, pînă la statuia lui Franklin Delano Roosevelt din Hall of Fame, mai avem de văzut cîteva zeci de statui şi timpul ne grăbeşte...

Al patrulea preşedinte al Statelor Unite, James Madison, a fost consilier intim al lui Washington şi prieten de o viaţă a lui Jefferson.

Era al treilea jurist care venea pe fotoliul prezidenţial, profesiune de predilecţie — cum s-a dovedit ulterior — pentru cei propuşi de convenţiile partidelor care s-au succedat la putere, să candideze în numele acestora în alegeri. Specialist în drept, el vedea în „dreptul puterii", întruchipat de marii proprietari funciari ai ţării, garanţia libertăţilor democratice şi a prosperităţii. De-aici, repartizarea puterii după mărimea avuţiei. De-aici, irezistibila tentaţie a tinerelor state de a ajunge la Pacific. Pofta venea mîn-

cînd. După înghițirea Louisianei, ochii marilor latifundiari s-au îndreptat spre Canada și Florida de Est.

Dar nordul nu era numai al indienilor, cu care armata federală s-ar fi descurcat relativ ușor, asupra lui se extindea și protecția Marii Britanii, rivalul „înnăscut" al Statelor Unite. Madison, mai mult de nevoie decît de voie, ținînd să demonstreze că era președinte și „de facto", nu numai „de jure", a declarat război Angliei. Era anul 1812, cînd Napoleon se aventura în Rusia, marcîndu-și începutul sfîrșitului. Nu mai puțin „fructuos" pentru State s-a încheiat și războiul cu Anglia pentru dominarea Canadei. La 24 august 1814, trupele britanice ocupau Washingtonul — pe atunci încă un tîrg de provincie —, incendiind Capitoliul. Tardivă răzbunare pentru înfrîngerea de la Yorktown, „lecție" prea puțin „cuminţitoare" pentru zburdalnicii fii ai lumii Noi. Era epoca afirmării de sine și a erorilor de creștere. Epoca în care populația de culoare începea să se întrebe care sînt drepturile ei în cadrul „Drepturilor Omului", în afară de cele de a se speti trudind fără crîcnire și de a fi considerată, în statele sudice, doar ca o cireadă de animale de muncă. Madison a încercat să înțeleagă mecanismele sclavajului și să acționeze cumva în favoarea negrilor. Lui îi aparține ideea aplicată de succesorul său, James Monroe — creatorul „Monroviei", Liberia de mai tîrziu — conform căreia o cale de eradicare a sclavajului putea fi eliberarea negrilor, despăgubirea proprietarilor lor de către stat și transbordarea dezrădăcinaților undeva, pe coasta Africii Occidentale. Dar reumatismul i-a luat-o înainte, țintuindu-l pe Madison la pat și îmbarcîndu-l pentru celălalt tărîm înainte de a-și vedea visul complet destrămat. În vremea lui, prețul unui sclav negru ajunsese la 1 000 de dolari, de trei ori mai mult decît cu douăzeci de ani în urmă.

James Monroe, a cărui statuie ni-l arată firav, plăpînd, cu o față de copil îmbătrînit, cu ochi migdalați, ca de codană, și o mînă zgribulită, purta în umărul său drept un glonte primit în bătălia de la Trenton, din 1776, care nu i-a putut fi niciodată extras. Fost ambasador al Statelor Unite în Franța postrobespierriană, fost guvernator al Virginiei, fost ambasador la Madrid, el a rămas drept in-

staurator al „erei bunelor sentimente", dar și al erei care a marcat începutul expansiunii spre vestul sălbatic. În fond, timpul lui nu era altul decît timpul „bumbacului-rege", cînd marșul omului alb spre soare-apune însemna tîrîrea sclaviei spre Far West și cînd Statele Unite se așezau mai temeinic pe teritoriile vecine, încercînd să-și sprijine coatele pe Florida și pe New-Mexico. De numele lui se leagă „Doctrina Monroe", concepută din refuzul ca Statele Unite să rămînă „o barcă pe dîra unei nave de război britanice", și a cărei esență a fost exprimată de însuși autorul ei, laconic și fără dubii : „Cine se amestecă în treburile statelor de pe continent, în totalitatea lor, are de-a face cu noi !"

Sub președinția lui s-a încercat întoarcerea negrilor în Africa. Un prim transport de 61 de negri liberi a fost depus pe coasta golfului Guineea, dar în cele două decenii care au urmat creării Liberiei, numărul sclavilor smulși de pe continentul african și transbordați în Lumea Nouă a fost de... trei sute de mii. Farsa era tragică. Nu mai puțin farsă, și nu mai puțin tragică a fost încercarea soluționării dosarului indienilor seminoli din Florida. După cedarea acestui teritoriu de către Spania Statelor Unite, statul iberic a fost obligat să plătească cinci milioane de dolari americanilor, care, pasămite, fuseseră frustrați de Madrid. Andrew Jackson, cel care avea să devină al șaptelea președinte al Statelor Unite, a „rezolvat" în numai două luni, din martie pînă în mai 1818, întregul „caz al tribului seminol" prin... exterminare.

Monroe a fost singurul expreședinte american care a murit în sărăcie. În jurul lui, în Hall of Fame, se află statuile celor cărora, către sfîrșitul vieții sale, le-a implorat un ajutor material, justificînd aceasta prin modul cum a servit cauza națiunii.

I-a urmat John Quincy Adams, fiul lui John Adams, fostul succesor al lui Washington în postul de președinte al Statelor Unite. Scriind despre el însuși, John Quincy Adams își făcea fără menajamente portretul : „Sînt un om cu maniere reci și rezervate, austere și rebarbative ; adversarii mei politici mă consideră posac, mizantrop, iar inamicii personali — sălbatic și nesociabil. Îmi cunosc defec-

tele, dar caracterul meu nu mai este atît de suplu pentru ca să încerc a mă mai schimba !“

Această autocaracterizare şi-a făcut-o cu şapte ani înainte de a deveni preşedinte. Avea o adevărată manie a ţinerii jurnalului intim, ivită în firea lui ca o compensaţie a naturii introvertite, xenofobe, rigide şi irascibile. Alegerea lui a fost un adevărat miracol, cu atît mai mult cu cît omul nu aparţinea vreunuia dintre partidele vremii. Arareori un om atît de lipsit de popularitate s-a văzut învestit cu puterea supremă. Dar acesta nu este unicul paradox care i-a însoţit viaţa. Caz rar, după încheierea mandatului, în loc să se retragă fericit că a scăpat de greaua responsabilitate asumată, a rămas în viaţa politică, făcîndu-se ales în Congres, unde, timp de şaptesprezece ani, a reprezentat Massachusettsul. Deşi considera sclavajul „marea ruşine a Uniunii nord-americane“, n-a putut face nimic pentru îmbunătăţirea soartei negrilor. În schimb, a înfiinţat prestigiosul Smithsonian Institution şi Observatorul astronomic din Montana.

Statuia ni-l înfăţişează cu creştetul pleşuv şi favoriţi brandemburghezi. Sculptorul care l-a turnat în bronz a pus în făptura lui şi o notă de gingăşie, dîndu-i o privire blîndă, de visător. Într-adevăr, preşedintele scria în intimitate versuri şi îi plăcea să-şi zică „poet“. A murit „pe baricadă“, în timpul unei întrevederi cu preşedintele Camerei Reprezentanţilor, lovit de o congestie cerebrală.

Trei preşedinţi stau între el şi tatăl său în Hall of Fame. Toţi trei întruchipînd „dinastia virginiană“, un sfert de veac de conducere monopolizată de acelaşi partid, întruchipat succesiv de tripleta Jefferson, Madison, Monroe.

Cel care venea după John Quincy Adams era Andrew Jackson, considerat de predecesorul lui un „demagog superficial şi violent“. Epitetele ornate n-au lipsit niciodată din panoplia armelor electorale. Lui Andrew Jackson, care a marcat venirea partidului democrat la rîndul atît de îndelung aşteptat al puterii, i se atribuie lansarea expresiei „O.K.“, pe care acesta ar fi transferat-o din originalul său limbaj cazon (cele două iniţiale fiind reproducerea prescurtată a pronunţiei cuvintelor „all corect“) în treburile statului. De unde să fi bănuit el că această expresie

avea să fie încetăţenită în vorbirea curentă a tuturor limbilor din lume, cu aceeaşi semnificaţie ?

Fostul general care îşi cîştigase o mare popularitate în luptele cu englezii pentru apărarea New Orleansului, în 1812, avea, în ciuda semidoctismului său, suficient curaj, destulă onestitate şi nu mai puţină sinceritate pentru a atrage de partea sa aripa stîngă a republicanilor — pe atunci membri ai partidului Whig — şi a o cuprinde în rîndurile partidului democrat. Adversarii lui nu şi-au prea ales mijloacele în lupta electorală. Acuzat de concubinaj, făcut responsabil pentru viaţa fiecărui soldat american căzut în războiul din 1812, el se vedea incriminat cu vehemenţă de adversarii înverşunaţi pe care şi-i făcuse. Aceştia nu se dădeau în lături să distribuie în timpul campaniei electorale, alegătorilor, sicrie-simbol, pe care scriseseră numele soldaţilor ucişi sub comanda lui. Reales în 1832, Jackson este iniţiatorul actualei formule a convenţiilor naţionale, care obligă fiecare partid să-şi desemneze candidatul, elaborînd implicit o platformă-program pe baza căreia să se acţioneze în timpul campaniilor electorale. Sufragiul censitar aflat la baza sistemului electoral american începea să se transforme în sufragiu universal. Pînă atunci, numai marii proprietari de pămînturi şi doar contribuabilii cu stare aveau dreptul să aleagă şi erau eligibili. Asta i-a dus faima de „om din popor“, Jackson autointitulîndu-se „Self made man“. Fost neguţător de sclavi, speculant, cămătar, dispunea de o energie şi de o putere de persuasiune rar întîlnite. Instaurîndu-i pe democraţi la putere, a pus în aplicare aşa-numitul „Spoils System“, conform căruia „prăzile duşmanului aparţin învingătorului !“ Cu alte cuvinte, ai noştri la putere, al lor să fie totul ! Sub el s-a desfăşurat tragicul „drum al lacrimilor“, străbătut de triburile indienilor cherokezi şi de cele ale creekilor din Illinois, împinşi tot mai spre pămînturile frigului de dincolo de Valea de Sus a fluviului Mississippi. Sub el s-a întemeiat coaliţia dintre Sud şi Vest, încheiată cu scopul extinderii sclavajului şi al rezistenţei comune în faţa Nordului aboliţionist. Sub el a fost patentat pistolul „Colt“ cu repetiţie, mîndria şi faima „civilizatoarei“ expansiuni albe. Sub el, centrul monetar al ţării s-a mutat de pe Chestnut Street, din

Philadelphia, pe Wall Street, în New York. Sub el s-a desfăşurat răscoala negrilor condusă de Nat Turner, înăbuşită prin represaliile sîngeroase în urma cărora au rămas douăzeci de împuşcaţi.

Drept care, Andrew Jackson a plecat — după executarea a două mandate — complet satisfăcut, lucru rar întîlnit în întreaga galerie a preşedinţilor din Hall of Fame. Totul a fost O.K.

I-a urmat Martin van Buren, bărbatul acesta cu faţă de bunic, cu părul pornindu-i în plete de sub ţeasta pleşuvă, cu bakenbarzi stufoşi şi privirea hîtră. I se zicea „Vulpea-Roşie" şi era socotit „Talleyrandul american". În viaţa publică avea „manierele unui profesor de dans şi moralitatea unei prostituate". Jurist, politician de profesie, arhitect al partidului democratic, el îşi va lăsa mandatul umbrit de marea criză economică ce a culminat cu crahul bancar din 1839. Propunîndu-i-se anexarea Texasului ca stat în care sclavajul să fie permis, el a refuzat-o. Totuşi, Texasul avea să fie anexat, Mexicul urmînd să cadă primul victimă a „Doctrinei Monroe". În 1848, la şapte ani de la părăsirea fotoliului prezidenţial, van Buren va adera la partidul aboliţionist „Free Soil" (pămînt liber), care activa sub lozinca: „Pămînt liber, gratuit, libertatea cuvîntului, libertatea muncii şi libertatea oamenilor", partid care i-a avansat candidatura pentru un nou posibil mandat, dar fără succes. Doar 291.342 de voturi, faţă de cele 1.360.752 întrunite de Zachary Taylor, „eroul din Mexic", aflat în Hall of Fame la patru poziţii mai spre dreapta horei prezidenţiale, după Harrison, Tyler şi Polk.

William Henry Harrison n-a prezidat Statele Unite decît o lună. A fost cel mai scurt mandat din toate de pînă acum. Prea puţin pentru a i se ridica şi lui o statuie. Un tablou în ulei ni-l înfăţişează cu o faţă cabalină, lung, deşirat, cazon, rigid, ca un adevărat purtător al titlului de „erou de la Tippecanoe", unde, în 1811, se acoperise de „glorie" masacrînd un trib de indieni de la care „eroul" reuşise să smulgă pentru „patria mumă" cincizeci de milioane de acri de pămînt. Se vede că l-a ajuns blestemul mamelor indiene, deoarece, chiar la festivitatea investirii lui, desfăşurată pe o ploaie de început de martie, a răcit

cobză, a făcut o pneumonie rebelă şi s-a dus ca şi cînd n-ar fi fost. Scurt dansul puterii. Prea scurt. Şi cînd te gîndeşti cîte ar fi putut să mai facă ?

I-a luat locul în horă John Tyler, fostul lui vicepreşedinte, aşa cum stabileşte Constituţia drept menire a celui mai „insignifiant post din cîte a putut născoci mintea omenească" — cum spunea John Adams —, aceea de a asigura continuitatea prezidenţială între alegeri în cazul indisponibilităţii sau a morţii preşedintelui. Sistemul funcţionează fără reproş. Şi pînă la Tyler au fost cîţiva „insignifianţi", şi după el aveau să mai vină alţii. Înainte de a candida în alegeri, John Adams a fost vicepreşedinte sub Washington. Jefferson, sub Adams. Van Buren, sub Jackson. Acum era rîndul lui Tyler să-l înlocuiască pe Harrison, omul pe care îl detestase profund, ceea ce pe fostul preşedinte viitor defunct îl cam lăsa rece. Dar Tyler era cel dintîi vicepreşedinte devenit preşedinte prin decesul şefului statului şi nu printr-o competiţie electorală. A rămas la Casa Albă doar cît l-a înlocuit pe Harrison. Adică, aproape un mandat întreg. Ar fi vrut să mai rămînă, de astă dată ca ales al naţiunii, şi nu ca simplu înlocuitor, obţinînd să fie propus de aripa disidentă a democraţilor drept candidat în alegerile din 1844, dar n-a avut şanse. Principalul său atú electoral, anexarea Texasului, nu mai constituia o prea mare forţă propagandistică. Faptul fusese împlinit. Texasul trebuia doar să fie cucerit, şi cu asta, basta !

Aceasta avea s-o facă James Knox Polk, omul cu figură academică, surprins de sculptorul care ni l-a lăsat amintire într-o ipostază „aex cathedra", ca şi cînd preşedintele ar propovădui ori ar anatemiza. Are o faţă de hidalgo bătrîn, cu aplomb de magistrat, ceva ce pare să degaje numai argumente irefutabile pentru justificarea a orice ar fi făcut. Nu l-au acceptat decît puţini, dar puternici, atunci cînd a spus : „Mexicul a violat graniţele Statelor Unite pătrunzînd pe teritoriul nostru şi vărsînd sînge american pe pămînt american !" Cine avea să ceară socoteală învingătorului ? Învingătorii au întotdeauna dreptate. Nici-odată, învinşii. Sub el, Statele Unite au ajuns la Pacific. Şi doar asta conta. Ce importanţă avea un biet avocat din Illinois, un „cutărică" Abraham Lincoln, care îndrăz-

nea să „mîrîie" în Congres : „Războiul cu Mexicul, început de preşedinte, nu era necesar şi rămîne anticonstituţional !" ?

În ultimul an al mandatului Polk, s-a declanşat „goana după aur" în California abia smulsă acelor prăpădiţi de mexicani care erau „incapabili să-şi gestioneze cum se cuvine teritoriul". Un an mai tîrziu, pe meleagurile acelea se îmbulzeau 150.000 de căutători de aur, aventurieri veniţi din toate colţurile Americii, irezistibil atraşi de visul îmbogăţirii rapide.

Stefan Zweig, în *Descoperirea Eldoradului* din *Orele astrale ale omenirii*, povesteşte ce s-a petrecut acolo într-o singură lună, ianuarie 1848, cînd pe pămînturile concesionate unui pionier venit tocmai din Elveţia, un anume Johann August Suter, s-a descoperit aurul care l-a dus pe nefericitul proprietar la ruină. Venit din Elveţia şi stabilit în America, Suter plecase în 1838 de la Fort Independence spre Fort Vancouver, cale de trei luni cu căruţele trase de bivoli, însoţit de doi ofiţeri, cinci misionari şi trei femei. N-a ajuns decît el. Dar n-a rămas la Vancouver, ci a pornit mai departe, pe calea apelor, oprindu-se într-un loc părăsit, care se chema San Francisco, botezat astfel după o misiune a călugărilor franciscani instalată într-un sat de pescari. Era locul care avea să devină capitala fabuloasei Californii, ţară de basm, concesionată în întregime lui Suter de către guvernatorul mexican Alverado, cu scopul de a coloniza pămînturile fără stăpîn şi a întemeia pe el o aşezare prosperă. Ceea ce întreprinzătorul aventurier a şi făcut, aducînd oameni şi animale, desţelenind solul, doborînd codrii, instalînd ferme, căpătuindu-se.

Totul ar fi mers ca pe roate dacă nu şi-ar fi făcut brusc apariţia „diavolul galben" — aurul — descoperit în timp ce oamenii lui instalau un joagăr la ferma de la Coloma. Aurul s-a dovedit a fi atît de abundent în nisipul rîului, încît prezenţa lui în asemenea cantităţi părea de domeniul irealului. Secretul descoperirii n-a putut fi prea îndelung păstrat. Au năvălit mii de „desperados" — cum spune Zweig — „o gloată neînfrînată, brutală, care nu cunoaşte altă lege decît pumnul, nici o poruncă decît aceea a revolverului", uriaşe hoarde de aventurieri care au întors pămîntul pe dos, nimicind fermele lui Suter, ruinîndu-l.

În 1850, California, care „mustea" încă de aur, a fost primită în rîndul Statelor Unite. Suter și-a revendicat de la președintele Zachary Taylor drepturile, obținînd abia după cinci ani, și doar pe hîrtie, partea leului. O „parte" care îl făcea putred de bogat, în dauna mărunților căutători de aur care, văzîndu-se lezați, trec la atac. Doi dintre cei trei fii ai lui Suter au fost împușcați. Al treilea s-a înecat. Prăpădul s-a abătut din nou peste imperiul „celui mai bogat om din lume", care avea să-și petreacă tot restul zilelor în scrierea de petiții către Congres, murind ca un umil cerșetor pe treptele Capitoliului.

În plină goană după aur, președinția aparține bărbatului acestuia turnat în bronz strălucitor ca aurul, despre care Polk spunea : „Zachary Taylor ? Un individ extrem de ignorant în treburile publice și... de o capacitate submediocră." Așa o fi fost, dar el nici n-a apucat s-o dovedească, rămînînd la putere doar un an. La 4 iulie 1850, în timpul inaugurării memorialului Washington, a căpătat o insolație pe care a ținut să și-o trateze ca pe front, bînd lapte rece și înfulecînd fructe. S-a produs o ocluzie intestinală, și președintele s-a dus.

A murit președintele, trăiască vicepreședintele !

L-a urmat, în fotoliul de la Casa Albă, Millard Fillmore, care i-a continuat „opera" în următorii trei ani. Fiind cel de-al treisprezecelea președinte al Statelor Unite — număr cu „ghinion", cum socotesc americanii — i s-a zis „cadavrul politic". Dar, judecînd după înfățișarea pe care i-a dat-o cioplitorul în marmură, Fillmore era un „cadavru" frumos. Pornise de jos, citind pentru prima oară, la 17 ani, o carte : *Robinson Crusoe*. Și, din iubirea de oameni, din nevoia apărării avutului lor — doar el avea să instituie meseria „vînătorilor de sclavi", hăitași tocmiți pentru prinderea fugarilor negri și restituirea lor către proprietarii „de drept" — s-a făcut avocat. N-a plecat de pe scaunul prezidențial de bunăvoie. A mai vrut un mandat. A candidat pentru a doua oară din partea whigilor, dar a fost scos de pe listă după 53 de balotaje. Totuși, nu s-a lăsat. În 1856 a aderat la partidul american, zis Knownothing „sau habar" n-am, predecesor al Ku Klux Klanului, partid ai cărui membri s-au legat printr-un ju-

rămînt ca, la orice întrebare privitoare la activitatea lor, să declare : „I know nothing !“ Cam asta se poate citi şi pe faţa sobră, uşor puhavă, sprîncenată nedumeritor a omului de marmură din Hall of Fame : „Habar n-am !“

Cine ştie ? O fi ştiut el ceva...

Dar şi mai multe a ştiut Mister Franklin Pierce, vecinul lui de horă printre coloanele granitice ale Capitoliului, bărbat şi mai frumos, şi mai rafinat, fiul unui general veteran în războiul de independenţă, copil născut într-un „leagăn de aur“, după cum afirmă *History of the Presidents*, 3 volume, de vînzare la standul de cărţi de lîngă casele de bilete pentru vizitatorii Capitoliului. Oare de ce s-o fi spus despre el că „avea şira spinării ca a unei meduze“ ? Mă uit la spinarea lui dreaptă, dîrză, rigidă. Şi o meduză, dacă ar fi turnată în bronz, n-ar arăta mai ţeapănă. Avocat şi el, curtat de femei ca un Adonis, om de salon, aureolat de curajul de a se fi înrolat ca simplu soldat voluntar în războiul contra Mexicului, de unde, căzînd de pe cal şi cam izbindu-se unde nu trebuie, s-a întors general-brigadier, Pierce a deţinut ca nimeni altul atît arta de a se face simpatizat de toate coteriile politice, cît şi meşteşugul de a împăca pînă la duioşie capra cu varza. Abilitatea electorală l-a făcut acceptabil şi sudului sclavagist — căruia îi declara că va respecta „ad litteram“ obiceiurile pămîntului (adică sclavajul) — şi nordului aboliţionist, care vedea în el omul conjuncturii, capabil să-şi schimbe opiniile după învestitură. N-a prea fost aşa, deoarece n-a fost să fie. Sub el s-a născut „filibusterismul“, adică tactica obstrucţionistă aplicată de oratorii sudişti în Congres, care, prin cuvîntări nesfîrşite, se menţineau la tribună pînă la sleirea auditoriului. Termenul vine de la olandezul „vrijbuiter“ („freebooter“) şi este păcat că emigranţii din Ţara Apelor n-au introdus în Lumea Nouă, pe lîngă acest cuvînt, şi bunul obicei din ţara lor, conform căruia orice orator suspectat de vorbă-lungă este obligat să-şi ţină discursul stînd într-un singur picior, pentru ca atunci cînd, obosit, îl pune şi pe celălalt pe pămînt, să i se ia cuvîntul.

Dar frumosul Pierce n-a lăsat moştenire doar filibusterismul. Ci a contribuit şi el, atîta cît l-au ţinut puterile, la gloria şi măreţia ţării sale. Bunăoară, inspirînd aşa-zisul

„Manifest de la Ostende“, a încercat anexarea Cubei, demonstrînd că „tutorele“ acesteia, Spania, ar fi fost vital interesată să vîndă americanilor „perla Caraibilor“, tot atît cît de vital interesate erau Statele Unite s-o cumpere. „Afacerea“ nu s-a putut încheia, deoarece documentul de la Ostende a fost demascat de stînga drept „manifestul tîlharilor“. Era miez de veac şi America se afla în plină industrializare. Sub mandatul lui Pierce, batozele de secerat şi treierat americane au cucerit primul loc la Expoziţia de la Paris, ediţia 1854. Maşina de cusut „Singer“, brevetată în 1844, s-a perfecţionat, şi confecţiile americane au început să concureze piaţa engleză. De zece ani bătea telegraful lui Morse şi capitalele statelor au început să-şi comunice aproape simultan veştile. Epopeea continua în Vestul Sălbatic. A fost primul preşedinte căruia i-a murit vicepreşedintele în timpul mandatului, ceea ce l-a obligat pe el să trăiască în pace şi onor, împărţind în stînga şi în dreapta „felii din cozonacul naţional“. Om lovit de soartă, deoarece, imediat după alegerea lui şi la numai două luni înainte de instalarea la treburile preşedinţiei, fiul i-a murit într-un accident de cale ferată, soţia lui văzînd în asta o pedeapsă a cerului pentru că soţul ei acceptase să devină preşedinte. Pierce a căzut apoi în toate păcatele lumeşti. Atît de păcătoase, încît au trebuit să treacă şaizeci de ani pînă să i se ridice o statuie şi să i se dea şi lui locul cuvenit în Hall of Fame.

Tot avocat a fost şi James Buchanan, singurul preşedinte celibatar din istoria Statelor Unite, despre care se spunea că s-ar fi căsătorit cu sticla de whisky. Gura lumii e rea, dar adevăr grăieşte. S-o auzi şi să nu-ţi vină să crezi. Omul acesta, turnat atît de prezentabil în bronz, figură de intelectual rasat, faţa senină, puţin cam austeră, cu o frunte bombată şi o gură suptă, n-are nimic vicios pe chip. A scos din urnă 1 836 169 de voturi, cu opt sute de mii mai multe decît contracandidatul său Fillmore, fostul „cadavru politic“ resuscitat de partidul rival. În timpul mandatului s-a vrut a fi omul echilibrului. Statele Unite treceau printr-un proces de concentrare urbană, New Yorkul ajunsese la un milion de locuitori, căile ferate acopereau o lungime de 60.000 km, preţul unui sclav „calitatea I“ ajunsese la 2.500 de dolari, aproape cît 200 de

hectare de pămînt virgin, cu toate că numai în şapte ani, între 1840 şi 1847, fuseseră răpiţi de pe coastele Africii, puşi în lanţuri şi transbordaţi în Lumea Nouă, peste 440.000 de negri, dintre care, o bună parte, s-au trezit în mîinile plantatorilor din statele sudice. Sclavii erau atît de solicitaţi pe piaţa clandestină — vînzarea lor oficială fiind interzisă — încît numeroşi plantatori din Maryland şi Virginia instalaseră adevărate „crescătorii de negri“, avînd grijă ca „marfa“ lor să prolifereze, iar „exemplarele recoltate“ să întrunească toate calităţile cerute de distinsa clientelă : sănătate, tinereţe, robusteţe, supuşenie şi randament în muncă.

Enciclopedia americană, editată de *Reader's Digest* în 1975, menţionează faptele eminente ale fiecărui preşedinte al Statelor Unite, arătînd ce anume i-a marcat personalitatea şi care i-a fost rolul în istoria ţării. În legătură cu James Buchanan, relatările sînt extrem de succinte. De reţinut este remarca acestuia : „Misiunea unui preşedinte al Statelor Unite nu este potrivită pentru un gentleman.“ Într-adevăr, în epoca lui, istoria americană nu se scria cu mănuşi. Statele se aflau în pragul dezbinării. „Casa comună“ era tot mai cuprinsă de vrajbă. Secesiunea bătea la uşă. Patimile se încingeau în jurul unei probleme capitale : menţinerea sau abolirea sclavajului ? Dilemă care şi-a pus pecetea pe mandatul noului preşedinte încă din momentul alegerii sale. În discursul său inaugural, flatînd noţiunea de „suveranitate populară“ — prin care se înţelegea dreptul statelor sudice la ignorarea literei Constituţiei cu privire la egalitatea dintre membrii societăţii americane — a declarat : „A apărut o diferenţă de opinii asupra punctului de a şti în ce moment populaţia unui teritoriu va decide ea însăşi chestiunea sclaviei. Din fericire, aceasta nu este decît o treabă de mică importanţă...“ Atît de „mică“, încît, patru ani mai tîrziu, Statele Unite aveau să se trezească în pragul catastrofei.

Sub Buchanan, în 1859, s-a declanşat răscoala lui John Brown, un alb militant pentru eliberarea scavilor, aboliţionist înflăcărat, spirit dinamic, excelent organizator şi strateg. Pentru a da o „lecţie“ Sudului retrograd, Brown,

cu un comando de şaisprezece albi şi cinci negri hotărîţi să-şi rişte viaţa, a baricadat podul peste Potomoc, în faţa Washingtonului, şi a ocupat cu forţa arsenalul militar de la Harper's Ferry. O acţiune disperată, fără sorţi de izbîndă. Micul grup de „terorişti“ a fost rapid anihilat de un regiment de puşcaşi marini. Capturaţi, Brown şi alţi şase tovarăşi de-ai lui au fost condamnaţi la moarte şi spînzuraţi.

În faţa judecăţii, John Brown strigase : „Dacă aş fi intervenit în favoarea celor bogaţi, puternici, inteligenţi, a celor cărora li se spune mari, sau în favoarea prietenilor, părinţilor, soţiilor sau copiilor lor, toate ar fi fost în ordine şi la locul lor. Dar eu consider că nu am greşit intervenind, aşa cum am făcut-o, în favoarea celor săraci şi obidiţi !“

Vrajba săpa tot mai adînc la temelia casei. Duelurile parlamentare în jurul discordiei care răvăşea spiritele, subminînd întregul edificiu american, deveneau explozive... Casa învrăjbită se dezbina. Sfărîmarea trupului ei unic însemna, dacă nu pieirea, cel puţin o Americă opusă ei înseşi, gata să se sfîşie ca un Moloh autodevorator. Trebuia un om, trebuia o raţiune, trebuia un spirit nou care s-o salveze. Fără el, istoria Statelor Unite — după nouăzeci de ani de la independenţă — s-ar fi scris mai departe altfel.

*
* *

Salvarea a purtat un nume : Abraham Lincoln. Mă plec în faţa statuii lui, aflată chiar la intrarea în Rotondă, cioplită în marmură de sculptoriţa Vinnie Ream, care l-a întruchipat pe Lincoln păşind grav pe soclu, cu dreapta întinzînd proclamaţia de emancipare a sclavilor. „Dacă numele îmi va intra vreodată în istorie — a spus el la 1 ianuarie 1863, cînd proclamaţia a fost definitivă — va fi numai pentru acest act, în care este înscris sufletul meu.“

Sufletul unui om... cum să-l cuprindă marmora, oricît de măiestrită ar fi fost dalta cioplitorului, cum să-l redea cuvîntul aşternut pe hîrtie, oricît de meşteşugită ar fi

pana care s-ar încumeta să-l înfăţişeze ? Căci în sufletul acestui om s-a contopit sufletul unei întregi naţiuni, cu toate dilemele lui, cu toate dramele sfîşietoare ce aveau să-l hărţuiască şi să-i tulbure odihna, cu toată dragostea de frate şi ura fratricidă ce debordau deopotrivă din el hrănindu-i chinul şi stîndu-i de veghe nesomnului. Aş atinge mîna aceasta de marmoră, dar soclul e prea înalt, iar respectul şi închinăciunea prea adînci pentru a-mi permite exteriorizarea unui sentiment tainic şi greu de mărturisit.

În Hall of Fame sînt zeci de statui, printre care, mai toţi preşedinţii Statelor Unite, dar una singură este cioplită în toate inimile care mai bat încă drept şi omeneşte. Cea a lui Lincoln. Înalt, parcă tulburat de propria umbră lăsată peste istorie, omul acesta a fost un Om. Karl Marx spunea despre el : „Figura lui Lincoln este «sui-generis» în analele istoriei... Nici o poză, nici o drapare istorică. Lucrul cel mai important el îl înfăptuieşte întotdeauna fără a face prea mult caz... Şovăind, împotmolindu-se, el cîntă fără prea mare plăcere aria de bravură a rolului său, ca şi cînd ar vrea să-şi ceară iertare pentru faptul că împrejurările îl silesc să fie erou.“

Abia scriind aceste pagini realizez şansa de a fi putut străbate meleaguri unde, cîndva, însăşi istoria a sălăşluit, adăstînd o clipă pentru ca, în impetuosul ei mers înainte, să lase o bornă de lumină, ca un far aprins în negura timpurilor. Ce-ar fi fost America fără Lincoln ? Care ar fi fost evoluţia acestei naţiuni, a poporului american însuşi, fără zămislirea acestui om cum omenirea nu naşte decît o dată la cîteva secole ? E greu de spus...

Prin locurile unde a trăit Lincoln străbăteam drumuri cărora memoria oamenilor le-a restituit spiritul şi înfăţişarea avute de demult. Făceam popasuri de reculegere, citeam documente, vorbeam cu localnicii, căutînd să aflu mai mult decît pot trăi amintirile transmise din generaţie în generaţie, consemnate de caligrafi ai timpurilor sau scrise de biografi trecători prin viaţă, după ce au încercat să surprindă un strop din veşnicia istoriei.

La Nolin Creek, nu departe de Elisabethtown, în statul Kentucky, s-a reconstituit cabana de pionier al Middle Westului în care, la 12 februarie 1809, în familia lui Tho-

mas Lincoln, pădurar şi tăietor de lemne, şi a soţiei sale Nancy Hanks, fată din flori, analfabetă ca şi soţul ei, s-a născut al doilea copil, pe care l-au numit Abraham. O casă de bîrne cioplite cu barda, spoite cu var, cu tavanul de grinzi afumate, în care s-au păstrat cîteva obiecte rudimentare aparţinînd familiei Lincoln — o masă, cîteva scaune, două paturi cu prici, o polatră cu un ceasornic vechi, o cană de lut ars, unelte de tăiat şi fasonat lemnul. O casă asemănătoare s-a păstrat lîngă Pigeon Creek, în statul Indiana, unde micul Abe şi-a petrecut copilăria. Casă de oameni ai pădurilor, ca şi prima, cu paturi din topor şi velinţe din piei de sălbăticiuni... Copilul crescut în această casă fusese dăruit de soartă cu o minte ageră şi o mînă harnică. Mîna aceea putea ţine toporul de coadă, cu braţul întins la orizontală, un timp mai îndelungat decît erau în stare s-o facă toţi tinerii de seama lui de la Pigeon Creek. Mîna care scotea cartea ascunsă într-un buzunar ori de cîte ori animalele de muncă, alături de care adolescentul trudea, trebuiau să fie lăsate să-şi mai tragă sufletul. „Adevăratul meu prieten — spunea tînărul Abe — este cel care-mi împrumută o carte." Mîna care împingea pădurea şi mai către vest, făcînd loc vieţii alor săi. Mătuşa, unchiul şi mama lui Lincoln fuseseră răpiţi, pe rînd, de aceeaşi boală. Sora lui, Sarah, avea să moară zece ani mai tîrziu. În schimb, Thomas, tatăl, şi-a adus în casă altă soţie, împreună cu cei trei copii ai ei dintr-o căsătorie anterioară. Mai erau cîţiva vecini rari şi împrăştiaţi peste spaţiile vaste, cotropite de codri, printre care şi familia lui James Gentry, care avea să boteze cu numele lui şi mica aşezare răsărită lîngă Pigeon Creek, Gentryville. La 17 ani, Abe atingea înălţimea de un metru şi optzeci şi cinci, trebuind să-şi plece capul cînd intra pe uşa cabanei lui Thomas.

În 1830, familia Lincoln s-a mutat în Illinois, stat format abia de 12 ani, de unde Thomas a plecat cu restul familiei după numai un an, lăsîndu-l pe Abraham să lucreze la un negustor din Springfield. Tînărul avea 22 de ani şi îşi putea revendica dreptul de a-şi face singur viaţa, fără tutela aspră a tatălui său, pe care, după această despărţire, n-avea să-l mai revadă niciodată... Patronul la care s-a angajat, văzîndu-i cinstea şi corec-

titudinea, i-a încredinţat gestiunea unui mic magazin din New Salem, un sat din apropierea Springfieldului.

Sosirea lui la New Salem s-a produs în ziua de 1 august 1831, zi de alegeri, cînd micul electorat din aşezarea străbătută de o singură uliţă, străjuită de cîteva barăci, căuta un om capabil să îndeplinească funcţia de secretar pentru numai 24 de ore. Lincoln a acceptat să facă el această muncă, votînd şi el, pentru prima oară în viaţă. Ziua aceasta avea să constituie începutul unui drum lung şi sinuos, al cărui capăt era fotoliul prezidenţial de la Casa Albă. Vlăjganul de aproape doi metri înălţime, sobru şi auster, dar nelipsit de simţul umorului, a ştiut să-şi cucerească spontan simpatia proaspeţilor săi concetăţeni, povestindu-le istorii cu haz, auzite prin Indiana. Îndeosebi una, intrată de atunci în folclor, a stîrnit hohotele de rîs ale pionierilor din New Salem. Era vorba despre un predicator care şi-a început predica rostind : „Eu sînt pentru voi Cristos !“ Tocmai atunci — povestea Lincoln — o şopîrlă s-a vîrît sub brăcinarii preasfîntului, făcîndu-l să-şi salte poalele tunicii şi să lase să-i cadă pantalonii. Văzîndu-i sfîntul duh, o venerabilă doamnă din asistenţă a strigat, roşie de mînie : „Dacă dumneata, domnule, eşti Isus Cristos, eu am terminat-o cu sfînta scriptură !“ Oamenii n-au uitat glumele lui Lincoln, şi nu o dată l-au ajutat să iasă din situaţiile dificile ivite în calea lui, chiar şi atunci cînd se afla în plină ascensiune. La New Salem, ca în toate aşezările de pionieri din Far Westul pe care americanii aveau să-l numească mai tîrziu — după cucerirea întregului apus al continentului nordamerican — Middle West, exista o bandă de cow-boy, al cărei şef, un anume Jack Armstrong, l-a provocat curînd pe Lincoln la luptă. Un fel de duel al vlăjganilor, fără pistoale, desfăşurat cu mîinile goale, de dragul jocului, în hora suporterilor, majoritatea lor fiind partizanii lui Armstrong. Lincoln nu s-a putut eschiva, scăpînd cu vreo glumă. Încercarea lui de a evita confruntarea ameninţa să-i aducă oprobriul general, putînd fi socotit fricos, ori chiar laş. Ceea ce fostul tăietor de lemne nu prea putea permite. Drept care, lupta s-a încins în toată regula, în defavoarea netă a provocatorului. Sub loviturile lui Lincoln, Armstrong s-a trezit culcat la pămînt, incapabil să mai facă

vreo mişcare. Cei care au încercat să-i sară învinsului în ajutor au avut aceeaşi soartă. În mod loial, vlăjganii din New Salem l-au proclamat pe Lincoln şef incontestabil al lor. Dar acesta nu-şi propunea să cucerească doar o faimă facilă de bătăuş. El ţinea să domine oamenii altfel decît prin forţa pumnilor. În acel New Salem din mijlocul preriei de pe malurile Sangamonului — şi unde astăzi nu mai sălăşluieşte decît amintirea conservată într-un sat-muzeu —, Lincoln a organizat un club de conferinţe şi dezbateri, unde se citea din Robert Burns şi din Shakespeare, comentîndu-se Constituţia, scrierile lui Franklin, celebra Declaraţie asupra drepturilor Omului, redactată de Jefferson, viaţa lui Washington. Tînărul militant a început să se impună obştei drept un om al dreptăţii şi al intransigenţei faţă de tot ce însemna umilinţă, înjosire, neomenie. În baraca fostului club este afişat ziarul *Sangamon Journal*, publicat la Springfield în ziua de 9 martie 1832, în care Lincoln, punîndu-şi candidatura în alegerile cantonale, expune planul amenajării agricole, fluviale şi hidraulice a regiunii, argumentat nu numai prin explicarea avantajelor pe care obştea le-ar fi obţinut din realizarea lui, ci şi printr-o adevărată declaraţie a unei ferme profesiuni de credinţă : „Fiecare om îşi are ambiţiile sale personale, scria Lincoln. Oricare ar fi acestea, în ceea ce mă priveşte, n-am o ambiţie mai mare decît să cîştig stima concetăţenilor mei şi să mă dovedesc demn de ea [...]. Sînt tînăr şi necunoscut de către mulţi dintre dumneavoastră. M-am născut într-o familie dintre cele mai modeste şi vreau să rămîn astfel. N-am nici părinţi bogaţi, nici cunoscuţi care să mă recomande. Situaţia mea este lăsată la libera decizie a alegătorilor : dacă voi fi ales, mi se va face o cinste în schimbul căreia nu-mi voi cruţa eforturile. Dar dacă oamenii cinstiţi vor considera că este mai bine să nu fiu sprijinit, sînt prea obişnuit cu dezamăgirile ca să mă las cuprins de amărăciune..."

Deşi a obţinut 277 de voturi din cele 300 exprimate la New Salem, Lincoln n-a ieşit decît al optulea din cei treisprezece candidaţi ai Sangamonului. Încrederea alor săi l-a îndîrjit să continue lupta. Şi, ca să trăiască, întrucît prăvălia care îi fusese încredinţată spre gestiune fusese

închisă de patron, a încercat să lucreze pe picior propriu în aceeași branșă, luîndu-și-l asociat pe un anume Berry, om nu prea grijuliu cu inventarul dughenei, ambiționat să bea tot stocul de whisky adus spre vînzare. Preocupat de studiu și lecturi, Lincoln n-a prea luat seama la insațiabila sete a asociatului său, care, curînd, a fost răpus de ciroză. Cum era și firesc, a urmat falimentul. În loc să se declare insolvabil, el a hotărît să-și achite toți creditorii muncind din răsputeri pentru plata datoriilor, cucerindu-și în schimb, printre cei ce l-au văzut cu cîtă tenacitate s-a ținut de cuvînt, supranumele de Honest Abe, sau Abraham cel Cinstit. S-a angajat poștaș, purtîndu-și scrisorile în burlanul „cilindrului“, pentru ca mîinile să-i fie libere și să poată citi ziarele abonaților în timp ce tropăia pe picioarele-i lungi de la un capăt la altul al așezării. Pe deasupra, lucra ca asistent-topometru, profitînd de cunoștințele sale în matematică și geometrie. Într-o zi, un creditor — după cum povestește biograful său William H. Herndorn — i-a pus sechestru pe cal și pe instrumentele cumpărate pe datorie. Pionierii din New Salem au pus mînă de la mînă ca să-l scoată din necaz și să i se restituie micul inventar atît de necesar exercitării meseriei sale.

Firea lui pătrunzătoare, analitică, asiduitatea lecturilor, drumurile din casă în casă, unde lua contact cu viața intimă a oamenilor, deplasările de topometru, călătoria făcută la New Orleans — unde asistase la un înjositor și degradant tîrg de sclavi, ceea ce l-a făcut să exclame : „Dacă într-o zi voi avea șansa să mă ocup de problema asta, n-o să fiu mînă moartă !“ — îi definitivau caracterul, opțiunile, poziția față de realitățile americane ale vremii, îndemnîndu-l și mai mult să intre în politică. În 1834 și-a pus din nou candidatura în alegerile cantonale, făcîndu-și campania electorală de la om la om, fără discursuri sforăitoare și adunări la „saloon“, adeseori punînd umărul la muncă alături de alegătorii săi, ajutîndu-i să biruie greutățile și, mai ales, să înțeleagă ce aveau de făcut pentru ca legile de bază ale țării să fie respectate. Deși abia împlinise 25 de ani, a fost ales membru al Camerei din Illinois, alături de alți trei reprezentanți din Springfield, printre care și avocatul John Stuart, membru influent al

partidului Whig — viitorul partid republican —, om care l-a ghidat ulterior pe Lincoln în studierea dreptului. „Era unul dintre cei mai ciudaţi şi mai stîngaci tineri pe care i-am cunoscut, nota un prieten de-al avocatului. Părea că n-are nimic de spus, era timid, cu un aer trist în atitudine, dar, cum deschidea gura, totul se schimba : vigoarea şi gingăşia apăreau deopotrivă şi, de fiecare dată cînd vorbea, ne uluia din ce în ce mai mult.“

Erau anii cînd Statele Unite nu traversaseră încă fluviul Mississippi, Louisiana aparţinea francezilor, Texasul, New-Mexicoul, Arizona şi California făceau încă parte din Republica Mexicană. În douăzeci de ani, acestea aveau să devină americane, anexate prin tratate comerciale ori prin forţa armelor. În schimb, în unsprezece din cele douăzeci şi două de state care formau pe atunci federaţia, sclavajul era instituit prin lege. O monstruoasă şi izbitoare anomalie într-o ţară fondată pe ideea de libertate. Lucrul părea totuşi „explicabil“. Nordul aparţinea micilor fermieri, culturii cerealelor, dar mai ales comerţului, industriei, democraţiei burgheze. Sudul — marilor latifundiari cu aere aristocratice, trestiei de zahăr, orezului şi bumbacului, culturi care cereau o abundentă mînă de lucru, greu de găsit pe piaţa muncii şi, ca atare, rezervată în exclusivitate sclavilor negri.

Ne imaginăm Sudul obtuz, arierat, stăpînit de zbiri cu cnutul în mînă, mocnind alianţe antiumane, gata de cele mai mari fărădelegi. N-a fost, întru totul, aşa. În Connecticut s-a elaborat, încă din 1649, prima Constituţie scrisă din lume, în afară de cea orală a indienilor lui Dekanahwideh, şi, tot în Sud, Locke a scris, în 1669, Constituţia Carolinei, despre care Tocqueville spunea : „Te simţi pătruns de adîncă uimire... Niciodată noţiunile unei reale libertăţi n-au preocupat mai mult spiritele, tocmai aceste principii, necunoscute de naţiunile europene, sau dispreţuite de ele, erau proclamate în pustietatea Lumii Noi, devenind simbolul viitor al unui mare popor.“ Declaraţia de Independenţă avea să răsune abia după mai bine de o sută ani, în 1776. Lincoln apărea pe scena naţiunii în anii de după 1848, cînd Europa trăia ecoul încă proaspăt al Primăverii Omenirii.

Şi, totuşi, ce era mai retrograd în Sudul opulent atenua cuceririle de principiu ale democraţiei, atentînd la însăşi esenţa lor : dreptul la libertate, cel dintîi dintre drepturile omului proclamate de *Bill of Rights* — cartea ţinută de statuia Libertăţii în mînă. În Sud, discriminarea legiferată era considerată sacrosanctă, de drept divin. Nevoia de mînă de lucru servilă, capabilă să fie exploatată necondiţionat, stimula importul de negri, mărind prosperitatea „negreriilor“ din Virginia şi Maryland, în stare să furnizeze „marfa“ unui imens trafic de animale cuvîntătoare. Odios, repudiat de cele mai obiective spirite, sclavajul era în floare tocmai acolo unde principiile democraţiei fuseseră proclamate drept chezăşia sanităţii unei naţiuni în plină afirmare. Senatul, format pe atunci din 44 de membri, cîte doi pentru fiecare stat, era scindat în părţi egale, impuse de interesele electoratului din cele două grupări de republici. Unsprezece în Nordul liber, unsprezece în Sudul sclavagist. Două noi state intrate în confederaţie, în 1820, Maine şi Missouri, au fost nevoite să accepte echilibrul din balanţa forţelor, primul fiind declarat stat fără sclavi, al doilea, sclavagist. Compromisul din Missouri trasa o linie strictă de demarcaţie între Nord şi Sud, stabilind că, la nord de paralela 36 de grade şi 30 de minute, sclavajul era interzis, iar la sud de aceasta, permis. Mişcările aboliţioniste se organizau. Sub Andrew Jackson, conceptul de sufragiu universal trecea de pe planul teoretic pe cel practic, electoratul intrînd în arena politică americană ca o forţă de decizie care se cerea manevrată cu abilitate printr-un tot mai complicat aparat de propagandă, cu atît mai mult cu cît partidele politice intrau din patru în patru ani într-o necruţătoare luptă pentru putere. Rivalitatea dintre ele se desfăşura pe multiple planuri, în funcţie de circumstanţele de moment. Ambele vorbeau însă despre „interesele maselor“. Între democraţi şi viitorii republicani — partidul Whig —, Lincoln a optat pentru ultimii. Dealtfel, prietenul său John Stuart, la care, după alegerile locale din 1834, se angajase, spre a învăţa avocatura, era unul dintre liderii acestui partid, om cunoscut pentru poziţiile sale aboliţioniste.

Proclamarea egalităţii tuturor oamenilor şi, totodată, legalizarea folosirii sclavilor pe aproape o jumătate din teritoriul Statelor Unite constituiau o contradicţie care frămînta toate spiritele, generînd dilema americană. Contrabanda cu sclavi şi „crescătoriile de negri" proliferau. Candidaţii în alegeri trebuiau să opteze pentru situarea de o parte sau de alta a nevăzutei baricade care începuse să se înalţe în calea celor mai vitale interese ale naţiunii, condiţionînd însăşi înaintarea ei spre viitor. Extremiştii nu aveau şanse. Moderaţii, cei ce îşi dădeau seama că problema abolirii sclavajului nu putea fi pusă frontal, printr-o iluzorie rezolvare febrilă şi totală a ceea ce constituia „ruşinea democraţiei americane", înţelegeau că terenul rămînea încă de cucerit pe planul conştiinţelor, al argumentelor capabile să ţină seama de interesele celor puternici, al evitării unei confruntări care să nu degenereze într-un război fratricid.

Reales în 1836 în Camera Reprezentanţilor din Illinois, Lincoln se situa pe poziţia apărării valorilor morale, a respectului faţă de instituţii şi legi, dînd dovadă de un pilduitor echilibru în abordarea problemelor în jurul cărora se ciocneau, patetic şi zgomotos, pasiunile extremiştilor din cele două tabere opuse din sînul partidelor concurente la putere. Momentul transformării problemei negrilor în chestiunea de căpătîi a naţiunii încă nu venise. Orice acţiune hazardată putea duce la contrariul rezultatelor scontate. Deocamdată, Far Westul, cuprins de o frenetică febră a întreprinzătorilor, trecea printr-o fază de modernizare, amenajare şi industrializare. Se tăiau noi căi de navigaţie, se săpau canale, se extindeau reţelele de căi ferate. Aflat la confluenţa a două mari căi navigabile ale Statelor Unite, Illinoisul dezvolta vaste proiecte de amenajare, solicitînd credite, intrînd în ameţitoarea cursă a profiturilor de pe urma expansiunii industriale care provoca naşterea de noi oraşe, stimulînd apetenţa afirmării de sine. Vecin cu două state sclavagiste, Missouri şi Kentucky, Illinoisul concentra o puternică tabără aboliţionistă, gata oricînd de acţiuni hazardate. Lincoln putea deveni liderul lor, dar „momentul" încă nu sosise. Mai înţelepte erau echilibrul şi moderaţia. Pe de altă parte, partizanii păstrării vechilor stări de lucruri votau la

Vandalia — capitala de atunci a Illinoisului — o rezoluție favorabilă sclavajului. Fără a pune și mai multe paie pe foc, Lincoln — care în absența lui Stuart se manifestase în timpul campaniei electorale prezidențiale din 1837 ca șef al organizației locale a partidului Whig — elabora o contra-rezoluție la adresa partizanilor sclavajului, redactată în termeni sobri, dar plini de nuanțe. Un discurs ținut la Springfield făcea mai mult un apel la conștiința națională decît la incitarea pasiunilor : „...Noi, poporul american... sîntem în posesia pașnică a celei mai frumoase țări din lume, atît prin întinderea teritoriului ei, cît și prin fertilitatea solului și prin clima ei sănătoasă... Am urcat pe scena istoriei ca moștenitori legitimi ai acestor esențiale binefaceri, pe care, pentru a ni le cuceri sau a ni le înfăptui, n-am prea întîmpinat mari greutăți. Ele ne-au fost lăsate de către înaintașii noștri, temerari viteji și patrioți, de către strămoșii dispăruți și atît de regretați. A fost cauza lor, îndeplinită cu noblețe, de a se înstăpîni peste acest minunat pămînt și de a clădi pe culmile lui un edificiu politic al libertății politice și al egalității în drepturi... Ei constituiau o fortăreață a bărbăției, dar ceea ce năvălitorii n-au putut face împotriva acestei fortărețe, artileria mută a timpului a făcut-o ; zidurile ei s-au prăbușit. Cei de demult au dispărut. Erau ca un codru de stejari uriași, dar un cumplit uragan i-a doborît, lăsînd doar ici, colo, cîte un trunchi solitar, cu coroana sfîrtecată, cu rămurișul pierdut... Ei erau pilonii unui timp al libertății, iar acum, cînd au fost doborîți, însuși templul lor se va prăbuși dacă noi, urmașii lor, nu punem în loc alți pilaștri, cioppliți din stînca unei rațiuni sobre... Numai această rațiune, rece, calculată, inflexibilă, ne va putea oferi materialul necesar susținerii edificiului și al apărării noastre...“

Încă nu vorbea cel care, peste douăzeci de ani, avea să proclame : „O casă învrăjbită nu poate să dureze. Eu cred că această guvernare nu poate continua să fie pe jumătate sclavagistă, pe jumătate liberă... Ea va deveni ori una, ori alta.“ Deocamdată vorbea avocatul din Springfield, bărbat de 27 de ani, care peste cinci ani avea să se însoare cu Mary Todd, aparținînd unei familii sudice prin origine și sudistă prin convingeri. Ea îi va

da lui Lincoln patru fii, dintre care doi vor muri timpuriu, iar altul, la şase ani după asasinarea preşedintelui. Ultimul, Robert, cel dintîi născut, va trăi pînă în 1926, ca avocat, om de afaceri, diplomat, secretar de război sub preşedinţia lui Arthur Chester, pentru a-şi încheia cariera ca preşedinte al Companiei feroviare „Pullman". Adeseori, aşa cum din părinţi agramaţi se nasc copii care devin savanţi ori mari cărturari, din genii pot naşte mediocri. Natura are legi, cărora ne este mai la îndemînă să le spunem „capricii". Excepţiile nu fac decît să întărească regula. Lincoln n-a fost fericit în viaţa intimă, deşi a căutat să fie un soţ bun, înţelegător, şi un tată iubitor. În existenţa lui însă nu încăpeau pasiuni ce s-ar fi putut dovedi contradictorii faţă de vocaţia militantului, predestinarea de tribun, misiunea de consacrat trup şi suflet unei cauze. O primă iubire, asupra căreia nici cel mai devotat biograf al lui, fost colaborator şi prieten, William Herndorn, nu dă decît cîteva detalii contradictorii, s-a consumat în tinereţe, ducîndu-se să zacă sub o piatră de mormînt dintr-un cimitir din Illinois, pe care e scris un epitaf în versuri : „Eu sînt Ann Rutledge şi dorm sub iarba aceasta / Iubită de Abraham Lincoln... / Tu creşte-n floare, veşnică Republică / Din pulberea în care mi s-a prefăcut sînul..."

O altă legătură sentimentală, pasageră, purta numele de Mary Owens din New Salem, şi ea datează din perioada cînd Lincoln se asociase cu avocatul Stuart. Despre ea, Abraham pomeneşte cu stîngăcie într-o scrisoare din 1837 : „În fond, a trăi la Springfield este destul de plicticos, cel puţin în ceea ce mă priveşte. Sînt şi aici la fel de singur cum am fost toată viaţa. Doar o femeie mi-a vorbit de cînd am sosit ; şi cred că, dacă n-ar fi fost nevoită s-o facă, n-ar fi făcut-o..."

Pe Mary Todd, Lincoln a cunoscut-o în 1840. Fiica unui director de bancă din Kentucky, strănepoata unui general care a luptat în războiul de independenţă, ea aparţinea acelei „aristocraţii" americane plină de ambiţii şi personalitate. Brunetă, cu ochi albaştri, beneficiind de o bună educaţie, nelipsită de oarecare farmec, Mary a văzut în tînărul Abraham bărbatul căruia îi era hărăzită o soartă demnă de ambiţiile nutrite de ea pentru un

viitor soț. Mai tînără ca el cu nouă ani, i-a supraviețuit șaptesprezece ani și a rămas în galeria consacrată Primelor Doamne de la Smithsonian Institution cu o figură turmentată de chinuri, ca și cînd ar fi fost devorată de o suferință tăinuită. Spre deosebire de Lincoln, ea îndrăgea fastul și ceremonialul. Avea o certă capacitate de seducție și un înnăscut har de amfitrioană. Ultimii ani ai vieții, pînă s-a retras să moară în casa părintească de la Springfield, și i-a petrecut mai mult prin sanatorii, cu sănătatea mentală grav zdruncinată de lanțul de tragedii care i-au marcat existența. Întreaga viață petrecută alături de ea a fost, pentru Lincoln — omul care nu-și putea aparține întru totul lui însuși —, ca în fraza pe care i-a scris-o după nuntă prietenului său, Sperd : „Aici nimic nou, în afara căsătoriei mele, care, în ceea ce mă privește, constituie o continuă uluire..."

În fond, Lincoln se căsătorise într-un mod care făcea din noțiunea de uluire însăși starea sa de spirit. Îndelung nehotărît, cu o ciudată dar justificată aspirație spre celibat, el s-a trezit prins în mrejele nelipsite de farmec ale lui Mary Todd, mai mult fără voie decît cu voie. Prin 1842, într-un ziar din Springfield, apăruseră o serie de pamflete anonime la adresa unui politician al partidului democrat, un anume colonel Shields, care au stîrnit mare vîlvă. Autoarea acestor pamflete, cu excepția ultimului — care fusese scris de Lincoln —, era Mary Todd. Scos din sărite, colonelul a cerut autorului anonim satisfacție. Și pentru că o femeie nu putea să-i țină piept belicosului colonel, Lincoln și-a asumat întreaga răspundere, acceptînd un duel la care a apărut cu o spadă uriașă, ca un Don Quijote în apărarea dreptății Dulcineei sale. Un arbitraj *in extremis* — după cum scrie Louis Villefosse — a pus capăt acestei aventuri ridicole, despre care, mai tîrziu, lui Lincoln nu îi mai plăcea să i se amintească. Pentru cei doi „pamfletari", povestea s-a terminat în fața ofițerului stării civile.

Viitorul președinte al Statelor Unite s-a dus la Washington, pentru prima dată, în 1847, ca reprezentant al statului Illinois în Cameră. Se împlineau 14 ani de cînd intrase în viața politică, și aveau să mai urmeze 14 pînă cînd să urce în scaunul prezidențial. Cei doi ani ai man-

datului au coincis însă cu un eveniment crucial în istoria Americii : anexarea teritoriilor vestice, pînă la Pacific, în detrimentul Mexicului, căruia i se impunea cu forţa o „Pax Americana", intolerabilă pentru cei cu spiritul născut drept. Triumful celui puternic asupra celui slab, triumful forţei asupra dreptului, triumful strîmbătăţii asupra raţiunii. Fără acest război de cucerire, istoria Statelor Unite ar fi fost alta, şi poate că istoria lumii întregi ar fi căpătat alt curs.

Mexicul îşi proclamase independenţa în 1823. Înţelegînd apetenţa vecinului său de dincolo de Mississippi, foamea de „spaţiu vital" a acestuia, neprecupeţirea mijloacelor în exercitarea poftelor expansioniste, tînăra republică mexicană a acceptat de voie, de nevoie infiltrarea „paşnică" a colonilor americani pînă pe malurile lui Rio Grande. Dar pofta venea mîncînd. Ocupînd întregul teritoriu al Texasului, coloniştii n-au întîrziat să tragă după ei cohorte întregi de sclavi negri. În felul acesta, zona „americanizîndu-se" deplin, noii ei stăpîni au început să nutrească gînduri de independenţă — ceea ce Washingtonul a acceptat imediat —, urmînd să se treacă la anexarea şi încorporarea noului stat la „patria mumă". Asta s-a produs în 1845. Mexicul a rupt relaţiile diplomatice cu puternicul său vecin, dar lucrurile nu s-au oprit aici. Un an mai tîrziu, preşedintele James Polk — cel de-al unsprezecelea din hora statuilor instalate în Hall of Fame, care, pînă la John Fitzgerald Kennedy, a rămas cel mai tînăr preşedinte al Statelor Unite, deoarece fusese ales la vîrsta de 49 de ani — a aprobat marşul dincolo de Rio Grande, ordonînd ca, în cazul cînd mexicanii i-ar fi atacat pe „eliberatori", să se treacă la ocuparea întregului Mexic. Ceea ce s-a şi făcut. Statele Unite se întindeau acum de la Atlantic pînă în Pacific, şi nu mai rămînea decît să se impună o cît mai profitabilă — pentru anexionişti — pace. Era anul 1848, cînd Europa trecea sub suflul înviorător al „Primăverii Omenirii", proclamînd visul egalităţii între naţiuni. Pentru Lumea Nouă, anotimpul aparţinea însă sabiei şi puterii care se puteau lipsi de onoare. „Mexicul este Polonia Americii", scria un ziar de stînga din Philadelphia, făcînd o similitudine între împărţirea ţării de pe Vistula şi amputarea repu-

blicii de dincolo de Rio Grande. Pretextul că o țară mică nu-și poate „gestiona“ așa cum se cuvine avuțiile, și că celui puternic nu i se poate cere niciodată socoteală atîta vreme cît este învingător rănea conștiințele, dîndu-le greul sentiment al fărădelegii comise.

Lincoln constituia astfel, prin însuși spiritul său, un caz de conștiință. În acel început de 1848, cînd generalul american Taylor intra în Buena Vista, Lincoln se adresa președintelui Polk : „Să ne răspundă președintele la întrebările pe care i le-am pus. Să ne dea un răspuns complet, cinstit și sincer... Să-și amintească de faptul că este instalat acolo unde a stat Washington și să ne răspundă așa cum Washington ne-ar fi răspuns... În cazul cînd el ne poate dovedi că nouă ne aparținea cu adevărat pămîntul udat de sîngele acestui război, că el nu constituia o regiune locuită, sau cel puțin că locuitorii lui s-au supus de bunăvoie autorităților civile ale Texasului sau ale Statelor Unite, atunci voi fi alături de el ca să justific actul... Dar dacă el nu poate, sau nu vrea s-o facă, atunci voi fi deplin convins de ceea ce, pentru mine, constituie mai mult decît o bănuială, și anume [...] de greșeala comisă, simțind că sîngele vărsat în acest război strigă la ceruri ca sîngele lui Abel... Opinia publică nu a fost decît indusă în eroare de strălucirea victoriilor militare — curcubeu răsărit după o ploaie de sînge — acest ochi de șarpe care nu fascinează decît pentru a distruge...“

Întors la Springfield, după expirarea mandatului său de senator al Illinoisului în Camera Reprezentanților, Lincoln și-a consacrat următorii cinci ani muncii de avocat, găsindu-și timpul necesar pentru a face o vizită prin locurile copilăriei. Într-o elegie scrisă după acest drum, mărturisea : „...Străbat meleagurile unei țări de vis, / Cu pasu-mi măsurîndu-i spațiile-i goale, / Al lor, dintotdeauna, simt că mi-s, / Cu morții mei alături merg agale.../ Din pîinea ce-a crescut aici, în vale, / Mi s-a-ntrupat făptura, iau aminte. / Ce straniu să îi aflu ieșindu-mi în cale / Și să-nțeleg că vin din cei de sub morminte...“

Versurile acestea au fost scrise de Abraham Lincoln prin anii cincizeci ai secolului trecut. Erau anii cînd li-

teratura americană producea o puternică impresie asupra cititorilor, excitîndu-le tentația scrisului. Edgar Poe dăduse literelor *Eldorado* și *Clopotele*, Longfellow exalta în alegoriile sale epoca făuririi națiunii scriind *Legenda de aur*, Whittier publica *Cîntecele muncii*, Hawthorne scotea la iveală *Litera stacojie* și *Casa cu șapte frontoane*, Emerson își scria suita de *Oameni reprezentativi*, Melville lucra la *Moby Dick*. Miezul secolului literar american începuse să fie dominat de excepționala personalitate a lui Walt Whitman, care își elabora cu migală poemele din ciclul *Fire de iarbă*. Lincoln, spirit umanist, deschis și permeabil emoției artistice, nu putea rezista tentației de a-și versifica cu discreție și în adîncă intimitate simțămintele, mai ales după ce s-a dus să-și revadă locurile unde s-a născut și a copilărit, din Indiana și Kentucky.

La New Salem, în Illinois, s-au păstrat mii de documente cu privire la activitatea lui Lincoln prin acele locuri. La Decatur s-a reconstituit una din sălile de tribunal ambulant — un hangar cu bănci grosolane, cioplite din jumătăți de trunchiuri de copac, cu un mic podium și o masă ca de clasă școlară primitivă pentru judecător — unde Lincoln, ca avocat, a pledat în diferite procese. O gravură a vremii ni-l arată ridicat în apărarea lui Jack Armstrong, fiul vlăjganului cu care, cîndva, se luase la trîntă în mijlocul satului New Salem. Jack Armstrong era acuzat de crimă, pe baza depoziției unui martor „ocular“, care afirma că l-ar fi recunoscut pe făptaș, văzîndu-l clar, la locul crimei, noaptea, pe lună plină. Lincoln l-a pus atunci pe martor să precizeze ziua și ora cînd l-a văzut pe arestat, apoi a scos un almanah cu fazele lunii, demonstrînd că, în noaptea cu pricina, luna era în pătrar și că, la ora indicată de acuzator, ea nici măcar nu răsărise.

Un întreg „folclor lincolnian“ a fost creat de negrii din statele sudice, în ale căror cîntece și povestiri eroul apare sub numele de Massa Linkum — unchiul Lincoln. El era, dealtfel, singurul avocat din Illinois care nu refuza să pledeze în procesele negrilor, apărîndu-i chiar și pe sclavii fugiți, ai căror proprietari, atunci cînd nu-și puteau recupera fugarii cu ajutorul „vînătorilor de negri“, se

adresau justiţiei, încercînd să obţină extrădarea lor de către statele nordice unde evadaţii căutau azil... „Este nevoie de un efort de imaginaţie — scrie istoriograful american Godfrey Hodgson în *Statele Unite după războiul de secesiune* — spre a înţelege ce a însemnat emanciparea pentru cele patru milioane de negri din Sudul Statelor Unite. Albii care îi posedau erau în general convinşi că sclavii erau mulţumiţi de soarta lor şi că nici nu visau la eliberare... Şi, totuşi, numărul celor care evadau dă o idee asupra pasiunii cu care sclavii aspirau spre libertate, deoarece a fugi spre Nord ori în Canada constituia o încercare cumplită pentru nişte bărbaţi şi femei, oameni ignoranţi, care poate că nu se îndepărtaseră niciodată mai mult de cîteva mile de plantaţiile stăpînilor lor. Aceasta însemna o călătorie clandestină de-a lungul a sute de mile peste teritorii sălbatice, în care orice om întîlnit le putea fi duşman, în cazul nereuşitei, neaşteptîndu-i altceva decît mutilarea sau moartea. Cu toate acestea, către 1850, sclavii fugeau «cu turma» ; un judecător sudist aprecia că, pînă în 1855, peste 40.000 de negri au reuşit să evadeze din Sud.“

„The Black question“ — problema negrilor — s-a aflat dintotdeauna în centrul politicii interne a Statelor Unite. Ea rămîne cea mai veche şi cea mai deznădăjduită dilemă americană, cu rădăcinile înfipte atît de adînc în conştiinţe, încît aproape nimic, n-a putut să crească pe pămîntul acestei ţări fără să fi fost deformat. Născută din aspiraţia spre libertate, dar hrănită de sclavi, naţiunea nu-şi putea creşte copiii drept, spunîndu-le că toţi oamenii trebuiau să fie egali — aşa cum o declaraseră părinţii fondatori — cu excepţia negrilor.

Prezent la naşterea Statelor Unite, dar exclus de la partajul moştenirii, negrul american ieşea în arenă şi începea să „mîrîie“. Din cauza lui, avea să se iște un război dur, cumplit, fratricid, naţiunea întreagă scindîndu-se în două tabere opuse. Criza mocnea de mult şi continua să se acutizeze. Însuşi bătrînul Jefferson o intuise. „Tremur pentru ţara mea, îi scrisese el unui prieten din Nord. Această gravă problemă, ca o otravă a nopţii, m-a trezit brutal, neliniştindu-mă. Parcă ar fi bătut clopotul Uniunii. Pentru moment, ea este amorţită, dar aceasta nu este

decît păsuirea unei execuții și nu judecata finală. În fond, nu ținem lupul decît de urechi, și astfel nu putem nici să-l îmblînzim și nici să-l slobozim fără pericol. Într-un taler al balanței se află dreptatea, în celălalt — însăși salvarea noastră..."

Această mărturisire fusese făcută cu un sfert de veac în urmă. Acum era vremea cînd, asupra conștiințelor, acționa patetic romanul Harrietei Beecher-Stowe, *Coliba unchiului Tom*, apărut pentru prima dată în foileton în numerele pe 1851 ale revistei *The National Era*, apoi, în ediții succesive, cu tiraje de „best-seller". Zece ani mai tîrziu, cînd Lincoln a invitat-o pe scriitoare la Casa Albă, văzînd în ea o bătrînică pirpirie și simpatică, i-a spus surîzător : „Deci dumneavoastră sînteți micuța femeie din cartea căreia a ieșit un război atît de mare !"

Pînă la această zi fusese însă nevoie ca Lincoln să ducă ani îndelungați o luptă acerbă, izvorîtă din convingerea profundă că „sclavajul constituie o monstruoasă crimă națională". Înțelesese bine că sistemul incriminat nu putea fi suprimat „printr-o simplă lovitură de baghetă", fără ca aceasta să nu atragă după sine „un rău și mai mare pentru însăși cauza libertății umane".

Ce inspira teama lui Lincoln față de posibilul „atentat" la libertățile umane prin interzicerea sclavajului în statele sudice ? Secesiunea. Scindarea uniunii în tabere opuse, ruperea ei în două entități adverse, teama de un posibil război civil capabil să pună în pericol însăși existența națiunii. Amenințarea cu secesiunea nu mai era o simplă „gogoriță" cu care Sudul speria Nordul, constrîngînd Washingtonul la respectarea „suveranității populare", adică a voinței plantatorilor care doreau extinderea și implantarea sclavajului și în noile state din Middle și Far West, formate după expansiunea americană către apus, în Texas și California. Faimosul „Compromis de la Missouri", care, de 30 de ani, stabilea că sclavajul era ilegal la nord de paralela de 36 de grade și 30 de minute, și legal la sud de aceasta, se cerea înlocuit de sudiști printr-o nouă lege, capabilă să permită instituționalizarea lui în statele așa-zise „de frontieră", în Kansas, în Nebraska, în toate teritoriile răpite Mexicului. În ziua

cînd legea Kansas—Nebraska a fost adoptată de Congres, sub presiunea Sudului, Lincoln a reintrat în arena politică.

Incitat de apariţia unui redutabil adversar în persoana senatorului democrat Stephen Douglas, din Illinois, supranumit „The Little Giant" — micul uriaş — datorită contrastului dintre statura sa bondoacă, rotofeie, şi excepţionalul har de orator, om care la mitingurile sale atrăgea mii de persoane, Lincoln s-a înscris în polemică. Douglas susţinea teoria „suveranităţii populare", declarînd că albii din statele sudice, ca şi cei din noile teritorii — Kansas şi Nebraska — trebuiau să se bucure pe deplin de libertatea de a hotărî ei singuri asupra problemei negrilor, aceasta depăşind competenţa organelor federale. Evident, o decizie uşor de ghicit, deoarece plantatorii din Sud, ca şi cei din teritoriile „de frontieră", aveau vitală nevoie pentru expansiunea lor de o mînă de lucru supusă necondiţionat, populaţia de culoare neavînd nici un drept de opţiune. Dealtfel, acesteia nici măcar nu i se făcea o recenzare corectă, la numărătoarea populaţiei un negru nefiind socotit un om întreg, ci doar trei sferturi de om, aşa încît cifra reală a sclavilor, de vreo patru milioane, apărea diminuată cu cel puţin un milion, ca şi cînd sclavajul s-ar fi ruşinat de sine, şi nu ar fi vrut să i se cunoască adevăratele proporţii.

Duelurile politice Douglas—Lincoln au rămas celebre. În confruntările dintre cei doi tribuni, la Springfield şi Peoria, Sudul şi-a aflat în Douglas cel mai redutabil avocat în procesul pe care i-l intenta istoria, iar Nordul, în Lincoln, omul unei măsurate intransigenţe, capabil să reprezinte nu numai interesele partidului său, ci însăşi raţiunea continuităţii unei naţiuni pe care el o vedea neştirbită, în entitatea ei, de vrajba fratricidă. În discursul său de la Peoria, Lincoln declarase : „Va trebui ca Nordul şi Sudul, va trebui ca toţi americanii, ca toţi prietenii libertăţii, oriunde s-ar afla ei, să se unească într-o mare şi benefică operă. Dacă vom proceda astfel, n-o să salvăm doar Uniunea, ci vom face din ea ceva demn de a fi de-a pururi salvat. În aşa fel încît milioanele de oameni liberi şi fericiţi care ne vor urma ne vor binecuvînta pînă la ultima generaţie..."

La 16 iunie 1858, Lincoln a fost propus de convenția republicanilor — în concurență cu Douglas, candidatul democraților — la investitura de senator, pe baza platformei definite de el în istoricul discurs despre „Casa dezbinată“ : „Nu doresc ca Uniunea să fie dizolvată, nu vreau să cadă casa — spusese el —, dar țin ca ea să înceteze de a mai fi învrăjbită... Ori adversarii sclavajului reușesc să oprească extinderea acestuia plasîndu-l acolo unde conștiința publică îl va putea duce la dispariția definitivă, ori apărătorii lui îl vor propaga pînă cînd îl vor face legal în toate statele, atît în cele vechi, cît și în cele noi, atît în Sud, cît și în Nord !“

Marea dezbatere era în toi. La Chicago, Douglas și Lincoln s-au confruntat în fața a 50.000 de oameni. Participanții la marile mitinguri politice băteau cale lungă, venind pe jos, ori călare, cu trenurile ori cu șaretele. Douglas beneficia de un tren special, pavoazat în mod agitatoric. Un tun plasat pe platforma ultimului vagon bubuia anunțîndu-i sosirea, în vreme ce o fanfară cărată cu el își înălță trîmbițele. Lincoln îl urma în condiții mult mai modeste. Mitingurile se înlănțuiau unul după altul, cîte două-trei pe zi. Douglas căuta să demonstreze că, prin teoria lui despre „casa dezbinată“, Lincoln provoca dezmembrarea Uniunii. El ținea să-și convingă auditoriul că o conviețuire pașnică între sclavaj și libertate era deplin posibilă, afirmînd că, din toate punctele de vedere, negrii n-aveau cum să fie egali cu albii, iar recunoașterea acestui lucru nu le-ar fi fost cîtuși de puțin neconvenabilă.

De bună seamă așa era din moment ce, exact în vremea aceea, s-a consumat dramaticul episod al luptei aboliționistului John Brown. Pentru Lincoln, Douglas era un adversar redutabil, deoarece argumentele rasiste ale acestuia erau pe placul majorității electoratului din statele sudice. Duelul tribunelor a continuat pătimaș, dar fără invective. Lincoln își păstra sobrietatea pledînd ca un pătrunzător vizionar, pentru care viitorul Americii era indisolubil legat de rezolvarea marii dileme a națiunii, adînc înrădăcinată în structurile ei sociale.

În mai 1860, Convenția republicanilor l-a învestit pe Lincoln cu candidatura în alegerile prezidențiale. La

6 noiembrie, după o campanie electorală istovitoare, Lincoln primea rezultatele votului națiunii așteptînd calm lîngă telegrafistul poștei din Springfield. Cîștigase. Omul cu suflet de poet ajunsese președinte.

Exact la o săptămînă de la alegerea lui, Adunarea legislativă a Carolinei de Sud hotăra convocarea grabnică a unei convenții care să adopte ordonanța de secesiune, adică desprinderea acestui stat de Uniune. La Casa Albă se mai afla încă James Buchanan, care, pînă la 4 martie anul următor, cînd, conform uzanțelor, avea să se oficieze instalarea lui Lincoln ca președinte „de facto", profita de perioada „rățoiului șchiop" pentru a pregăti urmașului său o moștenire „de zile mari".

Pînă la 1 februarie 1861, întregul „regat al bumbacului", adică celelalte șase state sudice, Mississippi, Florida, Alabama, Georgia, Louisiana și Texasul — în care sclavajul constituia elementul de bază al economiei — s-au alăturat Carolinei de Sud. La 4 februarie, aceste șapte state au format Confederația Sudului, adoptînd o constituție proprie și numindu-și un președinte al lor, în persoana lui Jefferson Davis. Secesiunea nu mai era o simplă amenințare, ci un fapt împlinit. Și pentru ca forța să poată „crea" dreptul, sudiștii au capturat toate forturile, bazele militare, fortificațiile de coastă care, deși se aflau pe teritoriul lor, aparțineau guvernului federal, punîndu-le sub steagul Confederației. În vreme ce Congresul căuta soluții de conciliere, Sudul jubila. Trăindu-și cu frenezie „victoriile" el își întărea pozițiile asediind fortul Sumter. Washingtonului, incidentul i se părea minor. Ireparabilul încă nu se produsese.

Sperînd în triumful rațiunii, cu nădejdea că idealul salvării Uniunii va acționa chiar asupra disidenților, Lincoln, aflat încă la Springfield, declara că pune mai presus de toate integritatea Statelor Unite în ansamblul lor și că nu va accepta să tolereze mai departe „dezbinarea casei".

Plecînd spre Washington la 11 februarie — drum lung, de douăsprezece zile cu trenul, întrerupt de mitinguri la care a trebuit să ia cuvîntul de nu mai puțin de șaptezeci și cinci de ori —, Lincoln a făcut o scurtă escală într-o mică localitate din statul New York, de unde, cu

cîteva luni în urmă, în toiul campaniei electorale, o fetiță îi scrisese : „Ți-ar sta mai bine cu barbă, căci ai fața prea slabă. Tuturor doamnelor le place barba. Ele ar cere soților lor să te voteze și astfel ai fi ales președinte.“ Acolo a citat rîndurile din scrisoarea fetiței și, mărturisind că i-a cerut soției sale permisiunea să nu se mai radă, și-a arătat barba care îi înconjura ca un colier negru fața. Aclamat de mulțime, a îmbrățișat-o pe micuța lui admiratoare, și trenul a pornit mai departe.

La Philadelphia, deși fusese sfătuit să nu se oprească și să nu participe la ceremonia de la Independence Hall, deoarece se primiseră informații cu privire la organizarea unui atentat împotriva lui, Lincoln a declarat că este gata să sfideze pericolul și că va lua cuvîntul în fața philadelphienilor chiar dacă va trebui s-o facă cu prețul vieții. S-a oprit, a vorbit, spunîndu-le oamenilor că e necesar să se facă totul pentru a nu se ajunge nici la vărsare de sînge, nici la război, și a plecat mai departe. La Baltimore, ultima escală înainte de Washington, în urma dezvăluirii unui complot al sudiștilor, care puseseră la cale asasinarea lui, mitingul plănuit n-a mai avut loc. Sfătuit de consilierii săi, Lincoln a schimbat trenul și a ajuns în capitală în zorii zilei de 23 februarie.

Presa ostilă, care îl numea „Omul pădurilor“ sau „Gorila din Illinois“, a exploatat copios episodul de la Baltimore, publicînd caricaturi ireverențioase în care noul președinte, travestit în scoțian, se fofila printre complotiștii pregătiți să-l expedieze la Washington într-un... sicriu.

N-a mai scris poezii. În schimb, după cinci ani, într-unul din sertarele lui, s-a găsit un dosar secret. Pe coperta lui, aceeași mînă care așternuse cîndva, într-un caiet de școlar, versurile copilărești „Abraham Lincoln, / Cu mintea și cu pana, / Va reuși într-o zi, / Cînd Cel-de-Sus își va face pomana“, scrisese : „Scrisori de la asasini“.

La 4 martie, în fața Capitoliului, din a cărui construcție, începută cu mai bine de o jumătate de veac în urmă, nu mai rămăsese de ridicat decît cupola, Lincoln și-a rostit discursul de inaugurare. Ieșind din Casa Albă, Buchanan venise să-l ia cu caleașca pe noul președinte de la hotelul

unde acesta trăsese. Cortegiul era deschis de veteranii războiului de la 1812, care purtau drapelul lui Washington. În urma lor veneau membrii Curții Supreme, ai Congresului, corpul diplomatic, reprezentanții autorităților civile și militare. Pe un car alegoric tras de patru cai albi, două fete, reprezentînd Nordul și Sudul, se țineau de mînă, în timp ce alte 34 purtau fiecare drapelul unuia din statele care formau pe atunci dezbinata Uniune. La tribuna unde Lincoln s-a urcat pentru rostirea discursului inaugural, „micul-uriaș“ — Stephen Douglas —, văzîndu-l pe noul președinte încurcat de cilindrul și bastonul său, s-a grăbit să i le ia din mînă, surîzîndu-i cu loialitate. Înțelesese : celălalt era adevăratul uriaș. Și Lincoln a început să vorbească. Cincizeci de mii de oameni îl ascultau. Adresîndu-se Sudului, a spus : „În mîinile voastre, nemulțumiții mei concetățeni, și nu în mîinile mele, se află rezolvarea teribilei probleme a războiului civil. Guvernul nu vă va ataca. Un conflict nu este posibil decît dacă voi înșivă veți fi agresorii... Eu, Abraham Lincoln, jur solemn să păstrez, să protejez și să apăr Constituția Statelor Unite.“

O lună mai tîrziu, războiul civil aprins de Sud, la Fort Sumter, se dezlănțuia. La 15 aprilie 1861, Lincoln a lansat o proclamație prin care denunța rebeliunea drept prea gravă pentru a mai putea fi stăvilită prin măsuri judiciare, cerînd milițiilor statelor să pună la dispoziția armatei federale 75 000 de oameni și toate mijloacele necesare apărării Uniunii. Sudul își lărgea sfera de cuprindere : Carolina de Nord, Arkansasul, ca și Virginia nu au întîrziat să i se alăture, Tennesse a fost invadat de sudiști, iar în Kentucki, patria soției președintelui, coloanele trupelor federale se încrucișau cu cele ale confederaților, mărșăluind prin orașe și dirijîndu-se spre bazele de concentrare. Chiar și frații doamnei Lincoln erau divizați între cele două tabere, ca și cumnații, verii, întreaga ei familie. Grosul armatelor sudiste era masat în Virginia, pe Potomac, la porțile Washingtonului, și steagurile trupelor rebele se puteau vedea, în depărtare, prin ferestrele Casei Albe.

Lincoln își începea președinția sub încrucișarea spadelor și a gloanțelor. A doua președinție avea să-i fie

curmată tot printr-un glonte, patru ani mai tîrziu, la 14 aprilie 1865. Acum, însă, după cum spunea el, se punea o problemă mult mai gravă decît soarta „casei“ : „Întregii familii umane i se cere să răspundă la întrebarea dacă o republică constituțională [...] poate sau nu să-și mențină integritatea teritorială împotriva inamicilor din interior“.

Patru ani a durat războiul civil. Nu vom insista aici asupra episoadelor lui, deși multe pagini scrise atunci cu sîngele fiilor patriei învrăjbite și dezbinate sînt demne de a fi relevate. S-a scris o vastă bibliotecă despre acești ani dintr-un moment de răscruce în existența Statelor Unite, și despre rolul jucat de Lincoln în reunificarea țării sale. Nu putem însă să nu ne amintim de faptul că, încă din primele zile ale războiului, s-au înrolat în armata Nordului o serie de voluntari români, un Eugen Ghica din Comănești, un Nicolae Dunca, un Eugen Alcaz, un George Pomuț, participant la revoluția din Transilvania din 1848, promovat pentru faptele sale de vitejie în rîndurile armatei federale la rangul de comandant al Regimentului 15 Iowa și avansat la gradul de general de brigadă după terminarea războiului.

Pe cîmpurile de luptă unde s-au ciocnit armatele Sudului, conduse de generalul Robert Lee, cu armatele Nordului, de sub comanda generalului Ulysses Grant, au căzut 360.000 de ostași federali și 260.000 de confederați. În rîndurile celor dintîi s-au jertfit peste 68 000 de soldați și ofițeri de culoare, din cei 186.000 de negri care au luptat sub steagul Uniunii, majoritatea acestora provenind din statele sclavagiste și înrolați în rîndurile armatei federale după proclamația de eliberare a sclavilor dată de Lincoln în 1863.

Dar ultimul căzut în acest război fratricid, care a costat națiunea 620.000 de vieți și peste 9 miliarde de dolari, avea să fie tocmai Abraham Lincoln, cel ce asigurase victoria Nordului asupra Sudului, reîntregind și readucînd pacea în „casa dezbinată“. Fusese reales pentru executarea celui de al doilea mandat, în noiembrie 1864, cu un număr de voturi aproape dublu față de cel obținut la prima investitură. Trecuseră patru ani de cînd conducea o

„casă“ însîngerată, ani care l-au îmbătrînit prematur, extenuîndu-l, răvășindu-i sufletul cu chinuitoare dileme. Oare acest război, urît ca toate războaiele fratricide, era într-adevăr justificat ? Oare n-ar fi putut fi evitat, pentru a se stăvili valul de nenorociri ce se abătuseră asupra atîtor familii ? Cît s-a datorat el dorinței de eliberare a sclavilor negri și cît împătimitei speranțe a Nordului industrializat de a domina Sudul agrar ? Oare generațiile viitoare vor înțelege că acest război, dus cu încrîncenare, cu cerbicie, cu o colosală irosire de forțe morale și materiale, pustiitor și crud, purtat pînă la istovirea și îngenuncherea totală a adversarului, a fost absolut necesar pentru a transforma o federație de state autonome într-un stat cu adevărat centralizat ? Cum îl va judeca istoria pe cel ce nu s-a sfiit să ridice sabia în fața sabiei ridicate împotriva lui ? Și cine va putea demonstra vreodată că, într-adevăr, din acest sîngeros război națiunea a ieșit mai puternică, mai consolidată în cuget și țeluri finale, mai omogenă în spirit și mai capabilă să-și înfrunte viitorul?

La 4 martie 1865 Lincoln devenea președinte pentru a doua oară. Discursul său pentru „second Inaugural“ era un bilanț al conturilor închise : „Cu patru ani în urmă — a spus el — într-un moment asemănător celui de acum, fiecare se gîndea cu îngrijorare la războiul civil care ne amenința. Toți ne temeam de el, toți căutam să-l evităm. În vreme ce tot în acest loc pronunțam discursul de inaugurare, consacrat în întregime salvării Uniunii prin evitarea războiului, agenții rebelilor lucrau în oraș căutînd să distrugă Uniunea fără război — prin dezbinarea și realizarea unei împărțiri a bunurilor ei. Ambele părți se opuneau războiului, dar în vreme ce unii ar fi preferat supraviețuirea națiunii războiului, ceilalți erau gata să accepte războiul decît să permită abolirea sclavajului — și războiul a venit... Vai lumii din pricina zîzaniei. Dar dacă e fatal ca zîzania să se producă, vai de cel prin care zîzania vine !“

Era primăvară, și războiul se apropia de sfîrșit. Deznodămîntul său nu mai putea fi evitat de către armatele sudiste decît printr-un miracol, sau prin intervenția vreunei puteri străine.

Vicepreşedintele Andrew Johnson, un croitor autodidact, pasionat de politică, nu bănuia că numai peste patruzeci de zile avea să depună jurămîntul de preşedinte, după care avea să se instaleze la Casa Albă în apartamentul locuit de Lincoln. Venise la festivitatea de inaugurare după ce îşi făcuse „curaj" dînd peste cap o sticlă întreagă de whisky. Ţinuse un discurs penibil, pe care asistenţa l-a suportat ca pe un supliciu. Unul dintre prietenii lui Lincoln, Hugh McCulloch, l-a întrebat pe preşedinte ce se va întîmpla dacă, într-o zi, Johnson ar trebui să-l înlocuiască ? După un moment de ezitare, Lincoln i-a răspuns : „Îl cunosc pe Andy de mulţi ani. A comis o gafă enormă, dar n-aveţi de ce să vă îngrijoraţi. Andy nu este un beţiv".

Noul mandat al preşedintelui se anunţa nu mai puţin dificil decît primul.

Lincoln era chinuit de gînduri, istovit de nesomnul nopţilor de veghe, ros de răvăşitoare întrebări. Adversarii îl atacau pentru faptul că ar fi fost căsătorit cu o „sudistă", majoritatea bărbaţilor din familia soţiei preşedintelui luptînd contra armatelor federale. Că şi-ar fi menajat fiul cel mare, pe Robert, netrimiţîndu-l pe front, ci lăsîndu-l să servească la partea sedentară, cu gradul de căpitan ataşat statului-major al generalului Grant. Că politica lui de război a favorizat speculanţii, fabricanţii de furnituri militare, bancherii îmbogăţiţi peste noapte. Că declaraţiile lui privind superioritatea muncii asupra capitalului şi necesitatea ca fiecare muncitor să se poată bucura de totalitatea produsului muncii sale n-ar fi fost decît pură demagogie... Că nu era decît un „uncompromising dictator" — un dictator inflexibil — gata ca în numele nonviolenţei să sacrifice naţiunea...

Omul trecea printr-un adevărat purgatoriu moral, şi fiecare lovitură primită îi lăsa urme adînci în suflet şi pe chip. Două fotografii, făcute într-un interval de cinci ani, prima în 1860, cealaltă în aprilie 1865, îl arată ca şi cînd zeci de ani ar fi trecut peste chipul său. Într-o zi, către sfîrşitul războiului, Lincoln îi mărturisise Harrietei Beecher-Stowe : „Oricare va fi deznodămîntul, am impresia că atunci cînd totul se va termina, n-o să mai am mult de trăit." După bătălia de la Friederiksburg, recu-

noscuse abătut : „Dacă ar exista un om care să fi ieşit din infern suferind mai mult decît mine, îl plîng..." Din cei patru copii pe care i-a avut cu Mary Todd, doi muriseră. În vara lui 1863, într-un accident de circulaţie, Mary a fost lovită la cap, sănătatea ei mentală — dealtfel destul de precară după pierderea celor doi fii şi după ce războiul îi secerase trei fraţi — degradîndu-se şi mai mult.

Toate astea l-au rănit, dar nu l-au putut înfrînge pe omul care antrenase o întreagă naţiune la lupta pentru victoria unui principiu moral, acela al libertăţii şi egalităţii dintre oameni, indiferent de culoarea pielii, de convingerile lor filosofice ori religioase, principiul superiorităţii eticului asupra politicului, al supunerii forţei în faţa dreptului. Pentru aceasta aveau să rămînă sute de mii de familii îndoliate... 620.000 de morţi... Cifră imensă pentru un război din acea epocă, în care nu se confruntau armate străine, ci fiii aceleiaşi naţiuni, împinsă de patima opţiunii în alternativa „sclavaj ori libertate ?" pînă la autodevorare.

Emancipatorul, măruntul, dar temerarul avocat din Springfield, fiul fostului tăietor de lemne de la Pigeon Creek, „Honest Abe" din New Salem, n-avea să se bucure de triumful ideilor sale. Ultima zi din viaţa lui s-a vrut a fi a bucuriei stimulate de apropiata victorie. Fusese de mii de ori ameninţat cu moartea...

Walt Whitman, cel ce prin versurile lui clădise memoriei lui Lincoln piedestalul unui monument pe care să i se înalţe legenda, avea, în 1865, 46 de ani. Adeseori venea la Casa Albă şi aştepta să-l vadă pe Lincoln ieşind. De fiecare dată, poetul era tot mai uimit de imprundenţa cu care preşedintele se expunea. Dealtfel, Lincoln însuşi mărturisise : „Dacă cineva va vrea să mă ucidă, o va face !" Cu o astfel de convingere, nu îi mai rămînea decît să-şi sfideze moartea. Nu ţinea să-şi salveze cu orice preţ pielea şi nici nu permitea să i se facă cultul prin exagerarea virtuţilor ce i s-ar fi putut prescrie. Faţă de panegirişti nutrea un sentiment de repulsie. Primul său biograf, Herndorn, prietenul de o viaţă şi fostul asociat de la New Salem, i-a dat într-o zi să citească o carte despre viaţa lui Burke. După ce a citi-o, Lincoln i-a spus : „Este

ca toate biografiile, nu numai tendenţioasă, ci şi falsă. Vrînd să facă întotdeauna din subiectul lor un erou, ele îi exagerează calităţile, ascunzîndu-i defectele. Istoria nu poate fi istorie dacă ea nu este şi adevăr !"

În dimineaţa zilei de 14 aprilie 1865, Lincoln şi-a reunit cabinetul pentru a discuta raportul generalului Grant asupra iminentei capitulări finale a Sudului. S-a discutat despre perioada de reconstrucţie a ţării ce trebuia să urmeze imediat după încheierea păcii. Colaboratorii i-au propus să ia atitudine faţă de capii rebelilor capturaţi şi, îndeosebi, să-l condamne la moarte pe generalul Robert Lee, care capitulase la 9 aprilie, împreună cu o întreagă armată, la Appomattox, dar mai ales pe Jefferson Davis, preşedintele Sudului înfrînt. „Nu contaţi pe mine în privinţa întemniţării sau a executării acestor oameni, chiar şi a celor mai răi dintre ei. Puteţi doar să-i speriaţi, pentru a-i determina să plece din ţară. Lăsaţi-le putinţa de ieşire, coborîţi în urma lor barierele, izgoniţi-i şi-atît !"

În după-amiaza aceleiaşi zile a semnat cereri de graţiere, a primit solicitanţi în audienţă, printre care şi pe soţia unui invalid de război negru, fost sclav, voluntar în armata federală, lăsat fără pensie. Lincoln a asigurat-o că i se va face dreptate şi a condus-o pînă la uşă, înclinîndu-se în faţa ei „ca înaintea unei adevărate doamne", după cum avea să relateze mai tîrziu femeia. Vesel, destins, Lincoln i-a propus generalului Grant să-l însoţească seara, împreună cu soţia, la teatru. Dar Grant, nerăbdător să afle noutăţi de la Johnston în legătură cu capitularea, s-a scuzat, spunîndu-i că preferă să rămînă lîngă telegraf. Cuplul prezindenţial avea să fie acompaniat de maiorul Rathbone, împreună cu logodnica lui, doi tineri fericiţi de onoarea ce li se făcea fiind invitaţi în loja preşedintelui. Aşteptînd-o să se îmbrace, Lincoln i-a spus lui Mary : „De cînd mă ştiu n-am fost atît de fericit..." Şi-a amintit atunci de cuvintele pe care i le adresase un alegător : „Domnule Lincoln, dacă mi-ar fi spus cineva că într-o criză cumplită ca asta, oamenilor o să le dea prin cap să găsească într-un fleac de orăşel un fleac de avocat, pe care să-l facă preşedinte, n-aş fi crezut, Doamne fereşte !" „Nici eu, i-a răspuns cu modestie Lincoln. Dar în vremea aceea,

un om cu patimi politice ar fi fost nefast țării. Eu n-am dus niciodată vreo politică. Am încercat doar să fac ceea ce mi se părea mai bine de la o zi la alta..."

Și, în seara de 14 aprilie, în vinerea patimilor, cu două zile înaintea Paștelui, n-a găsit altceva mai bun de făcut decît să se ducă la teatru. La Ford Theatre, clădirea aceea de pe Strada 10, cu ziduri din cărămidă aparentă, semănînd pe dinafară mai mult cu fațada unui gimnaziu provincial sau a unei cazărmi.

Se juca o comedie naivă, scrisă de un actor obscur, Tom Taylor, și intitulată *Vărul nostru din America*. Sala era plină, uniformele și decorațiile ofițerilor străluceau în lumina rampei, toată lumea trăia bucuria sfîrșirii coșmarului care durase exact patru ani. Lincoln și Mary se aflau în loja din stînga scenei, însoțiți de tinerii lor oaspeți. Piesa era veselă, Mary rîdea. La un moment dat, văzînd-o destinsă, Lincoln a îmbrățișat-o afectuos. „Ce-or să zică prietenii noștri ?" șopti ea arătînd spre logodnica lui Rathbone. „N-or să zică nimic !" i-a răspuns el. Abia apucase s-o facă să uite un vis recent pe care el i-l povestise, nu pentru a o speria, ci doar pentru că așa îi era obiceiul : să-și povestească visele. Dar, în ultimul timp, visele nu mai erau vise, ci adevărate coșmaruri... „Se făcea că dormeam și că era o tăcere profundă, istorisea el după ce o trezise în toiul nopții. Apoi am început să aud niște plînsete înăbușite, ca și cînd mai mulți oameni s-ar fi tînguit în același timp... Atunci, m-am dat jos din pat și am coborît scara... Jos, liniștea era spartă de aceleași plînsete, dar nicăieri nu-i puteam vedea pe cei care plîngeau... Treceam dintr-o cameră într-alta fără să pot întîlni pe nimeni, deși, de pretutindeni, se auzea același plînset. Lumina era aprinsă, toate lucrurile din casă îmi erau cunoscute. Dar unde se aflau cei ce plîngeau atît de sfîșietor, ca și cînd inimile le-ar fi fost însîngerate ?... Am continuat să merg pînă în camera dinspre răsărit, și am intrat... Acolo, mă aștepta o imagine cumplită : în fața mea se înălța un catafalc pe care se afla un cadavru acoperit de draperii funerare. În jur, soldați în ținuta de gardă și o mulțime de oameni, unii privind îndurerați, alții cutremurîndu-se de plîns... «Cine a murit la Casa Albă ?» l-am întrebat atunci pe unul dintre soldați...

«Preşedintele, mi-a spus el, a fost asasinat...» Atunci, un vaier a izbucnit din mulţime şi m-am trezit... Nu, nu te îngrijora, Mary, ţi-am spus, n-a fost decît un vis... Un vis prostesc... Să nu mai vorbim despre asta..."

Şi n-au mai vorbit.

Premoniţiune ? Fatalitate ? Imanentă decizie a soartei ? Ar fi o judecată prea simplistă. Sudul nu încetase să urzească intrigi, să incite atentatorii, să organizeze comploturi. „Mîna destinului" luase înfăţişarea unui actoraş din trupa teatrului Ford, un anume John Wilkes Booth, un secesionist fanatic, care, laolaltă cu cîţiva complici, pusese la cale asasinarea lui Lincoln.

Fiind al treilea fiu al unui mare tragedian englez, Julius Brutus Booth, stabilit în America, John Wilkes avea, ca şi cei doi fraţi ai săi, profesiunea de actor. Edwin, fratele mijlociu, îşi cucerise reputaţia de mare interpret al personajelor shakespeareene, fiind considerat cel mai de seamă artist al scenei americane. John Wilkes nu excela decît prin fizicul său : voinic, suplu, brunet, cu ochi mari, negri, cu părul în bucle, era un „frustrat", talentul său redus neputîndu-l situa la înălţimea prestigiului tatălui şi fraţilor săi. Sudist înverşunat, el şi-a recrutat acoliţii dintre specimene de teapa lui, printre care şi un alienat mental, un anume Atzerod, care îşi asumase sarcina de a-l ucide în aceeaşi noapte pe Seward, consilierul lui Lincoln.

Profitînd de faptul că avea liber acces în Ford Theatre, John Wilkes Booth, încunoştiinţat din timp că Lincoln va veni seara la spectacol, a pregătit atentatul cu toată meticulozitatea. Loja oficială păstrează şi azi urmele actului criminal : o gaură făcută cu burghiul în uşă şi lărgită apoi cu cuţitul, prin care ucigaşul să-şi poată observa victima, un panou pus să acopere nişa din peretele culoarului unde Booth a stat ascuns pînă în momentul comiterii asasinatului, fotoliile din lojă dispuse în aşa fel încît preşedintele să se afle exact în bătaia armei. În dimineaţa aceleiaşi zile, Booth îl întrebase pe unul dintre cunoscuţii săi dacă avea intenţia să vină în seara aceea la teatru. La răspunsul afirmativ al acestuia, Booth i-a spus să nu renunţe, deoarece va asista la un

spectacol „extraordinar“, care avea să fie jucat într-un mod cu totul și cu totul „excepțional“ !

Era ora nouă și zece minute, scena a doua din actul al treilea al piesei. Complotul întrunea șapte conjurați, printre care și o femeie, Mary Suratt. La aceeași oră trebuiau să fie uciși, de către complicii lui Booth, vicepreședintele Andrew Johnson, generalul Grant și secretarul de stat Seward. Profitînd de faptul că polițistul lăsat de pază la intrarea în loja prezidențială își părăsise pentru un moment postul, Booth a pătruns înăuntru și, ținînd în mîna stîngă un pumnal, iar în dreapta revolverul, a tras de la un metru distanță în ceafa lui Lincoln. Maiorul Rothbone, care a sărit între asasin și victimă, a primit o lovitură de cuțit... Lincoln s-a prăbușit. Atentatorul a aruncat pistolul la picioarele victimei, a încălecat balustrada și, sărind direct pe scenă, s-a împiedicat de faldurile steagului care drapa loja prezidențială. Cînd s-a ridicat, avea piciorul rupt. Șchiopătînd, s-a dus în mijlocul scenei, agitînd cuțitul cu care îl lovise pe Rothbone, și, cu o voce declamatorie, ca într-o sinistră replică de teatru, a strigat deviza Virginiei : „Sic Semper Tyrannis !“ adăugînd „The South is avenged !“ (Așa sfîrșesc tiranii !... Sudul este răzbunat !)

Asasinul avea 26 de ani. Victima sa, 56. Amenințînd cu cuțitul însîngerat, Booth a fugit în culisele scenei, de unde a ieșit și a încălecat pe un cal pregătit dinainte pentru a-l duce în Virginia, unde să i se piardă urmele. Complicii lui n-au reușit să-i ucidă pe Johnson și Grant, ci doar să-l rănească pe Seward și pe fiul acestuia, cu cîteva lovituri de cuțit. Complotiștii au fost prinși curînd, Booth murind la 26 aprilie în timpului schimbului de focuri cu cei care îl urmăreau. Nu s-a putut stabili dacă a fost nimerit de un urmăritor sau dacă s-a împușcat singur. Ceilalți șase au fost judecați și condamnați. Patru, printre care și Mary Suratt, la spînzurătoare, doi, la închisoare.

În urma lor rămînea să apese conștiințele cel mai greu cadavru din scurta, dar tumultuoasa istorie a Statelor Unite.

Dar Lincoln n-a murit imediat.

Era o noapte sumbră, noroasă și umedă.

L-au scos pe braţe din loja însîngerată. Scena crimei poate fi văzută şi azi, mulată în ceară, în loja teatrului transformat în muzeu, aşa cum a fixat memoria martorilor momentul tragic. Încă mai respira. L-au dus în casa lui William Petersen, peste drum de teatru, unde medicii chemaţi în grabă la căpătîiul rănitului culcat în diagonală, deoarece patul era prea mic pentru el, au încercat în zadar să-i mai vină în ajutor. Pacientul lor îşi trăia ultimele ceasuri fără să-şi mai recapete simţirea. Doar ochii arătau că vede ceva pe ecranul minţii, şi o respiraţie grea, horcăitoare, dovedea că omul încă n-a murit. Şi vedea... O viaţă în cîteva clipe... Atîta cît l-au purtat pe braţe, din loja teatrului pînă în clădirea de peste drum... Era cu ai lui... Străbătea meleagurile „unei ţări de vis“... „Ce straniu să îi aflu ieşindu-mi în cale / Şi să-nţeleg că vin din cei de sub morminte...“

Cînd şi-a primit cel dintîi mandat de preşedinte al Statelor Unite, Lincoln avea 52 de ani. N-a stat la Casa Albă decît patru ani şi, la puţin timp după asasinarea lui, Asociaţia Internaţională a Muncitorilor trimitea de la Londra o scrisoare purtînd 38 de semnături, printre care şi aceea a lui Karl Marx. Stilul acestei scrisori dezvăluie pana şi tîmpla de sub care au ţîşnit gîndurile aşternute pe hîrtie : „...Pînă şi defăimătorii, care, an de an, zi de zi, ca într-o sisifică trudă, s-au obstinat să asasineze moral pe Abraham Lincoln şi marea republică guvernată de el, chiar şi ei, acum, uluiţi de explozia unanimă a simţămintelor populare, se întrec să depună flori pe proaspătul mormînt. Abia acum au descoperit că Lincoln a fost un om care nu putea fi doborît de greutăţi ori ameţit de succese, care a urmărit cu perseverenţă realizarea măreţului său ţel, fără să-l compromită vreodată prin pripeală oarbă ; un om care a chibzuit temeinic fiecare pas, fără să dea înapoi ; un om care nu s-a lăsat niciodată tîrît de valul simpatiei populare şi nici nu s-a descurajat cînd a simţit că pulsul opiniei publice slăbeşte ; care a temperat severitatea unor măsuri prin căldura unei inimi generoase, a luminat cu zîmbetul umorului evenimentele întunecate de pasiune, desfăşurînd o titanică activitate cu o modestie şi o simplitate care contrastau atît de mult cu fastul, emfaza şi grandilocvenţa cu care îndeplinesc

cele mai mărunte treburi cîrmuitorii prin mila lui Dumnezeu ; pe scurt, a fost unul dintre acei oameni rari care au ajuns mari fără să înceteze a fi buni. Atît de modest a fost acest om mare și bun, încît lumea a descoperit în el pe erou abia după ce a căzut ca un martir.“

L-au dus în Springfield, de unde își începuse lungul drum spre moarte și nemurire, și l-au înmormîntat în cimitirul Oakridge. Șapte milioane de oameni s-au înșiruit în lungul traseului dintre Washington și capitala statului Illinois, pentru a-i aduce ultimul omagiu. De-atunci, drumul spre lespedea sub care odihnește Lincoln a fost bătut, an de an, de milioane de oameni. Cîndva, într-o toamnă care ruginise preria și cînd brumele începuseră să cadă peste amintire, unul dintre ei am fost și eu.

*
* *

Am obosit în Hall of Fame. Prea insignifiante îmi apar celelalte statui din hora oamenilor de seamă în comparație cu statura istorică a lui Abraham Lincoln.

Andrew Johnson, care i-a urmat lui Lincoln în fotoliul prezidențial, a încercat să-i continue opera căutînd să recîștige simpatiile Sudului și să instaureze o epocă de reconstrucție națională. În spiritul acesteia a acordat tuturor „rebelilor“ o amnistie generală, dînd, totodată, drept de vot negrilor. Din păcate, copleșit de personalitatea predecesorului său, suporta cu greu raportarea persoanei și a acțiunilor sale în ceea ce se presupunea că ar fi făcut, în situațiile date, Lincoln. În perioada președinției sale a apărut mișcarea de alfabetizare și culturalizare a populației de culoare din statele sudice, inițiată de așa-numiții „Carpetbaggers“ — desăgarii — supranumiți astfel din cauza faptului că veneau cu traista-n băț, supunîndu-se privațiunilor și oprobriului foștilor proprietari de scalvi care le luau în derîdere efortul, considerînd hazardată orice tentativă de a ridica populația neagră, abrutizată de muncă, la rangul unei reale condiții umane. Tot atunci, dintre foștii activiști ai partidului Knownothing — acei „habar-n-am“ — s-au recrutat primii militanți ai Ku Klux Klanu-

lui, organizaţia ocultă de intimidare şi oprimare a foştilor sclavi, despre care vom vorbi mai departe.

Visul egalităţii între rase s-a spulberat însă odată cu asasinarea lui Lincoln, deşi în timpul aşa-numitelor „midterm elections“ — alegerile de la mijlocul termenului — pentru Camera Reprezentanţilor şi o treime din Senat, douăzeci de negri au devenit congresmeni iar doi senatori.

Numeroşi militanţi ai mişcării de eliberare a negrilor au ocupat funcţii în aparatul de stat, impunînd îmbunătăţiri în viaţa populaţiei de culoare, desfiinţînd pedepsele degradante ca biciuirea şi arderea cu fierul roşu, întemeind şcoli şi universităţi pentru fiii foştilor sclavi.

Libertatea era însă una, iar egalitatea alta. Tocmai din deosebirea aceasta s-a născut dezamăgirea crudă a negrilor americani din perioada „reconstrucţiei“ de după războiul civil, perpetuată pînă în zilele noastre. Chiar dacă majoritatea albă a naţiunii vroia să acorde minorităţii negre libertatea rîvnită, făcînd aceasta cu preţul unui sîngeros război, ea nu era tocmai dispusă să-i acorde şi egalitatea, tratîndu-i pe foştii sclavi ca pe nişte cetăţeni de mîna a doua. Noţiunea de „liberi, dar separaţi“ punea o severă barieră între rase. „Otrava“ despre care vorbise Jefferson continua să intoxice spiritele. Dacă marile conştiinţe ale epocii, îndeosebi cele aparţinînd lumii artelor şi literaturii, continuau să militeze pentru idealul lui Lincoln, tot ce era mai retrograd, mai obtuz şi mai violent în spiritul american acţiona în mod contrar, şi nu cu menajamente. Dealtfel, taberele care se confruntaseră în războiul civil nici n-au recunoscut vreodată mobilul real al conflictului, Nordul, pasămite, neluptînd pentru abolirea sclavajului, ci pentru menţinerea Uniunii din interese economice ; iar Sudul, pentru principiul drepturilor statelor, pentru un mod de viaţă ataşat pămîntului, pentru aristocraţie sau, pur şi simplu, pentru supravieţuire. Şi, totuşi, dacă războiul acesta, a cărui victorie n-a fost decît abolirea sclavajului, a rămas în istoria Statelor Unite drept un succes — şi americanii, mai mult ca oricare alţii, iubesc succesul — perioada reconstrucţiei, începută sub Johnosn şi continuată sub Grant, n-a fost decît istoria unui lamentabil insucces. Dacă prin emancipare se cîştigase ceva,

și anume eliberarea din sclavaj a milioanelor de negri, Ku Klux Klanul, condus de generalul N. D. Forrest — cel ce comandase cu sînge rece masacrarea prizonierilor negri capturați în timpul războiului civil, închiși în lagărul de concentrare de la Pillow — căuta să „reechilibreze" lucrurile, organizînd campanii de pedepsire atît împotriva „desăgarilor", cît mai ales împotriva militanților de culoare, a celor care luptau pentru împroprietărirea sclavilor eliberați, pentru acordarea drepturilor civile garantate prin actul de emancipare elaborat de Lincoln, pentru anularea discriminării și a segregaționismului.

O lege a drepturilor civile, elaborată în martie 1866 de aripa congresmenilor și a senatorilor integraționiști, a întîmpinat vetoul președintelui, fiind validată de Congres peste voința acestuia. Tensiunea dintre reprezentanții puterii legislative și Andrew Johnson a continuat să crească și după amendamentele aduse de Congres la legea de reconstrucție, care prevedea modul cum statele sudice să fie readmise în Uniune și, îndeosebi, după adoptarea legii armatei, conform căreia președintele nu mai avea dreptul să demită un ministru de război fără consimțămîntul Senatului. Atunci cînd Andrew Johnson, nesocotind noua lege și vrînd să lanseze o sfidare Senatului, a încercat să-l demită pe ministrul Edwin Stanton, radicalii au obținut punerea președintelui sub acuzare de către Camera Reprezentanților pentru încălcarea legilor statului. În felul acesta, succesorul lui Lincoln, obtuz și încăpățînat, mare băutor de whisky, avid de o nelimitată putere, a căpătat faima de a fi fost primul președinte al Statelor Unite pus sub acuzare și citat într-un proces pe care, la 28 mai 1868, după două luni de judecată, l-a cîștigat datorită unui singur vot de „nevinovat", cel al senatorului Ross, care a înclinat balanța celor 34 de voturi „vinovat" în favoarea președintelui. Astfel, el ar fi constituit precedentul de „impeachment" la care, ulterior, s-ar fi putut raporta toate cazurile de contestare a inviolabilității unui președinte atunci cînd actele acestuia intrau în conflict cu legile țării.

Povestea acestui proces acoperă una dintre cele mai pasionante pagini ale istoriei americane. Martor al ei, relatîndu-i aspectele pline de suspense în paginile ziaru-

lui francez *Le Temps*, al cărui corespondent era la vîrsta de 25 de ani, a fost Georges Clemenceau, viitorul premier al Franței în timpul primului război mondial, unul dintre autorii celebrului Tratat de pace de la Versailles, încheiat în 1919. Clemenceau, a cărui prodigioasă viață s-a prelungit de-a lungul a aproape nouă decenii, și-a început cariera politică tocmai în timpul epocii de „reconstrucție" de după războiul civil american.

„Trebuie să ucidem fiara pînă cînd nu ne va ucide ea", scria el citînd cuvintele unui senator american, partizan înfocat al punerii lui Andrew Johnson sub 14 capete de acuzare. Din cei 53 de senatori, 43 erau republicani. Pentru înlăturarea lui Johnson era nevoie de obținerea a cel puțin 35 de voturi contra lui, fotoliul prezidențial urmînd a fi încredințat, în acest caz, președintelui Senatului, Benjamin Wade. Al unsprezecelea „cap de acuzare" din lungul act de „impeachment" îl punea pe Johnson în postura celui ce ar fi comis un grav delict în exercitarea funcțiunilor sale prin contestarea autorității Congresului și, implicit, prin încălcarea însăși a Constituției Statelor Unite. „Trecerea de la Van Buren la Harrison, de la Fillmore la Pierce, de la Buchanan la Lincoln — scria *New York Herald* din 22 aprilie 1868 — au continuat evenimentele notabile. Dar iminenta trecere de la Johnson la Wade s-ar putea să aibă consecințe care vor eclipsa aceste evenimente, cu excepția, poate, a alegerii lui Lincoln, cel ce a sunat clopotul celei mai importante revoluții a secolului al nouăsprezecelea. Cine este Andrew Johnson ? se întreba ziarul. Un politician încăpățînat din fundul statului Tennesse. Cine este Benjamin F. Wade ? Un politician încăpățînat din fundul statului Ohio. Cum a devenit Johnson președinte ? Prin accident. Cum va deveni Wade președinte ? Prin accident. Atunci de unde vine această mare schimbare între administrația lui Johnson și cea a lui Wade ? De la atotputernicul negru, iată răspunsul : negrul atotputernic !"

S-au pus pariuri importante, întreaga dilemă s-a transformat într-o loterie de uriașe proporții : Cade Johnson ? Vine Wade ? Din corespondențele de presă ale tînărului Clemenceau, s-a putut încropi o pasionantă carte. Totul depindea de un vot. 18 senatori îl declaraseră pe

Johnson nevinovat. 34 — vinovat. Mai trebuia un cuvînt : „vinovat“. Senatorul Ross n-a vrut să-l rostească. Și Andy a rămas, mai departe, președinte.

Ca majoritatea predecesorilor săi, Andrew Johnson a căutat să mai adauge și el o palmă de pămînt patriei, care să-i fie recunoscătoare. Sub președinția lui au fost anexate insulele Midway, din vestul arhipelagului Hawai, din Pacific, și tot în timpul administrației lui s-a cumpărat de la Rusia țaristă imensul teritoriu al Alaskăi, plătit cu 7.200.000 de dolari, ceea ce constituie, după Louisiana, a doua mare „afacere“ americană din veacul trecut. Dar atunci cînd a încheiat-o, președintele a fost ridiculizat de toată lumea, considerîndu-se că aruncase dolarii statului pe fereastră ca să achiziționeze „pe bani grei“ un... aisberg, un trib de eschimoși și o turmă de foci. O sută de ani mai tîrziu, după descoperirea petrolului în Alaska, acest „aisberg“ pe care s-a instalat una din cele mai mari baze militare ale Statelor Unite s-a dovedit a fi o adevărată mină de aur, teritoriul înghețat de dincolo de cercul polar, întins pînă în pragul Siberiei, de care nu-l desparte decît strîmtoarea Bering, devenind cel de al 49-lea stat al Statelor Unite, cu statutul recunoscut ca atare abia la... 3 ianuarie 1959. O jumătate de an mai tîrziu, arhipelagul Hawai, cu insula Midway anexată sub Johnson, avea să devină cel de al 50-lea și ultimul stat al Uniunii... Ultimul ?

„Sentimentul frontierei“ a guvernat decenii după decenicii starea de spirit a pionieratului american. Societatea americană a fost întotdeauna marcată de nevoia de expansiune, de remodelarea granițelor, de împingerea tot mai către vest a frontierei necolonizate, socotită în veacul trecut supapa de siguranță pentru presiunile turbulente ale tinerei țări. După cum scria istoricul Frederick Jackson Turner, „frontiera în sens american, este limita pînă la care ajunge valul — punctul de întîlnire dintre sălbăticie și civilizație“. O „întîlnire“ întotdeauna patetică, dramatică, adeseori sfîșietoare, devoratoare de energii, de forțe umane și materiale, cumplită și dificilă „naștere“, mereu reîncepută, mereu reluată, mereu împinsă mai spre apus. În primăvara lui 1866, un an după asasinarea lui Lincoln, s-a declanșat „marea călătorie“, giganticul exod al turmelor de cornute mînate de cow-boy pe o distanță

de 1.600 km pînă în Sedalia, în Missouri. Acest drum al cow-boyilor rămîne pînă astăzi sursa de inspirație a multor „westernuri“ — filme și romane ilustrînd cucerirea vestului sălbatic. Cinci milioane de vite se înmulțiseră în libertate în lungul lui Nueces River și Rio Grande, iar un juncan, care costa 3—4 dolari în Texas, putea fi vîndut în Valea de Sus a Mississippiului cu 40 de dolari. Sub lassourile aruncate de cow-boy, sub copitele turmelor, sub răpăitul puștilor și al pistoalelor, au fost „curățate“ zone întregi de triburile indiene, marile prerii fiind semănate cu noi așezări încropite peste noapte cu ferme fără garduri, cu posesiunile celor ce se dovedeau a fi în cele din urmă „cei mai tari“, gata oricînd s-o reia de la capăt și să împingă „civilizația“ și mai departe...

O marțială statuie i s-a instalat în Hall of Fame celui de al optsprezecelea președinte al Statelor Unite, Ulysses Simpson Grant, generalul Nordului în războiul de secesiune, despre care, atunci cînd consilierii l-au sfătuit să nu-l pună în fruntea armatei deoarece era un... bețiv notoriu, Lincoln spusese : „Aflați ce marcă de whisky bea Grant, ca s-o recomand și celorlalți generali“. Într-adevăr, în urma eșecurilor suferite de Nord în timpul primilor ani ai războiului civil, Lincoln schimbase de la conducerea armatei cîțiva generali. Grant s-a dovedit a fi omul providențial, reușind să impună Sudului, după un șir de strălucite victorii, „capitularea necondiționată“. Așa i-a rămas și porecla : „Mister Unconditional Surrender“. Dealtfel, alegerea lui în postul de președinte, în 1869, după ce primise învestitura republicanilor, s-a desfășurat sub semnul lozincii electorale : „Vote As You Shot !“ — Votați așa cum ați tras cu arma ! Și electoratul a tras. „Copil răsfățat al națiunii“ — cum îl numeau cei care îi recunoșteau meritele pentru victoria finală asupra Sudului — a cîștigat alegerile cu o majoritate de numai 306.000 de voturi populare. Eroul de la Vicksburg — cîmpul de luptă supranumit „Sevastopolul Confederației“ — s-a dovedit însă un președinte pentru caracterizarea căruia istoriografii americani nu fac economie de epitete dintre cele mai sumbre : tiranic, venal, îndărătnic, corupt, incompetent. El și-a punctat cele două mandate îndeplinite la Casa Albă cu cîteva răsunătoare scandaluri intrate în cronica timpului

sub nume de tristă faimă : „Vinerea neagră" — marea speculaţie care a provocat şirul de falimente de pe piaţa aurului din ziua de 24 septembrie 1869 ; „Scandalul Belknap" — dezvăluirea modului cum unul dintre intimii preşedintelui s-a lăsat corupt de un afacerist care opera în rezervaţiile indiene ; „Whiskey Ring" sau „Banda whisky" — evaziunile fiscale din St. Louis comise de distileriile de whisky cu ajutorul unor politiceni veroşi ; „Banda Tweed" — care, cu complicitatea unor funcţionari ai administraţiei, a stors din bugetul municipal al oraşului New York circa o sută de milioane de dolari (la construirea Palatului de justiţie din Manhattan s-ar fi plătit, bunăoară, 179.000 de dolari pentru... 40 de scaune, şi alţi 138.000 de dolari pentru două zile de muncă efectuate de un meşter ipsosar) ; „Afacerea Credit Mobilier of America" — fraudele comise prin mituirea a zeci de membri ai Congresului și ai guvernului de către societatea constructoare de căi ferate „Union Pacific" etc., etc. În timpul primului său mandat a luat fiinţă marea societate petrolieră „Standard Oil", a cărei naştere n-a fost lipsită de manevrele corupţiei. Datorită acestor scandaluri, Grant n-ar fi fost găzduit de Hall of Fame, dar numele lui era legat de victoriile din timpul războiului civil, de opera de reconstrucţie a Sudului, de interzicerea — temporară — a activităţii Ku Klux Klanului, de politica sa deflaţionistă. I s-a spus, „un ratat învingător", dar a fost unul dintre puţinii preşedinţi care au părăsit Casa Albă cu inima încărcată de nostalgii. Memoriile sale, editate postum de Mark Twain, au devenit un „best-seller" al timpului, aducînd urmaşilor lui Grant un beneficiu de aproape o jumătate de milion de dolari.

I-a urmat la Casa Albă Rutherford Birchard Hayes, bărbatul acesta turnat în bronz, cu privirea energică, cu aliură de justiţiar, a cărui alegere a constituit un adevărat „miracol" electoral. Rivalul său, democratul Samuel J. Tilden, guvernator al statului New York, nu mai avea nevoie decît de un singur vot al electorilor pentru a fi ales preşedinte. Lui Hayes îi lipseau douăzeci. S-a vorbit îndelung despre „tîrgul Nord—Sud" care i-ar fi mijlocit lui Hayes „cumpărarea" voturilor necesare pentru a se instala la Casa Albă. Operaţiunea a reușit fără să se

poată descoperi frauda, şi noul preşedinte a fost „omul cîştigător la un cui“, alegerea lui rămînînd una dintre cele mai contestate din istoria S.U.A. Absolvise Harvardul, fusese voluntar în armata Nordului, de unde s-a întors cu cinci răni şi cu gradul de general-maior, ceea ce i-a netezit calea pînă la a fi ales în 1867 guvernator al Statului Ohio.

Henry Adams îl considera „o nulitate a cărui unică recomandare este faptul că nu e vătămător nimănui“, deşi şi sub el, „epoca de aur“ pentru marii afacerişti, începută sub Grant, a continuat venalitatea, corupţia şi coteria rămînînd să facă mai departe „casă bună“ la Casa Albă. Dar omul s-a străduit să rămînă corect, concentrîndu-şi eforturile asupra desăvîrşirii reconstrucţiei Sudului. Venind la preşedinţie în 1877, anul cuceririi independenţei României, Hayes a recunoscut oficial suveranitatea ţării noastre, trimiţînd un agent diplomatic şi primind la Casa Albă pe trimisul guvernului nostru, căruia i-a declarat că Statele Unite doresc stabilirea unor relaţii diplomatice permanente şi reciproce cu Bucureştiul.

Al 20-lea din hora preşedinţilor găzduiţi în marmoră sau bronz de Hall of Fame, James Abraham Garfield, n-a rămas la Casa Albă decît cîteva luni. Împuşcat de un maniac pe peronul gării din Washington, a murit după 80 de zile de agonie în urma unei septicemii provocate de glontele care îi pătrunsese în braţ şi în spate. Atentatorul lui era cît pe-aci să aibă soarta pe care a avut-o, 81 de ani mai tîrziu, Oswald, prezumtivul asasin al lui John Fitzgerald Kennedy : un „răzbunător“, predecesor al lui Jack Ruby, l-a urmărit pe atentator în timpul transportării spre sala de judecată, a tras asupra lui, dar... nu l-a nimerit.

Conform Constituţiei, lui Garfield i-a urmat pe fotoliul prezidenţial vicepreşedintele Chester Alan Arthur, a cărei statuie lipseşte din Hall of Fame din motive necunoscute.

În schimb, următorul preşedinte, Grover Stephen Cleveland, ar fi trebuit să aibă două statui, deoarece el rămîne singurul locatar al Casei Albe care a revenit să patroneze „camera ovală“ în două mandate, depărţite în timp prin patru ani, fiind astfel cel de-al 22-lea şi totodată cel de al 24-lea preşedinte al Stateor Unite. Impunător, rotofei, el a făcut, ca reprezentant al partidului democrat,

o dublă breșă în supremația de 52 de ani a republicanilor, care s-au menținut mai bine de o jumătate de secol la cîrma țării. „De cincizeci de ani încoace — scria Mark Twain către sfîrșitul vieții sale în volumul de memorii intitulat *Vorbesc din mormînt* — țara noastră este o monarhie constituțională, avînd pe tron partidul republican. Cele două scurte perioade de președinție ale lui mister Cleveland nu contează ; ele au fost accidentale și vremelnice și n-au putut știrbi substanțial supremația republicană. Monarhia noastră nu este simplă, ci una ereditară, în cadrul unei singure familii politice. Ea trece de la un moștenitor la altul cu aceeași regularitate, siguranță și inevitabilitate cu care trece orice tron din Europa. Monarhul nostru (Twain se referea la Theodore Roosevelt, președinte între 1901 și 1909) este mai puternic, mai arbitrar, mai tiranic decît orice monarh din Europa, ordinele pe care le dă la Casa Albă nu stau sub controlul nici unei legi, uzanțe sau constituții, el putînd îngenunchea Congresul în mai mare măsură decît e țarul capabil să îngenuncheze Duma... Printr-un sistem de tarife vamale excepționale, această monarhie a creat un număr de corporații gigantice în interesul cîtorva bogătași, și printr-un raționament cît se poate de abil și stringent, a convins mulțimea săracilor recunoscători să creadă că aceste tarife au fost instituite în interesul ei ! Pe lîngă asta, monarhia pretinde că ar fi dușmanul propriului ei copil — monopolul — și se preface că ar vrea să-l sugrume. Fiind însă prevăzătoare și circumspectă, nu pomenește niciodată nimic despre vreo intenție de a ataca monopolurile la izvoarele lor vitale : tarifele vamale. Grijulie, ea amînă mereu acest atac pînă... după alegeri."

Alegerile prezentau însă o imagine care începuse să devină monotonă : fiecare dintre cele două partide își acuza rivalul de trădare, de prostie, de incompetență, de corupție, dar, și unul, și celălalt, în fața problemelor decisive ce priveau sistemul, adoptau aceeași atitudine. În fond, nici-unul nu avea altceva de apărat decît aceleași interese, din partea cărora cîrma țării primea sau nu voturile.

Causticitatea lui Twain — inamic înverșunat al obtuzității capitalului expansionist și al instrumentelor sale de propagandă — nu denigrează marile realizări tehnice ame-

ricane din această jumătate de veac. Dacă în 1858 un val de entuziasm a străbătut Statele Unite odată cu transmiterea de către Morse, inventatorul telegrafului, a primului mesaj prin cablu submarin de-a curmezișul Oceanului Atlantic, cincizeci de ani mai tîrziu, Marconi repeta performanța, la altă scară și la altă viteză, pe calea undelor. Thomas Alva Edison inventa fonograful și lampa cu incandenscență ; Hiram Stevens Maxim — arma automată și mitraliera. Campaniile electorale primeau astfel noi și redutabile „argumente“ tehnice, pe lîngă vechiul, dar substanțialul argument — dolarul.

Grover Stephen Cleveland trecuse însă de două ori victorios prin purgatoriul alegerilor, rezistînd tirului adversarilor săi care nu-l cruțau pentru faptul că ar fi fost tatăl unui copil în afara familiei. Caricaturizat, i se cînta cu ostentație un distih caustic : „Mamă, mamă, eu n-am tată ? / Caută-l la Casa Albă !“ Nici rivalul său în alegeri, James G. Blaine, n-a fost mai cruțat : „I se spune Blaine, Blaine, / Mincinosul de la Maine !“

Cu Cleveland venea la putere generația care nu se mai putea lăuda cu faptele de arme în timpul războiului civil. În schimb, alte „glorioase“ fapte au umplut cronica sub mandatele sale : „masacrele greviștilor de la Chicago, cel dintîi consumat în timpul primului său mandat, al doilea în timpul celuilalt. Fapte „memorabile“, cărora li se adaugă legiferarea deposedării indienilor de pămînturile lor și anexarea întregului arhipelag Hawai.

În pauza dintre cele două președinții ale lui Cleveland, locatarul vremelnic la Casa Albă a fost Benjamin Harrison, despre care prestigioasa *History of Presidents* spune că era nici mai mult, nici mai puțin, decît „omul nepotrivit la locul nepotrivit, într-un moment nepotrivit“. O caricatură a vremii îl arată părăsind Casa Albă într-un costum nou-nouț, lăsînd în urma lui... un seif spart și jefuit. Era nepotul lui William Henry Harrison, care fusese președinte al Statelor Unite timp de o lună, în 1841.

Momentul cel mai des evocat din perioada mandatului său este cel ilustrat de filmul *Oklahoma-City*, cu extraordinara lui secvență inspirată din realitate. La 22 aprilie 1889, ora 12, cînd tunul a bubuit, dînd semnalul, o sută de mii de pionieri, în căruțe cu coviltir, călări, pe jos, au

dat năvală spre pămîntul din Oklahoma, de unde indienii fuseseră izgoniţi, spre a-şi înfige în ţărîna jinduită ţăruşul-act-de-proprietate. În timpul goanei nebune, nebune, nebune, oamenii s-au călcat în picioare, cei slabi căzînd, cei puternici trecînd peste ei, după sfînta lege a „selecţiei naturale“, doar viguroşii putînd birui... Două milioane de acri de pămînt au fost ocupate pînă la căderea serii. Corturile care s-au instalat în grabă, luminile aprinse în prerie, gloanţele trase din goana cailor, chiotele învingătorilor au marcat apariţia într-o singură noapte a unei noi aşezări pe harta Statelor Unite. Încă o pagină de epopee...

În 1896, republicanul William McKinley, reprezentantul „plutocraţiei triumfătoare“, a fost făcut pentru patru ani patronul Casei Albe numai datorită milioanelor puse la dispoziţia lui de Marcus Alonzo Hanna, un ambiţios magnat din Cleveland, supranumit „Warwick — făuritorul de regi“. Campania din Cuba, iniţiată de acest preşedinte, i-a adus din partea electoratului şi cel de-al doilea mandat, dar, la numai cîteva luni de la prelungirea legislaturii sale, un anarhist i-a scurtat viaţa ciuruindu-i trupul cu gloanţe. Era cel de al treilea preşedinte al Statelor Unite care murea împuşcat.

Theodore Roosevelt, care l-a urmat la Casa Albă, desfăşurîndu-şi două mandate sub necruţătorul tir de pamfletar al lui Mark Twain, avea o deviză : „Vorbiţi cu blîndeţe, dar nu lăsaţi bîta din mînă, şi veţi ajunge departe !“ Dar atunci cînd a încercat să aplice cîteva reforme sociale, cei ce îi neteziseră calea spre Casa Albă au început să vadă în el doar un „blestemat de cow-boy“. O caricatură a vremii ni-l înfăţişează în picioare, pe talerul unei balanţe tras în jos de alegătorii lui, atîrnînd mai greu decît elefantul din celălalt taler — emblema partidului său.

Părăsind Casa Albă, „Teddy“, l-a lăsat în locul său pe William Hovard Taft, alături de care Roosevelt, împarte acum spaţiul rezervat statuilor lor în Hall of Fame. Democraţii erau însă, către 1916 — la sfîrşitul mandatului acestui preşedinte de tristă memorie —, în ascensiune, şi viitoarele alegeri l-au scos victorios pe candidatul lor, Woodrow Wilson, dar abia după patruzeci şi şase de tururi de scrutin. Sub cel de al doilea mandat al lui Wilson, Statele Unite au intrat în primul război mondial. Popu-

laritatea pe care i-a adus-o președintelui victoria i-a fost însă fatal subminată de votul Congresului american, care s-a exprimat ferm împotriva ratificării Tratatului de la Versailles și a creării Societății Națiunilor. În schimb, același Congres a votat în 1920 în favoarea dreptului femeilor de a participa la alegerile prezidențiale. Reforma fiind inițiată de republicani, acestora le-a revenit victoria în cursa electorală pentru executarea a trei mandate consecutive : Waren G. Harding, „omul de paie“ al Congresului, care s-a sinucis înainte de expirarea mandatului său deoarece fusese compromis într-o tenebroasă afacere petrolieră, drept care nici statuia lui nu se află în Hall of Fame ; Calvin Coolidge, rămas președinte pînă în 1928, și Herbert Hoover, sub a cărui cîrmuire s-a produs catastrofalul crah economic al Wall Streetului în timpul crizei economice din 1929—1930 : cincisprezece milioane de șomeri, sute de bănci falimentare, întreaga industrie paralizată, mii de ferme agricole în ruină. Cam asta era „moștenirea“ pe care o primea, odată cu alegerea sa, reprezentantul partidului democrat, președintele Franklin Delano Roosevelt, omul cu cel mai îndelungat stagiu la Casa Albă din întreaga istorie a Statelor Unite.

Lovit în plină maturitate de o poliomielită tardivă, Franklin D. Roosevelt și-a suportat cu stoicism, timp de mai bine de doisprezece ani, infirmitatea, traversînd una dintre cele mai furtunoase și mai dramatice epoci din istoria Statelor Unite. A început-o cu faimosul „New Deal“ — programul de redresare economică a națiunii — și a terminat-o răpus de o congestie cerebrală în ajunul victoriei aliaților asupra celui de-al III-lea Reich german. Sub el, America, în ciuda avertismentelor lui Einstein, a devenit potențial atomică, pentru a ajunge și operațional atomică sub Harry S. Truman, succesorul lui Roosevelt, inițiatorul războiului rece și al războiului cald din Coreea. Insignifiant ca om, fost specialist în confecții și textile, Harry Truman și-a descoperit brusc o adevărată vocație electorală, punînd în serviciul campaniei sale din 1948 întregul complex al mass-mediei americane, cu cele mai puternice canale de televiziune scoase în prima linie de bătaie. În 1952, popularul „Ike“, generalul Eisenhower, folosind din plin aceleași mijloace propagandistice care îl

ajutau să pătrundă cu platforma sa program, prin intermediul micului ecran, în fiecare cămin american — mijloace folosite, dealtfel, cu aceeaşi ardoare, dar cu mai puţin efect, şi rivalul său în alegeri, Stevenson —, şi-a cucerit mandatul de preşedinte. Generalul, candidat din partea republicanilor, venea aureolat de victoriile obţinute pe frontul de vest între 1944 şi 1945, ceea ce i-a adus asupra adversarului său, în campania electorală, o majoritate record de peste şase milioane de voturi. Runda din 1956 a chemat pe ring aceiaşi adversari : Eisenhower şi Stevenson, întrecerea terminîndu-se tot cu victoria primului.

Cu tînărul, energicul şi dinamicul reprezentant al clanului Kennedy — John Fitzgerald — democraţii au înclinat din nou, în 1960, balanţa electorală în favoarea lor, punînd pe talerul candidatului lor numai o sută de mii de voturi mai mult decît reuşise să acumuleze reprezentantul republicanilor, Richard Nixon. Indiscutabila popularitate cucerită de J. F. Kennedy după primii ani de preşedinţie i-ar fi asigurat, fără îndoială, şi cel de al doilea mandat, dar, cu mai puţin de un an înainte de noile alegeri, au ţîşnit gloanţele de la Dallas, şi America a asistat la cea de a patra asasinare a unui preşedinte al său, după Lincoln, Garfield şi McKinley. Lyndon B. Johnson, care a preluat trenul treburilor de stat din mers, accelerînd cursa înarmărilor, mizînd pe bomba cu hidrogen şi provocînd escaladarea războiului din Vietnam, a încărcat cu cele mai insolubile probleme sarcina celui de al treizeci şi şaselea preşedinte al Statelor Unite. În 1964, el a fost confirmat în funcţie prin rezultatul alegerilor în care s-a confruntat cu Barry Goldwater, punînd la bătaie întregul arsenal electoral din perioada „exploziei informaţionale". A urmat Nixon, cu trista afacere de la Watergate, care i-a adus sumbra faimă de a fi fost primul preşedinte din istoria ţării constrîns de opinia publică să demisioneze, şi, ca atare, să nu i se ridice nici o statuie sub cupola Capitoliului. Succesorul lui provizoriu, neales şi neconfirmat de alegerile din 1976, Gerald Ford, devenise vicepreşedinte sub Nixon prin numirea sa în echipa prezidenţială în urma demisiei lui Spiro Agnew, acuzat de evaziune fiscală.

Al treizeci și nouălea din seria începută în rotonda oamenilor de bronz sau marmoră din Hall of Fame, Jimmy Carter, își ciopleşte statuia. În Sala Gloriei, predecesorii lui își îndesesc hora pentru a face loc viitorului.

*

* *

În orice alegeri, după cum glăsuieşte etica electorală americană, importantă este numai victoria. Scopul scuză mijloacele, care nu întotdeauna sînt cele mai curate. Jocul comportă tactici și strategii alese în funcţie de conjunctură. Arsenalul electoral al unui candidat trebuie să cuprindă tot ce are arsenalul adversalului său și, mai întîi de toate, argumente cît mai tari pentru convingerea alegătorilor. Adeseori, din lupta între candidaţi, cîştigă „outsiderii“, cei care au stat în expectativă pentru a se ivi la momentul oportun, adică atunci cînd „favoriţii“ nu sînt în stare să se detaşeze în mod evident unul de altul.

Comitetele locale hotărăsc formarea delegaţiilor pentru convenţiile naţionale în raport cu capacitatea acestora de a-și susţine candidatul, deşi „umoarea" suporterilor se poate schimba pe parcurs în funcţie de detaşarea favoriţilor în cadrul ultimei etape a cursei spre urne. Grupurile de presiune alcătuite din activul fiecărui partid acţionează în toate marile colectivităţi, chiar dacă metodele lor apar uneori confuze, anarhice, iraţionale, incapabile a mai putea „fabrica" pe cale democratică un preşedinte care să reprezinte cu adevărat voinţa alegătorilor. Delegaţii la cele două convenţii naţionale sînt în majoritatea cazurilor profesionişti în politică, deşi, în viaţa lor de fiecare zi, pot fi funcţionari, medici, avocaţi sau bancheri, mici comercianţi ori mari oameni de afaceri, guvernatori sau deputaţi, profesori sau bossi din Wall Street. Ei se raliază la platforma—program a partidului lor chiar dacă aceasta s-a elaborat prin manevre, compromisuri, tocmeli și acorduri mai mult sau mai puţin date în vileag. Personificarea programului prestabilit este întruchipată de „favorit“, omul cu cele mai multe şanse de a cîştiga cursa prin popularitatea sa și prin capacitatea de a convinge electoratul, chiar și atunci cînd toată lumea observă distanţa dintre

vorbe şi fapte. În dosul marilor chermeze folcloristice, al paradelor zgomotoase şi al manifestaţiilor sărbătoreşti puse să dea strălucire fiecărei convenţii, se desfăşoară o implacabilă luptă pentru putere, de ale cărei reale interese electoratul îşi dă seama abia după alegeri. Diversele comisii se reunesc în adevărate areopaguri, dezbaterile se încing atingînd adeseori punctul de fierbere, „grupurile de presiune" fac tot ce le stă în puteri ca răsplata ce li se va cuveni „după" să fie cu adevărat meritată. În privinţa programelor în jurul cărora convenţiile fac atîta vîlvă, mulţi dintre înflăcăraţii lor propagandişti ştiu bine că, „după", acestea nu vor avea altă soartă decît să fie cît mai curînd date uitării. Ambiguitatea conţinutului lor, menit să împace cît mai bine „şi capra şi varza" — întrucît despre vreo împăcare între elefant şi măgar nici nu poate fi vorba, atîta vreme cît nu este altceva de împărţit decît puterea —, caută să prezinte drept „posibile" compromisurile imposibile dintre clasele sociale.

Cei ce-l aduseseră pe Nixon la putere — republicanii — se lăudau că tot din rîndurile lor ieşise şi Lincoln. În timpul campaniei electorale din 1960, „The Grand Old Party" sau G.O.P. — marele partid bătrîn" — îşi sărbătorea centenarul. Mijloacele folosite mai tîrziu pentru a se amesteca în „bucătăria" rivalilor — microfoanele secrete instalate în sediul partidului democrat din Watergate Building, afacere în care a fost implicat însuşi preşedintele — s-au dovedit însă a nu avea înţelepciunea „bătrîneţii" invocate. Scandalul a fost pe măsura istoricei gafe. Asta a făcut ca un om de spirit să ceară înlocuirea numelui de Watergate cu... Watergafe, ca un „remember" pentru orice ministeriabil sau prezidenţiabil că oricine poate fi demisionat ! Şi, totuşi, în 1960, Nixon ieşise candidat la preşedinţie după un singur tur de scrutin (şi „marele bătrîn" nu uitase că, în 1924, pentru a scoate pe John Davis candidat, Convenţia republicană a trebuit să desfăşoare nu mai puţin de... 103 tururi de scrutin). Gerald Ford, succesorul lui Nixon, a dezminţit încă o dată părerea că un vicepreşedinte n-ar fi decît un soi de a cincea roată la căruţă. Atîţia vicepreşedinţi se văzuseră pînă la el deveniţi buni patroni provizorii la Casa Albă — provizorii, dar patroni ! —, încît lui nu-i mai rămînea decît un singur

record posibil : acela de a ajunge şef al executivului american fără să fi candidat vreodată la un astfel de post, ba nici măcar la unul de „vice“. Pur şi simplu, în baza unui amendament al Constituţiei, care permite preşedintelui să-şi desemneze singur primul adjunct — cu confirmarea Congresului — Nixon l-a chemat în echipă pe Ford, nebănuind nici o clipă că tocmai omul acela — doar corect, doar pedant, doar prudent, doar circumspect, şi în nici un caz rival în viitoarele alegeri, omul despre care Johnson spunea că n-ar fi fost în stare să facă două treburi deodată, bunăoară să mestece gumă şi, în acelaşi timp, să meargă — avea să-l continue la putere, acordîndu-i graţia de a nu-l fi deferit justiţiei după scandalul de la Watergate. Dar întortocheate sînt căile Domnului ! Şi, adeseori, după ce primele bătălii au fost cîştigate, după ce pasiunile din convenţii s-au stins odată cu reflectoarele sub care s-au desfăşurat nopţile de dezbateri, după ce seara despuierii voturilor şi delirul victoriei finale s-au consumat, după ce jurămîntul s-a depus cu sacrosancta formulă a lui George Washington „aşa să-mi ajute Dumnezeu !“, în sfîrşit, după ce mandatul a fost executat, destui au fost aceia care au părăsit fotoliul supremei puteri în State fără nici un regret. Washington îi spunea succesorului său, plecînd : Tu rămîi, eu mă duc. Să vedem care dintre noi va fi în continuare mai fericit !“ După cum relatează Richard Neustadt în lucrarea sa *Puterile Casei Albe* sau *Manualul preşedintelui perfect*, Johnson i-ar fi prevestit lui Eisenhower : „O să se aşeze în acest fotoliu şi o să zică : Faceţi asta ! şi va vedea că nu se face nimic. Bietul Ike, aici n-o să fie deloc ca în armată. Şi va fi foarte dezamăgit !“

Acum stau toţi în hora mută din Hall of Fame şi nu-şi pot mărturisi cît de amăgiţi sau de dezamăgiţi au fost în timpul trăirii gloriei.

După Neustadt, nu există preşedinte perfect, cum nu poate exista partid politic perfect. *Manualul* său nu dă nici definiţii şi nici reguli de comportare. Constată doar : „Ceea ce este bun pentru ţară este bun şi pentru preşedinte şi viceversa.“ Pentru a obţine efectul scontat, o singură sugestie privind persuasiunea necesară : totul constă în a-i face pe cei cărora preşedintele le cere ceva să creadă că

ceea ce li se cere coincide cu ceea ce le dictează propria lor conştiinţă, şi că tot ceea ce vor face va fi în propriul lor interes. Dar cum să faci asta cu succes ? „Constituţia noastră încredinţează preşedintelui misiunea de a supraveghea executarea diverselor programe şi dreptul de a-i numi pe funcţionari, scrie Neustadt. Legile noastre îl însărcinează pe preşedinte cu stabilirea bugetului federal şi îi acordă un anumit grad de control asupra acestuia. Toţi şefii de agenţii sînt răspunzători în faţa lui. Dar ei sînt în aceeaşi măsură răspunzători în faţa Congresului, în faţa clienţilor lor, a personalului lor şi a propriilor lor interese. Cu alte cuvinte, ei au cinci stăpîni. Și abia după ce i-au satisfăcut pe toţi cinci, pot fi legaţi de «ceilalţi» printr-o oarecare loialitate reciprocă !“ Cam cum vine asta, este uşor de văzut din spusele lui Franklin Delano Roosevelt, care, într-o bună zi, şi-a vărsat tot năduful : „Finanţele sînt un minister atît de vast şi de înrădăcinat în practicile sale, încît îmi este aproape imposibil să obţin de la ele activitatea şi rezultatele pe care le aştept... Dar Finanţele nu sînt nimic în comparaţie cu Externele. Încercaţi să schimbaţi ceva în modul de a gîndi şi a acţiona, adică în politica diplomaţilor de carieră, şi veţi vedea ce problemă cumplită e asta ! Dar Finanţele şi Externele nu sînt nimic în comparaţie cu Marina. Ca să le vii de hac amiralilor, e ceva, şi doar eu am lucrat cu ei. A vrea să schimbi ceva în marină este ca şi cînd ai boxa cu o saltea de puf. Dai cu dreapta, dai cu stînga pînă la istovire, ca să constaţi că blestemata de saltea rămîne exact ca mai înainte !“ Truman, într-un moment de dezarmantă sinceritate, a recunoscut : „În ţara aceasta există un milion de oameni care ar putea să conducă mai bine decît mine. Dar eu sînt obligat s-o fac !...“

Se spune că psihologia electorală ar cere unui candidat cu şanse de reuşită să fie luat de americancele bătrîne drept fiu, de cele de vîrstă mijlocie drept soţ, iar de tinerele alegătoare drept tată. Deşi lui Kennedy i-a fost ceva mai greu să îndeplinească această ultimă condiţie, reprezentantul orgoliosului clan, care avea să sacrifice pe altarul electoral american pe doi dintre cei mai reuşiţi fii ai săi, a ieşit victorios. După „boxul“ politic cu

adversarul său Nixon, desfăşurat în patru reprize în faţa televiziunii, Kennedy a cîştigat meciul învingător la numai... o sută de mii de „puncte“ sau voturi obţinute în plus. În schimb, minutele televizate l-au costat şapte mii de dolari fiecare, adică, pentru cele patru emisiuni cumpărate de partidul democrat, o notă de plată de peste un milion de dolari. Cam aceeaşi notă pentru republicani.

Bipartismul sistemului politic american a izvorît din experienţa acumulată de marile partide în modul de a acţiona asupra „majorităţii tăcute“. „Criza de încredere“, despre care scria Arthur Schlesinger jr. în cartea sa cu acelaşi titlu, nu face acum decît să repună în cauză principiile, valorile, obiectivele şi modul de viaţă al acestei puternice naţiuni în veşnică cercetare a experienţelor inedite. Multe alte partide au fost create în ultimul secol, dar nici unul dintre ele n-a dispus de colosalele mijloace materiale — pe care le au la îndemînă democraţii şi republicanii — ca să se impună. Din 1 900 şi pînă acum, peste patruzeci de alte partide şi-au desemnat candidaţii la preşedinţie, dar numai cinci dintre ele au reuşit să-şi impună favoriţii, şi asta doar pînă la nivelul unui singur stat. Se spune că bipartismul exprimă necesitatea formulării unei judecăţi de valoare asupra fiecărui partid care iese învingător, sau care părăseşte pentru o vreme avanscena politicii Statelor. Cele două partide, care s-au succedat la putere timp de aproape două secole, existau într-o formă embrionară încă din perioada cînd se redactau termenii actelor confederaţionale, imediat după cucerirea independenţei primelor treisprezece state americane. Structurile de mai tîrziu ale partidelor actuale se aflau atunci în germene, dar numai după aproape un secol de continue mutaţii, de polarizări şi definiri de profiluri — fără ca vreunul din ele să adopte o ideologie diferită faţă de celălalt — ele s-au putut concretiza. Partidul federalist aflat pe atunci la putere s-a trezit, încă de la începutul secolului al XIX-lea, în faţa unui rival. Abia pe la 1830 democraţii şi-au stabilit nomenclatura, pentru ca, douăzeci de ani mai tîrziu, s-o facă şi republicanii, cele două partide prezentîndu-se în alegeri, sub aceste denumiri, în preajma războiului de secesiune.

Atunci, însă, venea la cîrma țării un președinte intrat în legendă : Abraham Lincoln.

...Tocmai urc treptele de marmoră ale Memorialului său pentru a mă descoperi în fața statuii care îl înfățișează ca pe un înțelept în serenitatea hotărîrilor supreme. Cele treizeci și șase de coloane care sprijină templul zidit în marmoră de Colorado poartă fiecare numele unuia din statele care, în timpul președinției lui Lincoln, formau Uniunea. Înăuntru, statuia „Marelui emancipator" — cum obișnuiesc americanii să-l numească pe cel mai iubit dintre președinți — inspiră respect și deferență. Chipul omului asasinat în loja lui de la Ford Theatre din Washington a fost surprins de sculptorul Daniel Chester French, într-unul din acele momente despre care biografii lui Lincoln obișnuiesc să vorbească în termeni exaltați, dar pe care firea președintelui, renumit prin simplitatea și lipsa totală de poză, le-a contestat întotdeauna. Lincoln e văzut ca un suveran magnific, pe deplin conștient de măreția sa, așezat pe un tron uriaș de marmoră de Tennessy. Are fața colțuroasă, părul într-o ușoară dezordine, privirea ageră, pătrunzătoare, aproape fascinantă prin forța de electrizare pe care o bănuim sub fruntea de marmoră. Președintele șade drept, fără să se rezeme de speteaza fotoliului-tron, parcă gata în orice moment să se ridice și să plece... Încotro ?

Poate spre Capitoliu, să facă lumină în Hall of Fame...

LA POARTA DAURITĂ

„Pămîntul făgăduinței se află întotdeauna dincolo de pustiu.“

Havelock Ellis

Momentul cel mai impresionant, cel mai patetic și mai răscolitor din istoria „Libertății luminînd pămîntul" — acea colosală statuie înălțată la porțile New Yorkului, pe insula Bedloe, rebotezată mai tîrziu Liberty Island, este consemnat de un afiș de prin 1877, în care maiestuoasa femeie a lui Frédéric-Auguste Bartholdi își înalță torța implorîndu-i pe americani : „Sacrificați, pentru mine, o cutie de chibrituri !" Un chibrit pentru ca simbolul libertății să-și poată aprinde torța-far întru luminarea celei mai circulate căi maritime către Lumea Nouă. Doi cenți.

Mîna Libertății s-a întins imploratoare către opulenta Americă solicitîndu-i obolul pentru a se putea înălța. Planurile ei se născuseră în mintea sculptorului alsacian pe baza unui proiect datat din 1865, cu intenția de a fi finalizat în 1876, pentru ca statuia să fie dezvelită cu prilejul centenarului independenței Statelor Unite. Gestația acestui colos de oțel și cupru avea să fie mult mai îndelungată decît o prevăzuse sculptorul. Impresionat la 16 ani, în noaptea de 2 decembrie 1851, de imaginea unei tinere femei care înălța pe o baricadă din Paris o torță aprinsă în timpul luptelor de stradă declanșate de lovitura de stat dată de Louis-Napoleon Bonaparte împotriva celei de a II-a republici franceze, tînărul sculptor a visat la o întruchipare a ideii de libertate aidoma imaginii surprinsă atunci.

Ziua centenarului țării căreia statuia îi era destinată drept omagiu din partea poporului francez trecuse de mult, iar cei cărora le era hărăzit darul nu se hotărîseră încă să-l accepte. Libertatea căpăta formele visate de sculptor, tînăra Jeanne-Emilie Baheux, din Nancy, care îi pozase lui Bartholdi la realizarea machetei, devenise soția sculpto-

rului ; inginerul Gustave Eiffel, genialul autor al turnului cu același nume, din Paris, începuse să construiască armătura colosalei statui ce nu putea fi asamblată decît o singură dată, la montarea definitivă pe soclul ce se înălța din chetă publică la Poarta Daurită. Abia la 10 februarie 1877, după ce brațul cu torța fusese expus la Philadelphia și la Madison Square Garden, din New York, americanii, uimiți de proporțiile viitoarei statui, măsurîndu-i indexul cu cotul și piciorul, și ajungînd la concluzia că un singur deget al „Libertății" avea 2,43 metri lungime, s-au hotărît să sacrifice cutia de chibrituri implorată de afișul care le cerea doi cenți. „Rușine, compatrioți americani !" — scria în ziarul newyorkez „*World*" celebrul publicist american Joseph Pulitzer, mustrînd public indiferența concetățenilor săi față de colectarea fondurilor necesare ridicării soclului statuii.

După opt ani, cînd colosul a fost gata, șaptezeci de vagoane au trebuit să-i încarce fragmentele de reconstituit ca un joc de mecanou : 120 de tone de armături de oțel și 8 000 de kilograme de cupru fasonat după planurile lui Bartholdi la scara eșafodajului construit de Eiffel. Garnitura de cale ferată a pornit din Paris și s-a oprit pe cheiul portului Rouen, unde încărcătura a fost transbordată pe vasul „L'Isere", cu destinația New York. Cînd, în ziua de 17 iunie 1885 (trecuseră aproape 20 de ani de la plăsmuirea visului), „L'Isere" a intrat în portul New Yorkului, 101 salve de tun au salutat de pe forturile Hamilton și Wadsworth, Libertatea segmentată în calea navei la bordul căreia echipajul cînta din rărunchi „Marseilleza". Sutele de vapoare din port i-au acompaniat acostarea prin mugete grave de sirenă. A fost inaugurată la 28 august 1886, iar la dezvelirea ei a luat cuvîntul și Ferdinand de Lesseps, constructorul canalului de Suez. În timpul discursului, Bartholdi, aflat pe creștetul statuii desfășura în bătaia vîntului drapelul Franței, alături de cel al Statelor Unite, în vreme ce torța inspirată din focul acelei uitate baricade și plătită cu o cutie de chibrituri își scăpăra lumina.

Pe soclul statuii au fost gravate versurile poetei Emma Lazarus : „Mie să-mi dați învinșii — negru, mizer tezaur, / Pe cei setoși de viață, mulțimea hămesită, / Pe cei ce nu-s

chemați la mese-ndestulate, / Pe cei rătăcitori, făpturi deposedate. / Lor, torța mea le-aprind, la Poarta Daurită..."

Și dezmoșteniții soartei, oameni în derivă din Lumea Veche, care nu mai găseau loc la masă în țările lor veneau, cohorte de dezrădăcinați, încărcătură vie de speranțe înghesuite în calele navelor șubrede ca niște sicrie plutitoare, veneau spre pămîntul făgăduinței și spre mirajul chiverniselii.

Veneau, dar nu toți intrau. Mulți chemați, puțini aleși. Bolnavii, infirmii, anarhiștii, condamnații, și, mai tîrziu, după 1917, analfabeții găseau în fața lor Poarta Daurită închisă. Cale întoarsă. Întortocheate și disperate drumuri de pătrundere prin alte porți, mai puțin daurite și mai dosnice. Și totuși, cei ce aveau să formeze o „națiune de imigranți" continuau să vină cu hurta, pînă în 1929, cînd s-au stabilit draconicele „cote" de acceptare a pretendenților la Lumea Nouă. Veniseră însă cu miile, cu zecile de mii, cu sutele de mii, cu milioanele bătînd cu umilință la Poarta Daurită. Veniseră să facă din această țară o vatră numai pentru cei „tari", un colț de lume privilegiat de destin și invidiat de cei din mijlocul cărora plecaseră.

Sculptorul a murit la 5 octombrie 1904, la Paris, după ce plantase pe Sena o replică minusculă a „Libertății luminînd pămîntul".

În mijlocul veacului trecut, zeci de nave pentru transportul lemnului de construcții din America de Nord în Anglia au început să-și reamenajeze calele umplîndu-le cu priciuri demontabile, care, la ducere, să fie înțesate cu marfă umană, iar la întoarcere să lase locul la cîte patru sute de tone de cherestea, rentabilizîndu-se astfel traversarea în dublu sens a oceanului. Priciurile erau acoperite cu paie sau talaș, și fiecare dintre ele era închiriat unei familii. O corabie ca „Elisabeth and Sara" lua la bordul ei cîte trei-patru sute de emigranți care trebuiau să se înghesuie pe 96 de priciuri. Necunoscuți sau consăteni, aventurieri solitari, echipe întregi de lucru cu căpeteniile lor. „Condițiile — relata un ofițer din portul Boston — erau mai rele decît pe orice negrier (vas pentru transportarea sclavilor din Africa). Duhoarea era atît de cumplită, încît atunci cînd am pus piciorul pe scara calei, am crezut că mă trăsnește. Am descoperit numeroase cadavre în stare de putre-

facţie, zăcînd în mijlocul supravieţuitorilor..." Pasagerii nu primeau altă hrană decît apă clocită, făină cu sfaiogi şi slănină sărată. Şobolanii mişunau, fojgăiala păduchilor menţinea tifosul în permanentă virulenţă, decimînd mizerabila încărcătură umană. „Dacă s-ar fi putut înfige cruci în apă — scria un comisar american al serviciului de imigrare — calea de traversare a Atlanticului s-ar fi prefăcut într-un imens cimitir..."

Şi, totuşi, veneau părăsindu-şi locurile de baştină cu speranţa febrilă că vor ajunge teferi, că „acolo" vor izbuti, că îşi vor reface viaţa şi se vor întoarce bogaţi. Plecau ticsiţi, soseau răriţi. Dar continuau să vină. Ca primii navigatori care încă nu ştiau ce descoperiseră, şi, totuşi, „altfel", veneau, văzînd în acele cumplite drumuri doar purgatoriul inevitabil dintre infern şi paradis. Aidoma descoperitorilor de Lume Nouă, îi atrăgeau ca un irezistibil magnet setea curiozităţii, dorul de aventură, speranţa căpătuielii.

Şi oamenii plecau. Nu era vorba de o emigraţie din motive politice. Îi izgonea foamea. Sărăcia. Şomajul. Îi atrăgea necunoscutul. Reuşita. Mitul îmbogăţirii rapide. Mirajul burţii pline.

Se duceau să trăiască mai bine ? Mai curînd se duceau să trăiască „altfel". Şi astăzi, după ce fenomenul migraţional către Statele Unite a încetat aproape cu desăvîrşire, oamenii se întreabă : În America se trăieşte mai bine ? De ce ? În cartea sa *Un ghiaur printre yankei*, W. Gornicki scoate în evidenţă cinci cauze care au condiţionat apariţia prosperităţii Statelor Unite : imensele bogăţii naturale ale solului ; profiturile scoase din dominarea economică a continentului sudamerican ; cultura tehnică a societăţii ; productivitatea muncii şi... programul înarmărilor ca sursă de îmbogăţire. Dacă prima, a treia şi a patra condiţie apar fireşti, dacă a doua se bazează pe metoda „clasică" a îmbogăţirii celor puternici pe seama ţărilor sărace subjugate din punct de vedere economic, a cincea condiţie se cere a fi explicată mai pe îndelete, şi acest lucru vom încerca să-l facem în ultimul capitol al cărţii de faţă. Aş adăuga însă celor cinci condiţii evocate de Gornicki, pe a şasea, şi anume, îndelungata perioadă — deşi acum revolută — a sclavajului oamenilor de culoare, cînd negrul transbordat

din Africa a fost sortit să devină, contrar voinței sale, părtaș la edificarea Lumii Noi.

Cert este însă că nici o altă țară din lume nu a dispus vreodată, simultan, de atîtea atuuri de excepție capabile să acționeze convergent în direcția îmbogățirii galopante a unei națiuni. În acest sens avem de-a face cu o situație ieșită din comun, și n-ar fi decît o amăgire să se considere că și alte țări ar putea să ajungă din urmă sau să depășească, mai curînd ori mai tîrziu, gradul de dezvoltare economică al Statelor Unite. Nici în actualul secol, nici în cel următor — scrie Gornicki — țările care își pun în față un astfel de scop nu-l vor atinge. Poziția de excepție a Americii decurge atît dintr-un complex de împrejurări favorabile, cît și din însăși istoria țării. Toate aceste condiții la un loc sînt, deocamdată, irepetabile pe planeta noastră. Spania, Portugalia sau Olanda au avut vaste colonii din exploatarea cărora au acumulat imense bogății, dar celelalte condiții întrunite de dezvoltarea Statelor Unite le-au lipsit. Germania dinainte de război a dispus de o mare cultură tehnică, de o recunoscută productivitate a muncii, de o puternică industrie militară, dar i-au lipsit bogățiile naturale și coloniile, pentru a se putea situa din punct de vedere economic în fruntea statelor occidentale. De aici obsesia spațiului vital, setea expansiunii, împătimita nevoie de cuceriri și anexiuni, care au constituit motivele declanșării pe parcursul a numai o jumătate de secol a două războaie de proporții fără precedent în istoria omenirii.

Timp de un veac și jumătate America s-a situat în mod deliberat pe o poziție izolaționistă față de restul lumii. Separarea ei de marile curente ale secolului trecut a avut pentru ea un efect dublu : pe de o parte, americanii și-au canalizat întreaga energie socială, idealurile tineretului și experiența generațiilor vîrstnice, ingeniozitatea inginerească și abilitatea managerilor în direcția desăvîrșirii tehnologice și a creșterii productivității muncii, ceea ce n-au prea putut face țările europene, în care războaiele, crizele politice și revoluțiile au înghițit mari energii sociale, frînînd procesele dezvoltării. Pe de altă parte, națiunea s-a complăcut într-un soi de provincialism stenic, fără să cadă în xenofobie, creîndu-și o conștiință de sine și un

întreg complex al grandorii. Cu excepția marilor idei din epoca nașterii națiunii, care, inspirîndu-se din gîndirea europeană, au căpătat pe solul Americii o identitate proprie, și a curentelor din miezul veacului trecut, cînd Statele Unite se vedeau puse în fața unui riguros război civil, egalînd cu o adevărată revoluție, în lupta pentru egalitatea dintre oameni, țara a fost scutită de traumatismele cerebrale care zguduiau Europa. Dacă Lumea veche inspirase cîndva, oferind Lumii Noi modele de gîndire și de acțiune, idealurile care au generat în Franța Comuna din Paris, ideile lui Marx și Engels, Lenin și Kautsky, Bernstein și Blum ajungeau peste ocean sublimate, palide, adeseori deformate și greu adaptabile la situația specifică. O îndelung rodată democrație burgheză, un sistem parlamentar propriu, o atitudine consfințită prin Constituție cu privire la durata deținerii puterii de către persoana aleasă drept șef al statului, și, mai presus de toate, mîna forte a patronatului asupra mișcării muncitorești, exprimată adeseori, în mod paradoxal, prin sindicatele profesioniste, au anihilat forța șocurilor, frînînd procesul de radicalizare a taberelor antagoniste din societate. Dar dacă pînă acum, în Statele Unite, nu s-au produs confruntări drastice pe arena internă în cadrul luptei de clasă — exceptînd conflictele locale, zonale, sau pe ramură de muncă — asta nu înseamnă că sistemul american este inamovibil, ci doar că lanțul conjuncturilor favorabile ce au decurs din condițiunile evocate mai sus a creat un înalt nivel de trai maselor largi, din care cauză, chiar și în perioada cea mai neagră a istoriei Statelor Unite — marea criză din anii treizeci, cînd momentul radicalizării claselor deposedate putea fi escaladat —, impactul revoluționar a fost depășit, situația redresîndu-se prin faimosul „New Deal“ rooseveltinian. Atunci cînd valul grevelor muncitorești amenința structurile societății mai mult decît însăși criza economică, depășind postulatele tradiționale și acaparînd domeniul politicii, patronatul a acționat cu fermitate. Cînd i s-a spus că muncitorii din Pittsburgh vor să se organizeze într-un nou partid politic, bătrînul Carnegie, unul dintre marii potentați ai vremii, a exclamat : „În Rusia tot așa s-a început ! Numai o revoluție ne mai lipsea !“ Și, în loc

să comande „foc !", a scos în stradă marmitele cu supă de şorici, obligînd patronatul să accepte, fie şi „à contre coeur", programul redresării naţionale întruchipat de „New Deal". Pîrghiile societăţii au intrat în acţiune. Ciclicitatea crizelor s-a dovedit a nu fi chiar atît de matematică şi de riguros cantonată, ca o pedeapsă imanentă, asupra unui singur sistem.

*
* *

Dar ne aflăm în faţa Manhattanului, sub torţa-far a statuii Libertăţii. În faţa acelui fabulos Manhattan care a aparţinut cîndva indienilor algonkini, poate cei mai naivi şi mai creduli dintre toate neamurile amerindiene, altfel cum s-ar putea explica faptul că, în 1662, olandezul Peter van Minuit a reuşit să „cumpere" de la băştinaşi tot pămîntul pe care se află inima New Yorkului de azi cu numai cîteva grămăjoare de mărgele, a căror valoare era de 60 de florini, adică... 24 de dolari. Atît a costat vatra New Amsterdamului, aşezare care, în mai puţin de trei secole şi sub numele de New York, avea să ajungă cea mai mare metropolă a lumii occidentale.

Cînd, pe Valea Argeşului, meşterul Manole înălţa splendida mănăstire a lui Neagoe Basarab, aici, pe fîşia de pămînt de la gura Hudsonului, numele de „manhattan" nu era rostit decît de buzele pieilor-roşii. Abia pe vremea cînd, la Iaşi, îşi îmbrăca învelişul de dantelă biserica celor Trei Ierarhi, aici începuse să se ridice un val de piatră, ca valul lui Traian de la noi, pus să despartă partea locuită a aşezării de pădurea sălbatică, cu scopul de a proteja New Amsterdamul de haitele de lupi. Din valul acela n-a mai rămas decît numele : Wall Street.

Încă din embrion, cînd cele mai înalte clădiri ridicate pe această insulă nu depăşeau acoperişurile barăcilor de depozitare a blănurilor, Manhattanul a trebuit să găzduiască la pieptul său granitic lumea turnului lui Babel. Un vizitator al Noii Lumi scria la cîţiva ani după debarcarea olandezilor : „În această insulă a Manhattanului s-ar putea să fie vreo patru-cinci sute de oameni de diferite naţionalităţi, care vorbesc vreo optsprezece limbi..." Era vremea pionieratului, cînd, în amestecul de rase, naţiuni şi limbi,

să comande „foc !", a scos în stradă marmitele cu supă de șorici, obligînd patronatul să accepte, fie și „à contre coeur", programul redresării naționale întruchipat de „New Deal". Pîrghiile societății au intrat în acțiune. Ciclicitatea crizelor s-a dovedit a nu fi chiar atît de matematică și de riguros cantonată, ca o pedeapsă imanentă, asupra unui singur sistem.

*
* *

Dar ne aflăm în fața Manhattanului, sub torța-far a statuii Libertății. În fața acelui fabulos Manhattan care a aparținut cîndva indienilor algonkini, poate cei mai naivi și mai creduli dintre toate neamurile amerindiene, altfel cum s-ar putea explica faptul că, în 1662, olandezul Peter van Minuit a reușit să „cumpere" de la băștinași tot pămîntul pe care se află inima New Yorkului de azi cu numai cîteva grămăjoare de mărgele, a căror valoare era de 60 de florini, adică... 24 de dolari. Atît a costat vatra New Amsterdamului, așezare care, în mai puțin de trei secole și sub numele de New York, avea să ajungă cea mai mare metropolă a lumii occidentale.

Cînd, pe Valea Argeșului, meșterul Manole înălța splendida mănăstire a lui Neagoe Basarab, aici, pe fîșia de pămînt de la gura Hudsonului, numele de „manhattan" nu era rostit decît de buzele pieilor-roșii. Abia pe vremea cînd, la Iași, își îmbrăca învelișul de dantelă biserica celor Trei Ierarhi, aici începuse să se ridice un val de piatră, ca valul lui Traian de la noi, pus să despartă partea locuită a așezării de pădurea sălbatică, cu scopul de a proteja New Amsterdamul de haitele de lupi. Din valul acela n-a mai rămas decît numele : Wall Street.

Încă din embrion, cînd cele mai înalte clădiri ridicate pe această insulă nu depășeau acoperișurile barăcilor de depozitare a blănurilor, Manhattanul a trebuit să găzduiască la pieptul său granitic lumea turnului lui Babel. Un vizitator al Noii Lumi scria la cîțiva ani după debarcarea olandezilor : „În această insulă a Manhattanului s-ar putea să fie vreo patru-cinci sute de oameni de diferite naționalități, care vorbesc vreo optsprezece limbi..." Era vremea pionieratului, cînd, în amestecul de rase, națiuni și limbi,

predomina un tip comun : aventurierul întreprinzător. În 1664, cînd expediţia ducelui de York, fratele regelui Angliei, Carol al II-lea, a reuşit să cucerească Manhattanul fără nici un foc de armă, colonia de cîteva sute de hectare a Noii Olande s-a prăbuşit atît de tăcut, de parcă sub ea nu s-ar fi aflat granitul insulei, ci numai stivele de blănuri gata de export în Europa. Din fosta stăpînire olandeză de aproape patru decenii n-au rămas decît numele primului navigator, căpitanul Hudson — dat fluviului care spală peretele sudic al insulei — şi denumirea de Harlem, după numele unui mic orăşel olandez aflat între Haga şi Amsterdam, cu care a fost botezat rîul din partea de sus a Manhattanului. Aici s-a înfiinţat, încă din 1636, cartierul New Harlem, primul ghetou pentru sclavii africani aduşi la defrişarea insulei. Acei negri ţinuţi în ţarc aduceau cu ei blues-urile din New Orleans : „Nu ştii că ceru-i atît de înalt, că pe deasupra nu-l poţi trece ? / Şi-atît de jos, că pe sub el, nu te poţi strecura ? / Şi-atît de larg că nu-i cu putinţă a-l înconjura ? / Pătrunzi în el numai pe poartă... Pe Poarta Daurită..." Poarta aceea care avea să fie păzită de „Miss Liberty"...

Din clipa în care pe pămîntul Manhattanului a fost înfiptă roza vînturilor engleză, oraşul a fost botezat New York. Au urmat o sută de ani de prosperitate, tulburată doar de sîngeroasa răscoală din 1721 a populaţiei de culoare. Lucrurile se rezolvă însă repede, după ce ghetoul din Manhattan e scăldat în sîngele roşu al oamenilor negri. Dar impetuoasa dezvoltare a oraşului este brusc redusă la neant de giganticul incendiu din 1776, care transformă New Yorkul într-un cîmp de ruine calcinate. E tocmai anul cînd, luînd drept pretext de răscoală votarea „legii timbrului" de către Parlamentul britanic, colonia engleză New York îşi înarmează cum poate neguţătorii şi mica burghezie şi îşi reclamă independenţa. Şapte ani a fost ţinută la respect insula devastată de incendiu de către tunurile de pe bordul flotilei de război engleze. Doar în 1783, după victoria de la Yorktown, generalul Washington îşi face intrarea triumfală în Manhattan. Dar triumful e trist. Oraşul, pe jumătate mort, mai miroase încă a scrum şi carne arsă. Va avea nevoie de încă o jumătate de secol pentru a se reface, dar tocmai cînd opera părea aproape de desăvîrşire,

un alt incendiu, şi mai cumplit decît primul, îl pîrjoleşte din nou pînă în temelii. E noaptea de groază din 16 decembrie 1835, cînd, pe o suprafaţă de o sută de kilometri pătraţi, totul a fost cuprins într-o mare de flăcări. Din cauza dogoarei, temperatura aerului atinge, în miezul iernii, 25—30 de grade peste zero. Focul topeşte statuile oraşului, iar supravieţuitorii linşează, arzîndu-i de vii, pe banditii care, în setea lor de jaf, stimulează focul.

De la aceste cumplite pîrjoluri se trage paranoia new-yorkezului în faţa focului. Corpul de pompieri va lua proporţiile unei adevărate armate naţionale. Strămoşul salonului de automobile, care, peste un veac, avea să devină senzaţia fiecărei toamne, a fost expoziţia maşinilor de stins incendii, unde se etalau ultimele performanţe în construcţia de sacale şi tulumbe, împopoţonate cu clopote, alămuri şi sfinţi de lemn, ca nişte dricuri de lux. Un edil al timpului, părtaş la teancul de acţiuni al unei mari întreprinderi metalurgice, a forţat un decret conform căruia nici o casă cu mai multe etaje nu se mai putea construi la New York dacă nu era prevăzută cu balcoane şi scări exterioare, metalice, pentru evacuarea locatarilor în caz de pîrjol. Şi proprietarii grijulii au început să-şi împodobească faţadele caselor cu scări de refugiu, greoaie, inutile, ruginite, montate sub balcoane, de la un etaj la altul.

Pîrjolul din 1835 a curăţat însă terenul pentru rigla urbaniştilor. Manhattanul, ras de mareea de foc, a fost urcat pe planşetele proiectanţilor şi, în tot lungul lui, de la sud la nord, s-au tras zece linii drepte. Acestea aveau să fie avenues-urile numărul unu, doi, trei... cinci — celebra Fifth Avenue — şi aşa mai departe, pînă la zece. Apoi urbaniştii şi-au mutat riglele de-a curmezişul insulei. O sută cincizeci de linii de la est la vest, tăind insula între East River şi Hudson şi întretăindu-se la distanţe egale cu avenues-urile. Acestea îşi căpătau numele de street-uri, numerotate după acelaşi principiu, de la unu la o sută patruzeci şi nouă. O singură excepţie : Broadway — „Calea largă“ — care taie Manhattanul în diagonală pe aproape treizeci de kilometri. S-a creat astfel cel mai modern plan urbanistic din lume. Întretăierea în unghi drept a străzilor cu bulevardele a transformat adresele oamenilor în aritmetică. Sistemul facilitează găsirea orică-

rei adrese, făcînd aproape imposibilă o rătăcire în cel mai vast oraş de pe pămînt. Localizarea este mai mult un calcul matematic decît un exerciţiu de memorie. Bunăoară, dacă te afli în partea sudică a oraşului şi trebuie să ajungi la o adresă din strada 86 West, localizezei mai întîi punctul în care te afli. Eşti undeva în strada 52, în stînga lui Fifth Avenue. Mai întîi mergi lateral pînă treci în dreapta arterei centrale, apoi numărînd treizeci şi patru de blocuri înainte, vei găsi cu siguranţă locul căutat. Străzile drepte, aliniate perfect, formează prima caracteristică a oraşului modern. Împărţit astfel în pătrate şi dreptunghiuri, Manhattanul, văzut de pe terasa etajului 102 al lui Empire State Building, apare ca un fagure cenuşiu în celulele căruia s-au produs cele mai neaşteptate metamorfoze. Linia dreaptă a dat cea dintîi caracteristică a New Yorkului : aceea de haos ordonat. În pătratele trase cu acurateţe, s-au grămădit toate stilurile arhitectonice ale lumii, de la piramidele în trepte ale aztecilor, la templele soarelui clădite de asiro-caldeeni. De la grădinile suspendate ale Semiramidei, la Renaşterea europeană şi cubismul apusean dintre cele două războaie mondiale. Goticul clasic alături de sticla şi aluminiul clădirilor suprarealiste. Blocuri de şaizeci de etaje împodobite la streaşină cu decoraţiuni de Renaştere veneţiană. Acoperişuri rococo pe case de cincizeci de etaje... Ordinea lineară combinată cu amestecul stilurilor a dat loc celor mai groteşti învecinări. Abia după ce a colecţionat de-a valma toate stilurile arhitecturale ale tuturor timpurilor, New Yorkul se pare că şi-a găsit propria linie. Cei mai recenţi zgîrie-nori sînt nişte cutezătoare verticale de sticlă şi metal nichelat, ca Lever House, casă de şaizeci de etaje, fără elemente decorative, numai rectilinii, transparenţă şi lumină. Alături de aceştia se înalţă însă zgîrie-norii construiţi între cele două războaie mondiale, cînd, în dauna esteticului, primau opulenţa şi cultul supradimensionării. Atunci au fost create la New York şi cîteva capodopere arhitecturale, dar şi multe clădiri de o hidoşenie unică. Denivelarea bruscă face ca splendida siluetă a metropolei zgîrie-norilor, acea linie frîntă profilată pe cerul vioriu al Manhattanului, supranumită de americani „The New York skyline", să se vadă din New Jersey, de pe malul drept al Hudsonului, ca jocul de cuburi al

unui ciclop, sau ca o stranie încrețire a scoarței pămîntului produsă sub cine știe ce presiuni tectonice care au scos la suprafață sclipiri bazaltice.

De la înălțimea lui Empire State Building, clădirea care, pînă în 1971, a deținut recordul mondial în înălțime, ariciul de piatră al Manhattanului se impune oricui, în primul rînd ca o colosală concentrare de energie umană și materială, cumulată pe o suprafață relativ redusă. Panorama e măreață, atît prin proporții, cît și prin ineditul ei. În depărtare, către răsărit, se vede oceanul, strălucind în soare. Pe suprafața lui, ca muștele pe oglindă, se tîrăsc încet vapoare pe care distanța le face minuscule. În gura Hudsonului, pe dreapta, la ieșirea în ocean, un punct cenușiu, lunguieț, înălțat spre cer : statuia Libertății. Drumul spre ea e zăgăzuit de cortina granitică formată din zimțuiala zgîrie-norilor înălțați în Battery, chiar pe promontoriul Manhattanului. Acolo unde primii coloniști olandezi și-au instalat cîndva bateria cu tunuri de apărare îndreptate împotriva altor eventuali coloniști irumpe astăzi cu trufie, spre cer, bateria zgîrie-norilor. De o parte și de alta a insulei se văd cele două fluvii încălecate de poduri suple, ca niște arcuri de oțel — adevărate minuni ale tehnicii — încremenite în voltele lor aeriene. De la Brooklyn, cel mai vechi pod metalic al New Yorkului, construit în 1883, și care, la vremea lui, a însemnat o performanță a ingeniozității inginerești, pînă la podul Verrazano — uriaș arc de aproape o mie cinci sute de metri aruncat în 1964 peste fluviul Hudson — Manhattanul s-a legat de pămînturile învecinate printr-o duzină de poduri suspendate. În fund, spre nord, cît cuprinde ochiul, Up-town, orașul de sus, iar mai aproape, Middle-town și Down-town, orașul de mijloc și orașul de jos. Între ele, Central Park — oaza dreptunghiulară într-un deșert de asfalt. Iar dincolo de el, Harlemul, ghetoul celor un milion de negri ai New Yorkului. În dreapta, de la sud spre nord, cartierele chinezești, spaniole, italiene, evreiești, repartizate în dreptunghiurile de case, ca viețuitoarele junglei în țarcurile unei grădini zoologice.

Dar de aici nu se vede decît strălucirea. Vacarmul orașului e îndepărtat, mirosurile, gazele de eșapament,

dogoarea pietrei încinse, freamătul istovitor, violenţa ademenitoare a reclamelor, totul e estompat de distanţă, iar ochiul e încîntat de avîntul luat spre înălţimi de liniile viguroase ale megalopolisului.

În mijlocul acestei îngrămădiri, în care preţul extrem de ridicat al terenurilor şi megalomania arhitecturală obsedată de tentaţia verticalei au ridicat trei sute de coloşi, se înalţă Empire State Building, suportînd sfidarea proaspeţilor rivali — zgîrîie-norii gemeni de 110 etaje ai lui World Trade Center — Centrul internaţional al comerţului.

În Empire lucrează sau locuiesc 16.000 de persoane, populaţia unui întreg orăşel. Spre terasele de la etajele 86 şi 102, urcă în cele douăsprezece luni ale anului peste un milion de vizitatori, lăsînd în casieria proprietarului aproape trei milioane de dolari. În schimbul taxei de intrare, căţărătorilor cu liftul de mare viteză pînă la etajul 102 li se oferă, după un singur minut de ascensiune, cel mai mare spectacol al Americii, cu cel mai mare număr de spectatori şi cu cea mai excelentă reţetă : New Yorkul. În plus, în zilele senine, privirea poate străbate spaţiile pînă la hotarele celor cinci state americane învecinate. În acest răstimp, megafoanele de pe terase transmit fără întrerupere : „Empire vă salută cu cele 37 de milioane de metri cubi ai săi. «Micuţul» are... [bruiaj] milioane de tone greutate şi e curăţit zilnic de o armată de 600 de femei de serviciu. În pîntecele lui se împletesc 120 de kilometri de conducte de apă. 72 de lifturi vă urcă la etajul 102 în numai 50 de secunde, iar la etajul 86 vă puteţi opri pentru a vă fotografia, dacă aveţi cu cine, în timpul unui «shoking kiss» — sărut pe marginea abisului. Amatorilor fără partenere, administraţia acestei a opta minuni a lumii le poate pune la dispoziţie una dintre animatoarele casei care, contra modestei sume de cinci dolari, vă oferă pretextul de a fi invidiat de toţi amicii. Sărutul nu poate depăşi însă trei secunde. Discreţia noastră rămîne, în schimb, veşnică...“

Ridicat în 1931, Empire a fost, desigur, o ţîşnire vulcanică, o irumpere fără seamăn a avîntului spre înălţimi, o minune a tehnicii arhitecturale yankee, brusc aţîţată de o stranie ambiţie. Din vîrful lui, mai bine ca de oriunde,

se văd toate celulele dreptunghiulare ale Manhattanului, în care viaţa freamătă fără întrerupere. Şi doar cu trei sute de ani în urmă, aici se întindeau numai păduri virgine, dezvăluind, pe alocuri, tîmplele pleşuve ale stîncilor de granit. Cînd s-a produs metamorfoza, prin ce salturi a ieşit colosul la lumină ?

Numărul generaţiilor care s-au perindat pe Manhattan de la prima „faţă palidă" şi pînă acum poate fi socotit pe degetele ambelor mîini. Abia sînt două sute de ani de cînd nouă indivizi, primii „stock-brokers" sau agenţi de schimb, s-au întrunit sub un copac dintr-o grădină newyorkeză şi au pus bazele celui dintîi germen al Stock-Exchangeului, bursa de pe Wall Street. Pe atunci oraşul era mic, insignifiant, turtit la pămînt, lipsit de faimă şi glorie. Abia număra optzeci de mii de locuitori.

În primăvara înfloririi spiritualităţii europene, 1848, aici se cunoştea o singură înflorire : a Bursei, care se instalase într-o clădire cît o catedrală, în vreme ce populaţia oraşului se înzecise. În 1875, clădirile cele mai înalte au zece etaje, iar la Bursă, deasupra fotoliilor marilor potentaţi ai finanţelor, ca pentru a-i scoate din anonimatul celor două milioane de locuitori ai oraşului, le-au fost înscrise numele, ca primi zei ai Wall Streetului. În 1917 se înalţă cei dintîi zgîrie-nori, iar la Stock-Exchange se instalează cel mai rapid mijloc de comunicare, cu legături pe întreg pămîntul : teletipul. Oraşul numără şase milioane.

Se înalţă noul val de apărare a Wall Streetului, format din paralela îngustă a zgîrie-norilor de oţel, granit, marmoră, sticlă, ciment şi aluminiu. În strîmtoarea defileului, doar în două puncte înălţimea medie scade sub 45 de etaje : Bursa şi Trinity Church. Faţă în faţă, templul diavolului galben şi templul lui Dumnezeu ascund, sub masca de solemne catedrale, cele mai puternice instituţii ale lumii occidentale : pe cea a aurului şi pe cea a nemuririi. În dantelăria ei gotică, croită în piatră înnegrită de trecerea timpului, Trinity Church e poate cea mai bogată biserică a Americii. Mare proprietară într-unul din cele mai scumpe cartiere ale New Yorkului, Trinity Church îşi trimite din cînd în cînd mesagerii fără sutată, în jos, pe

Wall Street, la Stock-Exchange, cu cereasca misiune de a vinde sau cumpăra funciare. În schimb, la ora prînzului, ușile rotative ale zgîrie-norilor de pe Wall Street deșartă în strada fără soare o uriașă armată de mărunți funcționari și dactilografe, slujbași ai cifrelor cu cîte șase ori nouă zerouri, grăbiți să prindă un loc pe băncile din curtea însorită a bisericii, pe care să-și mănînce sandvișul adus în pachet.

O, templul acesta orgolios care poartă hramul sfîntului Dollar, auster în rigorile sale arhitecturale ca un Parthenon al Antichității elene din care și-a inspirat profilul, el este punctul emoțional al Americii financiare, cordul care dă pulsul aurului din Knox Forth, tîmpla de piatră a Wall Streetului terorizată de migrene, pompa aspiro-respingătoare a șomajului mondial, encefalograma inflațiilor planetare. Oare ce instituție se va instala aici cînd toate emoțiile bursei se vor duce în neființă, ce inimă va pulsa între zidurile cu coloane corintice cînd templul de granit nu va mai avea o inimă de hîrtie ?

Se spune că, în New York, există două milioane și jumătate de clădiri — de la casele familiale din suburbii pînă la zgîrie-norii din Manhattan —, a căror valoare globală era estimată, la începutul anilor șaptezeci, la aproape douăzeci și cinci de miliarde de dolari. Tot atunci, numărul clădirilor de peste o sută de metri înălțime era de două sute douăsprezece. Din cei 16.168.308 locuitori recenzați drept cetățeni ai conurbației, 7.895.563 locuiau în metropola propriu-zisă, cifră care aproape echivalează populația Suediei de azi.

Transportul în comun — metroul și rețeaua de autobuze — cară anual peste două miliarde de pasageri. Numărul autoturismelor înregistrate numai în New York City trece de trei milioane. Asta face ca, în orele „de vîrf" ale circulației, prin cele mai aglomerate răspîntii ale orașului să treacă între 2.500 și 3.000 de mașini în 60 de minute. Orașul măsoară peste 58 km lungime — cît distanța de la București la Ploiești — și aproape 27 km lățime, ceea ce echivalează cu o suprafață de patru ori mai mare decît cea a Parisului. În anul alegerii lui John Vliet

Lindsay ca primar al New Yorkului, bugetul orașului înregistra la venituri 2.095.881.141 de dolari, iar la cheltuieli 2.081.308.159 de dolari. Era încă epoca echilibrării bugetului municipal. Școlile newyorkeze erau frecventate atunci de 956.141 de elevi. Se comiteau 2.180.560 de delicte pe an, dintre care 177.600 de delicte grave și 442 de crime cu premeditare. 23.807 polițiști vegheau asupra ordinii în oraș. Costul întreținerii lor se ridica anual la 214.805 935 de dolari. Serviciile de ecarisaj public ale orașului aveau nevoie de 65.000.000 de dolari anual. Numărul abonaților la telefon era de 4.289.060, iar cartea de telefon a orașului număra... douăsprezece volume. Aerul orașului conținea 8 la sută impurități, — praf, gaze, funingine —, newyorkezii fiind porecliți de Vance Packard „Wastemakers" — producători de gunoaie... Se prevedea creșterea în continuare a populației, creșterea raportului numeric dintre albi și negri în favoarea celor dintîi, creșterea aglomerației pe kilometrul pătrat, creșterea producției, a circulației, a ritmului de construcții, a cantității de impurități din aer. Pe drept cuvînt, Gornicki, „ghiaurul printre yankei", se întreba : la ce va duce aceasta ?

Și, totuși, New Yorkul este aureolat de o irezistibilă forță de atracție. El nu este doar un simplu oraș, ci o conurbație, un megalopolis, o capitală a presei, a artelor și a culturii americane. Obsesia lui este de a rivaliza din punct de vedere spiritual cu marile metropole europene. După îndelungatul complex de inferioritate pe care i-l dădeau Parisul, Londra, Viena sau Roma, numele cîtorva instituții de artă celebre îi oferă garanția reușitei într-o competiție în care pornise handicapat. Metropolitan Museum of Art poate rivaliza astăzi cu Luvrul, cu Britishul, cu Pradoul sau cu Ermitajul. The Museum of Modern Art, Metropolitan Opera și Lincoln Center punctează în fizionomia spirituală a orașului borne de lumină cu o capacitate de iradiere universală. The New York Philharmonic și the New York City Ballet constituie două puncte de irezistibilă fascinație pentru lumea muzicii și a dansului. Celebrele teatre de pe Broadway nu și-au pierdut nimic din strălucirea dobîndită în perioada interbelică. Marea arenă acoperită de la Madison Square Garden continuă să rămînă locul unor inegalabile manifestări artistice sau

sportive. Cîteva formaţii de performanţă — „Brooklyn Dodgers", „The Giants" şi „Yankees" — dau oraşului faimă şi prestigiu de invidiat chiar şi de cele mai exigente echipe şi cluburi sportive.

Dar marea, inegalabila forţă a New Yorkului rezidă în elanul său constructivist, în perpetua sa pornire demolatoare şi remodelatoare, deşi tocmai această forţă îl face hidrocefalic, tentat să îngrămădească peste grădinile suspendate de la etajul 30 alte grădini de 60 de etaje, iar peste ele altele de o sută, pe care le aliniază în defilee înguste, cu pereţii formaţi din liniile de sticlă şi aluminiu ale noului stil.

Întruchipare a cutezanţei constructorilor, concurs de salturi arhitectonice în înălţime şi, în acelaşi timp, ignorare cu adevărat „sportivă" a artelor, zgîrie-norii Manhattanului, făcuţi parcă pentru a înălţa şi în acelaşi timp a strivi omul, apar ca imaginea vie a celor mai temerare planuri inginereşti, menite să redea, mai bine ca orice, poezia violenţei yankee.

Nu ştiu cum apar zgîrie-norii americani în accepţiunea arhitecţilor noştri, dar unii din ei mi s-au părut cu adevărat superbi. Îndeosebi unul, la a cărui înălţare am asistat zi de zi, vreme de cinci săptămîni. În acest răstimp crescuse pînă la etajul patruzeci. În centrul insulei, pe o stradă din apropierea Gării Centrale a New Yorkului, zece macarale turn de mare forţă trăgeau spre slăvi o clădire de şaizeci de etaje. Era un vacarm de nedescris, ţignalele poliţieneşti încercau să dirijeze cît de cît circulaţia pe strada gîtuită, clopotele şi sirenele macaralelor semnalizau manevrarea construcţiilor prefabricate, sute de oameni lucrau cu încordare într-un ritm capabil să stîrnească admiraţia oricui. Şi revenind zi de zi în acel loc extraordinar, înţelegeam că la temelia zgîrie-norilor newyorkezi se află, înainte de poezia violenţei yankee, poezia muncii omului american. Era acea poezie dură, unică, încă nescrisă pînă la capăt, care se aude în fiecare zi odată cu chemarea din zori a sirenelor, cînd pornesc spre muncă milionul de muncitori newyorkezi din industrie, sutele de mii de lucrători din comerţ, cei o jumătate de milion de şoferi, vatmani şi mecanici din transporturi, zecile de mii de oameni şi femei de serviciu, şi sfertul de milion de func-

ţionari ai finanţelor. Închipuiţi-vă această uriaşă armată a muncii umplînd de cîteva ori pe zi străzile oraşului !

Oricine se întreabă dacă New Yorkul este un oraş frumos sau urît. E greu să răspunzi numai într-un fel sau altul la o astfel de întrebare. New Yorkul e un oraş care nu intră în criteriile noastre de frumuseţe urbanistică. E unic... Uneori pare magnific, altori, oribil. Senzaţie dublă ce nu mă părăseşte nici o clipă.

Dar unde sînt algonkinii, pieile-roşii ale acelui Manhattan acoperit cîndva de păduri virgine, cei cărora li s-a luat insula pentru un morman de mărgele de sticlă ?

Sînt pe undeva, cum să nu fie ? I-am văzut pe cîţiva dintre ei, încremeniţi în poziţiile în care i-a surprins „Semiluna“ — corabia căpitanului Hudson care a „descoperit“ Manhattanul —, cu aproape patru secole în urmă. Stăteau în vitrinele unui muzeu de ceară... Ceva mai departe, la capătul panopticumului, însuşi Cristofor Columb îşi contempla triumfător descoperirea.

Genovezul privea continentul adus de el pe mapamond, aşa cum acesta arăta în vremea cînd a pus pentru prima dată piciorul pe pămîntul Lumii Noi. Poate, dacă ar fi văzut această lume aşa cum arată azi, s-ar fi speriat şi ar fi făcut cale întoarsă...

*
* *

Privesc pe cei ce vin în pelerinaj la „Miss Liberty“, oameni care au uitat simţirea bunicilor lor ajunşi la Poarta Daurită cu bocceluţa sau cufărul pe umăr... Ei erau cei care au visat-o, au rîvnit-o, şi, cînd i-au zărit silueta profilîndu-se acolo unde se sfîrşeşte oceanul şi începe pămîntul, au socotit că viaţa lor va deveni cu adevărat viaţă numai după ce vor fi lăsaţi să pună piciorul în mult jinduita ţară a făgăduinţei... Cîte lacrimi de emoţie n-au căzut în apa sărată a oceanului de la picioarele acestei statui ? Chaplin, în *Emigrantul*, nu se putea uita la ea fără să născocească un giumbuşluc. Scoţîndu-şi pălăria s-o salute, o monedă îi pică în ea. Era dialogul mut al genialului artist cu imaginea sacerdotală a libertăţii. Altora, însă, nu le-a picat în pălărie nici atît. În o sută cincizeci de ani,

din 1820 pînă în 1970, patruzeci și cinci de milioane de emigranți au trecut pragul Americii pentru a poposi în lagărele-carantină de pe Ellis sau Staten Island, acolo unde aveau să facă prima cunoștință cu draconicele legi ale filtrului pus să reglementeze accesul în Statele Unite. Veneau din toată lumea, dar mai ales din bătrîna Europă, evrei izgoniți de pogromuri, irlandezi sărăciți de boala cartofului, aventurieri germani și francezi atrași de mitul goanei după aur, greci, calabrezi, sicilieni, spanioli și portughezi prigoniți de mizerie. „Miss Liberty“ îi chema la ea, ca pe niște naufragiați ai soartei, ca pe niște însetați de spații — ca în versurile Emmei Lazarus — arătîndu-le cartea de cupru pe care statuia o ține deschisă în dreptul inimii : *Bill of Rights*...

În 1820 au sosit aici doar 8.385 imigranți. Abia în 1904 a fost atinsă cifra anuală de un milion. Ajunul primului război mondial a bătut recordul cu 1.218 480 de imigranți, pentru ca apoi, după victorie, cifra să scadă și să se mențină în jurul unei jumătăți de milion anual, pînă la marea criză economică din 1929. În anii celui de-al doilea război mondial, cînd Europa era strivită sub călcîiul agresiunii fasciste, America nu și-a deschis decît cu zgîrcenie porțile în fața milioanelor de disperați care își căutau un refugiu, lăsînd să-i treacă pragul numai cîteva zeci de mii de aleși. Abia după redresarea economică de după război, Poarta Daurită păzită de femeia cu torța înălțată spre cer s-a mai întredeschis ceva : în 1970, numărul imigranților acceptați de Statele Unite a fost de 358.579 suflete.

În schimb, ultimii ani au început să înregistreze fenomenul emigrării... din America. În 1969 au plecat să-și caute altă țară 22.785 de „citizeni“, iar în 1970 mai mulți cu o mie. Noul Eldorado pentru amatorii de a ieși pe Poarta Daurită devenise Canada, urmată de Australia. Analizînd acest fenomen, un ziarist remarca : „Nu există o achiziție mai bună pentru o țară decît un om complet format, a cărui copilărie, tinerețe, educație și experiență profesională să fi fost plătite de către o altă țară. Mai ales dacă acesta iese din Massachusetts Institute of Technology, sau din Universitatea Stanford.“ Este exact ceea ce a făcut și America, decenii de-a rîndul, prin „furtul de creiere“.

*
* *

Deocamdată, însă, sîntem la Poarta Daurită, străjuită de „Miss Liberty". Ideea de a se crea un astfel de monument i-a aparținut istoriografului francez Edouard de Laboulaye. Ea a înflăcărat imaginația sculptorului alsacian Frédéric Bartholdi, pe atunci în vîrstă de 31 de ani și căruia, abia realizarea acestei opere, la care a lucrat douăzeci de ani, i-a adus adevărata consacrare.

Mai întîi, colosala femeie de cupru s-a înălțat deasupra caselor din cartierul parisian Montparnasse, unde, pe schele metalice, ciocăneau la ea cît era ziua de lungă o duzină de modelatori, lucrînd sub îndrumarea sculptorului Bartholdi, secondat de celebrul inginer Gustave Eiffel, autorul ingenioasei structuri de oțel capabilă să dea rezistența necesară statuii, pentru a o face să țină piept puternicelor furtuni de pe coasta răsăriteană a Atlanticului.

Bartholdi a început să lucreze la uriașa lui Galatee în 1865. Credea că unsprezece ani îi vor fi de-ajuns ca s-o termine, plănuind s-o înalțe la New York în zilele din preajma centenarului independenței Statelor Unite. În aprilie 1876 statuia era în întregime modelată, dar trupul ei era risipit în 210 fragmente, și sculptorului i-au mai trebuit încă opt ani ca s-o asambleze și s-o cizeleze, dîndu-i forma definitivă. Pentru susținerea ei, Eiffel a propus o soluție tehnică de mare ingeniozitate. Pe bună dreptate constructorii spun că statuia Libertății nu este decît un turn Eiffel îmbrăcat de Bartholdi, deoarece problemele puse genialului inginer de realizarea structurii acestui colosal edificiu n-au fost mai simple decît cele pe care le-a întîmpinat la înălțarea celebrului său turn.

Statuia, care cîntărește peste două sute de tone, impresionează nu numai prin dimensiuni, ci și prin perfecțiunea proporțiilor. Capul ei măsoară de la gît pînă la diademă opt metri și jumătate, pumnul care ține torța are cinci metri, brațul — douăzeci și cinci. Torța-far are șase sute de ochiuri de sticlă rubinie, iar „flacăra" ei este dată de nouăsprezece becuri de mare putere, care consumă treisprezece mii de wați. Diadema-balcon de pe fruntea Liber-

tăţii oferă suficient spaţiu pentru treizeci de persoane. Dar, ca să ajungi acolo, pătrunzi sub soclul statuii străbătînd coridoare cenuşii, ca de catacombă, şi plăteşti unui încasator negru — grăitor simbol — taxa de urcare cu liftul pînă la plafonul soclului.

La ieşirea din lift, deasupra capetelor vizitatorilor, se deschide o grotă uriaşă, ca un submarin pe verticală, cu o savantă încrengătură metalică. Enorma cavitate este sfredelită de spirala unei scări duble asemănătoare cifrului cromozomic, atît de îngustă, încît nu se poate urca ori coborî pe treptele ei decît în şir indian. Sînt o sută şaizeci şi opt de trepte aşezate în sensul mişcării fusului în rotire numai pînă la diadema cu cele şapte raze metalice de pe fruntea statuii. De acolo, curioşii se pot căţăra şi mai sus, pînă pe mînerul torţei înălţat de braţul drept al femeii de cupru la nouăzeci şi trei de metri deasupra oceanului.

Pe la cea de a patruzecea treaptă în urcuş, recunoşti, după încreţiturile metalice ale togei, că te afli prin dreptul genunchiului femeii de cupru. Mai sus, gîfîind din greu, ameţit de rotirea scării în jurul unui ax pe lîngă care tropăie picioarele celor ce coboară, cam pe la cea de a optzecea treaptă judecînd după distanţa tot mai respectabilă faţă de pereţi, îţi dai seama că ai pătruns în pîntecele statuii — uriaşă cavernă metalică ai cărei pereţi loviţi mereu de rafalele vîntului sînt întăriţi pe dinăuntru cu proptele puternice. La cea de a o sută zecea treaptă, spaţiul se îngustează brusc, înălţîndu-ţi-se deasupra capului ca pereţii unui puţ, după care îţi dai seama că ai poposit chiar în gîtlejul metalic. La treapta o sută treizeci, turiştii se opresc spre a-i ciocăni „Libertăţii“ în fălci, pe dinăuntru, la o sută cincizeci privesc afară printr-unul din ochii metalici care nu văd nimic, iar la treapta o sută şaizeci şi opt, în sfîrşit, poposesc în diadema de pe fruntea verde, spălată de ploi. Sînt douăzeci şi cinci de ferestruici de sticlă „securyt“, pe care setoşii de nemurire au zgîriat tot felul de inscripţii şi nume. Treci prin faţa lor cu paşi precipitaţi, zoriţi de cei ce te împing din spate. Spectacolul atît de amarnic plătit în urcuşul pe Golgota spiralei metalice se rezumă la un crîmpei de ocean înfuriat, privit de la înălţimea unui catarg de vapor. În plus, un colţ din Manhattan sclipind în soare cu zgîrîie-norii lui.

Cobori fără să mai faci reflexii anatomice, sub tropăitul celor care, aspirînd spre pumnul de cupru, îţi urcă chiar pe deasupra capului. Furnicarul acesta omenesc care cutreieră corpul statuii e ca o viermuială neostoită. Văzută de pe ocean, statuia impresionează, făcînd orice inimă să tresară. Nu ştiu dacă Bartholdi a făcut-o ca să fie vizitată şi pe dinăuntru. Asta nu putea fi decît ideea lui Eiffel, acel năstruşnic copil al unui sfîrşit de veac visător, căruia îi plăcea să se joace cu mecanouri gigantice. Urcînd, totuşi, spre torţa ei, n-am putut să nu mă întreb : ce ar gîndi statuia lui Bartholdi dacă, sub fruntea de cupru, sculptorul i-ar fi pus un creier ? Pare ciudat, dar eu cred că statuia aceasta gîndeşte. Pe sub fruntea ei se perindă în fiecare an un milion de oameni. Şi fiecare din ei gîndeşte ceva. Şi este sigur că, sub fruntea aceasta se nasc şi gînduri în care cuvîntul „libertate" sună ca o făgăduinţă sacră. Şi poate că cineva, măcar unul singur dintr-un milion, trecînd pe sub fruntea de cupru înverzit de timp, rememorează versurile lui Walt Whitman : „Libertate, alţii să-şi piardă încrederea în tine, eu niciodată n-oi pierde-o. / E casa aceasta închisă ? Gazda-i plecată ? / Fiţi gata, totuşi ; nu obosiţi aşteptînd, stînd de veghe. / În curînd se va întoarce ; iată, vestitorii ei sînt pe drum..."

Cu astfel de gînduri care îţi sfredelesc mintea în vreme ce vîrful picioarelor caută treptele din sfredelul scării, cobori.

În jur, ca pretutindeni în acest drum, pe micul vas care te-a adus din New York, în liftul care te-a urcat prin piedestalul statuii, pe scările din pîntecele voluminos sau la vespasiana publică de sub poalele venerabilei doamne de cupru, megafoanele îţi spun tot ce ştiu despre „Miss Liberty". Cîte sute de mii de kilograme atîrnă, cît a costat crearea, transportul şi înălţarea ei, cîţi vizitatori urcă anual pe sfredelul cu trepte din interiorul ei, cît de departe bat fascisolele de lumină din torţa-far şi multe alte amănunte care fac din „Libertate" exact atît cît trebuie să ştie un curios picat aici în timpul unui week-end cu preocupări culturale. Astfel, „documentat", el n-are decît să se urce din nou pe puntea micului „ferry" care face permanent legătura între Manhattan şi Liberty Island. Va retrăi, vrînd-nevrînd, emoţia părinţilor sau bunicilor săi care, cu

decenii în urmă, s-au apropiat de acest țărm în aceeași legănare a valurilor. Este, desigur, o mică deosebire între profilul și sentimentele acelor pionieri ai Americii care, plini de nădejdi, au străbătut Atlanticul spre noul pămînt al făgăduinței, și strănepoții lor de azi, cei ce stau la barul vaporașului și înfulecă „hot dogs“ cu muștar galben, sau țăcăne declanșatoarele aparatelor de fotografiat, imortalizîndu-și chipurile pe fundalul măreț al Manhattanului. Dealtfel, și peisajul s-a schimbat. Nepoții și strănepoții cohortelor de emigranți au curățat Ellis Island, acest ostrov al lacrimilor strămoșești, mutînd tîrla de triere a noilor candidați pentru America în alt loc, ceva mai ferit de ochii lumii. La fel au făcut și cu tunurile de coastă de pe Guvernor Island, cea de a două insulă din fața Manhattanului, care, decenii de-a rîndul, a fost pusă să salute cu artileria și cu piramidele ei de ghiulele — alături de „Miss Liberty“ — majestuoasa intrare prin Poarta Daurită. Astfel curățată, panorama promontoriului cu zgîrie-nori apare, în ochii celui ce sosește aici venind dinspre ocean, ca o imagine de ireală forță și frumusețe. Cîtă dreptate avea Emerson spunînd că frumusețea nu este altceva decît expresia eficacității ! Ea impune, fascinează și sperie. Verticalele semețe ale zgîrie-norilor, concentrați în inima insulei, se întrec parcă între ele, coloșii căutînd să-și înalțe capetele, unul peste umărul celuilalt, spre a putea zări imensitatea oceanului. Cît de mult s-a schimbat în formă și cît de neschimbată a rămas în conținut apariția acestei lumi amețitoare, a cărei imagine a fost în atîtea chipuri descrisă !

America s-a stilizat, și-a curățat obrazul, și-a acoperit chipul cu dresuri, dar ce se ascunde dincolo de stratul de fard ? Poate că cel mai bine răspunde la acest lucru imaginea „căii albe“, porțiunea de pe Broadway, de la Times Square și strada 42 pînă la strada 49, acolo unde constelațiile orbitoare ale reclamelor, incandescența rece a neonului multicolor întins pe toate fațadele caselor ori cățărat pe acoperișuri, avalanșa bolizilor și a cometelor luminoase anulează cu totul noaptea, însemnînd pe harta orașului punctul cel mai sclipitor. Nu poți spune că nu e

frumos. Parcă şi chipurile miilor de trecători concentraţi seară de seară în acest „corso" al New Yorkului capătă ceva iradiant din sclipirea neonului. Dar cine trece pe aici în zori, cînd scînteierea reclamelor se stinge, şi îşi imaginează că într-o zi întregul eşafodaj de neon al „căii albe" s-ar prăbuşi, în faţa a ceea ce rămîne dincolo de milioanele de becuri multicolore — casele cenuşii, ştirbe, murdare, cu zidurile jupuite ca de pelagră, acoperite de panouri publicitare — realizează adevărata imagine a „căii albe". Cît strălucesc luminile, atîta ţine şi vraja. O vrajă care înlănţuie inimile fluturilor de noapte, o vrajă al cărei mister dispare odată cu ivitul zorilor, ca în poveste.

Şi, totuşi, peste această lume îşi roteşte lumina torţei aprinse „Miss Liberty", statuia cea mai mult reprodusă în fotografii şi caricaturi, Galateea de cupru de care, pînă acum, nu s-a îndrăgostit nici un Pigmalion. Noaptea, fascicolele din braţul-far al statuii purtate în rotire cînd peste ocean, cînd peste Manhattan se întîlnesc cu ochii fosforescenţi ai reflectoarelor de pe acoperişul celor 102 etaje ale lui Empire State Building. Întîlnirile acestea ritmice, de o singură clipită, dintre ochii celor doi ciclopi, cel feminin şi cel masculin, dominînd unul de pe ocean, altul de pe uscat poarta Lumii Noi, apar în vacarmul nopţii newyorkeze ca o conversaţie mută, de nedescifrat. La picioarele statuii, oceanul cu apele poluate de scursorile oraşului a devenit o Magna Cloaca, pata cafenie întinzîndu-se pînă la zeci de kilometri în albastrul Atlanticului. Dar ea este mereu aici, magnifică şi promiţătoare, aşa cum a visat-o Bartholdi în febra căutărilor lui de artist. O copie a statuii, de zece ori mai mică, a rămas la Paris, pe o insulă de pe Sena, dincolo de Grenelle. Cea de aici, însă, este întruchiparea visului şi a speranţelor mereu amînate. S-a născut din părinţi săraci, care abia au agonisit cent cu cent scutecul de piatră pe care le-a crescut progenitura, permiţînd să i se scotocească sub fuste pentru un dolar, lăsat într-o cutiuţă cu clopoţel ţinută între palme de un negru ce ar avea atîtea de spus despre cuvîntul libertate. Şi chiar îmi spune : „Domnule, despre libertate, ca statuie, putem vorbi oricît. Este splendidă. Dar bate aici un vînt al dracului ! Dacă v-aţi nimeri aici cînd i se face toaleta... E nemaipomenită ! Ştiţi, tot noi i-o facem, ăştia cu pielea tuciurie, şi pieile-

roşii, care sînt cei mai grozavi căţărători, adevăraţi oameni-pisică. Atunci s-o vedeţi. Sub zecile de funii, de care spînzură pe scăunelele lor suspendate, spălîndu-i faţa, torţa, diadema, toga de aramă... Un om e cît degetul ăla... Iar ea arată ca un Guliver feminin pe care-l leagă piticii... Sîntem nişte pitici, domnule, ştiţi cîntecul ăla cu «zece negri mititei» ?..."

VENIȚI ÎN HARLEM, UNDE TOTUL VĂ ESTE SERVIT FIERBINTE ȘI NEGRU

„Domnule profesor, v-am adus acest pui de negru, și să-l bateți, dar să-l bateți bine, pînă devine alb !“

O mamă negresă

- METROUL SE OPREȘTE SUB... SPANIA
- UN MISIONAR NEGRU ÎNTRE ALBI
- OCHI ARZĂTORI, BUZE RĂSFRÎNTE, DINȚI DE FILDEȘ
- KUNTA KINTE ERA CINTA KINTAE
- AMERICA ADORĂ LEGENDELE
- KU KLUX KLAN
- VIOLENTUL MALCOLM X, SAU PACIFISTUL KING ?
- CONȘTIINȚA N-ARE CULOARE
- ȘI DUMINICA NEGRUL E NEGRU
- O CITADELĂ A MIZERIEI ÎN CITADELA OPULENȚEI
- INTOLERANȚA NEAGRĂ
- ACEASĂ AFRICĂ LUATĂ SERVITOARE
- CU OCHII AȚINTIȚI SPRE NORDUL SALVATOR
- JIM CROW
- UN SOI DE RASISM INVERSAT
- „OLD MISSISSIPPI“
- NOUL VAL ÎN LITERATURA NEAGRĂ
- UNDERCLASS

„Veniţi în Harlem, unde totul vă este servit fierbinte şi negru !" glăsuia o reclamă. Şi m-am dus.

Ceva „fierbinte şi negru" găseşti însă din belşug chiar la principala poartă aeriană a New Yorkului, în vasta aerogară de la Idlewild, pe aeroportul Kennedy, unde, la fiecare 60 de secunde, aterizează sau decolează o navă legînd metropola americană de toate colţurile lumii. Nu există pe tot pămîntul un aeroport cu un trafic aerian atît de dens. Dar punînd piciorul în Lumea Nouă, după ce ai parcurs în numai şapte ore, şi la zece mii de metri înălţime, calea străbătută cîndva, pe ocean, de Cristofor Columb în opt săptămîni de periplu, trebuie să uiţi cuvîntul „negru". Americanii nu-l mai folosesc decît în sens peiorativ, atunci vînd vor cu orice preţ să jignească. Lumea bună spune că Statele Unite sînt locuite de „Whites and Coloured peoples" — oameni albi şi oameni de culoare — toţi egali, dar albii ceva mai egali decît ceilalţi, drept care, în imensul acvariu aerian cu peşti „Jumbo-Jet", majoritatea celor puşi la şmotru sînt „coloured", oameni îmbrăcaţi dealtfel cuviincios în salopete albastre sau în uniforme bleumarin, cu epoleţi şi şepci pompoase, după grad şi după importanţa îndeletnicirii. Şi, ca să n-avem vorbe, într-o proporţie inversă faţă de „whites", cîţiva super-galonaţi „coloured", apar şi printre mai-marii cu ordine discrete şi comenzi scurte. Căci, la New York, după cum mi s-a spus, negrilor le este permis totul, dar absolut totul, fără nici o discriminare rasială şi fără nici o umbră de segregaţionism. Lucru de care aveam să mă conving curînd că este perfect adevărat.

Tăind Manhattanul în lung, de la Battery Park şi pînă la rîul Harlem, care leagă Hudsonul de East River, metroul

newyorkez nu străbate numai treizeci de kilometri de galerii forate în granit, ci şi o stranie hartă etnografică, un microcosmos care îşi imprimă demarcaţiile umane de la suprafaţă pînă în lumea călătoare pe sub pămînt. În capătul insulei, înainte ca metroul să treacă pe sub picioarele dinspre sud ale podului Brooklyn, lumea din vagoane e galbenă, orientală, cu ochi migdalaţi, strînşi între pleoape scurte, groase, fără gene. E semn că, la suprafaţă, se află Chinatownul, ghetoul chinezesc, ştrangulat în depresiunea arhitectonică dintre cele două grupări de zgîrie-nori ai Manhattanului.

Ieşit de sub pămînt în acest punct al New Yorkului, călătorul neavizat se trezeşte în plină Chină din alte vremuri. Un veritabil colţ de Canton sau de Şanhai, ca în vechile ilustrate, un fragment din Orientul de altădată, cum, probabil, nu mai poate fi văzut azi decît în Hong-Kong, Taiwan şi Singapore. Magazine supraîncărcate cu marfă de Orient, ceainării şi taverne cu lampioane colorate, zarzavagerii cu legume exotice, chioşcuri de ziare cu gazete şi reviste scrise în ideograme, restaurante cu firme verticale pe care ard dragoni de neon, invitînd la mîncăruri sofisticate, pregătite de bucătari sobri şi enigmatici ca nişte alchimişti, cinematografe unde rulează cu precădere filme „made in Hong-Kong", copii care umplu străzile cu larmă, bătrîni cu bărbi lungi, subţiri, fete fardate violent, cu fustele despicate pînă la şolduri, cu mers legănat, provocator, mărunţi vagabonzi fugiţi din Orientul galben şi naufragiaţi în cartierul oriental din inima metropolei occidentale, totul grupat în pătratul dintre Mott şi Pall Street, pe de o parte, şi Bayard şi Doyed Street, pe de altă parte.

E cartierul căutat cu aviditate de provincialii setoşi de senzaţii exotice, gata să vadă în orice trecător un traficant de stupefiante, incitaţi de un ghid surîzător care, pentru cîţiva dolari, le dezvăluie cu generozitate toate adresele „dubioase" ale Chinei newyorkeze, incluse, dealtfel, în itinerariile oficiale turistice.

În realitate, lumea aceasta exotică, în care autorii de romane şi filme poliţiste pentru Orient îşi plasează acţiunile — cu eroi rătăcitori, debusolaţi, găsindu-şi supravieţuirea numai în autoizolare, pitoreşti ca nişte peşti tropicali într-un acvariu pîndit de motani — n-are în ea

nimic senzaţional. Căci, la New York, nu numai negrii, ci şi galbenii n-au de-a face cu segregaţionismul.

Din Chinatown, industriile de precizie ale metropolei îşi recrutează o forţă de muncă delicată, îndeobşte feminină, rapid instruită în tainele electronicii, capabilă să ţină piept în fineţea execuţiei celei mai redutabile concurenţe, cea japoneză. Chinezii americani sînt însă neîntrecuţi bucătari. Judecînd după numărul micilor restaurante chinezeşti răspîndite prin tot New Yorkul, ai impresia că arta culinară orientală se află aici în plină expansiune, găsindu-şi clientela în cele mai diferite medii ale societăţii. Ea concurează bucătăria europeană şi pe cea americană prin diversitatea bucatelor, prin rafinamentul lor, prin estetică şi, nu mai puţin, prin preţurile relativ modice faţă de cele afişate de restaurantele tradiţional americane. Demonstrînd o tăcută supuşenie, netăinuindu-şi un complex de inferioritate — dealtfel prin nimic justificat de modul cum ştiu să muncească —, muncitorii chinezi sînt apreciaţi de patroni pentru randamentul muncii lor şi pentru discreţia cu care ştiu să şi-o facă.

Mai puţin exotic, mai puţin căutat de turişti şi, deci, mai rar descris de literatură, în extrema stîngă a promontoriului Manhattanului, cam la aceeaşi paralelă cu Chinatownul, la umbra zgîrie-norilor de pe Wall Street, dincolo de cortina trufaşă de oţel, beton, aluminiu şi sticlă ridicată de citadela finanţei, se ghemuie în case de raport cartierul armenilor, care trăiesc, laolaltă cu grecii şi caucazienii, din ţesutul şi cîrpitul covoarelor. Sînt oameni veseli, harnici, de o vitalitate debordantă, mari preţuitori ai vinurilor curate, ai muzicii şi ai datinilor strămoşeşti, respectate cu atîta osîrdie, încît cu greu îţi vine a crede că majoritatea lor s-au desprins de patria de origine cu două-trei generaţii în urmă. Sînt strănepoţii celor care, în transferul de pe Ellis Island, n-au vrut să plece mai departe, locul părîndu-li-se propice fixării şi prolificei lor înmulţiri.

Două staţii mai spre nord, între Bowery şi Greenwich Village, metroul se opreşte sub... Spania. O Spanie fără lupte cu tauri, din care New Yorkul îşi recrutează frizerii şi majordomii, iar preoţii catolici drept-credincioşii pentru zgomotoasele „fieste", cu sfinţi de gips îmbrăcaţi pompos, în straie împrumutate de la oile parohiale, preafericite

să-şi vadă mucenicul sau mucenica preferată plimbată pe străzi în rochia lor de duminică, de poalele căreia sînt prinse cu ace de gămălie hîrtiile de un dolar, atît de stimulatoare pentru îngăduinţa cerească. În jungla zgîrîie-norilor, strănepoţii conchistadorilor din veacurile de mult apuse şi-au cam pierdut romantismul donquijotesc, devenind nişte paşnici Sancho Panza care, în sfîrşit, au pus mîna pe insula făgăduită. Cei mai mulţi lucrează în transportul urban, fiind excelenţi şoferi şi vatmani de metrou, sau camionagii în cartierul portuar din West Side.

Mai departe, la extremele depresiunii dintre grupurile compacte de zgîrie-nori, se înşiră cartierele italian şi francez. Primul, ghemuit cu toţi visătorii şi chitariştii lui sub picioarele Broooklynului, furnizează constructorilor metropolei zidarii şi asfaltierii cei mai buni. Sînt rudele sărace ale „naşilor" din „Onorabila societate".

Celălalt cartier, din care toţi cei cu o particulă aristocratică în nume s-au ridicat la altă condiţie socială, alimentează New Yorkul cu bucătari, coafori, profesori de franceză şi lachei stilaţi, cu ţinută de superioară preţiozitate, abordată ostentativ pentru a le masca incapacitatea de a face bani „à l'américaine", din simplul motiv că nu totul merge „comme il faut".

În lungul tunelului, pe sub Lexington Avenue, după ce străbate subsolurile cartierului nemţesc, cu berării bavareze, alsaciene ori vieneze înşirate pe strada 86, apoi subsolurile cartierului suedez şi ale celui rusesc, înainte de a pătrunde sub Harlem, metroul străbate pe dedesubt ghetoul israelit din Up Town, unul dintre cele cinci cartiere evreieşti implantate pe teritoriul New Yorkului.

Văzînd această concentrare de comunităţi naţionale în însăşi inima metropolei, nu se poate să nu te întrebi : Cîţi americani sută la sută există în Statele Unite ?

După ultimul recensămînt, numai 18 la sută din populaţia actuală a ţării — exceptînd negrii — sînt americani care descind din familii fixate în această parte a continentului înainte de 1850. Restul de 82 la sută sînt descendenţii imigranţilor din ultimii 130 de ani, aflaţi aici abia la a treia sau a patra generaţie. Mai mult decît atît : La recensămîntul din 1950 s-a constatat că, din cei peste şaisprezece milioane de cetăţeni ai conurbaţiei New York,

1.972.200 de locuitori proveneau ori din părinţi născuţi în străinătate, ori cu un singur părinte „made in U.S.A.". Sîngele american este un cocteil genetic. Legile puse să reglementeze fluxul şi refluxul imigranţilor au modificat continuu dozajul etnic al naţiunii. După anglo-saxoni, după irlandezi, scoţieni, scandinavi, germani şi olandezi — care au constituit eşaloanele „de vîrf" acceptate de pompa aspiro-respingătoare de pe Ellis Island (italienii, grecii, turcii, ungurii, polonezii, românii, galiţienii, rutenii, serbo-croaţii şi ceho-slovacii fiind socotiţi „ab initio" imigranţi de mîna a doua) —, o îngrijorătoare maree asiatică aduce în fondul genetic al Statelor Unite un nestăvilit val de cromozomi orientali — japonezi, filipinezi, thailandezi, hinduşi şi malaezi.

Timpurile bune de altădată, cînd restul lumii oferea continentului american excedentul său de robusteţe, s-au dus de mult. Marele exod plebeian, alimentat de emigranţii europeni care, pe lîngă braţele lor de muncă, dispuneau de spirit întreprinzător şi de bogată experienţă de viaţă în lumea burgheză, s-a încheiat, transhumanţa din veacul trecut şi din primul deceniu al secolului nostru diminuîndu-şi tot mai mult afluxul, pînă aproape de anihilare. Cu excepţia Canadei, a Australiei şi a Israelului, nici o altă ţară, în afara Statelor Unite, nu a mai cunoscut în civilizaţia modernă un atît de masiv transfer de forţă de muncă şi de iniţiativă particulară. Dar, încetul cu încetul, mitul Colhidei cu lîna ei de aur, spre care porneau argonauţii săraciţi şi disperaţi ai Lumii Vechi, şi-a cam epuizat forţa de atracţie. Ţara Făgăduinţei, în care oricine putea să-şi dobîndească fericirea punîndu-şi osul la muncă şi dînd dovadă de spirit întreprinzător pentru a şti să-i facă şi pe alţii să muncească, a rămas undeva în urmă, ca o amintire povestită de bătrîni. Argonauţi s-ar mai găsi, şi încă din belşug, prin ţările unde bîntuie endemic foametea, dar în faţa lor Colhida are porţile ferecate. Iar cînd şi le mai întredeschide puţin, noii-veniţi constată că „oul lui Columb" n-a scos pe lume numai puişori fericiţi. Beneficiarii proslăvitului „prosperity" nu se prea recrutează dintre proaspeţii poposiţi, chiar dacă aceştia reuşesc să-şi cîştige o bucată de pîine — bineînţeles,

unsă cu unt — ceva mai ușor decît la ei acasă, unde numai de unt nu poate fi vorba.

Dar să mai zăbovim o clipă prin acest cocteil de naționalități, care face din megalopolisul estic al Statelor Unite un adevărat Babilon al semințiilor omenești. În ierarhia piramidei etnice, la vîrf, în „corona creationum", se situează anglo-saxonii. Ei sînt cei mai vechi aici, stră-strănepoții părinților pelegrini, descendenții primilor coloniști veniți din Albion, al căror arbore genealogic poartă în ramurile lui aureola timpurilor cînd se producea nașterea națiunii și cînd se respectau cu sfințenie drepturile primului-venit. A fi catalogat cu sacra formulă : „White, Protestant, English-saxon stock" — adică a beneficia de o epidermă albă, a avea religia lumii bune și o proveniență etnică socotită de elită —, pe lîngă o cifră cu cinci sau șase zerouri care să indice starea materială, înseamnă a fi dacă nu „crema" națiunii, cel puțin un destoinic reprezentant al onorabilei „middle class" — sfînta clasă de mijloc.

Imediat sub acest vîrf al piramidei etnice se situează naționalitățile „de prestigiu" — francezii, scandinavii și olandezii. O particulă aristocratică în numele propriu este o garanție de vînă și un atú deloc neglijabil în cucerirea unei poziții sociale. Alături de aceștia se situează germanii, milioanele de nemți americani din rîndul cărora, în perioada de început a industrializării, s-au recrutat cadrele organizatorice și specialiștii în tehnică cei mai buni. Au rămas uniți în cuget și simțiri, suspinînd la unison după îndepărtatul „Vaterland", care, în pofida culorilor politice îmbrăcate de-a lungul timpurilor, tot patria-mumă rămînea, cu atît mai mult cu cît, alături de simbolicul nume al țării, se mai putea adăuga și un orgolios „über alles", ceea ce, în fond, nu era decît recunoașterea forței proprii și a conștiinței de sine. Mult slăvita toleranță americană s-a întrecut pe ea însăși în perioada cînd gazetele coloniei germane aduceau înflăcărate elogii ascensiunii celui de al III-lea Reich, căutînd să lămurească opinia publică din țara gazdă că teoria spațiului vital este de origine sacră, ea apărînd ca o legitimare a acțiunilor oricărei puteri expansioniste, cu

„misiune civilizatoare“ în lumea asta păcătoasă, tot mai bîntuită de stafia comunismului...

Vin apoi, mai către baza piramidei, latinii — în primul rînd descendenţii sărăciţi ai Eternei Cetăţi — şi slavii. Douăsprezece milioane de americani de origine poloneză constituie o masă electorală deloc neglijabilă, iar lumea catolică, întărită cu detaşamentele de sicilieni, calabrezi, napolitani, emigranţi din Mezzogiornoul italian, nu poate să nu fie luată în consideraţie atunci cînd sînt puse în joc interesele naţiunii. Dintre slavi, emigranţii ruşi se situează pe treptele piramidei la o poziţie care nu este dintre cele mai de invidiat. Au adus cu ei nu numai „nostalgia comică a emigraţiei albe“, cîntecele lui Vertînski, vodka şi romanţele *Ocii ciornîie* şi *Volga, Volga*, dar şi stereotipia fatalistă a „adevărului rus“, damnaţiunea dostoievskiană şi oftatul din rărunchi după „matuşka Rossia“, bineînţeles, cea de altădată. Datorită proverbialei lor rezistenţe la asimilare, manifestată nu numai prin stilul propriu de viaţă, dar şi prin ardoarea beţiilor la „Clubul Cazacilor“, sau la „Liga Imperiului Rus“ din vecinătate, desfăşurate sub portretul ţarului Nicolae al II-lea, unde, pe o balalaică, plînge cu alean „russkaia duşá“, emigranţii ruşi n-au putut învăţa niciodată arta de a face pe americanii get-beget.

Maghiarii, după ce au furnizat Lumii Noi, în timpul marilor deziluzii de după primul război mondial, un solid detaşament de mînă de lucru, şi-au întărit colonia cu refugiaţii politici din toamna lui 1956, ardenţi incitatori ai tuturor pornirilor contrarevoluţionare, adeseori folosiţi la zîzaniile de culise provocate de partizanii revizuirii frontierelor stabilite prin tratatele de pace de după cel de al doilea război mondial. Sînt focoşi, pătimaşi, orgolioşi pentru cele cîteva mari nume pe care patria lor le-a dat Americii.

Americanii de origine română, în număr de vreo cinci sute de mii, sînt concentraţi în zona industrială Detroit-Cleveland, majoritatea lor provenind din Transilvania, emigranţi în Lumea Nouă înainte de primul război mondial, oameni de toate meseriile, dar, îndeosebi, mineri şi siderurgişti. Nu au uitat cuvîntul „dor“ şi vorbesc o ardelenească arhaică, românizînd cuvintele englezeşti introduse

în vocabularul lor. Trăiesc în colonii compacte, editează cîteva ziare și, în zona locuită de ei, închiriază săptămînal, pentru cîteva ore, un studiou de televiziune, emițînd în românește știri, programe culturale, difuzînd filme documentare românești, comentate cu respect față de țara lor de baștină și cu o nedisimulată dragoste față de poporul căruia, măcar prin strămoși, îi aparțin. Întreprinzători, fără ca vreunul dintre ei să fi intrat în „marile familii“, n-au conturi de reglat cu patria-mumă, ci și-ar dori doar o mai mare apropiere de suflet cu cei de acasă. Mulți excelează în negoț, demonstrînd adeseori har și inițiativă. În Manhattan, doi „afaceriști“ ingenioși, un oltean și un evreu de origine română, au deschis, sub pompoasa firmă : „Trustul româno-american al murăturilor“, un stabiliment al gogoșarilor în oțet, al castraveciorilor în saramură și al pepenașilor murați, care fac deliciul unei clientele fidele. Pe trotuar, într-un bazin de zinc, printre blocuri de gheață, răstoarnă cu dărnicie cîte un putinei cu varză acră bine asezonată cu boia și mărar, adăugîndu-i cîteva borcane cu ardei umpluți cu conopidă și maldăre de gogonele, întru ademenirea trecătorilor poftiți să se înfrupte. „Astăzi pe gratis, mîine pe bani“, este deviza „trustmenilor“ de trei parale, dar ei știu bine că oricine a spart în dinți o gogonea de-a lor nu se poate să plece fără un borcan în brațe, pregătit „ca la mama acasă“.

La această treaptă a piramidei etniilor americane se situează multe alte colonii de emigranți, printre care serbo-croații, grecii, cehii și slovacii. Traversînd însă întreaga piramidă, de la vîrf la bază, pretutindeni se face simțită comunitatea evreiască. New Yorkul a fost decretat cel mai mare oraș evreiesc de pe pămînt. Întregul Israel nu numără atîția evrei cîți numără New Yorkul. Două milioane de israeliți, veniți de pe întreg pămîntul, s-au concentrat în Bronx, în Queens, în Richmond, în Brooklyn și în Manhattan. Acesta din urmă le-a rezervat în zona străzii Rivingston un cartier ebraic în stil clasic, așa cum cred că se putea vedea în Praga lui Kafka sau în Varșovia de la începutul secolului. Aici trăiesc evreii blănari, croitori, ceaprazari și pălărieri, negustorii mărunți de băcănie și manufactură, misticii, idealiștii care respectă cușerul și sabatul, sărăcimea cu neveste grase și fiice nostalgice, cu

fii setoşi de glorie şi cîştig, cu cimitire austere şi sinagogi cenuşii. Milionarii comunităţii, cu pachete de acţiuni la băncile de pe Wall Street, locuiesc în blocurile somptuoase de pe Fifth Avenue sau de pe Madison, şi nu prea apar prin cartierele rudelor sărace, ca şi cînd acestea s-ar afla la distanţe astronomice de cei ce, căpătuindu-se, au încetat să mai fie doar evrei, ca amărîţii din ghetouri, devenind „americani sută la sută". Ei au părăsit Rivingstonul, izolîndu-se de conaţionalii lor nu numai prin cele cîteva străzi care îi despart de vechea comunitate, ci prin barierele sociale mult mai puternice şi mai greu de trecut. Cei mai mulţi evrei americani au venit aici săraci, mînaţi, ca toţi pionierii Lumii Noi, de visul arzător al unei vieţi mai omeneşti. Mulţi au venit din Spania, prin Antile şi Brazilia, pentru a se întîlni peste cîteva decenii cu coreligionarii lor izgoniţi de pogromurile din Rusia şi Polonia, ori cu micii negustori din Levant şi Balcani, îngroşînd astfel, an de an, colonia care îşi decanta tot mai mult clasele şi păturile sociale.

Străzile ghetoului evreiesc din Rivingston, invadate de mii de copii gălăgioşi, miros a înghesuială şi a haine vechi, a scrumbie sărată şi a ceai băut ruseşte, cu farfurioara, pe balconul de fier al casei netencuite, sau pe treptele scării de incendiu. Rabini bărboşi, cu părul împletit în codiţe, sau strîns în coc sub pălăria cu boruri largi, merg grăbiţi pe trotuarele aglomerate, săltîndu-şi poalele raselor negre. Fete cu priviri alunecoase, visătoare, citesc romanele ghetoului, în care se vorbeşte invariabil cam despre unul şi acelaşi lucru : dragostea unui tînăr milionar pentru cea mai frumoasă fată din cartier.

Tinerii ambiţioşi ai ghetoului stropesc cu ţîrîitoarea opturi de apă pe trotuarul din faţa dughenei cu gheşeftul strămoşesc, tocind cu osîrdie buchea, ca să intre în universităţi, cu burse acordate de fundaţiile marilor reuşiţi ai gintei. Şi nu se lasă pînă nu îşi încearcă şansa de a-i imita pe idolii care au scăpat de canoanele vieţii comunităţii din ghetouri făcînd politica puterii. Pentru asta — învăţămîntul în America nefiind gratuit — părinţii lor trudesc din greu, îmbrăcînd întregul cartier spaniol ori mexican, gătind şi cîntînd în restaurantele cu denumiri ruseşti, deschizînd magazine cu mărfuri de mîna a doua,

sau lombarduri, în Harlemul negrilor, şi încumetîndu-se chiar, ca sub o firmă cu lampioane şi inscripţii pe verticală, să semneze în Chinatown patronajul unor restaurante unde snobii provinciali se lasă convinşi că ştiuca umplută cu „vanilie“ de usturoi, este cea mai autentică mîncare chinezească.

În Manhattan, acest microcosmos al întregii Americi, format prin stratificarea minorităţilor naţionale, s-a făcut nu numai după culoarea pielii, ci mai ales după accepţiunea reuşitei în cadrul ierarhiei sociale. În Greenwich Village, se poate bea un cocteil făcut din mai multe lichioruri groase şi alte spirtoase, care, în pahar, se păstrează în straturi de diferite culori. I se spune „Cocteil-Curcubeu“. Cînd iuţelile din el sînt agitate, devine „Cocteil-Babilon“. Cocteilul de rase al Manhattanului mi s-a părut că seamănă cu această ciudată licoare.

Aşa cum am văzut, în ierarhia nescrisă, dar prestabilită a raselor şi naţionalităţilor de origine, pe primul loc vin americanii de provenienţă anglo-saxonă. Stratificarea etnică îşi găseşte adeseori corespondenţa în stratificarea socială. „Nu poate fi vorba — îmi spunea un polonez —, ca un cutărică, născut cu numele de Kurzpietowsky, Icsulescu, Tirimokos sau Gianni Piccinelli, să facă pe căi cinstite cine ştie ce carieră în înalta societate condusă de Babbiţii anglo-saxoni. Ei cu ale lor, noi cu ale noastre, adică mai cu spetitul, mai cu ajutoarele de şomaj, mai cu căciula întinsă pe la asistenţa socială, mai cu mica învîrteală, de, norocul este că în ţara asta nimeni nu crapă de foame !“ Şi atunci, conaţionalii se adună în colonii compacte. Îşi formează liderii, şi ţin şi ei piept, cum pot, „nediscriminării rasiale“. Căci discriminare nu există ! Bunăoară, nici un hotel antisemist nu va afişa pe uşa sa că evreilor nu le este permisă intrarea, ci va scrie cu discreţie : „Gentiles only. Biserica — în apropiere.“

Dar să poposim în Harlem.

Sub strada 110, metroul îşi schimbă brusc culoarea. Elementul negru devine preponderent, ca şi cînd trenul subteran ar traversa subsolul Africii. Pentru că la New York, unde nu există nici un fel, dar absolut nici un fel de segregaţionism, negrii au acces nu numai la autobuzele comune, ci şi la metroul comun. La New York ni-

meni nu va arunca în stradă un negru care a îndrăznit să intre într-un restaurant ţinut de un alb. Cel mult, dacă patronul rasist interzice servirea clienţilor negri, chelnerul va declara cu o amabilitate reţinută oricărui om de culoare care încearcă să se aşeze la o masă că toate locurile sînt ocupate, chiar dacă nimeni nu se vede pe vreun scaun. Dacă încearcă să se urce cu liftul într-un hotel în care negrii nu sînt serviţi, i se va spune cu cel mai candid surîs că liftul este defect. Nu mai este de mult vremea cînd teatrele rezervau clienţilor lor de culoare locuri separate. Pe Broadway, sînt scene pe care se produc excelenţi actori negri. Artele, sportul şi armata au rămas integraţioniste. Marile talente au putut să contribuie la prestigiul Americii, indiferent de culoarea pielii. Cu o condiţie : să aibă geniu.

În staţia de metrou Battery Park, de unde am luat garnitura pentru Harlem, mai bine de trei sferturi din pasageri erau albi. Numai cîţiva negri se vedeau pe peronul plin de lume, şi doar unul s-a urcat în acelaşi vagon cu mine. Era un bărbat tînăr, de vreo treizeci de ani, îmbrăcat într-un costum tocit de atîta perie şi maşină de călcat, cu pantofii de lac cu cutele albite de sarea sudoarei, cu o pălărie de fetru decolorat, cu un surogat de cămaşă cu piepţii şi manşetele ataşate. S-a oprit în mijlocul vagonului, a scos o *Biblie* dintr-o servietă veche şi a început să propovăduiască. Nu-l asculta nimeni, nu-l privea nimeni, nu-l înjura nimeni, deoarece la New York negrilor le este permis să propovăduiască dacă au o ţinută decentă. Privirile călătorilor treceau prin el, absente, de parcă omul ar fi fost din sticlă. Metroul vuia prin galeriile căptuşite cu fier, în vagon era zăpuşeală, albii mestecau gumă, citeau ziare ori priveau reclamele de pe pereţi, iar tînărul negru le recita cu glas tare versete.

Era un misionar negru printre albi. Prin oceanul istoriei se produsese parcă o derivă bruscă a continentelor. Cu trei sute de ani în urmă, strămoşii acestui propovăduitor cu manşete ataşate fuseseră cuceriţi de versetele albilor, de apa lor de foc şi de praful de puşcă. S-au lăsat convertiţi, au pupat crucea, au recunoscut sanctitatea lui Cristos şi a omului alb, s-au împărtăşit cu apa de foc şi nu s-au mai trezit decît în largul mării, ferecaţi în

lanţuri, departe de ţărmul natal... Şi Dumnezeu a fost cu ei. Dar atunci era epoca de după exterminarea de către soldaţii şi coloniştii regilor catolici a populaţiilor indiene din arhipelagul Antilelor, cînd s-a trecut la îmbarcarea cu forţa a triburilor din Africa spre a fi debarcate pentru exploatarea solului şi subsolului Lumii Noi. Acum, strănepotul acelor negri africani convertiţi de misionarii albi poposiţi în jungla verde făcea pe misionarul între strănepoţii conchistadorilor din jungla albă... Dar el nu era înarmat decît cu o *Biblie* şi cu dreptul de a călători împreună cu albii, care priveau prin el ca prin sticlă...

*
* *

Staţia de metrou din strada 125 te scoate la lumina zilei chiar în inima Harlemului.

Dar ce a fost asta ? Vijelia a trecut prin faţa staţiei, apoi a dispărut la dreapta, după colţul lui Lexington Avenue, lăsînd în urmă doar ecoul unui huruit strident, agasant, de parcă o mie de maşini s-ar fi tîrît, fără pneuri, direct pe genţi, prăvălindu-se cu viteza meteorilor pe asfaltul murdar, crăpat, zgrunţuros al cartierului. A fost unul din trăsnetele Harlemului, o izbucnire neagră a epidermei şi a temperamentului african, o sclipire de ingeniozitate a circumvoluţiunilor creierului uman, la fel de capabil şi de evoluat, indiferent de paralelele pe care omul — galben, alb sau negru — populează acest glob pămîntesc.

Un imens stol de fete negre au luat asfaltul New Yorkului sub asaltul patinelor cu rotile, traversînd cu viteza bolizilor Harlemul toropit de căldura „toamnei indiene“, trezindu-l, scoţîndu-l la ferestre, pe balcoane sau pe trotuarele străzilor cuprinse de vacarm. Închipuiţi-vă tot ce poate pune vitalitatea, temperamentul, fantasticul simţ al ritmului şi inepuizabila condiţie fizică a tinereţii negre pe rulmenţii unor patine cu rotile. Totul, lansat ca în joacă, cu o viteză sălbatică şi un huruit metalic de-a lungul străzilor drepte, trase cu linia, ale Manhattanului.

Oraşul parcă aparţine în totalitatea lui epidermei brune şi dinţilor de fildeş, deşi nimănui nu îi convine ştrangularea circulaţiei de către torentul negru. Şoferii autobuzelor zîmbesc mucalit aşteptînd scurgerea nebunească a impetuosului dans pe rotile. Omul de pe trotuar se opreşte nedumerit şi priveşte cu uimire în urma avalanşei. Mulţi zîmbesc făcîndu-le fetelor negre semne de salut. Maşinile poliţiei sosesc cu întîrziere, motocicliştii cu căşti albe nu sînt capabili să facă piruetele tinerelor negrese gonind şi dansînd pe rotile, şi trăsnetul de abanos străbate oraşul plesnindu-l peste obrajii palizi şi intrigaţi dindărătul parbrizelor bombate, cu avîntul tineresc al stolului de fete purtînd pe pieptul zvîcnitor aceeaşi inscripţie : „Equal Rights for all races, religions, nationalities !"

Ochi arzători, buze răsfrînte, dinţi sclipitori, gîturi lungi, pubere, de lebede negre, picioare iuţi, deprinse din copilărie cu ritmul îndrăcit al dansurilor africane, străbat în iureşul patinelor oraşul încremenit. Undeva, înainte, se aud înteţindu-se ţignalele poliţiştilor, iar vaierele maşinilor cu ventuze roşii şi sirene stridente se concentrează spre punctul unde se bălăngăne ameninţător bastoanele de cauciuc, de care torentul negru se va sparge împrăştiindu-se în zigzag. Ordinea se restabileşte repede. N-a fost decît o glumă. O simplă glumă. Parbrizele bombate pot circula mai departe, alunecînd fără zgomot pe asfaltul scrijelit de patinele cu rotile. Iar fetele negre, fetele Harlemului, se întorc acasă pe străzi lăturalnice, cu patinele ascunse sub vindiacuri, cu feţele asudate, cu ochii umeziţi de beţia vitezei...

Trăsnetul s-a consumat. Întunecaţi, norii învolburaţi ai Harlemului tăinuiesc, în gangurile şi cotloanele murdare ale cartierului negru, alt trăsnet.

Patinatoarele negre, fete între 13 şi 15 ani, au asaltat magistrada New Yorkului în ziua lui Columb, sărbătoarea care marchează, prin defilările pompoase ale majorettelor albe, aniversarea unei descoperiri... Harlemul a vrut să amintească din nou Americii că, din echipajul escadrei lui Cristofor Columb, n-a făcut parte nici un... yankeu. În schimb, omul care a zărit cel dintîi pămîntul Lumii Noi a fost Pedro Alonso Nino, matroz negru,

conducătorul uneia din caravelele de sub pavilionul Spaniei. Echipajele lui Columb erau compuse în bună parte din oameni de culoare. Negrii au fost primii care, cunoscînd tainele junglei și arta investigației în locuri sălbatice, au făcut cea dintîi incursiune în pădurile San-Salvadorului, deschizîndu-le albilor drumul spre cucerirea noului continent. Dar, printr-o crudă ironie a soartei, pe pămîntul descoperit și explorat de strămoșii lor, negrii au devenit curînd sclavii omului alb. Nu le-au ușurat cu nimic soarta faptul că ei călcaseră de mult pe teritoriul de azi al Lumii Noi în momentul cînd, la țărmul Americii septentrionale, a ancorat corabia „Floare de mai", de pe bordul căreia au debarcat primii colonizatori englezi, cei 101 părinți pelegrini, din osul cărora se afirmă că s-ar trage rasa celor mai puri americani. Cu un an înaintea sosirii lor, adică prin 1619, fusese descărcată în Virginia prima partidă de „fildeș negru" pentru America de Nord, cărată din Africa, în lanțuri.

*
* *

...Și Alex Haley povestește : „Pentru mine, toată istoria asta părea o nebunie... După îndelungi căutări — aveam să cercetez registrele de bord a peste o mie de ambarcațiuni — am descoperit corabia «Lord Ligonier», care fusese armată aici, în Statele Unite. Era prima ei cursă sub comanda unui căpitan care se chema Thomas Davies. Pornise cu o încărcătură de rom pentru Anglia. Acolo, s-a echipat cu lanțuri, cu cătușe, cu tot ce îi trebuia ca să transporte sclavi și, la 15 mai 1766, a ridicat ancora plecînd spre Africa. Zece luni a rămas în Gambia. Timp îndelungat, dar concurența era mare. Nu mai puțin de douăzeci de corăbii își căutau încărcătura. În cele din urmă, la 5 iulie 1767, «Lord Ligonier» a pornit înapoi cu 3 265 colți de elefant, 3 700 livre de ceară de albine, 800 livre de bumbac brut, 32 uncii de aur și.. 140 de africani. A ajuns la Annapollis, în Maryland, la 29 septembrie. Îi mai rămăseseră 98 de sclavi din 140, ceea ce reprezenta un procentaj «normal» al mortalității. Trebuie spus că, dacă pierderile în sclavi erau mari, ele nu erau mai puțin grele în rîndul

echipajelor. «Lord Ligonier» plecase cu 36 de marinari, la întoarcere mai erau doar 18. Sclavii au fost vînduţi în săptămîna ce a urmat debarcării. Am dat de urma lor într-un număr al ziarului «Virginia Gazette» din chiar ziua licitaţiei. De obicei, agenţii maritimi anunţau în ziare că, la data cutare, corabia cutare are de vînzare o «încărcătură». Afacerea odată încheiată, locul sclavilor a fost luat de alte butoaie de rom şi, după traversarea oceanului, corabia îşi arunca ancora în Anglia ca să-şi vîndă ivoriul, bumbacul şi ceara..“

Aparent, o poveste banală. Nimic senzaţional, nimic deosebit. Din 1619, pînă în 1767, trecuseră 148 de ani. Nouă ani mai tîrziu avea să fie declarată independenţa Statelor Unite. Mii de corăbii transportaseră sclavi negri din Africa şi pînă la „Lord Ligonier“, şi alte mii aveau s-o facă şi după el, deşi, încă din 1803, o hotărîre federală interzisese comerţul cu sclavi — acesta continuînd în clandestinitate —, iar 50 de ani de la această dată Lincoln avea să proclame emanciparea negrilor şi desfiinţarea sclavajului.

Povestea asta au „văzut-o“ însă mulţi dintre dumneavoastră. Este povestea „sălbaticului“ de „nedresat“ Cinta Kintae, sau Kunta Kinte, răpit la 16 ani de pe coasta occidentală a Africii şi dus în lanţuri în America.

Şi Haley continuă : „Am reuşit să dau de genealogia Jacksonilor urcînd pînă în anul 1707. Documentarea era exactă, făcută cu toată seriozitatea. M-am dus să fac cercetări la cea mai înaltă autoritate în materie de genealogie, irlandezul Gerald Slevin. Mi-am descoperit chiar şi o rudă africană. Apoi, s-a petrecut un lucru extraordinar. Ţineam o conferinţă în Indianola, statul Yowa. Cînd am terminat-o, cîţiva dintre auditori au rămas să mă felicite. La un moment dat, printre ei am văzut un bărbat cam de înălţimea mea, blond, cu ochi albaştri. Ne-am întins mîinile să ni le strîngem şi omul a început să vorbească. Ceva în timbrul vocii lui nu mi se părea normal. «Nu ştiu cum să încep ceea ce aş vrea să vă spun» — mi-a zis el. «Despre ce este vorba ?» Îl chema Waller Weigner. A început să-mi povestească. L-am întrebat dacă nu glumeşte. Se dovedea că familia lui avea un arbore genealogic precizat de-a lungul a şapte generaţii. Era sigur, după ce mă ascultase, că John

Waller, omul care l-a cumpărat pe strămoșul meu african, era stră-străbunicul din partea mamei celui care-mi vorbea. Ne-am împrietenit și, adeseori, am discutat cu el despre ceea ce ar fi putut însemna întîlnirea noastră dacă ea s-ar fi produs exact cu 200 de ani în urmă. Cinta Kintae fusese debarcat în septembrie 1767. Cunoștința noastră avea loc în octombrie 1967... Bineînțeles, n-am reușit să descopăr fiecare detaliu din viața tînărului Cinta, care se născuse în 1750, într-un sat din Africa. Am studiat însă foarte profund modul de viață și cultura micilor sate africane din cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. N-am vrut să scriu doar istoria unei familii, ci o saga a poporului african transbordat cu forța în America... Cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît îmi dau seama de forța moștenirii mele culturale, care constituie dominanta comună a tuturor alor mei. Fiecare dintre noi își poate descoperi un strămoș undeva, într-un sat din Africa occidentală, care, vîndut în America, a lucrat pe o plantație, a avut copii sclavi, iar aceștia la rîndul lor... Fiecare a luptat, de la războiul de secesiune încoace, pentru emanciparea sa și alor săi. Povestea unuia descrie epopeea tuturor. În plus, cartea mea se adresează lumii întregi, deoarece istoria a fost scrisă, mai întotdeauna, de învingători. Tocmai de aceea ea apare de cele mai multe ori falsă, lăsînd o imagine eronată asupra trecutului. Am dorit ca munca mea de un deceniu să fie cinstită, iar scrisul meu să corespundă adevărului atît de emoționant. Am trăit îndelung cu acel Cinta Kintae capturat la 16 ani. Mi-am început cartea la San Francisco. Dar nu mergea. Nu reușeam să demarez. Și deodată am înțeles : cum aș fi putut scrie povestea unei încărcături de sclavi, stînd instalat confortabil într-un apartament cu mochetă, cu ferestrele larg deschise spre golful San Franciscoului ?... Am luat primul avion spre Africa. Ajuns acolo, m-am interesat care era prima navă gata să plece direct spre America ? Am găsit una, aparținînd liniilor Farell, care urma să-și ridice ancora de la Monrovia. Abia îmbarcat, i-am destăinuit comandantului intențiile mele. Acesta m-a lăsat să cobor în cala navei, unde puteam rămîne cît doream, chiar și în timpul nopții. Acolo, jos, era frig și întuneric. Dormeam pe cîteva scînduri de lemn. Toate nopțile. Comparat cu condițiile de

călătorie ale lui Cinta Kintae drumul meu era un lux, dar mi-a fost deajuns ca să-mi dau seama de multe lucruri, şi să-mi pot imagina ce a trebuit să suporte el în cala sordidă a lui «Lord Ligonier»... Cred că experienţa aceasta m-a ajutat să înţeleg destule, deşi Cinta a rămas la bord două luni, de la 5 iulie la 29 septembrie 1767. Eu n-am stat acolo decît zece zile şi, cînd am debarcat, eram sfîrşit...“

Cartea lui Haley, *Roots (Rădăcini)* a devenit bestseller. Lumea descrisă de el a intrat în legendă. Iar America adoră legendele...

Chiar şi acelea în care sînt pomenite trei iniţiale: „K. K. K.“ — Ku Klux Klan. Oculta şi sîngeroasa societate ce se născuse din coşmar, din neputinţă, din „curajul“ celor ce nu îşi puteau tăinui frica în faţa forţei şi a talentului negrilor americani. Strămoşii lui Haley au cunoscut-o pe propria lor piele. El însă nu, deşi a fost ameninţat de „Imperiul Invizibil“ cu pedeapsa „cuvenită“ pentru „caricaturizarea“ virtuţilor „străbune“. Dar nu mai era Klanul cu cagule ţuguiate şi cu cruci pe anterie. Ci altul.

Părea că nebunia trecuse, că America ieşise din tenebre, că pe pămîntul ei nu mai era loc pentru cruci aprinse şi pentru legea lui Linch. Că, cel puţin odată cu „era Kennedy“, negrii puteau răsufla uşuraţi. Dar teribila organizaţie n-a depus armele. Doar şi le-a schimbat. S-a modernizat. S-a computerizat. Şi-a modificat mobilurile, dar nu şi năravurile. Interzis oficial, Ku Klux Klanul continuă să acţioneze în clandestinitate.

*
* *

În 1973, Klanul a lansat — prin intermediul ziaristului Ron Laytner, invitat cu aprobarea „Marelui Mag Imperial“, George Shelton, să participe la unele ceremonii, pe care apoi să le facă cunoscute lumii, sub prestare de jurămînt că nu va divulga decît ceea ce i se va permite — un mesaj privind cea mai nouă orientare a „programului“ său de acţiune. Laytner, căruia i s-a îngăduit să dezvăluie numele şi adresele cîtorva fruntaşi ai „Imperiului Invizibil“, cu excepţia membrilor poliţiei oficiale adepţi şi militanţi ai Klanului, a adus la cunoştinţă prin paginile

revistei „Constelation", că obiectivului principal al mișcării, ajunsă la aproximativ 100.000 de membri, i s-a adăugat scopul nedisimulat al luptei cu... ...comunismul intern și internațional. „Noul val" apărut în Klan decreta că, pentru America, nu există un pericol mai mare decît „conspirația comunistă mondială", drept care s-au pus bazele secției K.B.I. — „Klan Bureau of Intelligence" — cu misiunea spionării tuturor militanților de stînga și a partizanilor activi ai integraționismului.

„Problema neagră" devenea astfel, într-un anumit fel, secundară, pe primul plan ivindu-se tot ceea ce se dovedea „subversiv" nu numai în cadrul luptei integraționiste, ci în toate domeniile de activitate în care stînga americană începea să-și dovedească eficacitatea. Pentru a o anihila, „Imperiul Invizibil" își propune să pătrundă în toate organizațiile suspectate a avea orientări de stînga, să-i terorizeze pe militanți și să-i reducă la tăcere prin aceleași procedee — eșuate, dealtfel — prin care a încercat să înăbușe mișcarea oamenilor de culoare pentru cucerirea drepturilor lor cetățenești, economice și sociale. Așa că, noii inamici — de genul „Students for a Democratic Society" — au fost puși pe lista neagră a „Imperiului", trasîndu-se Cavalerilor Albi, Klanurilor Unite ale Americii, și chiar celor din „Original Knights of the Ku Klux Klan", sarcina de a trece imediat la acțiune.

Cei mai ardenți militanți ai Klanului au fost recrutați din rîndurile tinerilor rasiști cu orientări de extremă dreapta, ca Louis Bearn Junior, decorat pentru „eroismul" său în Vietnam cu „Distinguished Flying Cross", și care i s-a înfățișat lui Ron Laytner cu întregul său harnașament de „cavaler al cruciadei anticomuniste" — crucea albă cu o picătură de sînge în mijloc, insigna sudiștilor care au luptat în războiul de secesiune pentru separarea de statele nordice și pentru păstrarea sclavajului, lentițele decorațiilor primite în Vietnam, plus trei pistoale automate. „Port întotdeauna mai multe arme cu mine, i-a declarat Louis Bearn Jr. lui Ron Laytner. Mai am una la ușa casei, alta în dormitor și alta în mașină, o carabină semiautomată «M1», capabilă să scuipe 30 de gloanțe, concepută pentru lupta la mică distanță..." În palmaresul acțiunilor sale, doar mici „bravuri" : participarea la cîteva

raiduri de pedepsire, la „plasticarea" postului liberal de radio „Pacifica", intrarea cu mașina într-o manifestație studențească pentru apărarea drepturilor negrilor, dar asta a fost „involuntar", deoarece ulterior s-a putut constata că frînele „Willys"-ului său erau defecte. Cînd și-a descoperit vocația de „cruciat", a încercat mai întîi să pactizeze cu neonaziștii din John Birch Society, apoi cu extremiștii din organizația Minutemen și cu cei din Council of Citizen's, preocupați în exclusivitate de lupta cu integraționiștii. În cele din urmă a aderat la ceea ce mai rămăsese din vechiul Ku Klux Klan, „ultimul bastion al luptei contra metisării rasei americane de către comuniști", singura organizație care i s-a părut de reală anvergură, cu tradiții, ritualuri, costumație de rigoare și degetul mereu pe trăgaci. Un caricatural imperiu al groazei, cu filiale puternice în Michigan și Ohio, cu sucursale prezente în 48 de state și cu discipoli în cîteva țări în care, slavă Domnului, se mai trăiește cu frica de Cel-de-Sus. Dintre țintele de predilecție ale acestui „ultim bastion" nu lipsesc damnatele „semne ale Anticristului", emblemele Organizației Națiunilor Unite, ale mișcărilor pacifiste, ale asociațiilor antirasiste și antisegreționiste. Ba nici F.B.I.-ul, în rîndurile căruia, în ultimii ani, au fost recrutați numeroși agenți de culoare, nu scapă de furia „bastionului", fiind supranumit Federal Bureau of Integration. Așa încît nu mai miră pe nimeni faptul că, la intrarea în localul primăriei din Notasulga, Alabama, se poate citi următorul afiș : „Domnii ziariști, fotoreporteri și funcționarii Ministerului Justiției, precum și domnii de la F.B.I. sînt informați că prezența lor în această clădire este pe cît de inutilă, pe atît de indezirabilă."

Ce le-a stîrnit oare atît de vehementa inimiciție tocmai față de unele dintre cele mai respectabile instituții ale statului ? Numai faptul că F.B.I.-ul s-a amestecat în afacerea Mack Charles Paker din Poplarville, Mississippi, un negru răpit de Ku Klux Klan din închisoarea judecătoriei locale unde aștepta să fie pus sub acuzație pentru violarea nedovedită a unei tinere albe, și înecat în Pearl River ? Oare numai pentru că F.B.I.-ul s-a ambiționat să-i descopere pe asasinii Violettei Liuzzo, din Detroit, militantă albă care manifestase în favoarea integrării ne-

grilor, drept care a fost ciuruită de gloanțe, pe autostradă, dintr-o mașină care o depășea, avînd la bordul ei patru indivizi mascați ? Ei bine, i-au descoperit pe criminali, și ce au făcut cu asta ? Collie Leroy Wilkins, unul dintre „eroii“ de pe autostradă, se fălea cu isprava lui în fața unui juriu compus numai din albi : „Ah, tăicuțule ! Am ras-o ! Curva e acum țeapănă, în infern !“ Asasinul, care s-a recunoscut culpabil, nu numai că n-a fost pus pe scaunul electric, dar, la puțin timp după proces, a fost văzut liber, povestindu-și, prin localuri „only for whites“, vitejia. În schimb, agentul federal care se introdusese în Klan pentru a-l demasca a trebuit să dispară, aruncat cine știe în ce colț al Americii, sub nume de împrumut și cu o biografie complet schimbată, spre a putea să scape de răzbunarea „Imperiului Invizibil“. De fiecare dată cînd F.B.I.-ul s-a amestecat în treburile Klanului, lucrurile n-au ieșit bine pentru investigatori. Trei albi, care au cerut în Neshoba înscrierea unor candidați negri pe listele electorale, au fost arestați de șeriful local sub pretextul... depășirii vitezei legale, apoi au dispărut fără urmă. Federalii le-au descoperit cadavrele după aproape șase luni, îngropate sub un dig, pe șoseaua 21, la sud-est de Philadelphia. Klanul „lucrase“ cu complicitatea șerifului. Autorii erau membri ai organizației „Cavalerii albi“, oameni care se declarau „patrioți americani sută la sută, creștini convinși să respecte cu religiozitate instituțiile țării“.

*
* *

„Colosal ! se auzi atunci vocea omului mascat, cu fața ascunsă de capișonul țuguiat al Ku Klux Klanului. Asta-i primul strop de apă pe care l-am băut de cînd am fost ucis la Shiloh !“

Băuse o vadră plină ochi. Porția unui cal însetat. O vadră întreagă. Ceruse unui negru apă, și cînd acesta i-a adus o cană, a refuzat-o, arătîndu-i spre vadră... I-a adus-o. Omul mascat a ridicat-o cu ambele mîini, i-a vîrît marginea sub cagulă și a înghițit toată apa, pe nerăsuflate, pînă la ultima picătură. Apoi și-a șters gura cu poala capișonului și a rîgîit cu o plăcere sinistră. Bietul

negru, văzîndu-l golind vadra dintr-o sorbire şi auzindu-l că nu mai băuse un strop de apă de cînd fusese ucis la Shiloh, a rupt-o la fugă îngrozit, tremurînd din toate mădularele.

Întîmplări din acestea, ba încă şi mai bizare, s-au mai văzut. În oraşul Pulaski, în timpul unui marş al Klanului, un negru, care privea uluit cavalerii în anterie lungi în macabra lor procesiune, ce părea fără sfîrşit, l-a văzut pe unul dintre oamenii mascaţi coborînd de pe cal şi apropiindu-se de el. „Ţine-mi puţin calul !" i-a zis acesta întinzîndu-i căpăstrul. Negrul l-a ascultat. Atunci, omul mascat şi-a dus mîinile la cap şi, scoţîndu-şi-l de pe umeri i l-a întins negrului : „Ţine-mi şi asta !" Negrul a privit îngrozit spre capul din mîinile albului, ai cărui ochi îl priveau prin găurile cagulei cu o expresie cruntă. Speriat de moarte, a început să dîrdîie ca varga. Cînd, din pieptul călăreţului fără cap s-a auzit un hohot cavernos şi un zdrăngănit de fiare hodorogite, negrul s-a prăbuşit în ţărînă.

Pe străzile Tuscalosei, oraşul care găzduieşte celebra Universitate Alabama, au apărut în perioada „copilăriei" Ku Klux Klanului, adică imediat după războiul de secesiune, afişe cu următorul conţinut :

KU KLUX
Talpa Infernului, Bîrlogul Satanei
Umbra Oroarei, Sepulcra Spectrală
Cartierul General al Nemuritorului Şef al Ku Klux Klanului
Lună Sinistră. Lună Sîngeroasă. Noapte Neagră. Ora Ultimă.

Ordin General Nr. 3

Fraternitate Îndoliată ! Eroi Asasinaţi !

Împrăştiaţi în patru zări tina însîngerată care vă acoperă !

Identificaţi-vă bine inamicii ! Loviţi cu lancea înroşită în foc ! Daţi-i lui Charon de lucru !

Reculegeţi-vă, duşmani ! Cerul se va întuneca ! O Stea solitară va contempla fapte înfricoşătoare. Bufniţa nopţii va ţipa recviemul Cadavrelor Spectrale !

Avertizăm ! Avertizăm ! Avertizăm !

Marele Cyclop e furios ! Ciracii lui îi dau raportul !

Scalpele şi Cnuturi !
Smoală şi Fulgi !
Infern şi Furie !
Răzbunare ! Răzbunare ! Răzbunare !
Răilor ! Albi, negri, galbeni, pocăiţi-vă !
A sunat ceasul. Fiţi gata. Viaţa e scurtă !
J.H.S.Y.W. !
Spectre ! Spectre ! Spectre !
Iată-vă fiertura făcută din iad distilat, mestecată cu trăsnetele cerului şi îndulcită cu fierea duşmanilor !
Totul va merge ca pe roate !

Prin ordinul Marelui Blufustin
K.K.K.

Mai înainte de a vă povesti cum a apărut Ku Klux Klanul, să explicăm misterul cu vadra de apă băută pe nerăsuflate şi istoria cavalerului fără cap. Toate acestea nu erau decît nişte nevinovate „jocuri de societate" ale unor „tineri furioşi" de acum mai bine de o sută de ani, care, vrînd să iasă din plictisul instaurat după războiul de secesiune, s-au gîndit să ticluiască şi să înscenneze nişte micuţe farse, cu nobilul scop de a se mai amuza oleacă vîrînd groaza în oamenii de culoare. Cel cu vadra, profitînd de cagula ţuguiată care-i atîrna pînă peste piept şi de anteriul tras peste haine, îşi vîrîse pe dedesubt un burduf în care a putut deşerta toată apa. Celălalt îşi pusese peste isteţul său cap nedetaşabil, acoperit de anteriu, un cap de cauciuc vîrît sub glugă, pe care şi l-a desprins pe de umeri şi l-a întins negrului înfricoşat : „Habar n-ai cît mă doare, de cînd mi-a fost tăiat la Sanah !" Cam asta era, deocamdată, regia înscenărilor cu Spectre ! Spectre ! Spectre !

Văzînd însă spaima prin care treceau credulii „negroes" abia eliberaţi de sub sclavie, ori de cîte ori li se făceau astfel de paşnice farse, şugubeţii tineri din Pulaski, odrasle ale unor onorabili latifundiari care nu se împăcau nici în ruptul capului cu emanciparea negrilor, şi-au zis că ar fi mai nimerit să se organizeze într-un club închis şi, pentru ca numele lui să sune cît mai înfricoşător, amintind onomatopeic zgomotul făcut de încărcarea unei arme de foc, i-au zis Ku Klux (de la

grecescul „cuclos", adică „cerc") şi Klan (de la termenul scoţian indicînd un grup familial). Şi pentru ca cercul lor „familial" să aibă o carte de vizită cît mai impresionantă, teribilii lui alcătuitori şi-au luat supranume cutremurătoare : Un Frank McCord, avocat din Pulaski, s-a uns Mare Cyclop ; un John Kennedy a fost făcut Mare Mag ; un James Crowe — Mare Turc ; doi discipoli de-ai lor, Calvin Jones şi John Lester, au devenit Ulii ai Nopţii... Crowe a avut ideea deghizării tuturor, şi pentru că n-au găsit nimic mai acătării la îndemînă, şi-au croit din perdele anterie lungi, iar pentru a nu fi recunoscuţi, şi-au acoperit capetele cu glugi ţuguiate, lăsînd doar pentru ochi două găuri rotunde. Crucea aprinsă, ritualurile tenebroase, jurămintele sacre, gloanţele, sîngele şi funiile de spînzurat au venit mai tîrziu. Acestea zise şi făcute, şugubeţii din Pulaski au pus la cale o defilare de intimidare, care să vîre fiorii în negri, aş că, în chiar sărbătoreasca zi de 4 iulie 1867, au încălecat pe cai mascaţi şi s-au înşiruit pe străzile oraşului, mărşăluind într-un monom al muţeniei sacerdotale, cu manevrele comandate prin fluierături de ţignal. Într-o tăcere de moarte, în pas de îngropăciune, ei au străbătut centrul oraşului în dublu sens, încrucişîndu-se pe străzile lăturalnice şi revenind la nesfîrşit în locul macabrei defilări, lăsînd astfel senzaţia că numărul de călăreţi mascaţi era nesfîrşit.

Efectul a fost copleşitor. Deşi nu erau decît vreo patru sute, ziarele au numărat peste trei mii. Cei ce „muriseră" pe fronturile războiului de secesiune au băut nenumărate vedre de apă, iar cîţiva cavaleri au defilat ţinîndu-şi capetele la subţioară. Spre hazul albilor, negrii înfricoşaţi fugeau mîncînd pămîntul...

Mascarada s-a dovedit deosebit de eficientă pentru atingerea nobilului ţel propus. „Negroteii" tremurau vargă, gata să se vîre în gaură de şarpe, doar să nu mai dea ochi cu acei fantomatici, spectrali cavaleri, alcătuiţi din piese detaşabile, cu caii lor mascaţi, pogorîţi de pe lumea cealaltă pentru a li se vîrî lor în pat, să vadă cît de albă era pielea femeii cu care se însuraseră, pentru a-i biciui dacă au votat cu radicalii, pentru a-i spînzura fără judecată după fiecare viol, după fiecare jaf, indife-

rent dacă vreunul de-al lor fusese sau nu autorul fărădelegilor.

Cam aşa a început „distracţia“. Curînd, însă, Ku Klux Klanul a trecut printr-o severă înregimentare, constituindu-se după canoanele unei armate secrete a rasiştilor, pusă sub comanda lui Nathan Bedford Forrest, fost traficant de sclavi în Memphis, ofiţer de cavalerie în armata sudistă, om care avea faima de a-şi fi văzut ucişi, sub el, în războiul civil, cincisprezece cai, fiind autorul unei celebre formule de atac, menită să asigure victoria escadroanelor sale : „Totul este să ajungi primul, în număr cît mai mare !“

De-acum el era primul în fruntea detaşamentelor de mascaţi care organizau „vizite“ pe la casele negrilor recalcitranţi, ale dascălilor albi din şcolile pentru negri, ale tuturor celor ce militau pentru integrare rasială. În urma acestor „vizite“, rămînea în cel mai bun caz un om biciuit la sînge, atunci cînd represaliile nu erau febrile şi totale.

Pentru organizarea clanurilor în toate statele sudice, Forrest a elaborat un ordin tip de constituire, prin care arăta ţelurile Ku Klux Klanului, definind schema lui organizatorică. „Demnitarii prezentului Ordin sînt : un Mare Vrăjitor al Imperiului (adică el), un Mare Dragon al Regatului (adică şeful ciracilor lui din fiecare stat), ajutat de opt Hydre ; un Mare Titan al Dominionului, ajutat de opt Furii ; un Mare Uriaş cu patru Gobelini ; un mare Cyclop al Cavernei cu doi Ulii de Noapte ; un Mare Turc, un Mare Şah, o Mare Sentinelă“... În privinţa chestionarului supus candidaţilor, acesta se limita la cîteva întrebări privind originea sanguină, starea socială, faptele de arme în războiul civil, plus alte trei întrebări esenţiale : „1. V-aţi opus principiilor partidului radical (cel ce susţinea la vremea aceea integrarea rasială) şi ale Ligii loialităţii ? 2. V-aţi opus egalităţii politice şi sociale pentru negri ? 3. Sînteţi în favoarea guvernării acestei ţări de către albi ?“

Haosul de după războiul civil facilita în statele sudice, rasiste, sadismul cel mai primitiv. Dezlănţuirea patimilor, a furiei înveninate, provocată de eşecurile militare din timpul războiului, setea reglementării conturilor, dar,

mai ales, represiunile sîngeroase, individuale sau colective, asupra oamenilor de culoare, care se „pretindeau" liberi și egali cu albii, au stîrnit reacția forțelor de ordine și, în cîteva rînduri, prima oară chiar sub Forrest, Ku Klux Klanul a trebuit să-și anunțe dizolvarea. Dar sămînța răului prinsese adînc, și, abia eradicată într-un stat, teribila organizație apărea cu și mai multă virulență într-altul, așa că, practic, Ku Klux Klanul n-a încetat să existe timp de o sută zece ani, semănînd istoria țării cu mii de cadavre, cruci însîngerate, spînzurați, biciuiți, izgoniți și dezrădăcinați. Timp îndelung, cîtă vreme a domnit legea lui Linch, el a constituit armata de șoc a campaniilor electorale antirasiste și a raidurilor de pedepsire a integraționiștilor.

Orașele se delimitau printr-o linie a raselor, „negrii murdari" trebuind să locuiască în ghetouri insalubre, strict hotărnicite și, dacă s-ar fi putut, fără școli, fără biserici, fără spitale. Chiar dacă toate acestea nu s-au putut face întocmai după sacrele idealuri ale sudiștilor, căsătoriile mixte, metisajul au rămas principala obsesie a membrilor Ku Klux Klanului, uniți în conclavuri mai puțin operetistice decît cele din minunatele vremi de altădată, dar nu mai puțin eficiente. După ei, amestecul de sînge constituie cea mai periculoasă cale pe care ar apuca-o America. Pasămite, în cincisprezece ani de metisaj, națiunea s-ar transforma radical, și nimic n-ar putea s-o mai salveze. Căci americanii albi sînt mult mai americani decît toți ceilalți, dacă nu chiar singurii americani adevărați.

*
* *

Ar fi însă absurd să ne închipuim că în spatele fiecărui negru american stă cîte un „klansman" la pîndă, și că tuturor ghetourilor din marile orașe ale Statelor Unite le dă tîrcoale Ku Klux Klanul cu crucile lui aprinse. În ceea ce mă privește, mărturisesc că nu i-am văzut pe distinșii membri ai Klanului decît în filme și fotografii. Doar nu degeaba organizația lor se cheamă „Imperiul Invizibil" !

Cert este că, dacă acesta ar fi singurul adversar al negrilor, lucrurile s-ar rezolva relativ simplu. Sfidarea lansată de negrii americani, acel „rasism contra rasism“, care nu s-a soldat pînă acum decît tot printr-un lanț de eșecuri, n-a adus stării lucrurilor soluția rîvnită. Desigur — așa cum afirmă Arthur Lewis, profesor la Universitatea Princeton — se poate ajunge ca o minoritate anume să-și consolideze forțele autoimpunîndu-și o segregație temporală și limitată. În America, toate minoritățile au trecut prin acest stadiu. „Din afară — spune profesorul — Statele Unite sînt considerate ca un «creuzet al națiunilor», dar deocamdată, ele reprezintă mai mult un atelier în care un mare număr de grupuri etnice lucrează împreună fără să fuzioneze. Între orele 7 și 17, zilnic, toate aceste grupuri se amestecă în centrele urbane, în bănci, în uzine, în marile magazine și în universități. Dar, după ora 17, fiecare se retrage în cartierul său, unde își duce propria sa viață socială, își are școlile sale, magazinele sale, doctorii săi, bucuriile sale. Așa se face că, polonezii și italienii, deși deopotrivă albi și catolici, nu contractează decît extrem de rar căsătorii între ei. Unii susțin că această segregație voluntară nu constituie decît o fază temporară, și că orice grup etnic, de cum începe să se adapteze modului de viață american, tinde să se dizolve, așa cum a fost cazul germanilor sau al scandinavilor, și cum este în prezent cazul irlandezilor și al evreilor.“ De ce atunci lucrul acesta nu se petrece și cu cei de culoare ? Doar vîrsta lor pe continent este mai mult decît respectabilă, ca să nu mai vorbim de amerindienii care s-au aflat aici cu sute, și poate cu mii de ani înaintea sosirii primilor „viitori“ americani ! Ori modul de viață respectiv este cu totul neasimilabil de către ei, ori termenul nu indică exact cauzele incompatibilității, ale intoleranței și ale segregației. Din contră, văzînd aportul negrilor la cultura, artele și la sportul american, am putea afirma fără teamă de greșeală că tocmai „stilul de viață american“ a fost marcat de multipla lor contribuție spirituală. În plus, de cele mai multe ori, se poate constata că un negru care a reușit să depășească mentalitatea de ghetou, care a putut să studieze cucerindu-și o înaltă calificare nu este mai puțin „american“ decît oricare dintre ame-

ricanii albi. Dovada — printre alţii — ne-au făcut-o cîţiva mari actori negri de cinema, iar unul dintre aceştia — Sidney Poitier — a reuşit să întruchipeze întotdeauna pe ecran imaginea americanului de omenie, a omului altruist, generos, profund în judecată şi determinat în hotărîri, lăsîndu-ne de fiecare dată convingerea că nu în culoarea epidermei stau adevăratele virtuţi, ci în sufletul omului. Tot profesorul Arhur Lewis are curajul să afirme : „În America, ghetouri propriu-zise nu există. Îndeobşte este numită ghetou o zonă în care membrii unui grup etnic sînt constrînşi să-şi ducă viaţa nepermiţîndu-li-se a-l părăsi fără o autorizaţie specială, dacă nu vor să calce legea, aşa cum este cazul în sistemul Apartheid din Africa de Sud. În Statele Unite membrii unui grup au putut fi obligaţi de împrejurări să se fixeze într-un cartier anume, dar, teoretic, posibilitatea de a se muta oriunde vor există fără restricţii.“

E adevărat. Perfect adevărat. Deci doar negrii sînt de vină că se încăpăţînează să rămînă în mizeria Harlemului, aşa cum sînt de vină indienii care, „teoretic“, s-ar putea duce oriunde le pofteşte inima, dar nu vor nici în ruptul capului să-şi părăsească rezervaţiile în care au venit de bună voie şi nesiliţi de nimeni ! Atunci de ce atîta tapaj ? Onest, profesorul Lewis recunoaşte, admiţînd că o segregaţie poate exista pe plan social, dar că, în viaţa economică, ea devine „integrare“ : „Pe plan economic — scrie domnia sa — problema fundamentală nu se situează în cadrul cartierelor, ci ea constă în faptul că, în exterior, negrii sînt limitaţi la eşaloanele inferioare ale folosirii forţei de muncă.“ Dixit. Şi mai departe : „În marile societăţi şi în diversele organisme americane, instruirea este aceea care permite accesul la posturile înalte (doar ea ? n.n.). Savanţii, inginerii, avocaţii, administratorii finanţelor, consilierii prezidenţiali sînt toţi recrutaţi dintre posesorii de diplome universitare... Este deci absolut indispensabil ca afro-americanii să pătrundă în universităţi de renume, dacă vor să realizeze obiectivele mai ambiţioase ale strategiei lor economice. Dar din punct de vedere economic, tocmai categoria eşalonului de mijloc din ierarhia profesiilor este aceea care se cere cucerită în primul rînd de ei, adică serviciile de muncitori speciali-

zaţi, de maiştri, de şefi de birouri, folosind mai bine posibilităţile pe care li le oferă învăţarea meseriilor, şcolile secundare şi colegiile tehnice. Ce pot oferi în plus universităţile albe faţă de cele ale negrilor ? Ştampila cerută de cei ce recrutează cadrele destinate ocupării posturilor înalte din marile întreprinderi şi din diversele organisme care cuprind majoritatea afacerilor ţării. Dacă se consideră nepotrivit ca tinerii de culoare să fie pregătiţi în vederea acordării unor mai mari responsabilităţi în administraţie, în diplomaţie etc., atunci este inutil ca aceştia să mai fie trimişi la studii în cele mai bune universităţi albe. Dacă se doreşte ca formarea lor să corespundă doar muncii în cartierele negre (profesorul Lewis evită folosirea termenului „ghetou“ (şi am văzut de ce, n.n.), atunci este mai bine să fie trimişi la universităţile negre (oricum, avem peste 100, n.a.), care cunosc mai bine decît Yale, Princeton sau Dartmouth problemele mediilor negre.“ Dixit !

Şi totuşi, în termenul strict al legii nu există universităţi „albe“ şi universităţi „negre“, ci unele frecventate cu precădere de studenţi albi (cele mai bune, cele care se bucură de reputaţie internaţională), şi altele unde numărul studenţilor negri este predominant (cu taxele mai reduse, cu profesori mai puţin celebri, multe fiind subvenţionate de state sau de fundaţiile culturale). Dar mulţi tineri negri absolvă cu strălucire universităţile „albe“, unde nu le este prea uşor să pătrundă, fie şi datorită faptului că, de-a lungul generaţiilor, populaţiei de culoare i s-a inculcat cu îndărătnicie un sentiment de inferioritate, de frustrare, de umilinţă. Că lucrul acesta nu este justificat ca regulă, o atestă tocmai reuşita celor ce au perseverat. Alex Haley, pe care l-am citat mai înainte, Paul Robeson, Martin Luther King Jr, Angela Davis — în a cărei capacitate intelectuală Herbert Marcuse vedea o mare promisiune — au fost diplomaţi ai unor universităţi americane de renume. Deviza care le-a călăuzit inteligenţa a constat în convingerea că negrii, ca minoritate, trebuie ca, în toate posturile de conducere la care acced, în faţa concurenţei zdrobitoare a albilor, să adopte singura cale posibilă pentru cîştigarea competiţiei : depăşirea „rivalilor“ prin cunoş-

ținte de specialitate, prin pregătire, prin curajul abordării temelor celor mai dificile, chiar autodepășirea — ca o condiție sine qua non a dobîndirii autorității rîvnite.

* * *

Transcriu mai jos o predică, rostită cîndva, în Harlem, la Malcom X, liderul mișcării „Black Muslim“ fondată de Elijah (Poole) Muhammad : „Ținem să vă mulțumim vouă, fraților și surorilor noastre, că ați binevoit să veniți și să petreceți această după-amiază de duminică împreună cu noi. Nu vom încerca să vă schimbăm convingerile. Nu vă rugăm decît să ne ascultați și să reflectați asupra celor auzite. După cît se pare, dumneavoastră sînteți cu toții creștini, nu-i așa ?“ Toți cei prezenți au răspuns în cor : „Yes, amen !“ Oratorul a arătat atunci spre o icoană în care era zugrăvit Isus Cristos : „Credem că nu greșim afirmînd că toți cei ce îl venerează pe acest om sînt considerați de el ca adoratorii și slujitorii lui, nu-i așa ? V-ați gîndit însă vreodată, cît de straniu este faptul că vă închinați în fiecare seară, în fiecare duminică unui om care nu are nici măcar o aparență exterioară asemănătoare cu a noastră ? Din punct de vedere istoric s-a dovedit că, în epoca respectivă și în acea parte a lumii unde acest om a trăit, nu existau oameni blonzi cu ochi albaștri... Luați metroul pînă la Central Park. Priviți în jurul vostru, acolo unde trăiesc frații voștri creștini cu ochi albaștri și părul blond. Uitați-vă unde i-a lăsat Isus să trăiască. Apoi, dacă mai aveți puțin timp, duceți-vă și priviți uzinele, birourile, magazinele pe care el, fratele vostru, le-a dat albilor. Gîndiți-vă la asta seara, înainte de a îngenunchia și a vă ruga. Dacă el vă vede, așa cum îi vede pe toți, cum se face că lor le-a dat totul, și vouă nimic ? Vă mulțumesc !“

Cine a fost Malcom X ? Contemporan cu „Panterele negre“ și cu apostolul „nonviolenței“ Martin Luther King Jr., Malcom n-a vrut să poarte aripi de heruvim, ci a predicat organizarea sub sabia proorocului. King lupta cu surîsul și cu eficiența persuasiunii. Atunci cînd King a declarat boicotarea folosirii autobuzelor de către negri, în statul Alabama, cerînd ca nici un negru să nu mai folo-

sească mijloacele de transport în comun pînă cînd nu avea să fie abolită segregaţia din autobuze, cîştigul lui de cauză a fost indiscutabil. Societăţile de autobuze îşi trăgeau profiturile îndeosebi din transportarea pasagerilor de culoare, cărora le rezervau locuri discriminatorii, numai pe băncile din spate sau în picioare. Fără readucerea acestora, în condiţiile impuse de ei, falimentul apărea iminent. Societăţile au fost nevoite să cedeze şi, la presiunile lor, administraţia Alabamei a decretat abolirea segregaţionismului în mijloacele de transport în comun. În faţa unei probleme similare atitudinea lui Malcom X ar fi fost alta : „Urcaţi-vă în autobuz şi aşezaţi-vă unde vă place ! Dacă se leagă de voi vîrîţi-le biletul sub nas şi arătaţi-le că aţi plătit exact ca ei şi că, trăind într-un stat care se pretinde democratic, aveţi dreptul să staţi unde vă convine. Dacă vor să vă coboare cu forţa, chemaţi-ne pe noi !“ Şi Malcom X, şi Martin Luther King au fost consideraţi de negri „lideri-umbrelă“. Amîndoi au terminat la fel : împuşcaţi. Timpul lor a trecut.

Tatăl lui Malcom murise în timpul unei încăierări rasiste. Mama lui a rămas cu şapte copii, cel mai mic dintre ei fiind Malcom, elev silitor care se situa întotdeauna în fruntea clasei. „Într-o zi — povesteşte Haley, biograful lui Malcom —, dirigintele clasei i-a chemat pe fiecare dintre elevi ca să le vorbească despre viitorul lor. Malcom i-a spus că el vrea să se facă avocat. Profesorul i-a spus că ţine la el, că îl consideră unul dintre cei mai buni elevi ai săi, dar că a vrea să devină avocat este o ambiţie ridiculă pentru un negru, şi întrucît copilul i se părea deosebit de îndemînatic, i-a propus să se facă cismar. «Vezi bine cîtă simpatie îţi acordă albii, ei ţin la tine şi îţi vor da de lucru». Malcom n-a reacţionat pe loc, dar aflînd ce sfaturi le-a dat dirigintele celorlalţi colegi ai săi, albi, cît de încurajator a fost cu aceştia pentru a le stimula ambiţiile, s-a revoltat. Nu considera nimic degradant în meseria de cismar, dar el vroia să se facă avocat. Avea toată capacitatea intelectuală. Atunci s-a produs revelaţia sa asupra soartei de negru. A plecat la sora lui, în Roxbury, unde a descoperit viaţa de ghetou. Stupefiante, prostituţie, primele şterpeleli, apoi furturi organizate. A venit în Harlem. Şi mai rău. La 21 de ani, vîrsta la care îşi pro-

pusese să ajungă avocat, a fost arestat şi condamnat la zece ani închisoare. Mai inteligent, mai dotat decît cei de o vîrstă dublă ca a lui, a fost poreclit Satana. Şi chiar făcea pe Satana. Acolo, singurul lucru pe care l-a putut studia a fost un dicţionar, pe care l-a copiat de la prima pînă la ultima filă. Cîte una pe zi. Cuvînt cu cuvînt, el descoperea o lume nebănuită. Specialiştii mi-au spus mai tîrziu că aceasta era una dintre cele mai bune metode pentru eliminarea golurilor provocate de ignoranţă... La ieşirea din închisoare l-a căutat pe militantul negru islamist, Dr. Elijah Muhammad, căruia i-a devenit nu numai discipol, ci şi propagator, bătrînul fondator al lui „Black Muslim" văzînd în el posibilul său continuator... Spiritul ironic, sarcastic, caustic pe care îl demonstra Malcom era sfredelitor. Toţi ceilalţi, inclusiv fiul lui Muhammad, îl pizmuiau. Malcom X intrase în mişcare în 1955. După numai un an se afla în avanscena ei. În 1964, datorită unei afirmaţii cu privire la asasinarea lui John Fitzgerald Kennedy, declarînd în public că acesta a recoltat ceea ce semănase, a fost exclus din mişcare. La puţin timp, în 1965, a fost asasinat. Avea 40 de ani, dar reuşise să se impună în conştiinţa Americii..."

Cine l-a ucis pe Malcom X ?

Nimeni nu ştie. Nici Haley. Nimeni în afara asasinilor. Unii au afirmat că autorii ar fi fost chiar cei din „Black Muslim". Însuşi Elijah Muhammad considera că cineva care părăseşte o organizaţie cu membrii atît de numeroşi şi de fanatici, nu poate împiedica pe vreunul sau pe mai mulţi dintre ei, să comită ceea ce ei socot drept un „act justiţiar". Alţii pun asasinarea lui Malcom X pe seama unui organism guvernamental. Argumentul este servit de faptul că el ameninţase că va cere ca America să compare în faţa Organizaţiei Naţiunilor Unite sub acuzaţia de rasism, ceea ce ar fi putut să pună Statele Unite într-o situaţie extrem de dificilă. „Este clar — comentează Haley — că oricărei persoane care face astfel de declaraţii i se poate întîmpla oricînd ceva..." Mai există o bănuială cu privire la autorii asasinatului, filiera americană a drogurilor. Cu puţin înainte de a fi împuşcat, Malcom X a anunţat că viitoarea etapă a luptei sale va consta în suprimarea traficului de stupefiante în Harlem, loc unde se

desface cea mai mare parte a drogurilor vîndute la New York. Şi, ca să arate că nu glumea, a ridiculizat Bureau of Narcotics din F.B.I. şi a închis una din pieţele cele mai mari pentru traficanţi.

Întrebat de Pierre Salinger care crede că va fi, în ochii istoricilor anilor '50, impactul lui Malcom X asupra mişcărilor revoluţionare ale negrilor, Alex Haley răspunde : „Mulţi oameni simpli îl consideră pe Malcom un sfînt. Sînt convins că, alături de Martin Luther King, el va rămîne unul din marile simboluri ale timpului său. Era verbul. Dinamizatorul tineretului. Şi asta nu se uită !"

Numele adevărat al lui Malcom X a fost Malcom Little. Şi-a zis „X" pentru a se identifica cu oricine. Un X. Un negru american din atîtea milioane. Idealul lui a fost acelaşi cu al lui King, poate ceva mai radical. Nu visa doar o „cină cea de taină" a împăcării, ci schimbarea sistemului economic şi social din America. Avea o teribilă forţă magnetică, o elocinţă fără cusur, o ţinută aleasă. Dar îi lipsea o ideologie clară. Schimbînd un dumnezeu cu altul, nu poţi schimba mare lucru într-o ţară care are în cerul de deasupra ei 256 de dumnezei, mai mulţi decît Olimpul Greciei antice. În ceea ce mă priveşte, l-am simţit mai aproape de inima mea pe Martin Luther King, despre care am scris în primul volum din *Spectacolul lumii*. Ceva s-a întîmplat, în răstimpul scurs de la moartea lor, cu memoria acestor doi militanţi de culoare. Unul a cîştigat în proporţii — King —, celălalt a pierdut. Malcom X descindea din stirpea robespierrenilor, King din cea a lui Gandhi. Primul nu se cultivase decît cu un dicţionar, celălalt absolvise Universitatea din Boston. Timpul i-a unit, totodată, distanţîndu-i. Mai presus de toate i-au unit idealurile comune şi moartea la fel de tragică a amîndorura.

Cu cîteva zile înainte de a fi asasinat, comparînd mişcarea lui cu cea a lui Martin Luther King, spusese : „In atmosfera care domneşte acum în America, nu pot să nu mă întreb care dintre aceşti doi extremişti va fi primul ucis : «violentul» Malcom sau «nonviolentul» King ?"

Răspunsul, pentru el, a venit în 1965.

Pentru Martin Luther King, acelaşi răspuns a venit trei ani mai tîrziu, în 1968.

Asasinarea lui Martin Luther King, comisă, bineînțeles, de un dezaxat idealist cu mania vedetismului paranoic, și nu de un complot al crimei organizate, ferească Sfîntul ! — doar este bine știut că așa ceva nu există decît în filme ca *Principiul dominoului, Conversația* sau *Corporația Paralax*, cu subiecte fără nici o legătură cu realitatea și, în care, orice asemănări cu situații și persoane reale nu sînt decît cu totul și cu totul întîmplătoare — s-a produs exact în momentul cînd pastorul baptist pregătea organizarea unui mare marș al oamenilor de culoare spre Washington. Trebuia să fie o amplă demonstrație pașnică, fără furii dezlănțuite, fără excese, care să permită etalarea deschisă a principalelor probleme ale populației discriminate, ca și a propunerilor privind căile de rezolvare a acestora. Era acțiunea la care liderul nonviolenței reușise să ralieze toate organizațiile de luptă pentru drepturile negrilor, de la cele extremiste pînă la comitetele de solidaritate constituite de albii antisegregaționiști. Înainte de a fi ucis, King lăsase să se înțeleagă că dacă plănuitul marș nu avea să ducă la votarea unor reforme și credite pentru remedierea situației, el va înceta să mai predice nonviolența drept principala cale de luptă a negrilor, chiar dacă aceasta venea în contradicție cu convingerile sale intime.

Proverbul „cine seamănă vînt culege furtună" există și la americani. Absolut identic, atît în formulare, cît și în conținut. Marele lider la acea vreme, considerat și de albi, și de negri o reală capacitate, om socotit în stare să-și atingă țelul propus, a fost asasinat.

Cu un an înaintea uciderii lui, în 1967, Statele Unite fuseseră zguduite de cele mai puternice tulburări rasiale de la războiul de secesiune și pînă atunci. Ca în urma tuturor marilor drame, capabile să cutremure conștiința națiunii, președintele Lyndon Johnson a instituit o comisie de cercetare, prezidată de astă dată de guvernatorul statului Illinois, Otto Kerner, avîndu-l vicepreședinte pe John Vliet Lindsay, primarul New Yorkului, iar printre membrii — cîțiva senatori, purtători de cuvînt ai poliției, reprezentanți ai industriei, ai cercurilor de afaceri, ai

sindicatelor — și pe negrul Roy Wilkins, din partea Asociației naționale pentru promovarea oamenilor de culoare (N.A.A.C.P.). Raportul : Trei sute de mii de cuvinte, cifre, grafice, bilanțuri, procente, mărturii, depoziții și, peste toate, imperativul „trebuie !", sau forma optativă a acestuia, insinuîndu-se ca o recomandare sine qua non tuturor soluțiilor : „Ar trebui !" Date seci, fapte nude, aride, incontestabile. Reproduc cîteva dintre ele ca atare :

La 11 iunie, la Tampa, în Florida în urma unei spargeri, un polițist alb ucide un tînăr negru de 19 ani. Două ore mai tîrziu, sub o ploaie tropicală, cincizeci de negri se îmbulzesc în fața postului de poliție ; o piatră sparge un geam, și încăierarea începe. O oră mai tîrziu, mașinile poliției nu mai circulă, stîlpii de telegraf sînt doborîți, firele electrice care cad scurtcircuitează în noapte, poliția deschide focul împotriva oricărui negru înarmat sau, pur și simplu, împotriva oricărui om care fuge. Tulburările vor dura două zile...

La 12 iunie, la Cincinnati, unde discriminarea rasială bîntuie în rîndul muncitorilor calificați (numai 2 la sută dintre șoferii de camioane sînt negri), legile cu privire la vagabondaj dau loc la răfuieli din partea poliției. Cîțiva tineri negri se adună, opresc camioanele și îi dau jos pe șoferii albi. Un negru de la N.A.A.C.P. vrea să facă pe mediatorul. În timp ce el negociază, un sergent de poliție intervine ca într-o răfuială. Lovește. La ora 19 izbucnesc primele incendii. **La 19,30, răzmerița e totală**, rapidă, confuzia generală...

La 17 iunie, în Atlanta, statul Georgia, poliția arestează un tînăr negru pentru un delict minor. Două sute de negri se adună, apoi trei sute. Sînt invocate vechile probleme, absența unei piscine, lipsa de acces la spațiile verzi, canalizarea din ghetou care se înfundă la fiecare ploaie, slaba reprezentare a negrilor în consiliul municipal. Tocmai Atlanta este orașul unde Ku Klux Klanul are cel mai mare număr de aderenți, și acolo, Comitetul de coordonare a studenților nonviolenți (S.N.C.C.), prezidat de Stokely Carmichael, și-a instalat cartierul general. Carmichael își face apariția și ia cuvîntul : dacă mașinile poliției nu se retrag, vor avea loc tulburări. Arestat, Carmichael este eliberat a doua zi, pe cauțiune. Între

timp, poliția s-a dezlănțuit, simțindu-se agresată de copiii negri, care încep să arunce cu pietre. Agenții trag în aer, lansează petarde, împușcă la întîmplare. Nu mai sînt niște tulburări, ci o adevărată represiune...

La Newark tulburările încep în noaptea de 20 iunie. Ghetoul se află în centrul orașului. Doisprezece la sută din negri sînt șomeri, patruzeci la sută din copii trăiesc în familii despărțite. Tensiune, delicte, furturi. La 12 iulie o patrulă a poliției arestează un șofer negru. Mulțimea se strînge. O delegație a cetățenilor de culoare cere să vorbească cu omul care fusese arestat cu numai două ore în urmă. Acesta este de nerecunoscut, avînd urgentă nevoie de un medic care să-l vindece de urmările brutalităților polițiste. Mulțimea s-a strîns buluc, se aruncă cu „cocteiluri Molotov", cu pietre, o mașină este oprită, răsturnată, incendiată. Garda națională sosește și deschide focul. Se trage din ambele tabere.

La Detroit nu mai este vorba de izbucniri ce pot fi izolate, ci de tulburări îndelungate, deosebit de dure : un război civil în adevăratul sens al cuvîntului. Există precedente, în 1943 și 1966. O criminalitate în creștere — la care contribuie și moravurile unor polițiști corupți — șomaj, parazitism, toxicomanie. O tînără negresă este arestată, forțată să se dezbrace, un polițist o fotografiază goală (cu un Polaroid), în timp ce altul încearcă să o siluiască. Urmele negativului, găsite în coșul de gunoi, au permis înaintarea cazului autorităților. Acestea consideră faptul „insignifiant" și nu iau măsuri împotriva făptașilor. Furia se dezlănțuie. Izbucnesc incendii, pompierii intră în acțiune, dar bandele de incendiatori îi atacă. Garda națională își face apariția și trage la întîmplare. Pompierii trag, la rîndul lor, către locurile de unde se împușcă, rănindu-i sau ucigîndu-i pe cei veniți să-i protejeze. Sînt aduse trupele de asalt. Din cei 44 de morți, 33 sînt negri. Poliția are la activul ei 22 de victime, garda 12, pompierii 7, „autorii" dezordinii... 3.

Dar pacea a revenit...

În cartea sa *Kansnien,* scriitorul american William Bradford Huie povestește cum s-au petrecut lucrurile în 1965, într-un canton din Akota, statul Alabama, pe vremea guvernatorului George Wallace. Cincisprezece mii de

suflete în tot cantonul, dintre care, aproape o treime, negri. O stare de spirit intolerantă, transmisă de albi din generație în generație și ajunsă la faza ei explozivă. O singură obsesie : Să plece negrii ! Oriunde, în Nord, la New York, în Chicago sau la Detroit. Mulți tineri o și fac, atunci de ce să mai rămînă acolo bătrînii, sămînța răului, cu „balabustele" lor, care nu sînt odată pentru totdeauna stîrpite ? Dar bătrînii vor să moară acolo unde s-au născut, „parazitînd", trăind din asistența socială, în cocioabe ca vai de lume. Cea mai simplă soluție pare și cea mai eficientă : să li se dărîme coșmeliile. Lucru pentru care sînt mobilizate toate tractoarele și buldozerele din canton. Dar un nenorocit de invalid de război, alb, Breck Stancill, care și-a lăsat piciorul în luptele din Japonia, încearcă să ia apărarea comunității negre, pledînd în favoarea acestora și pentru dreptul lor de a rămîne pe pămînturile ce le aparțin. Atunci își face apariția Ku Klux Klanul. Majoritatea notabililor din localitate sînt membrii lui : și șeriful, și președintele băncii locale, și pastorul baptist. Constituiți în comandouri de acțiune, Klansmenii trec la atac. Deși ei nu constituie decît o minoritate „elitaristă", știu bine că pot conta pe pasivitatea concetățenilor lor albi, care nu le vor pune bețe în roate. Un tînăr negru, Willie, ar fi violat o femeie albă — veșnicul viol ! — și klansmenii au hotărît să-l scoată cu forța din arest și să-l împuște undeva, într-o pădure. „Cu aerul scîrbit al stăpînului care se vede obligat să-și ucidă cîinele pentru că i-a furat un cîrnat, Vernon — unul dintre klansmenii locali — și-a înălțat pușca de calibrul 12 și a descărcat în Willie trei cartușe de vînătoare, cu încărcătura dublă", scrie William Brendford Huie. Dar pedeapsa pare prea ușoară. Dintre pentru dinte, viol pentru viol. Și atunci, noaptea, zdrahonii din pașnicul orășel, ațîțați de alcool, dau buzna în cartierul negru și se „răzbună". O noapte sîngeroasă, o noapte de coșmar, o noapte de groază. Tot ce se petrece în Akota se desfășoară sub oblăduirea nopții. Ca și cînd întreaga țară ar traversa o noapte sumbră, sinistră, rea, din care nu se mai poate smulge. O noapte neagră ca pielea negrilor, luminată de crucile aprinse...

Breck Stancill, invalidul cu un singur picior, al cărui bunic fusese spînzurat în timpul războiului de secesiune pentru că se ridicase împotriva sclavajului, pune mîna pe armă. Știa bine că, amestecîndu-se în treburile Klanului, își risca viața. Dar nu mai putea sta deoparte. Dezvăluind în fața anchetatorilor F.B.I.-ului cine erau adevărații autori ai fărădelegilor din Akota, el își semna condamnarea la moarte. Pentru aceasta, pentru credința lui în dreptate, în imanența unei justiții ce nu se mai poate împăca la nesfîrșit cu injustiția, Stancill va fi doborît. Tot noaptea, tot de către Klansmenii „ultragiați".

Povestea pare desprinsă dintr-un film de groază. Dar ea este adevărată, ca atîtea alte „povești" din „epopeea" care stă la baza dilemei americane. Justițiarul este, ca întotdeauna, un alb. Negrul nu poate fi decît un răzbunător, și chiar atunci cînd gestul lui poate fi justificat, el se comite în afara legii. Albul e cel cu legea, el e cel cu dreptatea, el va fi cel chemat să readucă ordinea în propria casă, făcînd să triumfe justiția. Chiar dacă pentru asta va trebui să plătească prețul suprem, binemeritînd de la posteritate.

Din fericire, astfel de incidente nu se țin decît arareori lanț. Timpul cere răgazuri și, după fiecare izbucnire rasistă, se așterne acalmia. O acalmie nelipsită de tensiune, în care se înmagazinează forța unor noi explozii. Deoarece remediul n-a fost încă descoperit. Timpul de relativă acalmie, care a urmat pe „frontul negru" pînă în primăvara lui 1980, a creat iluzia împăcării. Administrația federală a recomandat statelor o mai prudentă abordare a problemelor populației de culoare, căutînd să impună forme de integrare ceva mai eficiente decît cele folosite pînă în anii șaptezeci. Multe state, îndeosebi cele nordice, au hotărît ca, măcar în instituțiile publice, proporția locurilor de muncă să fie stabilită în mod echitabil între albi și negri. Poliția, serviciile vamale, instituțiile de învățămînt subvenționate de stat s-au supus recomandărilor.

Dar iată că, din „cer senin", în mai 1980, au izbucnit violențele rasiale de la Miami, în orașul acela de vis, unde totul părea făcut de natură și înnobilat de om pentru ca viața să fie viață. Trăsnetul a țîșnit spărgînd apa-

renta armonie instalată în „Perla Floridei“. Tribunalul local, luînd în dezbatere cazul unui tînăr negru, motociclist, ucis în bătaie de patru poliţişti albi, pentru delictul de a fi călcat o regulă de circulaţie, i-a scos pe acuzaţi „faţă curată“, acordîndu-le circumstanţe atenuante deoarece, pasămite, cei patru s-ar fi aflat în „legitimă apărare“, drept care i-a absolvit de orice pedeapsă, achitîndu-i. Revolta stîrnită de nedreapta sentinţă în sînul populaţiei de culoare a izbucnit spontan. La cererea reprezentanţilor acesteia de a se revizui sentinţa dată în procesul transformat într-o adevărată mascaradă judiciară, tribunalul a răspuns că hotărîrea lui este definitivă şi inatacabilă. Ceea ce a urmat a făcut ca America să se cutremure de oroare : 23 de morţi, sute de răniţi, pagube de peste o sută de milioane de dolari. Şapte mii de puşcaşi marini din trupele federale abia au putut potoli lucrurile, după ce transformaseră Miamiul într-un oraş asediat. „Împăcarea“ s-a dovedit a nu fi altceva decît o amînare „sine die“ a unor noi izbucniri rasiale.

...Şi lista a rămas deschisă.

Demografii americani afirmă că, pînă în 1990, negrii vor constitui majoritatea populaţiei în cel puţin douăsprezece mari oraşe ale Statelor Unite. Ei sînt deja majoritari în Washington, în Newark şi în New Jersey. La Detroit, Baltimore, Cleveland şi Saint Louis ei formează mai mult de o treime din populaţie. În Oakland, Chicago, Philadelphia şi Cincinnati, ei constituie mai bine de un sfert din populaţia urbană. Şi rîndurile lor se îngroaşă tot mai mult cu cei veniţi din Sud.

„Cu o astfel de perspectivă — îmi spunea eruditul publicist Alvin Tofler, autorul celebrei lucrări *Şocul viitorului* — marile metropole americane se trezesc în faţa unei situaţii ce nu le apare cîtuşi de puţin de invidiat. Imensa populaţie de culoare, îndelung ţinută la periferia vieţii sociale şi economice, slab instruită, insuficient pregătită, manifestînd o atitudine vindicativă pe care şi-o justifică cu aplomb istoric — ceea ce multora le apare drept impertinenţă —, va trebui să-şi găsească locul cuvenit în existenţa americană. Ceea ce nu este deloc uşor. Întregul sistem este bazat pe eficienţă, şi multora le vine mai uşor să suporte ajutoarele de paupertate pen-

tru negri decît să le dea pe mînă gestiuni importante sau instalaţii costisitoare. Este drept, în rîndurile populaţiei de culoare proliferează delincvenţa, parazitismul, violenţa, toxicomania, dar cine se face cu adevărat culpabil de această stare de lucruri ? Într-o oarecare măsură, tot eficienţa, în sensul negativ al cuvîntului. Mulţi dintre liderii protestatari ai mişcărilor revendicative nu văd soluţionarea situaţiei decît prin acţiuni extreme, ceea ce nu întotdeauna s-a dovedit a fi calea cea mai bună pentru rezolvarea problemelor cu care se confruntă populaţia de culoare. Măsurile lucide însă nu mai pot întîrzia. Pentru asta, e nevoie de inteligenţă şi de cooperare între părţile interesate, de dezrădăcinarea ultimelor sechele ale rasismului din sufletul albului american. Altă ieşire nu există !"

Dar ce spun liderii populaţiei de culoare ?

Stokely Carmichael scrie în *Black Power* : „Prin rasismul ei instituţional, subtil, ţara noastră şi-a creat propriile ei condiţii sociale. Ea nu face decît să le perpetueze atunci cînd încearcă să arunce oprobriul asupra celor ce caută să le schimbe cu ajutorul mijloacelor pe care le au la dispoziţie. Căci trebuie să înţelegem clar : pînă acum n-a existat nici un program serios menit să schimbe condiţiile de privaţiuni şi opresiune existente în ghetouri ! Acesta este chibritul care va aprinde dinamita : stupiditatea responsabililor, anacronismul instituţiilor, incapacitatea de a privi lucrurile în faţă şi, mai ales, teama de a inova. Administraţia va face tot ce-i stă în putinţă pentru a pune la punct metodele de reprimare a tulburărilor, dar prin asta nu va cîştiga decît ceva timp. America albilor poate să continue să cheltuiască milioane încercînd să transplanteze, în vacanţele de vară, pe adolescenţii negri de pe străzile unde aceştia vagabondează, prin ferme frumoase şi verzi. Ea poate să continue să planteze piscine prefabricate şi să construiască în grabă terenuri de joacă ! Există un punct sub care temperatura unui ghetou nu poate să coboare. Este grotesc să se creadă că astfel de măsuri temporare pot să potolească pe termen lung furia unui popor oprimat. Şi, în ziua cînd dinamita va sări în aer, discursurile pioase şi apelurile la răbdare nu îşi vor mai găsi locul. Este inutil să se mai acuze

«agitatorii dinafară», «influența comunistă» sau partizanii lui *Black Power*. Această dinamită a fost pusă de rasismul albilor, și numai indiferența lor, ca și scîrba de a redeveni drepți îi vor pune foc !“

Realitățile, fie că sînt oglindite de Raportul Kerner, de cartea lui Whitney Young *A fi egal*, sau de fulminanta *Black Power*, rămîn incontestabile. Un alb trăiește în medie cu șase ani mai mult decît un negru american. El beneficiază de asigurări mai substanțiale, de subsidii și ajutoare de șomaj corecte, în vreme ce un negru, pentru a-și pune cît de cît familia la adăpost, făcînd-o să beneficieze de ajutorul de paupertate, trebuie să și-o părăsească, altfel, ai lui nu pot conta pe mila societății. Pe ansamblul Statelor, numai doi la sută din numărul medicilor sînt negri, ceea ce face ca, într-o regiune „segregată“, ca Mississippi, să revină un doctor la 18.500 de locuitori !

*
* *

Harlemul, acest ghetou pentru un milion de negri, constituie una dintre cele mai caracteristice particularități ale New Yorkului. Splendidul oraș care deschide spre Atlantic uluitoarea baterie de zgîrie-nori, înălțată pe locul unde, cîndva, demult, în vremea nașterii metropolei, se afla bateria tunurilor de coastă puse să apere Manhattanul, se sfîrșește lamentabil într-o gigantică periferie de slumsuri — case de raport din cărămidă netencuită — căzute în decrepitudine și paragină. Nu este o mahala în sensul balcanic al cuvîntului, ci un vast cartier cu străzile la fel de riguros aliniate, ca în restul Manhattanului, cu clădiri de cîteva etaje, construite pentru o populație de chiriași cu venituri modeste, în care sărăcimea neagră s-a instalat treptat, făcîndu-i pe albi să se retragă în alte părți ale orașului. Curînd, au ajuns să monopolizeze întregul cartier, „harlemizînd“ zonele limitrofe și coborînd tot mai mult spre strada 100.

În fața expansiunii negre, exodul citadinilor albi a căpătat proporții de masă. Între 1960 și 1970, populația albă a New Yorkului a scăzut cu 9 la sută. Cea neagră a crescut în același răstimp cu... 53 la sută. În deceniul

următor fenomenul s-a acutizat şi mai mult. Un locuitor al New Yorkului, din cinci, este acum un om de culoare.

Privit de sus, de la înălţimea zborului elicopterului care face curse turistice deasupra Manhattanului, dreptunghiul ghetoului negru arată, datorită încrucişării simetrice a străzilor, ca fereastra unei imense celule zăbrelite. Harlemul acest „purgatoriu" al negrilor — cum l-a numit Egon Erwin Kisch —, primeşte la pieptul său mizer pe oricine n-are altă vină decît că s-a născut cu o piele de culoare mai închisă decît a albilor. „Visele ne-au părăsit, spun cei ce au păşit pe poarta acestui purgatoriu. În schimb, am învăţat ce înseamnă mizeria exterminatoare, omul-deşeu, cadavrele vii !" Marele scriitor american John Steinbeck, acel călător pornit să redescopere America străbătînd patruzeci de state în compania lui Charley şi a Rosinantei sale, exact în anul cînd şi eu investigam pentru prima oară Statele Unite, îmi spunea la New York : „La noi, un negru trebuie să fie de zece ori mai înzestrat, mai talentat şi mai priceput decît un alb, ca să capete o recunoaştere egală... Mă gîndesc de pe acum la lecţia de demnitate pe care ne-o dau negrii. Atunci cînd copiii copiilor lor, cetăţeni ai unei ţări din ce în ce mai puternice, vor creşte şi vor ajunge oameni, ce vor crede ei despre înaintaşii lor ? Care va fi mîndria acestor urmaşi ? Cu siguranţă, ei vor uita sau vor fi minţiţi, sau şi una şi alta..."

Pentru prima dată am intrat în Harlem într-o duminică dimineaţa. Duminica, centrul New Yorkului e pustiu şi auster ca un cimitir de lux cu cavouri monumentale, aliniate de-a lungul unor alei pe care parcă s-au consumat copioase parastase. Vîntul hărţuieşte în toate părţile hîrtii mototolite, resturi de ambalaj şi ziare vechi. În Wall Street, paznicii particulari ai băncilor, înarmaţi pînă în dinţi, dormitează. Portul a încremenit, pe liniile de autobuze circulă doar o zecime din efectiv, trei sferturi din numărul staţiilor de metrou sînt închise, ferestrele zgîrie-norilor, alteori luminate zi şi noapte, sînt oarbe ca ochii unui oraş părăsit. E singura zi cînd vacarmul încetineşte, singura zi cînd poţi întîrzia pasul pe trotuarele centrului, cînd nimeni nu se grăbeşte nicăieri, cînd hoinarul poate căsca gura în voie la orice, fără să fie împins de la spate de torentul uman, singura zi în care se poate încerca în li-

niște numărătoarea etajelor unui zgîrie-nori, sau, pînă la căderea întunericului, se poate vorbi de un Broadway pustiu și de o stradă 42 calmă. Și, totuși, într-o astfel de zi, New Yorkul e lipsit tocmai de ceea ce îi formează personalitatea. Fără tumultul lui caracteristic, fără colosala cheltuială de energie umană și materială pretutindeni prezentă în zilele de lucru, New Yorkul apare mahmur și gol, ca un oraș evacuat în preajma unui cataclism.

Chinatownul, brusc cuprins de somnolența duminicală, și-a stins dragonii de neon și, în așteptarea nopții mirifice, dormitează oriental pe străzile invadate de cenușiu. Cartierul italian e strîns în cele cîteva cinematografe de limbă natală din preajma Brooklinului, francezii stau închiși în casele de pe Eighth Avenue, spaniolii se duc la biserică, iar nemții și austriecii, îmbrăcați ca în Tirol, tăifăsuiesc sau se leagănă cîntînd în berăriile de pe strada 86.

Doar Harlemul își continuă viața la fel ca în fiecare zi. Ca în fiecare zi și, totuși, altfel. E duminică. Zi în care Harlemul se botează, își vizitează bolnavii din spitale, se căsătorește, îmbrăcîndu-și miresele în văluri albe, sau se duce la cimitirele negre din Bronx. Celelalte zile ale săptămînii sînt, totuși, altfel. De luni pînă sîmbătă, din zori și pînă noaptea tîrziu, Harlemul nu face altceva decît se scurge în jos, pe Manhattan, sau se întoarce ostenit din cele patru zări de piatră ale New Yorkului. Așa cum Hudsonul și East Riverul curg în timpul zilei în două direcții, de la izvor spre ocean sau de la ocean spre izvor — după ciudata lege a fluxului și refluxului —, fluviul negru al Harlemului se scurge în zori spre lumea zgîrie-norilor, pentru a se întoarce în ghetoul african tîrziu, după căderea serii.

Și, totuși, duminica, Harlemul e același dintotdeauna, pentru că și duminica stăpînii din orașul de jos au nevoie de slugi, pentru că și duminica în gările New Yorkului sosesc pasageri care au nevoie de hamali, e același pentru că, și duminica, la New York, albii își lustruiesc ghetele, pentru că și duminica albii mănîncă și cineva trebuie să spele vasele, pentru că și duminica negrul e negru, și munca cea mai neagră, cea mai murdară, cea care se face întotdeauna și fără de care nu se poate trăi, în orice zi și la orice oră, e destinată tot negrilor. E același pentru că și duminica în

Harlem lombardele sînt deschise — acele „Pawn broker“ unde, în spatele unei tejghele prelungite cu zăbrele pînă în tavan, stă un „taica Lazăr“ american. Aici, negrul își lasă pentru cîțiva dolari saxofonul lustruit ca o rază de soare, fracul în care și-a încercat norocul de artist, televizorul, pantofii de „step“, căruciorul copiilor, bateria de jazz, rochia înflorată a nevestei, banjoul, ceasornicul, jobenul sau trompeta cu care și-a veselit prietenii, ori a plîns la un colț de stradă.

Mai întîi, pe timpul guvernatorului olandez Stuyvesant, cînd New Yorkul se chema New Amsterdam și cînd pentru prima dată o parte a Manhattanului a fost botezată cu numele de Harlem, după orașul lalelelor din Olanda, ghetoul negru a fost situat acolo unde se află centrul metropolei, adică imediat după valul de pămînt și piatră, ridicat ca un dig în bătaia valurilor oceanului, viitorul Wall Street.

Această mică Africă, strămutată din continentul negru pe „marele drum al frigului“, s-a tîrît prin Manhattan timp de trei secole, întotdeauna împinsă la periferia metropolei. Fixarea în perimetrul de azi s-a făcut abia în secolul nostru, cînd, după atîtea exoduri forțate, negrii au început să-și implînte rădăcinile în această parte a Manhattanului. Bloc după bloc, stradă după stradă, comunitatea neagră a trecut la o ofensivă mută, pașnică, de solidarizare geografică. Așa cum strămoșii negrilor din continentul african se uneau în triburi pentru a putea rezista sălbăticiunilor din junglă, tot așa, în inima junglei newyorkeze, strănepoții foștilor sclavi s-au concentrat în acest ghetou al epidermei pigmentate. Din 1910 pînă în 1960, populația Harlemului a crescut de șapte ori. În ultimii 20 de ani s-a mai dublat o dată. Deși aici nu există nici un zgîrie-nori, densitatea populației pe metrul pătrat este de două ori mai mare decît în centrul Manhattanului. Tuberculoza face de trei ori mai multe victime decît în restul New Yorkului, iar mortalitatea infantilă atinge o cifră record pentru întreaga Americă.

Cartierul locuit cîndva de albi și-a schimbat pe nesimțite culoarea. Cetățenii „onorabili“ s-au retras din vecinătatea negrilor, cedîndu-le casele, care au intrat curînd în decrepitudine. „Fuga de negri“ a contribuabililor cu

stare aduce daune grave bugetului municipal. Cu fiecare părăsire a oraşului de către un newyorkez solvabil, municipalitatea trebuie să-şi mărească cheltuielile pentru asistenţa publică. Peste un milion de nevoiaşi trăiesc la New York din ajutorul pe paupertate. Negrii formează grosul acestora.

Oraş în oraş, Harlemul este o pseudocapitală a Americii negre în principala sucursală a capitalei Americii albe. O citadelă a mizeriei în citadela opulenţei. Splendoarea panoramei newyorkeze, orgoliul unora dintre cele mai frumoase bulevarde ale lumii, trufia zgîrie-norilor croiţi parcă pe măsura puterii ţării sfîrşesc în realitatea sordidă a străzilor din Harlem, invadate de gunoaie pestilenţiale, şi a slumsurilor leproase, pe care nimeni nu le-a reparat de cînd au fost construite. Pe ansamblul metropolei, contrastele devin frapante.

Putere şi neputinţă. Măreţie şi decădere. Sărăcie în stil american, care, totuşi, nu înseamnă sărăcia Calcuttei sau a Hong-Kongului, dar cu atît mai apăsătoare, cu atît mai deznădăjduită, cu cît ea se află la periferia energiei, a marilor capacităţi tehnice, a neîndoielnicei forţe economice şi a unor ambiţii perpetue de propăşire. O lume care nu seamănă prin nimic celei căreia, formal, îi aparţine. O lume a lîncezelii, care acumulează izbucniri explozive, o lume transformată de şomaj într-o imensă sală de aşteptare la coada fără sfîrşit a speranţei, o lume nelipsită de propriile ei contraste, în care debusolarea îşi dă mîna cu frenezia reuşitei de moment, apatia cu ritmul surprinzător al temperamentului african — tot ceea ce face sufletul „negru" capabil de cele mai contradictorii manifestări.

Exuberanţa copiilor, defilarea tulburătoarei frumuseţi a tinerelor de culoare îmbrăcate după ultimul strigăt al modei, vitalitatea tinerilor şi, totodată, heroina, cocaina, L.S.D.-ul, narcoticele care îşi aruncă impudic victimele în stradă, criminalitatea — aici se ucide de şase ori mai mult ca în restul New Yorkului, iar numărul crimelor rămase nepedepsite bate toate recordurile faţă de numărul locuitorilor raportat la delictele înregistrate — fac din Harlem o sumbră vitrină a decăderii umane. Nici un poliţist nu umblă singur, nu coboară din maşina cu sirenă fără un scop precis, şi nu uită să rămînă în permanenţă

în contact radio cu comisariatul de care aparţine. Nici un alb din „lumea bună“ nu se aventurează aici fără să fie însoţit de un „localnic“ cu autoritate în Harlem, care să-i servească drept ghid sau „acoperire“.

Şi, totuşi, Harlemul atrage irezistibil, ca un miraj. Curiozitatea omenească este mai tare ca frica. Puţinii albi care lucrează în Harlem sînt infirmieri şi profesori. Proporţia alb-negru apare cu evidenţă din statisticile şcolare : în cele cinci licee şi optsprezece şcoli elementare din Harlemul central, efectivul şcolăresc este format din 82 la sută copii negri, 16 la sută portoricani şi numai 2 la sută orientali şi... albi. Nici o şcoală superioară sau facultate, deşi Harlemul numără un sfert de milion de tineri. Cît priveşte învăţămîntul superior din Statele Unite, este ştiut că, din cele peste o mie şase sute de institute şi facultăţi care eliberează diplome, numai cincizeci sau şaizeci furnizează cadrele superioare capabile să asigure exigenţele impuse de sistem. Or, în auditoriile acestora, studenţimea de culoare constituie o infimă minoritate. Este, deci, „explicabil“ de ce, reprezentînd peste unsprezece la sută din totalul populaţiei Statelor Unite, numai doi la sută din numărul total al negrilor ocupă posturi superioare, patru la sută posturi intermediare şi douăzeci şi şapte la sută posturi subalterne. În schimb, şomajul în rîndul oamenilor de culoare este de zece ori mai mare decît în rîndul albilor. Dezideratul ca populaţia neagră să se bucure cu adevărat de drepturi egale ar implica, obligatoriu, ridicarea procentajului de funcţii din primele două categorii de posturi ocupate de negri la raportul firesc de unsprezece la sută, deci promovarea lor de pe ultimele trepte ale scării ierarhice pe trepte superioare, printr-o echilibrare a integrării sociale cu cea economică. Proces ce apare irealizabil dacă ţinem cont de observaţia sociologului american Herbert Miller, care afirmă că „un tînăr negru, care şi-a trecut examenul de capacitate, nu poate spera să obţină un post superior celui ce i se oferă unui alb, care n-a făcut nici o clasă de liceu“.

În anii de după război, mecanizarea aproape totală a plantării şi culegerii bumbacului pe marile plantaţii din statele sudice a dus la renunţarea de către fermieri a folosirii mîinii de lucru negre. Dezvoltarea industriilor din

nordul țării a continuat să atragă mîna de lucru din Sud, și peste 3.700.000 de negri s-au concentrat în statele nordice, numai între 1940 și 1966. De atunci, exodul s-a stabilizat la o cadență de aproximativ 100.000 în fiecare an, ceea ce, în cifre rotunde, reprezintă, pe total, vreo cinci milioane de transmutați, uriașă armată pentru ghetourile marilor orașe și, cu precădere, pentru Harlemul newyorkez. Speranța că muncitorii negri necalificați vor găsi aici de lucru a fost brutal anulată de automatizarea și computerizarea proceselor de producție, operațiune necompensată de eforturi din partea întreprinderilor particulare în vederea reciclării sau a calificării pentru vreo activitate utilă a imenselor rezerve de brațe de muncă ale negrilor. Deci, după cum afirma profesorul William Griffith de la Institutul de Tehnologie din Massachusetts, prima cauză a violentei sfidări din partea negrilor, adresată „establishmentului" american, este pur economică. Dar această stare nu constituie unica sursă de explozibil pentru nemulțumirile negrilor. Ei i se adaugă factori psihologici, fenomenul alienării prin dezrădăcinare și reimplantare într-un mediu ostil, generat de o ancestrală discriminare rasială, care durează de peste trei secole. Anularea speranțelor puse în „succesul" cîștigării unor reale drepturi civice și a egalității depline cetățenești între albi și negri, în toate domeniile de activitate, este provocată de inegalitatea economică ce decurge din subordonarea sistematică a oamenilor de culoare în fața calificării superioare a celorlalți.

Televiziunea le demonstrează continuu prin programele ei cum prosperă viața albilor, în vreme ce orice manifestare a negrilor pentru cauzele lor imediate este întîmpinată cu intoleranță și brutalitate, administrația căutînd să înăbușe tulburările posibile încă din fașă. Rezultatul este de cele mai multe ori invers celui scontat. Așa se face că, în numai zece zile de revolte ale negrilor, din 1969, numărul victimelor a fost mai mare în Nord decît cele înregistrate în Sud în răstimp de zece ani ! Așa se face că mînia acumulată trece din starea manifestărilor latente în violență, intoleranței răspunzîndu-i-se prin intoleranță, segregației prin segregație. Deoarece există și o segregație neagră, intolerantă, o contestare tot mai vehementă a „valorilor" stabilite, o discriminare a tot ceea

ce nu este negru și vrea să domine. Ilustrarea acestei stări de spirit este pregnant oferită de Harlem. Mizeria e suportată pentru că e neagră, șomajul e afișat ca o sfidare, drogul este acceptat ca o compensație la pierderea viselor, crima e ascunsă, respingîndu-se astfel imixtiunea albilor în clarificarea mobilurilor ei.

Dincolo de strada 110, alte legi guvernează. Disprețul de sine pentru culoarea pielii, pentru descendența „sclavagistă", pentru tentația ploconirii în fața albilor a fost înlocuită cu mîndria, cu orgoliul, cu o nouă și ostentativ abordată demnitate. Noul naționalism, „Black Power" — Puterea Neagră, clamează glorificarea originii africane, a propriei virilități, a propriei morale. Blîndul „Unchi Tom" n-ar mai îndrăzni să-și părăsească coliba și să încerce să mai înmoaie inima hainului „Unchi Sam". Africa nu e un simbol, ci o justificare. Dar ei i se adaugă indisolubil cuvîntul America. Și negrii Harlemului se consideră cu mîndrie „afro-americani". Emblema la modă — o panteră : „Black Panther". Pentru albi, o emblemă discriminatoare : „Pigs" — Porci ! Zoologia neagră refuză aici recunoașterea altor specii animale. Este tot ce a ieșit din încrucișarea elefantului cu măgarul, patrupedele-simbol de pe afișele electorale ale celor două mari partide politice, care se succed la putere.

Astăzi, linia de demarcație a Harlemului a coborît în sud, mai jos de strada 110, și a urcat spre nord dincolo de strada 155, exodul continuînd mai departe pînă la canalul Sfîntului Martin, care desparte Manhattanul de Bronx. Pe această suprafață, cîteva sute de slumsuri, în jurul cărora se zbenguie zeci de mii de copii, și milioane de muște roiesc pe un număr incalculabil de tone de gunoi pe care serviciul de salubritate al urbei amînă mereu să le ridice. Nici un parc, cu excepția a două scuaruri strînse între casele cenușii, atît de mici și de încărcate la rîndul lor de gunoaie, încît nu pot aduce o notă aparte în mizeria generală a Harlemului. Parcă te afli la mii de kilometri de citadela zgîrie-norilor, iar curățenia din Battery Park parcă ar fi situată pe altă planetă.

Cam așa arată locul care poartă exoticul nume de Harlem. Cine și l-a închipuit brodat cu palmieri, populat cu oameni îmbrăcați în stofe colorate, cîntînd blues-urile la

modă, bătînd ritmurile îndrăcite ale tropicelor prin localurile de noapte sau prin cabarete, în care izbucnește vulcanic pasiunea neagră, știe despre Harlem doar atît cît țin să-i spună agențiile de voiaj pentru turiștii străini. Cartierul negru al New Yorkului, loc rezervat acum trei decenii în seria de „senzații tari“ descrise în culori picante de ghidurile metropolei, a devenit azi o arenă de luptă politică, în care adeseori se angajează și albii antisegregaționiști, ocolită cu grijă de autobuzele cu acoperiș de sticlă brună ale agențiilor de voiaj. Numai noaptea, cînd e mai puțin vizibilă mizeria pe drept cuvînt neagră, autobuzele companiei turistice „Blue line“ își permit să facă incursiuni pe artera principală — „Broadwayul“ negru al Harlemului — strada 125. În localurile de distracție ale Harlemului, destinate exclusiv albilor, „fețele palide“ nu îndrăznesc să intre decît în grup. De astă dată se pune în funcțiune rasismul negrilor, nu mai puțin feroce decît cel al albilor.

La el acasă, Harlemul își duce propria sa viață, cînd apatică, dezabuzată, cînd colțoasă, năvalnică, clocotitoare, germinînd o uriașă forță de șoc pe care n-o dezvăluie decît în momentele cele mai crîncene. Dincolo de hotarele sale, se scurge temător, umil, tăcut, plecînd în zori, odată cu marele fluviu al muncii care slujește metropola, și întorcîndu-se noaptea, istovit, frînt de oboseală, cu prea puține ceasuri de odihnă înainte, pentru a-și mai putea recupera forțele.

Și, totuși, Harlemul e optimist, Harlemul cîntă, Harlemul rîde, Harlemul luptă. Vitalitatea care îl caracterizează se manifestă în orice : pînă și în necesitatea suspendării circulației pe unele străzi, unde hîrjoana copiilor de culoare e atît de năvalnică, încît mașinile numai cu greu mai puteau trece... Pînă și în beția vitezei cu care tinerele negrese, la o vîrstă cînd, într-o stranie irumpere, li se ivesc semnele pubertății, iau cu asalt străzile ghetoului negru sub huruitul atroce al patinelor cu rotile, așa cum le-am văzut într-o zi de „toamnă indiană“, părăsind Harlemul și țîșnind în orașul alb, spre a aminti celor de acolo cine a fost cel care a zărit primul pămîntul Americii... Nicăieri în restul Manhattanului n-am descoperit atîta sete de viață ca în mizerul Harlem !

Odată cu noaptea, Harlemul se lasă înghițit de întuneric. Văzut din elicopter, acum nu mai e decît o pată neagră în nordul Manhattanului, slab luminată de serviciul urban de electricitate, cu un singur punct scînteietor — strada 125. Dincolo de acest loc, Harlemul se duce curînd la culcare, istovit de munca de peste zi. Doar ici-colo, la colțurile străzilor mai „centrale", întîrzie grupuri de tineri, concentrîndu-și în cele din urmă scurgerea spre Broadwayul negru. Viața nocturnă a Harlemului e cu totul deosebită de aceea din timpul zilei. Imediat după miezul nopții, din ungherele cele mai întunecoase ale cartierului apare un nou Harlem. Silită în timpul zilei să calce pe vîrfuri și să vorbească scurt și în șoaptă, această Africă luată servitoare a New Yorkului izbucnește vulcanic, nestăvilit, cu tot temperamentul ei tropical. Atunci, picioarele, care în metropola zgîrie-norilor n-au călcat decît pe vîrfuri, își arată forța și flexibilitatea în dans, iar vocea sugrumată de șoaptă se descătușează năvalnic.

Ziua ignorat și disprețuit de albi, Harlemul începe să fie căutat și prețuit către miezul nopții. Dar cortegiile de limuzine luxoase staționate în lungul străzii 125 nu opresc decît în fața localurilor sigure, unde, pentru o noapte, totul le e servit albilor „fierbinte și negru". Ele nu îndrăznesc să se aventureze pe străzile întunecoase, unde geme un blues acompaniat de un contrabas făcut dintr-un bidon de tablă, în care a fost înfiptă o coadă de mătură. Strigătele acestea de junglă ce izbucnesc pe la marginea Harlemului, newyorkezul preferă să le audă în locuri sigure, adică în punctul unde Broadwayul se încrucișează cu strada 42 și unde cartierul negru își trimite seară de seară cele mai tinere progenituri, grupuri de băiețandri de 10—12 ani, care, sub orgia de neon a reclamelor colorate, uimesc trecătorii cu dansurile lor îndrăcite, acompaniate de un tam-tam sălbatic, susținut pe două cutii goale de conserve. Negrișorii aceștia care își fac scenă din patratul de lumină aruncată pe trotuar de vitrinele marilor magazine sînt, de cele mai multe ori, niște virtuozi ai bateriei și ai stepului gimnastic, dans însoțit de periculoase salturi mortale, în timpul cărora, țeasta dansatorului trece la două degete de bordura trotuarului. Atunci, în umerii costelivi, în maioul asudat, în pantalonașii de doc cenușiu, în tenișii strînși pe

laba piciorului, în fruntea cu tîmple zvîcnitoare, în degetele fragile care bat nervos tinicheaua dogită vezi o picătură din acel Harlem viguros, expansiv, strident, în care se rîde mai mult decît în tot Manhattanul şi se plînge mai mult decît în întregul New York.

Sus, în Central Harlem — pătratul dintre străzile 110 şi 135 — acest scîncet al copiilor negri coborîţi pentru cîţiva cenţi în Broadwayul alb devine un strigăt cu rezonanţe cutremurătoare. E marea tînguire a negrului de pe malurile fluviului Mississippi, acel om adus cu forţa din continentul său natal, silit sub cnut să uite cerul libertăţii, stigmatizat, schingiuit, ţinut în jug şi în întuneric. E visul frenetic al nenorociţilor din New Orleans, povestit prin vaierul trompetei sau prin răpăitul bateriei de jazz. E coşmarul fugarului din Sud, cu ochii aţintiţi spre Nordul salvator, unde nu îl aşteaptă altceva decît un alt şir de dezamăgiri.

Din tînguirea aceasta, din visul pălmaşilor de pe plantaţiile de bumbac, din coşmarul şi speranţa fugarilor din delta fluviului Mississippi, s-a născut în Harlem arta lui Jim Crow — omul asemuit cu pasărea inteligentă, cu ochii trişti şi aripi cernite, sortită să trăiască departe de celelalte păsări, dispreţuită şi urîtă de ele. Legenda lui Jim Corbul nu este altceva decît istoria milioanelor de negri americani, cărora le-au fost îndelung interzise dragostea cu albii, intrarea în vagoanele albilor, învăţămîntul în şcolile albilor, tratamentul în spitalele albilor sau rugăciunea în bisericile albilor. Lui Jim Crow i-au fost mult timp rezervate vagoane speciale pe care nimeni nu le curăţa, şcoli mai proaste pe care nimeni nu le îngrijea, spitale mai primitive şi mai slab dotate, biserici mai mizere, ghetouri sordide, cimitire segregaţioniste şi un dumnezeu mai puţin îngăduitor.

S-ar putea spune că toate acestea nu se petrec la New York, vitrina nivelului de trai şi a modului de viaţă american. Dar pînă mai anii trecuţi, unsprezece state americane considerau căsătoria dintre un negru şi o femeie albă un delict, fără a mai găsi necesar şi cuviincios să atîrne de gîtul femeilor negre inscripţia „Exclusiv pentru dragoste neagră!“ Dar, în privinţa aceasta, albul nu mai este atît de segregaţionist. În ceea ce privea raporturile lui cu ne-

greşele, n-a fost nici în trecut, şi n-are de ce să fie mai ales acum, cînd, slavă Domnului, toată lumea luptă împotriva discriminării rasiale ! Drept care, femeia negrului sau fiica acestuia nu prea au de ce să facă mofturi. Doar trăim într-o lume civilizată, şi cine este de vină că banul rămîne ochiul dracului ? Atîtea tinere negrese vor să intre în rîndul lumii, atîtea dintre ele „nu sînt în stare“ să ţină ritmul drăcesc de lucru la benzile rulante, atîtea dintre ele demonstrează că au în cifrul lor cromozomic „o dulce lenevie“, o înclinare „biologică“ spre nepăsare şi lux, atîtea ar da oricît ca să-şi depigmenteze pielea şi să-şi coafeze părul sîrmos în plete, încît, zău, ar fi păcat să nu fie „ajutate“.

Poetul de culoare Calvin Hernton îmi spunea la New York : „Bărbatul alb a simţit întotdeauna o irezistibilă atracţie faţă de epiderma neagră, şi tocmai de aceea el este veşnic obsedat de ideea că negrii n-ar dori altceva decît să se culce cu femeile lui albe. În perioada sclavajului, complexul de culpabilitate al albului sudic venea nu atît din reproşurile pe care şi le-ar fi făcut pentru raporturile sale continue şi clandestine cu negresele, ci dintr-o cumplită suspiciune : din moment ce lui îi era atît de greu să reziste atracţiei «animalice», oare soţia sau fiica sa nu erau tentate de acelaşi păcat ? Nu este mai puţin adevărat faptul că interzicerea oricăror raporturi cu femeile albe mai mult îi incita pe negri — cu toate pedepsele cumplite la care se expuneau : linşări, castrări, electrocutări —, şi nu puţini au fost gata să-şi rişte viaţa ca să cunoască o femeie albă, recurgînd, în cazuri extreme, la viol, şi astfel comiţînd un delict pentru care un alb n-a fost niciodată pedepsit. Asta făcea parte din «ordinea» nescrisă a lucrurilor, şi, adeseori, violenţele rasiste ale albilor luau forma unor atrocităţi sexuale comise nu numai asupra negreselor, dar şi asupra tinerilor de culoare. Cît priveşte femeia albă, împinsă de nevoia vitală a afirmării propriei sale independenţe — să nu uităm că şi ea era supusă discriminării prin inegalitatea dintre sexe, iar «sanctificarea» ei, izvorîtă dintr-o mitologie «imaculată», ducea la glorificarea unei societăţi «pure», dar în realitate, profund indecentă şi coruptă —, manifesta în taină aceeaşi atracţie faţă de simbolul sexual cel mai redutabil al timpu-

lui, masculul negru. Obsesia violului nu era o simplă idee grotescă, ci ea dezvăluia, și mai dezvăluie încă, într-un mod revelator, gravitatea propriei frustrări sexuale. În felul acesta, negrul a ajuns țapul ispășitor al întregului complex erotic rasist, bărbatul de culoare devenind obiectul mutilărilor prin care albii se puteau debarasa de sentimentul lor de culpabilitate. Pentru negru, în schimb, femeia albă se transforma în simbolul libertății și, deodată, al sclaviei sale, al dragostei și al urii sale. Se năștea astfel un soi de rasism inversat și, adeseori, un negru care se căsătorea, totuși, cu o femeie albă nu vedea în asta decît defularea propriului rasism...“

În oglindirea acestei realități, literatura americană, muzica și artele plastice au adoptat o atitudine de parcimonie. Doar teatrul, coregrafia și, îndeosebi, filmul au fost ceva mai generoase cu o tematică rămasă îndelung tabu. Și mai deschise integrării, făcînd oarecare tradiție în acest domeniu, au fost jazzul, artele interpretative, sportul și... pornografia... Aceasta din urmă, constituind un „business“ de două miliarde pe an, a relansat „estetica epidermică“, trecînd cu impudoare peste orice bariere, ba făcînd din exhibiționismul „bicolor“ o redutabilă piesă de rezistență în traficul cu publicații licențioase.

Cinematografia serioasă, abordînd abia prin anii ’60 erotismul alb-negru, a avut de depășit un mare handicap în atitudinea conservatoare a distribuitorilor de filme și chiar a publicului. Cînd Elisabeth Taylor și Sammy Davis Jr. au apărut împreună pentru prima dată într-un show filmat pentru televiziune, prin 1965, au provocat un adevărat scandal. Deși pe platourile de filmare ale Hollywoodului se mai văzuseră actori negri evoluînd alături de albi, filmul n-a îndrăznit mult timp să atace problema cuplului „bicolor“ și să înfățișeze dragostea, pasiunea sau măcar atracția reciprocă în maniera în care eroticul făcea acest lucru de cîteva decenii cu personaje aparținînd aceleiași rase.

Apariția simbolului feminității americane, Raquel Welch, alături de fostul campion de rugby, negrul Jim Brown, în filmul *O sută de carabine*, lansat pe ecrane în 1969 — povestea a două ființe irezistibil atrase una de cealaltă de o dragoste devoratoare, dar și de o ură indestructi-

bilă, pe fondul unei lumi răvășite de cruzimile războiului —, nu putea provoca decît „indignarea" unei bune părți a publicului spectator. Raquel, bună prietenă cu Marlon Brando și Jane Fonda — adevărați campioni ai lumii filmului în lupta cu rasismul și discriminările rasiale — își asuma astfel responsabilitatea unui act de curaj ce ar fi putut să aibă consecințe imprevizibile pentru cariera ei. Superba actriță, reprezentînd în ochii spectatorilor ei fideli încarnarea „sex-appeal"-ului la modă, strivită de îmbrățișările unui negru frumos, de o complexantă vigoare, ba încă răspunzînd dragostei acestuia cu aceeași înflăcărată pasiune, nu putea însemna în ochii fanilor ei decît desacralizarea monstrului sacru.

Sfidarea o mai încercaseră și alți cineaști, riscînd nu mai puțin. Un Elia Kazan, cu *Zidul invizibil*, deși nu arătase în filmul său nici o scenă prea „îndrăzneață", și-a atras la sfîrșitul anilor '50 oprobriul cenzurii și al distribuitorilor. În 1958, Robert Rossen, în filmul său *O insulă sub soare*, nu făcuse să arate decît o idilă relativ nevinovată între Jane Fonda și Harry Belafonte, dar asta a fost suficient pentru ca pelicula semnată de el să aștepte îndelung pînă să capete autorizația de difuzare. În *Porgy and Bess*, Preminger fusese mai prudent. Pasiunea era întruchipată de oameni de aceeași culoare, dar protagonistul care apărea atunci pe ecran avea să capete curînd dimensiunile unui star de primă mărime : Sidney Poitier. Același lucru îl făcuse Cassavetes în *Shadows* — „Umbre" —, dar asta doar în limitele lui *Hallelujah* de King Vidor. La o dragoste exotică, de tip oriental, între o americană și un șeik arab, ori între un american și o asiatică, se mai puteau închide ochii, dar a pune pe albul ecranului epiderma de abanos și sentimente „condamnabile" în drame de amor bicolor, asta părea să rămînă pentru mult timp o barieră de netrecut. Negrii trebuiau să fie lăsați la „locul" lor, adică exclusiv între ai lor, și să nu-și scoată capul prin istorii rezervate exclusiv albilor. Cu toate acestea, un Stanley Kramer îndrăznea să pună pe ecran, în 1968, *Ghici, cine vine la cină?*, film în care nu mai era vorba doar de niște pasiuni pasagere, ci de o căsătorie din dragoste, între un negru și o tînără albă. Sidney Poitier, care obținuse deja un „Oscar" pentru *Crinul sălbatic*, îi avea alături, în acest film, pe alți

doi monştri sacri ai ecranului american : Spencer Tracy şi Katharine Hepburn. Era anul cînd se desfăşura celebrul marş al negrilor spre Casa Albă — în fruntea căruia păşea un Marlon Brando — şi cînd, în Congresul american, se consuma un fapt fără precedent : alegerea primei femei de culoare în Camera Reprezentanţilor.

Odată poarta deschisă, pe ea şi-au făcut apariţia cîteva pelicule şi mai îndrăzneţe, cu toate că aşa-numitul film „intimist", sentimental sau erotic, cu poveşti de dragoste între suflete şi epiderme diferite, nu obţinea decît un sufragiu limitat în sînul spectatorilor americani, ca să nu mai vorbim de rasiştii înverderaţi care, la apariţia unui sărut „damnat", huiduiau şi aruncau cu ce le cădea sub mînă în ecran.

Raquel Welch, cu apariţia ei în filmul *O sută de carabine*, a sfărîmat însă definitiv bariera acelui atît de feroce „nu" în faţa apropierii „nepermise" dintre sexe. „Nu mai sîntem în *Coliba Unchiului Tom*, spunea celebra actriţă. O vedetă din zilele noastre trebuie să placă publicului internaţional, dînd femeii îndrăgostite o imagine umană, antirasistă. Nu cred în posibilitatea circumscrierii unui talent între graniţe, şi cu atît mai puţin în circumscrierea dragostei între graniţele rasiste... Dealtfel, ceea ce părinţii noştri considerau a fi «americanul tipic», cu prejudecăţile lui feroce şi ridicule, a devenit un soi de fosilă pe cale de dispariţie..."

Spuneam că artele americane au fost, în general, integraţioniste, şi că un artist de culoare putea să se manifeste, cu condiţia să aibă geniu. Iar geniu au avut destui. Un Ira Aldridge, neegalatul Othello, un Sam Lukas şi Dick Gregory — doi dintre marii comici americani —, Ella Fitzgerald, Mahalia Jackson, Bessie Smith, un Nat King Cole şi un Harry Belafonte printre marii cîntăreţi, Memphis Slim, Sonny Terry, Duke Elington, Lionel Hampton şi Miles Davis printre cei mai renumiţi compozitori şi interpreţi de jazz, o Josephine Baker, o Marpessa Dawn şi un Sammy Davis Jr. printre artiştii „music-hall"-ului, toţi — şi aceştia nu sînt decît cei care mi-au venit în minte —, în tentaţia depăşirii oricăror performanţe, n-au avut decît o replică : „Yes, I can !" („Da, pot !")

Şi au putut întotdeauna. L-aş adăuga în această suită pe Alex Haley, autorul romanului *Rădăcini*, după care s-a realizat ecranizarea serialului de televiziune cu acelaşi titlu. Difuzarea mondială a acestui film, în care este înfăţişată tragedia negrilor americani, mi-a creat o dublă surpriză : pe de o parte, constatarea faptului că s-a produs o adevărată conştientizare a societăţii americane cu privire la problema neagră, iar pe de altă parte, revelarea curajului de a se înfăţişa deschis sursa conflictelor atît de grave şi de îndelung nerezolvate, pentru care tocmai „establishmentul" american are să-şi facă toate reproşurile.

Marea artă a rostit întotdeauna adevărul. De aceea a rezistat.

Şi Jim Crow, captiv în colivia neagră a Harlemului, iese în forfota lui Lenox Avenue sau în localurile de pe strada 125, şi cîntă cu alean ceea ce a învăţat de la bătrîni, cîntă cu jale un blues auzit din gura lui Paul Robeson sau din trompeta lui Louis Armstrong.

Îşi cîntă sorgintea : „Soare arămiu, mare purpurie, / Ce sînteţi pentru mine / Dacă nu Africa ?"

Îşi tînguie istoria invocîndu-l pe Lincoln : în spirituaiuri guturale : „Coboară, Abraham, / Acolo, în Dixieland, / Şi spune bătrînului Jeff Davis / Să lase poporul meu să plece..."

Îşi cîntă dezamăgirea trăită după războaiele în care i s-a spus să lupte alături de albi pentru a fi egal cu ei : „Billy Boy, / De vrei să fii şi tu ca noi, / Billy Boy, / Du-te şi luptă-te-n război..."

Sau îşi cîntă neputinţa ieşirii la lumină : „Ascultaţi trompeta ce abia se aude, / Trompeta sfîntă, trompeta ciudată, / Ascultaţi trompeta liniştită, / Trompeta fermecătoare, trompeta alinătoare, trompeta inimilor... / Sînt prins în pînza ţesută noaptea de vînturi..."

*
* *

O poveste asemănătoare cu cea a lui Haley am auzit-o de la marele cîntăreţ de culoare Paul Robeson. Acesta s-a născut la Princeton, în New Jersey, în 1898. Tatăl său fusese sclav şi fugise de pe plantaţiile sudice, în Nord,

unde a avut norocul să înveţe carte şi să se facă pastor metodist într-o sectă a negrilor. Mama cîntăreţului era născută la Philadelphia, provenind dintr-o familie de negri amestecaţi cu amerindieni, dar în venele ei, datorită unui strămoş îndepărtat, curgea şi ceva sînge „alb". Stră-străbunicul ei fusese fondatorul primei societăţi de întrajutorare a negrilor denumită *Free African Society*. Robeson a fost cel de al treilea student negru din istoria de pînă la el a colegiului Furger, după care a absolvit prestigioasa Universitate Columbia. S-a consacrat studierii dreptului, vrînd să-i apere pe cei din neamul lui. Dar în aceeaşi măsură l-a pasionat studierea folclorului negru. Avea o voce cum puţine se mai auziseră, pînă la el, în America. Un timp a practicat avocatura, dar apoi s-a consacrat cu totul muzicii şi teatrului. Marea şi inegalabila lui performanţă a rămas interpretarea acelor tulburătoare „negro-spirituals", deşi nimeni n-a mai cîntat ca el „Mississippi, fluviu negru, bătrîn Mississippi..." În 1950, suspectat de convingeri de stînga — luase parte la Congresul de constituire a Consiliului Mondial al Păcii şi refuzase să se dezică de partidul comunist american —, i s-a ridicat paşaportul, nemaifiind lăsat să călătorească şi să facă turnee în străinătate. Timp de opt ani a durat această interdicţie, începută exact în perioada cînd Paul Robeson, întocmai ca Alex Haley, intenţiona să plece în Africa şi să-şi caute strămoşii. Cînd i s-a dat drumul era prea tîrziu. Nu mai cînta. Se retrăsese în casa lui din New Jersey, ros de boală şi de amărăciune. A murit în 1976, după ce, cu un an în urmă, refuzase „onoarea" de a fi sărbătorit de „patria recunoscătoare"...

Au rămas cîntecele lui pe care tineretul american abia acum le redescoperă. A mai rămas o cărticică scrisă de el în ultimii ani ai vieţii. Şi a mai rămas — în afara celor zece filme artistice de lung metraj, în care a jucat ca actor, la Hollywood —, trei bobine de peliculă de documentar intitulat *Casa în care trăiesc*. Casa lui, America, pe care a iubit-o pătimaş, deşi la temelia ei se aflau suferinţele strămoşilor săi... Totul aureolat de legendă. De o legendă tardivă, dar adevărată... Cartea lui povesteşte

despre un alt Kunta Kinte, cu o altă soartă, dar cu același numitor comun al evoluției.

Bătrînul s-a dus, dar „Old Mississippi“ curge lent și nestăvilit spre nemurire...

* * *

Pe scenele din off-Broadway, de dincolo de Great Broadway, se jucau trei piese, care abordau în moduri diferite una și aceeași temă devenită „clasică“ : problema neagră. La Cherry Lane Theatre ținea afișul *To be Young, Gifted and Black* („A fi tînăr, talentat și negru“), piesă consacrată evocării Lorrainei Hansberry, scriitoare de culoare, moartă la 35 de ani, după ce cucerise cu prima ei lucrare dramaturgică premiul criticii newyorkeze. Spectacolul era un colaj al scrierilor ei — articole, scrisori, proiecte ale unor comedii —, care înfățișau într-un climat gingaș, plin de căldură sufletească, de adîncă simțire și subtil umor, ceva ce numai în astfel de termeni pare a nu fi posibil de înfățișat : indignarea eroinei față de relațiile dintre cele două rase ce se confruntă în prima linie a actualității interne americane — negrii și albii.

La Pocket Theater, drama *Ceremonies In Dark Old Men* („Ritual pentru un bătrîn negru“), scrisă de Lonne Elder, arăta cauzele și modul cum se dezbină o familie de culoare : tatăl, un biet frizer harnic și cinstit, vrînd să scape de soarta sa tristă intră într-o încurcătură în care se compromite. Cei doi fii ai săi refuză să lucreze pentru albi și se lasă tîrîți la marginea societății. Fiica frizerului încearcă cu disperare să mai păstreze o ordine morală depășită. Un subiect de o dezarmantă simplitate, pe alocuri naiv, dar căruia Negro Ensemble Company, cu performanțele personalităților de excepție care alcătuiesc formația, i-a salvat firava tramă dramaturgică, transformînd totul într-un spectacol emoționant.

La Public Theater, o piesă de un umor corosiv : *No Place To Be Somebody* („Să nu fii nicăieri oricine“) îl aducea în avanscenă pe marele actor negru Nathan George, într-o ambianță de junglă urbană : un mic bar din West Village într-o atmosferă opresantă, un juke-box terorizant, un puber toxicoman, un actor suferind de complexul frustrației, prostituate, dezaxați și debusolați, un patron

despre un alt Kunta Kinte, cu o altă soartă, dar cu același numitor comun al evoluției.

Bătrînul s-a dus, dar „Old Mississippi“ curge lent și nestăvilit spre nemurire...

* * *

Pe scenele din off-Broadway, de dincolo de Great Broadway, se jucau trei piese, care abordau în moduri diferite una și aceeași temă devenită „clasică“ : problema neagră. La Cherry Lane Theatre ținea afișul *To be Young, Gifted and Black* („A fi tînăr, talentat și negru“), piesă consacrată evocării Lorrainei Hansberry, scriitoare de culoare, moartă la 35 de ani, după ce cucerise cu prima ei lucrare dramaturgică premiul criticii newyorkeze. Spectacolul era un colaj al scrierilor ei — articole, scrisori, proiecte ale unor comedii —, care înfățișau într-un climat gingaș, plin de căldură sufletească, de adîncă simțire și subtil umor, ceva ce numai în astfel de termeni pare a nu fi posibil de înfățișat : indignarea eroinei față de relațiile dintre cele două rase ce se confruntă în prima linie a actualității interne americane — negrii și albii.

La Pocket Theater, drama *Ceremonies In Dark Old Men* („Ritual pentru un bătrîn negru“), scrisă de Lonne Elder, arăta cauzele și modul cum se dezbină o familie de culoare : tatăl, un biet frizer harnic și cinstit, vrînd să scape de soarta sa tristă intră într-o încurcătură în care se compromite. Cei doi fii ai săi refuză să lucreze pentru albi și se lasă tîrîți la marginea societății. Fiica frizerului încearcă cu disperare să mai păstreze o ordine morală depășită. Un subiect de o dezarmantă simplitate, pe alocuri naiv, dar căruia Negro Ensemble Company, cu performanțele personalităților de excepție care alcătuiesc formația, i-a salvat firava tramă dramaturgică, transformînd totul într-un spectacol emoționant.

La Public Theater, o piesă de un umor corosiv : *No Place To Be Somebody* („Să nu fii nicăieri oricine“) îl aducea în avanscenă pe marele actor negru Nathan George, într-o ambianță de junglă urbană : un mic bar din West Village într-o atmosferă opresantă, un juke-box terorizant, un puber toxicoman, un actor suferind de complexul frustrației, prostituate, dezaxați și debusolați, un patron

proxenet care n-are alt țel mai nobil în viață decît să organizeze o „mafie“ neagră cu care să contracareze mafia albă. Insuficient structurată, dar beneficiind de dialoguri excelente și de participarea lui Nathan George, piesa lui Charles Gordon a reușit să țină afișul timp îndelungat.

Era perioada spectacolelor bicolore, cu trupe mixte, cînd se juca *Hair* („Părul“), piesă-revuistică de o virulentă tentă antirăzboinică, făcînd cultul mișcării „Hippi“, și pledînd pentru egalitatea între rase.

The Negro Caravan, cea mai prestigioasă antologie clasică a literaturii scrisă de autori de culoare, a cărei primă ediție a apărut în 1941, n-a mai revăzut lumina tiparului decît în 1969, deși ea devenise o raritate asiduu căutată de bibliofili și de cercetătorii istoriei literaturii americane. Ieșirea în prim-plan în ultimul deceniu a cîtorva scriitori negri de primă mărime a readus în centrul interesului literatura neagră. Prozatoarea Paule Marshal, după ce a repurtat un binemeritat succes cu primele ei romane *Brown Girl Brownstones (Fata tuciurie a Brownstonilor)* și *Soul Clap Hands and Sing,* a publicat *The Chosen Place. The Timeless People,* ceea ce s-ar traduce prin „Nu la timpul, ci în locul potrivit“, roman politic, în care pune problema necesității deschiderii de spirit pentru rezolvarea cu eficacitate a dilematicelor conflicte rasiste.

Cu *The Cotillon,* scriitorul negru John Oliver Killens s-a impus de la primul său roman. Dealtfel, în ultimii ani, editorii din Statele Unite au început să demonstreze o adevărată sensibilitate față de literatura așa zisă „afro-americană“, văzînd atenția de care se bucură autorii de culoare din partea cititorilor și a criticii. Revelația marilor talente de povestitori, originali, fără „filiațiuni“ care să-i ducă în mod direct la tradițiile clasicilor literaturii americane, sau la marii contemporani Hemingway, Faulkner, Steinbeck, a impus nume noi și o literatură nouă. Este „noul val negru“, în care John Oliver Killens și-a cucerit rapid un loc de frunte. Limba, verva, procedeele construcției literare de o frapantă originalitate, intriga bine susținută fac din *The Cotillon* un real best-seller. Deși tema a mai fost abordată — conștientizarea unei mulatre, Yoruba, care alternînd între albi și negri, optează pentru

proxenet care n-are alt țel mai nobil în viață decît să organizeze o „mafie“ neagră cu care să contracareze mafia albă. Insuficient structurată, dar beneficiind de dialoguri excelente și de participarea lui Nathan George, piesa lui Charles Gordon a reușit să țină afișul timp îndelungat.

Era perioada spectacolelor bicolore, cu trupe mixte, cînd se juca *Hair* („Părul“), piesă-revuistică de o virulentă tentă antirăzboinică, făcînd cultul mișcării „Hippi“, și pledînd pentru egalitatea între rase.

The Negro Caravan, cea mai prestigioasă antologie clasică a literaturii scrisă de autori de culoare, a cărei primă ediție a apărut în 1941, n-a mai revăzut lumina tiparului decît în 1969, deși ea devenise o raritate asiduu căutată de bibliofili și de cercetătorii istoriei literaturii americane. Ieșirea în prim-plan în ultimul deceniu a cîtorva scriitori negri de primă mărime a readus în centrul interesului literatura neagră. Prozatoarea Paule Marshal, după ce a repurtat un binemeritat succes cu primele ei romane *Brown Girl Brownstones (Fata tuciurie a Brownstonilor)* și *Soul Clap Hands and Sing,* a publicat *The Chosen Place. The Timeless People,* ceea ce s-ar traduce prin „Nu la timpul, ci în locul potrivit“, roman politic, în care pune problema necesității deschiderii de spirit pentru rezolvarea cu eficacitate a dilematicelor conflicte rasiste.

Cu *The Cotillon,* scriitorul negru John Oliver Killens s-a impus de la primul său roman. Dealtfel, în ultimii ani, editorii din Statele Unite au început să demonstreze o adevărată sensibilitate față de literatura așa zisă „afro-americană“, văzînd atenția de care se bucură autorii de culoare din partea cititorilor și a criticii. Revelația marilor talente de povestitori, originali, fără „filiațiuni“ care să-i ducă în mod direct la tradițiile clasicilor literaturii americane, sau la marii contemporani Hemingway, Faulkner, Steinbeck, a impus nume noi și o literatură nouă. Este „noul val negru“, în care John Oliver Killens și-a cucerit rapid un loc de frunte. Limba, verva, procedeele construcției literare de o frapantă originalitate, intriga bine susținută fac din *The Cotillon* un real best-seller. Deși tema a mai fost abordată — conștientizarea unei mulatre, Yoruba, care alternînd între albi și negri, optează pentru

apartenența psihică la universul spiritual al oamenilor de culoare —, tratarea ei este „eminamente" neagră. Limbajul personajelor lui Killens este negru, stilul negru, modul de gîndire negru. Deși sînt folosite din abundență elemente ale argoului negru, de Harlem, romanul este dominat de o limbă savuroasă, plină de colorit, aducînd în scrisul american o certă notă de originalitate a expresiei.

Același procedeu îl încearcă George Cain, într-o autobiografie romanțată, cu metafore specific „harlemiene", autorul căutînd să fie înțeles în primul rînd de ai săi, oamenii de culoare, neinteresat de mimarea literaturii albe. Stilul poetic folosit de George Cain amintește de incantațiile și de ritmul unui amplu blues și, de aceea, autorul și-a intitulat cartea *Blueschild Baby.*

Se vorbește tot mai mult despre o adevărată pleiadă de scriitori afro-americani, cei mai mulți dorind să creeze un curent scriitoricesc propriu, cu anumite caracteristici inconfundabile, dictate de rațiuni politice. Mulți dintre ei lucrează și se documentează în cartierele negre, refuzînd să umble pe căile bătute ale numelor consacrate de-a lungul timpului în literatura americană și recunoscute pe plan universal. Ceea ce caracterizează scrisul acestor autori este realismul-social. Deși mulți dintre ei folosesc mijloacele de expresie la modă, contextul în care își plasează acțiunile este în exclusivitate negru, iar fundalul social — cel caracterizat de perpetuarea sau de recrudescența rasismului. „Negroismul" apare astfel nu doar ca o sursă de adăpare a exprimării de sine, ci totodată, ca o nevoie vitală de afirmare, de scoatere în prim plan a unora dintre problemele cele mai acute cu care se confruntă universul afro-american.

*
* *

Artiștii, scriitorii nu aderă decît cu rare excepții la mișcările extremiste, preferînd apelul la rațiune și căutînd să demonstreze că răul se situează la bază, în însăși structurile sistemului și în propriile lui contradicții. Cert este că, ceea ce caracterizează Statele Unite astăzi, în

privința confruntării cu problemele interne, îndeosebi cu cele reprezentate de „nota de plată" tot mai dificil de acoperit a minorității negre, se grefează pe eforturile pentru crearea unei „societăți participative". Marile cuceriri științifice și poluarea, traficul de stupefiante, debusolarea într-un univers computerațional. Epatanta bogăție și, la atipodul ei sărăcia, delincvența majoră ori juvenilă, parazitismul social, violența. Și cele bune, și cele rele sînt paroxistice, pe măsura „erei tehnotronice", deși atît știința, cît și marele salt al tehnicii produs în anii de după cel de al doilea război mondial conțineau în ele, fie și doar la nivelul bunelor intenții, eradicarea răului. „Societatea permitivă" — în care fiecare este liber să facă ce-l taie capul, în limita căilor legale ale reușitei —, dorește a se transforma într-o societate a nonindiferenței, negăsindu-se încă soluțiile adecvate, în ciuda unor eforturi mereu reluate pentru eradicarea sărăciei, pentru integrarea minorităților în complexul angrenaj economico-social. Cu toate „războaiele" declarate de fiecare administrație sărăciei, începînd de la Kennedy și continuînd, mandat după mandat, pînă astăzi, victoriile pe acest front nu se anunță prea promițătoare. Sub Nixon s-a încercat o renovare meritorie în intenții, dar irealizabilă în practică : acordarea alocațiilor de paupertate doar cu condiția incitării capilor de familii sărace de a efectua o muncă utilă, pentru ca aceștia să nu se mai bizuie doar pe mijloacele oferite de asistența socială. Totodată, nivelul anual al alocațiilor de sărăcie a fost ridicat la 1600 de dolari pentru o familie cu doi copii, și la 4000 de dolari pentru familiile mai numeroase. Bugetul federal nu s-a dovedit însă capabil, nici sub președinția lui Nixon, nici a succesorilor săi, Ford și Carter, să acopere promisiunile făcute. Sub mandatul abia început al celui de al 40-lea președinte al țării, „realismul" impune o „luciditate" mai acută. Statele au prea mulți șomeri, prea mulți negri care parazitează, prea multe probleme „stringente" de rezolvat — și în primul rînd accelerarea cursei înarmărilor — pentru a mai putea să majoreze alocațiile de subsistență la nivelurile anterioare. Drept care a început să se vorbească tot mai mult despre existența unei „lumi a patra" for-

mată din sărăcimea lumii bogate. Săptămînalul newyorkez *Time* consacra nu de mult una din coperţile sale unui titlu şi unei imagini mai mult decît sugestive : o cutie de conserve, cu capacul rulat în cheie, desvăluind în interior zece chipuri umane ce n-ar fi putut constitui niciodată subiectul de inspiraţie pentru fotoreporterii unei reviste ca *Playboy, Minority Within Minority — America's Underclass* („Minoritari în sînul minorităţii — subclasa americană“).

Cine face parte din această „subclasă“ ? O bună parte din contingentul şomerilor, „indolenţi“, întrucît au renunţat să mai caute de lucru, limitîndu-se la minimumul de existenţă oferit de asistenţa socială. Mamele paupere cu mulţi copii, îndeosebi negrese, lăsate de soţii lor tot în sarcina asistenţei. Mai trebuiesc adăugaţi invalizii, handicapaţii, bolnavii cronici — în total vreo 7—8 milioane de suflete, după cum apreciază *Time*. Grosul lor îl constituie minorităţile etnice. Negrii. Geno Baroni, unul din secretarii Comisiei pentru soluţionarea problemelor locuinţelor şi a dezvoltării urbanistice, declara în paginile revistei : „The Underclass reprezintă pentru noi aspectul cel mai acut al crizei, mai cumplit decît tabloul înfăţişat de depresiunea din 1929, şi mai complicat decît acesta.“ Demonstraţia a fost făcută cu prilejul faimoasei „eclipse din iulie 1977“ — pana de curent electric care a cufundat New Yorkul în întuneric. S-a jefuit „ca la foc“. Întreg Harlemul a ieşit la pradă. Magazinele au fost devastate, putînd fi văzute familii întregi — unele chiar de albi — pornind la „vînătoare“. Din „cutia de conserve“ debordau ura, abrutizarea, sfidarea legilor, violenţa, contestarea proslăvitului „way of life“ american. „Conform majorităţii criteriilor sociale — locuri de muncă, locuinţe, educaţie şi îngrijire a sănătăţii — cei din Underclass trăiesc, în realitate, mai rău decît înaintea declarării războiului împotriva sărăciei“ — scria *Time* concluzionînd — : „Singura direcţie a evoluţiei în această problemă este creşterea alienării, a adversităţii şi a delăsării. Este ceva ce chiar o ţară ca a noastră — cea mai bogată din lume — nu poate rezolva cu uşurinţă.“

Cu toate acestea, între 1959 şi 1980, procentul americanilor care trăiesc în sărăcie a scăzut de la 22 la 12 la sută. Diminuarea numărului celor din „lumea a patra" s-a datorat în bună măsură efectelor avute de începuturile integrării negrilor în viaţa economică şi socială. Totuşi, cel puţin două treimi din numărul familiilor negre trăiesc la un nivel situat sub „linia sărăciei", adică în Underclass.

Îndelung jinduita revenire a conjuncturii favorabile din anii şaizeci întîrzie. În locul ei se instalează tot mai ferm multipla criză, devalorizarea dolarului, inflaţia, efectele secundare ale poluării, şomajul — cu corolarul lor — acutizarea discriminării rasiale şi a segregaţionismului.

Dar o reclamă de neon străluceşte cu litere ştirbe pe acoperişul unei case de pe strada 125 : „Veniţi în Harlem, unde totul vă este servit fierbinte şi negru !"

Şi am fost.

Era, într-adevăr, „fierbinte" !

THANKSGIVING — SLAVĂ DOMNULUI, CURCANUL A RĂMAS!

„Noi, americanii, am găsit aici un deşert sălbatic, pe care am edificat o civilizaţie...“

Dintr-un manual de istorie

„O, omule alb! Zici că ai găsit aici un deşert. L-ai populat cu milioane de oameni, l-ai acoperit cu uzine, cu zgîrie-nori, cu toate minunile născocite de marele tău geniu. Pentru ca, în cele din urmă, să inventezi, ce? O maşinărie de fabricat deşerturi!“

Un indian din Los Alamos

- SPAŢIUL VITAL
- REPROŞUL INTIM PE CARE AMERICA ŞI-L FACE
- UN POPOR CARE NU RECUNOAŞTE EXISTENŢA STATELOR UNITE
- AU PLĂTIT-O ÎNTOTDEAUNA
- VIAŢA ÎN CUTII DE CONSERVE
- „MANIFEST DESTINY“
- SINGURUL BUN INDIAN ESTE NUMAI UN INDIAN MORT
- BĂTRÎNUL SEATTLE DIXIT
- PIELEA DE SAGRI
- TOATE LUCRURILE SE LEAGĂ
- POMUL PĂCII

La început, după estimări destul de aproximative, se spune că atunci cînd continentul le aparţinea numai lor, numărul „pieilor-roșii“ ar fi fost ba două, ba douăsprezece milioane. Doar în lungul coastei de est, între Main și Florida, pe vremea cînd primele grupuri de coloni albi au poposit la Jamestown şi Plymouth, trăiau cîteva sute de mii. Nu i-au întîmpinat pe venetici cu ostilitate, ci doar cu o devorantă curiozitate, însoţită de o neutralitate binevoitoare, cerînd să li se respecte drepturile şi vetrele lor de baştină. Pămînt era destul, și superioritatea armelor celor veniţi de peste mări încă putea fi contrabalansată de superioritatea numerică a băştinaşilor. Conflictele au început însă să devină, curînd, sîngeroase. Și nu numai atît. După cum arată cercetătorul Alfred W. Gosby, în lucrarea sa *Virgin Soil epidemics as a factor in the aboriginal depopulation,* indienii au contractat maladiile aduse de europeni, boli care făceau ravagii în rîndurile lor : tuberculoza, gripa, bolile venerice...

În faţa invaziei feţelor palide, indienii din cele cinci neamuri ale irochezilor, stăpîni peste pămînturile din zona marilor lacuri, au încercat să-și recîștige drepturile profitînd de confruntarea dintre forţele rivale — englezii și francezii — ce își disputau America septentrională. Rolul lor de furnizori de blănuri — una dintre mărfurile cele mai căutate de europeni — le garanta o relativă toleranţă. În 1754, la sugestia Londrei, guvernatorul englez al New Yorkului i-a invitat pe reprezentanţii irochezilor să se întîlnească cu șefii colonilor din regiunile nordice. Doar cei din Virginia, care ţineau să „rezolve“ într-o manieră proprie problema indiană, au refuzat să participe la această întîlnire, denumită pompos Congresul americano-indian. Rezultatul n-a fost decît o tatonare reciprocă a intenţiilor celor ce se pregăteau pentru marea confrun-

tare și ale celor ce trebuiau să o suporte. Pennsylvanezii, profitînd de „ocazie", au „cumpărat" de la irochezi imense suprafețe de pămînt, dînd copioase aldămașuri cu „apă de foc". Intenția organizatorilor acestui „congres" era constituirea unui front comun indiano-englez împotriva expansiunii franceze în America. Ceea ce nu s-a prea putut obține. Francezii erau cei mai buni cumpărători de blănuri, iar capacitatea lor ofensivă se concentra în cîteva forturi situate în puncte strategice mult mai favorabile decît cele deținute de forțele militare engleze din coloniile nord-americane. În timpul războiului de șapte ani — „French and indian War", 1755—1763 —, opțiunile irochezilor au înclinat net în favoarea francezilor, ceea ce i-a umplut de venin pe viitorii învingători. Așa se explică furia pionierilor din detașamentele „Paxton Boys", care au trecut, din 1763, la masacrarea sistematică a triburilor indiene din lungul frontierelor Pennsylvaniei.

Se scursese aproape un secol de la primele operațiuni de pacificare a pieilor-roșii și avea să mai urmeze încă un secol de decimare a amerindienilor angajați în disputa pentru spațiul vital. La începutul veacului nostru, din cîți indieni fuseseră cîndva, nu mai rămăseseră decît un sfert de milion. Apoi, cînd conflictele dintre ei și albi s-au aplanat, numărul pieilor-roșii a început din nou să crească. Astăzi, numărul lor se apropie de un milion. Civilizația „obligatorie" nu le-a mutilat complet sufletele, dar nici nu i-a preafericit cu binefacerile ei. Reproșul intim pe care America și-l face, realizînd cu atîta întîrziere ratarea ocaziei de a se fi putut înnobila însușindu-și excepționalele trăsături morale ale indienilor, cultura și arta lor, se traduce acum prin efortul integrării. Ceea ce întrezărise ca o idilică posibilitate Jefferson, care, în 1808, le declara mohicanilor : „Vă veți amesteca cu noi prin căsătorii ; sîngele vostru va curge prin venele noastre, și, laolaltă, vom acoperi suprafața acestei mari insule", n-a rămas decît o naivă și neîndeplinită promisiune. De data aceasta, faimosul „melting-pot" american n-a reușit. Și se pare că nici de acum nu va reuși în ceea ce îi privește pe indieni. Pentru ei, „șocul viitorului" s-a consumat cu un sfert de mileniu în urmă. Acum nu îi mai mențin în viață sau într-o prelungită și dureroasă agonie decît „șocul trecu-

tului“ — amintirea gloriei străbune — și subtilul mister al chinului pe care îl provoacă mustrările de cuget conștiinței învingătorilor lor.

Oare se vor întoarce în mit, lăsîndu-și doar umbra pe milioanele de metri de peliculă în care au fost înfățișați mereu la fel, ca într-un ritual de poveste cu același sfîrșit — panașe, scalpuri, tomahawkuri, iurte, săgeți de foc, fețe vopsite, țeste rase, cavalcade, trompete și masacre —, ori vor termina prin a deveni membri cu partea lor, inegală, dar partea „lor“, ai societății de consum ? Ultimul act al marii tragedii indiene se spune că s-ar fi consumat în 1890, după masacrarea siucsilor din Wounded Knee. Fusese însă precedat de atîtea alte masacre, și urmat de altele, mai „discrete“, încît nimeni nu poate spune cu exactitate cînd s-ar putea situa primul și cînd ultimul.

Oricît de paradoxal și de neimaginat ar părea, dar încă există un popor pe fața pămîntului care nu recunoaște existența... Statele Unite. Propriu-zis, nu este un popor, ci un conglomerat de neamuri amerindiene, vreo 385, vorbind 250 de limbi : „indienii“. „Nerecunoscuții“, pentru a-și diminua culpa comisă față de ei în veacurile trecute, socot că, atunci cînd începeau să se facă recunoscuți de lume drept colonizatori ai Americii, nu existau pe continent mai mult de două milioane de indieni. Aceștia sînt optimiștii. Pesimiștii indică o cifră de șase ori mai mare, Realiștii „rotunjesc“ statisticile apocrife dînd cifra de zece milioane.

Cert este că „nerecunoscuții“ caută pe toate căile să le fie recunoscători celor ce s-au încăpățînat să reziste și să-și continue stirpea, arătîndu-și mărinimia față de ei nu numai din simplă generozitate, ci pentru că numai astfel consideră cît de cît posibilă răscumpărarea „păcatului primogen“ care a stat la facerea Lumii Noi. Le-au încropit rezervații, le-au acordat subsidii bănești și le-au trimis profesori și doctori. Le-au trimis și preoți. Și televizoare. Etnografi și folcloriști.

Dar cele două lumi rămîn separate, incapabile să fuzioneze. Una, cea a nerecunoscuților tartiv recunoscători își are stilul ei de viață bazat pe principiile profitului și ale consumului. Indienii vor să rămînă indieni, și atîta.

Sînt întotdeauna acolo unde sărăcia este mai lucie, adeseori chiar în vecinătatea celor mai prospere așezări americane. La cîteva mile de Las Vegas — orașul de neon răsărit ca o apariție magică în nesfîrșirea deșertului roșu — pot fi văzuți în coșmeliile lor de chirpici, izolați, uitați de soartă, circumscriși într-un spațiu ostil și auster, ca pe o planetă pe care abia se înfiripă viața. Trăiesc. Nu vor să se integreze. Refuză „Amerika". Rezervația, oricît de amărîtă, oricît de primitivă este a lor. Nu și-au ales-o. „N-o să fim niciodată popor american în sensul apartenenței la Statele Unite — spun ei. O să rezistăm atîta vreme cît vor fi respectate acordurile încheiate, impunîndu-ne drepturile și tradițiile noastre. Patru veacuri sînt de ajuns ca să se înțeleagă că indienii nu vor accepta niciodată dominația societății albe." Pentru acest refuz al civilizației obligatorii, plătesc scump.

Au plătit-o întotdeauna. Mai ales cu sînge, în timpul războaielor intrate în epopeea pe care s-a clădit „Successful Story". Întotdeauna s-au ciocnit două lumi, două atitudini opuse față de viață, două tehnici de luptă și două strategii diferite. Una trebuia să piardă mereu. Acum strategia învinșilor e alta : să reziste. Să se înmulțească. Să ajungă la ceea ce părea imposibil de ajuns vreodată — datorită intoleranței și rivalităților ancestrale dintre triburi — la mult jinduita unitate de acțiune. Este singurul obiectiv comun cu cel al negrilor. În rest, cele două minorități segregate se diferențiază net. Negrii, de-a lungul întregii lor existențe, luptă pentru integrare, pentru drepturi egale cu ale albilor, pentru case la fel de bune ca ale lor, pentru mașini ca ale lor, școli și spitale ca ale lor, vrînd să aibă cimitire ca ale albilor și să fie îngropați de aceleași întreprinderi de pompe funebre. Indienii nu vor decît să fie lăsați într-ale lor, bune, rele dar indiene, și cu asta, basta ! Nu vor documente americane, pașapoarte americane, steaguri americane. Refuză categoric să intre în rîndurile armatei americane, și nu vor să aibă de-a face cu instituțiile americane. Dar acceptă subvențiile acordate pe sponci, care în ochii lor nu reprezintă decît o picătură din oceanul de averi ce le-au fost smulse de către cei ce plătesc. Pentru asta au avut acorduri, tratate, pacte și amiciție, înțelegeri care mai niciodată n-au fost respectate de vene-

tici. Este drept, atunci cînd căpetenia unui trib era poftită să-și pună degetul pe vreun document, acesta întreba : „Și din partea voastră, cine semnează ?“ I se răspundea că America se va angaja prin semnătura comandantului garnizoanei sau a vreunui guvernator. „O, nu — spuneau indienii, — dacă din partea noastră semnează șeful, din partea voastră trebuie să semneze tot șeful, adică președintele Statelor. Altfel, nu merge !“

Și nu mergea. Căci ceea ce semnau reprezentanții organelor locale putea fi dat peste cap de organele federale. Un tratat semnat de către președinte n-ar fi fost atît de ușor respins de Curtea Supremă. Și indienii pierdeau, fără să recunoască vreodată că ei erau învinșii. Așa ceva un indian nu va recunoaște nici mort. Iar americanii îi respectă pe cei ce știu să lupte pînă la capăt. Și plătesc. Cu țîrîita, cu miluita, cu anasîna, dar vîră mîna în tejghea — cea a statului, nu cea a bogatului — și dau. Cine vrea să știe „cît?“ n-are decît să-i vadă pe indieni cum trăiesc. Uneori, ajung pentru asta doar filmele și cărțile cinstite. Pentru cine are ochi să vadă și minte să priceapă.

Americanii înșiși văd și nu se dumiresc. Ce s-a întîmplat cu indienii ? Cine le-a rezervat o astfel de soartă ? Cum s-a ajuns aici ? Ceva trebuie să se fi întîmplat în sufletul acestei țări, pentru a-și pune astfel de întrebări și a accepta cărți și filme care, cu cincizeci de ani în urmă, arătau alte „realități“. Au început să apară cărți despre fărădelegile albilor — din perioadele de început ale epopeii — comise asupra indienilor. Au ieșit pe ecrane filme care înfățișează masacrarea indienilor, ca acel *Soldat albastru* al lui Ralph Nelson, care, în 1970, a zguduit America. Cronicarii cinematografici scriau : „Cînd lumina se reaprinde în sală, după terminarea proiecției, o tăcere oprimantă se lasă. Spectatorii abia au primit peste moace (sic !) țîșnetul sîngelui stropșit parcă din ecran !“ Dar filmul povestea o întîmplare veche, petrecută cu 90 de ani în urmă.

La 7 mai 1973, ora 10 și 19 minute, după 70 de zile de asediu, 200 de indieni capitulau la Woonded Knee. Vom vedea mai departe despre ce a fost vorba. A fost de față televiziunea. Ea devenise un soi de contra-armă. Reporterii transmiteau în direct, intervievau, arătau condițiile

în care își duceau viața „inamicii". Și America înțelegea. Există în ea încă multă omenie. Doar trăim în „Galaxia Mass-mediei", care pătrunde simultan în constelația atît de diversă a milioanelor de cămine americane, insinuîndu-se cu o întrebare fără cuvinte : „Aici mai este vreun strop de conștiință ?"

...Și grăit-a Wyandot, indianul : „Ședeam pe trunchiul unui copac doborît și priveam bizonii care alergau prin prerie. Era soare blînd și era bine. A venit omul alb și mi-a spus : «Dă-te mai încolo !» I-am făcut loc să se așeze alături de mine. Dar fața palidă a tot continuat să mă împingă, repetîndu-mi cu autoritate : «Fă-mi loc ! Dă-te la o parte ! Nu vezi că n-am unde să șed ?» Cînd am căzut de pe trunchiul copacului, bizoni nu mai erau, iar preria se acoperise cu asfalt. Fața palidă era mulțumită. «De-acum, trunchiul ăsta îmi aparține numai mie !» Și s-a întins din Manhattan pînă în Pacific..."

În 1871, se semnase între reprezentanții triburilor indiene și administrația Statelor Unite convenția cunoscută sub numele de „Indian Appropriation Act", prin care guvernul de la Washington recunoștea deplina integritate și suveranitate a națiunilor indiene, stăpîne absolute asupra pămînturilor locuite de ele. Pe atunci, teritoriile indiene se întindeau pe o suprafață de două sute șaizeci de mii de kilometri patrați. Într-o singură viață de indian, acest teritoriu a fost redus cu două treimi. Iar astăzi, longevitatea medie a unui indian nu depășește patruzeci și doi de ani, mai puțin cu douăzeci și cinci de ani decît speranța de viață a unui alb american. Venitul lui mediu anual abia atinge o mie patru sute de dolari, în vreme ce venitul mediu al unui american neaborigen se ridică la unsprezece mii. În fata situației tot mai precare a pieilor-roșii, Vermont Bellencourt, liderul organizației „American Indian Mouvement", afirma : „Omul roșu se află în inima Monstrului !"

Cine e Monstrul ?

Wounded Knee, Dakota de Sud, la 16 mile de Manderson, și la 42 de mile de Kyle. Pînă în februarie 1973, nimeni n-a auzit de localitatea aceasta pierdută în sudul Dakotei, cu excepția cîtorva specialiști în istoria popoare-

lor amerindiene şi a militanţilor aparţinînd unor organizaţii de luptă pentru apărarea drepturilor aborigenilor. Şi totuşi, Statele Unite şi, odată cu ele, lumea întreagă trebuiau să asculte un avertisment clamat de „American Indian Mouvement“ : „Amintiţi-vă de Wounded Knee !... Nu uitaţi niciodată Wounded Knee !“ Dar manualele de istorie din ghiozdanele şcolarilor americani nu aminteau nimic de Wounded Knee, şi nici măcar copiii din această localitate nu aveau de ce să-şi amintească.

Era în „luna-cînd-cerbii-îşi-leapădă-coarnele“, adică în decembrie, anul 1890. Lumea a avut timp să uite. De ce trebuia să i se mai amintească în 1973 ?... Soldaţii din cel de al 7-lea Regiment de cavalerie, pus sub comanda maiorului Whitside, ţineau de cîteva zile în bătaia puştilor, acolo, pe cîmpul de la Wounded Knee, lîngă rezervaţia indienilor siucsi de la Pine Ridge, o sută douăzeci de bărbaţi şi două sute treizeci de femei şi copii din tribul Minecoujos, cu şeful lor, Big Foot. Era frig, şi, în acel loc de legendă, unde indienii îngropaseră cîndva inima lui Crazy Horse, Calul Nebun, învingătorul lui Custer în bătălia de la Little Bighorn, noul lor conducător, Big Foot, suspectat de albi ca aţîţător la revolte, era pe moarte. Neamurile veniseră să-şi ia rămas bun de la el. Pînă la 19 decembrie tunicile albastre ale colonelului Forthsyth i-au tot supus pe prizonieri umilinţelor ameninţîndu-i că, după ce Big Foot îşi va scuipa plămînii, le vor face tuturor de petrecanie. În ziua de 19, din luna-cînd-cerbii-îşi-leapădă-coarnele, militarii au procedat la percheziţionarea celor strînşi sub tirul armelor. Două mitraliere „Hotchkiss“ dominau de pe o colină tabăra indiană. Percheziţia n-a scos la iveală decît o puşcă „Winchester“, aparţinînd unui tînăr războinic, Black Coyot, care s-a dus să-şi depună arma fără să se opună. Atunci, de undeva, a răsunat o împuşcătură. Nu se ştie cine a tras-o. Ea n-a fost decît semnalul începutului. Dee Brown, autorul romanului *Îngroapă-mi inima la Wounded Knee*, scrie despre această zi :

„În primele momente ale dezlănţuirii masacrului, bubuitul puştilor era asurzitor, iar aerul nu mai putea fi respirat din cauza fumului de pulbere. Printre cei căzuţi pe pămîntul îngheţat se afla şi Big Foot. Apoi împuşcăturile au încetat pentru cîtva timp, şi lupta s-a încins corp la

corp, cu mîinile goale, cu cuțitele, cu măciucile și cu pistoalele. Numai cîțiva indieni reușiseră să captureze arme și singura scăpare nu putea fi decît fuga. Atunci au intrat în funcțiune mitralierele «Hotchkiss», măturînd tabăra indiană, sfîșiind corturile cu o ploaie de gloanțe trase la grămadă, în bărbați, femei și copii... După o apreciere din acea vreme, totalul celor uciși atingea cifra de trei sute de suflete, din cei trei sute cincizeci de bărbați, femei și copii, cîți număra neamul lui Big Foot..."

Porunca dezonoarei fusese împlinită : „Atacați și ucideți orice indian de sex masculin a cărui vîrstă trece de doisprezece ani !" spusese cîndva generalul Connor. „Ucideți orice indian care vă iese în cale !" ordonase colonelul Chivington, cel ce își făcuse din lichidarea pieilor-roșii o misiune de onoare : „Am hotărît să stîrpesc pieile-roșii și cred că este drept și onorabil să folosesc orice mijloace pentru asta ! Blestemat fie albul care pactizează cu indienii !" Generalul Carleton era mai conciliant : „Eu cred că o să ne coste mai puțin dacă o să-i hrănim decît dacă o să luptăm cu ei". La fel, reverendul Samuel D. Hinmann, care, înainte de masacrul de la Wounded Knee, propovăduise : „Indienii au mai multă nevoie de religie decît de teritorii !" Calculele luau în socoteală toate variantele : cît costă un indian convertit, cît costă un indian hrănit, cît costă un indian mort. În anii lui Wounded Knee, ziarul *Denver Tribune* scria, sub semnătura lui W. Vickers : „Ca s-o spunem pe șleau, indienii din Utah sînt adevărați comuniști, și guvernului trebuie să-i fie rușine că le favorizează și încurajează trîndăvia. Transmutați în rezervații, ei ar putea fi hrăniți cu numai jumătate din cît plătește astăzi guvernul pentru întreținerea lor." Ceea ce nu însemna că partizanii soluțiilor finale se lăsau convinși. În instrucțiunile date gărzilor sale, patronii societății feroviare „Overland Express Company" ordonau : „Dacă vă apare vreun indian în bătaia puștii, trageți fără milă ! Generalul Hancock vă va proteja pe voi și bunurile voastre !"

Astfel de mărturii ar trebui date uitării. Dar memoria istoriei nu le poate uita. Acum se încearcă o tardivă compensație prin exemplul reușitei cîtorva medici, avocați, actori și pictori de origine indiană. Se recunoaște talentul de excepție al Mariei Martinez, aparținînd neamului din San

Idlefonso, se laudă pictura indianului navajo Tsinnajinnie, tablourile pictoriței Pablita Velarde din neamul apașilor, ceramica artizanilor Karok din atelierele olarilor indieni stabiliți în California. Dar toate acestea nu reușesc să atenueze mustrările de conștiință. Alături de ordinele galonaților, s-au păstrat jalbele victimelor. : „Oare pămînturile din miazăzi nu vă mai ajung ? întreba șeful unui trib de indieni pe guvernatorul Lewis în plină epopee a cuceririi Far Westului. Eu le-am străbătut în tinerețea mea și le-am văzut frumusețea. Oare s-au schimbat într-atîta încît au devenit sterile ? S-ar putea și una ca asta, deoarece, pe măsură ce avansați în adîncul pămînturilor noastre, viața pălește în fața voastră. De pe vîrful colinelor am văzut dispărînd codrii invadați de voi. Am văzut cirezi de bizoni și turme de cerbi trecînd fluviul. Și noi ne-am retras odată cu cerbii și cu bizonii. Unde vreți să ne duceți ? Oare vreți să ne împingeți pînă la marea Apă din adîncul Apusului, dincolo de munți, pentru ca fiii noștri, neputînd merge mai departe și refuzînd să se supună legii voastre, să nu mai afle alt refugiu decît adîncurile fără fund, și nici o altă nădejde decît aceea de a-și pune capăt zilelor ?...“

În convorbirea sa cu William Moorehead, bătrînul șef de trib al siucsilor, Red Cloud, spunea : „Priviți această țară dezgolită. Noi nu mai avem decît o fîșie de pămînt fertil unde ne semănăm pîinea. Restul nu mai este decît deșert. Și să știți că, odinioară, eram stăpînul unui pămînt bogat, greu de ierburi înalte și de vînat, un pămînt pe care calul cel mai iute de picior abia îl putea traversa în opt zile de goană. Acum, Washingtonul mi-a luat totul și nu mai am nimic. Ca să strîng cîteva vreascuri, trebuie să fac drumuri lungi. Eu, cel ce comandasem mii de războinici, sînt nevoit să cerșesc. Și trebuie s-o fac cu prudență, pentru a nu fi vîrît la închisoare. Cu fiecare iarnă tușesc tot mai tare, și simt că în curînd voi pleca, dar nu din cauza asta inima mi-e grea. Inima mea e tot mai grea cînd mă gîndesc la poporul meu. Cine va mai avea grijă de el cînd eu nu voi mai fi ?...“

Bătrînul Red Cloud avea 87 de ani. O fotografie ni-l arată cu plete cărunte, cu ochi de vultur obosit, cu chipul brăzdat de riduri adînci, cu un surîs amar pe buzele care

parcă au uitat pentru totdeauna zîmbetul de bucurie. Fotografia aceasta se vinde în posteruri imense pentru decorațiunile interioare. Ea poate fi întîlnită în birouri, în apartamente, în magazine, dincolo de tejghelele barurilor. Nimeni nu mai ştie exact cine a fost bătrînul indian şi ce a spus, cîndva, către apusul vieţii sale. E doar o imagine pitorească, împodobind interioarele unei ţări sănătoase, cu o istorie sănătoasă şi cu oameni sănătoşi... Indienii îi ocolesc privirea pătrunzătoare care îi ţintuieşte de sub fruntea legată cu bentiţa roşie a neamului său. Are nasul acvilin şi pielea mumificată. Nu e crunt, ci priveşte senin, cu un surîs amar pe buze. Cînd îi întîlnesc privirea, indienii îşi beau repede paharul şi pleacă.

Omul Roşu, cum spunea Vernon Bellencourt, rămîne acolo ascuns în inima Monstrului, hotărît să trăiască.

Mai trebuie să întrebăm cine e Monstrul ?

Dar să ne întoarcem la „indienii" amerindieni, adică la „pieile-roşii", care nu sînt cîtuşi de puţin indieni în sensul etimologic al cuvîntului, ci aşa au fost consideraţi de Cristofor Columb, care a crezut că, la San Salvador, descoperise... India. După modelul oferit de „Black Power", ei încep să devină pentru America un soi de „Red Power", care trece la acţiune. Patru evenimente, care n-au putut scăpa de urechile şi de gura lumii, au marcat în ultimii ani trezirea la o proprie conştiinţă a acestor îndelung năpăstuiţi de soartă cetăţeni cu drepturi „egale" ai United States of America.

Mai întîi, ceva neobişnuit s-a petrecut în Alcatraz, acolo unde a existat o celebră puşcărie pe care administraţia penitenciară a hotărît s-o dezafecteze. Indienii s-au infiltrat în insula-fortăreaţă, au pus stăpînire pe clădirile goale care trebuiau să fie demolate şi, demonstrînd că, din toate punctele de vedere, istorice şi juridice, locul le aparţine, n-au mai vrut să plece.. Asediaţi de o armată cu puşti şi de o alta cu aparate de filmat şi cu camere de televiziune, au rezistat cu tenacitate pînă cînd li s-a dat pace. Nu mai era timpul colonelului Chivington, şi nici ei nu mai aveau de gînd să se lase masacraţi, fără a se juca puţin de-a povestea „dinte pentru dinte".

În 1971, militanţii Mişcării pentru apărarea drepturilor indienilor americani au organizat, în semn de protest

față de discriminarea rasială, un soi de camping alpinist, cățărîndu-se cu cățel și purcel tocmai pe creasta muntelui Rushmore, în sudul statului Dakota, acolo unde un ingenios sculptor a „coplit“, cu pikhamerul și dinamita, chipurile foștilor președinți ai Americii — Washington, Jefferson, Lincoln și... Theodore Roosevelt (opera datează din timpul mandatului prezidențial al ultimului dintre cei patru) — toți la proporțiile ciclopice ale unor colosale stînci fasonate de geniști și la amploarea ambiției dakotanilor de a face din acest loc un punct de pelerinaj turistic. Indienii s-au instalat pe țeasta lui Theodore Roosevelt, cunoscut pentru pornirile sale rasiste, și n-au mai coborît de acolo pînă nu li s-au dat asigurări că doleanțele lor vor fi luate în considerație.

Apoi, în toamna lui 1972, întrucît cei ce protestaseră la Rushmore fuseseră duși cu vorba, cîțiva zeci de tineri militanți indieni au pătruns în birourile Oficiului pentru afacerile indiene din Washington și n-au mai vrut să plece pînă cînd nu li s-au dat asigurări solemne — Statele Unite tocmai se aflau în campania electorală prezidențială care avea să-i prelungească mandatul lui Nixon — că cererile lor vor fi respectate. Lucru care, probabil, s-a și „făcut“, din moment ce, în 1973, indienii din tribul siucs, concentrați într-o rezervație din Dakota de Sud, s-au regrupat în Wounded Knee — loc revendicat de ei în baza unor vechi tratate — unde, stabilind pichete înarmate, au hotărît să nu mai plece pînă nu li se va da satisfacție. Patruzeci de tancuri și două escadrile de avioane le-au dat-o.

Vor mai fi încă multe astfel de evenimente pe care America le privește, surîzînd, la televizor. Le privește cu calm și fără panică, deoarece teribilii ei copii cu fețe mai rumeioare nu sînt așa de năstrușnici cum vor uneori să pară. Și apoi, mai sînt și westernurile, filmele de cow-boy, cu inepuizabilul lor fluviu de peliculă și la fel de inepuizabila vitejie strămoșească. Atît de contagioasă încît, într-un cinematograf din Dakota, plin de copii, la un western cu amețitoare cavalcade, cu lupte corp la corp, cu chiote și trompete, cu răcnete și țipete, sala întreagă părea electrizată, cuprinsă de o frenezie nebună, gata să izbucnească în ropote de aplauze și fluierături de satisfacție ori de cîte

ori bravii cow-boy le plăteau pieilor-roşii cu vîrf şi îndesat pentru raidurile lor, pe undeva, prin Colorado.

Sala era plină cu copii indieni...

*
* *

Legenda spune că, după primele recolte ale pămînturilor desţelenite, colonii aveau obiceiul să-i invite pe „amicii“ lor, indienii, la „Thanksgiving“ — sărbătoarea gratitudinii şi a împăcării —, şi că pieile-roşii veneau aducînd cu ei curcani sălbatici vînaţi prin prerii, atît de fragezi şi de gustoşi, încît toată lumea se bucura de festin. Cu timpul, efuziunile lirico-culinare de altădată s-au cam dus în uitare, pieile-roşii s-au cam împuţinat, în schimb, curcanii s-au tot înmulţit. Şi sărbătoarea de toamnă, „Thanksgiving“, a rămas. Fără indieni şi cu curcani crescuţi şi îndopaţi pe bandă rulantă, serviţi rumeni, gata scoşi din cuptor, doar să îi pui pe masă şi să înfuleci. Şi America mănîncă zdravăn şi bea vîrtos. Nu este vorba numai de curcani, omenirea s-ar putea lipsi de orătăniile acestea împănoşate şi înfuriate, lăsîndu-li-le lor pe toate, ci de faptul că Statele Unite, reprezentînd numai cinci la sută din populaţia globului, consumă mai mult de o treime din resursele naturale ale Terrei. Indienii, cu modestia lor caracteristică şi cu spiritul lor de economie, au făcut dovada că, dacă ar fi dispus de astfel de resurse, ar fi continuat să ducă o înfloritoare existenţă pe continent, chiar dacă numărul lor ar fi atins astronomica cifră de... cincizeci de miliarde ! E ceva. Un „savoir vivre à la indienne“, şi un „way of life à l'américaine“ ! Dar, despre asta, mai tîrziu.

Deocamdată, să privim puţin fenomenul integrării. El a început paşnic şi fără alte constrîngeri decît... viaţa în rezervaţii. Rezervaţii pentru bizoni şi rezervaţii pentru oameni. La fel de raţional furajate, de bine păzite, de generos expuse fluxului turistic. În Dakota se fac anual alegeri pentru „Miss Indiana“. Fetele indienilor navajos au învăţat pasul „sexy“ al majorettelor, pe care îl bat săltăreţ, marţial, frenetic şi pompos. Prin fostele decoruri care au servit la turnarea westernurilor, se organizează spectacole de circ cu lupte între Bufallo Bil şi indieni.

Bandiți, diligențe cu aur, șerifi vigilenți, cow-boy și indieni... cascadori. O meserie născocită parcă special pentru ei. Nimeni nu știe să se cațăre pe stîncile abrupte ca ei, să alerge pe marginea prăpastiilor, să se prăbușească din goana cailor, să treacă prin foc, să înoate pe sub apă, să simuleze moartea prin împușcare, prin ștreang, prin cuțit, prin topor, prin obuz, prin... decapitare. Moartea aceea de care au avut parte bunicii și străbunicii lor, și bunicii și străbunicii acestora, moartea care le-a intrat în fire, în sînge, în celule, în cifrul cromozomic. Au ajuns atît de perfecți în jocul cu moartea, încît sînt chemați să și-o interpreteze nu numai la Hollywood, ci și în Italia, unde se toarnă „western-spaghetti", și în Spania, în „western-paieta", și în Japonia, în „western-Sukiaki", ba am început să-i vedem și pe la noi, în „western-mămăligă"...

Și, totuși, indianul nu vrea să devină nici piesă de muzeu, nici butaforie cinematografică însuflețită. Se vrea om. Nu-i mai ajunge că, prin filme, oprobriul public condamnă ofițerul alb din fruntea șarjei de cavalerie care se dovedește a fi o brută sau un idiot, nici că șeriful, sacrosanctul șerif, poate fi un bandit deghizat. El și-a lăsat trecutul în Far West, și mitologia hollywoodiană, chiar internaționalizată, minte.

Președintele Eisenhower obișnuia să-și țină conferințele de presă într-o încăpere numită „Indian Treaty Room" — camera de tratative cu indienii. Nici o aluzie la problema care ne interesează, decît numele locului. Un decor fastuos, menit să impună căpeteniilor de triburi ideea de forță și de autoritate a puterii.

Tot el, Ike, era un pasionat cititor de romane-western și un îndrăgostit spectator de filme cu indieni. Iubea pieile-roșii, deși n-a putut face mare lucru pentru ele. A făcut doar ceea ce apărea în ochii administrației din vremea lui drept soluția cea mai adecvată, pentru a-i ajuta să supraviețuiască într-un mediu propriu : cîteva rezervații model, cît de cît electrificate, cît de cît teleficate, cît de cît canalizate, cu școli și dispensare din prefabricate, în care „inadaptabilii" să trăiască fericiți din folclorul lor, scutiți de taxe și impozite. Dar, pentru indieni, asta era viață în cutii de conserve, nu fericire. Avertismentul că, la părăsirea rezervației, deveneau americani ca toți cei-

lalţi, neputîndu-se debarasa de culoarea pielii şi de trăsăturile lor caracteristice şi, ca atare, trebuind să-şi asume toate riscurile, le incita tentaţia sfidării, şi mulţi s-au aventurat în viaţa din oraşe. Calmul cu care ştiu să lucreze la mari înălţimi, sfidarea fricii, lipsa vertijului i-au făcut campioni ai constructorilor de zgîrie-nori. Meseria aceasta i-a atras la fel de irezistibil ca periculoasa cascadorie cinematografică. Seriozitatea şi gravitatea cu care fac orice meserie le anulează frica de riscuri. Figuraţia în filmele bune le aminteşte uneori ceea ce au fost cu adevărat strămoşii lor, în trecutul nu prea îndepărtat ; meseria de zidari pe înălţimi le dă sentimentul că, fără ei, orgoliul verticalelor din marile metropole americane n-ar mai fi atît de semeţ.

Ce au fost, le-o mai amintesc istoria, folclorul lor, poveştile bătrînilor din rezervaţii — care îşi mai poartă încă părul lung, răsfirat pe umeri, în plete, ori strîns în cosiţe împletite cu mărgele, cu fruntea legată cu lente multicolore —, bătrînii aceia fumînd pipe de lut ars, uitaţi de trecut într-un prezent ce îi face cu totul anacronici, bizari şi stranii ca nişte piese vii de arheologie etnografică. Uneori, în filme, aceştia sînt înfăţişaţi cu oarecare respect şi condescendenţă. Marii şefi de triburi apar ca modele de nobleţe, altruism, devotament şi înţelepciune, credincioşi cuvîntului dat, răzbunători numai atunci cînd onoarea le-a fost încălcată, necruţători cu trădarea, murind eroic şi lăsînd urmaşilor moştenire numai sărăcia, dezinteresul faţă de bunurile materiale, demnitatea unei tainice legături cu natura, cu apele şi pămîntul, cu vieţuitoarele pădurilor, cu copacii, cu cerul, cu calul tovarăş de luptă. În felul acesta, „Indian War“ devine o epopee în care uneori se confruntă caractere cavalereşti şi unde adversarii se ucid între ei cu stimă reciprocă, trădătorii fiind întotdeauna pedepsiţi. Războaiele coloniale pentru cucerirea Far Westului nu mai apar ca un lanţ de operaţiuni de exterminare, ci drept un epos naţional conform devizei proclamate de „Manifest Destiny“, actul prin care americanii albi erau sortiţi să civilizeze vestul sălbatic, luînd asupra lor sarcina de a unifica, omogeniza şi valorifica un continent întreg. Frontierele naturale invocate în tratatele americano-indiene rămîneau însă o simplă chestiune

de conjunctură, albii dovedind o uluitoare capacitate de uitare a ceea ce consemnaseră în hîrtii semnate și întărite cu peceți, iar înaintarea lor progresivă spre soare-apune nu se făcea decît în numele „fericirii" aborigenilor prin... pacificare. Granițele deveneau fictive și teritoriile pieilor-roșii se comprimau văzînd cu ochii. Cînd, la 28 mai 1830, președintele Jackson, supranumit de indieni „Cuțit-Ascuțit", stabilea că toate pămînturile de dincolo de Mississippi vor fi lăsate băștinașilor, năstrușnicii și neascultătorii lui pionieri pătrunseseră deja în Iowa și Wisconsin, angajînd cu triburile de indieni de acolo războaie în toată regula, sub acuzația că tocmai aceștia ar fi încălcat hotărîrile stabilite prin tratative. Miza era însă colosală și cîștigarea ei merita orice risc. Cînd, în 1849, s-a descoperit aurul din California și a început marea goană după el — altă pagină de epopee —, nu s-a mai putut tergiversa mult „legalizarea" noii stări de lucruri, și indienii, proprietari *de jure* și *de facto* pe teritoriul californian, s-au văzut brusc cuprinși în cel de al 31-lea stat american, fără ca măcar să fi fost consultați de cei ce îi deposedaseră prin forță.

Era însă în joc ceva mai mult decît onoarea : Aurul. Demența galbenă, exodul precipitat, goana nebună, nebună, nebună pe spațiile fără drumuri, marcate doar de scheletele cailor prăbușiți după atîta alergătură și de mormintele cu cruci precare ale celor cărora nu le mai era dat să ajungă și să se înfrupte. Raidurile indienilor, disperate, incapabile să stăvilească încălcarea, respinse de fiecare dată cu prețul unor grele jertfe de ambele părți, nu pot înfrîna nici măcar temporar frica celor ce gonesc spre vest că alții, mai iuți de picior, au ajuns deja la prăjitură și se înfruptă copios. Și, pentru a nu întîrzia prea mult la festinul metalului sunător, taie și spintecă, ard și pîrjolesc, ciuruiesc cu gloanțe tot ce le mișcă ostil în față, căsăpesc și fug, reluîndu-și goana secondată din urmă de detașamentele de cavalerie ale puterii, cu steag triunghiular, galoane și trompeți, întotdeauna sosind în ultimul moment, tocmai cînd sorții par să încline în favoarea „sălbaticilor", dar vin, vin năvalnic, cumplit, zguduind pămîntul și trompețind victorios...

Orice era bun pentru atingerea cît mai grabnică a nobilelor țeluri. Glontele, apa de foc, falsele tratate, promisiunile solemne, jurămintele... În 1868, cînd s-a trecut la evacuarea indienilor din neamul siucsilor prin „manu militari“, șeful unui trib a venit cu prietenie la generalul Sheridan și a început să pledeze cauza alor săi, spunînd : „Eu, bun indian !...“ La care Sheridan i-a retezat-o scurt : „Singurul bun indian este numai un indian mort !“ Cuvintele lui au rămas istorice, intrînd în „epopee“. Ceea ce indienii n-au prea uitat. Împrăștați în cele patru zări, mereu împinși către terenurile cele mai sterpe și cele mai aride, ajunși întotdeauna din urmă de „calul de fier“ — locomotiva cu aburi — care își țesea pînza de păianjen din paralelele strălucitoare întinse pe miriapozii traverselor, indienii se transformau în ochii americanilor, din sarea pămîntului, în ciuma pămîntului. Adică, ceva ce se cerea stîrpit, ca orice molimă. În 1833, un alt șef al indienilor, Sitting Bull, sau „Taurul Așezat“, a fost invitat să țină o vorbire în limba lui la inaugurarea ultimului tronson de cale ferată transcontinentală. Tălmaciul lui îi fabricase un text „corect“, în care indianul saluta efortul civilizator al albilor și le mulțumea pentru prefacerile atît de energice și de eficiente înfăptuite de noii stăpîni. Dar marele șef a ținut-o pe-a lui : „Eu urăsc oamenii albi. Nu sînteți decît niște hoți și niște mincinoși. Ați pus mîna pe țara noastră și ne-ați transformat în niște proscriși !...“ Notabilii, împopoțonați ca de sărbătoare, aplaudau frenetic... Căci tălmaciul le spunea lecția lui, din care nu lipseau nici gustoșii curcani sălbatici, nici festinul lui „Thanksgiving“. Farsa lui Sitting Bull a intrat în folclorul indian. Un folclor care, în ultimul secol, avea să prolifereze ca într-o renaștere spirituală în rezervațiile Unchiului Sam, acolo unde au fost „parcați“ un sfert de milion de indieni. Aceasta nu s-a limitat însă doar la replica folclorică indiană dată folclorului epopeic american. Ci — fapt elocvent pentru vitalitatea lor — și printr-o natalitate mereu în creștere. În mai puțin de un secol, după ce, timp de două secole, populația lor scăzuse de la două sau douăsprezece — niciodată nu s-a știut exact — milioane la două sute cincizeci de mii, curba lor demografică a început să se redreseze.

Tăcuta lor demnitate este hotărîtă să biruie. Lecția dată de indian istoriei își are tîlcul ei. Civilizația industrială nu îi va supraviețui. El este pregătit să aștepte, oricît de mult, căci povestea poporului său îi spune că pieile-roșii vor dăinui mai îndelung pe pămînt decît fețele palide. E o poveste dură, dar plină de învățăminte. O pagină din ea a fost așternută de bătrînul șef de trib Seattle și trimisă, în 1854, lui Franklin Pierce, președintele de atunci al Statelor Unite, în urma propunerii făcute de acesta indienilor de a-și vinde pămînturile americanilor, în schimbul unei rezervații unde să li se „garanteze" toate drepturile. Tulburătoarea ei actualitate grăiește de la sine. O reproduc ca pe o mostră a sufletului indian și a ireductibilului său conflict cu cei ce i-au pervertit ființa.

„Oare cum puteți voi cumpăra sau vinde cerul, căldura pămîntului ? Ideea ni se pare stranie. Dacă noi nu sîntem proprietarii prospețimii aerului și ai susurului izvoarelor, cum să le puteți cumpăra de la noi ? Fiecare palmă din acest pămînt este pentru poporul meu sacră. Luciul cetinei de pin, rîurile nisipoase, fiecare pală de ceață din desișul pădurilor, fiecare poieniță și fiecare zumzet de gîză sînt sfinte în amintirile și în experiența poporului meu. Seva care urcă prin arbori duce cu ea memoria omului roșu. Morții oamenilor albi își uită locurile unde s-au născut atunci cînd se duc să se plimbe printre stele. Morții noștri nu uită niciodată această glie minunată, deoarece ea este mama omului roșu. Așa că, atunci cînd Marele șef de la Washington ne trimite veste că vrea să ne cumpere pămînturile, cere de la noi mult prea mult. Marele șef ne trimite veste că ne va rezerva un colțișor unde să putem trăi între noi cum ne place. Că el va fi tatăl nostru, iar noi fiii lui. Dar pămîntul acesta e sfînt pentru noi. Apa aceasta scînteietoare care curge în pîraie și rîuri nu este numai apă, ci sîngele strămoșilor noștri... Murmurul ei este vocea tatălui tatălui meu...

Noi știm că omul alb nu ne poate înțelege datinile. Pentru el, o bucată de pămînt seamănă cu oricare alta, deoarece el este un străin care vine noaptea și smulge pămîntului cele ce-i sînt de trebuință. Pămîntul nu este pentru el fratele, ci dușmanul său, și, după ce l-a cucerit, se duce. El părăsește mormîntul străbunilor săi fără nici

o mustrare de cuget. El socoate că mama sa — glia, şi fratele său — cerul sînt lucruri ca oricare altele, de cumpărat, de jefuit, de vîndut ca nişte oi sau ca nişte perle scînteietoare. Poftele lui vor devora pămîntul şi nu vor lăsa în urmă decît pustiul...

Poate că eu sînt cel ce nu înţelege. Obiceiurile noastre sînt diferite de ale voastre. Imaginea oraşelor voastre face rău ochiului omului roşu. Dar asta se datoreşte, poate, faptului că omul roşu este un sălbatic, şi nu pricepe... Aerul îi este scump omului roşu, deoarece toate fiinţele împart aceeaşi suflare. Omul alb se pare că nu ia în seamă aerul pe care îl respiră... Am văzut o mie de bizoni putrezind în prerie, lăsaţi acolo de omul alb care-i împuşcase dintr-un tren în mers. Eu sînt sălbatic, şi nu înţeleg cum un fumegător cal de fier poate fi mai preţios decît bizonul, pe care noi nu îl ucidem decît ca să trăim. Ce-ar însemna omul fără animale ? Dacă toate animalele ar dispărea, omul ar muri de o nemărginită însingurare a spiritului. Deoarece tot ce li se întîmplă animalelor i se va întîmpla curînd omului. Toate lucrurile se leagă. Tot ce i se face pămîntului se va face fiilor pămîntului. Cînd oamenii scuipă pămîntul, pe ei înşişi se scuipă. Noi ştim cel puţin un lucru : pămîntul nu aparţine omului, ci omul pămîntului. Toate lucrurile se leagă, ca sîngele care uneşte o familie. Toate lucrurile se leagă. Ceea ce i se face pămîntului, fiilor pămîntului li se va face. Nu omul a ţesut pînza vieţii. El nu este decît un fir. Tot ce el face acestei pînze, lui însuşi îşi face..."

Pe la sfîrşitul anilor 70, cînd litera acestui text a fost scoasă la lumină, cei ce îl aflau nu puteau să-şi tăinuie fiorul. Dar cuvîntul bătrînului indian nu se încheia aici. Ci continua :

„Omul alb, al cărui dumnezeu vorbeşte cu el şi se plimbă alături de el ca doi prieteni, nu poate fi scutit de soarta comună. Cu toate acestea, poate că noi sîntem fraţi. O vom vedea. Căci şi omul alb va dispărea odată. Poate că mai curînd ca alte triburi. Molipsiţi-vă patul şi, într-o noapte, vă veţi sufoca în propriile voastre gunoaie. Dar murind, veţi străluci ca fulgerul... Sfîrşitul vieţii este începutul supravieţuirii..."

Marele şef, Seattle, *dixit !*

*
* *

Dar ce formidabilă, ce unică, ce înălţătoare, ce inimitabilă epopee ! În ea, unii au văzut contopirea tragediei antice greceşti cu istoria Far Westului. S-au scris mii de cărţi, s-au tras mii de filme. Au fost, cîndva, cîteva milioane de indieni şi cincizeci de milioane de bizoni. În 1890, cînd se consuma ultimul act al epopeii, mai rămăseseră două sute cincizeci de mii de indieni şi numai... patru sute de bizoni. Şi o bibliotecă, la care avea să se adauge, în curînd, o gigantică filmotecă western. În mai toate, ca şi în cărţile mai vechi, ori în filmele de mai tîrziu, Justiţia, Curajul, Onoarea — la înălţime ! Ce putea să educe mai bine tinerele vlăstare ale Americii decît această neomitologie a omului alb, pornit la cucerirea spaţiului vital ? Un erou mereu solitar, mereu în conflict cu o colectivitate, mereu călare, mereu inspirat de o jună focoasă şi pură fiică a virtuţilor celor mai candide... Pentru ucenicirea curajului, un decor auster, de cele mai multe ori semiarid, un galop pe viaţă şi pe moarte, două pistoale, un pumn de gloanţe şi... un pumn de dolari. Justiţiarul execută banditii, castrează violatorii, scalpează pieile-roşii, pedepseşte corupţia, ciuruieşte amerindienii care atacă din umbră în şarje concentrice, cu strigăte de curcani iritaţi. Stereotipia fabulaţiei nu este jenată de infinita variaţie pe aceeaşi temă.

Şi totuşi, şi totuşi, a fost o epopee. Dar ea n-a aparţinut învingătorilor, ci învinşilor. Şi armele ei n-au fost nici arcul, nici cuţitul, nici toporişca, nici puşca. Ci îndărătnicia de a rezista exterminării totale, de a supravieţui fie şi numai pentru a sfida megalomania mitologică, pentru a tulbura conştiinţele şi a alimenta complexul de culpabilitate al strănepoţilor victorioşilor coloni.

Cu aproape o sută de ani în urmă, imediat după primul centenar al Statelor Unite, Henriette Jackson publica o carte care a devenit pentru indianologi un punct de referinţă. Titlul ei, *Un secol de dezonoare*. În preajma bicentenarului aceluiaşi eveniment, Dee Brown adăuga firavului raft de cărţi serioase, incapabil să contrabalanseze avalanşa de maculatură „mitologică" western, un volum patetic : *Îngroapă-mi inima !* Sursa de inspiraţie, aceeaşi : Marele

genocid dezlănţuit de feţele palide împotriva pieilor-roşii. Zeci de ani de război surd, fără declaraţii oficiale, fără armistiţii, fără perioade de pace. Fronturile lui — Calea Lacrimilor — drumul exilului perpetuu al celor condamnaţi în faţa inexorabilului exod al noilor făuritori de istorie. 1860—1890, trei decenii „de vîrf" din trei veacuri de conflicte latente, dar irezolvabile „altfel" decît prin vărsare de sînge. Victoria finală s-a produs la Wounded Knee, această Troie a Lumii Noi — numele ultimului masacru al pieilor-roşii, săvîrşit la lumina zilei, cu mitralierele. Mitologia devine sinonimă cu masacrul. Astfel au fost lichidaţi tainosii şi arawaksii din Caraibe. Aşa au dispărut powhatanii din Virginia, şi wampanogii din Massachusetts. Aşa au părăsit arena istoriei conestogii din Pennsylvania şi cheyenii din Sand Creek. Fiecare trib ucis, un ultim mohican al unei lumi pe nedrept condamnată.

Calea Lacrimilor nu cunoaşte sfîrşit, ci doar scurte popasuri prin Văi ale Plîngerii sau prin Oazele Durerii. Winnebagosii au fost deportaţi cu forţa din Wisconsin, în Dakota, iar de acolo, în Nebraska... Tribul Utes, împins din Colorado în Utah, iar de acolo în Oklahoma... Cherokezii au fost dezrădăcinaţi din lungul fluviului Tennessee şi împinşi spre cele două Caroline, iar de acolo, după un an, scoşi şi duşi peste Kentucki şi Missouri, într-o regiune unde clima le era ostilă, iar resursele pămîntului, cu toată frugalitatea şi modestia existenţei lor, insuficiente. Unul din patru indieni a murit pe Calea Lacrimilor, doi din trei au murit în Oazele Durerii. Pămîntul Americii a devenit pentru ei o oază a austerităţii, care şi-a tot redus dimensiunile, ca pielea de sagri...

Acum, în palma Americii, din frumoasa piele de sagri n-a mai rămas decît un petic. Mic, atîta cît pumnul să-l strîngă şi să nu se mai vadă.

Dar, odată cu ultimul petic de sagri...

* * *

Legendele pieilor-roşii sînt întotdeauna tulburătoare. Un folclor uluitor, care face parte din tezaurul de suflet al omenirii, cerîndu-se pus în lumină, explicat, valori-

ficat, profundele lui sensuri fiind nu mai puţin pline de tîlc şi de învăţăminte decît marea mitologie din basmul oriental. Mai mult : folclorul indian, evidenţiind întotdeauna relaţia dintre om şi natură, capătă o amplă dimensiune filozofică, a cărei bogăţie de idei rămîne fără pereche pe întreg pămîntul. Legile nescrise ale indienilor au ieşit din legendă şi s-au prefăcut în legendă.

Se spune că indienii irochezi sînt autorii primei Constituţii din lume şi a celui dintîi stat federal, care datează din 1390, adică cu mai bine de un secol înainte de descoperirea Americii de către Cristofor Columb.

Se spune că, în anul acela, cînd cele cinci neamuri ale irochezilor se săturaseră de războaiele fratricide care le împuţinau prăsila, pe unul din marile cursuri de apă din Ontario a apărut un voinic într-o canoe cioplită în lemn de piatră, pe care îl chema Dekanahwideh. El ar fi rămas, conform legendei, fondatorul Confederaţiei irocheze. Coborînd din canoe, el s-ar fi adresat triburilor : „Sînt Dekanahwideh, marele propovăduitor al păcii, şi vă aduc tihna şi prosperitatea. Arătaţi-mi care este cea mai înaltă colină de pe la voi !“ L-au dus pe vîrful ei. „Ştiam că voi găsi aici un mare copac. Acum aduceţi-mi armele voastre, arcurile, săgeţile, cuţitele, tomahawkurile !“ I le-au adus. „Daţi-mi o sapă !“ I-au dat-o. S-a apucat să sape la rădăcina copacului, îndemnîndu-i pe toţi să facă la fel. „Căutaţi rădăcinile, vreau să apară toate la lumina zilei, fără să doborîţi copacul !“ Şapte zile au săpat. Apoi au aruncat toate armele în groapa aceea şi au numărat alte şapte zile pînă au astupat-o. „De-acum, a zis Dekanahwideh, copacul acesta se va numi Marele Pom al Păcii. Aşa va fi cunoscut, căci el va creşte mai departe peste armele voastre... Şi va da ramuri noi şi frunze pentru umbra cea răcoroasă sub care vă veţi aduna la sfat. Aveţi grijă de el, căci acest Pom al Păcii este unica voastră fericire, salvarea şi bunăstarea voastră... Dar dacă eu plec, s-ar putea ca arborele acesta să fie tăiat ; de aceea, vă voi da o lege care să vă ajute să ţineţi piept la toate nelegiuirile. Conform acestei legi, pămîntul este proprietatea tuturor. Dar, ca să vă apăraţi Pomul Păcii şi legea, va trebui să alegeţi, dintre voi, pe cel mai destoinic, ca să le păzească !“

L-au ales şef pe Hiawatha, din neamul mohawk. Despre acest întemeietor al primei Confederaţii irocheze a scris Henry Longfellow, şi au mai scris, povestind despre cel mai vechi sistem electoral din lume, şi despre principiile păcii prin distrugerea armelor de război, Edmund Wilson şi Friedrich Engels. Povestea nu este o legendă, ci purul adevăr. Poate că Dekanahwideh este un mit, dar Hiawatha a existat în carne şi oase. Şi a existat şi Pomul Păcii, undeva, pe cea mai înaltă colină de pe Ontario.

De aceea, irochiezii, atîţia cîţi au mai rămas pînă în zilele noastre, descendenţii celor ce au inventat sistemul electoral, elaborînd prin legea lor prima Constituţie, acolo, sub Pomul Păcii, la rădăcina căruia au fost îngropate toate armele distrugerii, întreabă înainte de orice confruntare : „Ţi-ai sădit Pomul Păcii ? Hai la umbra lui, să discutăm !“

Sînt aproape 600 de ani de atunci.

Columb avea să vină abia peste un secol.

IDOLUL DESACRALIZAT

„Deoarece, în vreme ce străbăteam un oraş din statul New York, mă aflam la volanul unui Lanchester englezesc, ziariştii m-au întrebat de ce nu călătoresc cu un Ford? Le-am răspuns: Pentru că mă aflu în concediu, nu mă grăbeşte nimic şi n-am nici un chef să ajung undeva la timp. Iată de ce nu conduc un Ford!“

Henry Ford

- UN CICLOP ÎNDRĂGOSTIT A TRAS PE PĂMÎNT LINII ARMONIOASE
- CEL MAI BUN MOD DE A FACE DRAGOSTE PE ŞOSELE
- „STOP ! PAY TOLL !“
- UNA E SĂ TE ÎNVÎRTEŞTI ÎNTR-UN CERC VICIOS CU MAŞINA, ŞI ALTA PE JOS
- AICI NU ESTE NIMIC DE VIZITAT
- „GO HOME, VOLKSWAGEN !“
- SĂ DĂRÎMĂM ORAŞELE SAU SĂ LICHIDĂM AUTOMOBILUL ?
- INTERDEPENDENŢA MAPAMONDULUI AUTOMOBILISTIC
- CINE IZBEŞTE MAI TARE REZISTĂ MAI MULT
- TOT MOARTEA RĂMÎNE MAI IEFTINĂ
- LA DISTRUGEREA TOTALĂ

Americanul prinde cu adevărat aripi doar cînd simte sub el patru roţi şi vede în faţă o şosea asfaltată. Şi, pe drept cuvînt, pe astfel de şosele parcă îţi vine să zbori. Benzile de autostrăzi se întind, se aştern peste cîmpii, urcă dealuri, se împletesc cu văile munţilor, încalecă poduri care sar peste ape, ori coboară în tunele adînci, luminate de macaroanele tuburilor de neon. În locurile unde autostrăzile se întîlnesc sau se despart, panglicile de beton şi asfalt se înnoadă în funde gigantice, pe care America şi le leagă cu orgoliu la gît. Văzute din avion, marile încrucişări ale arterelor rutiere formează un peisaj uluitor. Parcă un ciclop îndrăgostit a tras pe pămînt linii armonioase, împletindu-le, întinzîndu-le, apropiindu-le şi îndepărtîndu-le, punîndu-le să se încalece fără să se întretaie, săltîndu-le pe estacade suspendate, sau ascunzîndu-le pe sub munţi ori pe sub albiile fluviilor. În cultul şoselei şi al automobilului se concentrează una dintre cele mai caracteristice trăsături ale sufletului american. Primii paşi ai unui şantier încep cu înaintarea şoselei de bitum. Un drum bun înseamnă cruţarea nervilor şi a utilajelor şi, deci, economie în risipa de valori umane şi materiale. Automobilul se identifică cu o parte componentă a anatomiei lui „homo americanus". Chemarea depărtărilor, nepotolita sete de a străbate distanţele, de a investiga ce este dincolo de dincolo, de a cerceta i-au intrat americanului în fire, definindu-l încă din perioada cînd străbătea continentul în galopul cailor, în goana diligenţelor şi a poştalioanelor, care îşi anunţau, prin pocnete de bici şi prin chiuituri, sosirea. Autobuzul şi metroul rămîn doar nişte atribute ale anatomiei fiinţelor „subdezvoltate". Iar cei care circulă de

acasă pînă la locul de muncă pe jos nu reprezintă decît un stadiu inferior de tranziție de la maimuță la om.

Mi se pare de neînchipuit peisajul american fără șirurile de automobile străbătînd în goană șoselele asfaltate. Pe benzile lor răpăie frenetic peste 80 de milioane de țevi de eșapament. Mașina a fost cîndva cea mai mare pasiune a omului american. Așa cum spunea Ilya Ehrenburg, pentru un american ea nu reprezenta numai un mijloc de locomoție, ci și cea dintîi și cea din urmă dragoste a lui. Americanul își dezmierda mașina și o boteza cu un nume. O slujea și i se înrobea. Această dragoste are vîrstă, deși, între timp, pasiunea idilei s-a cam stins, logodna s-a consumat demult, și căsnicia cu automobilul s-a transformat într-o rutină tot mai amenințată de criza energetică cu un inevitabil divorț.

Deocamdată, pentru american, mașina e o necesitate imperioasă, un mijloc de existență, un procedeu de realizare a propriei capacități de muncă. Mereu pe drumuri, locuind uneori la zeci de kilometri depărtare de locul de muncă, deseori în căutarea lucrului, americanul familist care are de dus zilnic doi-trei copii la școală, avînd de făcut cumpărăturile cotidiene și de parcurs distanțele lungi între casă și uzină sau birou, vede în automobil, în primul rînd, posibilitatea de a cîștiga timp. Și doar este știut că tradiționala deviză a oamenilor de aici rămîne „The time is money !“, și, cum însăși viața e timp, viața înseamnă bani ! Abia cînd vezi cîrdurile motorizate ale muncitorilor agricoli sezonieri, alergînd de la o fermă la alta, pentru a se angaja cu hurta, înțelegi că, în astfel de condiții, mașina, oricît de veche, oricît de demodată, oricît de cîrpită, reprezintă aici una din principalele condiții de existență.

Primăvara și toamna, în timpul însămînțării și al recoltării, circulația pe șoselele americane se metamorfozează brusc sub transhumanța motorizată a muncitorilor sezonieri și sub apariția marilor utilaje motomecanizate folosite la lucrările pămîntului. Atunci se ivesc în ochii lumii călătoare pe șoselele periferice mașini cu gabaritul mărit, combine sofisticate și secerătoare de anvergură, adevărați coloși ai agriculturii intensive, fără de care ar fi de neconceput obținerea randamentului, neegalat de nimeni pînă

acum, al ogoarelor americane. În 1776, în anul cuceririi independenței Statelor Unite, aproximativ 90 la sută din totalul americanilor lucrau în agricultură. Astăzi, numărul oamenilor pămîntului nu trece de 5 la sută din populația țării. Dar aceștia lucrează în majoritatea lor în ferme industrializate, producînd hrană suficientă pentru populația țării lor și exportînd mari cantități de cereale și produse alimentare. În ultimii 50 de ani, știința și tehnologia au revoluționarizat agricultura americană. La începutul acestor radicale transformări, un fermier american producea hrana a zece persoane ; acum, același „țăran" asigură existența a 45—50 de oameni. Calculul e simplu : doi oameni hrănesc o sută. Imensa creștere a randamentului pămîntului se datorează creării și generalizării de utilaje complexe, irigațiilor, asolamentelor, îngrășămintelor chimice, dar și acestor cohorte de sezonieri care, în timpul marilor campanii agricole, umplu șoselele cu șirurile lor de mașini.

Autostrada americană nu aparține doar quadriroleților frenetici, ci deopotrivă marilor autobuze ale transportului intercontinental, autocamioanelor-gigant, autofrigiderelor care străbat statele în lung și-n lat. Dar limuzinele dau, prin numărul lor, dominanta. Numai în conurbația New York-New Jersey, numărul automobilelor puse în circulație se cifrează la cinci milioane, din care, peste trei milioane circulă doar în orașul New York. Cu toate acestea, numărul locurilor în garajele newyorkeze nu depășește 600.000. Spațiul de parcare ce revine fiecărui automobil pus în circulație abia atinge... unsprezece centimetri ! Neputînd circula decît cu mare greutate în aglomerația din marile orașe, riscînd mereu să întîrzie la slujbă din cauza febrilei căutări a unui loc de parcare, americanul își părăsește adeseori mașina undeva, în afara centrului orașului, și își continuă drumul cu mijloacele de transport în comun. La terminarea orelor de muncă, se va înghesui din nou într-un metrou sau într-un autobuz și va porni să-și caute mașina lăsată pe o stradă mărginașă. Vehiculele de transport în comun cară anual două miliarde de newyorkezi, deci aproape jumătate din întreaga populație a globului pămîntesc !

Puternicul zeu automobil e atotprezent. Cochetînd neîncetat, în goana angajată prin templul său de șosele și auto-

străzi, cu doamna cu coasa, acest zeu, mereu însetat, cere în schimbul facilităților pe care le oferă un greu tribut de sînge. În Statele Unite moare pe șosele un om la fiecare 12 minute, și un altul este rănit la fiecare 23 de secunde. De cîte ori răsare soarele deasupra Lumii Noi, un număr de 120 de condamnați la moarte, care nici măcar nu își cunosc sentința, își află sfîrșitul. Zeul automobil pretinde în fiecare an cam patruzeci de mii de jertfe totale și peste două milioane de răniți, dintre care o bună parte sucombă în primele trei zile după accident, iar alta rămîne oloagă pe viață. Drept care, nu s-ar putea spune că automobilul n-ar avea nici o legătură cu anatomia lui „homo americanus". Statele Unite au avut mai mulți morți în accidentele de automobil decît în toate cele treisprezece războaie purtate de-a lungul istoriei lor...

Dar e atît de minunat să gonești cu o sută patruzeci la oră pe șoselele americane! De-ar defila întregul cortegiu de fantome ale celor jertfiți pe altarul zeului automobil în lungul autostrăzilor pe care freamătă neostoitul furnicar de mașini, și tot n-ar dispărea tentația vitezei pe aceste splendide drumuri. Cel mult, la vederea unei catastrofe „calde" încă, sau la apariția unui anunț luminos care pîndește la o intersecție, amintind automobiliștilor numărul accidentelor consumate în acel punct, vîrful piciorului se ridică ușor de pe accelerator, pentru ca, numai după cîteva minute, să apese și mai tare, cuprins din nou de beția vitezei. Doamna cu coasa își are și ea loialitatea ei de femeie prea aglomerată de treburi. Mesagerii ei luminoși, paznici ai vieții, apar la toate punctele periculoase, sub forma unor plăci al căror text, scris cu vopsea proaspătă, e în continuă schimbare: „Atențiune, conducători auto! În acest loc, ianuarie-septembrie: 27 de accidente"... Sau, 34... Sau, 61... Sau, 110... Această lapidară contabilitate a morții e menită să informeze de cîte ori doamna cu coasa a fost nevoită să treacă pe acolo și să vîre spaima în candidații la veșnicie care, la prima curbă, pot completa lista zilnică a celor o sută douăzeci de condamnați fără drept de apel.

E „week-end" și noi alergăm cu viteza întregului fluviu de automobile în adîncul continentului american. Cine a avut cu ce evada dintre zidurile orașelor în locurile de liniște, spre care duc șoselele supraaglomerate,

s-a urcat în mașină și a ieșit la „aer". Pasiunea americanului de a-și părăsi în zilele de odihnă orașul în care a muncit tot restul săptămînii este congenitală.

Acum, autostrada New York-Philadelphia-Baltimore-Washington pare o nuntă de furnici metalice forfotind într-o miraculoasă ordine pe benzile de două ori triple, netede ca niște piste de aeroport. De-o parte și de alta a drumului, se întinde acea Americă despre care au scris cu atîta forță de sugestie excelenții scriitori satirici, Ilf și Petrov, în cartea lor *America fără etaj*. Numai că, de la trecerea lor pe aici, în Fordul de culoarea pielii de șoarece care gonea cu viteza „diabolică" de 60 și chiar 70 de kilometri pe oră, America a mai crescut cu cîteva etaje, iar viteza automobilelor de serie s-a dublat. Încolo, ea se întinde ca și atunci de-a lungul rețelelor de autostrăzi, din care, datorită goanei mașinii, nu vedem nici o ieșire. Pentru a cîrmi la stînga sau la dreapta, ori pentru a face cale întoarsă, e nevoie de o îndelungată pregătire, care este anunțată cu cîteva mile mai înainte de punctul unde e posibilă o astfel de manevră prin indicatoare rutiere, menite să-i ajute pe șoferi să se descurce în labirintul asfaltat.

Din loc în loc, la distanțe bine calculate după reflexele fiziologice ale conținutului automobilelor, autostrada e străjuită de moteluri cochete, cabane pe roți sau clădiri rustice fără etaj, cu un șir de camere unde poți înnopta garîndu-ți mașina chiar în fața ușii. Prezența fiecărui motel e anunțată din timp de indicatoarele de pe marginea șoselei prin pancarte publicitare proslăvind condițiile de confort întotdeauna „excelente", „sublime", „unice și de nerepetat". Unele moteluri au bazine de înot, peluze pentru plajă, piste de dans și cinematografe în aer liber, cu care își ademenesc de la distanță clienții călători pe patru roți. Altele se laudă cu intimitatea lor, asigurînd perechile de fugari îndrăgostiți că, o seară petrecută incognito în budoarele lor pliante, va rămîne un secret sacrosanct... cu prețul discreției cuprins în tarif.

Dealtfel, goana pe splendida șosea americană nu este altceva decît o nesfîrșită excursie în lumea tuturor tentațiilor pămîntești, pentru a căror satisfacere nu există decît gestul scoaterii portmoneului. La fiecare douăzeci de kilometri, diverse firme își laudă meniurile apetisante, cu

băuturi savuroase, înscrise pe placarde luminoase care anunţă progresiv apropierea de ţintă — restaurante rutiere cu nume devenite la fel de celebre ca denumirile caravanseraiurilor orientale şi ale hanurilor de poştă din Evul Mediu european. Orice casă comercială ori industrială din America nu se consideră serioasă dacă nu a participat la plantarea rigolelor şoselei cu reclame colorate care să le laude marfa. Cu o astfel de lectură prinsă „din zbor", nelipsită de forţă de atracţie, şi mai ales neîntreruptă, călătorul pe şoselele Americii îşi poate aduna de-a lungul unui singur drum un bagaj respectabil de cultură autohtonă, din care nu lipsesc muzica, artele plastice şi chiar poezia.

Cea de a şaptea artă e şi ea prezentă, pe ecrane gigantice, găzduită de acele „drive-cinema" de pe marginile autostrăzilor principale, special amenajate pentru călătorul care ţine să vadă un film fără să-şi deschidă portiera maşinii. Astfel de cinematografe de şosea, cu ecrane uriaşe, în incinta cărora se poate intra cu maşina, fiecare spectator avînd la dispoziţia sa, în locul unei bănci obişnuite, un spaţiu de parcare pentru automobil, ademenesc spectatorii, de pe colinele pe care de obicei sînt situate, de la distanţe de zeci de kilometri. Ecranul, animat noaptea de tot ceea ce constituie fascinaţia cinematografului, e asociat cu ghiduşiile doamnei cu coasa. În preajma lui, perfidele indicatoare care ţin contabilitatea morţilor pe drumuri îşi schimbă cifrele într-un evident crescendo. Şi, totuşi, aici vîrful piciorului slăbeşte apăsarea pe accelerator şi, sub potopul de rugăminţi al prietenei de alături, omul de la volan trage pe dreapta, spre taxatorul care îl aşteaptă cu biletul gata pregătit, la intrarea în hectarele cu dreptunghiuri albe ale cinematografului. Semnalizatoare automate îl conduc pe spectator spre locul unde îşi poate parca maşina. Nimeni nu-i cere să oprească bîzîitul motorului, nimeni nu şuşoteşte, nimeni nu strigă ca spectatorul din faţă să-şi scoată pălăria. Camioanele nu sînt lăsate să intre. Limuzinele, ca nişte broaşte de metal încremenite în faţa ecranului, privesc cu farurile stinse, încîntate de fascinanta producţie a fabricii de vise. Astfel instalat, americanul stă la cinema tolănit pe pernele din maşină şi, de cele mai multe ori, fără să se uite la ecran. Căci e ştiut, şi unanim recunoscut, că cel mai bun loc de a face dragoste

pe autostrăzile americane sînt cinematografele în aer liber, chiar mai puțin indiscrete decît cele mai discrete moteluri, măcar pentru faptul că banda sonoră, în stereo și supervoltaj, poate acoperi cele mai vibrante intimități care se consumă în mașinile aliniate cu atîta acuratețe. În fața ecranului, jos, e instalat un scuar cu scrînciobluri, tobogane, leagăne și călușei, puse aici pentru uzul acelor călători care sînt prea mari pentru a nu pricepe cîte ceva din cele ce se petrec pe ecranul uriaș și prea mici pentru a-i imita pe cei din mașini. Cînd filmul se termină (aproape întotdeauna un film din seria „roz", atît de stimulatoare pentru binecuvîntatele fapte ale „week-end"-ului) și se aprind luminile, cortegiul de mașini-spectatoare se încolonează în șirurile neîntrerupte care gonesc pe panglicile de beton ale autostrăzii.

Foamea de spații și bucuria vitezei au născut drumurile drepte. Americanul detestă căile ocolite și întortocheate, neputînd înțelege decît rațiunea rectiliniei. Pe o șosea fără obstacole acceleratorul este apăsat cu toată furia lui „vivere pericolosamente" și cu tot disprețul față de bugetul societăților de asigurare. Viteza scade și încetinește cu totul abia în fața stațiilor de benzină, adevărate oaze în deșertul de asfalt și țevi de eșapament al autostrăzilor americane, care își anunță din timp prezența prin reclamele luminoase ale celor mai cunoscute case de combustibil rutier. Stația de benzină nu mai e o simplă rampă cu pompe care împing în rezervoarele mașinilor lichidul inflamabil, ci un atelier complex de verificare a capacității de circulație a autovehiculelor și, de cele mai multe ori, un loc de reconfortare a pasagerilor. Politicoși, neîntrecuți în promptitudine, lucrătorii acestor stații de benzină înțeleg prin servirea cu combustibil punerea la dispoziția clientului a întregii lor capacități de mecanici de întreținere, gata să verifice sistemul de funcționare al fiecărui vehicul, de la accelerator pînă la frîne, și de la presiunea în pneuri pînă la siguranțele portierelor. Întregul serviciu include măsurarea nivelului din baia de ulei și completarea lubrefianțului, umflatul cauciucurilor, curățitul farurilor și al parbrizului, totul intrînd în prețul benzinei, chiar dacă clientul cere numai două galoane de combustibil. În timpul acesta, conținutul mașinilor se revarsă spre expresurile automate

ori spre frigiderele cu coca-cola şi citronadă, sau îşi alege din porthartul staţiei hărţile cu rutele care îl interesează, minuţios completate an de an şi oferite gratuit automobiliştilor de casele de reclamă ale marilor companii petroliere. În ultimul timp, aceste societăţi au început să deschidă în vecinătatea staţiilor de benzină restaurante rutiere, moteluri şi „rest-rooms"-uri, în care te întîmpină o duzină de pisoare de faianţă albă, o altă duzină de chiuvete cu săpun lichid şi şervete de hîrtie sau ventilatoare de aer cald pentru uscatul mîinilor proaspăt spălate, şi încă o duzină de automate cu tot felul de pilule contra durerilor de cap, contra răului de viteză, contra timidităţii, contra dragostei fructuoase, contra mahmurelii, şi... contra pericolului rutier.

Astfel servit, omul de la volan poate privi infinita fîşie de asfalt din faţa lui cu tot optimismul. Întreaga familie a americanului pornit în „week-end" intră în maşină şi ia loc pe perna din faţă, indiferent dacă pe aceasta sînt prevăzute numai două sau trei locuri. Ar fi o jignire să-l trimiţi pe vreunul dintre membrii familiei să se aşeze pe perna din spate, întotdeauna rezervată bagajului, şi mereu cu geamurile portierelor acoperite de hainele puse pe umeraşe şi agăţate în cuierele de deasupra uşilor. Numai aşa se explică lăţimea exagerată a limuzinelor americane. Plăcerea de a sta în faţă n-a putut fi micşorată nici de dificultăţile de parcare în oraşe a maşinilor prea voluminoase şi nici de statisticile accidentelor rutiere care atestă riscurile cu 30 la sută mai mari pentru pasagerul din dreapta şoferului. Ce farmec ar mai avea atunci goana pe fîşia de asfalt dacă în omul care conduce nu s-ar ghemui veşnica blondă platinată, atît de posesiv înlănţuită de gîtul celui cu mîinile pe volan, încît, văzîndu-i trecînd pe alături cu o sută de mile la oră, îţi strîngi ochii, convins că chiar atunci poţi deveni martorul majorării unei cifre în inventarele morţii de la răspîntii...

Dar, la drum !

N-a fost îndeajuns de înaripată inspiraţia poeţilor pentru a cînta aşa cum se cuvine aceste splendide şosele ! Dar, încetiniţi viteza ! Nu, nu din cauza avertizoarelor cu numărul accidentelor, nici din cauza tentantelor cinematografe de şosea, şi nici măcar din cauza coloratelor şi atră-

gătoarelor stației de benzină. Drumul construit astfel pentru a nu întîlni în desfășurarea sa nici un obstacol e pur și simplu barat de un șir de gherete bine fixate în betonul șoselei și care nu lasă între ele decît atît loc cît să se poată strecura, la pas, o mașină. Aici furnicarul motorizat își oprește forfota, fluviul metalic în continuă scurgere șovăie, zăgăzuit ca printr-o minune de inscripția : „Stop ! Pay toll !“ (Opriți-vă ! Plătiți taxa !) Și frenetica revărsare de automobile se înșiruie cuminte în fața unei mîini întinse. Din gheretele cu pereți de sticlă, numai atît se vede ieșind afară : o mînă întinsă. Înainte de a urca pe un pod, înainte de a trece printr-un tunel subteran, de a face o traversare pe estacade sau de a intra pe o porțiune de șosea aparținînd altei societăți particulare, orice mașină își încetinește viteza. Mai întîi îți apare în față inscripția care anunță locul de taxare, apoi, la numai o jumătate de milă depărtare, bariera cu mîna întinsă. Gestul a devenit mecanic și la cel care dă, și la cel care ia. Nici o formalitate. Mîna întinsă, automatul care înregistrează cu ajutorul unei celule fotoelectrice trecerea mașinii prin bariera proprietarului, depunerea monedei dinainte pregătită în palma ivită din mîneca vestonului cu manșete galonate și, cale liberă ! ...pînă la prima barieră, unde altă mînă îți va cere — obligatoriu — obolul. De la New York pînă la Washington, prin Philadelphia și Baltimore, pe o distanță de aproximativ șase sute de kilometri, cam o duzină de bariere.

Trecut astfel prin ciurul barierelor, nesfîrșitul fluviu de mașini lasă în palma deținătorilor de acțiuni ale societăților rutiere un divident gras, care se scurge spre ei pe bandă rulantă. La o traversare a Americii, taxele podurilor și ale șoselelor se ridică la aproape jumătate din costul combustibilului necesar întregului drum. Dacă la asta se adaugă și taxele de parcare pe străzile centrale ale orașelor, plătite automatelor care înregistrează staționarea oricărei mașini la rigola trotuarului, atunci devine pentru oricine limpede că una din cele mai mari afaceri americane este exploatarea zeului automobil.

A te dispensa de un automobil scos din circulație din pricina uzurii e o treabă destul de dificilă în oricare din marile orașe americane. Părăsită undeva, la voia soartei, mașina e imediat identificată de secția rutieră a poliției,

iar „păgubaşului" i se expediază o frumoasă şi convingătoare chitanţă de amendă. Nici cel mai sărman om nu va primi o maşină prea uzată drept cadou, deoarece costul reparaţiilor sau al cheltuielilor de întreţinere l-ar ruina şi mai mult. Am cunoscut la New York un gazetar care parlamenta cu ardoare în faţa unui hamal negru, lăudîndu-i calităţile maşinii de care vroia să scape, deoarece, în intimitate, recunoscuse că avea îndoieli dacă rabla lui va mai putea rezista ultimului drum pînă la cimitirul maşinilor. Negrul a controlat îndelung motorul, pneurile, amortizoarele obosite, a ciocănit fierăria maşinii şi, abia după două reveniri cu cîţiva prieteni mai pricepuţi ca el la mecanică, a căzut de acord să primească maşina... dacă „vînzătorul" îi mai dădea şi cincizeci de dolari pe deasupra.

Nu ştiu cît a putut merge cu ea şi cît l-a mai costat scoaterea din prima, iminenta şi, probabil, catastrofala pană. În orice caz, „clientul", gazetarului era bine edificat asupra unui lucru cunoscut de fiecare american : o maşină de serie, în ciuda nichelului şi a vopselelor de calitate, are o existenţă calculată cu exactitate pentru parcurgerea unui anumit număr de mile, care nu trebuie să depăşească prea mult suta de mii. După această cifră, ba uneori chiar mai devreme, maşina trece printr-un adevărat proces de dezagregare. Şi toate intervenţiile de reînviere sînt inutile, ca după orice deces. Răposatele, cu o aparenţă generală de morţi prematuri, sînt duse la cimitirele maşinilor, aflate în preajma fiecărui oraş. Dreptul de a-ţi lăsa acolo maşina pentru ca o macara uriaşă să ţi-o arunce claie peste grămadă într-un maldăr format din mii de maşini moarte se plăteşte, în virtutea interzicerii de către poliţie de a se părăsi maşinile scoase din uz pe marginea drumurilor, ori pe maidane, cu o taxă fixă. După o astfel de înmormîntare, proprietarul pleacă uşurat, bun pentru a completa formularele necesare cumpărării altei maşini în rate, sau se opreşte peste drum de cimitir, unde îşi poate alege ceva ce a rezultat din asamblarea a ceea ce mai era încă bun în măruntaiele piramidelor de răposate. Nu este decît un automobil căruia, prin montarea pieselor încă sănătoase din alte maşini de aceeaşi marcă, i s-a mai prelungit viaţa cu cîteva zeci de mii de mile. Sfîrşitul lui va fi tot aici.

Ne place să credem că americanul își schimbă mașinile cum își schimbă mănușile. Nu e deloc așa. Filmele de acțiune cu urmăriri palpitante, cu acroșe și bușeli pe șosele, cu salturi spectaculoase și demolări atroce — aceleași urmăriri care au trecut din westernurile cu cai și lasouri în cursele cu bidivii motorizați —, în care se alege praful și pulberea de cîte o „frumoasă americană“ cu doisprezece cilindri și muget de rachetă, au înrădăcinat în noi convingerea că nimic n-ar fi mai lipsit de preț pentru cei ce țin un volan în mînă pe șoselele Lumii Noi ca un „Mustang“ sau un „Jaguar“ sortit desmembrării. În realitate, sînt destui cei care nu au avut niciodată parte de un automobil nou-nouț, cumpărat direct de la magazin, ci întotdeauna s-au mulțumit cu un „second hand car“ — de la mîna a doua —, rezultat din asamblarea pieselor recondiționate în atelierele de prin preajma cimitirelor de mașini. Această industrie marginală ia tot mai mari proporții, îndeosebi în perioadele de criză a materiilor prime, americanii înțelegînd tot mai bine că „sărbătoarea risipei“ și-a început sfîrșitul. Duci la cimitir o rablă, dar pentru a nu pleca de la acest „Taica Lazăr“ al Unchiului Sam după moda pîrliților de europeni, adică „per pedes apostolorum“, noua rablă, ceva mai ferchezuită și mai nărăvașă decît defuncta depusă aici, ți se poate elibera și în rate. Și „cercul vicios“ continuă. Dar una e să te învîrți într-un cerc vicios în mașină, și alta pe jos! Înainte de a intra în Baltimore, în apropiere de podul care trece pe sub golful portului, se întinde pe cîteva zeci de hectare un cimitir pentru un milion de mașini moarte. Deși e așezat la numai doi kilometri de linia autostrăzii, pare că nici un drum nu leagă locul acesta trist de panglicile de asfalt pe care se scurge neostoit furnicarul mașinilor sclipitoare. Și, totuși, urmînd fundele de beton care formează intersecțiile de dinaintea intrării în tunel, poți găsi drumeagul vicinal, neasfaltat, prăfuit, pus să facă legătura între scurgerea mașinilor vii și vastul cimitir al mașinilor moarte. E un drum dezolant, care n-are în el nimic din splendoarea autostrăzilor americane, străjuit de sute de mașini smulse de sub ghearele macaralelor și de sub presele pneumatice, reparate cît de cît, revopsite și scoase la vînzare cu prețul de „chilipir“, trecut cu pensula înmuiată în „zincweiss“ pe parbrizul prăfuit. În spatele mașinilor

sînt locuințele celor ce muncesc în cimitir. Cei mai mulți sînt mecanici și vopsitori auto, nevoiți să-și ducă viața împreună cu familiile lor în caroseria unui autobuz pe butuci, cu burlan scos prin acoperiș și cu perdeluțe de hîrtie creponată la ferestre.

Ceva mai încolo se întinde însuși purgatoriul zeului automobil, anunțat prin kilometri întregi de colacii negri așezați în stivele și în șiragurile celor patru milioane de cauciucuri uzate, scoase de pe roțile unui milion de mașini moarte. Imediat după colacii acestui macabru parastas, chiar în mijlocul drumului, barînd trecerea ca și cînd dincolo n-ar mai fi viață, se înalță două porți pe care, în locul aforismului dantesc „Lăsați orice speranță, voi, ce intrați...“, e scris : „Champ for used cars“.

Batem cu pumnii în poarta de tablă ruginită, încercînd să acoperim zgomotele preselor pneumatice, care lucrează din plin. Ne deschide un invalid, după ce mai întîi se uită la mașina din care am coborît.

— Asta ? ne întreabă el, cîtuși de puțin surprins de aspectul onorabil al mașinii noastre.

Îi răspundem că vrem doar să vizităm „șantierul“.

— Aici nu e nimic de vizitat, și ne trîntește poarta în nas.

Abia după ce ne reluăm insistențele, însoțite de gestul scoaterii portmoneelor, poarta cimitirului ni se deschide în față ceva mai prietenoasă. Dar după un ceas de alergătură prin coridoarele labirintului ștrangulat între clăile de mașini vechi, înțelegem că invalidul care ne trîntise poarta în nas avusese dreptate : aici nu era nimic de vizitat. Și totuși... E greu de uitat macaraua aceea cu trei gheare apucînd la întîmplare, una cîte una, mașinile moarte, din care fusese scos tot ce mai putea valora cîțiva dolari, și aruncîndu-și prada în gura unei prese pneumatice atît de puternice, încît într-o singură secundă transformă fosta mașină într-un cub de metal scuipat cu dispreț alături. Întregul ciclu, mișcarea macaralei, apucatul, volta prin aer spre pereții neînduplecați ai presei, comprimarea și aruncarea cuburilor nu durează mai mult de o jumătate de minut. În acest răstimp, se închide definitiv ciclul unor existențe care au cunoscut din plin gloria autostrăzii americane și mizeria cimitirului de mașini.

Vrafurile de rable se diferenţiază după criterii sociale. Maldărul fostelor maşini de casă, mărci mai selecte, modele mai recente, întreţinere mai simandicoasă, după ale căror moaşte europenilor de pe la noi le-ar lăsa gura apă, furnizează piese ce merită efortul „disecţiei“, căutate de proprietarii garajelor şi de atelierele de reparaţii auto. Morţii săraci, adevărate epave stoarse, zac impudic în maldărele comune, zgîindu-şi burţile sparte din care se scurg maţele motoarelor autopsiate, aşteptîndu-şi rîndul la gheara macaralei, la cuţitul de îmbucătăţit şi la presa pneumatică pusă să strîngă şi să scuipe cuburile comprimate. Mărci celebre, dar mai ales producţii de serie, acele maşini din care America scoate pe piaţă mai mult decît poate vinde şi a căror longevitate e din ce în ce mai scurtă. Iată o maşină de nuntă care mai păstrează încă legate de bara din spate tinichelele şi cutiile goale de conserve puse să vestească autostrăzii trecerea perechii „Just Maried“... A ajuns aici direct de la „sărbătoare“. Are partea din faţă oribil mutilată, motorul zob şi cabina armonică. A sucombat aşa, probabil în momentul unui sărut prea insistent la început de lună de miere încă nerodată. Lîngă ea, o furgonetă care a cărat ca un hamal, cît au ţinut-o roţile, marfa unui comis-voiajor veşnic în căutare de clienţi pe drumurile americane. Mai are încă pe uşa ei firma proprietarului şi reclama naivă a negoţului său. Iată o maşină a salvării, pusă mereu să fugă de moarte şi să-şi care în vaiete disperate conţinutul spre bisturiile chirurgilor. Acum îşi aşteaptă în tăcere rîndul la propria sa operaţie, sub cuţitul pneumatic... Iată o maşină a poliţiei, cu ventuza de pe capotă stinsă, neagră, mohorîtă, acoperită de rugină, desculţă ca toţi dezmoşteniţii după care a alergat de atîtea ori... La apariţia ei, întotdeauna vestită prin vaierele în alertă ale sirenei, celelalte maşini se trăgeau cuminţi la rigolă, iar semafoarele rutiere îşi schimbau brusc culoarea în verde, lăsîndu-i calea liberă. Acum zace aici, strivită sub apăsarea celorlalte rable, pe care poate le-a urmărit în goana de pe şosele... Iată şi o maşină funerară, cu îngeri de bronz şi perne de catifea neagră. După ce a făcut atîtea drumuri la cimitirele oamenilor, a venit să-şi dea duhul aici, în cimitirul maşinilor... În rest, mii, zeci de mii de maşini obişnuite, reparate

de cîteva ori şi revîndute tot de atîtea ori, maşini plătite agenţiilor automobilistice rată cu rată, trecute dintr-o mînă într-alta, din ce în ce mai jos, din ce în ce mai ieftin, pînă au ajuns aici, de unde nu mai există ieşire decît pe sub ghilotina de tăiat oţel şi prin patratul din ce în ce mai strîns al presei pneumatice.

Dar iată şi un intrus din Europa, pe parbrizul căruia cineva a scris cu pensula muiată în alb : „Go home, «Volkswagen» !" („Volkswagen", cară-te acasă !) Această inscripţie, cu al cărei conţinut America s-a obişnuit să fie întîmpinată dincolo de hotarele ei şi, mai ales, prin ţările arabe, conţine în ea toată ura pe care o nutresc marile societăţi de automobile americane faţă de invadarea pieţei mondiale cu maşini de consum şi gabarit redus, produse la preţ de concurenţă de uzinele europene şi japoneze. Lovitura dată „Ford"-ului şi „General Motors"-ului de produsele uzinelor „Volkswagen" din Germania, „Renault" din Franţa şi „Fiat" din Italia, ca şi cea primită din partea ultimilor „intruşi" pe piaţa automobilistică mondială — firmele japoneze — provocînd stocajul milioanelor de maşini americane rămase nevîndute, a prilejuit preluarea celui mai crud strigăt pentru urechile yankee : „Go home !"

Înainte de a părăsi cimitirul maşinilor de lîngă Baltimore, urmărim procesiunea de înmormîntare a unui „Buik" care abia s-a mai tîrît pînă aici. Proprietarul maşinii, un om de vreo 40 de ani, cu maniere de funcţionar, îşi părăseşte rabla abia după ce s-a convins că nu mai poate scoate din ea nici un cent peste gratuitatea de pensiune pe care i-o acordă cimitirul, avînd în vedere cauciucurile destul de recent schimbate. Îl vedem apoi ieşind în drumeagul care îl duce spre autostradă, în chip de biet pieton. La prima intersecţie tresare nervos, smuls din gînduri de claxonul unei maşini. Abia are timp să se ferească, înjurînd în urma automobilului, care îl acoperă cu un nor de praf.

În autostradă, ne întîmpină un anunţ luminos : „Doamna Back vă ghiceşte în palmă trecutul, prezentul şi viitorul. Opriţi-vă chiar acum pentru a afla soarta dumneavoastră în această călătorie." Ce ne poate spune în plus faţă de ceea ce ştim din datele statistice ale doctorului John Kearney, care a încercat să schiţeze „portretul-robot" al victimei asupra căreia se abate de preferinţă virusul acci-

dentelor de automobil ? Accidentatul este în primul rînd un tînăr de 18 ani, conducînd un scuter sau o motocicletă ; de la 25 de ani în sus, victima e pasagerul unui automobil. De la 60 de ani, e un pieton. Din 12 morți, 11 sînt de sex masculin. Cu toate acestea, 55 la sută dintre victimele care scapă tefere din accidente sînt bărbați, și numai 30 la sută femei. Dacă se înregistrează în medie 16 accidente pe oră în ansamblul drumurilor dintr-un teritoriu, se constată că perioada de vîrf se află între orele 5 și 8 seara, cînd se recoltează aproape o treime din totalul lor. Între orele 6 și 7 seara, apare „ceasul rău" cu cea mai ridicată medie a numărului de accidente. Este ceasul fatal al marilor aglomerări de la sfîrșitul zilei de muncă. Noaptea nu e mai puțin vorace. 30 la sută din accidente se produc în cursul ei, însumînd 40 la sută din victime. Duminicile de iarnă dețin un record sinistru, întrucît condițiile atmosferice proaste (polei, zăpadă, ceață...) se dovedesc a nu fi mai puțin ucigătoare decît zilele de vacanță.

Deci, cu toată viteza înainte !

Splendida autostradă americană se întinde înaintea noastră netedă ca oglinda. Ne vom opri abia cînd, dintr-o gheretă de plexiglas, fixată în mijlocul drumului, ne va apărea în față o mînă întinsă, cu palma desfăcută...

*
* *

Pe la începutul lunii aprilie 1981, un mare scandal s-a consumat pe piața automobilistică americană. După apariția cifrelor statistice ale exercițiului financiar pe anul 1980, s-a constatat că japonezii vînduseră pe piața americană, într-un singur an, nu mai puțin de un milion două sute treizeci de mii de automobile, echivalînd cu o cincime din totalul numărului de mașini cumpărate de americani în anul respectiv. Asta era mai mult decît o sfidare din partea concurenților de peste Pacific. Asta era ruperea „bucățicii" de la gura autohtonă. Industria automobilistică americană era nevoită să facă o incredibilă echilibristică pentru limitarea concedierilor din rîndul personalului ei, datorită imposibilității desfacerii produselor sale pe piața internă, iar distinșii concetățeni quadriroleți cumpărau

mașini japoneze. S-a făcut tărăboi, s-a cerut protecția legilor vamale, s-au dat avertismente administrației.

Dar cumpărătorul are dreptate. Clientul nostru, stăpînul lor ! Al japonezilor. Deviza a rămas ; împrejurările nu făceau decît să-i schimbe întrucîtva termenii. Mașini mai mici și mai ieftine. Mai economicoase în exploatare și mai manevrabile în înghesuială.

Cu mai bine de zece ani în urmă, Europa și restul lumii occidentale vorbeau despre „posibila“ cumpărare a întregii planete de către americani, adică a părții care poate fi vîndută. Era vremea cînd francezul Jean-Jacques Servan-Schreiber publica *Sfidarea americană*, în care lansa avertismentul asupra „iminentei“ dominări a economiei mondiale capitaliste de către monopolurile americane. Un deceniu mai tîrziu, săptămînalul newyorkez *Newsweek* punea pe coperta sa imaginea statuii Libertății, căreia îi atîrna de ureche un cercel-anunț : „De vînzare“. Pe întreaga pagină, un titlu : „Cumpărarea Americii“. Încă nu era vorba despre mica poveste cu invazia automobilelor intruse pe piața internă a Statelor Unite. Ci de probleme mult mai grave. Se dădeau exemple : bunăoară, cel mai mare bogătaș din R.F.G., Herr Friedrich Karl Flick, urmașul marelui fabricant de armament care fusese principalul furnizor de arme al lui Hitler— condamnat în 1947 printre alți criminali de război la închisoare pe viață, dar eliberat după numai trei ani — s-a mutat cu afaceri cu tot, și cu imensul său capital de patru miliarde de dolari în Statele Unite, ca să producă... mașini. Nu pentru circulația pe autostrăzi, ci din acelea cu șenile și cu turele blindate, cărora li se zice tancuri, dar, în fond, tot mașini sînt, dar pentru altă „joacă“. Cît privește dorul după „Vaterland“, Flick explica : „La noi, cuvîntul capitalism începe să sune urît. Nu însă și în America. Voi, americanii, sînteți mai puțin ostili față de cei bogați, și mult mai deschiși în privința inițiativei particulare. În America încep să mă bucur de viață. Economia americană dispune de un sistem de emulație rațională, și de un rațional nivel al cîștigurilor.“ Și s-a mutat la ei, cumpărîndu-i. Atîta cît l-a ținut punga.

S-au mai mutat și alții. Bunăoară un oarecare Adnan Khashoggi, superbogătaș arab tronînd pe un munte de petrodolari. A cumpărat banca Colorado cu seifurile și cu

funcționarii ei cu tot, a cumpărat și cumpără terenuri imense în Houston și Salt Lake City, și mai cumpără pachete groase de acțiuni ale industriei automobilistice. Nu se teme de japonezi. Petrolul e în mîinile lui. Și alții cumpără. Una din surorile fostului șah al Iranului, Reza Pahlevi, avînd grijă să nu plece de acasă odată cu augusta familie cu mîna goală, a luat atîta cît să poată cumpăra un întreg cartier de lux întins pe colinele Baverly din Los Angeles, încît locul a fost botezat ironic cu numele de „Golful Persic". În plus, investește cu încredere în industria automobilistică, dar ea, personal, nu circulă cu mașini americane, ci cu o duzină de „Rolls Royce"-uri. Cumpără în America toți cei ce pot, și tot ce se poate : terenuri, plantații, ferme, imobile, fabrici profitînd de scăderea valorii dolarului și de conjunctura favorabilă valutelor încă „forte" : marca vest-germană, francul elvețian, yenul japonez. Posesorii acestora din urmă dau mașini pe dolari. Cu dolarii cumpără cuburi de metal strivit, rezultat din caroseriile automobilelor vechi, comprimate în cimitirele de mașini americane, le transbordează peste ocean, fac din ele alte mașini și le vînd americanilor. Curat, cinstit, fără tocmeli. Iar americanii, tot mai grijulii cu punga lor, începînd să învețe modestia, să deprindă bunul obicei al economisirii, să renunțe la grandomanie, uită de imperativele naționale care impun sprijinirea industriei autohtone, și cumpără mașini japoneze. În 1980 a făcut-o unul din cinci. Cîți o vor face de-acum înainte ?

Totul, pentru ca „amorul" să nu piară. Totul, pentru ca mașina mijloc de locomoție — mijloc de existență, să nu părăsească universul lor quadrirolet. Să rămînă și să toace mai cu zgîrcenie benzina. Să facă aerul în marile noduri de circulație irespirabil. În așa fel încît, agenții de circulație să nu poată rezista în posturile lor, datorită gazelor de eșapament, mai mult de patru ore consecutiv.

*

* *

Povestea sergentului de stradă din New Jersey, Sebastian Smith, care și-a pus o mască de gaze din harnașamentul de război al fostei conflagrații mondiale pentru a rezista celor opt ore de muncă într-o intersecție în care dirija

circulaţia, a furnizat o idee. La Los Angeles au apărut automate cu aer curat pentru agenţii de circulaţie postaţi la marile răspîntii. Cîteva întreprinderi constructoare de şosele şi-au dotat cabinele de „Pay toll" cu rezervoare de oxigen pentru lucrătorii lor, pe sub nările cărora trec zilnic mii şi mii de maşini. Remediul n-a însemnat însă decît un simplu paleativ. Automobilul continuă să rămînă ţinta atacurilor tuturor militanţilor pentru apărarea mediului ambiant şi principala temă de preocupare a urbaniştilor. Dilema : „Să dărîmăm oraşele, sau să lichidăm automobilul ?" impune atitudini tranşante, cu rezolvări radicale : transformarea. Atît a oraşelor ameninţate de asediul infinit al maşinilor şi de mareele de bitum ale şoselelor şi locurilor de parcare, cît şi a automobilelor rămase, în fond, la stadiul de subdezvoltare tehnică moştenit de la „performanţele" anilor '30—'40. Arhitectura automobilului a rămas, în linii mari, aceeaşi, de cînd Henry Ford şi-a lansat pe piaţă primele producţii de serie, în 1910. Tracţiunea pe faţă, independenţa celor patru roţi, caroseria compactă datează din anii 1934—1936, cînd se putea deja rula cu 130 km pe oră într-un „Lancia-Aprila" de 1.350 de centimetri cubi. De aceeaşi vîrstă cu avionul, care a cunoscut salturi tehnice extraordinare, automobilul rămîne perpetuu corigent la examenul evoluţiei, progresînd în direcţia modernizării sale reale cu viteza melcului. Mai conservatoare decît majoritatea domeniilor de activitate tehnică, industria automobilistică, în frunte cu cei trei mari de la Detroit — „Ford", „Chrysler" şi „General Motors" — le-a prezentat clienţilor lor, invariabil, timp de aproape o jumătate de secol, „la même Jeanette autrement coiffée". Adică, doar ceva mai ferchezuită, mai nichelată, mai lată sau mai îngustă, mai joasă şi mai aerodinamică, dar, în fond, aceeaşi jucărică devoratoare de carburanţi lichizi, la fel de vulnerabilă la şocuri şi de puţin rezistentă în timp. S-a mai comprimat puţin motorul, s-a mai plasat ici, colo cîte o năzbîtie nichelată să-ţi ia ochii, s-a mai alungit linia şi s-au înmuiat pernele, dar talpa piciorului drept se mută tot de pe accelerator pe frînă, cea a stîngului stă tot pe ambreiaj, mîna stîngă tot pe volan, ajutată de dreapta, care trebuie să-şi facă permanent de lucru cu schimbătorul de

viteze. Pentru caii putere, același motor termic cu randament întotdeauna sub consum, cu o longevitate care uneori depășește o medie de 2.500 de ore de rulaj. În răstimpul acesta, „mai greul decît aerul“ a ajuns de la avionul lui Vuia la jumbo-jeturile „Boeing“ și la rachetele interplanetare ale d-lui Von Braun. În domeniul automobilului nu s-a produs nici o esențială revoluție tehnică și nici un deosebit salt calitativ. Conservatorismul marilor concerne a impus moda, a determinat linia, a stabilit nivelul performanțelor și, mai ales, a dictat prețul. Nu din cauza lipsei de geniu a constructorilor sau a imposibilității evoluției, ci mai mult datorită complexului angrenaj în care însăși industria automobilistică s-a trezit prizonieră, a gigantismului ei, a complicității tacite cu marii producători de carburanți, a repercusiunilor de amploare pe care le-ar avea asupra amortizării capitalurilor investite și a ratei profitului îmbunătățirile nu s-au produs în domeniul tehnic peste care s-a întronat monopolul. Interdependența mapamondului automobilistic a corelat „neputința“ celorlalți mari producători. Nimeni, nicăieri, n-a mai cutezat să facă „altceva“ decît experimente izolate intrate prematur în muzeul tehnicii. Singura posibilă radicalizare în concepții nu va putea fi impusă decît de o generalizată criză petrolieră, iminentă în deceniile ce vin și infinit mai acută decît cea resimțită la mijlocul anilor '70. Dar, pînă atunci...

Pînă atunci, vechiul amor se va istovi de la sine. Ceea ce a început cu o idilă a orgoliilor, cu înfocată pasiune posesivă și cu etichetarea rangului social prin marca mașinii va eșua în banal, în rutină, în impotență. Avatarurile sociopatologice ale libidoului mecanizat sînt alienante. Nemaiputînd oferi ceea ce a promis — habitaclul mobil pentru un alter-ego setos de independență și libertate individuală —, automobilul, așa cum îl cunoaștem azi, va fi nevoit să evadeze din propriul univers concentraționar pe patru roți în care a vîrît partea omenirii cea mai „dezvoltată“. Semnele detracării s-au ivit. Desacralizarea zeului pornește din însăși limita performanțelor sale. Într-un oraș ca New Yorkul, randamentul real al unei mașini nu depășește 6—7 la sută. În felul acesta, ultimele strigăte ale modei automobilistice se autosufocă prin risipirea, în

orașe, a 90 la sută din carburantul consumat. Motorul făcut să dezvolte o herghelie de cai putere gîfîie, incapabil să spargă barajul înghesuielii rutiere. Ceea ce fusese conceput pentru a birui distanțele se autoparalizează prin acoperirea excesivă a spațiilor de străbătut cu propria sa prolificitate. Morga de superioritate a bidiviilor de lux se înăbușă lamentabil în ambuteiajele mărcilor de doi bani, și aroganța ierarhică se anulează de la sine în ticsirea coatelor nichelate și a mugetului steril din motoare inutil de puternice.

Dragostea americanului pentru mașina lui s-a transplantat altora, ca „strip-tease“-ul și coca-cola, ca westernul și cîrnatul în chifla, ca motelul și autoservirea, ca banda rulantă și autostrada taxată. El și-a făcut din iubire un sclav carosat de care ar vrea, și nu poate, să se elibereze. Dorindu-și-l cît mai ferches, cît mai încăpător, cît mai nărăvaș și mai nervos, i-a dat putere inutilă și supremație asupra propriei lui vieți. Prizonier în celula sa etanșă, cu un radio sau un casetofon la bord, el se trezește prizonier între milioane de semeni izolați ca și el în carcasa de tinichea, privind, apatic și neputincios, ca într-o înghesuială de gîndaci, la ceilalți la fel de doritori să evadeze din uniformizarea vieții. Imposibilitatea de a apela la termeni raționali pentru rezolvarea problemei creează dificultatea majoră, despre care Titus Livius vorbea în forumul roman încă înainte de Cristos : „Este inadmisibil să te plîngi de un rău fără a putea suporta remedierea lui !“

Remediul este redus la incertitudinea speranței și la nostalgia vremurilor bune „de altă dată“, cărora automobilul le anunța tentant venirea unor vremuri și mai bune. Cît a ținut prospețimea idilei părea că și promisiunile vor fi respectate. Cînd încălcarea lor a devenit evidentă, a început să se caute atenuarea dezamăgirii. După demonstrația „imposibilității“ creării unui automobil absolut sigur, capabil să reziste nevătămat unor șocuri frontale la o viteză de 80 km pe oră, dotat cu sisteme electronice de orientare, relativ ușor și mai puțin vorace cu carburanții și cu mediul ambiant, s-a trecut în cealaltă extremă — automobilul liliput, mai manevrabil, mai parcabil, dar și mai fragil. Dilema a rămas însă la termenii ei inițiali. Americanul este ostil mașinii-țînțar și refuză un habitaclu mobil de sub cinci metri lungime. Incapabil să

reziste propriei sale megalomanii rutiere, preferă robustețea și greutatea. Cel puțin pe teritoriul propriu, el a putut constata că numărul accidentelor grave este invers proporțional cu greutatea vehicolului. Cine izbește mai zdravăn rezistă mai mult. Mai ales că aproximativ o jumătate din numărul ciocnirilor mortale se datorează consumului excesiv de alcool, cînd reflexele omului de la volan se reduc simțitor. Atunci, dacă tot îi este dat să se pocnească, cel puțin s-o facă dintr-un tanc, în așa fel încît de cel pe care l-a lovit să se aleagă praful și pulberea.

Cu atît mai rău pentru lipsa de patriotism a celor ce se încăpățînează să cumpere mașini din import, de la sărăntocii de europeni sau de la japonezii care n-au nimic sfînt, și se vîră oriunde găsesc o cît de mică breșă pe unde să pătrundă cu „țînțarii" lor numai buni de strivit. Cu toate acestea, numărul mașinilor venite de peste oceane și intrate în parcul automobilistic american a sărit de la 10 la sută în 1959, la 15 la sută în 1971, cifra stabilindu-se ulterior, cam la acest nivel, pînă în 1977. Sub invazia „intrușilor", marile firme din Detroit au început să înțeleagă că gusturile clientelei lor încep să se schimbe. Încet, dar tot mai sigur. Japonezele „Toyota" și „Datsun" au împins în ultimii ani popularul „Volkswagen" german pe un loc secundar în cucerirea pieței americane, invidiate de moarte de „Opel", „Volvo", „Fiat", sau de „Mercedes"-ul și „Ford"-ul european. Succesul mașinilor de mic litraj a obligat firma „General Motors" să lanseze „liliputul" său — „Vega". „Ford" a ieșit pe piață cu micul „Pinto", iar „Chrysler", cu minilimuzina „Colt". Dar văzînd că exoticele nipone și robustele „broscuțe" germane îi obligă la o concurență neloială pe propria lor piață, cei trei mari din Detroit au trecut la stratagema îndelung rodată a imixtiunii de capital, proiecte și interese în firmele rivale. „General Motors" a cumpărat masiv acțiuni „Isuzu", „Ford" s-a legat de „Tokio-Kogyo", care produce varianta „Magda", cu motor rotativ, „Chrysler" și-a rezervat o importantă participare în trustul „Mitsubishi", pentru ca, împreună, să le vină de hac inamicelor „Toyota" și „Datsun". Afacerile au prins, pofta a început să vină mîncînd. „General Motors" a deschis în Anglia producția în serie a „britanicului" „Vauxhall", iar în Germania Federală, „pursîngele"

teutonic. „Opel“. „Ford“ l-a imitat cu „Taunus“-ul său, produs în aceleași țări și în Belgia. „Chrysler“ nu s-a mulțumit numai cu piața engleză și a pus mîna pe „Simca“ în Franța și pe „Berreiros“ în Spania. Pe total, industria automobilistică americană ocupă o treime din producția Europei Occidentale, nemaifiind „nevoită“ să-și exporte peste ocean planturoasele ei limuzine, supuse pretutindeni în Lumea Veche unor grele taxe vamale.

Contestatarul Ralph Nader, care a dat destulă bătaie de cap marilor firme cu teoriile sale „agitatoare“ în jurul insecurității mărcilor de prestigiu americane, după ce s-a autoproclamat „public citizen“, s-a angajat la lupta împotriva cruciadei consumatoriste. În urma acțiunilor lui, administrația a început să pună condiții draconice, menite să forțeze mîna industriei automobilistice pentru producerea unui automobil „curat“, fără emanații nocive, mai puțin lacom, mai sigur în exploatare. Adică tot ceea ce ar impune creșterea prețului de cost și, implicit al celui de vînzare și, legat de asta, perspectiva unei noi mize în cursa pentru piața automobilistică. Mijloacele tehnice de luptă cu poluarea costă. Securitatea este, la rîndul ei, deosebit de scumpă. Oricum, tot moartea rămîne mai ieftină. Un prototip de mașină „curată“ și „sigură“, produs de „General Motors“, cîntărește prin adaosul de metal pentru ramforsare 2.100 kg, ajungînd la o lungime de cinci metri și jumătate și la o lățime de peste doi metri, cu toate că interiorul și portbagajul ei sînt mai meschine decît într-un automobil de serie. Costul, în schimb, e dublu. Tot ceea ce impun normele dictate de grija față de mediul ambiant și de securitatea quadriroleților costă. Și pentru a putea plăti, trebuie să cîștigi. Nu mai sînt vremurile de altădată, cînd, scoțîndu-și portmoneul să-și plătească mașina, americanul săvîrșea un gest al propriei sale grandori. Nu mai este timpul cînd, din această grandoare subiectivă, arborată după zicala „mașina face omul“, s-a născut cea mai puternică și cea mai bogată industrie națională. Ca simbol economic și social, mașina a început să treacă printr-o lungă agonie, care preceda un deces ineluctabil. Ea încă mai arată cine e omul, dar încetează să mai arate ce și-ar dori să fie. Dorința impune condiționalul. Iar condiționalul își are legile lui severe. Un om din zece care

lucrează în America este legat în mod direct sau indirect de industria și de serviciile automobilistice. Vechiul amor se transformă în necesitate. A-l extirpa prin suprimarea mașinii înseamnă a paraliza țara. Ceea ce l-a făcut pe Nader să constate cu resemnare : „Automobilul blochează într-o manieră tot mai copleșitoare transporturile, dar situația nu se va putea schimba într-un viitor apropiat !“ Profesorul C. D. Mason, de la Southern University of California, îl acompania: „Nu ne mai iubim mașina ca altădată, căci idolul s-a desacralizat. Ni s-a promis o mașină care să ne elibereze, dîndu-ne aripi. În loc de aceasta, o vedem întorcîndu-se contra noastră : ea ne blochează în ambuteiaje, ne poluează atmosfera, se sfărîmă în accidente și cere continue reparații...“

Alienarea automobilistică e însă o boală contagioasă. Se transmite relativ ușor. Faza acută a stadiului cronic izbucnește brutal, provocînd adeseori mutații ireversibile în caracterul individului. Antidotul încă nu s-a găsit. Cîțiva inimoși au încercat să acționeze prin simboluri. Aici un motor îngropat „de viu“, colo o acțiune de blocare a accesului automobilistic în zone de liniște, în alte părți, ca la Detroit, de „Earth Day“, în 1980, cîteva mașini incendiate de studenți turbulenți. Se caută metode de a trăi cu automobilul, care să le înlocuiască pe cele, deja verificate, de a muri în automobil. Începînd să-și deteste automobilul, americanii se simt totuși incapabili să se despartă de „comoditățile“ pe care acesta li le-a adus. Majoritatea celor care sînt „contra“ mașinii sînt proprietari de mașină. Ipocrizia impune o antiipocrizie.

Ca o sfidare a perisabilității noilor mărci, s-a născut moda „retro“. La Sneden's Landing, lîngă New York City, se grupează partizanii tinereții apuse a idolului, etalîndu-și vechiturile din preajma primului război mondial, pe care le sulemenesc și le ferchezuiesc, făcîndu-le să circule, prin aplicarea unor miraculoase operațiuni de vitaminizare tehnică. În ochii acestor colecționari, bun este numai ceea ce e vechi. Iar o adevărată vechitură, conservată cu sîrg și dreasă cu abilitate, ajunge să coste de cîteva ori mai mult de cît o mașină nouă.

Căzut în dizgrație, idolul devine adeseori obiectul furiei dezlănțuite. Unul dintre cele mai gustate „sporturi“

yankee, „Demolition Derby“, constă în organizarea unor curse pe terenuri închise, în care se pocnesc pînă la distrugerea totală cîteva zeci de mașini lansate una împotriva celeilalte. Furia demolatoare este atît de devoratoare, încît spectacolul capătă proporții apocaliptice. Tinicheaua se sfîșie în delirul haosului mitraliat de țevile de eșapament, portierele se smulg ca niște aripi de păsări jumulite, pneurile explodează, rezervoarele de benzină bușite cu sete împroașcă flăcări. Obiectul dragostei de altă dată este supus unui carnagiu metalic, care, nu arareori, se transformă în carnagiu uman. De dincolo de pistele de zgură privesc ca niște mirese îndoliate dubele salvării. Totul este făcut armonică, dezmembrat, dezarticulat, nimicit, pînă cînd „frumoasele americane“ devin niște alcătuiri informe de fiare vechi. Învinge cel ce reușește să rămînă singur, încă „în circulație“, pe pistă. Este complexul unui nou Jak Spintecătorul colectiv față de adoratele inimii sale.

Am văzut filmul unui cineast de animație american, a cărui poveste degenera într-o metaforă absurdă. Într-un megalopolis anonim, se produce un gigantic ambuteiaj. Mașinile își înalță boturile spre cer, căutînd un dram de spațiu prin defileele străzilor. Cele care vin din spate izbesc cu sete în cele oprite, și hora nebuniei continuă. Monștrii de tinichea se încalecă, se zbat, trec unii peste alții, suprapunîndu-se, pînă ajung la înălțimea blocurilor, apoi năvălesc în apartamentele din care locatarii sar înnebuniți pe ferestre, ori se aruncă de pe acoperișuri. Totul se termină într-o viziune de coșmar, din care numai un cărucior de copil se smulge pornind singur, către nicăieri, căci în zare apare alt oraș, unde începe ambuteiajul.

Din fericire, nu era decît un film de făcut haz.

Deci, cu toată viteza înainte !

Înainte, spre prima stație de benzină, care te poate întîmpina cu un dezagreabil anunț atîrnat de contoarul pompelor : „No gas !“ Căci s-a văzut și „minunea“ asta. Mai întîi, în timpul primei runde a crizei petroliere din 1973—1974, apoi în cea de a doua rundă, din vara lui 1979. Asta a făcut să se vorbească despre apariția în Statele Unite a unei noi maladii, „gasomania“, provocată de penuria benzinei.

La 24 iunie 1979, şerifii dintr-o serie de state americane au primit ordinul să organizeze supravegherea înarmată a cozilor de la staţiile de benzină. În oraşul Levitton (Pensilyania), douăzeci de camionagii s-au pus în grevă, blocînd răspîntia dintre două mari artere de circulaţie. În scurt timp, două mii de manifestanţi cu rezervoarele goale li s-au alăturat, transformînd ambuscada într-o veritabilă ciomăgeală : maşini incendiate, staţii de benzină devalizate de combustibilul pe sponci care a stîrnit tevatura, 245 de răniţi. La Trenton, în New Jersey, un crainic de radio, furios că nu şi-a putut face plinul la staţiile care anunţau invariabil „No gas“ !, s-a baricadat într-un studio şi a emis timp de douăzeci de ore un singur disc, şlagărul zilei : „Dacă arabii nu ne mai dau benzinica. / Noi să le tăiem păpica !“

Butada din şlagăr nu este glumă. Cultul zeului automobil, chiar desacralizat, face ca Statele Unite să consume o treime din petrolul mondial. În calculul consumului mediu de energie pe bază de petrol, raportat la populaţia planetei, dezechilibrul se dezvăluie şi mai acut. Un locuitor al Statelor Unite are nevoie de o cantitate de combustibil de şaizeci de ori mai mare decît orice alt pămîntean care trăieşte într-o ţară aflată în curs de dezvoltare.

Acesta să fie divorţul după îndelungatul amor dintre quadrirolet şi maşină ? Poate că nu este decît o ceartă de familie. Un accident de parcurs. Dar „sărbătoarea risipei“ se apropie de sfîrşit.

S-a spus că prima rundă a crizei energetice a putut fi scurtată prin devalorizarea dolarului. Dar cu ce preţ ? Inflaţia, creşterea şomajului, recensiunea generală, cu repercusiuni asupra întregului sistem monetar internaţional. Într-adevăr, ţările exportatoare au tot mărit preţul ţiţeiului, în vreme ce ţările importatoare au tot diminuat valoarea reală a dolarului. Risipei de energie i s-a adăugat ca un corolar risipa de valori, dezechilibrarea balanţelor de plăţi, bulversarea burselor, sărăcirea consumatorilor mărunţi, ruinarea celor slabi, în paralel cu exacerbarea cîştigurilor marilor trusturi traficante de produse petroliere, ale societăţilor transnaţionale ale marilor firme distribuitoare de carburanţi şi lubrefianţi. Dar Statele Unite nu sînt numai un colosal consumator, ci şi un mare producător

potenţial de petrol. Ele însă nu extrag decît o mică parte din propriul petrol, întrucît o clauză impusă de Congres prevede ca petrolul descoperit înainte de o dată anume situată în ajunul izbucnirii crizei energetice să nu depăşească preţul de şase dolari barilul. Nimeni nu mai vrea, deci, să extragă. Se produc lucruri aberante, sondele sînt abandonate, altele sînt forate cu preţuri exorbitante, ca petrolul „nou" să poată evita clauza care blochează preţul celui „vechi". Unii vorbesc despre spiritul de prevedere. Oricum, este mai ieftin ţiţeiul importat decît cel care poate rămîne în rezervele naţionale pînă cînd altora le va crăpa buza după o picătură de petrol. Marele devorator, automobilul, trebuie înţărcat, înlocuit, alimentat cu alţi combustibili, dar nimeni nu se gîndeşte la divorţ.

Amorul va continua. A fost prea năvalnic, prea ademenitor, prea plin de satisfacţii, ca să se treacă la o perioadă de abstinenţă totală, cu fenomene alienante.

Cel mult se mai ridică oleacă talpa de pe pedala acceleratorului.

Deocamdată atît !

Deocamdată !

O, preafrumoasă americană !

Minune a secolului vitezei şi amară deziluzie a unui veac ce îşi anunţă epuizarea ! Podoabă a şoselelor de asfalt, vrajă şi forţă de seducţie, amăgire a restituirii libertăţii de sine şi capcană a prizonieratului quadrirolet ! Atîţia te-au proslăvit, atîţia te-au cîntat, atîţia te-au hulit şi te-au blestemat... Ai stors untul pămîntului pentru un dram de emoţie şi un pas mai rapid. Ai încîntat o lume care te-a vrut, te-a dorit, te-a cerut şi te-a dobîndit, zicîndu-şi cu resemnare : „Să fim şi noi poluaţi, dar să trăim ca ei !" Ca ei, viguroşii. Ca ei, nărăvaşii. Ca ei, cum alţii nu mai sînt, şi nici nu prea mai pot să fie. Tu, frumoasă americană, nichelată şi ferchezuită, ai deschis lumii încîntătoare orizonturi fără orizont. Există oare altă ieşire din captivitatea ta decît cea care va sfîrşi printr-un imens „Demolition Derby" ?

APUCĂ DE UNDE POȚI APUCA!

„Un oraș seamănă cu un animal. El posedă un sistem nervos, un cap, umeri și picioare. Dar fiecare oraș se deosebește de toate celelalte : două la fel, nu există. Și orașul trăiește emoțiile tuturor."

John Steinbeck

- WEST SIDE, FĂRĂ... STORY
- NONINDIFERENȚA FAȚĂ DE TREBURILE PUBLICE
- CU CÎT MAI BINE, CU ATÎT MAI MULT ÎN PUNGĂ
- STRADA TUTUROR POSIBILITĂȚILOR
- TREI CIFRE FATALE
- O FABRICĂ DE VISE ÎN FIECARE CASĂ
- RECLAMA E SUFLETUL COMERȚULUI
- MITOLOGIA „BLUE JEAN'S LEVIS"
- „AMERICAN WAY OF... SEX"
- GONGUL ELECTRONIC BATE ÎNCEPUTUL MECIULUI
- „FEMALE WRESTLING"
- VULCANUL DIN MADISON ERUPE
- „I LOVE YOU FOR SENTIMENTAL REASONS"

De o parte şi de alta, cele două fluvii care atrag spre danele uriaşului port — aliniate perpendicular cu ţărmul de-a lungul cîtorva kilometri — navele de sub toate pavilioanele lumii. La nord, un canal tăiat pe albia rîului Harlem leagă Hudsonul de East River, despărţind Manhattanul de Bronx. Spre sud-est se deschide oceanul. Ruptă de restul uscatului prin cele două fluvii ajunse la liman, inima New Yorkului aruncă spre malurile de dincolo de apele curgătoare două duzini de poduri şi tunele subacvatice.

De aproape o sută de ani de cînd a fost inaugurat Brooklynul (despre care se spune că „s-a născut din fraudă şi s-a întrupat din corupţie“, pentru ca, la darea lui în folosinţă, în ziua de 24 mai 1883, preşedintele de atunci al Statelor Unite, Chester Alan Arthur, să-l declare „un durabil monument al democraţiei americane“), podurile New Yorkului rămîn drept o grăitoare demonstraţie de virtuozitate tehnică. Dar asta nu le-a împiedicat să inspire, la apariţia lor, alături de încîntare, şi spaima naivilor. La o săptămînă după deschiderea Brooklynului, o femeie, isterizată de vibraţia colosului metalic supraaglomerat de vehicule, a scos un urlet demenţial : „The bridge is sinking !“ („Podul se prăbuşeşte !“) şi atunci, în panica stîrnită, doisprezece speriaţi s-au aruncat peste parapete, găsindu-şi moartea în valurile lui East River.

Priveliştea acestor poduri nu poate să stîrnească decît admiraţia. Lansat peste Hudson, în 1962, podul Verrazano n-are decît două picioare înfipte adînc în stîncile Manhattanului şi ale New Jerseyului, dominate de două superbe portaluri de înălţimea unor zgîrie-nori peste care arcurile de oţel încalecă spre a se ancora în punctele de rezistenţă de pe ţărmuri. Ce uluitor spectacol trebuie să fi fost mo-

mentul cînd constelațiile albastre ale sudorilor și-au stins miile de flăcărui, cînd cohortele de bacuri și-au retras macaralele grele spre maluri, cînd escadrilele de elicoptere puse să ajute înălțarea podului și-au luat zborul spre alte locuri, și ultimii indieni-oameni-pisică s-au lăsat să alunece încet pe coardele de oțel inoxidabil, mîngîind cu unduirea trupurilor lor colosala împletitură de cabluri, prin care începea să se simtă vibrația arterei suspendate. A rămas în urma miilor de anonimi această minune a tehnicii care te face mîndru că ești om.

Nu este adevărat că cea mai importantă stradă a New Yorkului ar fi luxoasa Fifth Avenue. Nici Madisonul. Nici Broadwayul. Nici măcar Wall Streetul, strada bursei și a potentaților marii finanțe. Există o stradă lungă de aproape zece kilometri, întinsă în lungul Hudsonului, de la promontoriul Manhattanului pînă la strada 70. Este West Side, strada portului, strada docherilor, a mărfurilor și a muncii. În zori, cînd sirenele cheamă la lucru, un uriaș șuvoi de oameni se scurge în partea aceasta a Manhattanului. West Side își cere la fiecare opt ore partea sa din cei un milion și jumătate de muncitori newyorkezi din industrie și transporturi. Nu este doar o stradă, ci un vast cartier muncitoresc. Aici s-a turnat, prin 1961, filmul lui Robert Wise, *West Side Story*, povestea dragostei trăită pe fondul violenței juvenile de o fată și un băiat din cartier, în care mulți au văzut un Romeo și o Julietă ai timpurilor noastre.

În partea de jos a cartierului, trotuarele au fost în mare parte desființate. Pe o lungă porțiune strada este supraetajată și, pe „acoperișul“ ei sprijinit în piloni metalici, trec în viteză camioane cu mărfuri. Jos, asfaltul e brăzdat de o neîntreruptă împletitură de șine de căi ferate. Trenuri lungi ies din tunelele săpate pe sub Hudson, sau alunecă direct de pe bacuri, traversînd strada mereu stăpînită de forfota automobilistică, pentru a se opri la rampele de încărcare și descărcare ale Manhattanului. Aici munca nu încetează nici o clipă. Cele mai mari vase ale lumii acostează în docurile din lungul lui West Side, debordînd pe uscat sau primind în calele lor burduhănoase milioane de tone de mărfuri. Autocamioanele întrec proporțiile vagoanelor de cale ferată, iar conducătorii lor, în majoritatea

oameni de culoare, arată ca nişte uriaşi în mîinile cărora volanul unei limuzine s-ar îndoi ca o macaroană fiartă. Puternici, cu priviri agere, oamenii aceştia de pe camioanele de zeci de tone au în firea lor ceva ce îţi inspiră deopotrivă respect şi încredere. În jurul lor, totul geme, scrîşneşte, huruie şi păcăne. Soneriile macaralelor bat în alertă, sirenele vapoarelor semnalizează cu fluierături guturale, ţignalele locomotivelor şi ale electrocarelor încreţesc văzduhul, claxoanele autocamioanelor te fac să tresari la fiecare pas. Pretutindeni, în jur, semafoarele îşi schimbă ritmic culoarea, dirijînd circulaţia. Trecătorul neobişnuit cu spectacolul dur al muncii e cuprins în acest loc de neliniştea pe care i-o vîră în suflet colosalele forţe umane şi materiale ce şi-au dat întîlnire aici. Asurzit de vacarm, ameninţat de pachidermii de oţel care înaintează greoi din toate părţile, dezorientat de inutilitatea sa, zăpăcit de haosul labirintului de fier şi asfalt, trecătorul neavizat caută să scape din acest loc spre interiorul oraşului.

Şi, totuşi, aceasta mi s-a părut a fi cea mai impunătoare stradă a New Yorkului. E strada adevăratei energii, care alimentează forţa societăţii. Strada muncii. Dar o muncă al cărei rezultat nu poate fi decît obligatoriul „efficiency". O eficienţă cît mai înaltă, nimeni neputîndu-se mulţumi a o duce doar de pe o zi pe alta, randamentul şi productivitatea fiind cheia tuturor succeselor. Năzuinţa fiecăruia este „o existenţă decentă", prin ocuparea unei funcţii stabile, prin exercitarea unei munci mai lipsită decît altele de ameninţarea şomajului, prin dispunerea de un venit anual capabil să-l situeze în „sfînta medie", abia dincolo de care se poate vorbi despre o adevărată „prosperity".

Pentru americani, a avea un „job" înseamnă a deţine o şansă, şi nimeni nu este atît de prost ca, avînd-o, să-i dea cu piciorul. Iar pentru a o păstra, înseamnă a cîştiga în competiţia cu cei ce pot dovedi că sînt capabili s-o facă mai bine şi cu rezultate mai profitabile pentru „establishment". O competiţie dură, ce se desfăşoară nu prin vorbe, nu prin angajamente solemne, ci prin rezultate imediate, prin rentabilitate. O fi profitul repudiabil, dar nici o lume care să trăiască te miri cum din „pierderi planificate" nu-şi poate asigura longevitatea. Un şofer de autobuz american

muncește cît trei de-ai noștri, el conducînd, el supraveghiind confortul călătorilor, el fiind și taxatorul pasagerilor, intrarea făcîndu-se pe ușa din față, chiar de lîngă el, prin care nimeni nu se poate „fofila“ neplătit. Omul are un „job“ pe care și-l face calm, onest, cu sobrietate și cu demnitate. Niciodată nu-și va arăta nervozitatea, chiar dacă aceasta ar putea fi justificată, nici nu va manifesta o logoree deplasată, etalîndu-și toanele sau vehemența propriilor necazuri. Un vînzător sau o vînzătoare nu-și fac vorbă goală din deviza : „Clientul nostru — stăpînul nostru“, ci își vor pune la bătaie întreg talentul și toată forța de seducție, pentru ca „mușteriul“ să le revină în prăvălie convins că, făcîndu-și cumpărăturile la ei, realizează o adevărată afacere. Cel mai arierat fermier va respecta pe șosele toate indicațiile rutiere, chiar dacă acestea i se pot părea uneori excesive. Huliganul american poate fura și distruge o mașină particulară, dar nu va sparge niciodată un bec de pe stradă, nu va tăia cu briceagul tapiseria unui vagon, nu va deteriora un lucru care aparține folosului public. Regula jocului este riguros respectată chiar și atunci cînd tentațiile par irezistibile. Ce este al tuturor nu înseamnă că nu aparține nimănui ci, din contră, devine bun comun, și instinctul de proprietate se extinde asupra lui într-altă formă decît cel izvorît din „e al meu și fac cu el ce vreau“, devenind „e al tuturor, deci și al meu, așa că trebuie să-l apăr ca pe ceva al nostru“.

„What is your job ?“ — cu ce te ocupi ? — este întrebarea care se pune înainte de „cine ești ?“, deoarece nimeni din lumea corectă nu va striga „eu sînt cineva“, doar așa, de florile mărului, ca să-i intimideze pe cei ce ar accepta să nu fie „cineva“. Respectul de sine, instaurat ca o lege a reciprocității, impune. El stă la baza organizării sociale, și nimeni nu poate fi deposedat de stima cuvenită pînă cînd nu i s-a dovedit în mod legal că nu este demn de ea. Munci penibile există, ca oriunde — doar și aici cineva trebuie să spele closetele, să desfunde canalele de scurgere, să curețe străzile, să care gunoiul — și, cu toate că treburile acestea sînt îndeobște făcute de cei cu pielea mai arămie ori mai măslinie, respectul față de munca lor este același, chiar dacă exercitarea unor astfel de meserii le

apare celor ce le exercită drept o frustrare. Acest respect față de munca proprie și față de munca altuia este demonstrația atitudinii participative la binele comun, cu atît mai mult cu cît fiecare se vrea a fi cotat drept cetățean onorabil. Instinctul participării se degajă din nonindiferența față de treburile publice, bunul mers sau eventualul eșec al acestora privindu-l pe fiecare contribuabil.

Disciplina muncii este riguroasă, impusă prin însuși cifrul cromozomic al sistemului de organizare a tuturor activităților productive și, ca atare, ea apare liber consimțită. Bunăoară, în industria automobilistică, într-un atelier de montaj, la o bandă rulantă pe care se asamblează o mașină, omul nu este în aritmetica disciplinei decît o cifră. Muncitorul numărul 4.165, încadrat pe postul 4.165, montează detaliul 4.165, lucrînd între numerele 4.164 și 4.166. Are de realizat o operațiune exact în 30 de secunde, în corelație cu timpul acordat și celorlalte numere din stînga și din dreapta sa pentru operațiunile lor. Are sculele la îndemînă și piesele îi sînt furnizate prompt, nimeni neputînd să transforme lanțul eficienței într-un lanț al slăbiciunilor „obiective", veșnic solicitator de circumstanțe atenuante. Se instaurează astfel o disciplină ce nu poate funcționa prin acceptarea elementelor aleatorii, o disciplină computerizată, în care totul este memorizat în benzi perforate și trecut în evidența zilei, de la numărul de automobile vîndute pe piața internă și externă în ziua precedentă, pînă la cea mai insignifiantă piesă componentă a mașinii care, a doua zi, trebuie livrată la desfacere. În acest fel, planificarea de conjunctură, pe termen lung, stabilită prin studii de marketing, este corelată cu planificarea la zi, singura capabilă să confirme sau să infirme perspectiva. I s-a spus acestui sistem „taylorism", și el a fost adeseori ironizat, satirizat, condamnat fără drept de apel, dar atunci cînd lumea a înțeles că profitul nu este decît însăși rațiunea eforturilor depuse (altă chestiune este în buzunarul cui se varsă cea mai mare parte din acest profit), el a fost acceptat și generalizat drept una din ceririle organizării eficiente a muncii. Amendamentele ce i s-au adus au fost menite să evite automatismele și alienarea. Raționalizarea științifică și psihotehnica au intrat în

funcţiune, facilitînd buna desfăşurare a fluxului tehnologic, înlăturînd timpii morţi, economisind efortul, energia, banii investiţi. Cointeresat în reuşită, omul a devenit propriul controlor al calităţii muncii sale, ştiind că, în eventualitatea rebutării unui produs, depistarea autorului acesteia este o simplă chestiune de rutină, iar repercusiunile nu-l pot ocoli. Marca depusă pe un produs finit devine astfel o garanţie a seriozităţii firmei, şi ferească Sfîntul ca furnizorul unor bunuri de larg consum să fie supus oprobriului public. Falimentul moral — dacă de cel material mai poate scăpa — este egal cu condamnarea lui. Procesul intentat de Ralph Nader, în numele consumatorilor, firmei „Chrysler" pentru defectele de construcţie ale unui nou tip de maşină lansat pe piaţă pe la începutul anilor '70, a obligat producătorul la retragerea tuturor maşinilor respective din circulaţie şi la despăgubirea clientelei fără a crîcni. Pagubele s-au ridicat la cîteva zeci de milioane de dolari.

Dar acolo, în ateliere, cînd banda rulantă porneşte, nici un „număr" nu poate fi absent. Întîrziaţii, chiar dacă este vorba de numai trei minute, sînt înlocuiţi cu rezerve dintr-o brigadă specială de policalificaţi, plătite dublu din salariul indisciplinaţilor. Trei astfel de întîrzieri înseamnă desfacerea necondiţionată a contractului de muncă. Ca şi controlul producţiei, sancţionarea indisciplinei este computerizată. „Creierele electronice" nu cunosc sentimentalismul şi verdictele cad severe. Vinerea, la plata săptămînală a salariului, o simplă frază anunţă sentinţa. Sînt destule „numere" care aşteaptă la poartă, chiar dacă timpul operaţiunilor la bandă este cronometrat draconic. Atunci cînd un nou-venit, cu o calificare obţinută undeva, în Europa, vede că ceea ce făcea acolo în trei sau în cinci minute aici trebuie să execute în numai treizeci de secunde, simte un gol fatal la linguricä şi oftează după mult îngăduitoarea-i patrie-mumă...

Nu este uşor să înţelegi pe ce căi a ajuns sistemul de producţie american la o perfecţiune a mişcărilor atît de „inumană", dresînd omul pînă la a face din fiinţa lui o maşinărie capabilă să funcţioneze impecabil timp de opt ore, nici un minut mai mult, nici unul mai puţin, cu o pauză de un sfert de ceas pentru masă, timp pe care com-

puterele îl extrag automat din salariu. Angrenajul are însă la baza sa un principiu acceptat deopotrivă de ambele părţi : cu cît mai rapid, cu cît mai bine, cu atît mai mult în pungă ! Civilizaţia industrială îşi are legile ei severe, dar un element care stă la temelia ei glăsuieşte simplu şi elocvent : cum munceşti aşa trăieşti, bineînţeles, dacă ai unde munci, deoarece în noiembrie 1980, în Statele Unite se numărau peste opt milioane de şomeri...

Dar a recunoaşte nivelul înalt al productivităţii muncii americane şi efectul pe care aceasta îl are în creşterea standardului de viaţă nu înseamnă cîtuşi de puţin a te înscrie printre apologeţii sistemului. Recordmeni necontestaţi ai lumii occidentale în acest domeniu, depăşindu-i şi pe japonezi — care, în efortul lor de dezvoltare de după cel de al doilea război mondial, au înţeles că suprema bogăţie naţională a unui popor este productivitatea muncii în cadrul unei revoluţii tehnico-ştiinţifice bine susţinute —, ba depăşindu-i chiar şi pe nemţii care dintotdeauna s-au făcut vestiţi în lume prin priceperea lor tehnică, americanii au faţă de ei înşişi pretenţii şi mai mari. Actuala revoluţie tehnico-ştiinţifică este abia la început.

Nu întîmplător am evocat aceste imagini succinte ale aşa-numitei „Successful Story“ din existenţa americană în timpul unui „Manhattan transfer“. Sărăcime există şi aici, destulă, dar una în „stil“ american care, faţă de cea din ţările cu adevărat sărace şi înfometate, nu poate fi decît jinduită.

*
* *

Nu este adevărat că Wall Streetul ar fi strada tuturor posibilităţilor. A face parte din categoria „forgotten men“ — oameni uitaţi — şi a cere ospitalitate Wall Streetului e ceva cu totul de neimaginat. A încerca că dormi pe o foaie de ziar la poarta unei instituţii financiare de pe Wall Street e o imposibilitate. Pe Wall Street, în timpul căldurilor, te sufoci, iar în anotimpurile reci, vîntul suflă tăios ca printr-un defileu tăiat într-un bloc de gheaţă. În orele de lucru rişti să fii strivit de torentul uman al

armatei de funcţionari, în schimb, după ora 6, în zilele de lucru, sau sîmbăta şi duminica, strada marii finanţe e pustie, străjuită doar de coloşii de beton şi sticlă, de uşile grele de fier, montate în portaluri de marmură neagră, şi de pompierii şi poliţiştii particulari ai băncilor înarmaţi pînă în dinţi. Nu, Wall Street nu e strada tuturor posibilităţilor.

Adevărata stradă a tuturor posibilităţilor e Bowery.

Incluzînd-o în itinerarele turistice ca pe una din senzaţiile New Yorkului, americanii vor să arate că au faţă de lumea de la antipodul opulenţei, o atitudine de cochetărie. Strada aceasta se află în capătul dinspre ocean al Manhattanului, nu departe de Wall Street, între Chinatown şi Huston Street. Un imens azil de noapte întins pe cîţiva kilometri, la umbra trufaşilor zgîrie-nori care dau metropolei anvergura de forţă şi bogăţie. În aparenţă, Bowery e o stradă ca atîtea altele, cu case nearătoase şi cu slumsuri murdare, cu magazine de mîna a şaptea, specializate în desfacerea de solduri şi „ocazii". Două cinematografe de cartier, cîteva zeci de baruri şi birturi cu băuturi şi mîncăruri ieftine, o sucursală a băncii „Morgan" — scufie de mărgăritar pe scăfîrlia chelului — un cabaret al vedetelor de altădată, îmbătrînite şi uitate, două biserici cu reclame luminoase, mai multe hoteluri care îşi închiriază paturile cu ceasul şi un sediu permanent al Armatei Salvării. Prezenţa cîtorva bijutieri pe această stradă ar părea stranie dacă nu s-ar şti că toţi sînt specializaţi în desfacerea de pietre şi metale preţioase de a căror provenienţă e mai bine să nu întrebi.

Ziua, Bowery are un aer provincial, de oraş european terorizat de falimente. Oamenii merg agale pe trotuare sau, stînd rezemaţi de ziduri, privesc resemnaţi, în aşteptare. Dar, odată cu seara, pe această stradă se petrece ceva neobişnuit. Absolut toate magazinele, dughenele bijutierilor, băcăniile, galanteriile, brutăriile ori măcelăriile îşi golesc vitrinele, nelăsînd nimic tentant dincolo de grila oblonului şi de geamul înapoia căruia sînt de obicei prezentate mărfurile. Uşile se încuie cu şapte lacăte, iar luminile se lasă aprinse. Forţa nu poate fi prea de nădejde acolo unde şi-a făcut cotlon mizeria.

Prin anii '20, bandele de gangsteri din Bowery erau curățate cu mitraliera. Acum, gangsterismul, în forma lui cunoscută din filme, și-a redus considerabil proporțiile, evoluînd în „racketeering". Cuvîntul vine de la racheta de tenis și presupune un organism care parează o lovitură trimițînd-o înapoi adversarului. Gangsterii „clasici" au început să renunțe la existența lor aventuroasă și s-au pus în slujba marilor potentați. Șefii băncilor, patronii de industrii, oamenii marelui „business" au luat sub ocrotirea lor mîna forte a gangsterilor, lăsîndu-le plăcerea loviturilor de stil „modern", dar fără măști și mitraliere, ci numai cu harul „inteligenței" și cu „duhul blîndeții". Bineînțeles, în interesul firmei, care le acoperă la nevoie riscurile, înspirîndu-le și ghidîndu-le acțiunile. Astfel, gangsterul a îmbrăcat haina gentlemanului și a intrat cu discreție în camarila înaltei societăți. El a trebuit să se deprindă cu metodele de lichidare „pașnică" a concurentului, cu arta spargerii grevelor muncitorești, cu sistemele perfecționate de intimidare a celor ce schițează vreo umbră de protest în fața voinței celui ce plătește, cu iscusința percheziției și a accidentului „scuzabil". Cățărat pe motocicleta poliției particulare din solda „boss"-ului, gangsterul a învățat să muncească „onest", binemeritînd de la patron.

Populată de lumpeni căzuți la fundul societății, de toxicomani, de mărunți borfași și hoți de buzunare, de alcoolici incurabili și de șomeri ajunși la sapă de lemn, cărora nu le mai rămîne altă sursă de existență decît cazanul Armatei Salvării sau cerșitul pe stradă, strada Bowery a rămas doar cu faima mizeriei îndeajuns de arătoasă spre a fi prezentată ca „senzație" turistică.

Cîndva, aici se afla locul unde se adunau emigranții scăpați din carantina de pe Ellias Island, ajunși, în sfîrșit, în America. Numai așa se explică concentrarea prin tradiție într-un anume punct al orașului a unei lumi de coordonate morale și materiale unice. Așa cum, în Scuarul Văduvilor, de zeci de ani se întîlnesc, în umbra tarabelor matrimoniale, solitarii newyorkezi de ambele sexe, pentru a-și oferi reciproc o seară în doi sau un „week-end" lipsit de tristețea singurătății, în Bowery se concentrează acei ce nădăjduiesc o pradă ușoară, o mînă darnică, o afacere „bună" cu cămașa veche sau pantofii pe care îi

poartă, sau un prieten cu cîțiva dolari în buzunar și cu o poftă nebună de a se îmbăta. Atît a rămas din Bowery.

Cu un veac în urmă, pe această stradă s-au înșiruit localurile de pierzanie ale New Yorkului, mascate sub acuratețea unor firme olandeze. Cohortelor de prostituate pripășite pe la hanurile cu lalele le-au ținut întotdeauna tovărășie capelele misiunilor religioase, puse să mîntuiască viciul prin amenințarea cu înfricoșătoarea judecată de apoi și prin strîngerea obolului pentru iertarea păcatelor. Azi au rămas numai „uitații“, din ce în ce mai numeroși, debordați generație după generație pe trotuar, cu ochii împăienjeniți de nesomn, cu limba împleticită de alcool prost, cu mațele supte de foame, cu hainele rupte și murdare. Prezentă cu aceeași înduioșătoare perseverență de acum o sută de ani, Armata Salvării încearcă să stăvilească „răul“ prin predici și opere filantropice. A fost scos de pe strada Bowery și „El“, numele familiar al lui „Elevated Subway“ — metroul aerian — care alerga cu un vacarm diavolesc, la înălțimea primului etaj al caselor. Dar mizeria de pe Bowery a rămas la locul ei. Vagabonzii care se adăposteau sub bolțile căii aeriene și bețivi care se agățau de pilonii metroului s-au retras în ganguri, ori și-au instalat culcușul direct pe trotuar.

Se spune că, în Bowery, au existat cîndva, în vremea „strălucirii“ sale, o mie de baruri, spelunci și birturi. Ele se numeau „Saloons“ și, sub acoperișul lor, „fetele“ dansau „french-cancan“, după tactul pistoalelor ; gangsterii romantici — abia reîntîlniți între două „concedii“ la pușcărie — se ucideau în stradă prin tiruri acrobatice, iar patronii birturilor își păstrau sub tejghea, între sticlele cu băutură, un revolver, sau o pușcă mereu încărcată. Toată această lume a trecut pe pelicula „de epocă“ a Hollywoodului. Din existența „eroică“ a străzii Bowery n-a mai rămas decît fermentul de pericol pe care îl emană mizeria.

Trecătorule, cînd treci pe aici, stinge-ți țigara sau, dacă îți dă mîna, înarmează-te cu cîteva pachete pe care să le împarți în stînga și în dreapta ! Dacă perseverezi să fumezi, și nu te lași impresionat de insistența celor ce îți cer o țigară, sau de înjurăturile lor vulgare atunci cînd îi refuzi, tot vei da de unul care te va urmări docil pînă la ultimul

fum, pentru a-ți pescui chiștocul. Metoda de acostare diferă, gama posibilităților pe Bowery fiind nelimitată. De la implorarea miorlăitoare în care se mizează pe forța de agasare prin insistență, la solicitarea făcută de la gentleman la gentleman — ca între vechi cunoscuți, dintre care unul a avut ghinion, iar pe celălalt îl poate paște oricînd ghinionul — cerșetoria își are limba ei unică, internațională, în ciuda tonului și a ținutei, care pot varia după inteligență și ingeniozitate. Un bețiv mucalit care întinde pălăria la ferestrele unui autobuz plin cu turiști, implorînd să nu i se dea nimic, pentru că e un păcătos și va bea totul, este mai pitoresc decît intelectualul ratat, care îți înfățișează posibila devenire în cazul că vei rămîne pe drumuri, trebuind să cobori din stradă în stradă, pînă în Bowery. Din fața acestui tip de „forgotten men“, orice „cap de ou“ — cum sînt supranumiți intelectualii în America — fuge ca de spectrul unei înfricoșătoare posibilități. Avînd oroare să i se spună că arată ca de zece cenți, sau că mutra lui nu face mai mult de un dolar, americanul de rînd se autoconstituie „clasă de mijloc“, evitînd pe orice cale, chiar atunci cînd șomează de mai bine de șase luni, o încorporare în procentajul „clasei de jos“. Numai așa se explică cum, autoîncadrîndu-se într-una din cele trei categorii sociale de bază, americanul a dat la iveală o statistică ciudată, conform căreia din clasa „superioară“ nu fac parte decît opt la sută din populație, din cea „de mijloc“ grosul de optzeci și șase la sută, iar din clasa „de jos“ numai... șase la sută (ceea ce ar însemna, totuși, vreo treisprezece milioane de suflete). De aici și insistența cu care se afirmă că, în Statele Unite, oul lui Columb n-a scos decît puișori bogați ! Încearcă însă, dacă ai un aparat de fotografiat, să surprinzi puișorii de pe Bowery ! Dar fi gata să duci tratative cu cei ce se oferă să-ți pozeze în orice atitudine, cu condiția ca, înainte de a declanșa, să le pui în palmă măcar un dolar. Instantaneul e pedepsit, în cel mai bun caz, cu o ploaie de înjurături, din ce în ce mai agresive, dacă e repetat. Vei fi un bun confident dacă ești dispus să-ți pui banii la bătaie, oferind cîteva „booz“-uri, băutura favorită a oamenilor de pe Bowery, obținută dintr-un amestec de vin ieftin și spirt. Poți afla astfel cele mai diferite destine, dezvăluite cu lipsa de pu-

doare a decăderii și cu izbucnirile patetice încurajate de băutură și potolite numai cu băutură.

Dacă nu ești dispus să faci toate acestea, treci pe Bowery repede, cît poți de repede, fără să te oprești și fără să răspunzi celor ce te acostează pentru a-ți cere ceva. Eventual, nu te aventura fără mașină. Cea mai sigură incursiune, dar și cea mai superficială, o poți face, ca atîția alți vizitatori, în autobuzul elegant, cu perne moi și aer condiționat, al companiei turistice „Blue Line".

După ce a delimitat cu strictețe coordonatele amplasării etniilor din Manhattan, stratificarea socială a New Yorkului a creat în punctul acesta rezervația lumpenproletariatului de toate rasele și naționalitățile. Și, dintr-un soi de exhibiționism, ori poate dintr-o excesivă franchețe față de sine însuși sau față de străini, orașul nu-și tăinuiește complexat sărăcia, ci o include în ghidurile turistice pe itinerarele celor mai contrastante aspecte ale existenței sale.

*

* *

Ce e, omule, ai rămas singur ? În țara faimoaselor „unlimited opportunities" îți lipsește elementara posibilitate de a găsi pe cineva cu care să-ți împarți singurătatea ? Ești divorțat ? Celibatar întîrziat ? Văduv ? De ce nu te duci în Scuarul Văduvilor, să cauți o femeie singură ca și tine, singurică, singurică, înfiorător de singurică în acest nemaipomenit oraș în care, pretutindeni, monștrii sacri ai publicității se sărută pe panourile reclamelor luminoase de pe fațadele clădirilor, în acest oraș unde zeci și zeci de cinematografe cu portaluri și copertine scăldate în neon sugerează prin afișele lor numai dragoste și pasiune ? Ești singur aici, unde în orice vitrină ți-ai arunca ochii vezi numai zîmbete înamorate și priviri topite de dragoste, în vreme ce femei voluptoase și bărbați atletici ademenesc de pe copertele revistelor ilustrate ?...

Scuarul Văduvilor este poate cea mai înduioșătoare invenție a newyorkezilor. Înconjurat de tarabele pețitorilor de profesie și de sucursalele agențiilor matrimoniale, acesta e locul de întîlnire al celor ce și-au pierdut fericirea de două ori, de trei ori, de mai multe ori, dar le-a rămas spe-

ranța refacerii vieții măcar o dată. Aici se întîlnesc oameni trecuți de mult de vîrsta primei tinereți, văduvi și văduve care își poartă pașii prin acest loc ca din „întîmplare", singuratici în căutarea unei cunoștințe ocazionale, cît mai sensibilă, cît mai duioasă, cît mai promițătoare de căldură sufletească pentru un „week-end", sau măcar pentru o seară. Locul este bătut deopotrivă de profesioniștii căsniciilor de șase luni și de recordmenii divorțurilor. În privința acestora din urmă, pînă mai ieri recordul a fost deținut de sexul slab american, prin destoinica sa reprezentantă Betty Dunlavy, din Pacific Highway, căsătorită de cincisprezece ori și coborîtă de pe podiumul performanței sale numai de chattanogheza Mildred Ciles, din Tennessy, cu șaisprezece căsătorii și tot atîtea divorțuri la activ. Dealtfel, datele s-au învechit și poate că, între timp, au apărut noi recorduri în materie, ori vechile campioane au mai făcut să crească scorul competiției. În prima librărie din Greenwich Village poți cere volumul *The technique of the Love Affair (Technica problemelor de amor)* și totodată volumul *A practical Guide Book of Divorce (Ghid practic al divorțurilor).* Nu îți rămîne apoi decît să-ți încerci norocul pe tarabele pețitorilor din Scuarul Văduvilor. Concurența scuarului este susținută numai de anunțurile matrimoniale din presa de inimă : „Tînăr fermier dorește căsătorie tînără posesoare tractor. Trimiteți fotografia tractorului." Iată cum, prin înlocuirea atracției sufletești cu o tracțiune mecanică, te poți alege dacă nu cu „femeia visurilor", măcar cu tractorul visat. Dar presa matrimonială nu-și cîștigă pîinea decît de la „excepții". Orice procentaj ar reprezenta clientela lor față de milioanele de cupluri americane, cele mai multe perechi de îndrăgostiți s-au format simplu, ca pretutindeni pe pămînt : dintr-o privire, dintr-un zîmbet, la un dans sau printr-un naiv bilețel de dragoste. Oare nu ne-am lăsat toți o lacrimă în cinematografele unde am văzut *Love story* ?

*
* *

Marile cotidiene, marile agenții turistice anunță ziua și noaptea de pe frontispiciile sediilor lor, prin cifre luminoase, ora exactă și temperatura orașului. Noaptea, oriunde

ţi-ai îndrepta privirile, vei zări de la distanţe kilometrice ceasornicele şi termometrele cifrate ale New Yorkului.

E sîmbătă seara. Ora 20,35, temperatura 67 grade Fahrenheit.

34-23-34 : cifrele acestea se referă şi ele, într-un anumit fel, la timp. Ele reprezintă idealul frumuseţii americane în zilele noastre. 34 de inchi sînt egali cu 81,6 centimetri, şi asta înseamnă perimetrul şoldurilor. 23 inchi, adică 55,2 centimetri, perimetrul taliei. Perimetrul bustului egal cu perimetrul şoldurilor. Deci, 34-23-34. Pentru rezolvarea acestei obsedante probleme de matematică a anatomiei feminine şi-au pus ingeniozitatea la contribuţie cele mai abile industrii de fabricare a frumuseţii. După dulcea şi implacabila tiranie a modei, calculată conform antropometriei feminine impuse de cele trei cifre fatale, după teroarea fadă a regimului de conserve dietetice sterilizate, regula 34-23-34 a lansat industria gimnasticii la domiciliu, excelent dotată cu aparatura cea mai modernă. Reclamele încearcă să convingă întreaga suflare feminină americană că o treime din timpul pe care îl are zilnic la dispoziţie, adică opt ore din douăzeci şi patru, trebuie să fie destinat educaţiei fizice, drept unică reţetă pentru cucerirea rîvnitelor cifre. „Distinguished Ladies, nu uitaţi : 34—23—34". Şi distinsele doamne sînt curtenitor invitate în saloanele strălucitoare de pe Fifth Avenue, unde cu ajutorul aparaturii nichelate, îşi demonstrează performanţele superbe exemplare feminine puse să călărească cu pulpele goale şaua de nuci rotitoare, să se înhame la cureaua de transmisie pentru masarea taliei, să pedaleze frenetic pe o bicicletă ţintuită în podea, să-şi lase craniul şi membrele prinse în menghinile unui extensor, să stea în cap, în mîini, să se facă covrig, sau să-şi prindă ceafa în încheietura genunchiului, adresînd asistenţei cel mai cuceritor surîs cu putinţă. Obezele privesc, admiră, verifică cu centimetrul cele trei cifre jinduite întruchipate de siluetele rasatelor, apoi cumpără, convinse că aparatura miraculoasă le va face să semene cu gimnastele model. Din păcate, cele mai multe au întîrziat cu 20—25 de ani să facă o astfel de achiziţie.

Numeroase asociaţii feministe încearcă corectarea naturii, tinzînd către obţinerea performanţelor anatomice solicitate de concursurile de frumuseţe. Citez din prospectul „Asociaţiei creştine a tinerelor femei" : „Cursul de «streamling» (supleţe), durata şase luni, de două ori pe săptămînă", atîţia dolari ora... „Cursul pentru scoaterea în evidenţă a curbelor periculoase : masaj, badijonări, tratament terapeutic. Curs de lux. Cinci luni", şi mai mulţi dolari pe oră. Diferite alte servicii din incinta Asociaţiei creştine făgăduiesc amatoarelor de cuminecătură cosmetică nici mai mult, nici mai puţin decît restituirea feminităţii pierdute. În caz de nereuşită (fiţi îngăduitoare cu Domnul, aşa cum este el cu noi !"), compensaţii de consolare sub forma unor flacoane de parfum vîndute în exclusivitate clientelor casei : „Cuplaj", „Tabu — fruct oprit", Urmează-mă !, „Nebunie virgină", „Aphrodisia", „Libido", „Întoarce-te la mine !"...

În clinicile serioase, care sînt puse în slujba frumuseţii, mari specialişti în chirurgia estetică săvîrşesc, cu feţele obosite ale celor ce pot plăti, adevărate miracole. Pacientei i se aplică pe faţă o soluţie abrazivă care îi distruge complet epiderma. Obrazul devine carne vie ; de sub fruntea arsă parcă cu flama lămpii de benzină ochii privesc ca dintr-o mască însîngerată. În jurul buzelor, o rană proaspătă. Tratamentul durează cîteva săptămîni. Optzeci la sută din cazuri reuşesc în mod senzaţional. O nouă epidermă apare, laba gîştei din jurul ochilor dispare, guşa de curcă se întinde, cearcănele îşi pierd vineţeala. Douăzeci la sută dintre „paciente" rămîn însă nenorocite pe tot restul vieţii. Dar cine n-ar risca să primească în schimbul suferinţei trecătoare obrazul virginal al adolescentelor, un chip de păpuşă, candoarea şi prospeţimea juvenilă — armele cele mai de temut în lupta cu sexul tare ?

Portretul femeii americane, sau a ceea ce se sugerează cu insistenţă a fi femeia americană, este atotprezent. Chipul ei străluceşte pe reclamele de pe ambalaje, pe coperţile publicaţiilor de mare tiraj, în afişele din staţiile de metrou, pe panourile publicitare de pe străzi. Aproape identic, acest portret apare cu insistenţă la televiziune, pe scenele „burlesc-showurilor", în filme, în prospectele tu-

ristice. Tînăra surîzătoare, mimînd la perfecţie în faţa obiectivului fotografic atributele unei bogăţii spirituale, cu bazinul, talia şi toracele calculate la dimensiunile impuse de modă, femeia-„girl" din reclame este menită să constituie prin superbii ei chiloţi, prin excelenţii ei colanţi supraelastici, prin provocatorul ei sutien, prin orbitoarea iradiaţie a coafurii ei platinate, chintesenţa frumuseţii. Ea poate fi văzută astfel pretutindeni, începînd cu paginile revistelor cu destinaţie specială şi terminînd cu coşurile de gunoi în care se aruncă ambalajele. Este drept, în lupta pentru cucerirea frumuseţii, femeile americane dispun de tot ceea ce a creat mai bun în materie experienţa întregului Occident. Celebrele mărci de parfumuri ca şi casele de mode franţuzeşti au fost „asimilate", americanizîndu-se, dar rămînînd „French fashion", chiar dacă acum roata s-a întors şi Parisul este cel nevoit să imite New Yorkul. „Chanel", „Cotty", „Helene Rubinstein", „Givency" sau „Christian Dior", „Ted Lapidus", „Yves Saint-Laurent" produc mai mult în Statele Unite decît în ţara lor de baştină. Cu un astfel de harnaşament în lupta pentru cucerirea frumuseţii, nu este greu de înţeles faptul că, în ultimele decenii, proporţia femeilor frumoase este mai ridicată aici decît în ţările care altădată îşi păstrau supremaţia în acest domeniu.

Făcînd însă tovarăşei sale de viaţă un portret idealizat, americanul cade pradă propriei sale reprezentări a perfecţiunii feminine. Extrăgîndu-şi din filme sau din reclame preceptele erotice, el îşi creează drept ideal o variaţie pe tema veşnicei „girl", pe care ţine cu orice preţ să şi-o realizeze. Se mulţumeşte pînă la urmă cu o femeie obişnuită — femeia -„girl" din reclame fiind mai puţin frecventă în viaţă —, ceea ce reprezintă, oricum, ceva mai mult decît o femeie gonflabilă din cauciuc şi un abonament la revista *Screw* („Only for Men" — Exclusiv pentru bărbaţi).

Din cele şaptezeci şi cinci de milioane de femei americane, peste treizeci de milioane nu prea au posibilitatea să consacre opt ore pe zi gimnasticii 34-23-34, deoarece ele sînt ocupate cu... gimnastica muncii. Nouăzeci şi trei la sută dintre acestea sînt funcţionare sau lucrătoare în

industrie. Nivelul lor de trai este întrucîtva superior femeilor care profesează meserii similare în țările Europei occidentale. Dar cînd se căsătoresc și încep să facă copii, povestea se schimbă. Multe din drepturile sociale cîștigate de femeile europene care muncesc, fiind căsătorite și avînd copii, sînt încă jinduite de femeia americană. Asta face ca ea să opteze în mod deliberat între serviciu, căsnicie sau celibat.

Cît privește locul femeii americane în viața publică a țării, pe la începutul anilor '70, cel mai mare cotidian newyorkez *New York Times* a ținut să tragă concluziile unui bilanț oficial încheiat după trei decenii de experiență : „La treizeci de ani de cînd femeia americană și-a cîștigat drepturile electorale, intrînd astfel în arena politică, numărul celor alese sau numite în funcții politice nu depășește 1 la sută din total. Acest lucru — continua ziarul — este cu atît mai uimitor, cu cît femeile reprezintă 52 la sută din numărul alegătorilor, dispunînd de peste 75 la sută din capitalul național pe acțiuni, administrînd 85 la sută din bugetul familial și furnizînd aproape o treime din mîna de lucru disponibilă..." Femeia americană exercită atît de rar o funcție politică, încît, la sfîrșitul epocii rooseveltiene, cînd i s-au oferit cele mai largi posibilități de afirmare din istoria politică și cetățenească a țării, nu existau decît opt femei membre ale Camerei Reprezentanților — la 435 de locuri —, iar în Senat nu fusese aleasă nici una dintre cele peste treizeci și cinci de milioane de alegătoare, cîte erau la acea vreme înscrise în listele electorale. Asta, după ce în timpul celui de al doilea război mondial, în cadrul unităților „Women's Army Corps" luptaseră peste o sută de mii de femei, servind circa patru sute de instalații militare ale Statelor Unite. În afara acestora, alte 23.000 de femei s-au înrolat în timpul războiului în marină, specializîndu-se în cele mai diferite discipline și făcînd munci considerate „eminamente" masculine, adeseori luptînd cot la cot cu bărbații.

Ceva esențial însă „n-a mers" în relațiile pe plan politic și social dintre femeia americană și bărbatul american încă de la nașterea națiunii. Să ne amintim de scrisoarea doamnei Abigail Adams, soția celui de al doilea președinte

al Statelor Unite, John Adams, şi mama celui de al şaselea preşedinte, John Quincy Adams, adresată soţului său în perioada redactării Declaraţiei de Independenţă, prin care cerea să nu se dea în mod exclusiv pe mîna bărbaţilor întreaga putere, ci să se ţină cont şi de aportul femeilor americane la treburile statului. În linii mari, lucrurile au rămas cam în acelaşi stadiu pînă în zilele noastre. O astfel de perpetuare a stării lucrurilor nu putea să nu se reflecte, cu timpul, în înseşi relaţiile dintre sexe, fapt care o făcea pe cunoscuta publicistă americană, Laura Marholm, să se întrebe : „De unde vine oare faptul că, în ciuda instinctului său, femeia americană încearcă în faţa bărbatului atîtea ezitări, atîta tainică repulsie, în vreme ce propriul ei sex îi apare dezgustător ? De unde vine această răceală în sentimente şi această pasiune a renunţării ? De ce oare femeia noastră are aşa de puţin farmec şi de ce puterea ei de influenţă asupra bărbatului este atît de slabă ? De ce căsniciile noastre sînt aşa de puţin fericite ? De ce dragostea la noi este aşa de infirmă ?“

Răspunsul, glumeţ, l-am citit pe cordonul de piele al unei tinere doamne newyorkeze, scoasă la plimbare pe Madison Avenue de un superb căţeluş pechinez : „Cu cît cunosc mai bine bărbaţii, cu atît mai mult îmi iubesc cîinele !“ În faţa unei astfel de situaţii, era firesc ca mişcările feministe să prolifereze. „Dacă-ţi voi da inima mea, te vei purta frumos cu ea ? / Oare vei fi mereu delicat şi înţelegător cu mine ? / Şi oare vei şti să suspini odată cu mine atunci cînd sînt tristă, / Şi să rîzi cu mine cînd sînt veselă ?...“ Aşa cînta Doris Day pe un disc de-al ei vîndut în patru milioane de exemplare : „Gîndeşte-te bine, mai gîndeşte o dată, / Ca să poţi fi sigur de tine...“

Prin 1968, cu ocazia alegerilor pentru „Miss America“, asociaţia feministă „Women's International Terrorist Conspiracy from Hell“ (Conspiraţia internaţională teroristă a femeilor din infern), una dintre numeroasele organizaţii radicale apărute pe arena publică a „sexului slab“ american, stîrnea o mare vîlvă vîrînd spaima în femeile din clasa mijlocie cu ameninţarea că vor arunca cu vitriol în faţa tuturor acelora care permit continuarea „dezgustătoarei“ selecţii a exponentei naţionale pe criterii exclusiv

biologice... „Nu vrem atîta să ne organizăm, cît vrem să ne contaminăm !“ clamau militantele „infernalelor“, înțelegînd prin aceasta „contaminarea“ conștiinței de sine și a demnității, ideile mișcării fiind inspirate din cărțile la modă : *Al doilea sex* de Simone de Beauvoir, *Mistica feminină* de Betty Friedan, *Politica sexuală* de Kate Mllet și *The Female Eunuch (Eunucul feminin)* de Germaine Greer.

*
* *

E ora 21. Temperatura, 65 de grade Fahrenheit. Pe strada 42 ticseala atinge paroxismul. Ceva forțat, ceva în stil „acum, ori niciodată“, un amestec de tristețe și exaltare, de neant și sete de a trăi, de oboseală și virilitate drogată dau ceasului serii și freamătului străzii un aer aparte și o stranie personalitate. Ceva din Ginza Tokioului, din Pigalul parizian, din Sohoul londonez sau din Flaminia romană, dar nu numai atît, ci toate aceste faimoase cartiere la un loc, și încă ceva în plus, o stare de spirit proprie, tipic newyorkeză, prea frenetică pentru Ginza, prea dură pentru Pigale, prea brutală pentru Soho și prea puțin romantică pentru Flaminia, deși, și aici, ca și acolo, la marginea Eternei Cetăți, dar mai vulcanic, mai temperamental, amatorii de amor tarifat cad scurt la învoială, apoi pășesc grăbiți unul în urma celuilalt spre locul unde, pentru cîteva minute, vor trișa reciproc...

Luminile s-au stins în jurul lui Empire State Building. Doar „bi-buildings“-urile din stînga Manhattanului, cele două clădiri paralelipipedice, care au doborît faima Empire-ului cu cele 110 etaje și 412 metri înălțime fiecare, dobîndind orgoliul „celor mai înalte din lume“, își păstrează mai toate luminile aprinse, în ciuda crizei energetice. De luni pînă vineri, cincizeci de mii de persoane lucrează aici. 230 de ascensoare urcă și coboară în turnurile-pereche cu o viteză de peste cinci sute de metri pe minut. Dublul Babel este rezervat în exclusivitate oamenilor de afaceri. Chiria pe metrul pătrat trece acum de o sută de dolari pe an. Costul construcției, 400 de milioane ! În exclusivitate pentru lumea bună.

Boemia studenţească se adună la această oră la Arcul de Triumf al lui George Washington, din Greenwich Village, unde cîntă şi dansează în plină stradă. Acesta e, poate, cel mai spontan şi cel mai frumos spectacol al vieţii între zgîrie-nori. Tolăniţi în iarba scuarului, în tovărăşia unei chitare sau a unui saxofon, ori stînd cu picioarele în bazinul fîntînii arteziene din micul parc, tinerii aceştia, care se dezlănţuie în cîntec, te cuceresc şi te emoţionează. Desigur, aici nu se mai completează formulare, ca în Scuarul Văduvilor, pentru găsirea unui prieten de o seară, sau, poate, de o viaţă. Dar tot pe-aici au început să-şi facă veleatul homosexualii oraşului. Pimpanţi, ondulaţi, machiaţi, cu fesele strînse în „blue-jean's“, ei îşi au localurile lor, unde pretind legiferarea „minorităţilor sexuale“, cotloanele lor, limbajul lor. E ora lor.

E însă şi ora cînd cei ce nu bat nici strada 42 şi nici Greenwich Village-ul, familiştii din suburbiile cu case standard, se strîng în faţa televizoarelor, ferecîndu-şi uşile. Este ora de audienţă maximă a programelor, cînd fiecare societate de televiziune, comercială sau necomercială, se străduieşte să capteze atenţia telespectatorilor pe canalul de emisie-recepţie concesionat de ea.

Prin 1923, cînd un tînăr imigrant rus, inginerul Vladimir Zvorykin, îşi patenta în Statele Unite invenţia „iconoscopului“, nu se putea bănui ce extraordinar avînt va lua noul mijloc de comunicare în masă, care avea să fie numit televiziune. Nici Zvorykin, nici cei doi confraţi ai săi întru căutări, care lucrau independent, Philo Taylor Farnsworth şi Allen B. Du Mont, coinventatori ai televiziunii moderne, nu-şi imaginau atunci colosala forţă de penetraţie în public a noii lor descoperiri. La 30 aprilie 1939, receptorul de televiziune aducea în casele oamenilor prima transmisiune în direct — inaugurarea Tîrgului Internaţional de la New York, făcută de preşedintele Roosevelt. Un an mai tîrziu, eterul imagistic al Americii era disputat de 14 societăţi de televiziune, fiecare pretinzînd propriul său sistem de recepţie şi propriul său canal de emisie, în aşa fel încît, un receptor care capta programele societăţii „Columbia Broadcasting System“ să nu poată prinde, chiar şi pe un alt canal, emisiunile lui „National Broadcasting Company“. Disputa s-a încheiat la

masa împăcării, fiecare adversar în lupta pentru undele de înaltă frecvență înțelegînd că își va pierde clientela dacă nu va ceda cît de cît din propriul orgoliu, neexistînd prea multe șanse ca „teleamatorii", oricît ar fi fost de tentați de noua minune a tehnicii, să-și cumpere cîte un aparat de recepție pentru fiecare societate emițătoare de programe. Se impunea, deci, să se aplice și în cazul televiziunii experiența destul de rodată a radioului, cu scala sa, pe care selecția programelor se putea deține prin simpla răsucire a unui buton. Ceea ce s-a și făcut, în 1949 instituționalizîndu-se arbitrajul Comisiei Federale de Comunicații, care a omologat standardizarea receptoarelor cu 12 canale pe unde ultrascurte. Cu asta începea marea expansiune a imaginii, ieșirea omenirii din „Galaxia Gutemberg" și intrarea ei în „Galaxia Mass-mediei". În 1947 existau deja în Statele Unite peste o sută de societăți care emiteau programe de televiziune. În numai doi ani, între 1949 și 1951, numărul televizoarelor instalate în casele particulare a crescut de la un milion, la zece milioane. Zece ani mai tîrziu, pe întregul teritoriu al Statelor Unite operau circa 500 de stații și studiouri TV, iar numărul receptoarelor trecea de cincizeci de milioane. Peste această puzderie de studiouri emițătoare tronau cele două mari societăți, N.B.C. și C.B.S., cărora, în curînd, li s-a adăugat A.B.C. — „American Broadcasting Company". Încă din 1951 se realizase legătura TV de la Atlantic pînă la Pacific, putîndu-se astfel asigura transmisiunile la mare distanță. Apariția colorului în 1953 a accentuat și mai mult „boom"-ul televizionistic. Lumea părea cuprinsă de o extraordinară euforie. Noua generație creștea cu privirea ațintită spre micul ecran, care aducea imaginea lumii întregi în fiecare casă. Pămîntul parcă își redusese brusc dimensiunile, ceea ce se petrecea într-un anume moment în cine știe ce îndepărtat colț al mapamondului putea fi văzut simultan, sau numai după cîteva ore, la celălalt capăt al lumii. Intuind forța de penetrație a noului vector de idei, inegalabila sa capacitate de modelare a conștiințelor, animatorii culturali și factorii formatori ai națiunii au preconizat crearea unor posturi de televiziune capabile să contrabalanseze întrucîtva rețelele de televiziune comer-

cială care proliferaseră excesiv. Concurenţa din partea marilor posturi comerciale a fost însă neloială. Susţinute de veniturile masive provenite din difuzarea publicităţii, acestea ofereau telespectatorilor săi dulcea capcană a distracţiilor facile, o inepuizabilă telecinematecă extrasă din arhivele de filme, tentîndu-şi clientela cu deviza : „O fabrică de vise în fiecare casă“. Din numeroasele posturi de televiziune educativă care au demarat în anii '60, n-au supravieţuit decît cele care au reuşit să-şi păstreze o situaţie de excepţie prin legăturile pe plan local cu şcolile şi universităţile din diferite state, beneficiind de sprijinul material al marilor fundaţii culturale „Ford“ şi „Carnegie“. Între acestea, o binemeritată reputaţie şi-a cucerit-o popularul „Chanel 13“, din New York, care, emiţînd programe culturale de largă accesibilitate, filme documentare, dezbateri pe teme ecologice, anchete pe marginea unor probleme de interes public, emisiuni de artă, se bucură de o mare audienţă.

În 1970 se numărau în Statele Unite 98 de milioane de televizoare. Dintre acestea 37,5 milioane erau receptoare color. Deceniul următor a răsturnat proporţia televizoarelor alb-negru în favoarea receptoarelor color. Peisajul programelor rămîne însă dominat de emisiunile televiziunilor comerciale. Reclama plăteşte totul, iar în orele de mare audienţă, preţul minutului de publicitate este de zeci de ori mai ridicat decît în celelalte ore. Tehnica difuzării a fost îndelung rodată, şi ea constă în întreruperea sistematică a oricărui program şi introducerea de „commercials“ a căror eficienţă depinde de popularitatea emisiunii în care sînt „împănate“, aceasta fiind în raport invers proporţional cu durata reclamei, şi direct proporţional cu forţa ei de şoc.

Iar pentru a obţine cea mai penetrantă forţă de şoc, nimic nu este considerat tabu. Prin 1976, peste 80.000 de newyorkezi erau abonaţi la „Manhattan Cable TV“, o reţea particulară de televiziune prin cablu, finanţată de „regele pornografiei americane“, Mister Al Goldstein, proprietarul publicaţiilor licenţioase *Screw*. Abonaţii la „tembelizorul“ domnului Goldstein puteau să urmărească de trei ori pe săptămînă programele intitulate „American Blue“, avînd-o drept animatoare pe celebra

„porno-star" Marilyn Chambers, neîntrecută în modul ei de a „poza" în timpul anunţării emisiunilor.

Bineînţeles, programele domnului Goldstein nu sînt nici ele lipsite de „sufletul comerţului". Reclamele puse să întrerupă filmele la momentul cel mai oportun — din punct de vedere comercial — aparţin unor onorabile firme specializate în materie „gay or straight — come in !" (destrăbălat, dar sincer — poftiţi !). Bunăoară : „Nici un supererotic, nici un hipersexual fără Orgasmatrom ! Numai 24,95 dolari, cu bretele cu tot !" Sau : „Penetraţia frontală în filmul «Sesame Street», cu celebra actriţă Julie Andrews !" Sau : „Buzzy Linhard, cu chitara lui sexy, în show-ul «From the horniest city in America» !"

Congresmanul democrat John M. Murphy a încercat fără succes punerea sub interdicţie a emisiunilor licenţioase de televiziune, chiar dacă acestea sînt transmise prin cablu doar unor abonaţi avizaţi. Al Goldstein a parat lovitura apelînd la legile care apără... drepturile omului. Atacat din toate părţile, „Manhattan Cable TV" rezistă. Omul modern, heterosexual, homosexual, bisexual, autosexual sexcetera, sexcetera, trebuie să vadă de toate, să le ştie pe toate, să guste din toate. „Daţi-le pornografie, şi nu vor mai ieşi în stradă. Decît o explozie socială, mai bine o sexplozie !"

Newyorkezii capătă brusc nostalgia operetei, care a făcut cîndva, înainte de război, succesul Broadwayului : „Opriţi planeta, vreau să cobor !"

Dar totul e bun pentru a susţine reclama. De la reportajele din lună, la filmele lui Walt Disney. Sîmbăta şi duminica, însă, cînd părinţii Americii se află acasă, gama de selecţie a celor 12 canale cuprinde orice se consideră că ar satisface cele mai „populare" gusturi.

Iată unul : *Fiica lui Frankenstein.* Nu este vorba chiar de fiica faimosului creator de monştri, ci de un fel de copil adoptiv. Nici Frankenstein nu mai e acelaşi. Filmul începe, imediat după generic, cu un sos de roşii (la propriu), recomandat de un gastronom fotogenic şi cu aliură de universitar. Gastronomul citeşte dintr-o carte plină de formule, apoi amestecă într-un castron pulpă de pătlăgele roşii, zeamă de lămîie, vitamine (în ordinea alfabetică), condimente şi aromate. Totul e fiert într-o etuvă

strălucitoare, prin robinetul căreia curge „cel mai formidabil, cel mai hrănitor, cel mai apetisant sos, sosul «Berlioz». Cu sosul «Berlioz», orice gospodină va fi flatată de invitaţi, orice soţie va fi adorată de soţ." Apoi apare fiul lui Frankenstein. Aşa cum îl ştim, numai că, de data aceasta, se află în America, inert, întins pe masa de laborator a unui savant care nu trăieşte decît pentru nobilul scop de a-şi reanima creatura cu ajutorul... energiei atomice. Mai sînt de făcut doar cîteva experienţe, şi monstrul se va ridica pentru a-şi începe o nouă existenţă. Dar savantul are un asistent, care nu e animat de aceeaşi umanitară dorinţă. Fiul lui Frankenstein trebuie reanimat pentru a-i deveni lui unealtă în înfăptuirea unor planuri criminale. Şi iată-l pe asistent singur cu monstrul. Uşa grea, de fier, a laboratorului e încuiată. Spre noi înaintează înfiorător de încet o seringă uriaşă, plină de un lichid misterios, gata să împungă ecranul televizorului cu acul. Dar acul fatal e înfipt în gîtul monstrului, care, pe măsură ce lichidul misterios se scurge în venele lui, începe să se ridice. O gheară păroasă pipăie ecranul, căutînd parcă o crăpătură prin care să se strecoare spre spectatori. Din fericire, chiar în clipa aceea apare castronul cu gastronomul stilat, pulpa de pătlăgele roşii e răsturnată în recipientul nichelat odată cu alfabetul vitaminelor, în timp ce o voce caldă, melodică, uşoară ca o mîngîiere, ne linişteşte şoptindu-ne candid : „Cu sosul «Berlioz», orice gospodină va fi invidiată de prietene, curtată de invitaţi, adorată de soţ." Drept care, chiar vedem cum soţul „X", după ce a gustat din mîncărurile preparate cu sosul „Berlioz", îşi sărută încîntat soţia. Şi, pe imaginea sărutului cu sos de bulion „Berlioz", reapare capul monstrului. Filmul continuă. Savantul are o fiică, de care dubiosul său asistent e îndrăgostit. Maniac şi ucigaş — între timp asistăm la asasinarea unei tinere, care cam începuse să-i încurce răului treburile —, asistentul nu se poate împăca cu indiferenţa frumoasei fiice a savantului şi, mai ales, cu sentimentele ei înflăcărate pentru un tînăr oarecare. Înveninat de setea răzbunării, asasinul pregăteşte o licoare misterioasă, pe care i-o toarnă fetei într-un pahar cu apă. Naivă şi încrezătoare, Albă ca Zăpada de pe Canalul 7 dă peste cap paharul şi imediat e cuprinsă

de o ciudată ameţeală. Asistentul îşi părăseşte victima în faţa oglinzii. Aceasta îşi lasă fruntea pe braţe, dar ameţeala îi trece imediat şi fata se priveşte în oglindă. Oroare! Frumosul, juvenilul ei chip se schimonoseşte în faţa noastră ca o monstruoasă mască în mişcare. Ochii i se umflă în orbitele care se afundă sub fruntea tot mai invadată de un păr animalic, dinţii îi cresc ca nişte colţi hidoşi, ieşindu-i peste buzele care i se îngroaşă şi i se strîmbă, pe obraji îi apar cicatrice îngrozitoare, unghiile i se transformă în gheare de fiară, degetele i se acoperă de păr. Astfel născută sub ochii noştri, „Fiica lui Frankenstein" scoate un urlet bestial, adresîndu-ne un rînjet care ne îngheaţă sîngele în vine. Sîntem gata să-i repetăm urletul, cînd, în locul chipului hidos, pe ecran apare silueta unui tînăr fercheş, numai graţie şi zîmbet, îmbrăcat într-un costum croit după suplimentul de mode al lui *New Herald Tribune* din ultima duminică. Tînărul se înclină, parcă invitîndu-ne la dans. Dar, din partea stîngă a ecranului, îşi face apariţia una din acele blonde platinate, produse de televiziunea americană pe bandă rulantă, dar mai niciodată întîlnite pe străzile New Yorkului, care începe cu tînărul nostru un dans sentimental. Cîţiva paşi, şi blonda se îndepărtează de partenerul ei făcînd o grimasă de greaţă. Tînărul roşeşte fîstîcit. Îl vedem apoi spălîndu-şi sîrguincios dinţii cu o pastă de dinţi aromată, după care revine şi îşi reia partenera la dans. Aceasta îi adulmecă fericită zîmbetul şi îl sărută lung : „Cu «Gibbs», numai cu «Gibbs», exclusiv cu «Gibbs», dantura dumneavoastră va străluci şi respiraţia va fi parfumată. Pasta «Gibbs» vă înlesneşte cele mai bune prietenii, pasta «Gibbs» provoacă cel mai agreabil sărut!..."

Sărut lung, după care reapare pupila lui Frankenstein urlînd apocaliptic. Reintrăm în atmosfera de groază, frecţionîndu-ne braţele pe care a apărut pielea găinii. Asistentul injectează din nou lichidul misterios în gîtul monstrului, şi Frankenstein junior, după această nouă doză, se ridică în faţa stăpînului său. Dar chiar atunci, alarmat de urletele fiicei lui, bătrînul savant împinge în lături uşa grea a laboratorului. Văzînd monstrul în puterea asistentului său, savantul îşi duce mîna la piept şi cade fulgerat. Frankenstein junior păşeşte peste cadavrul părinte-

lui său, spărgîndu-i toracele ca pe o nucă... Stop ! Pe ecran apare un personaj care nu face parte din distribuţia filmului, un bărbat cu tîmplele chinuite de migrenă, în ţeasta căruia bat s-o sfărîme cîteva sîrguincioase ciocane de fier... „Stress !... Stress !“ strigă o voce din culise. „Aceasta-i boala lumii moderne : «Stress»-ul. Singurul remediu prompt şi eficace — pilula efervescentă «Bayer».“ Drept care, într-un pahar sfîrîie pe fundul apei o pastilă care se topeşte cu repeziciune, scoţînd o jerbă de stropişori apetisanţi. Omul cu migrena soarbe lichidul şi, pe faţa lui chinuită, înfloreşte un zîmbet : „Mulţumesc, «Bayer» ! Acum sînt din nou în formă !“ La horcăitul bătrînului, fiica lui Frankenstein dă buzna în laborator. Monstrul se îndreaptă spre ea şi o prinde în braţe. Între cei doi monştri, cel feminin şi cel masculin, începe o luptă antediluviană. Dar filmul se taie din nou, şi pe ecranul televizorului apare o chiuvetă emailată pe fundul căreia se vede o pată murdară, grăsime amestecată cu resturi de mîncare arsă. O mînă răstoarnă dintr-o cutie dreptunghiulară un morman de praf, în vreme ce o voce mîngîioasă comentează : „După cum aţi observat, detergentele obişnuite, astfel de pete nu pot fi curăţate“. Şi într-adevăr, mîna apasă peste grămăjoara de praf cu un burete de masă plastică şi freacă pata. Murdăria nu se curăţă. „Dar cu unicul «Oma», excelentul «Oma», neîntrecutul «Oma», orice pată dispare ca prin minune.“ Dintr-o cutie ilustrată cu o prea frumoasă şi prea despuiată „girl“, curg peste murdăria din chiuvetă cîteva grame din unicul, excelentul, neîntrecutul „Oma“. O singură apăsare cu buretele, şi emailul chiuvetei apare alb ca zăpada. Gospodina blondă şi platinată zîmbeşte fericită, rostind în extaz : „«Oma» ! Numai «Oma» !...“ Fiul lui Frankenstein a reuşit să-şi tîrască sora pînă la masa de laborator, cu intenţia vădită de a o viola chiar sub ochii maniacului său stăpîn. Dar reapare sosul, excelentul sos „Berlioz“, şi, după el, respiraţia parfumată cu „Gibbs“... Parcă îmbunat de această suită de intermezzo-uri publicitare, asistentul criminal îi strigă ceva monstrului. Fiul lui Frankenstein îşi eliberează sora. Fata cu chipul mutilat fuge în lume, să sperie oamenii paşnici. Monstrul, pus pe urmele

ei, omoară cîţiva lucrători într-o magazie de mărfuri, unde totul e devastat. Gloanţele se izbesc de corpul lui ca de o carapace de oţel, iar drugul de fier, cu care unul din magazioneri încearcă să se apere, e frînt de labele bestiei ca o nuia. Din nou chiuveta cu excelentul, unicul, inegalabilul „Oma", după care Frankenstein junior se reîntoarce în tainicul laborator al crimei. Puterea elixirului blestemat pe care asistentul i l-a dat fiicei savantului să-l bea expiră. Temporara „fiică" a lui Frankenstein îşi recapătă chipul tineresc şi, ajutată de iubitul ei, pătrunde în laboratorul maniacului. Între asistent şi tînărul îndrăgostit începe o luptă pe viaţă şi pe moarte. Dar în clipa cînd degeneratul creator de monştri e gata să fie răpus, fiul lui Frankenstein se ridică de pe masa lui şi se apropie de tînăr... Moment de groază şi suspense, în care ni se mai aminteşte o dată de sosul „Berlioz", de pasta de dinţi „Gibbs", de pastila efervescentă antistress „Bayer" şi de detergentul „Oma"... Lupta e inegală, monstrul pare că va ieşi victorios. Dar fiica savantului apucă un scaun şi îl aruncă în instrumentele de laborator în care fierb şi clocotesc tot felul de lichide misterioase. Un recipient se sparge şi lichidul aprins se revarsă asupra monstrului. Bestia urlă, asistentul se repede să înăbuşe flăcările care îi misutie creatura, dar monstrul îşi pierde controlul şi îl prinde în braţe pe stăpînul său, arzînd odată cu el. „Happy end" : salvaţi, tinerii eroi se îmbrăţişează fericiţi. „Berlioz", „Gibbs", „Bayer" şi „Oma" ne comunică fericirea pe care au avut-o de a ne prezenta în exclusivitate extraordinarul film *Fiica lui Frankenstein.*

După care, pe acelaşi canal, începe alt film. Un western pe care, de data aceasta, are fericirea să ni-l prezinte în acelaşi stil „Franco-American macarony", „Săpunul Cadum" şi ţigaretele cu filtru dublu „Salem". Învîrtim nedumeriţi schimbătorul canalelor, dar pretutindeni întîlnim acelaşi lucru : volta lui Tarzan agăţat de lianele junglei e întreruptă de reclama unei supe concentrate în pastile, buletinul de ştiri e oferit de berea „Balantino" (bea prezentatorul reclamei — un bărbos bonom cu zîmbet de crai, care oftează de plăcere, spuma se revarsă pe ecran — bea şi redactorul care prezintă ştirile şi, evident, i se face poftă şi telespectatorului), discursul unei importante

personalităţi politice e acompaniat din timp în timp de reclama pilulelor „Aspro“ contra durerilor de cap („Tension !... Tension !... Tension !... Iată pricina durerilor de cap. Singurul leac : «Aspro»), iar starurile spectacolelor de varietăţi se opresc în plin program pentru a lăuda guma de mestecat „Dentina“ sau „Wrigley“. Orice minut de emisiune în eter, prin radio ori televiziune, este plătit de publicitate. Posesorul aparatelor de recepţie nu plăteşte nimănui nici o taxă de abonament. Numai să lase zeiţa „Publicity“ să-i intre în casă. Şi, imediat, începe... altă viaţă !

Doar „Catch-as-catch-can“ (apucă de unde poţi apuca), prezent de două ori pe săptămînă pe ecrane, cu ringul şi cu brutele lui, nu poate fi întrerupt în mod arbitrar de publicitate. Multe s-ar putea întîmpla prin paşnicele case ale oamenilor buni dacă s-ar găsi cineva care, chiar în momentul cînd Gibsy Calhon îi stîlceşte pe duşumeaua ringului mutra japonezului Babá, să conecteze în locul pasionantei încăierări o reclamă proslăvind virtuţile gastronomice ale macaroanelor „Franco-Americane“.

Numai pe cele şapte mari programe newyorkeze, telespectatorul are de ales între treizeci de filme de cîte nouăzeci de minute fiecare, plus vreo şase sute de reclame de cîte un sfert de minut. Asta înseamnă — fără alte emisiuni — vreo patruzeci şi opt de ore de film într-o zi, care, din păcate, n-are decît 24 de ore. Trei sferturi din aceste filme sînt westernuri, producţii care au fost scoase de peste un sfert de veac de pe ecrane, dar pe care societăţile de televiziune le repetă la infinit. În afara serialelor, cîte un episod pe zi din fiecare poveste, ziua şi serialul, toate „asezonate“ cu reclamele caselor plătitoare, cam cinci întreruperi pentru fiecare episod. Odată cu miezul nopţii, pentru liniştirea sufletelor, filme de groază. Supraoameni, tenebre în eter, monştri care se ridică din ocean şi înghit vapoare, invazii ale pămîntului de către extratereştri şi alte programe de „relaxare“. Din cinci în cinci minute, de preferat în momentele de cea mai mare încordare a telespectatorilor, o bere, o aspirină, o pepsi-cola, un săpun, un produs de artă culinară, un deodorant.

Pe drept cuvînt se spune că „reclama e sufletul comerțului“. Cine a născocit asta n-a făcut în zadar umbră pămîntului. Fără reclamă — această busolă în lipsa căreia se pare că n-ar exista putință de orientare în avalanșa de produse ale societății de consum — omul s-ar pierde în halucinantul labirint al tuturor tentațiilor, nemaiștiind cum să fie el însuși, nici ce să apuce, nici de unde să poată apuca. „Fii sociabil — bea pepsi-cola !“ sugerează insinuant și sentențios o reclamă. „Nu te intoxica cu iarba-dracului ! Fumează «Chesterfield», singura created by our blenders from tobaccos of exceptional quality to be the world's finest cigarettes !“ „Vrei să fii o Lady ? Vrei să fii irezistibilă ? Vrei să fii invidiată de toate prietenele ? Poartă sutien «Smart» !“

Săpunurile, produsele cosmetice și de parfumerie se bucură de cea mai abundentă reclamă : „Parfumul «Surrender» (capitulez) vă asigură cele mai rîvnite cuceriri. Amorul n-are nevoie de cuvinte. Folosiți «Surrender», și El va înțelege !“ Nimeni și nimic nu este uitat. Nici insuccesul în dragoste : „Impotența se vindecă în doi. Doi plus unul. Ea, Tu și unicul elixir al tuturor performanțelor : «Aphrodisia» !“

„Timpul presează, timpul se grăbește, timpul se comprimă. O singură soluție pentru a-l induce în eroare : Ceasornicul «Retro», unicul ceas din lume ale cărui limbi merg înapoi. Este ceasul îndrăgostiților care vor să oprească clipa fericirii, ceasul neconformiștilor, ceasul oamenilor liberi. O surpriză de neuitat pentru cei ce vor să uite totul ! Uitați orice, dar țineți minte un lucru : «Retro» !“.

„Perseverați ! Luați-o de la capăt. Niciodată nu e prea tîrziu ! Orice eșec poate fi transformat în victorie : Biroul matrimonial «Connect» nu cunoaște înfrîngeri. Chiar azi vă puteți reface viața ! Nu amînați ! «Connect» își ține veșnic ușile deschise. Un milion de femei așteaptă să le fericiți. Un milion de bărbați vă stau la dispoziție. Victorie sigură, discreție totală. «Connect» tace și face !“

Zeița „Publicity“ tronează peste Olimpul Lumii Noi. Omniprezentă, imperativă, nelipsită de candoare și ingeniozitate, naivă cît trebuie, puerilă cît să pătrundă în imaginația tuturor fidelilor ei la nivelul intelectual al aces-

tora, fără excese de sofisticare și fără complicații dătătoare de complexe, zeița „Publicity" dă de lucru la opt la sută din întreaga forță de muncă a Statelor Unite, înghițind anual cincisprezece miliarde de dolari, ceea ce echivalează cu bugetele cîtorva state sud-americane luate laolaltă. Aproape o treime din această sumă o încasează ziarele și revistele de mare tiraj, douăzeci la sută revin societăților de radio și televiziune, restul constituind fondul de rulment al celorlalte forme de publicitate : panouri, afișe, fluturași, reclame luminoase, pungi de ambalaj, mostre, cadouri publicitare etc. Numai pentru reclama produselor a trei mari concerne — „General Motors", „Proctor and Gamble" și „General Foods" — se cheltuiesc anual trei sute de milioane de dolari. Nici o firmă nu se poate considera cu adevărat serioasă dacă nu sacrifică anual pe altarul zeiței „Publicity" cel puțin cinci milioane de dolari. Atunci cînd este concesionată publicității, coperta „de față" a unei mari reviste ilustrate costă între un milion și trei milioane, în schimb, prețul reclamei pe coperta „de spate" a aceleiași publicații nu întrece 60—70 de mii de dolari. Prețul mediu al unei reclame pe o jumătate de pagină de ziar, tipărită în alb-negru, este de 20 de mii de dolari. Color — dublu. O „pilulă" de 15 secunde la televiziunea newyorkeză într-o oră de audiență medie costă cam 2.000 de dolari. Cincisprezece secunde de emisie, nu și costul elaborării reclamei, care, adeseori, atinge prețuri de zeci de ori mai mari, în funcție de ingeniozitatea și de efectul acesteia asupra telespectatorilor. Un spectacol concesionat de unul dintre marile canale de televiziune firmelor care vor să-și facă reclama produselor lor, folosind inserțiunile de „commercials" în timpul reprezentanței, atinge cheltuieli de peste un milion de dolari, în schimb, forța de penetrație poate cuprinde „dintr-un foc" treizeci de milioane de telespectatori ! Cuvintele : „«Slitz» — berea care a dus faima Americii !" — atît — costă la televiziunea newyorkeză 1.500 de dolari. Berea „Balantino" („pe care o beau adevărații americani !") nu plătește pentru aceleași șapte cuvinte mai puțin. Fiecare marcă este obligatoriu „mai bună" decît oricare alta, fiecare este mai perfectă decît perfecțiunea însăși, fiecare este Ea, doar Ea, exclusiv Ea, celelalte fiind

de rîsul lumii, prăpăd, urgie, nenorocire, bani aruncaţi pe fereastră. Dar „celelalte" nu pot fi arătate pe nume. „Lucky Strike" nu va trîmbiţa că „Salem" ori „Camel" vă otrăvesc, nici detergentul „Soplux" nu va afirma că „Oma" murdăreşte. Ci va spune : „O ţigară ordinară vă creează o stare de dezgust, de umilinţă, de angoasă ! «Salem», numai «Salem», vă deconectează, dîndu-vă certitudinea că sînteţi o personalitate !" Sau : „«Soplux» curăţă acolo unde nimic nu mai poate curăţa. De trei ori mai alb decît cu orice alt detergent. Mai alb decît albul !" Asta e regula jocului. Zeiţa „Publicity" nu permite nici o abatere, încălcarea acestei „reguli de aur" însemnînd păcat de moarte, tapaj, discriminarea concurentului, procese, despăgubiri, oprobriul breslei. Toată lumea se respectă. Fiecare e cel mai bun, doar „restul" e prost. Şi, bineînţeles, singurul deştept rămîne clientul. N-are decît să opteze după bunul său plac, prin comparaţie şi liberă convingere. Numai că una e să vezi berea „Slitz" revărsîndu-se de douăzeci de ori pe zi pe ecranul televizorului, sub acompaniamentul atît de incitant şi de apetisant al plescăitului de limbă scos de un cunoscut actor, şi alta să bei o pîrlită de bere care nu îşi poate face reclama decît pe garduri. Sedus, încîntat, convins că reclama e cadoul firmei, autosugestionat prin forţa de persuasiune a repetării, distinsul public consumator nu ştie, sau se face că nu ştie că de la 12 pînă la 30 la sută din preţul pe care îl plăteşte pe marfa solicitată reprezintă costul reclamei produsului respectiv, adică tocmai cea care l-a determinat să cumpere.

Regula jocului implică deci şi credulitatea consumatorului. Miza este pusă deopotrivă pe puterea de seducţie a reclamei şi pe capacitatea de rezistenţă a celui căruia aceasta îi este adresată. Dar aceeaşi regulă a jocului are la bază o convingere adînc înrădăcinată şi îndelung verificată în timp : cea mai ingenioasă reclamă nu poate salva la nesfîrşit un produs prost. Excepţiile confirmă regula. „Nu fiţi publifob ! glăsuieşte reclama unei case de reclame. Fiţi publifil ! «Commercials» — sufletul comerţului ! Pentru orice reclamă, pentru înfrîngerea rezistenţei spiritelor conservatoare, pentru stimularea celor mai irezistibile tentaţii — o singură firmă care a creat pînă acum

faima celor mai celebre firme americane : «Guaranty». Numai cu «Guaranty» succesul vă poate fi garantat !"

„Publifobii" contracarează elanul „publifililor" prin umor. Naţiunea nu şi-a pierdut spiritul sănătos. Prin anii '70 apărea la New York o revistă antipublicitară care purta numele *Mad (Ţicnitul)*. În paginile ei se puteau citi astfel de „reclame" :

„Nemaipomenit ! ! ! «Firebird» — iată cu adevărat maşina americană cea mai nereuşită ! Preţ derizoriu — un fleac de 6.995 de dolari, plus impozitele, costul transportului, asigurarea. Complet automatizată, deşi resorturile scrumierelor nu funcţionează ! Pentru nefumători — rabat catastrofic ! Noua cutie de viteze automatică se strică după fiecare 60 de mile parcurse. Noile frîne automatice, cu şase resorturi, acţionează silenţios şi fără absolut nici un efect ! Nu veţi regreta banii daţi pentru întreţinere şi reparaţii ! Adresaţi-vă pe loc reprezentanţelor firmei ! Reţineţi doar trei cuvinte : «Firebird», gloria Americii !"

Sau : „Salvarea a venit ! Nu vă mai plîngeţi ! Lăsaţi-i pe alţii să rătăcească în întunericul ignoranţei. Dumneavoastră puteţi înfuleca după pofta inimii, slăbind în fiecare săptămînă 5 livre ! Nu amînaţi. Achiziţionaţi pe loc aparatura de gimnastică la domiciliu marca «Magic». Folosită de Tarzan în junglă. Solicitată de fakirii din Calcutta. Oferită gratuit copiilor din Biafra. Gata de export în Sahel. Cu «Magic vă îngrăşaţi dacă nu mîncaţi, şi slăbiţi mîncînd. Nu vă mai temeţi de obezitate. «Magic» a venit ! «Magic», numai «Magic» salvează America de desfrîul culinar !"

Sau : „Alegeţi-l imediat preşedinte pe Alfred E. Neumann. America e ţara tuturor posibilităţilor. Încă din tinereţe, Freddie al nostru nu s-a putut descurca în negoţul cu cravate, ceea ce l-a făcut să opteze pentru branşa politică, în care a făcut o carieră uluitoare. Acest bărbat tînăr, de numai 87 de ani, a trecut prin munca sa proprie de pe un «Ford» pe un «Cadillac». America are nevoie de bărbaţi de stat energici şi capabili. În timpul mandatelor lui de senator, desfăşurate pe parcursul a 36 de ani, Freddie a luat chiar de trei ori cuvîntul, o dată vorbind despre politica internaţională ! America are nevoie de

bărbați cu experiență, inimoși și proaspeți. În curînd, Freddie va da explicații în fața camerelor de televiziune N.B.C., A.B.C. și N.S.B. cu privire la cei 200.000 de dolari pe care, pasămite, și i-a însușit prin fraudă, precum și în privința altor 400.000 primiți cadou din partea susținătorilor săi ! Alfred E. Neumann — președinte ! Freddie n-o să vă dezamăgească !“

*
* *

Ora New Yorkului, 23. Temperatura, 62 grade Fahrenheit.

Tot singur ești, omule ? Du-te în Luna Park din Coney Island și avîntă-te cu curaj în energicele lui distracții. Este un gigantic bîlci motorizat, electronizat, computerizat, cu călușei-rachete, cu karturi electrice, cu jocuri mecanice, cu „flippers“ și „numbers“. Totul la îndemînă, ca în Țara Minunilor în care a poposit Alice. Doar să întinzi mîna și să apuci. Bagi banul, tragi maneta, în burta mașinii banii se amestecă, ies trei prune, ești alt om. Nu ies, om tot ești. Banul e făcut să circule. Ca să pierzi mai puțin, du-te și trage la tir cu mitraliera electronică de patru sute de focuri pe minut, sau învîrtește-te într-o centrifugă, care să te catapulteze ca pe un pachet desmembrat într-un perete circular căptușit cu plastic buretos sau, și mai ieftin, intră într-una din cabinele discrete și intime ca niște closete, unde un automat îți va derula pe un ecran cît o carte poștală un film porno și fă acolo, în intimitate, tot ce poți face într-o sîmbătă seara la carnavalul pentru două sute de mii de persoane de pe Coney Island !...

Doar ai un suflet de bărbat și porți pantaloni „blue jean's“, marca „Levi's“ ! Pantalonii aceia fără rival, în care te simți ca un cavaler în armura epocii de univers computerațional, pantalonii cu ținte și tighel conabiu, pantalonii rîvniți pe tot pămîntul, inimitabili, indeșirabili, neșifonabili și nefalsificabili, cu cît mai tociți, cu atît mai „chic“, tari ca tabla, aspri ca sacul în care s-a cărat var stins cu sineală de indigou. Pe lîngă zgîrie-nori, poduri suspendate, computere și nave cosmice, pantalonii dom-

nului Levi sînt cea mai strașnică invenție a Lumii Noi. Virtuțile lor fac parte din legendele Vestului Sălbatic și ale Goanei după aur. Mitologia lor cuprinde suflete tari și întîmplări fără seamăn. Un mort dezgropat în 1871, la Wyoming, și care fusese îngropat cu ani în urmă în dragii lui pantaloni trași pe picioare, și-a scuturat din „blugi" ciolanele, lăsîndu-și brăcinarii teferi, fără nici-o vătămare pe care să le-o fi provocat îndelungata excursie prin lumea de apoi... Se spune că un muncitor texan a rămas suspendat în aer, la mare înălțime, de cîrligul unei macarale care i se înfipsese în buzunarul „blugilor" săi, salvîndu-i astfel viața... Că o garnitură de cale ferată, compusă din zece vagoane încărcate, a putut fi trasă de o locomotivă pe o pantă de zece grade avînd singura legătură de remorcare... o pereche de pantaloni „Levi's", udați și răsuciți funie. Cum să nu crezi în miraculoșii cioareci cînd turul lor este atît de greu de legende ? Cum să nu te avînți, simțindu-te ocrotit de indestructibilitatea lor, în cele mai colțuroase înghesuieli din Coney Island ?

Istoria acestor miraculoși pantaloni este pilduitoare pentru întreprinzătorul spirit american. Au apărut pe lume în timpul goanei după aur, cînd, un imigrant bavarez, Levi Strauss, vînzător de corturi pentru căutătorii de metal prețios din Alaska, a constatat că bravii săi clienți se cam plîngeau de lipsa pantalonilor rezistenți la tăvăleala pe care le-o cerea dura lor muncă. Herr Strauss s-a pus atunci pe transformat foile de cort în cioareci, pe care a reușit să-i scoată de sub foarfecele și acul său atît de țepeni, încît aceștia puteau sta drepți pe burlanele lor și nu le mai trebuiau pe dinăuntru decît două picioare pentru a-i face să meargă. Afacerea „prinzînd", Levi Strauss și-a deschis un stabiliment la San Francisco, dînd lovitura prin înlocuirea pînzei de cort, în fabricarea mărfii sale, cu o variantă îmbunătățită a serjului de Nimes, țesătura de bumbac din care știa că se confecționează pantalonii marinarilor la Genua, de unde denumirea de „jean", după pronunția americană a numelui portului italian. Și, pentru ca acești pantaloni — care aveau să devină un soi de „port național" al cowboyilor americani — să fie cît mai rezistenți la tăvăleală, Herr Levi le-a întărit colțurile buzunarelor și beteliile cu ținte de cupru, dîn-

nului Levi sînt cea mai straşnică invenţie a Lumii Noi. Virtuţile lor fac parte din legendele Vestului Sălbatic şi ale Goanei după aur. Mitologia lor cuprinde suflete tari şi întîmplări fără seamăn. Un mort dezgropat în 1871, la Wyoming, şi care fusese îngropat cu ani în urmă în dragii lui pantaloni traşi pe picioare, şi-a scuturat din „blugi" ciolanele, lăsîndu-şi brăcinarii teferi, fără nici-o vătămare pe care să le-o fi provocat îndelungata excursie prin lumea de apoi... Se spune că un muncitor texan a rămas suspendat în aer, la mare înălţime, de cîrligul unei macarale care i se înfipsese în buzunarul „blugilor" săi, salvîndu-i astfel viaţa... Că o garnitură de cale ferată, compusă din zece vagoane încărcate, a putut fi trasă de o locomotivă pe o pantă de zece grade avînd singura legătură de remorcare... o pereche de pantaloni „Levi's", udaţi şi răsuciţi funie. Cum să nu crezi în miraculoşii cioareci cînd turul lor este atît de greu de legende ? Cum să nu te avînţi, simţindu-te ocrotit de indestructibilitatea lor, în cele mai colţuroase înghesuieli din Coney Island ?

Istoria acestor miraculoşi pantaloni este pilduitoare pentru întreprinzătorul spirit american. Au apărut pe lume în timpul goanei după aur, cînd, un imigrant bavarez, Levi Strauss, vînzător de corturi pentru căutătorii de metal preţios din Alaska, a constatat că bravii săi clienţi se cam plîngeau de lipsa pantalonilor rezistenţi la tăvăleala pe care le-o cerea dura lor muncă. Herr Strauss s-a pus atunci pe transformat foile de cort în cioareci, pe care a reuşit să-i scoată de sub foarfecele şi acul său atît de ţepeni, încît aceştia puteau sta drepţi pe burlanele lor şi nu le mai trebuiau pe dinăuntru decît două picioare pentru a-i face să meargă. Afacerea „prinzînd", Levi Strauss şi-a deschis un stabiliment la San Francisco, dînd lovitura prin înlocuirea pînzei de cort, în fabricarea mărfii sale, cu o variantă îmbunătăţită a serjului de Nimes, ţesătura de bumbac din care ştia că se confecţionează pantalonii marinarilor la Genua, de unde denumirea de „jean", după pronunţia americană a numelui portului italian. Şi, pentru ca aceşti pantaloni — care aveau să devină un soi de „port naţional" al cowboyilor americani — să fie cît mai rezistenţi la tăvăleală, Herr Levi le-a întărit colţurile buzunarelor şi beteliile cu ţinte de cupru, dîn-

du-le la toate cusăturile un tighel dublu din fir de culoarea portocalei. Invenţia se cerea brevetată. Ceea ce s-a şi făcut. Pe celebrii pantaloni s-a edificat într-un secol un adevărat imperiu economic cu douăzeci de mii de lucrători, cu cîteva mari fabrici, cu produse care au cucerit premiul „Oscar“ acordat de juriu „pentru inestimabila contribuţie adusă modei mondiale“.

Marca depusă şi o draconică urmărire a falsificatorilor au dus la monopolul absolut în materie al firmei şi, cum era de aşteptat, la o crîncenă luptă cu contrabanda produselor ei de export. Se spune că, astăzi, pantalonii „Levi's“ se situează pe locul trei în ierarhia mărfurilor de contrabandă internaţională, cu o cifră de afaceri situată după alcool şi ţigări, dar imediat deasupra stupefiantelor ! O jumătate de miliard de pantaloni au ieşit pînă acum de pe benzile rulante ale uzinei din Wichita Falls. Bumbacul de Mississippi, bătut după procedee secrete, vopsit în indigo, croit strîns, ornat cu şiruri de ţinte arămii, a cucerit lumea. Îl îmbracă toţi, de la copii, la „monştrii sacri“ ai ecranului. Fost şi rămas haina de lucru cea mai apreciată de cow-boy şi muncitori, el a surpat prestigiul smokingului şi al rochiei de seară, instaurînd moda „unisex“. Într-o reclamă care reproduce celebra frescă a lui Michelangelo din capela Sixtină — Dumnezeu întinzînd mîinile spre Adam — atotputernicul îi oferă creaturii sale o pereche de pantaloni „Levi's“. Chiar şi Cristos este răstignit pe cruce într-un short „Levi's“, în vreme ce Fecioara şi Maria-Magdalena îl plîng îmbrăcate în „blugi“. Descendenţii marelui pantalonar afirmă că dacă ei ar fi ţesut giulgiul Mîntuitorului, după două mii de ani acesta s-ar fi găsit intact în mormînt, rezolvînd astfel definitiv enigma Învierii.

Magazinele „Western House“, apărute în întregul Occident, vînd tot harnaşamentul de rigoare al modei stil „ranch“ sau „cow-boy“ : cizme cu tocul înalt şi cu carîmbii largi bătuţi în ţinte, veste, bluze, pălării, dar mai ales pantaloni cu cîte un dreptunghi de piele cusut sub betelie, pe care s-a ştanţat marca fabricii, scrisă cu caractere evidente, pentru ca purtătorul să nu poată fi acuzat că a căzut victima vreunei contrafaceri. Ţintele au început să contureze desene extravagante, dînd croielii aliură de

panţîr şi purtătorului duritate de cavaler medieval. Cu fesele astfel încorsetate, femeile îşi pot scoate mai bine în evidenţă „mortalele“ cifre „34—23—34“, iar duritatea ţesăturii strînsă pe corp face ciupitura aproape imposibilă şi palma trîntită peste rotunjimi mai puţin usturătoare. La centenarul firmei, marea revistă americană *Newsweek* a consacrat idolului albastru coperta şi paginile sale cele mai senzaţionale, punînd moda brăcinarilor în dezbaterea sociologilor şi a psihologilor. Marshal Mac Luhan vedea în irezistibila tentaţie exercitată de marcă şi de produsele ei un refuz şi o revoltă faţă de valorile tradiţionale : „Aceasta reflectă respingerea moralei claselor de mijloc şi protestul contra pierderii identităţii impusă de progresul tehnic“. Sociologul Jack Young, văzînd în omniprezenţa noii mode tentaţia sexuală, sublinia : „Femeile folosesc caracterul esenţial masculin al acestei mode pentru a-şi accentua sexualitatea feminină“. O provocare erotică prin îmbrăcăminte ce nu mai permite trişarea. Într-adevăr, nu e deloc uşor să vîri în cioarecii domnului Levi Strauss obezitatea sau proeminenţa pîntecului. Dar, odată încliftuit în albastrul stins al brăcinarilor cu ţinte, te simţi alt om. Mai suplu, mai cabrat, mai puţin temător de fragilitatea hainelor de croială „nemţească“, gata de a te vîrî în înghesuială, în frecuşul violenţei, în duritatea străzii. Mulţimea din Coney Island poartă „blugi“. Şi foieşte cu frenezie, cuprinsă de delirul distracţiilor virile. E ora 23 în Coney Island.

Găseşti că nevinovatele jocuri de societate de aici sînt puţin cam violente ? Doar ele sînt făcute pentru bărbaţi adevăraţi şi femei destoinice. Du-te atunci pe Broadway, între străzile 42 şi 56, opreşte-te în Times Square unde noaptea este transformată în zi de izbucnirea scînteietoare a firmelor de neon concentrate în cel mai aglomerat punct al metropolei. Sub zumzetul şi sfîrîitul neonului aprins, sub halucinantul joc de lumini, mulţimea, parcă şi ea căpătînd sclipire din strălucirea efemeră a reclamelor, freamătă ca un torent nestăvilit fără izvor, fără liman, numai cu o matcă pe care se scurge hărţuită din toate părţile. Aici sînt atîtea de văzut ! După ce ai admirat fumătorul de ţigări „Camel“, care te-a onorat din dreptun-

ghiul său roșu, înalt de zece metri și lat de patruzeci, cu un rotocol de fum lansat printre buzele țuguiate spre stradă, te poți desfăta în voie privind sticlele de treizeci de metri pline cu apetisanta „Pepsi-Cola", care, împreună cu lansatorul de covrigi de fum „Camel", populează între ciclopii de neon cele mai extravagante reclame ale metropolei. „Camelul" afumă ziua și noaptea strada cu un fum odorant, iar „Pepsi-Cola" revarsă asupra trecătorilor, de la înălțimea piramidelor de gigantice sticle, o cascadă de spumă sfîrîitoare. Dedesubt, cinematografele își întind spre trotuare, ca pe niște umbrele de lumină, copertinele ornate cu șiraguri de becuri aprinse. În acest punct, unde se concentrează 90 la sută din tot clocotul vieții nocturne a New Yorkului, magazinele rămîn deschise pînă în zori, cinematografele și dancingurile își trag obloanele abia după ora 3 dimineața, snack-barurile automate lucrează fără întrerupere, iar librăriile (dar un anumit gen de librării !) își așteaptă clienții pînă tîrziu după miezul nopții. Librăriile serioase, bogat asortate cu cărți excelent tipărite, din toate sectoarele de activitate, se închid la 9 seara. Dar în dreptunghiul de străzi cuprins între Fifth Avenue și Broadway, pe de o parte, și străzile 42 și 56, pe de altă parte, se află vreo trei duzini de „librării" specializate exclusiv în desfacerea pornografiei. Abia aici, unde niciodată abundența clientelei nu scade, americanul descoperă ceva mai la îndemînă perfecțiunea dimensiunilor feminine oficializate de concursurile de frumusețe. Între rafturile ticsite cu cărți și reviste „interzise minorilor", totul este aproximativ „34—23—34", pe hîrtie lucioasă, de la mărimea naturală pînă la cea mai minusculă scară. Stelele de cinema preferate, de vînzare în culori, dimensiuni originale, din păcate fără relief, dar în schimb și fără atît de convenționala îmbrăcăminte, să le iei și doar să le agăți în cui, ca să fie întotdeauna la îndemînă pe lîngă casa omului... Revistele speciale pentru masochiști, pentru pederaști, pentru lesbiene și mai ales pentru onaniști, multe, amețitor de multe, cu titluri și coperți excitante și cu un conținut care l-ar obliga pe bătrînul Gutenberg, descoperitorul tiparului, să-și acopere cît mai degrabă descoperirea... Abia aici își capătă confirmarea faimosul raport al savantului american Alfred C. Kinsey, din ale cărui statistici rezultă

că peste 33 la sută din americani, bărbaţi sau femei, întreţin relaţii homosexuale şi că alţi 17 la sută practică sodomia. Atît de candidă pare, după aşa ceva, constatarea doctorului G. V. Hamilton, care, la o sută de căsnicii americane, a descoperit 41 de soţii care i-au declarat că au unul sau mai mulţi amanţi, în vreme ce numai 29 de soţi i-au făcut o atare confesiune! (Raportul doctorului Kinsey, rezultat dintr-o anchetă mult mai vastă, atestă o proporţie de 50 la sută de soţi americani culpabili de infidelitate conjugală.) Cifră în care, bineînţeles, nu intră şi totalitatea relaţiilor întîmplătoare, dar strict tarifate, consumate pe altarul prostituţiei. Gene false, sîni bombaţi cu silicon, rochiţe scurtuţe, farmec de carne conservată. Discretele „call-girls" din anii '60 s-au dus în uitare. Amorul venal este în ascensiune, stimulat de întreaga industrie de publicitate „excity". Comerţul de sex practicat în occidentul european fără prea multă vîlvă se asociază aici cu violenţa, mergînd adeseori mînă în mînă cu jaful şi crima. Naivul care cedează farmecului sirenelor de trotuar riscă să se trezească jefuit într-un hotel sordid, bătut de proxeneţi, ameninţat cu şantajul (fotografiile-flash pot fi dovezi zdrobitoare!), sau, în cel mai „norocos" caz, reţinut de poliţie sub acuzaţia de complicitate la delictul de prostituţie. Aşa că, mai „curată" pentru refularea erotică, rămîne tot industria unui Eros fără amor, cu harnaşamentul ei inepuizabil de maculatură porno, de filme sexy, de cauciuc şi masă plastică.

Numărul dughenelor de „Books", concentrate în dreptunghiul de străzi din jurul Broadwayului, este concurat numai de magazinele specializate în vînzarea de „Souvenirs". Aici se desface în exclusivitate marfă „exciting", expusă în vitrine cu o lipsă de pudoare care i-ar face pe puritanii părinţi pelegrini să le crape obrazul de ruşine. După ce tiparul bătrînului Gutenberg a fost forţat să suporte produsul furioasei imaginaţii erotice yankee, masa plastică, materia secolului, a trebuit să-l reediteze în relief. Sîni feciorelnici turnaţi în acryl de cea mai pură şi mai diafană nuanţă a pielii, busturi de femei miniaturale executate spre a servi ca anvelopă pentru sticlele de whisky, buze de cauciuc, urechi decupate, instrumente de tortură pentru masochişti, desuuri pentru feti-

şişti, măşti pentru travestiţi, pijamale bărbăteşti cu nuduri feminine, furouri cu imprimeuri reprezentînd bărbaţi viguroşi, bucăţele de zahăr care, servite la distracţiile „între prieteni“, lansează în ceaşcă un gîndac, o muscă sau un vierme, nasuri de cauciuc, danturi de vampir, gheare păroase, ochiuri la capac din masă plastică, torsuri de umflat cu pompa de bicicletă, vibratoare cu baterii pentru masarea zonelor erogene, filme porno, fotografii „cochon“, sticluţe de cerneală evaporantă pentru vărsat pe hainele tovarăşilor de distracţie, pilule „exciting“, tot ce poate face mai viril, mai şugubăţ şi mai apetisant proslăvitul „American way of... sex !“ Cîţi îl parcurg ?

Bărbatul monadă, femeia sybarită — omul cifră statistică. Sfînta medie explică orice, clar şi răspicat. Fără dubii. Sondajele de opinie publică dau o medie a convingerilor. O medie a preferinţelor. O medie a opţiunilor. Omul are vîrstă medie, cultură medie, venituri medii, soţie medie, copii medii. Se hrăneşte în medie, călătoreşte în medie, iubeşte în medie, e fericit sau nenorocit în medie... Dacă x face dragoste cu nevastă-sa de trei ori pe săptămînă, Z de șapte ori şi Y niciodată ; şi dacă tot X îşi înşeală nevasta de patru ori săptămînal, Z niciodată și Y de două ori, reiese că octogenara Missis Turner face dragoste de 3,33 ori pe săptămînă, dar este trădată de numai două ori, ceea ce înseamnă că, în medie, se poate socoti destul de... satisfăcută !

Singurul fenomen care evadează din medie este experimentul. Dar el se consumă cel mai adesea într-un cadru închis, în careuri strict delimitate, în alveole cu sacrosancta etichetă „only for memberships“, sau pe scene fără reclamă, unde, după refuzul mişcării de contestare şi de contra-cultură din anii '60, se experimentează formele unui nou „limbaj“, al expresiei evadate din teatrul condensat, al spaţialităţii şi vizualizării. Voyerismul exhibiţionist, teatralizarea fantasticului univers closetar, toate acestea nu sînt decît „experimente“, care nu se pot afla la îndemîna oricui şi nu pot face obiectul calculării mediei. Sînt fiefurile minorităţilor erotice, care pot exista oriunde, cu condiţia să se manifeste discret, omul fiind liber să facă orice cu persoana sa, să înghită sîrmă ghimpată, cale ferată (personală), să se burduşească cu stupefiante, să se

îndoape cu halucinogene, numai să nu colporteze, să nu traficheze, să nu contamineze. Epuizată rapid, escaladarea erotică a lăsat locul tentației paradisurilor artificiale. Proliferarea stupefiantelor a deschis curînd alte șanse de calcul al mediei. Toate acestea se consumă însă mai mult sau mai puțin în cercuri închise și, ca atare, fiind om normal, trebuie să te mulțumești cu ceea ce se pune la îndemîna tuturor, că doar nu oricine este „membership" cu carte albastră, ci „only" contribuabil-cifră-statistică sau „majoritate-mută".

*
* *

Nu ți-ai luat încă o parteneră de masă plastică, omule ? Tot singur ești ? Du-te la un meci de „Catch", în faimosul „The Madison Square Garden". Nu te speria de vuietul apocaliptic care răzbate din sală. Așa fac vulcanii înainte de erupție.

Craterul din jurul ringului fierbe, mocnind parcă o iminentă explozie. Sala pare o pîlnie de nervi strîngînd pe fundul conului ei răsturnat patratul ringului prins între chingi. De sus, lumina neputincioasă a reflectoarelor de cîte o mie de wați se revarsă atît de cețoasă, încît pare că trece printr-o apă răscolită de furtună. Ceva ca o pîclă lăptoasă, fum, aburi și praf învăluie sclipirea arcurilor voltaice, acoperind panorama fremătătoare cu un geam opac, prin care, dincolo de zumzetul de viespar, dincolo de izbucnirea patetică ori isterică a furnicarului uman din tribune, totul se aude și se vede estompat, ca și cînd vacarmul erupției s-ar petrece undeva sub pămînt, de unde spiritul nu îl poate percepe decît ca pe un ecou.

Dar, tăcere ! Gongul electronic a bătut începutul meciului. „The Red Panther", 115 kilograme, se ridică gata de luptă cu „The Turtle Frog", supranumită Golemul-cu-Fustă — 114 kg. Pantera-Roșie are plete de culoarea focului. Broasca-Țestoasă, sau Golemul-cu-Fustă, are capul mic, fruntea teșită, părul tuns scurt, bărbătește.

La început e greu să-ți dai seama că Pantera-Roșie și Broasca-Țestoasă sînt două femei. Dacă maioul nu le-ar reliefa proeminențele bustului, sau dacă fețele lor spîne

n-ar ascunde undeva, în cute greu de depistat, o urmă de feminitate, ai crede că te afli în fața a doi zdrahoni portuari gata de bătaie.

Iată-le față-n față pe Laura lui Petrarca și pe Beatrice a lui Dante în varianta lor pentru „catch-as-catch-can", cu labele întinse una spre alta, cu ochii scăpărînd de mînie, cu maxilarele strînse de încordarea primei lovituri, pîndindu-se reciproc, învăluindu-se, căutîndu-se, pînă în clipa în care Broasca se repede și atacă fulgerător. Cu hălăciuga de foc încăputǎ în menghinele de fier ale Țestoasei, Pantera face să-i zboare toate cele o sută cincisprezece kilograme prin aer, prăbușindu-se cu o bubuitură sinistră pe podeaua ringului. Golemul feminin se năpustește. Vrea să-și prindă adversara sub ea, spre a-i imobiliza orice mișcare, dar chiar în clipa în care se aruncă, Pantera-Roșie sare cu o vioiciune surprinzătoare. Broasca se prăbușește în gol, Pantera îi prinde unul din picioare și i-l răsucește cu sete pînă cînd Golemul-cu-Fustă începe să scoată urlete lugubre. Asistența e în delir. Pantera rînjește, dezvăluind o dantură albă, de fiară puternică, cu bot de carnasieră. Un ultim efort din partea Golemului-cu-Fustă, o lovitură cu călcîiul piciorului liber în fălcile strînse ale Panterei, și bruta care părea învingătoare se clatină amețită. Broasca profită de moment, se aruncă în frînghiile ringului și, catapultată de extensiunea acestora, se lansează cu toată greutatea sa în trupul mătăhălos al adversarei. Pantera se prăbușește. Broasca o prinde de păr și începe să-i stîlcească fața de dușumeaua ringului. O lovitură, două, trei, zece, ai impresia că părul Panterei se va desprinde de pe țeastă, dar deodată matahala doborîtă la pămînt se încovoaie ca un arc, țîșnește ca o cobră înveninată, o trage pe Broască sub ea și, țintuind-o cu labele în podea, începe să-i izbească fălcile cu genunchiul. Acum Pantera plătește. Partizanii ei urlă, iar adversarii îi lovesc partizanii din tribune. Crainicul de la televiziune transmite cu frenezie, arbitrul încearcă zadarnic să salveze pe Golemul feminin de sub loviturile barosului de carne.

Gong (electronic).

În pauză, crainicul televiziunii încearcă să-i ia un interviu învingătoarei primei runde. Pantera-Roșie răspunde

cu o voce cavernoasă, distanţînd cuvintele ca şi cînd creierul ei ar avea nevoie de o pauză după fiecare efort de gîndire. Omul televiziunii o întreabă cum crede ea că se va sfîrşi meciul ? Laura spune ceva vulgar la adresa Beatricei. Managerul Ţestoasei, o stîrpitură de bărbat care trage cu urechea, se repede în apărarea pupilei sale. Smulge microfonul din mîna crainicului şi strigă ceva prea puţin mîngîios pentru urechile telespectatorilor americani la adresa Panterei. Jignită, aceasta îl apucă de ceafă şi îl zvîrle de pe ring ca pe o păpuşă. Apoi îşi continuă răspunsul. Dar managerul Ţestoasei, om încercat în luptele pentru apărarea onoarei firmei, urcă din nou în ring şi, pe la spate, începe să-i care roşcatei o ploaie de pumni în cap. Pantera nu simte sau se face că nu simte. Îşi continuă nestingherită fraza hurducată, perorînd la adresa adversarei sale cele mai scabroase epitete. Crainicul spune „thank you“, Pantera îi adresează un rînjet şi, ca din întîmplare, îşi duce mîna la spate spre stîrpitura Ţestoasei. Fără să-l privească, parcă culegîndu-l din cîrcă, îl aruncă, frîngîndu-i oasele, pînă în rîndul al treilea de bănci.

În runda următoare, Broasca-Ţestoasă se răzbună şi pentru ea, şi pentru protectorul ei ultragiat. Atrăgînd-o pe Panteră spre coardele ringului, profită de un moment prielnic şi înhaţă gîtul adversarei în împletitura frînghiilor. Pantera urlă strangulată, arbitrul se repede s-o salveze, dar Broasca apucă din cealaltă parte frînghiile şi începe să le întindă ca pe nişte ştreanguri. Ochii Panterei ies din orbite ca cepele, venele gîtului i se umflă gata să-i plesnească, picioarele i se înmoaie ca ale unei fiare lovite în moalele capului. Socotind că nu e de-ajuns, Ţestoasa se repede în Panteră şi, înainte ca aceasta să se descurce din împletitura frînghiilor, o apucă de picioare şi, dînd-o peste cap, o aruncă afară din ring. Trupul inert al Panterei-Roşii se prăbuşeşte la pămînt, bufnind ca un sac cu carne. Totul e acum ca Broasca să se menţină stăpînă în ring. Pantera se scoală şi, împleticindu-se, caută buimacă un loc prin care să se caţăre în careul de luptă. Dar cum încearcă să-şi salte trupul mătăhălos pe podiumul ringului, piciorul Ţestoasei îi trimite o lovitură necruţă-

toare în creștet sau în umeri, aruncînd-o din nou la pămînt. La bătaia gongului, scorul este egalat.

Loial față de cîștigătoare, freneticul de la televiziune se repede cu microfonul. De data aceasta răspunde din cavernă „The Turtle Frog“, alias Golemul-cu-Fustă, iar ploaia de înjurături se revarsă asupra Panterei. Dar ferește-te, Țestoaso ! Pantera e la spate... Gongul n-a anunțat încă reînceperea meciului, dar laba Panterei s-a ridicat necruțătoare. Fără nici un cuvînt, ea smulge din mîna crainicului microfonul și i-l trîntește freneticului în cap. Pe ecranele televizoarelor care emit în culori, ceea ce se vede curgînd acum e sînge, cel mai roșu, cel mai autentic sînge omenesc. Crainicul își tamponează tîmpla cu batista, ridică microfonul căzut pe jos și continuă volubil emisiunea : „Distinși spectatori, după cum vedeți, astă-seară avem onoarea să vă prezentăm un «Wrestling» feminin cu totul și cu totul excepțional... Nu uitați, programul din seara aceasta vă este oferit de săpunul «Cadum», excelentul «Cadum», neîntrecutul «Cadum»...“

Ceea ce se întîmplă în ultima rundă nu mai poate fi descris. Rețineți fețele congestionate ale doamnelor bătrîne din rîndul trei, ascultați urletele acestui om stacojiu, gata să sară la bătaie în sprijinul favoritei sale, priviți crainicul care surîde cuceritor, sperînd o gratificație din partea redacției și știind că, pe ecranele televizoarelor care transmit în alb-negru, petele acestea de pe fața lui nu vor apărea colorate... Golemul face un salt neașteptat, trimițînd Panterei o lovitură uluitoare : Mutra roșcată primește între ochi două călcîie lansate de Țestoasă ca două ghiulele. Pantera este fulgerată. Broasca, dezechilibrată de avîntul voltei sale aeriene, zboară dincolo de ring.

Vulcanul din Madison erupe. Dai buzna afară înainte de a fi prins sub lava lui.

Lui Maxim Gorki, cînd a ascultat prima dată un jazz din New Orleans, i s-a părut că aude nechezatul unei herghelii de armăsari dezlănțuiți. Exagera. Poate că exagerez și eu. Dar de ce, văzînd „Catch“-ul, trăiesc senzația că Manhattanul și-a scos la iveală descendenții giganților preistorici amorfi și insensibili care s-au ridicat în două picioare și zguduie cu labele poarta orașului modern ?

Aflu mai tîrziu, şi chiar mi se demonstrează, că lupta gorilelor e doar mimată şi că toată „arta jocului" constă mai mult în a sugera brutalitatea decît în brutalizarea partenerilor. Atunci cum rămîne cu aruncatul de pe ring ? Cu stîlcitul managerului pirpiriu şi cu tîmpla însîngerată a freneticului de la televiziune ? Nu, aşa ceva, cît mai tîrziu pe la noi, şi dacă se poate, deloc !... Şi încă asta nu e totul. Mai există un „catch", sau apucă de unde poţi apuca în mocirlă, adică într-un ring-bazin, în care s-a turnat o basculantă de noroi. Luptătoarele sînt năclăite din creştet pînă-n tălpi, trupurile le devin alunecoase, distinsa asistenţă împroşcată cu stropi de nămol în ciuda parbrizului din folii de polietilenă puse între luptători şi ring. „34—23—34"... Pleosc ! „34—23—34"... Fleoşc ! Doamne, cît de greu se cuceresc performanţele frumuseţii !

*
* *

E miezul nopţii. Temperatura New Yorkului, constantă. Broadwayul teatral îşi deşartă în străzi spectatorii. E ultima defilare a toaletelor de seară înainte de retragerea din zori. Taxiurile galbene sînt chemate prin fluierături de ţignal de către majordomii caselor de spectacole şi ai restaurantelor, forfota străzii atinge apogeul, reclamele luminoase transformă noaptea într-o nestăvilită irumpere de scîntei. Se vînd ultimele exemplare din ediţiile de seară ale ziarelor şi apar primele ediţii de dimineaţă. Titluri de o şchioapă, uneori ocupînd cîte o jumătate de pagină. „Revolta panterelor cărunte ! 23 de milioane, o zecime din populaţia ţării, cuprinse de furie !" Este vorba despre cei din vîrsta a treia", activi, dar „garaţi pe linia moartă" a inutilităţii. „Dacă preşedintele poate munci la 70 de ani, noi de ce să nu putem ?"

Tot singur ?

Intră, omule, într-un „Dancing" de pe Broadway. Alege-l pe cel mai sobru dintre toate, care îşi anunţă „distinsul public consumator" că junele partenere de dans din incinta sa sînt cele mai inocente fiice ale metropolei. Drept mărturie stau fotografiile mărfii dinăuntru, zîmbind can-

did din vitrine. Urcă scara și alege, deocamdată, din ramele de pe pereți, doar cu ochii. Înăuntru, după ce ai plătit taxa de intrare, primind zece tichete pentru zece dansuri, se poate apela și la nobilul simț tactil. Afacerea are aspectul cel mai decent din lume. Un bar strălucitor, cu două duzini de scaune înalte, un tonomat stereofonic ferchezuit și complicat ca un computer, zece măsuțe cu scaune moi, de două persoane, și un podium de dans pe care se mișcă în unduiri lascive cîteva perechi. În ciuda instalației de aer condiționat, fum gros și un miros grețos de parfumuri ieftine și trupuri încinse. Ca toate inocentele din astfel de stabilimente, fetele de aici au fiecare cam 15 ani (de cînd au început să fumeze), sînt violent fardate, au surîsuri și gesturi stereotipe. Cele care își dansează pe pistă tichetele de intrare își fac meseria cu rutină, reacționînd cu promptitudine la temperamentul fiecărui partener. Pe cele zece tichete primite în schimbul banilor la intrare, poți dansa cu zece fete, cu cinci, cu două, sau numai cu una și aceeași, de zece ori. Barul nu este obligatoriu, decît dacă te lași înduplecat de rugămințile inocentei șoptite la ureche în momentele cele mai critice ale dansului, sau dacă, în tristețea care vine întotdeauna „după“, ți se face lehamite de toate și, amintindu-ți brusc că de mîine îți reiei săptămîna în biroul steril de la etajul 35, nu-ți vine decît să-ți îneci necazul în whisky.

„Dancingurile“ de acest gen sînt în exclusivitate destinate holteilor timizi, adolescenților cu prea puține mijloace materiale pentru a-și găsi o parteneră de intimitate, soldaților aflați în trecere prin metropolă, singuraticilor care pot obține în schimbul unui tichet de o jumătate de dolar cel mai amical surîs, cel mai afectiv dans, cea mai calină mîngîiere și cea mai viguroasă îmbrățișare. Atît. De mai mult, nici nu poate fi vorba. După ultimul tichet, favorita îți va surîde ceva mai puțin candid, ceva mai puțin ademenitor și, părăsindu-și unduirile lascive pe pista de dans, se va îndrepta cu pași obosiți spre unul din scaunele înalte de la bar. Pentru ea, care se vedea în visurile adolescenței primă balerină pe scena încărcată de glorie de la Metropolitan Opera, munca aceasta, căreia îi datorează în primul rînd frumusețea trupului său, și abia

după aceea talentul coregrafic, este o treabă denigrantă, murdară, dar nu atît de murdară ca cea a prostituatelor clandestine, nevoite să se vîndă cînd pe banii clienţilor acostaţi pe trotuarele calde, cînd pe îngăduinţa poliţaiului stimulat să închidă ochii. E drept, pentru talonul blestemat, din valoarea căruia îi aparţine o treime, e nevoită să danseze cu pasiune în braţele oricui, de la adolescentul virgin, care numai în felul acesta crede că poate realiza o apropiere mai intimă de femeie, pînă la marinarul abrutizat de abstinenţă. Şi trebuie să facă lucrul acesta profesional, dans după dans, cu tot mai multă pasiune şi forţă de dăruire, altfel riscă să i-o ia altele înainte, sau să fie abandonată de partener la jumătatea melodiei. Depinde numai de ea ca partenerul s-o reţină şi pentru dansul următor, şi pentru toate celelalte tichete, cam o oră de muncă, cu pauze cu tot, uneori fără intermezzourile răcoritoare de la bar. În timpul acesta, trebuie să provoace cu orice preţ orgasmul partenerului. Treaba e cinstită, curată, fără riscuri de îmbolnăvire şi, mai ales, legală.

La cererea unui marinar, tonomatul stereofonic transmite pentru a noua oară cîntecul *I love you for sentimental reasons (Te iubesc din motive sentimentale).* Dansatoarea, vlăguită de monotonia şi continuitatea ritmului, îşi plimbă în jos, pe sub bustul marinarului, mîna fremătătoare. Ancorată puternic de gîtul lui, cabrată în ritmul rigid al dansului, mulată pe trupul fornăitor care îşi şovăie tot mai evident paşii, fata, stăpînă pe nouă tichete, îşi întreabă profesional partenerul : „Să te ajut, Baby ?“ Iar muzica leneşă, unduitoare, punctată de ritmul aproape mecanic al dansului, face să vibreze pîlniile tonomatului : „I love you for sentimental reasons“ !

NIAGARA — DOLARI ȘI ȘOBOLANI

„Nu te debarasezi de un nărav aruncîndu-l pe fereastră ; trebuie să-l faci să coboare scara treaptă cu treaptă.“

Mark Twain

- CONFRUNTAREA DINTRE CELE DOUĂ NIAGARE
- BINEFACEREA BINEFĂCĂTOARE PENTRU BINEFĂCĂTORI
- CU TOTUL ȘI CU TOTUL GRATUIT
- „TENSION AND SUSPENSE“
- CEVA CENUȘIU, PĂMÎNTIU, PITULAT LA SOL
- LOCUL PREFERAT AL SINUCIGAȘILOR
- ÎȘI AFLAU ÎN ORGA LICHIDĂ MORMÎNTUL
- SALT ÎN NIAGARA
- MĂRUL DISCORDIEI

În întrecere cu apele evadate din marele lac Erie, alerg cu inima fremătînd de emoţia întîlnirii cu o majestuoasă imagine pe care am privit-o îndelung, în copilărie, într-un număr al *Ziarului Ştiinţelor şi al Călătoriilor :* Niagara, în limba irochezilor Onyakarra — „tunetul apelor". Este drept, încă nu zăresc iurtele triburilor de amerindieni de pe meleagurile legendarului Buffalo Bill, care au botezat-o astfel. Şoseaua e netedă ca palma, iar pe asfaltul ei gonesc nebuneşte sute de maşini şi autobuze. Jos, în dreapta, pe fundul unui defileu adînc, gem apele verzi, slobozite de gurile nesăţioase ale cataractelor, iar undeva, înainte, deasupra prăbuşirii şuvoaielor, se înalţă spre cer aburul unui clocot, ca şi cînd cineva ar fi ridicat capacul de pe un cazan uriaş cu apă fiartă.

Acolo ar trebui să fie Niagara, însăilată de închipuirea mea în timpul lecţiilor de geografie din clasa scundă, cu godin mereu rece, de pe fundătura a II-a Izvoare, la marginea Ploieştiului. Aşteptam să aud tunetul asurzitor, să văd căderea ameţitoare, apa fărîmată, oamenii fascinaţi de prăvălirea lichidă. Niagara din visele mele era măreaţă şi înspăimîntătoare, neînduplecată ca o teribilă icoană. Întotdeauna am crezut că, sosind la o cascadă, trebuie să o vezi de jos în sus, de undeva de sub treptele cataractei, în aşa fel încît prăbuşirea apelor să-ţi apară copleşitoare. Niagara mi-o închipuiam sălbatică, tîrînd cu ea bolovani şi trunchiuri de copaci smulşi, pe care să-i fărîme printre stînci.

Undeva, în urmă, poate încă în trenul cu fotolii ca de avion care m-a adus pînă la Buffalo City, se afla Niagara închipuirii mele. Acolo, înainte, se afla Niagara adevărată. La confruntarea dintre cele două Niagare, cea

făurită de imaginaţia mea a sucombat. Alta, de neimaginat, i-a luat locul.

Nu este o singură Niagară. Sînt două. Cea mai mică aparţine Statelor Unite, cea mare — Canadei. Natura a fost aici generoasă cu ambele ţări riverane. Şi una, şi cealaltă profită din plin de acest dar. Căci, la Niagara, apa curge cu dolari. Apa cade în cele două mari cataracte, American Falls şi Horseshoe Falls — ultima aparţinînd Canadei — iar dolarii, americani ori canadieni, cad în buzunarul marilor societăţi turistice din cele două ţări. Patru milioane de vizitatori vin anual din toate colţurile lumii să admire Niagara, numai pe malul american. Pe celălalt mal, al Canadei, de unde perspectiva asupra cataractelor este frontală, numărul vizitatorilor e şi mai mare. Înlănţuită în asfalt, cu parcuri şi locuri trase cu linia pentru parcarea limuzinelor, cu un debit de apă reglat după rezultatele disputelor dintre societăţile de turism şi consiliul de administraţie al marii hidrocentrale „Niagara Mohawk Power“, cele două cascade constituie imaginea a ceea ce ar deveni toate splendorile naturii printr-o adecvată exploatare turistică.

Coborînd din autobuz în autogara oraşelului Niagara Falls, primul lucru care îţi sare în ochi la apropierea de cataracte nu sînt căderile de apă, ci un colosal turn de observaţie din sticlă şi duraluminiu, Skylon Tower, înalt de o sută şaptezeci de metri, de pe ale cărui braţe, desfăcute ca o cruce, perspectiva americană asupra Niagarei poate concura din plin cu cea exploatată de pe celălalt mal de companiile de turism canadiene. După cum informează o inscripţie de pe o placă de marmoră, Skylon Tower a fost înălţat în 1961, ca o operă de binefacere, la care partea leului a fost subscrisă de multimilionarul Nelson Rockefeller. Binefacerea s-a dovedit din plin binefăcătoare pentru binefăcători. În cele patru anotimpuri ale anului, milioanele de vizitatori înconjoară Niagara pe uscat, o privesc de la nivelul căderii, apoi se caţără în turnul descins parcă dintr-un basm cu palate de cristal. Pentru satisfacerea acestei plăceri, fiecare turist trebuie să plătească : taxa de intrare, liftul, bucuria de a se uita la cascadă, timp de un minut, prin ocheanele-automate, care apropie gigantica panoramă, făcînd-o şi mai copleşi-

toare. În toate colţurile şi la toate nivelurile turnului, ca pretutindeni în America unde este ceva de privit — şi este ! — funcţionează ocheane-automat, pe lîngă alte automate care, în schimbul unei monede vîrîte în orificiul lor, îţi oferă cu promptitudine o sticluţă de coca-cola la gheaţă sau o ilustrată în culori. Există, totuşi, şi ceva ce se oferă gratuit la Niagara ! Printr-o simplă apăsare cu vîrful piciorului pe o pedală, micile arteziene cu apă de băut lansează spre buzele însetatului un jet cristalin, răcit în frigiderul central al turnului. Binefăcătorii au studiat reflexele bipedului numit „turist" şi au aplicat rezultatele. E ştiut că, văzînd atîta năvală de apă, omului i se face sete şi cere de băut. N-a fost neglijat nici efectul consumului de lichide. În turnul domnului Rockefeller pisoarele sînt şi ele automate şi funcţionează deschizîndu-şi bazinul, în care întotdeauna sînt puse cuburi de gheaţă — mania americanilor de a răci absolut totul — numai după ce beneficiarul tuturor binefacerilor vîră în orificiul indicat de o săgeată roşie o monedă. Şi pentru ca lucrurile să decurgă în ordine, şi să nu existe neînţelegeri, o mică inscripţie fixată de binefăcători deasupra săgeţii previne în termenii cei mai decenţi care s-au putut găsi în vocabular : „Atragem atenţia distinşilor turişti că, în timpul funcţionării sale, instalaţia poate fi folosită de o singură persoană". Şi, pentru ca umorul — de care americanii n-au dus niciodată lipsă — să fie complet, acestei inscripţii i s-a mai adăugat una scrisă de mînă : „Domnii fumători sînt rugaţi să nu mai arunce mucurile de ţigări în pisoare. Se reaprind foarte greu şi, în plus, au un gust oribil !" Alte două turnuri, „Oneida" construit de o fabrică de tacîmuri şi „Seagream", oferit de o fabrică de whisky, îi fac concurenţă lui „Skylon Tower".

De o sută de ani, Niagara constituie una din cele mai strălucite afaceri de turism ale lumii. Ea a avut, într-un singur secol, un dever mai mare decît cel al piramidelor faraonilor pe timp de cinci mii de ani. Exploatată din ce în ce mai sistematic, marea cascadă a devenit o adevărată Meccă a turismului modern. Pentru atracţia pe care o constituie în itinerarele tinerilor căsătoriţi, ea a fost supranumită „Capitala mondială a lunii de miere". Oraşul

Niagara Falls, care numără aproximativ o sută de mii de locuitori, este opera dolarilor aduşi de cataracte. Există aici o întreagă industrie care nu are alt scop decît exploatarea vizuală şi postvizuală a cascadelor. Laboratoare fotografice, ateliere de fixat imaginea cataractelor — „Souvenirs of Niagara“ — pe scrumiere, pe ceşcuţe şi creioane, pe baticuri şi farfurii, pe cravate şi limbi de pantofi, pe ciorapi, pe abţibilduri de lipit pe geamantane, pe ţigarete, tabachere şi portmonee, pe tot ce se poate imprima sau ataşa reprezentarea oricît de minusculă a cascadelor.

Pretutindeni prezentă, această întreprindere îi scoate turistului în cale instituţiile sale de desfacere în cele mai neaşteptate locuri. Pînă şi WC-urile publice, la Niagara, nu sînt nişte simple closete, ci sucursale în mai multe variante ale industriei de amintiri. Echivocul inscripţiilor de pe firmele unor astfel de stabilimente de utilitate publică se autodemască din primul moment în care turistul le deschide uşa. Sub emblema „Rest Rooms-Souvenirs“ care în traducere directă înseamnă „camere de repaos — amintiri“, se ascunde incinta duzinei de bazine de faianţă sîrguincios deodorizate şi taraba cu obiecte de artizanat. Europenii s-au obişnuit să tălmăcească inscripţia americană prin : „WC-Amintiri“. Nici în electrocarele cu vagoanele lor liliputane, galbene, care aleargă ca nişte miriapozi pe şoselele din parcul Niagarei, turistul nu scapă de „souvenirs“. Difuzoarele încep să transmită vocea vatmanului-ghid imediat cum acesta s-a asigurat că toţi pasagerii au fost taxaţi pentru cursă şi a demarat : „«The Majestic Niagara» oferă distinşilor noştri pasageri informaţiile esenţiale despre acest extraordinar şi măreţ fenomen al naturii. Renumitele cascade au apărut cu aproximativ 50 000 de ani în urmă prin prăbuşirea terenului dintre lacurile Erie şi Ontario. Defileul de sub cascade este rezultatul eroziunilor făcute de apă de-a lungul a cinci sute de secole. Descoperirea Niagarei a fost făcută de exploratorul francez La Salle, în 1678. Lungimea rîului Niagara este de 34 de mile. El transportă 5 750 metri cubi de apă pe secundă, formînd astfel unul dintre cele mai puternice cursuri din lume. 500 de mii de tone de apă se

prăbuşesc în fiecare minut în cataracte. De la Erie şi pînă la Ontario apa coboară 200 de metri. Faimoasa cascadă pe care o puteţi privi pe dreapta, American Falls, are o înălţime de 193 de picioare şi o lăţime de 1.100 de picioare. Cealaltă, Horseshoe Falls, este cu 7 picioare mai joasă, dar are o lăţime de 2 100 de picioare... Onoraţi vizitatori, nu uitaţi că, pentru orice lămuriri suplimentare, material bibliografic, pliante turistice şi hărţi cu rutele, hotelurile şi localurile de distracţii din oraşul Niagara Falls, firma noastră se află la dispoziţia dumneavoastră, într-un mod cu totul şi cu totul gratuit şi dezinteresat..." Şi zicînd acestea, vatmanul frînează în faţa unui „Rest Rooms — Souvenirs".

Nici un cuvînt despre indienii care au „descoperit" Niagara cu mii de ani înainte de La Salle. Şi, totuşi, au existat cîndva, pe aici, nişte indieni din triburile Seneca şi Tuscarora, cei dintîi stăpîni ai locurilor de sub Niagara, iar ceilalţi, ai terenurilor de deasupra căderilor ; oameni blajini, pe care filmele cu Buffalo Bill i-au prezentat întotdeauna ca pe nişte sălbatici. Bunul cow-boy, îndrăzneţul cow-boy, dreptul cow-boy, îndrăgostit de enigmatica prizonieră a pieilor-roşii, a fost de atîtea ori împins de pirogile indienilor spre Niagara de peliculă a Hollywoodului, încît biata şi bătrîna cascadă, filmată în atîtea chipuri, nu mai poate oferi azi regizorilor de cinema nici un fel de „tension and suspense". Indienii din partea locului au fost de mult strămutaţi pe alte meleaguri. Ultimii „mohicani" ai Niagarei, descendenţii neamului Tuscarora, şi-au cedat în mîinile omului alb pămînturile, după ce, vreme de două secole, s-au războit pe viaţă şi pe moarte pentru drepturile rezervaţiei lor, pe care nu voiau s-o vadă înecată în ape. Acum, „pitoreşti" şi „inofensivi", pozează pentru un dolar cu familiile turiştilor, îmbiindu-le cu produsele lor de artizanat.

Pentru ei, cataractele Niagarei constituiau un loc sacru. Pe Goat Island, care desparte cele două mari cascade, se afla Olimpul indienilor, lăcaşul Marelui Spirit. O legendă indiană spune că, în vechime, cînd pămînturile au început să se rupă, slobozind tunetul apelor, pentru înduplecarea Marelui Spirit a fost aleasă cea mai frumoasă fecioară a tribului pe care, după ce au urcat-o într-o pirogă plină cu

flori, au lăsat-o să alunece pe cursul vijelios al Niagarei, spre cascadele ucigătoare, de unde nu mai era putinţă de întoarcere. Aşa s-a născut legenda Zînei Negurilor — „Maid of the Mist" — fecioara destinată jertfirii, dar căreia, dragostea unui tînăr indian i-a dat aripi să zboare peste prăvălirea apelor. Legenda indiană îşi are locul ei în peisajul turistic al Niagarei. Între numeroasele ambarcaţiuni care fac permanent curse pe sub cascade, o mică motonavă poartă poeticul nume de „Maid of the Mist". Vasul îşi ia mai întîi pasagerii de pe ţărmul canadian (tichete verzi), apoi traversează bazinul de sub cascadă, pentru pasagerii de pe ţărmul american (tichete roşii), şi, după ce îi îmbracă pe toţi în pelerine de ploaie, se avîntă spre munţii de apă prăbuşitoare, oferind pasagerilor din ambele ţări duşul unei ploi torenţiale, după care se întoarce spre a-şi depune cu grijă tichetele bine udate, fiecare pe ţărmul său.

Văzută de jos, prin pînzele stropilor de apă, Niagara apare privitorului în toată splendoarea ei. Nesfîrşitul tunet al apelor e de astă dată, într-adevăr, asurzitor. Măreţia îşi dă mîna cu puterea. Sublimul cu înfricoşătorul. Contopite, aceste patru atribute au căpătat o denumire unică : Niagara. Aici e ea, cea imaginată de fiecare, adevărată minune a naturii, căutată, jinduită, imprimată pentru totdeauna pe retina ochiului lacom. Colosala forţă a cataractelor te copleşeşte, şi primul gînd al celui care priveşte măreţul spectacol se îndreaptă spre posibilitatea prefacerii acestei puteri naturale în energie. De-a lungul timpului, s-au elaborat nenumărate planuri de transformare a forţei Niagarei în electricitate. Din 1757, anul în care francezul Chabert Joncaire a construit aici un fierăstrău acţionat printr-o roată cu zbaturi pusă în mişcare de o mică fracţiune a cascadei, şi pînă în 1957, anul cînd „Niagara Mohawk Pover Corporation" a deschis aici şantierul unei mari hidrocentrale, s-au dus pe apa sîmbetei două secole de energie. O comisie internaţională, creată în 1931, cu scopul rezolvării litigiilor dintre societăţile concurente din cele două ţări riverane, a avut nevoie de un sfert de secol de discuţii pentru a pune capăt celor trei mari divergenţe : împărţirea apelor cascadei între Statele Unite şi Canada ; diversele interese municipale şi federale care rivalizau la realizarea marii afaceri ; existenţa indienilor Tuscarora,

flori, au lăsat-o să alunece pe cursul vijelios al Niagarei, spre cascadele ucigătoare, de unde nu mai era putinţă de întoarcere. Aşa s-a născut legenda Zînei Negurilor — „Maid of the Mist“ — fecioara destinată jertfirii, dar căreia, dragostea unui tînăr indian i-a dat aripi să zboare peste prăvălirea apelor. Legenda indiană îşi are locul ei în peisajul turistic al Niagarei. Între numeroasele ambarcaţiuni care fac permanent curse pe sub cascade, o mică motonavă poartă poeticul nume de „Maid of the Mist“. Vasul îşi ia mai întîi pasagerii de pe ţărmul canadian (tichete verzi), apoi traversează bazinul de sub cascadă, pentru pasagerii de pe ţărmul american (tichete roşii), şi, după ce îi îmbracă pe toţi în pelerine de ploaie, se avîntă spre munţii de apă prăbuşitoare, oferind pasagerilor din ambele ţări duşul unei ploi torenţiale, după care se întoarce spre a-şi depune cu grijă tichetele bine udate, fiecare pe ţărmul său.

Văzută de jos, prin pînzele stropilor de apă, Niagara apare privitorului în toată splendoarea ei. Nesfîrşitul tunet al apelor e de astă dată, într-adevăr, asurzitor. Măreţia îşi dă mîna cu puterea. Sublimul cu înfricoşătorul. Contopite, aceste patru atribute au căpătat o denumire unică : Niagara. Aici e ea, cea imaginată de fiecare, adevărată minune a naturii, căutată, jinduită, imprimată pentru totdeauna pe retina ochiului lacom. Colosala forţă a cataractelor te copleşeşte, şi primul gînd al celui care priveşte măreţul spectacol se îndreaptă spre posibilitatea prefacerii acestei puteri naturale în energie. De-a lungul timpului, s-au elaborat nenumărate planuri de transformare a forţei Niagarei în electricitate. Din 1757, anul în care francezul Chabert Joncaire a construit aici un fierăstrău acţionat printr-o roată cu zbaturi pusă în mişcare de o mică fracţiune a cascadei, şi pînă în 1957, anul cînd „Niagara Mohawk Pover Corporation“ a deschis aici şantierul unei mari hidrocentrale, s-au dus pe apa sîmbetei două secole de energie. O comisie internaţională, creată în 1931, cu scopul rezolvării litigiilor dintre societăţile concurente din cele două ţări riverane, a avut nevoie de un sfert de secol de discuţii pentru a pune capăt celor trei mari divergenţe : împărţirea apelor cascadei între Statele Unite şi Canada ; diversele interese municipale şi federale care rivalizau la realizarea marii afaceri ; existenţa indienilor Tuscarora,

stăpîni pe terenurile din amonte, singurul loc de unde puteau fi colectate apele necesare unei posibile hidrocentrale.

Văzînd că timpul trece și că miliardele de kilowați le dau cu tifla de la înălțimea majestuoaselor cataracte, potentații hidroenergeticii din cele două țări și-au întins mîinile. Dar numai o surpare a stîncilor, care a provocat distrugerea completă a singurei hidrocentrale construite aici prin 1881, a putut pune capăt interminabilelor dispute între interesele private și cele reprezentate de societatea „Niagara Mohawk Power". Odată rezolvate aceste două puncte principale, cu indienii Tuscarora s-a procedat după... obiceiul pămîntului. Mai cu mila, mai cu sila, mai cu *manu-militari,* s-au mutat. Apoi, după concentrarea a zece mii de oameni și tot atîtea tractoare, camioane, excavatoare, macarale, benzi transportoare care ar fi avut puterea să mute și cascada din loc, rezervația indiană, a fost, într-o bună zi, invadată de ape. S-a construit, la nouă kilometri în amonte, un canal subteran care captează apele necesare turbinelor, într-o cantitate și după un orar dinainte stabilit, în acord cu societățile turistice. Astfel, turbinele iau numai jumătate din apele Niagarei în timpul sezonului turistic și două treimi în timpul celuilalt sezon. Noaptea, indiferent de sezon, trei sferturi din apele cascadei se prăbușesc în pîlniile agregatelor hidroenergetice. La picioarele conductei forțate, 15 turbine de 150.000 kilowați.

*
* *

Nevoia tezaurizării memoriei este acut resimțită de americani. Din ea s-au născut numeroasele reconstituiri în relicve ale epocilor trecute, găzduite de locuri rămase celebre în istoria națiunii, sau legate de existența unor oameni care au jucat un rol deosebit în crearea conștiinței de sine, pentru un popor asamblat din excedentul de pricepere și inteligență, de spirit, de aventură și de simț practic al cîtorva zeci de popoare. Acestei nevoi i-a corespuns o împătimită dragoste față de marile splendori ale naturii americane. Fabulosul continent deschidea în fața noilor săi stăpîni veniți de peste ocean inimaginabile tezaure de

frumuseţe sălbatică, munţi şi canioane, fluvii şi lunci, văi şi prerii fără egal în bogăţie şi podoabă. Cine nu cunoaşte, datorită filmului, extraordinarele canioane din Colorado sau codrii de sequoia din Munţii Stîncoşi ? Un cărturar român spunea pe bună dreptate că, pe acest continent tînăr, mai sînt încă în viaţă copaci care trăiau şi pe vremea celor dintîi descoperitori ai săi.

Tocmai nevoia aceasta de a păstra, de a da statut de vechime, de a conserva şi gestiona frumuseţile ţării pe care o stăpînesc i-a făcut pe americani să pună în valoare marile frumuseţi, ale teritoriului lor, aplicîndu-le o ingenioasă exploatare turistică. Născută relativ tîrziu — dar încă nu atît de tîrziu încît goana după profit să fi anihilat unicitatea unor peisagii —, această atitudine a dus la crearea unor vaste rezervaţii naturale şi la cultivarea unui profund respect faţă de frumuseţile naturii. Niagara a putut astfel profita din plin de mina de aur pe care o reprezentau cascadele ei. Investiţiile făcute s-au dovedit de o excelentă rentabilitate şi fascinantul tablou oferit de imaginea excepţionalului fenomen geologic atrage ca un magnet cohorte de turişti veniţi din toate colţurile lumii. De o similară grijă s-au bucurat colecţiile de mari valori artistice pe care America le-a putut acumula din lumea întreagă. Pe acest arbore viguros s-au putut naşte arte proprii şi o cultură autohtonă ce n-au nimic de invidiat altora.

După statuia Libertăţii, Niagara e poate cel mai fotografiat colţ din toată America. Declanşatoarele ţăcăne pretutindeni, iar turistul venit aici încărcat ca un pom de iarnă, cu tot felul de aparate pe care nu şi le ia de la ochi, se mulţumeşte tot timpul să vadă o Niagară redusă de vizoare la mărimea unei cărţi poştale. Abia acasă, pe ecranul de amator, sau în laboratorul fotografic, el poate zări un crîmpei din măreţia unică a cataractelor.

Odată cu căderea întunericului, cel ce a întîrziat în preajma Niagarei e răsplătit cu un spectacol de o frumuseţe nebănuită. În clipa cînd clopotele — electronice — ale orologiului din „Skylon Tower“ vibrează la cea de a noua lovitură, de sub apa cascadelor, ca şi dintr-un punct de pe malul canadian izbucneşte lumina a zeci de reflectoare colorate. Gigantica orgă a Niagarei devine în bătaia lor cînd

purpurie ca o flacără în veşnică mişcare, cînd galbenă ca o revărsare de chihlimbar, cînd străvezie ca un miliard de văluri de mireasă fluturînd în vînt, cînd albastră ca o gigantică irumpere cu întunecimi de lapislazuli, cînd verde ca un vulcan de smaragde sclipitoare. În acest timp, din toate punctele de unde se poate obţine efectul stereofonic, se revarsă o muzică de clopote şi orgă, cu profunzimi răscolitoare. E o nemaiîntîlnită desfătare a văzului şi a auzului, capabilă să emoţioneze orice suflet. Ascultînd orga lui Bach sub orga multicoloră a Niagarei, eşti gata să treci cu vederea toată standardizarea turistică de peste zi a cascadelor. În sunet şi lumină, sub bubuitul apocaliptic al cataractelor, parcă nu numai apa se mişcă, ci şi pietrele, ţărîna, bucăţile de asfalt... Nu, asta nu mai e metaforă. Ceva cenuşiu, pămîntiu, pitulat la sol, se strecoară printre picioarele privitorilor fascinaţi de spectacol : şobolani.

...Ca şi Turnul Eiffel din Paris, Niagara devine din cînd în cînd locul preferat al sinucigaşilor. Mulţi, făcînd gestul suprem, speră mai curînd gloria decît moartea. Pe alţii, fatale incursiuni cu bărcile cu motor pe sub cataracte îi duc la pieire. Folclorul Niagarei e plin de întîmplări nemaipomenite : o barcă cu doi îndrăgostiţi şi un băieţandru de 7 ani s-a răsturnat undeva pe cursul rîului, şi cei trei au fost tîrîţi de curent spre cascade. Tînărul a murit sub cataracte, iubita lui, împinsă de ape spre una din marginile cascadei, a fost salvată de cîţiva privitori care i-au putut întinde mîinile smulgînd-o chiar de pe muchia căderilor de apă. Cel mai tînăr dintre ei, Roger Woodward, elev în prima clasă dintr-o şcoală din Niagara Falls, a fost petrecut de privirile îngrozite ale sutelor de spectatori pînă la răsturnarea în abisul cu vîltori infernale. Dar s-a întîmplat o minune. Poate singura de acest fel, în afara celei din legenda cu Zîna Negurilor, în toţi cei cincizeci de mii de ani de existenţă a Niagarei. Jos, în apele înspumegate ale bazinului, copilul a apărut viu şi nevătămat la suprafaţă. A rămas un erou.

Există şi un record al salturilor voluntare în cataracte.

Primul temerar care a sărit de bunăvoie în Niagara, fără vreo intenţie sinucigaşă, a fost o... femeie. În 1901, cînd toate recordurile omeneşti păreau doborîte, sfidarea

cataractelor îi ispitea pe temerari cu performanţe nebuneşti, menite să uimească lumea. Se făcuse marele şi inutilul salt de pe Brooklyn, primele aeroplane se desprindeau de pămînt, dar American Falls continua să-i excite pe îndrăzneţi, ademenindu-i cu gloria transformării imposibilului în posibil : saltul în cataracte. Nu există om care, privind cataractele, să nu se imagineze tîrît de forţa apelor. Dar prea puţini cutează să facă trecerea de la închipuire la realitate.

Fascinaţi de spectaculoasa prăvălire, cei mai mari echilibrişti ai lumii, mergători pe sîrmă, acrobaţi la trapeze suspendate între zgîrie-nori atacau unul după altul Niagara în speranţa că performanţele lor vor rămîne nedoborîte de nimeni. Marea cataractă era traversată ori prin aer, în lunecarea înceată, cu sufletul la gură, cînd talpa echilibristului pipăia milimetru cu milimetru sîrma udă, în timp ce, pe ţărm, spectatorii aşteptau cu devorantă curiozitate prăbuşirea sau victoria îndrăzneţului ; ori pe apă, cu diferite ambarcaţiuni lansate ceva mai sus de cascade, sau mai jos, pe cursul celebrelor „Rapids“, unde scurgerea vijelioasă a rîului pare o uriaşă turmă de bizoni dezlănţuiţi. Un mare echilibrist american de origine franceză, Blondin, a atacat Niagara cu o bicicletă, purtînd în circă o sobă de gătit, pe care avea să-şi prăjească o omletă. Zeci de mii de oameni au venit să-l vadă. Bicicleta, soba, omul şi omleta se aflau pe sîrma întinsă la 30 de metri deasupra cascadei.

Făcîndu-şi spectaculosul salt în secolul al XX-lea, America trebuia cu orice preţ să uimească lumea. Era anul 1901, cînd complexul de inferioritate faţă de Lumea Veche se transforma brusc în megalomania zgîrie-norilor şi a marilor poduri suspendate. Cel ce nu ştia să facă dolari pe altă cale n-avea decît să încerce a oferi mulţimii frenetice o senzaţie care, cu cît era mai nebunească, cu atît putea aduce pe farfurioara chetei mai mulţi bănuţi de argint. Şi iată că o temerară, Missis Annie Taylor, învăţătoare într-o şcoală din Michigan, anunţă lumea că va ataca marea cascadă a Niagarei... într-un butoi. Un butoi simplu, cu doage de stejar şi cercuri de fier, ca acelea în care se păstrează castraveţii în saramură sau varza murată.

Am văzut-o într-o fotografie luată la numai cîteva minute după teribilul salt. O femeie încă tînără, cu părul ud strîns într-un coc în vîrful capului, cu o figură dîrză, îmbrăcată simplu, cu fustă înfoiată şi bluză cenuşie. Tocmai ieşise din butoiul care a rezistat căderii. Mergea pe o scîndură aruncată ca o punte peste stîncile de sub cascadă. Cîţiva bărbaţi o susţineau de subsuori, în vreme ce alţii, din faţă, îi deschideau braţele s-o ajute. Eroina aclamată de mulţime întindea spre oameni o mînă cu venele îngroşate şi degetele bătătorite de muncă. Un colţ al bluzei de stambă îi ieşise de sub cordon şi îi atîrna peste fustele ude. În spate, se înălţa decorul măreţ al cascadelor spumegate... În micul cimitir din oraşelul Niagara Falls se găseşte o piatră de granit pe care sînt săpate următoarele cuvinte : „Annie Taylor. Prima supravieţuitoare a unui salt cu butoiul în cascada Horseshoe. Octombrie 24, 1901."

După acest nebunesc gest, repetat de atunci de cîteva zeci de disperaţi setoşi de glorie, întîmplarea micului Roger Woodward (pliante speciale, fotografii originale, 14 pagini în culori, numai un dolar broşura), faima tuturor butoaielor care au luat cu asalt Niagara n-a putut stîrni emoţia provocată de saltul acelei temerare Annie, ambiţionată să demonstreze tuturor că femeia nu este mai puţin curajoasă decît bărbatul.

*
* *

Mărturisesc că, la vederea acelor şobolani graşi care, la auzul bătăilor grave ale gongului din Skylon Tower s-au prăvălit asupra cataractei de gunoaie, Niagara din închipuirea mea de copil a mai murit odată. Pînă să înceapă muzica, şobolanii stătuseră la pîndă prin cotloanele şi găurile lor slinoase, şi n-au ieşit decît auzindu-l pe Beethoven. Nu le era frică de nimeni şi de nimic. Erau în elementul lor.

Aveau ureche muzicală...

Niciodată nu mi-aş fi imaginat cascada aceea de patrupede rozătoare, în întrecere cu apele, revărsîndu-se spre locurile unde turiştii îşi aruncau resturile de mîncare.

Mişcarea se pornea imediat cum pogora bezna şi începea spectacolul de „Sunet şi lumină". Irumperea proiectoarelor şi a acordurilor simfonice declanşa parcă în lumea şobolănească un straniu reflex condiţionat. Şi cum locurile cu cea mai bună perspectivă de la sol asupra cataractelor se aflau chiar lîngă parapetele de pe marginea abisului, mîncare pentru ei se găsea din belşug. Adeseori, omul nu poate încerca o reală desfătare a ochiului fără completarea ei cu desfătarea stomacului. Bucăţi de sandviş, crîmpeie de „hot-dog", fructe, flori de mizilic scăpate printre degete, gumă de mestecat mestecată, staniol cu fărîmituri de şocolată, ţiplă de ambalat îngheţata, sticle de plastic cu rămăşiţe de oranjadă, ştiuleţi de porumb fiert ori copt, beţe de frigărui, coji de salam, bomboane scuipate, miez de nuci nedezghiocate, oase de peşte, chifle, căpătîie de cornuri, biscuiţi sfărîmaţi, seminţe de dovleac, alune, tot ce îi pică omului de la organul masticării, care îi este totodată organul uimirii în faţa minunilor lumii — de unde şi noţiunea de „gură-cască" — constituia festinul şobolanilor de la Niagara, acompaniat de *Eroica* lui Beethoven.

În perioadele de vîrf ale sezonului turistic, Niagara primeşte, zilnic, aproximativ o sută de mii de vizitatori. Turistul este o creatură aparte, el plăteşte ca să vadă şi, dacă nu-şi mai cară merindele în traistă, percepţia lumii de către el trece nu numai prin retină, ci şi prin glandele gustative, irezistibil tentate de gastronomia locală, expusă de zecile de tonete şi bufete scoase în calea omului.

Pentru imortalizarea vizitei, există zeci de fotografi cu panouri care reproduc imaginea traversării torentului pe muchia abisului cu bărci şi pirogi, manevrate de bărbaţi şi femei în costume de cow-boy sau de indieni. În loc de cap, trupurile pictate „artistic" au găuri, ca toate panoramele de bîlci făcute să îndulcească pîinea fotografilor ambulanţi. Te urci de pe asfalt direct în piroga care spintecă valurile de butaforie, îţi vîri capul în gaura de pe umerii viguroşilor asaltatori ai cascadei, arborezi expresia cuvenită momentului şi — declic ! — în două minute ţi se dă un „souvenir of Niagara", drept cea mai incontestabilă dovadă a supercurajului.

*
* *

Ce mare trebuie să fi fost uimirea exploratorului francez La Salle în fața acestui uluitor peisaj încă neatins de poluarea turistică ! De obicei credem că natura a rămas neschimbată, că aceleași priveliști au încîntat ochii strămoșilor noștri, dar trebuie să recunoaștem că, într-un loc ca acesta, unde în fiecare zi se prăvălesc în abis, peste pragul de bazalt, șapte sute douăzeci de milioane de tone de apă, peisajul s-a schimbat continuu. Într-un an colții apelor rod pragul de piatră împingîndu-l spre amonte cu un metru și douăzeci și doi de centimetri. În peste trei sute de ani, de cînd a văzut-o La Salle, Niagara a regresat cu aproape patru sute de metri ! Apa merge înainte, pragul se dă înapoi. În ritmul acesta, peste cîteva veacuri ea va termina de măcinat insula Goat.

Deocamdată ea dă, în părți sever stabilite, ofrandă zeului turism și „aur alb" energiei : patru milioane de turiști pe an, trei sute de pisoare-automat, 1,4 milioane de kilowați-oră hidrocentralei canadiene „Adam Bac" și 1,8 milioane de kilowați hidrocentralei americane „Niagara Mohwk Power". Și mai dă tain șobolanilor.

„The honeymoon" (luna de miere) a celor trei stăpîni — dolarii americani, dolarii canadieni și șobolanii — continuă.

Dar Niagara e unică și, pentru oricine a văzut-o, ea rămîne de neuitat !

MAIMUȚA, MĂRUL, BANANA ȘI... LUNA

„Cuvîntul infinit, ca și cuvintele Dumnezeu, spirit — sau alte cîteva cuvinte al căror echivalent există în toate limbile — este nu atît expresia unei idei, cît cea a eforturilor către această idee.“

Edgar Poe

- AMERICANII AU UN ÎNNĂSCUT SIMȚ AL UMORULUI
- TRANSFORMAREA LUI CRISTOFOR COLUMB ÎN COSMONAUT
- PACHETUL DE ȚIGĂRI DE 30 DE MILIARDE
- LOC DESTUL PENTRU AMARA AUTOIRONIE
- O TÎNĂRĂ BLONDĂ, NUMAI SURÎS, FESE ȘI SÎNI
- NOROCUL LUI HEM. BANANA FUSESE LUATĂ DE UN OM !
- „ELEMENTUL-ANIMAL“ AL PROGRAMULUI COSMIC
- ARTA IDOLULUI BLOND
- PRIMUL PAS PE LUNĂ
- POSIBILITATEA CONTAMINĂRII BIOLOGICE ÎN DUBLU SENS
- PRINTR-UN CORDON OMBILICAL LUNG DE 7,62 M
- DAR ȘI COSMONAUȚII MOR...
- VALEA PLÎNGERII PE CARE NIMENI N-A PUTUT-O EVITA
- MISIUNEA „CAPRICORN UNU“

Peste noapte s-a petrecut un lucru extraordinar : uriașa columnă din Columbus Circle, de pe vîrful căreia Cristofor Columb privea sobru și auster lumea de la picioarele sale, a fost catapultată în cosmos. O senzațională fotografie, luată de un fotoreporter de la *New York Times* chiar în momentul lansării lui Columb în spațiul extraterestru, demonstra de pe prima pagină a ediției de dimineață autenticitatea acestei excepționale întîmplări. Descoperitorul Americii lansat spre alte lumi tocmai de către descendenții celor cărora le-a servit pe tavă cel mai bogat continent al pămîntului. De sub columna sa, ca dintr-o țeavă de tun medieval îndreptată cu gura în jos, izbucnesc flăcările propulsoarelor. Solitar și taciturn, constrîns să se împace cu soarta de a-și vedea fantoma expediată spre noi orizonturi, marele explorator care, cît a trăit, n-a știut să se înfrupte și să se căpătuiască din ceea ce descoperise, se îndrepta resemnat spre stele.

Era și de așteptat ca un astfel de eveniment să stîrnească senzație. Chiar și cei care distingeau trucajul fotografic nu se puteau abține să nu-și abată pașii pe la Columbus Circle, considerînd gluma de bun augur, deoarece nimeni altul nu părea mai indicat a deschide drumul mult așteptaților cosmonauți americani spre spațiul cosmic decît bătrînul Columb. Americanii au un înnăscut simț al umorului, manifestîndu-și-l în ipostaza lui superioară, aceea a autoironiei duse pînă la desacralizarea propriului orgoliu. Și cine știe să rîdă mai întîi de sine are șansa să rîdă și la urmă. Un rîs stenic, dezarmant, sarcastic și demistificator, care, chiar dacă izbucnește uneori cu o îndelung punctată întîrziere, are menirea de a îmblînzi duritatea eșecurilor. Parcă ar spune : punct și de la capăt.

Asta era, în modul cel mai evident, şi reacţia generală atunci, într-un sfîrşit de toamnă — „Toamna nemulţumirilor noastre“, cum i-ar fi spus Steinbeck —, cînd America părea sătulă de şirul insucceselor în cucerirea spaţiului cosmic şi se pregătea să intre în ringul spaţial pentru o rundă decisivă. Transformarea lui Cristofor Columb în cosmonaut nu era decît reclama unei superexpoziţii a realizărilor americane de pînă atunci în cucerirea spaţiului cosmic şi, mai ales, a planurilor ce nu mai puteau suferi noi amînări. Expoziţia se deschidea în vastele săli ale Colosseumului, locul unde se ţine anual salonul automobilistic de la Columbus Circle. Cristofor Columb stătea paşnic în vîrful columnei sale, în a cărei vecinătate se înălţa o rachetă „Mercury-Redstone“. Genovezul imortalizat în piatră îşi privea rivala cu demnitate, conştient parcă de faptul că, după temerara traversare a Atlanticului de către caravelele lui, momentul decisiv al trimiterii unui alt Columb pe lună nu era prea departe.

Şi, totuşi, momentul era critic. El aparţinea unui bilanţ cu un pasiv mult mai greu ca activul, dar şi hotărîrii de a inversa conturile şi a transforma falimentul temporar în victorie. Deocamdată, în urma raportului autocritic cerut la acea vreme de către preşedintele Kennedy cosmonauticii americane, se deschidea la New York expoziţia „Zborul în cosmos raportează naţiunii“, menită să convingă contribuabilul american că, sacrificînd numai un pachet de ţigări (bune) pe zi, timp de opt ani, revanşa faţă de sovietici putea fi asigurată, iar îndelung jinduita supremaţie cosmică a Statelor Unite, amorsată. Un pachet de ţigări care a costat treizeci de miliarde de dolari, pentru ca Neil Armstrong să-şi lase amprenta încălţărilor în ţărîna Lunii, de unde să revină pe Pămînt cu 24,5 kg pietre, al căror cost întrecea o mie de dolari miligramul.

Acum era însă momentul regrupării forţelor şi al hazului la scară naţională. Căci în Columbus Circle, pe hectarele celor trei etaje ale Colosseumului american, îşi dăduseră întîlnire toate strădaniile de pînă atunci ale cosmonauticii Statelor Unite în jurul galaxiei asaltate de zburătoarele cu propulsie şi nume mitologice inspirate de Olimpul grec. Se aflau acolo puternicul „Atlas“, cu nouă lansări pe orbita terestră, unsprezece căderi în ocean şi

șase incendii pe platformele de lansare, orgoliosul „Jupiter“, cel ce, mai tîrziu, după pachetul de țigări de treizeci de miliarde, avea să-l ducă pe „Apollo“ în Lună (deocamdată, trei orbite, opt oceane, cinci incendii) ; cocheta „Nike“, mai puțin strălucitoare decît cea din Parthenonul grec, dar, în schimb, prezentă pe toate bazele militare americane ; vînjosul „Tytan“, devenit aproape exclusiv acvatic datorită consecvenței cu care și-a transformat platformele de lansare în cosmos în trambuline pentru salturi artistice în ocean ; înflăcăratul „Midas“, atît de năbădăios în ardoarea sa, încît de cele mai multe ori s-a lăsat cuprins de flăcări decît să sară în spațiu ; și chiar marțiala „Mercury-Redstone“, a cărei copie era pusă să reprezinte, pe dinafară, firma expoziției...

Mitologia antică nu se dovedise încă nici o nașă cu mîna prea bună și nici îndeajuns de bogată pentru a oferi nume tuturor rachetelor descinse la Colosseum. Au fost născocite cuvinte noi, ca „Nimbus“, „Ranger“, „Surveyor“, „Prospector“, „Tiros“, „Explorer“, „Echo“, „Thor“, „Delta“, „Agena“ — numele atîtor ilustre rachete care s-au străduit cu mai mult sau mai puțin succes să plaseze pe orbită o nucă sau o portocală — formînd noua mitologie a arsenalului spațial american. Luate în parte, aparatele, pe care publicitatea prea zgomotoasă mai mult le deservea decît le servea, reprezentau fiecare întruchiparea unei incontestabile cutezanțe științifice. Copleșită de o reclamă ostentativă, expoziția „Zborul în cosmos raportează națiunii“ exalta aportul științific al inginerilor și tehnicienilor americani la cosmonautică. Dar standurile care, în majoritatea lor, aparțineau unor societăți particulare, strînse pentru prima dată sub un singur acoperiș, demonstrau parcă fără voie una din principalele carențe în rămînerea Americii, la acea dată, în urma Uniunii Sovietice în domeniul cuceririi cosmosului. Această treabă atît de importantă pentru întreaga omenire nu se dovedea încă a fi chestiunea unei vaste colectivități, ci interesul diferitelor întreprinderi, roase de meschinăria concurenței în tratativele cu unicul lor client — statul. Cosmosul, încă, nu era „cucerit“ de America, ci de șaptezeci de mari concerne constructoare de rachete și armament balistic.

Loc destul pentru amara autoironie care trebuia să devină combustibilul moral al ambițiilor de mai tîrziu.

La etajul trei al Colosseumului, chiar lîngă intrare, vizitatorii se înghesuiau în jurul unei minuscule platforme de lansare, expusă de una din cele șaptezeci de firme particulare angajate în marea afacere a cosmosului. Un microfon transmitea numărătoarea inversă a unor secunde pline de tensiune : „Atenţiune : nouă, opt, șapte, șase, cinci, patru, trei, doi, unu... zero !" În aceeași clipă, banda de magnetofon transmitea prin toate megafoanele un vuiet prelung, însoţit de o bubuitură de tunet. Platforma scăpăra și fulgera, gata să crape în mii de bucăţi sub cine știe ce formidabilă lovitură, dar secunda zero nu provoca decît azvîrlirea spre tavan a unui cornet de carton cu nume mitologic, care făcea un salt de jucărie caraghioasă prin aer, pentru a cădea cu un sunet calp undeva printre exponate, sau a se lăsa prins de entuziaștii vizitatori, mîndri că pot duce acasă un astfel de trofeu. Apoi altă numărătoare, alt vuiet, altă bubuitură și un nou cornet țîșnind spre galaxia tavanului, pentru a cădea inutil și ridicul printre vizitatorii cuprinși de haz.

La etajul doi, în fundul uriașei săli populate cu alte cuceriri ale tehnicii spațiale americane, chiar lîngă bufetul cu „hot-dogs" și coca-cola, se afla standul societății constructoare de costume astronautice și de echipament individual antiiradiant. Aici, altă atracţie : într-un costum de masă plastică transparentă, cu caschetă incasabilă și mască de plexiglas pe faţă, a fost vîrîtă o tînără blondă, numai surîs, fese și sîni, parcă scoasă dintr-un roman științifico-fantastic, sau dintr-un film de anticipaţie, în care farmecul feminin devine cea mai explozivă armă de seducere a extratereștrilor.

Vădit stînjenită de postura ei de cosmonaut improvizat și, totuși, plină de dezinvoltura caracteristică profesiunii de manechin, fata de la superexpoziţia „Zborul în cosmos raportează naţiunii" aducea, în lumea de rachete marţiale și sateliţi enigmatici, o prezenţă care mai umaniza cît de cît ambianţa. Obișnuiţi să atingă orice admiră, ca și cînd procesul lor intim de realizarea contemplării începe cu simţul tactil, vizitatorii o pipăiau, o ciocăneau, bombardînd-o cu întrebări la care fata, pusă la adăpostul acestor

mici indiscreţii de costumul scorţos din ţiplă transparentă, surîdea cît mai seducător cu putinţă.

— Asta e un costum de astronaut ?

— Cine va zbura cu el ?

— Cînd o să trimitem şi noi primul om în cosmos ?

— Cimpanzeul Hem a fost îmbrăcat ca tine ?

— Tu eşti antrenată să zbori în cosmos ?

— Totuşi, cînd dracu vom putea folosi şi noi un astfel de costum în afară de demonstraţiile de pe pămînt ?

La primul etaj, N.A.S A. (The National Aeronautic and Space Administration) expunea două sfere uriaşe. Prima reprezenta Luna în relief, cu ambele feţe, atît cea văzută de pe pămînt, cît şi cea fotografiată la vremea aceea numai de „Lunik III". Cea de a doua sferă avea pereţii decupaţi şi, în interiorul ei, pe un podium negru de linoleum, evolua într-un dans „lunar" o balerină albă, căutînd să atragă atenţia asupra programului de cucerire a Lunii. În apropiere, trase pe sfori, orbitele sateliţilor americani lansaţi pînă la deschiderea expoziţiei şi care reduceau planeta noastră la găoacea unui vierme de mătase pus să-şi ţeasă gogoaşa de borangic.

Între puzderia de aparate, rachete purtătoare şi sateliţi, se afla unicul pasager cosmic american la acea dată, autorul unui salt pe verticală dincolo de stratosferă şi al unei amerizări teleghidate, executată în bune condiţiuni, cimpanzeul Hem.

Vecinătatea oamenilor şi a aparatelor de zbor, cu mirosul lor chimic, de vopsea şi cauciuc încins, îl indispunea pe bietul Hem, care stătea cuprins de „spleen" într-un fotoliu, la adăpost de vizitatori şi de manifestările simţului lor de realizare a admiraţiei. Trist şi agasat, patrupedul privea mulţimea din jur cu resemnare. Deşi inaugura galeria cosmonauţilor americani, în care, deocamdată, se afla singur, cimpanzeul nu prea lăsa să se vadă că lucrul acesta i-a adus cine ştie ce satisfacţii.

O venerabilă doamnă din Societatea pentru protecţia animalelor întreba cu candoare dacă maimuţele americane recrutate pentru cosmos au fost consultate, sau nu, asupra grelelor încercări la care erau supuse.

— Şi, mă rog, cum să fie consultate ? se impacientează şeful standului în care se află expus cimpanzeul Hem.

— Așa, încît să li se dea putința să accepte ori să refuze ceea ce li se cere...

— A, deci în legătură cu acordul sau dezacordul lor de a zbura în cosmos ?

— Exact.

— Desigur, stimată doamnă. Sîntem o țară democratică și civilizată, altfel nici nu s-ar putea.

— Și cum faceți lucrul acesta ?

— Simplu, dar, trebuie să recunoașteți, ingenios. Maimuțele-cosmonaut nu zboară decît după principiul liberei alegeri. De obicei, le luăm pe fiecare în parte și le punem în față două coșuri : unul cu banane, altul cu mere. Dacă maimuța ia banana, înseamnă că e de acord să zboare în cosmos, dacă preferă mărul, răstălmăcim asta ca pe un refuz.

— Și preferă multe merele ?

— Mă rog, știți dumneavoastră, maimuța e un animal de la tropice, unde merele sînt ceva mai rare ca bananele. Al doilea, sînt și ele maimuțe care trăiesc într-o țară cu un înalt simț patriotic. Pînă acum, nu prea am avut refuzuri...

*
* *

N-aș fi bănuit niciodată că lansarea în cosmos a primului „Sputnik“, cu firavul, dar triumfătorul lui „bip-bip“ extraterestru, ar fi putut fi resimțită de americani ca o sfidare lansată propriei lor mîndrii. Mica sferă, care demonstra lumii că „se poate“, anunțînd deschiderea erei spațiale, a dezlănțuit aici pasiuni, a incitat orgolii, a declanșat ambiții obsesive. Oul acela cît un cap de pisică, cu antenele zbîrlite ca niște mustăți țepoase, care a reușit să se smulgă forței de atracție a Pămîntului și să dea ocol globului terestru dincolo de ceea ce putem numi „al nostru“, al pămîntenilor, avea să scoată un puișor deosebit de năstrușnic, numit eufemistic „competiția cosmică“. Primul lui produs din Lumea Nouă era apariția N.A.S.A.-ei, creată în 1958, la un an de la apariția „Sputnikului“, pusă sub președinția lui Dwight D. Eisenhower, cu misiunea elaborării programului spațial ameri-

can. Cinci ani mai tîrziu, președintele Kennedy cerea „Brain-trustului", concentrat în N.A.S.A., să pregătească totul pentru ca un om să fie trimis în Lună înainte de încheierea anilor '60. Opt ani și două luni mai tîrziu, la 20 iulie 1969, Neil A. Armstrong punea piciorul pe astrul nopții, realizînd izbîndirea unui multimilenar vis, căruia știința contemporană n-avea decît să-i apropie și să-i grăbească pașii. E drept, atunci cînd cosmonautica celor cincizeci de stele raporta națiunii mai multe eșecuri decît victorii, gluma zilei consta în convingerea că, în ziua cînd primul american va pune piciorul pe Lună, avea să audă un „bun venit" în... rusește. Bineînțeles, dacă n-avea să fie invers.

„Umilința" numită „Sputnik" și „complexul" numit Gagarin aveau să-și întrezărească antidotul în „saltul de purice" lung de 483 km, făcut de cosmonautul american Shepard, care, lansat de la Cap Cannaveral, în ziua de 5 mai 1961, a desenat pe cer un arc de cerc, cu punctul maxim al apogeului situat la 186 km, după care a coborît cu parașuta în ocean, la est de insulele Bahamas. Atît. Dar fie și numai pentru cîteva minute, o navă spațială învinsese forța de atracție a Pămîntului, și de pe emisfera vestică.

La trei luni după închiderea superexpoziției de la Columbus Circle, în ziua de 20 februarie 1962, colonelul John Glenn urca în capsula rachetei „Mercury-Atlas VI" și dădea de trei ori ocol planetei noastre, bătînd recordul bătrînului Hem, care, de acum, își putea mînca liniștit bananele, fără a mai dezvălui prin apetitul său vreo „opțiune" pentru zboruri cosmice. Glenn a accelerat însă bătăile inimilor americane — și nu numai americane — pînă la paroxism. Defectarea instalației de pilotare automată a navei a făcut ca specialiștii de pe pămînt și curajosul om din cosmos să treacă prin toate sudorile. Ziarele scriau a doua zi : „Glenn a scăpat ca prin minune, de două ori, de la o moarte sigură, în timpul zborului său. Doar mulțumită unor manevre de ultim moment capsula lui nu s-a dezintegrat la reintrarea în atmosferă. Oficialitățile americane au recunoscut că dacă o maimuță s-ar fi aflat la bordul capsulei în locul lui Glenn, fără îndoială ar fi murit."

Norocul lui Hem. Banana fusese luată de un om.

„Complexul Gagarin“ era lecuit. Patrusprezece luni mai tîrziu, Gordon Cooper dădea de 22 de ori ocol Pămîntului în numai 34 de ore și 20 de minute, văzînd la fiecare 45 de minute un răsărit și un apus de soare. Pachetul de țigări jertfit de națiune începea să scoată fumul rîvnit.

*
* *

Pînă la izbucnirea celui de al doilea război mondial, America a manifestat o nedisimulată admirație față de realizările germane în domeniul cercetărilor spațiale și al rachetelor balistice. Evaluarea zestrei de experiență capturată la Peenemünde n-a dat însă rezultatele scontate. Ceva lipsea : esențialul. El se afla în altă parte, ascuns cu grijă, și abia trebuia descoperit. Acesta era un „creier“, în fruntea unui detașament de specialiști, cu grosul documentării, al schițelor și proiectelor de perspectivă în domeniul balisticii germane, precum și cu întregul secret de fabricație al „bombelor zburătoare“ — rachetele V.1 și V.2 — care fuseseră folosite împotriva Angliei.

„Creierul“ avea un nume deja celebru, deși încă nu împlinise 40 de ani, ceea ce, în știință, se consideră încă o vîrstă a primei tinereți : Wernher von Braun. Se retrăsese în munții Harz, cu intenția de a se ascunde tocmai de cei care îl „răsfățaseră“ așa cum îi tăiase capul, ținîndu-l cînd în grație, cînd în dizgrație, ba lăsîndu-i în autobiografie și „detaliul“ de a fi fost arestat, prin 1943, de Heinrich Himmler, personal, și ținut două săptămîni la răcoare într-o închisoare a SS-ului, de unde nu l-a mai putut scoate decît Hitler, tot personal. În 1945, „creierul“ stătea la adăpost, așteptînd să fie făcut prizonier de americani. Ceea ce s-a și întîmplat. El era „părintele“ balisticii germane, gata să se lase „înfiat“ de învingătorii cărora, la puțin timp după ce li s-a predat cu „zestre“ și cu colaboratori cu tot, le făcea o încîntătoare demonstrație cu rachete V. 2 puse să-și arate eficiența pe poligonul White Sand din New Mexico. După cinci ani, sub directa lui supraveghere, erau puse la punct primele rachete

balistice americane „Redstone" şi „Jupiter". Faptul că „creierul" lucrase pînă atunci pentru nazişti nu făcea decît să-i crească celebritatea. Micile şicane gazetăreşti la care era supus idolul blond, afabil, sprinten în replică, de o vioiciune de spirit seducătoare, nu reuşeau să-l pună în încurcătură. O singură glumă apocrifă l-ar fi făcut odată să refuze un răspuns în maniera sa aristocratică de prinţ trist, care îşi schimbase regatul. „Spuneţi-ne, doctore von Braun, l-ar fi întrebat un reporter, ce va împiedica acest «Sautrn V» să cadă peste Londra ?" — aluzie la bombele zburătoare inventate de savantul german, cu care capitala Angliei fusese îndelung terorizată în timpul celui de-al doilea război mondial.

Norman Mailer, care citează în cartea sa, *Bivuac pe Lună*, „gluma" rămasă fără replică, îl descrie pe von Braun drept sufletul tehnicii balistice americane, „elementul-animal" al programului cosmic. Cît despre trecutul „brun" al blondului savant, Mailer spune : „Cine ar putea să măsoare secreta seducţie exercitată astăzi de nazişti ?... Actuala Americă este puternică, dar lipsită de cap, hărţuită de spectrul unui război civil, şi nu puţini patrioţi, şi nu puţini industriaşi — noţiuni ce se confundă des — văd oraşele şi universităţile americane ca pe nişte gropi colective în care mişună păgîni negri, revoluţionari evrei, o tagmă minoritară de nihilişti poligloţi şi hirsuţi, hippieşi, obsedaţi sexuali, toxicomani, apostoli ai liberalismului, monştri. Crima împinge burghezia să zămislească vise de ordine. Fantasmele dezordinii trebuiau să cedeze locul opţiunii pentru o ordine nouă. Dar noua ordine cerea mînă forte, un efort excepţional, un vis care să refacă unitatea. Cucerirea spaţiului avea oare să devină cvadriga încălecată de Satana pe unicul şi grandiosul drum al noului totalitarism ?"...

Reflexii extreme, pe care autorul *Bivuacului pe Lună* nu şi le temperează prin nimic, schiţînd portretul lui von Braun. Mailer este american şi are dreptul s-o facă, deoarece ţara pe care o descrie astfel este patria lui. Constatarea lui, conform căreia doi din trei directori ai conducerii programului spaţial american erau germani, nu este decît... pură „statistică". Întrebat cît de importantă consideră trimiterea unui om pe Lună, von Braun

răspundea : „Socot că lucrul acesta este la fel de important ca acel moment al evoluţiei cînd primele vieţuitoare acvatice au rupt-o cu mediul lor şi au ieşit pe uscat !" La zece ani după ce a fost făcut prizonier în munţii Harz din inima Germaniei, von Braun devenea cetăţean american, „loial şi patriot". Venerat, adorat, admirat ca un magician, patriotismul lui era sinonim cu arta pe care o stăpînea de a face să salte cît de cît moralul naţiunii într-un moment cînd succesele cosmice „rivale" provocau în America o creştere vertiginoasă a apetitului cosmic. Iar arta idolului blond consta nu numai în a fabrica rachete, din ce în ce mai sofisticate, ci şi de a rosti lucruri cu tîlc : „Fiecare om îşi atinge propria lui grandoare autodepăşindu-se, ceea ce este valabil şi pentru naţiuni. Cînd o ţară crede în ea însăşi, cum a fost cazul atenienilor în secolul lor de aur, sau al italienilor în epoca Renaşterii, ea e capabilă de miracole. Numai atunci cînd o naţiune reprezintă ceva în propriii ei ochi poate reprezenta ceva şi pentru alte naţiuni."

Şi Mailer comenta : „Ceva se petrecea cu americanii. Ei se simţeau culpabili de proliferarea unor noi forme ale imoralităţii, ale cinismului, ale relei credinţe. Cînd oamenii nu mai sînt dispuşi să moară pentru o veche idee, ei se aruncă asupra uneia noi..."

Iar noua idee — obsedantă, agasantă, chinuitoare şi de netămăduit fără succese palpabile şi imediate — era cucerirea spaţiului extraterestru. Izbîndă egală cu victoria într-un război, sau măcar cu un armistiţiu mascînd capitulări. Vremea cînd americanii se mulţumiseră să meşterească rachete făcînd haz de necaz, atunci cînd acestea nu puteau evolua mai spectaculos decît ghiuleaua giganticei Dike Bertha din *Dictatorul* lui Chaplin, trecuse. Duşul rece numit Gagarin provocase frisoanele de rigoare. Americanii au continuat să cocheteze un timp cu ei înşişi, recunoscînd în intimitate că pregătirea lor în această direcţie, cu tot „creierul" de care dispuneau, se afla cel puţin cu un deceniu în urma stadiului atins de „ceilalţi". Orgolioşi, tenaci, cu un potenţial ştiinţific care trebuia să situeze Statele Unite, către sfîrşitul anilor '60, în fruntea eşalonului occidental, s-au pus pe treabă, scontînd succesul fie şi pentru faptul că, peste două treimi

din totalitatea descoperirilor științifice făcute în anii de după război le aparțineau. Trei sferturi din calculatoarele electronice și nouăzeci la sută din laserele lumii se aflau în mîinile lor. Prin sistemul de „brain drain" — furtul de creiere — s-a ajuns ca Statele Unite să dețină de patru ori mai mulți cercetători decît Comunitatea Economică Europeană, cheltuind de șapte ori mai mult decît țările Pieței Comune luate la un loc pentru dezvoltarea științei. Primul pas pe Lună făcut de Neil Armstrong, în '69, însemna, în sfîrșit, luarea revanșei. Complexele deceniului precedent fuseră în parte vindecate. Saltul în afișarea stării de spirit devenea exploziv. Fostul complex de inferioritate se transforma brusc în complexul superiorității. Era revenirea la delirul de la jumătatea anilor '40, cînd „Manhattan Project" servea pe tavă Unchiului Sam primele bombe atomice operaționale. Einstein îi scrisese președintelui Roosevelt, în 1940, prevenindu-l asupra riscului pe care America și-l asuma față de ea însăși și față de omenire prin orientarea cercetărilor nucleare în direcția revoluționării armamentului de război. Douăzeci și cinci de ani mai tîrziu, în plină euforie a orgoliului spațial, cînd sateliții erau împușcați în spațiul cosmic ca alicele cartușelor de vînătoare, savanții americani se adresau, la 10 iunie 1965, președintelui, imitînd cu fidelitate termenii scrisorii lui Einstein, pentru a-l preveni asupra noului risc : posibilitatea contaminării biologice în dublu sens — de la planetele sondate către Pămînt, și de la Pămînt către acestea. Scrisoarea a fost prodată imediat publicității, ca s-o citească și „alții". Problema a rămas însă deschisă, în ciuda măsurilor extreme de prevedere care s-au luat. Fiecare sondă spațială, revenită pe Pămînt, putea deveni o cutie a Pandorei prin introducerea unor organisme nocive în actualul cadru ecologic terestru. Probabilitatea de contaminare, de unu la zece mii, rămîne actuală. În sens invers, pentru posibila diseminare a formelor de viață terestră în spațiul cosmic, Pămîntul continuă să fie „pușcăria cu microbi" a sistemului solar.

Deocamdată, însă, „pușcăria" din care se cerea să se evadeze era... pușcăria terestră. Oare nu spusese Țiolkovski, părintele balisticii mondiale, că „dacă leagănul ome-

nirii e Tera, omenirea nu poate fi obligată să trăiască veşnic într-un leagăn ?“ Marile idei îşi pierd repede naţionalitatea şi devin forţele motrice ale întregii umanităţi.

*
* *

N-am fost nici la Cap Cannaveral — devenit, după 1963, Cap Kennedy, în amintirea preşedintelui care impulsionase în mod decisiv programul cosmic american —, nici la Houston în momentul cînd Armstrong punea piciorul pe Lună. Mă aflam în Belgia, pe malul fluviului l'Escault, într-o moară de vînt părăsită, pe care un prieten flamand, Paul van Dessel, o transformase în reşedinţă de vară. Ştiu doar că noaptea aceea mulţi dintre pămîntenii care au trăit-o n-o vor uita toată viaţa. Poate că niciodată Terra nu a nutrit cu atîta intensitate un sentiment comun, aceeaşi speranţă, aceeaşi îngrijorare, aceeaşi nerăbdare, acelaşi înălţător simţămînt al izbînzii.

Era o noapte senină, gata să crape de ziuă. Luna se afla pe cer, acolo unde o ştim dintotdeauna, dar primul pas al omului de pe un astru pe altul fusese făcut. Evadarea din „leagăn“ se comisese. Afară, aripile bătrînei mori de vînt băteau ca ale unei gigantice păsări priponite de pămînt, iar nouă, retina ni se lipise de ecranul uşor bombat al televizorului, privind un nou cavaler al tristei figuri care se pregătea să iasă din habitaclul lui zburător, în costumul lui presurizat, cu tot ce îi era vital necesar — pentru a respira, a face să-i bată inima, a gîndi, a grăi, a acţiona — adus de pe Terra, de la 384.400 km distanţă. Căci, deocamdată, condiţia „evadării“ impune ca omul să ia cu el o părticică din însuşi leagănul în care s-a născut. Armstrong transmite : „E foarte solid, totul e neted în jurul meu : ce magnifică dezolare ! Acest pas pe care-l fac e pentru om un pas mic, dar pentru omenire un pas de uriaş.“ 21 iulie 1969, ora de la Cap Kennedy — 13 şi 56 de minute. În ţărîna Lunii, amprenta unei tălpi striate ca o anvelopă de automobil. Spre ea, păşiseră alţii, deschizîndu-i drumul. Pleiada cosmonauţilor sovietici, zborul lui James McDivitt şi Edward White de la 3 iunie 1965,

acesta din urmă, primul american care a ieşit din capsula sa „mergînd în spaţiu" timp de douăzeci de minute, legat de nava sa printr-un cordon ombilical lung de 7,62 m, avea să-şi găsească, doi ani mai tîrziu, moartea, arzînd de viu, împreună cu colegii săi Grissom şi Chafee, în capsula lui „Apollo V" incendiată în vîrful unui „Saturn" care nici nu apucase să se desprindă de sol... A urmat apoi, precedînd pasul lui Armstrong pe Lună, zborul în jurul astrului nopţii efectuat de Borman, Lovell şi Anders. Apoi, după istorica zi de 21 iulie 1969, dramatica evoluţie mai mult prin imperiul morţii decît prin „domesticitul" cosmos al lui „Apollo XIII" trimis să ţină sub tensiune planeta timp de trei zile, de la 14 la 17 aprilie 1970, cînd cei trei salvaţi din spaţiu, Lovell, Haise şi Swigert, după spaima prin care au trecut, s-au vindecat pentru totdeauna de curajul extratereştrilor...

* * *

Se pare că de asta s-au mai vindecat şi alţii, chiar dacă n-au avut de-a face cu spaimele extraterestre, ci au putut transmite din spaţiile siderale ori de pe astrul nopţii acele două cuvinte pentru rostirea cărora se cheltuiseră zeci de miliarde de dolari : „Mission Successful !"

La mai puţin de patru ani de la prima aselenizare, un confrate de breaslă, Francois Caviglioli, publica un reportaj senzaţional intitulat : „Ei mai sînt încă pe Lună !", făcînd asta după ce investigase soarta „post-lunară" a primilor voiajori selenari. Cele relevate de el par de domeniul incredibilului, şi chiar subsemnatul, citindu-l, se simte tentat să nu ia cele scrise negru pe alb drept literă incontestabilă. Preferam să nu-l fi citit pe Caviglioli. Să fi rămas un „naiv", crezînd că, chiar dacă s-au întors de acolo pe acest Pămînt, care n-a dus niciodată lipsă de visători, „eroii" au rămas eroi, oameni între oameni, cu micile lor patimi şi pasiuni omeneşti, dar incomparabili, ca muritori, cu noi, „ceilalţi", cei ce n-am făcut şi nu vom face niciodată o călătorie ca a lor...

Ce spune Caviglioli ? Că cei destinaţi să păşească pe Lună, trebuiau să fie înainte de toate „buni americani, cu

părul scurt și surîsuri cuceritoare, niște copii mari «made in U.S.A.». Ei trebuiau să iubească viața — adică familia lor, casa lor, peluza lor și țara lor —, să n-aibă frică de moarte și mai ales să nu se gîndească la moarte. Să fie capabili a rezista oricăror emoții. Sau, mai curînd, să nu încerce decît acele emoții pe care li le ordona centrul spațial de la Houston. Gen : «Ce frumoasă este Luna ! Ce minunat se vede de aici Pămîntul ! Cît de mare este America văzută de pe Lună !».“

Acei „spacemeni“, cum îi numea Norman Mailer în *Bivuac pe Lună,* trebuiau să fie niște oameni făuriți din roca Munților Stîncoși și din carne de bizon, căci numai astfel li se putea încredința rîvnitul „Moon Ticket“ — biletul pentru Lună. S-au dus, ne-au ținut pe toți pămîntenii cu sufletul la gură, au rostit cuvintele ce se cereau rostite, adăugînd ici, colo cîte o vorbă ca de țărani care ar fi pipăit pămîntul cu vîrful bocancului : „E moale, aici o ia în sus, aici o ia la vale...“

Și s-au întors. Triumf. Nume intrate în legendă. Unii au rezistat grandorii binemeritate, alții și-au pierdut capul. Ceva misterios s-a întîmplat acolo, cu „lunarii“, ceva ce s-a încercat să se păstreze sub adînc secret, dar gura lumii e slobodă, că de-aia are limbă : să crîcnească. Neil Armstrong a preferat să tacă. După turneele triumfale, după consumarea euforiei, gura lui n-a mai vrut să pronunțe niciodată cuvîntul Lună. Parcă acest cuvînt i se ștersese din memorie. Și-a cumpărat o mică fermă și s-a angajat profesor de fizică la Universitatea din Cincinnati. Ar fi putut să se îmbogățească, ținînd pretutindeni unde era invitat conferințe — plătite — pe tema excursiei lui acolo unde, pînă la el, numai baronul Münchausen „ajunsese“. Ca să-i descurajeze pe amatori, a pretins 5 000 de dolari de fiecare conferință. N-a acceptat nici măcar să se fotografieze alături de membrii celorlalte misiuni lunare. Psihiatrii N.A.S.A.-ei, care l-au investigat, au declarat că pacientul lor s-a întors de pe lună contaminat de mizantropie.

Ceilalți au fost mai puțin „discreți“. După o suită de manifestări tapajoase, Buzz Aldrin a făcut o depresiune nervoasă, s-a retras cu scandal din armată — unde visase

să ajungă general — după care s-a lansat în publicitate, făcînd reclamă firmei „Volkswagen".

Amerizînd în Pacific, după ce se plimbase cu „Lem"-ul său prin Marea Liniştii, Ed Mitchell şi-a reglementat mai înainte de toate treburile lumeşti. A divorţat. Pasămite, îi transmisese de pe lună, soţiei sale, un mesaj telepatic, pe care aceasta nu-l recepţionase. Nepotrivire de caracter. Apoi, ca să se pună „bine" cu toată lumea, a făcut în faţa posturilor americane de televiziune reunite o declaraţie mai mult decît „eretică", spunînd : „De acolo, de sus, politica pare o scenă de guignol. Toţi par nişte puştani care-şi sparg jucăriile. Îţi vine să-l iei pe cîte un politician de guler şi să-l duci pe Lună, unde să-i spui : «Uită-te puţin în jos, nefericitule !»" După care, Ed Mitchell s-a cufundat în psihomagnetism şi în parapsihologie de amator. A fondat o societate de spiritism, chiar la Houston, intitulînd-o „High Flight", în care pledează pentru transcendentalism. După cum afirmă Caviglioli, se pare că singura creatură pe care Mitchell ar fi întîlnit-o pe Lună n-ar fi fost decît dracul. În schimb, James Irwin l-a întîlnit pe rivalul dracului, adică ştiţi dumneavoastră pe cine... Drept care, odată întors pe pămîntul nostru „păcătos", a căzut în misticismul cel mai retrograd. Pur şi simplu, a început să se creadă sfîntul Petru, păşind pe Selena, ca pe malul bălţii Tiberiade...

„Luna este o planetă stranie — scrie Caviglioli. Se trimit pe ea roboţi incasabili, care rămîn acolo cîteva ore, sau cîteva zile, pentru a se întoarce sub aceeaşi înfăţişare, avînd aceleaşi voci, dar fiind în realitate «alţii». Luna a făcut din Ed Mitchell un vrăjitor. Din James Irwin — un sfînt transformat în prooroc care predică în pustiu..."

Au mai fost şi alte afaceri „necurate". Echipajul lui „Apolo XV", Scott, Irwin şi Worden au luat cu ei pe Lună vreo 400 de plicuri timbrate pe care le-au semnat şi le-au ştampilat pe portavionul „Okinawa" trimis să-i pescuiască din Pacific. Afacerea : 600.000 de dolari „cash" adică bani gheaţă... Ce să-i facem, anafura s-a scumpit şi ea, trebuie să-l înţelegeţi şi pe sfîntul Petru-Irwin...

*
* *

Epopeea cosmică, născută din nepotolita, dar omenească sete de cunoaştere a universului — dacă ar fi să dăm uitării un mic detaliu, un fleac de amănunt militar care se cheamă capsula cu focos nuclear —, şi-a trăit la începuturile ei etapa romantică, exaltantă, stimulatoare de idei adeseori comice (imediat după zborul lui Hem au apărut societăţi de turism cosmic care au trecut la înregistrarea amatorilor de voiaje extraterestre), cînd era loc pentru toate iniţiativele posibile şi pentru toţi visătorii. Aproape simultan cu baza s-a creat o suprastructură cosmică, prima cu industria, cealaltă cu filosofia şi chiar cu teologia de specialitate — doar nu este deloc uşor să împaci mitul „facerii lumii" cu demistificarea practică a rostului Lunii şi al steleleor care numai pentru a „lumina" noaptea pămîntenilor nu au fost făcute ! A apărut, cum era şi firesc, şi o politică a cosmosului, care avea să dea multă bătaie de cap legiuitorilor din înaltele foruri internaţionale. A apărut o întreagă aristocraţie a tehnicii cosmonautice, cu „cosmocraţii" ei. Elita creaţiei tehnico-industriale trebuia să se întreacă pe sine punînd la dispoziţia constructorilor de nave spaţiale materiale cum n-au mai fost produse pînă la intrarea omenirii în era cosmică. Pe lîngă electronică şi tehnica elaborării rachetelor — domenii înrudite cu cosmonautica — şi-au oferit aportul siderurgia, metalurgia, concernele aviatice, fizica şi chimia.

Primul sanctuar cosmic american, cel de la Greenbelt (Brîul Verde), din Maryland — o oră şi jumătate de drum cu maşina de la Washington —, n-a întîrziat să-şi înregistreze adepţii cei mai înflăcăraţi. Din păcate, dintre aceştia lipsea capul american cel mai dotat în materie de rachete, Robert Hutchings Goddard, supranumit „Ţiolkowski al Americii" şi decorat „in memoriam" cu Medalia de Aur pentru lucrările lui — cîndva luate în rîs — din domeniul balisticii şi al cosmonauticii. Goddard fusese sprijinit material în cercetările sale de Daniel şi Florence Guggenheim, dar asta nu l-a scutit să se lovească de zidul scepticismului şi de ridicularizarea rachetelor sale create

în perioada interbelică. A murit în 1945, în neagră sărăcie, după ce crease racheta cu trepte multiple, acţionată cu combustibil lichid, invenţie brevetată de el în 1914, fiind recunoscut doar ca precursor al armei antitanc „bazooka", folosită în timpul celui de al doilea război mondial.

Acum, cînd America se lansa cu toate forţele sale în lupta pentru cucerirea cosmosului, baza de la Greenbelt primea numele lui Robert Hutchings Goddard. Tardivă, dar binemeritată recunoaştere, chiar dacă în locul care îi purta numele nu se fabricau rachete purtătoare, ci doar sateliţi artificiali ai pămîntului, aparatură de măsură şi control şi, mai tîrziu, nave cosmice.

În expoziţia de la Columbus Circle, Greenbeltul expunea în acea perioadă de preavînt al cosmonauticii americane variantele tuturor creaţiilor sale, „dubletele" sateliţilor, ale tuturor mesagerilor trimişi în cosmos. Un „Vanguard" din „prima generaţie" (70 cm înălţime şi 50 cm lăţime) conţinea peste 16.000 de tranzistori şi aproximativ 15 km de cabluri. Planurile şi schiţele acelui satelit nu mai mare decît o baniţă ar fi acoperit, dacă ar fi fost desfăşurate pe sol, o suprafaţă de o mie de ori mai mare decît cea ocupată de întreaga expoziţie. Cineva întreabă : „Cît costă un astfel de satelit ?"

Răspunsul vine sibilinic : „Preţul este cu adevărat astronomic. De la un «Tiros II», care costă cîteva sute de milioane de dolari, la un «Prospector» destinat să alunizeze şi a cărui valoare va depăşi două miliarde şi jumătate... Înţelegeţi... Bani grei..."

La cele mai simple operaţiuni de montaj de la Greenbelt sînt folosiţi numai ingineri cu cea mai înaltă calificare, fiecare dintre ei posedînd — la numai un sfert de veac de cînd Goddard îşi lansa prima lui rachetă la 75.000 de picioare înălţime — cunoştinţele pe care părintele cosmonauticii americane abia îndrăznea să le viseze. Un satelit complet montat este supus unor probe severe, capabile să simuleze condiţiile de zbor dinafara atmosferei terestre pînă în spaţiul intrastelar. Pus să suporte presiuni de ordinul a o sută de mii de atmosfere, ca şi oscilaţiile unor temperaturi variind între minus două sute şi plus o mie de grade Celsius, fiecare satelit este apoi desfăcut

în perioada interbelică. A murit în 1945, în neagră sărăcie, după ce crease racheta cu trepte multiple, acţionată cu combustibil lichid, invenţie brevetată de el în 1914, fiind recunoscut doar ca precursor al armei antitanc „bazooka“, folosită în timpul celui de al doilea război mondial.

Acum, cînd America se lansa cu toate forţele sale în lupta pentru cucerirea cosmosului, baza de la Greenbelt primea numele lui Robert Hutchings Goddard. Tardivă, dar binemeritată recunoaştere, chiar dacă în locul care îi purta numele nu se fabricau rachete purtătoare, ci doar sateliţi artificiali ai pămîntului, aparatură de măsură şi control şi, mai tîrziu, nave cosmice.

În expoziţia de la Columbus Circle, Greenbeltul expunea în acea perioadă de preavînt al cosmonauticii americane variantele tuturor creaţiilor sale, „dubletele“ sateliţilor, ale tuturor mesagerilor trimişi în cosmos. Un „Vanguard“ din „prima generaţie“ (70 cm înălţime şi 50 cm lăţime) conţinea peste 16.000 de tranzistori şi aproximativ 15 km de cabluri. Planurile şi schiţele acelui satelit nu mai mare decît o baniţă ar fi acoperit, dacă ar fi fost desfăşurate pe sol, o suprafaţă de o mie de ori mai mare decît cea ocupată de întreaga expoziţie. Cineva întreabă : „Cît costă un astfel de satelit ?“

Răspunsul vine sibilinic : „Preţul este cu adevărat astronomic. De la un «Tiros II», care costă cîteva sute de milioane de dolari, la un «Prospector» destinat să aluni-zeze şi a cărui valoare va depăşi două miliarde şi jumătate... Înţelegeţi... Bani grei...“

La cele mai simple operaţiuni de montaj de la Greenbelt sînt folosiţi numai ingineri cu cea mai înaltă calificare, fiecare dintre ei posedînd — la numai un sfert de veac de cînd Goddard îşi lansa prima lui rachetă la 75.000 de picioare înălţime — cunoştinţele pe care părintele cosmonauticii americane abia îndrăznea să le viseze. Un satelit complet montat este supus unor probe severe, capabile să simuleze condiţiile de zbor dinafara atmosferei terestre pînă în spaţiul intrastelar. Pus să suporte presiuni de ordinul a o sută de mii de atmosfere, ca şi oscilaţiile unor temperaturi variind între minus două sute şi plus o mie de grade Celsius, fiecare satelit este apoi desfăcut

piesă cu piesă şi analizat la milimetru, la microscop, pentru a se verifica rezistenţa tuturor părţilor componente. Un gigantic carusel învîrteşte satelitul cu o viteză din ce în ce mai accelerată, pînă la atingerea incredibilului ritm de 240.000 de rotaţii pe minut !

În privinţa costurilor, sînt atinse limitele absurdului. Dacă se ia drept etalon — teoretic — costul unei uncii din masa unui automobil, evaluată doar la un dolar, aceeaşi uncie se va ridica la nouă dolari într-un avion turboreactor, la o sută cincizeci într-un bombardier supersonic şi la două milioane de dolari într-un satelit sau o navă cosmică cu destinaţia Luna ! O uncie, adică 31,103479 grame ! Pentru Marte, valoarea unei uncii „cosmice" poate să atingă cîteva zeci de milioane de dolari ! Sînt folosite materiale a căror valoare o întrece pe cea a aurului şi a diamantelor. Cînd te gîndeşti că, la fiecare lansare, se „aruncă" în cosmos contravaloarea cîtorva sute de kilograme de aur şi a cîtorva zeci de kilograme de pietre preţioase, te apucă ameţeala. Şi la ce bun ? Dar asta este o întrebare „eretică". Nu se pune. Nu e de „bon ton". Indiferent care sînt partenerii intraţi în competiţia pentru cosmos. Ea obligă răspunsuri la întrebări şi mai „incomode" : Oare am rezolvat toate problemele aici, pe Pămînt ? Şi foametea, şi sărăcia, şi bolile endemice, şi neştiinţa de carte, şi, şi, şi... Dar ce mîndri sîntem că am creat un computer de dimensiunea unui pachet de ţigări ! Doar asta nu e puţin lucru şi, fără epopeea cosmică, cine ştie cînd am fi făcut-o !

*
* *

Cu patru secole şi jumătate înainte de prima aselenizare, unul dintre marii visători, Leonardo da Vinci, imaginîndu-şi un zbor astral, nutrea profunda convingere că omul, într-o zi, va putea păşi pe Lună, ceea ce îl făcuse să scrie : „Marea pasăre va uimi întreaga Terră, umplînd toate analele cu renumele ei. Cuibului care o va făuri, ea îi va aduce o glorie nepieritoare..."

Peste trei veacuri şi jumătate, în 1865, Jules Verne descria prima călătorie a astronauţilor săi spre Lună,

devansînd cu o uluitoare exactitate tehnică ceea ce avea să se petreacă, în realitate, peste... 104 ani. Similitudinile dintre previziunile lui Verne și marea expediție din 20 iulie 1969 s-au dovedit frapante. Nava cosmică imaginată de el avea 3,65 m înălțime și 2,74 lățime. „Apollo XI" avea 3,20 m lungime și un diametru de 3,90 m. Lansarea din romanul lui Verne se făcea din Florida, dintr-un loc situat la nu mai mult de 200 km de Cap Kennedy. Marele vizionar afirma că texanii s-ar fi luptat pînă la ultimul moment ca nava să fie lansată de pe teritoriul lor. În realitate, tocmai Texasul a fost cel indicat să găzduiască instalarea centrului spațial pentru controlul zborului lunar. Verne indica navei sale, pentru a se putea rupe de forța atracției terestre, o viteză de 11.000 metri pe secundă. În zborul real, viteza atinsă de „Apollo XI", după aprinderea celei de a treia trape a rachetei, a fost de 10.830 metri pe secundă. Timpul indicat de scriitor pentru ca nava să străbată distanța de la Pămînt la Lună era de 97 de ore, 13 minute și 20 de secunde. Cosmonauții de pe „Apollo" au avut nevoie de 103 ore și 30 de minute. Nici traiectoriile celor două nave în jurul Lunii — cea imaginară născută de fantezia lui Jules Verne și cea reală calculată de specialiștii de la N.A.S.A. — nu au fost prea deosebite. Eroii romanului de anticipație științifico-fantastică suportă efectele imponderabilității, observînd îndeaproape Luna și schițînd harta Mării Liniștii, exact cea pe care aveau să pună piciorul Neil Armstrong și Edwin Aldrin. Finalul romanului lui Verne coincide exact cu cel din „romanul" realității : cosmonauții din imaginația scriitorului amerizează în Pacific, de unde sînt culeși de o navă militară americană, spre a-și face apoi intrarea triumfală în patrie.

Un previzionar ? Atîta doar ? Epoca lui Verne aparținea himerelor științifico-fantastice. Deși Academia de Științe a Franței afirma pe atunci că viteza unui tren n-ar fi putut depăși 60 de kilometri pe oră fără ca pasagerii din vagoane să moară sufocați, marii vizionari încercau să scruteze zorii viitorului și să-și imagineze anul 2000. Cel ce deja „făcuse" un fascinant voiaj subacvatic de 20.000 de leghe, cu mult înainte ca submarinul să fi fost inventat, dînd totodată ocol Pămîntului în 80 de

zile cu mijloace de circulaţie rapide, cînd „mai greul decît aerul" părea o „aberaţie eretică", marele fantast de la Amiens „bătuse" calea spre Lună în prodigioasa sa imaginaţie, pentru a tulbura minţile celor care, comparînd ulterior datele zborului său cu realitatea de peste 104 ani, aveau să constate că acestea erau de o surprinzătoare exactitate, deşi nu se bazau decît pe supoziţii, născute însă din legile fizicii şi din cunoaşterea datelor fundamentale ale astronomiei, cea mai străveche dintre ştiinţe.

Toate acestea le-am înţeles mai bine la Amiens, în Franţa, în orăşelul unde Jules Verne şi-a petrecut ultimii ani ai vieţii, şi ai cărui locuitori i-au numit în 1969 pe cosmonauţii americani Collins, Armstrong şi Aldrin cetăţeni de onoare ai urbei lor. „A reuşi, spun americanii, înseamnă a fi capabil să construieşti o bază solidă din pietrele pe care ţi le aruncă alţii !"

Cele de mai sus nu sînt însă decît reversul „romantic" al monedei. Cealaltă faţă, mai puţin văzută decît faţa nevăzută a Lunii, a însemnat pentru programul spaţial american aprige controverse, dezlănţuirea unor aprinse patimi şi pasiuni, culminînd prin generalizarea convingerii că, înainte de a ne permite din ce în ce mai costisitoare misiuni spaţiale, pe Pămînt sînt încă multe probleme grave de rezolvat şi că omenirea nu-şi poate permite exorbitante cheltuieli cosmice atunci cînd are la pasivul ei ceea ce se cheamă sărăcie, neştiinţă de carte, cancer, foame şi întuneric.

Dar apetitul plin de ambiţii născut din competiţia cosmică nu se poate potoli cu astfel de argumente. Am văzut în 1980, filmul amercan „*Misiunea Capricorn Unu*", înfăţişînd trucarea unei explorări spaţiale. Pentru ca programul N.A.S.A. să se poată bucura de acordarea unor noi credite, vital necesare finanţării misiunilor planificate, se anunţă cu tapajul cuvenit lansarea primului echipaj spre Marte. Evenimentul este menit să-i scoată din apatie pe contribuabili, să mişte guvernul, să restimuleze ambiţiile, să incinte orgoliile, să refacă mîndria pentru „inegalabilele" performanţe de altădată.

Dar „Capricorn Unu" nu amartezează pe „planeta roşie", ci într-un studio cinematografic părăsit, undeva

în pustiul Nevadei. Lumea urmărește cu sufletul la gură, pe ecranele televizoarelor, faimoasa misiune, fără să știe că aceasta este trucată, soțiile cosmonauților vorbesc prin radio cu soții lor de pe „Marte", totul transformîndu-se într-un delirant triumf, o emoționantă victorie provocată de un pas mai important pentru omenire decît micul pas făcut de Armstrong pe Lună. Mistificarea e dusă pînă la consecințele ei finale. Cei trei cosmonauți — care n-au părăsit Terra — trebuie să fie „sacrificați" pe altarul științei. Drept care, la „întoarcerea" lor pe pămînt, li se vor pregăti funeralii naționale. Capsula spațială va trebui să „ardă" la reintrarea ei în atmosferă, iar eroii să piară. Dar n-au pierit. Evadați din studioul de pe care s-a transmis amartezarea", cei trei încearcă să ajungă la oameni și să demistifice falsul. Doi sînt răpuși. Al treilea apare ca un strigoi la propria lui „înmormîntare". Atît. Destul ca să te cuprindă durerile de cap și să-ți pui o sumedenie de întrebări „necuviincioase". Și dacă totul nu este decît un „bluff" ? Autoironia americană ne-a dat din nou o lecție de civism. Astea sînt teme „tabu", pe care nu oricine poate să le atace.

Dar adevărații eroi sînt reali. Misiunea „Soiuz-Apollo" n-a fost un trucaj. Ci doar o provizorie „împăcare" cosmică : „Hello !" „Privet !" Nici Armstrong nu este o ficțiune. Avea 39 de ani cînd a pus piciorul pe Lună. S-a născut la Wapakoneta, în statul Ohio, a urmat cursurile Universității Purdue și, abia ieșit din adolescență, a fost trimis să lupte ca pilot, sub steagul celor cincizeci de stele, în războiul din Coreea.

Poate că atunci cînd, la New York, în Columbus Circle de lîngă Columna lui Columb, se deschidea expoziția „Zborul în cosmos raportează națiunii", se afla printre miile de vizitatori care făceau haz de necaz, privindu-l pe blîndul Hem, cel prea lacom de banane, și nebănuind că, numai peste șapte ani, el va fi cel ce va alege banana, și astfel va deveni primul pămîntean trimis în Lună, pentru a aduce „cuibului" său natural mult rîvnita „glorie nepieritoare" anunțată cu patru secole și jumătate în urmă de Leonardo da Vinci.

N-AM FOST LA DALLAS

„Oare nu i-am avut pe toți nebunii din oraș de partea noastră ? Și nu ei formează marea majoritate din orice oraș ?“

Mark Twain

- ACEST FOTOLIU DE BUNIC
- DAR VOI CE FACEȚI AICI, OAMENI BUNI ?
- SINDICATUL CRIMEI NU CUNOAȘTE OPRELIȘTI
- 888 DE PAGINI, PLUS ALTE 26 DE VOLUME DE DEPOZIȚII
- AL DOILEA MARE CADAVRU DIN ISTORIA AMERICII
- 101 IMAGINI ȘI 6 SECUNDE FATIDICE
- „MANLICHER-CARCANO-BERETTA“
- WASHINGTON, HILTON HOTEL, 30 MARTIE 1981
- „DUPĂ MINE, DE CE N-AI FI TU ?“
- ÎN SFÎRȘIT, MISTER HOOWER A IEȘIT LA PENSIE
- LA „SING-SING“ A ÎNFLORIT UN PORTOCAL

Acest bun şi vechi fotoliu de bunic, cioplit în lemn de stejar, stă paşnic şi invitativ în vitrina expoziţiei „Westinghouse“, cu braţele deschise ospitalier spre stradă. La vederea lui, trecătorii îşi încetinesc paşii, ca şi cînd în ei s-ar declanşa resorturile unor stranii reflexe condiţionate, silindu-i să zăbovească. Unii protestează, alţii subliniază scopul educativ al vitrinei. Doar şi poliţia metropolitană a deschis o expoziţie pe strada 49, şi chiar a publicat un album festiv închinat vieţii în închisorile americane, din care oricine s-ar putea convinge că puşcăriaşii Unchiului Sam nu fac altceva, cît e ziulica de lungă, decît să joace golf sau să stea la cinematograf. În fiecare celulă, un difuzor al staţiei de radioficare din închisoare, poze decupate din revistele „Only for Men“ şi paturi cu lenjerie albă. Clasicul hîrdău căruia, în mod elegant, i se zicea „tinetă“, a fost exclus şi, în locul lui, apare civilizatul tron de faianţă, cu capac de masă plastică şi descărcător de apă „Niagara“... Să tot şezi, să nu mai pleci !

Cert este că americanii nu fac nici un secret din viaţa celor puşi „la secret“, atît universul detenţional, cît şi metodele forţei coercitive fiind de domeniul public, bineînţeles, în măsura în care acestea nu constituie... secrete de stat. Nu mai sînt timpurile descrise de Charles Dickens în însemnările sale din America, prilejuite de o investigaţie a celebrului scriitor englez în sistemul penitenciar american, făcută în veacul trecut. Alte vremuri, altă lume, alte închisori.

Pînă şi F.B.I.-ul — poliţia federală — şi-a făcut panegiricul în cartea lui Don Withehead, *F.B.I. Story*, lucrare de 400 de pagini, în care scrie : „Cei mai nobili cetăţeni ai Statelor Unite aderă în masă la această organizaţie pa-

triotică. Birourile F.B.I.-ului înregistrează zilnic cîteva zeci de cereri ale unor oameni care ard de dorinţa de a deveni informatori voluntari !"

Oricum, fotoliul Unchiului Sam are haz. Doi îndrăgostiţi se opresc în faţa vitrinei ; ea chicoteşte amuzată, iar el se apleacă să vadă ce se află sub fundul scaunului. Un pictor instalat pe trotuar îi schiţează cu febrilitate liniile. Un bărbat elegant îşi opreşte o clipă ochii asupra vitrinei, apoi, brusc, distingînd cu precizie obiectul expus, traversează strada pe roşu. Nevăzuta doamnă cu coasa de pe fotoliul de bunic rîde ghiduş, acompaniată de chiotele frînelor care îngheaţă goana automobilelor la picioarele domnului grăbit.

De ce o fi fugit ? Doar acest fotoliu de bunic produs de firma „Westinghouse" n-are nimic fioros în el. Imaginaţia, filmele, literatura poliţistă ni-l imprimaseră pe retină cel puţin la fel de complicat ca un fotoliu de dentist, turnant, nichelat, aerodinamic, ca un scaun de pilot înconjurat cu cabluri, cu tablouri de comandă şi relee electronice, ceva demn de năstruşnica, dar furtunoasa evoluţie a locului de supliciu purtat în pas cu civilizaţia triumfătoare de pe arena gladiatorilor la rugul Inchiziţiei şi de sub cuţitul ghilotinei sub funia spînzurătorii sau în faţa plutonului de execuţie... Aspectul său paşnic nu e altceva decît întruchiparea perfidiei. Văzut din faţă, apare ca un simplu fotoliu ademenitor la odihnă, pe care numai legăturile pentru braţe, ca nişte capete de baston încovoiate, şi casca cu electrozi, prinsă deasupra spetezei, îl deosebesc de semenii lui atît de des întîlniţi prin casele de provincie americane, cu bunici şi bunicuţe.

Ai crede că Unchiul Sam l-a destinat locului din faţa căminului, unde istoriseşte poveşti nepoţeilor. În realitate, l-a rezervat condamnaţilor la moarte. În plus, pretinde că a oferit această comoditate celor expediaţi cu forţa la prima înfăţişare cu Dumnezeu, considerîndu-l drept „cel mai umanitar şi cel mai comod procedeu de execuţie".

Cine a născocit această drăcească jucărie, cui i-a trecut prin minte să înlocuiască spectaculoasele metode de caznă, cu care omenirea s-a delectat atîtea secole şi milenii, cu simplul, tăcutul şi ridicolul fir de oţel cauciucat prin care urcă fulgerător, cu puterea arzătoare a celor 2.000 de

volţi, moartea ? Nimeni altcineva decît concurenţa. Firma „Westinghouse“, care deţine monopolul producţiei de scaune electrice în America, a fost hărăzită să piardă, în schimbul acestei istorice mostre, reprodusă de toate cataloagele sale, una din cele mai grele bătălii angajate cu inventatorul Thomas Alva Edison.

La puţin timp după pompoasa dezvelire a lui „Miss Liberty“, la New York şi-a făcut apariţia un omuleţ ciudat, care a început să uimească lumea omorînd prin pieţele publice şi pe maidanele din preajma oraşului tot felul de vietăţi, cîini, pisici, cai, şoareci, păsări, ba chiar şi o cămilă de circ, cu ajutorul curentului electric de înaltă tensiune. Era domnul Harold Brown, trimisul lui Edison, cu misiunea de a demonstra întregii lumi că sistemul de iluminare pe baza curentului de înaltă tensiune, pus în exploatare de concurentul său, George Westinghouse, era deosebit de periculos pentru viaţă. Covorul de cadavre, pe care Brown îl aşternea în faţa lămpii lui Edison, lăsa lumea cu gura căscată, obligînd-o să renunţe la produsele concurentului. Lovit atît de fulgerător, Westinghouse a fost nevoit să dea înapoi, cedînd piaţa becurilor electrice în schimbul monopolului asupra scaunului electric, pe care o lege a guvernului, forţată de senatorul Gerry, îl introducea în mod obligatoriu în toate închisorile de pe cuprinsul statului New York şi ale altor 22 de state americane.

La 7 iulie 1891, pe acest fotoliu de bunic, proaspăt instalat la „Sing-Sing“, a luat loc, în faţa unei asistenţe care saliva de emoţie şi nerăbdare, cel dintîi condamnat la moarte prin electrocutare, un oarecare Harry Smiler, om căruia firma „Westinghouse“ îi datorează ideea perfecţionării scaunului electric prin completarea cu legături solide pentru braţele şi toracele celui trimis într-o astfel de postură pe lumea cealaltă. Condamnatul, căruia tocmai i se servise o masă copioasă, a luat loc în fotoliu, nu întru totul convins că, prin firişorul acela cauciucat, legat de electrozi, îi va veni moartea atît de înflăcărat promisă şi susţinută de reprezentantul personal al casei producătoare de scaune electrice pe lîngă Casa Morţii din „Sing-Sing“. Îndată ce mortul, sau viitorul mort, a fost căpătuit cu comodităţile secolului electricităţii, martorii oficiali, în nu-

măr de doisprezece, medicul legist și preotul, au luat loc pe scaunele fără electrozi din camera alăturată, de unde, printr-o fereastră tăiată în tot lungul peretelui, puteau privi în voie execuția. Dar în clipa în care gîdele a apăsat comutatorul, s-a petrecut ceva ce a făcut să înghețe sîngele nu numai în venele mortului, dar și în mădularele martorilor. Odată cu flama scurtcircuitului transmis prin tîmplele celui din fotoliul de bunic, mortul a fost proiectat de o forță uriașă chiar în peretele cu fereastra oficialităților. Stupoare. Unul din martorii oculari declara în presa timpului că mortul s-a oprit o clipă la fereastră și, rînjind, i-a întrebat mucalit pe cei prezenți : „Dar voi ce faceți aici, oameni buni ?“ Asistența a sărit consternată, iar mortul, care nu era de-a binelea mort, a trebuit să fie cules de pe jos, reinstalat în scaunul electric, legat fedeleș, pentru a-i pieri cheful să mai facă salturi neprevăzute, și pus din nou să suporte sfredelul arzător al celor 2.000 de volți. A fost nevoie de șapte șocuri pînă să să constate moartea clinică. „Moartea s-a produs în cinci minute“, consemna procesul-verbal al primei eletrocutări la „Sing-Sing“. De atunci, nu s-au schimbat prea multe lucruri. E drept, morții nu mai sar de pe scaunul electric, deoarece domnul Westinghouse și-a perfecționat cu promptitudine creația, dotînd-o cu jambiere și legături puternice, care fixează condamnații în fotoliul de bunic, la rîndul lui fixat cu șuruburi în piedestalul de beton armat al camerelor de supliciu. În plus, deoarece încă de la prima apariție a doamnei cu coasa, transmisă pe micuțul fir cauciucat sub forma a 2.000 de volți, cîțiva din cei doisprezece martori oficiali și-au abandonat goma și, la deznodămîntul spectacolului, au început să vomite violent, administrația de atunci a închisorii „Sing-Sing“ le-a montat, la îndemînă, cîteva scuipători monumentale, cu bazine nichelate, în care scurgerea apei la apăsarea pe pedală scoate zgomotul de WC, atît de caracteristic civilizației noastre.

Alături, într-un cabinet mobilat cu austeritate, se află tabloul de distribuire a energiei, montat într-o dală funerară. La dreapta, un salon de operații chirurgicale, cu o masă cu placă de autopsii și un frigorifer-stelaj, cu șase sertare supraetajate, montate pe șine cu rulmenți, pentru

șase cadavre. În lungul peretelui, șase capace de sicriu, cenușii ca niște pubele.

Cum se poate ajunge aici ?

Simplu.

Ca vizitator, numai cu patalamalele aprobărilor oficiale la mînă, făcînd drumul de la New York la Ossining, adică un ceas și jumătate cu mașina sau trei ceasuri cu vaporașul în sus, pe Hudson. Te va întîmpina, pe un promontoriu granitic ce se ridică pe dreapta, din apele fluviului, un complex de clădiri, izolate de restul lumii prin turnuri și ziduri de fortăreață. E locul botezat cîndva de pieile-roșii cu sonorul nume de „Sinck-Sinck“, dar ajuns mai tîrziu, printr-o simplă înlocuire de consoane și prin adausul de ziduri și gratii, fiorosul „Sing-Sing“. Nouă sute de celule în vechiul bloc, alte cîteva sute în clădirile noi, de șamotă, iar în fundul complexului, ceva mai izolată, clădită din cărămidă roșie, netencuită, sinistra Casă a Morții — „Condamned Cells“ — închisoarea condamnaților care își așteaptă rîndul la scaunul electric. Sînt douăzeci și șapte de celule într-o clădire rece, austeră, cu aspect modern, din care cincisprezece de cîte o singură persoană — trei pentru femei și douăsprezece pentru bărbați — șase „rezerve“ de infirmerie, unde sînt vindecați viitorii morți, pentru a putea să șadă cît mai țeapăn pe scaunul electric, și alte șase celule ale „ultimului minut“, unde clienții Casei Morții sînt găzduiți în cea din urmă zi a vieții lor. Alături, o mică baie pentru ultimul duș și o sufragerie în care bucătarul închisorii oferă celui aproape mort o masă de adio. La capătul culoarului care desparte aceste douăzeci și șapte de celule, se află „sala de dans“, cum au denumit deținuții locul unde e instalat scaunul electric. Pe ușa de metal, un singur cuvînt : „Liniște“.

Și, totuși, aici se poate ajunge și altfel.

Cum ?

Simplu.

Urmăriți una din mașinile negre care au pe capotă o ventuză roșie cu far rotitor și alte două ventuze albastre, una din cele cîteva sute de mașini ce ies în fiecare minut, zi și noapte, din cartierul general al poliției newyorkeze, aflat pe Centre Street. O veți recunoaște ușor.

Ea face parte din fizionomia metropolei şi, fără vaierul ei de sirenă, oraşul ar fi lipsit de unul din cele mai caracteristice elemente ale sale : acel vaier de fiară lovită care, trecînd meteoric pe străzile supraaglomerate, plînge cu voce metalică : vaaiii, vaaaaiiii, vaaaaaiiiii, vaaaiii... Veţi nimeri cu siguranţă una care să transporte pe cineva la Ossining. Cît despre cel din maşina care se vaită... lăsaţi-l pe mîna lui „The Great Bill", marele Bill, legea care ştie să aplice Constituţia.

Trebuie să recunoaştem însă că nici Unchiul Sam, nici Marele Bill nu prea fac abuz de scaunul electric. Condamnarea la moarte pentru delictele cele mai grave nu este legiferată în toate statele americane şi, acolo unde ea rămîne în vigoare, sentinţele capitale sînt date cu multă parcimonie, după îndelungi dezbateri ale juriilor şi, adeseori, după amînări privind punerea lor în practică, prelungite ani în şir. Mai curînd eşti tentat de uluirea în faţa clemenţei americane, care, în virtutea credinţei că viaţa este cel mai de seamă bun al omului, situat înaintea tuturor virtuţilor şi păcatelor sale, este acordată cu destulă generozitate ; criminali notorii, autori de multiple asasinate, paricizi, ucigaşi de profesie, atentatori la vieţile unor mari personalităţi politice, bucurîndu-se adeseori de comutarea pedepsei cu moartea în detenţiune pe viaţă, sau pe termene ce depăşesc arareori 25 de ani de închisoare. Mari delicte, care în multe ţări din lume sînt sancţionate prin pedeapsa capitală, beneficiază aici de excesive acordări de circumstanţe atenuante, delincventul neputînd fi considerat vinovat atîta timp cît vinovăţia lui nu este dovedită mai presus de orice îndoieli legitime. Chiar şi atunci, acuzatul beneficiază de un examen medical menit să stabilească dacă, potrivit criteriilor legale, el este răspunzător de faptele sale. Apoi, dreptul la apărare, garantat prin lege, interogatoriile în contradictoriu admise de sistemul procesual american, obligativitatea de a convinge juriul înainte ca acesta să se retragă şi să pronunţe „vinovat", ori „nevinovat", pentru ca justiţia să-şi poată rosti cuvîntul, fac din marile procese americane adevărate spectacole publice, cu toate legile „suspense"-ului în punerea în scenă.

Procese celebre au intrat în legendă la fel ca marile erori judiciare comise. Scaunul electric este însă mai puțin învăluit de legendă. Imaginea lui aparține mai mult unui „way of death“ spre care te poate duce faimosul „way of life“ american, cu întortocheatele lui căi, rătăcind mai curînd într-o realitate crudă decît în legendă...

*
* *

Legendă, legendă, dar în acest oraș cît o țară, care, cel puțin în declarațiile edililor săi și în dezideratele celor șaisprezece milioane de cetățeni care-i formează ființa, se vrea mîndru (și de ce nu chiar orgolios pentru performanțele sale arhitecturale ?), demn (și de ce nu chiar fudul pentru marile talente găzduite de el ?), puternic (și de ce nu chiar infatuat pentru concentrarea energiilor de care dispune ?), într-o singură lună — iulie 1979 — statisticile criminalistice au înregistrat 126 de asasinate, 215 violuri, 7.120 de jafuri cu arma în mînă, 3.280 de atacuri cu rănire, 15.951 de spargeri și 8.675 de furturi de automobile. Înmulțiți aceste cifre cu 12 și veți avea imaginea deloc reconfortantă a securității citadine într-un moloh urban ca New Yorkul. Locotenentul Kojak sau cow-boyul McCloud — eroii serialelor americane de televiziune din anii '70 — au de lucru din greu, și viața celor care le-au servit scenariștilor drept prototipuri nu prea este de invidiat. Paranoica teamă de răufăcători este omniprezentă. Stéphane Groueff n-a exagerat prea mult declarînd New Yorkul „capitala fricii“. Mărturisesc că eu, personal, n-am prea văzut oameni înarmați operînd în stradă. Olimpiana mea stare de spirit, de om implicat în spectacolul lumii, m-a ferit de cele mai multe ori, în America, de imaginile atroce ale violenței, deși nu-mi puteam disimula față de mine însumi sentimentul că, adeseori, călcam pe un teren „minat“. Ușile închise cu șapte broaște, sistemele de alarmă prezente oriunde se expuneau valori, paravanul de plexiglas sub care se ascundeau șoferii de taxiuri — primindu-și banii pentru cursă printr-un orificiu cu tambur metalic — obligativitatea de a introduce în pușculița de oțel bine ancorată

în dreapta șoferului de autobuz exact contravaloarea tichetului, fără a putea schimba banii sau solicita restul, inscripțiile de la stațiile de benzină avertizînd că, în timpul nopții, plata se face la suma exactă a combustibilului încărcat — pompistul neavînd acces la casa blindată —, toate acestea demonstrau măsurile luate pentru ca „ochiul dracului" să nu prea poată face cu ochiul celor prea puțin grijulii cu repartizarea în spațiul locativ al vieții de apoi. Paza bună păzește primejdia rea, și precauția yankee a devenit un reflex natural, indispensabil supraviețuirii. Tot din fireasca atitudine a autoconservării s-a născut sfatul elementar : „În caz de agresiune, nu te împotrivi ; dă-ți portmoneul și pleacă !" Legea obligă pe orice polițist, care a arestat un răufăcător în flagrant delict, să-l informeze, înainte de toate, despre drepturile sale „constituționale". Conform acestora, el are voie să dea trei telefoane și să-și convoace la comisariat avocatul, care, cunoscînd bine posibilitățile de scăpare de sub jurisdicția americană, poate să-și scoată „clientul" din arest recurgînd la tot felul de tertipuri profesionale. Două-trei săptămîni trec pînă cînd delincventul este convocat în fața unui juriu de acuzare. Tribunalele mereu aglomerate de dosare nu pot organiza procesele decît după trei-patru luni. Adeseori, acuzatul poate fi pus în libertate provizorie, contra unei taxe de cauțiune. Procesele se amînă îndelung, ba din lipsa martorilor, ba din cauza „dispariției" acestora.

Președintele comisiei judiciare a Senatului american, senatorul McClellan, afirma : „Riscul ca un delincvent să fie prins, condamnat și închis pentru o crimă gravă este de sub unu la douăzeci de cazuri. Mai mult de jumătate din crimele comise nici măcar nu sînt cunoscute de poliție. Cazurile descoperite sînt doar arareori rezolvate. Dintre suspecții aduși în fața justiției, un număr din ce în ce mai mare sînt achitați. În sfîrșit, dintre cei care sînt condamnați, recunoscîndu-se culpabili, numeroși sînt puși în libertate sub supraveghere și, mai niciodată, nu sînt pedepsiți cu adevărat."

Martorii, chiar și atunci cînd crimele se petrec în ochii lumii, dispar adeseori ca înghițiți de pămînt. Îndeosebi în legătură cu crimele mafiei, nimeni nu declară nimic, de teama de a nu fi la rîndul său lichidat. În cazuri con-

trarii, „sindicatul crimei" nu întîrzie să-şi arate forţa, chiar faţă de oamenii legii. Un poliţist newyorkez, Ragen, care îşi făcuse cunoscută intenţia de a dezvălui escrocheriile veroase ale unor gangsteri din casele de pariuri, a fost ciuruit de o rafală de mitralieră, asasinat căruia i-a urmat uciderea locotenentului Druri, om care ştia prea multe despre tragica dispariţie a lui Ragen.

Temutul gangster mafiot Joe Valachi, trezindu-se în mîinile poliţiei, cu perspectiva sigură de a fi invitat pe scaunul electric, a declarat că îşi va divulga toţi complicii, cu singura condiţie ca niciodată, nici în închisoare, nici în afara ei, să nu fie lipsit de paza solidă a cîtorva agenţi înarmaţi. „Sindicatul crimei" nu cunoaşte oprelişti.

Cînd miza e pe măsura riscului, organizarea asasinatelor nu ţine cont de măsurile luate de poliţie pentru paza celor asupra cărora şi-a pus mîna „protectoare", spre a-i ajuta să ajungă în deplină siguranţă în faţa tribunalelor. Aşa s-a întîmplat cu Harvey Lee Oswald — presupusul asasin al preşedintelui John Fitzgerald Kennedy — împuşcat în braţele „gorilelor" care îl conduceau prin sediul poliţiei din Dallas spre locul de detenţie. Momentul a fost copleşitor şi el aminteşte de „vremurile bune de altădată", cînd nu domneau atîta „law and order", iar „dreptatea" se făcea pe loc, după temperatura pasiunilor şi spiritul „injustiţiei manente". În faţa unui detaşament puternic de agenţi înarmaţi pînă în dinţi şi a unui numeros grup de reporteri, fotografi, operatori ai cîtorva posturi de televiziune, care transmiteau în direct, un fals „justiţiar", Jack Ruby, patronul localurilor de noapte „Caruselul" şi „Las Vegas", ambele din Dallas, mai patriot şi mai indignat de uciderea preşedintelui decît toţi ceilalţi americani, a sărit în faţa escortei, a scos pistolul şi l-a descărcat prompt în burta lui Oswald, anulîndu-i astfel dreptul de a se apăra de acuzaţie, sau de a lua loc comod pe scaunul electric, unde... nu se ştie dacă ar fi ajuns vreodată.

America a trăit, în acel sfîrşit de noiembrie 1963, zile demne de dramele shakespeareene, cu o perfectă unitate de timp şi de loc, totul desfăşurîndu-se pe parcursul a 72 de

ore, ca într-o tragedie greacă din care, corul antic nu numai că nu a lipsit, dar a luat proporțiile lamentoului național.

Nici Ruby n-a ajuns pe scaunul electric, deoarece a murit tot în spitalul Parkland din Dallas — unde muriseră și Kennedy și Oswald —, ros de un cancer incurabil. Fotoliul de bunic a rămas cu cronica frustrată de jocul absurdului. Al sîngelui. Al destinului. O tragedie cu episoade demente. Un adevărat „heppening". Cel puțin așa a ținut s-o demonstreze Raportul Comisiei Warren, publicat la un an după asasinarea președintelui, plus alte 26 de volume cu depoziții și piese probatorii. Verdictul în procesul nedeschis ? Un act iresponsabil, comis de un dezechilibrat mental, lichidat la rîndul său de un alt dezechilibrat, care și-a luat prea în serios misiunea de cetățean-patriot-răzbunător-public.

Pasămite, nimic n-a rămas nedezvăluit. Totul a ieșit deasupra, ca untdelemnul biblic într-o poveste de nebuni. Nu, ferească Sfîntul, n-a fost o nenorocire. America nu crede în nenorociri, și nici nu-i plac nenorocirile. Fatalitatea. Asta a fost. Atît.

Dar fotoliul de bunic, frustrat, știe ce știe. Și așteaptă. Are răbdare. După trecerea șocului emoțional, nu i-a mai rămas decît o miză : timpul. Cel ce nu trece în zadar, cel ce îngroapă, cel ce face să se aștearnă uitarea, dar și cel ce dezgroapă, dă la iveală, scoate adevărul la lumină. Drept care, nici nu s-au răcit bine oasele președintelui ucis, că s-a dezlănțuit furia înfierbîntată a tuturor celor născuți din stirpea lui Sherlock Holmes. Anchete, paraanchete, contraanchete, o întreagă bibliotecă de lucrări, care mai de care mai senzațională, mai irefutabilă și mai de necontestat. Citindu-le, ai impresia că fiecare are dreptate. Chiar și raportul comisiei prezidențiale, instituită de Johnson la o săptămînă după asasinat și condusă de senatorul Earl Warren. Și cum te-ai putea îndoi de respectabilitatea celor șapte membri ai comisiei, oameni mai presus de orice suspiciune, aleși dintre cei mai mari juriști și anchetatori, numiți chiar de noul președinte al țării, care

își depusese jurămîntul lîngă sicriul celui asasinat ? Procesul postum intentat lui Oswald se găsea în fața unei sentințe executate cu anticipație. Verdictul revenea istoriei. Procurorul s-ar fi cuvenit să fie un Freud și nu un Tucidide, iar procesul-verbal al acțiunii judiciare trebuia să fie încredințat psihiatrilor. Toate acestea, deoarece realitatea, așa cum a comentat-o o lume întreagă, era de domeniul absurdului. Concluzia Comisiei Warren, contestată de toți contraanchetatorii, îi atingea în respectabilitate pe onorabilii însărcinați cu facerea luminii în ceasul negru de la Dallas. Ea era netă, fără nici un echivoc : Oswald, singur, l-a asasinat pe președintele Kennedy, din inițiativă pur personală și din motive care îl priveau direct, fără a fi făcut parte din vreun complot. Ruby, la rîndul lui, l-a ucis pe Oswald nesfătuit de nimeni, neincitat de nimeni, pur și simplu pentru că așa i-a venit și n-a mai putut sta pe gînduri și deci, de unul singur, fără nici o conspirație, s-a dus la poliție, a pătruns numai el știe cum în incinta ei superpăzită, a așteptat momentul cînd „asasinul“ era scos și dus sub cea mai strașnică escortă, pe un culoar subteran, spre ieșire, a scos pistolul și, înfigîndu-i-l în burtă, l-a descărcat. Nu, niciodată Ruby n-a aparținut vreunui complot care ar fi urmărit să-l reducă pe Oswald la tăcere. Cui i-a aparținut cu adevărat mîna „răzbunării“, ar fi spus-o poate chiar Jack Ruby, dacă respectabilul Mister Warren i-ar fi acceptat condiția ca, în schimbul relevării tuturor celor implicați în asasinat (de care asasinul „asasinului“ se temea că-l vor asasina), să fie mutat la altă închisoare, izolat, păzit ca ochii din cap, pentru ca oricui i-ar fi căşunat, să nu-l poată atinge. Ceea ce nu s-a putut face, deoarece fiecare poliție districtuală are drepturi suverane asupra deținuților ei și numai ea decide ce hatîr să le facă și ce nu. În fond, și la Dallas existau o „sală de dans“ și un fotoliu de stejar cu electrozi, la fel de comod ca oricare altul. Numai că, de astă dată, „cancerul“ a fost mai iute de picior decît scaunul electric...

Am citit și răscitit Raportul Comisiei Warren. O.K. ! vorba bătrînului Jackson. I-am citit pe Manchester, pe

Mark Lane, pe Garrison, pe Thomas Buchann, pe Leo Sauvaje, pe Edward Epstein, chiar şi pe Lyndon Johnson. Numai în primii patru ani de la asasinatul din Dallas, care a lăsat Americii cel de-al doilea mare cadavru din istoria ei — după cel al lui Lincoln —, au apărut 46 de cărţi consacrate tragediei de la 22 noiembrie 1963. Autorii, mai mult sau mai puţin anchetatori profesionişti, au toţi dreptate. Absolut toţi. Şi Solomon ar spune la fel. E de ajuns să le asculţi argumentele şi să-ţi zici : aici e adevărul. Unde-o fi ? Oare în cele spuse de Maurois, care afirmă că America a trecut direct din stadiul barbariei în cel al decadenţei, fără să mai fi cunoscut epoca dezvoltării ? Nu cred, deşi nicăieri ca acolo, secolele XX şi XXI nu merg aşa de strîns mînă în mînă cu cel de-al XVIII-lea şi cel de-al XIX-lea veac ! John Fitzgerald Kennedy spunea : „Dacă o tot ţinem în disputele dintre trecut şi prezent, riscăm să ne pierdem viitorul !“ Un viitor în care, aşa cum spunea Raymond Cartier, America va mai dovedi încă, lumii întregi, cît de mare este Vestul Sălbatic din inima ei...

Pînă la Kennedy, marile societăţi americane de asigurări au calculat probabilitatea asasinării unui preşedinte al Statelor Unite, estimînd riscul la 11,48 la sută (patru asasinate la 35 de preşedinţi). Deci, aproape douăsprezece „şanse“ dintr-o sută, deşi Kennedy părea să aibă ceva mai multe, datorită politicii lui mai puţin belicoase, mai inteligente, mai realiste. Dovada o oferă şi simpla înregistrare a creşterii cursului acţiunilor la bancă, imediat după asasinarea lui, într-un ritm cum nu se mai văzuse de la sfîrşitul războiului ; sau faptul deloc semnificativ că Marina Oswald, soţia prezumtivului asasin al lui Kennedy, s-a îmbogăţit după tevatura de la Dallas din... donaţiile benevole venite din toate colţurile Statelor Unite. Bineînţeles, de la cei ce îl compătimeau pe Oswald... Iată cum vine de se leagă şi se dezleagă iţele... Dar să nu cădem în „sociologism vulgar“. Deşi, tot ce s-a întîmplat la Dallas a fost şi vulgar, şi murdar. Asupra acestui lucru toate opiniile converg. Şi nu numai ceea ce s-a întîmplat

în cele trei zile care au ţinut America cu sufletul la gură, ci mai ales după aceea. Căci s-au întîmplat multe. 25.000 de fotografii s-au colecţionat de la fotografii amatori, luate în timpul evenimentelor de la Dallas. Între acestea, cele 486 de imagini ale filmului de opt milimetri turnat de Abraham Zapruder, care nu bănuia că, în ziua aceea, datorită aparatului său de filmat şi talentului încă plin de stîngăcii de cineast amator, avea să devină celebru şi bogat, iar numele lui să apară de mii de ori în presa mondială.

486 de imagini, dintre care 101 aparţinînd secundelor fatidice, de la primul glonte pînă la cel ce sfărîmă ţeasta preşedintelui, făcîndu-l să se prăbuşească inert. Cu 18 imagini pe secundă, cîtă peliculă derula aparatul lui Zapruder, totul a durat cinci secunde şi şase zecimi, nici o clipită mai mult, nici una mai puţin. Ca în acest răstimp un atentator să tragă trei focuri de armă într-o maşină aflată în mers, la nouăzeci de metri depărtare, şi toate trei să-şi nimerească ţinta, este o superperformanţă chiar şi pentru un ţintaş de elită. Au încercat-o cei mai buni experţi ai F.B.I.-ului şi n-au reuşit-o, deşi n-aveau nici trac, nici emoţii, iar ţinta lor era fixată pe şosea în trei puncte diferite. Toţi au recunoscut : Oswald avea geniu. Era cel mai bun ţintaş al tuturor timpurilor, urmat imediat în scară ierarhică de Jack Ruby, marele maestru al fofilărilor prin cordoanele poliţiei, capabil să smulgă prada vulturului din gheare, spre desfătarea asistenţei care îşi aştepta „răzbunătorul".

Filmul lui Zapruder prăbuşea teoria ucigaşului unic, iar calculul traiectoriilor balistice urmate de gloanţele care l-au nimerit pe Kennedy făcea praf şi pulbere demonstraţia că atentatorul a tras trei focuri de la o fereastră a etajului şase din clădirea depozitiului de cărţi şcolare din Dallas, două nimerindu-l în gît şi în cap pe Kennedy.

Oswald n-a apucat să recunoască nimic. Nici că l-ar fi împuşcat pe preşedinte, nici mobilul care l-ar fi împins la asta. După el au rămas două scurte filme. Pe unul l-au văzut toţi telespectatorii — uciderea lui de către Ruby — pe celălalt doar puţini au avut privilegiul să-l vadă. Este pe-

licula turnată în timpul unei conferințe de presă, la care prezumtivul asasin era adus în fața ziariștilor, la puțin timp după arestare. Spunea : „Într-adevăr, am fost interogat de judecătorul de instrucție Johnston. În cursul acestui interogatoriu, foarte scurt, am protestat, pentru că nu mi s-a permis să am un avocat. Eu nu știu despre ce e vorba. Nimeni nu mi-a spus nimic, decît că sînt acuzat de a fi ucis un polițist. Nu știu nimic și cer un apărător !" Unul dintre ziariști l-a întrebat : „L-ai ucis pe președinte ?" Oswald îl privește uluit : „Nu. Și nici nu sînt acuzat de aceasta..." Apoi filmul e întrerupt, ca și cînd, în aparat, s-ar fi terminat pelicula...

N-am fost la Dallas, dar cine din generația mea poate spune că „n-a fost" la Dallas, dacă nu prin tensiunea sentimentală a momentelor trăite în acel sfîrșit de noiembrie 1963, măcar prin admirarea peisajelor înfățișate de serialul de televiziune *Dallas — Compania petrolieră „Ewing"*, acel înduioșător sirop de sîmbătă seara, în care compătimeam suferințele de alcov ale unor sărmani milionari americani gata să-și apere cu ghearele și cu dinții onoarea lor de familiști, renumele, dar mai ales averea dobîndită pe orice cale, numai prin sudoarea frunții nu. Frumos oraș. Zgîrîie-nori străvezii, secretare „chic", whisky gîrlă, mașini cît șura, afaceri bănoase, nu tu negri, nu tu borfași, nu tu lume interlopă, abia vreo doi-trei polițiști de operetă, în rest numai lume bună, bună, bună, politețe și cumsecădenie. Cum de tocmai în Dallasul acesta, cu care televiziunea ne-a delectat prin 1979—1981 în fiecare sîmbătă seara, zeci de săptămîni de-a rîndul, s-au putut întîmpla cele petrecute în noiembrie 1963, în timpul vizitei președintelui Kennedy, începută pe Cîmpia iubirii ?

Și iată că s-a întîmplat. Cum anume, o vom afla cu exactitate abia prin Anul Domnului 2038, cînd documentele puse la secret și în bună păstrare, întru delectarea generațiilor viitoare, se află, așa cum arăta ziarul *New York Herald Tribune* din 18 decembrie 1964, „...într-un seif înzestrat cu dispozitive electronice foarte sensibile de detectare a incendiilor și a tentativelor de furt..." Și,

ca să n-avem griji, ziarul și-a asigurat cititorii că „cifrul seifului este cunoscut de numai două sau trei persoane", nici una neputînd opera în camera cu pricina singură și fără aprobarea Congresului.

Ce-o fi acolo ? Desigur, radiografiile și fotografiile de autopsie ale cadavrului președintelui, pe care Comisia Warren le-a considerat prea „indecente" pentru a le da publicității. Gloanțele, analizele spectrografice, amprentele, depozițiile complete, clișeele, benzile de magnetofon, filmele, jurămintele... Dar adevărul ? O fi și el închis acolo, ori el a fost îngropat pentru totdeauna, odată cu președintele ucis ?

Oamenii l-au căutat și în primii ani de după atentat. Și Comisia Warren l-a căutat, nutrind convingerea că l-a găsit. Ca să poată vedea ce fel de rană provoacă un glonte care străpunge gîtul unui împușcat, distinșii anchetatori oficiali au pus să se fabrice un gît de acryl, învelit în piele de capră, și trăgătorii de elită au tras în el cu presupusa armă a crimei, de la distanța măsurată exact între fereastra de la etajul șase al clădirii depozitului de cărți școlare din Dallas și locul unde se afla mașina prezidențială cînd Kennedy a apărut în crucea vizorului de pe telescopul puștii... Care pușcă ? Cea a lui Oswald, cumpărată după atentat de un colecționar de arme, bogătaș din Texas, de la Marina Oswald, cu zece mii de dolari ? „Mauserul" 7,65, găsit de polițiștii Seymont Wietzmann, Eugene Boone și Luke Mooney — și identificat de toți ca atare — sau acel „Mannlicher-Carcano" 6,5, pe care l-ar fi posedat Oswald, o armă produsă în 1940, considerată de toți specialiștii imprecisă, greu de mînuit, grosolană, cu grave defecte de construcție sub raportul siguranței de tragere, dar cu care prezumtivul asasin a reușit turul de forță de a trage trei gloanțe într-o țintă aflată în mișcare, cu o precizie neegalată de nici unul dintre trăgătorii de elită puși să îi egaleze „performanța" ? Oswald era un țintaș mediocru, fapt dovedit de calificativele slabe obținute la trageri în timpul serviciului militar făcut în rîndurile marinei. Cum a putut el atunci să facă ceea ce trei experți,

trăgători clasificaţi ca maeştri de către Asociaţia naţională a puşcaşilor din S.U.A., n-au reuşit, deşi ţintele lor erau fixe, iar înălţimea de la care au tras era doar jumătate din distanţa de la sol avută de Oswald ? Miracol ? Secunde sacre ? Mîna şi ochiul destinului ? Numai unul dintre experţi a fost capabil să tragă trei focuri în cinci secunde, dar fără să nimerească ţinta cu precizia lui Oswald, deşi „arma crimei“ suferise îmbunătăţiri radicale, corectîndu-i-se imperfecţiunile...

Deci, lui Oswald putea să i se acorde post-mortem titlul de cel mai bun ţintaş al lumii, după performanţa lui jinduind toţi pistolarii care au făcut faima westernurilor americane.

Doar el era, în afară de asta, suspectul potrivit la atentatul potrivit. Născut în 1939, la New Orleans, el pare să fi fost un „comsymps“ (simpatizant al comuniştilor — „nomina odiosa“ !), dovadă şi faptul că, în 1959, a făcut o călătorie în Uniunea Sovietică, de unde s-a întors după trei ani, căsătorit cu o rusoaică, Marina. Avea doi copii şi o mamă, Marguerite Oswald. Pînă să-l împuşte Ruby, isteria colectivă îndreptată împotriva familiei Oswald putea să aibă efecte imprevizibile. Drept care, cele două femei, soacra şi nora, împreună cu cei doi copii, au fost luate în „detenţiune de protecţie“. Deci, să recapitulăm : A tras liniştit, a pus arma jos, a ieşit din clădire, s-a repezit pînă acasă ca să-şi ia pistolul cu care să-l împuşte pe poliţistul J.D. Tippit, după care, lăsîndu-şi la locul crimei jacheta, ca să nu existe îndoieli şi să n-avem vorbe, a intrat într-un cinematograf, să vadă şi el un film, căci destul trudise...

Este ştiut că orice atentator la acest „nivel“ este pregătit să moară odată cu victima lui. Şansele de a „scăpa“ sînt excluse „ab initio“. Teroristul care o face nu poate miza pe nici o şansă. Şi, totuşi, Oswald fuge. Revista franceză *Planète* publica, la un an după atentatul de la Dallas, raportul unui agent aparţinînd serviciilor secrete engleze, George Langelaan, care a refăcut minut cu minut ultimele zile din viaţa lui Oswald. În momentul atenta-

tului — se spune în raport — Oswald se afla la cantina din imobilul depozitului de cărţi şcolare din Dallas (alţii l-ar fi văzut, şi unul chiar l-a fotografiat, pe scara din faţa clădirii). Înainte ca să-şi termine gustarea, un individ s-a apropiat de el şi i-a comunicat că se trăseseră focuri de armă asupra preşedintelui Kennedy şi că era mai bine pentru el, pe care poliţiştii din Dallas l-ar putea socoti suspect datorită antecedentelor lui de inadaptabil, să plece. Şi, ţinînd seama de cele ce s-ar putea întîmpla în orele următoare, era mai bine să fie înarmat. Drept care, individul îi dădu un revolver „Special 38 Smith and Wesson", sfătuindu-l să se ducă la cinematograful „Texas" de pe bulevardul Jefferson. În acelaşi timp, în jurul orei 13 şi un sfert, un om, îmbrăcat pînă în cele mai mici amănunte la fel cu Oswald, îl ucidea pe strada 10 pe J. D. Tippit şi arunca pe trotuar patru dulii de gloanţe, percutate în prealabil de revolverul care, în acel moment, se găsea asupra lui Oswald. Totodată, îndrumată în chip misterios, poliţia năvălea în cinematograful de pe bulevardul Jefferson, şi iată-l pe Oswald scos în stradă, cu mîinile încătuşate. Drept care, Sherlock Holmesul englez trage o concluzie asemănătoare cu a multora dintre confraţii săi de peste Ocean : au fost trase cinci gloanţe, şi nu trei : două din stînga, adică dinspre o pergolă care mărginea drumul, două de la fereastra unde se pretinde că ar fi stat Oswald, iar unul de pe un mic rambleu. Lovitura de graţie a fost dată de cel de-al doilea glonte tras din stînga, care a rupt din cutia craniană a preşedintelui o bucată de os cu un diametru de aproape 12 centimetri. Aceste gloanţe, trase cu trei arme diferite — o carabină şi două puşti „Mauser" de mare precizie —, au fost turnate dintr-o compoziţie specială, un aliaj de plumb cu argint, şi nu au avut obişnuitul strat exterior de cupru. De aceea ele s-au dezintegrat, astfel încît chirurgii n-au găsit în cadavrul preşedintelui decît urme de metal şi nici un glonte întreg. Totuşi, un glonte ar fi fost descoperit chiar pe brancarda rulantă cu care a fost dus preşedintele în sala de operaţii...

Poveşti...

Deşi numai a doua zi după arestare Oswald a fost pus sub acuzaţia de a-l fi ucis pe preşedinte, semnalmentele lui au fost transmise poliţiştilor prin radio, ca ale suspectului numărul unu, la numai un sfert de oră după atentat. Explicaţia ? La apelul făcut funcţionarilor din depozitul de cărţi, numai Oswald ar fi lipsit. Mark Lane arată însă, în contraancheta sa, că, din cei 75 de salariaţi ai depozitului, 48 erau plecaţi de la ora 12,30, iar 5 nici nu se prezentaseră la lucru în acea zi. Mulţi angajaţi n-au mai primit, după atentat, permisiunea de a intra în clădire, neputînd fi, deci, prezenţi la apel. Cît priveşte arma găsită la etajul şase al depozitului de cărţi, ea a ieşit la iveală abia la ora 13,22, deci cu mai mult de o jumătate de oră după lansarea apelului ca Oswald să fie arestat.

Richard Popkin, filosof şi publicist american, susţine existenţa a doi... Oswald, cel ucis de Ruby şi adevăratul asasin al lui Tippit, care n-a putut fi niciodată prins.

Poveşti...

Garrison afirmă că Oswald (cel mort) a fost agent al C.I.A. ; Richard Sprague, care a vîrît într-un computer toate informaţiile cu privire la atentat, vorbeşte de un complot la care au participat nu mai puţin de... 50 de persoane.

Poveşti...

Mitul inocenţei este cădit adînc în sufletul american. Întreaga mitologie a naşterii acestei naţiuni se bazează pe triumful binelui asupra răului. Lupta cu răul le este americanilor structurală, şi nimeni nu poate spune că un rău este mai rău decît s-a putut dovedi prin cei chemaţi să-l măsoare. Şi America a crezut ce i s-a spus şi i s-a demonstrat. Un nebun, doi nebuni... Apoi nebunii au început să se înmulţească. Şi s-au pornit îndoielile. Grave, răscolitoare, chinuitoare, provocînd deruta convingerilor preconcepute, creînd alte convingeri, pentru ca, la rîndul lor, acestea să fie din nou înlocuite cu primele.

Incapabil să spargă zidul ridicat în jurul secretului care planează încă asupra adevărului celor cinci secunde

de la Dallas, Richard Sprague clamează : „Asta-i ruşinea noastră ! Cancerul nostru politic şi social... Afacerea Kennedy este afacerea Dreyfus a Americii !“

Da şi nu. Cel puţin, în afacerea Dreyfus, toţi protagoniştii aparţineau aceleiaşi lumi : şi căpitanul de artilerie Alfred Dreyfus, şi contele Walsin-Esterhazi, şi generalul Mercier, şi colonelul Picquart. La Dallas lumile s-au amestecat : la un pol, un aristocrat multimilionar din Boston, fost senator, de trei ani preşedinte al Statelor Unite, căsătorit cu o splendidă moştenitoare a unei ilustre familii de sorginte franceză ; la celălalt pol, un ratat incapabil să se adapteze spiritului competiţional american şi, alături de el, un perfect adaptat acestui stil, borfaş, traficant de stupefiante, prieten al tuturor poliţiştilor din Dallas, proprietar a două baruri de noapte cu „striptizoaice“ şi proxeneţi. Oare mai trebuia încă un Oswald ?

Întrebat de ce l-a ucis pe Oswald, Ruby a răspuns : „Că rînjea ! Rînjea arogant ! Şi, în clipa aceea, m-am gîndit la sărmana Jackye Kennedy, care, la proces, s-ar fi găsit faţă în faţă cu acel rînjet batjocoritor...“

Tot poveşti... Căci lui Oswald nu-i mai ardea de rîs.

Două întrebări puse de „chibiţi neaveniţi“ — cum i-a numit un membru al distinsei Comisii Warren pe cei ale căror declaraţii nu concordau cu teza oficială — au rămas pînă acum fără un răspuns satisfăcător : „De unde au fost trase gloanţele ?“ Şi : „Cum se poate ca toţi medicii de la spitalul «Parkland», din Dallas, unde Kennedy a fost adus în comă şi a murit, să declare că gloanţele pătrunseseră în corpul victimei venind din faţă, în vreme ce specialiştii în medicină legală de la Washington au spus că rănile care l-au ucis pe preşedinte au fost provocate din spate ?“ Cît priveşte răspunsul la cea de a treia întrebare, cu privire la arma crimei — care a fost cînd „Mauser“, cînd „Mannlicher-Carcano“ —, să admitem că trei poliţişti profesionişti se puteau înşela, nefiind în stare să deosebească două arme atît de diferite.

În general, toţi cei care au respins teza oficială a atenta-

tului au fost socotiţi iresponsabili, iar depoziţiile lor anulate. „Presa a sprijinit şi a difuzat larg poziţia oficială, aşa încît deosebirile dintre teza iniţială şi cei ce se aflau în dezacord cu ea au fost estompate“, scrie Lane, comentînd atitudinea multor martori astfel : „Mulţi oameni trec printr-o stare de încordare nervoasă atunci cînd depun în faţa justiţiei. În general, ei caută să facă pe plac Curţii. Comisia Warren a fost prezidată de judecătorul-şef al Statelor Unite, ea a fost numită de preşedintele Statelor Unite, iar membrii ei sînt oameni importanţi şi influenţi. Este firesc să presupui că, în faţa unui asemenea for, tendinţa martorului de a face pe plac, conştient sau inconştient, sporeşte. Nu este surprinzător să constaţi dorinţa vădită a acestuia de a se conforma versiunii guvernului. Chiar şi d-na Jacqueline Kennedy a declarat Comisiei că amintirile ei cu privire la eveniment erau diferite de reportajele apărute în presă şi că era gata să recunoască faptul că ea era cea care se înşela...“

Ruby spunea că l-a împuşcat pe Oswald ca să nu-l mai vadă cum rînjea. Nu bănuia că, în curînd, nici lui n-o să-i mai ardă de rîs !

*
* *

Apoi nu le-a mai ars de rîs încă la vreo douăzeci de persoane, legate direct sau indirect de întîmplările care au încurcat treburile bătrînului fotoliu de bunic din Dallas. Martorii ascunşi. Adică cei ce păreau a şti mai multe decît se cuvenea să ştie. Patrusprezece dintre ei au murit de o moarte mai mult sau mai puţin violentă, dar întotdeauna în împrejurări misterioase, şi asta doar în primii trei ani de la asasinarea lui Kennedy. Ele au fost supranumite „fantomele Dallasului“. Spitalul „Parkland“ a întocmit ulterior fişele de deces pentru alţi doi iluştri pacienţi : Abraham Zapruder, care cîştigase pe filmul său aproape un sfert de milion de dolari, mort de cancer la 65 de ani, în septembrie 1970, după ce, în acelaşi spital, îşi dăduse în

ajun obştescul sfîrşit şeriful oraşului — J.E. Decker — ultimul din şirul „fantomelor Dallasului". Ultimii ?

Pînă la ei muriseră însă alţi douăzeci de figuranţi în marele spectacol din capitala Texasului. Primul a fost un ziarist, Bill Hunter, trimis special al ziarului *The Long Beach Press Telegram*, pornit să scrie un reportaj despre împrejurările în care a fost asasinat Kennedy. Hunter reuşise să-i ia un interviu prietenului celui mai apropiat al lui Jack Ruby, un anume George Senator, care se pare că îi furnizase amănunte ce nu se cuveneau să fie făcute publice. A murit împuşcat, în inimă, de un poliţist, care nu găsise altceva mai bun de făcut decît să se joace cu pistolul său prin preajma ziaristului cu pricina, aflat în sediul comisariatului de poliţie din Long Beach, unde citea nişte documente. Moarte „accidentală". S-a spus. S-a crezut. S-a clasat. Au urmat altele.

Jim Koethe, reporter la *Times Herald* din Dallas, prieten cu Hunter, posesor al aceloraşi informaţii furnizate de Senator, a fost ucis în apartamentul lui, printr-o lovitură de karate dată de un... necunoscut. Al treilea deţinător al „pălăvrăgelilor" lui George Senator, avocatul Tom Howard, martor al declaraţiilor acestuia făcute în faţa celor doi ziarişti, a plecat curînd pe urmele lui Hunter şi Koethe, răpus subit de o criză cardiacă în vreme ce era condus spre spital de un „amic". Nu s-a făcut nici o autopsie, şi moartea a fost considerată „naturală". Warren Reynolds, martorul care a văzut împuşcarea lui Tippit şi a afirmat că asasinul acestuia n-ar fi fost Oswald, ci un individ doar îmbrăcat ca Oswald, a murit la două zile după ce şi-a făcut declaraţia în faţa unui reprezentant al F.B.I.-ului, împuşcat în cap de nu se ştie cine. Cînd se părea că s-ar fi aflat cine fusese asasinul lui Reynolds, un anume Wayne Garder, prieten cu „striptizoaica" Nancy Jane Mooney de la „Caruselul" lui Jack Ruby, aceasta i-a furnizat „amicului" un alibi irefutabil : în timpul asasinării lui Reynolds, Garner se afla cu ea într-un separeu, unde pasămite se amuzau, făcînd haz de necaz de cele ce se petreceau la

Dallas. Drept care, opt zile mai tîrziu, Nancy n-a avut altceva mai bun de făcut decît să se spînzure într-o celulă a închisorii din Dallas, unde fusese găzduită temporar pentru un delict minor...

Şoferul care afirmase că l-ar fi dus cu taxiul său pe Oswald, în ziua asasinării lui Kennedy, de la depozitul de cărţi şcolare şi pînă în apropierea casei acestuia, un anume William Whaley, a susţinut sus şi tare că Lee Harvey Oswald nu ar fi avut timpul material să-i ucidă aproape în acelaşi timp pe Kennedy şi pe Tippit. Drept care, şi-a sfîrşit zilele într-un accident de automobil, deşi, anterior, recunoscuse că ar fi putut face o eroare în consemnarea curselor pe foaia de parcurs din 22 noiembrie 1963. De, omul e supus greşelii, că de-aia e om ! Să se prăbuşească cu maşina de pe un pod, în fluviu, acolo unde nu se mai produsese nici un accident rutier din... 1930.

O cunoscută ziaristă americană, Dorothy Kilgallen, singurul gazetar căruia i s-a acordat privilegiul să-i ia lui Ruby un interviu „în exclusivitate“, imediat după asasinarea lui Oswald, a avut şi ea parte de moartea ei... bună. S-ar fi îndopat, pasămite, cu somnifere ce nu s-au putut găsi în cadavrul ei, la autopsie, aşa cum nu s-au mai putut găsi niciodată nici notele documentării ei la Dallas. Dintre „fetele“ lui Ruby — care purtau pseudonime de „artiste“ ca Penny Dollar, Blue Angel, Little Lyn sau Tammy Bombshel — cîteva s-au dus curînd după patronul lor, să-i înveselească audienţa la cel din ceruri : Marilyn Magier cu şapte gloanţe în cap, Nancy Perrin otrăvită cu arsenic, Wanda Joyce cu beregata tăiată („căzuse într-o vitrină“, zice raportul poliţiei), toate din ansamblul „Jack Ruby's Girls“, adică fete bune, care îşi asumaseră riscurile meseriei nebănuind că, aflînd prea multe, îşi vor putea afla, cînd se aşteptau mai puţin, sfîrşitul.

Cam asta e povestea. Pe scurt.

Două duzini de morţi la Dallas, dar nici unul pe ospitalierul fotoliu de bunic, cu marca depusă „Westinghouse“.

*
* *

Tocmai făceam prima corectură la acest capitol al *Dilemei americane*, nutrind unele îndoieli cu privire la „actualitatea“ lui, cînd, ca printr-o ironie a soartei, o veste trăsnitoare a căzut din cer senin : cel de-al 40-lea preşedinte al Statelor Unite, Ronald Reagen, aflat abia de două luni la Casa Albă, a fost victima unui atentat produs în faţa hotelului „Hilton“ din Washington, unde şeful statului american îşi încheiase o întîlnire cu reprezentanţii sindicaliştilor din transporturi. Un alt „nebun“, John Hinkley Jr., în vîrstă de 25 de ani, fiul unui industriaş din Colorado, băiat de bani gata, absolvent al Universităţii Yale, fost membru al partidului nazist american condus de Harold Covington, a scos un pistol şi a tras şase gloanţe în direcţia lui Reagan. Unul singur l-a nimerit pe preşedinte, intrîndu-i în piept şi oprindu-i-se la o palmă de inimă. Celelalte gloanţe au rănit grav pe secretarul de presă al Casei Albe şi pe alţi doi agenţi din corpul de pază al preşedintelui. Filmul atentatului — căci momentul fusese înregistrat pe magnetoscop — a făcut America să se cutremure de oroare.

Iarăşi ? Părea de neînchipuit. Deci, încă unul — al zecelea preşedinte al ţării — sub tirul atentatorilor. Patru dintre ei, de la Lincoln la Kennedy, au fost ucişi. Alţi şase, de la Andrew Jackson la Ronald Reagan, au scăpat de atentatorii lor ca prin miracol. Printre „fericiţi“, Theodore Roosevelt, rănit în 1912 de două gloanţe, trase asupra lui într-un hotel din Milwaukee, statul Wisconsin ; Franklin Delano Roosevelt, care scapă de un atentat, în 1933, cînd gloanţele trase asupra lui îl ucid pe Anton Cermak, primarul de atunci al oraşului Chicago. În 1950, doi atentatori portoricani au pătrnus în reşedinţa preşedintelui Truman şi au tras asupra lui fără să-l nimerească. În septembrie 1975, Gerald Ford a fost de două ori ţinta unor atentate, fiecare dintre ele comise de către o femeie : la 5 septembrie îşi îndreaptă revolverul asupra lui o admiratoare a lui Charles Manson — autorul moral al sepтuplului asasinat de la Bel Air —, Lynn Alice Fromme, iar la 22 septembrie, o altă „dezechilibrată“, Sarah Joan

Moore, cunoscută ca „radicală" şi ca informatoare a F.B.I-ului, trage în Gerald Ford fără să-l atingă. Ambele au fost condamnate la închisoare pe viaţă.

Ce se va întîmpla cu Hinkely, „dezaxatul" neofascist care a tras în Reagan ? Probabil va fi absolvit de pedeapsă, deoarece fusese clientul unui medic psihiatru. Atît de asiduu în „nebunia" lui încît a declarat că n-a comis atentatul decît ca să-i demonstreze unei tinere actriţe, Jodie Foster — care interpretase în filmul *Taxi Driver* rolul unei atentatoare fanatice —, că el era capabil să transforme scenariul în realitate. Ceea ce mai încercase s-o facă, prin noiembrie 1980 cînd, la Nashville, în statul Tennessee, unde se afla în vizită preşedintele Carter, a fost descoperit cu trei pistoale la el, fapt pentru care a primit o „usturătoare" amendă de... 64 de dolari pentru port ilegal de armă...

Dar ce se va întîmpla cu America, dacă fiecare al patrulea preşedinte al ei a fost ţinta unui atentat, şi fiecare al zecelea a căzut victimă „nebunilor" ? S-au făcut tot felul de speculaţii cu privire la „fatalitatea" care, pasămite, i-ar urmări pe toţi preşedinţii Statelor Unite născuţi în zodia Vărsătorului, sau pe cei aleşi în anii a căror cifră cu soţ se termină printr-un zero : 20... 40... 60... Că patru dintre cei asupra cărora s-au comis atentatele erau născuţi în Middlewest... Că lui Ronald Reagan, o prezicătoare canadiană, Evelina Hare, i-ar fi făcut horoscopul care îi „arăta" că preşedintele avea să fie victima unui atentat **în primele trei luni de la investitură. În sfîrşit,** s-au căutat explicaţiile în „destin". Mai puţin în dilemă. Şi mai puţin în drama existenţială într-o lume grav atinsă de alienare. Şi s-au mai căutat explicaţiile de rigoare în „deficienţele" funcţionării corpului de pază şi a serviciilor speciale însărcinate să vegheze asupra integrităţii persoanei preşedintelui. Două dintre „gorilele" lui, riscîndu-şi viaţa, s-au aruncat între preşedinte şi atentator, primind gloanţele în trupurile lor. Ceilalţi... Ceilalţi sînt cu toţii vreo mie cinci sute, inclusiv treizeci de femei multilateral antrenate, trăgători de elită, dotaţi cu revolvere şi cu automate marca „Uzi", cu maşini „Break" şi susţinuţi de un buget de 170 milioane de dolari anual. Răspunsul lor : „Oricît am fi noi pe fază, nu putem acţiona mai rapid decît glontele !".

Au şi ei dreptate, mai ales că „statisticile suspiciunii“ întocmite de F.B.I. conţin numele a 400 de asasini potenţiali ai unui preşedinte, plus alţi 25 000 de suspecţi supuşi unei severe supravegheri. Norod, nu glumă ! Populaţia unui întreg orăşel de „nebuni“ care, dacă ar fi fondat, s-ar putea numi „Crazyville“.

Arma folosită de Hinkley este supranumită în America „Saturday Night Special“ — adică revolverul de sîmbăta seara de 22 mm, uşor de disimulat, interzis la import în Statele Unite. Dar, pentru că „marfa“ este deosebit de solicitată de distinsa clientelă, ea este adusă din Europa în piese detaşate (acestea nu sînt interzise la import), şi asamblată la Miami, pentru a fi vîndută, pe sub mînă cu 50 de dolari bucata. Dai un ban, dar face ! Iar „nebunaticul“ John Hinkley avea de unde să dea, deoarece tatăl său făcea parte din „marile familii“. Că odorul lui cam cocheta cu neonaziştii, astea sînt păcate ale tinereţii. Doar din cauza lui, onorabilul şef al partidului fascist american, Harold Covington, a demisionat a doua zi după atentat, lăsîndu-i locul lui Michael Allen, să se spele acesta pe cap cu cîte va avea de pătimit „bravul“ lor partid, din cauza unui fost membru al său „gata oricînd să arunce totul în aer !“

Cît despre victima atentatorului, scăpată ca prin minune de gloanţele ucigătoare, el interpretase de atîtea ori moartea pe ecran, în cele cincizeci de filme în cîte jucase la Hollywood de-a lungul a 28 de ani de carieră artistică, încît şi de data aceasta, în primele minute, nu i s-a părut a fi decît în centrul unui scenariu de film absurd, nevenindu-i să creadă că decorul nu mai era o simplă butaforie de platou, iar gloanţele doar nişte capse preparate de pirotehnişti. Abia la spital şi-a dat seama că are un glonte adevărat în piept. Omul n-a intrat în viaţa politică decît în 1964, după ce fusese democrat-liberal, optînd în cele din urmă pentru conservatorismul-republican. Profitînd de popularitatea sa de „star“, s-a făcut agentul electoral al lui Barry Goldwater, fiind ales în postul de guvernator al Californiei de-a lungul a opt ani.

Acum, soarta îl obliga să joace un rol principal în avanscena spectacolului lumii. Cu actori nebuni şi gloanţe adevărate, trase dintr-un „Saturday Night Special“. Îl

mai jucaseră înaintea lui şi alţii, părăsind scena într-un mod tragic... După Kennedy... După Martin Luther King...

* * *

„După mine, de ce n-ai fi tu ?"

Această inscripţie era gravată pe tabachera oferită de John Kennedy fratelui său mai mic, Robert, în semn de recunoştinţă pentru ajutorul primit din partea acestuia în timpul campaniei electorale din 1960, care i-a adus mandatul celui mai tînăr preşedinte din istoria Statelor Unite ale Americii, ales la vîrsta de 43 de ani. O mie de zile mai tîrziu, John avea să cadă ciuruit de gloanţe, la Dallas. Conform involuntarei premoniţiuni — scrisă în sensul urării de a-şi vedea şi fratele mai mic, după expirarea mandatului său, ales în fruntea statului, şi nu în sensul tragic descifrat ulterior în banala dedicaţie —, la mai puţin de cinci ani de la atentatul de la Dallas, venea, într-adevăr, rîndul lui Robert. Şi, din nou, America s-a cutremurat de oroare. Din nou, partea cinstită, inteligentă, demnă a naţiunii era un imens cor antic al lamentoului public. Cadrul în care s-a desfăşurat noua dramă o umilea şi mai mult, făcînd-o să exclame prin vocea istoricianului Arthur Schlessinger, fostul consilier al celor doi fraţi Kennedy : „Aceste acte de violenţă nu sînt doar nişte accidente. Ele îşi au originea în trecutul nostru naţional. Au început atunci cînd omul alb s-a pornit să-i asasineze pe indieni şi să-i facă sclavi pe cei consideraţi inferiori lui din cauza culorii pielii !"

Totul se consumase în cîteva secunde, pe fundalul primei etape a sarabandei electorale cîştigate de candidatul democraţilor în punctul ei cel mai nevralgic : Los Angeles. Un hotel, o imensă sală de recepţii, cuvîntări înflăcărate, petarde, baloane multicolore, majorette, pălării cu funda în culorile drapelului naţional, lozinci, urale, freamăt şi bucurie. „Şi acum, la Chicago, pentru victoria finală !" a strigat Bobby, înălţînd braţul drept cu două degete ridicate în forma literei „V". Au fost ultimele lui cuvinte. Pe culoarul care îl ducea în bucătăria hotelului, pe unde i se indicase să părăsească mitingul, pentru a evita entuziasmul prea înflăcărat al partizanilor săi, între două furnale negre

de grătar, afumate și soioase, asediate de teancuri de farfurii murdare, un alt „Oswald", un alt dezaxat, un alt dezrădăcinat, un alt inadaptabil, un anume Sirhan Bihara Sirhan, venit cu zece ani în urmă de pe malurile Iordanului în Statele Unite, a scos revolverul și, de la doi metri distanță, l-a descărcat în corpul celui ce ar fi putut ajunge președinte al Statelor Unite la 42 de ani.

N-a mai fost nevoie de comisii supreme, de anchete și contraanchete, de răzbunători sîngeroși și de contestații. Totul s-a petrecut și mai în văzul lumii decît la Dallas fără tufișuri, fără garduri, fără depozite de cărți școlare și încurcături cu privire la arma crimei. Nici măcar nu s-a mai putut face aluzie la vreun complot. Căci națiunea întreagă trăia cu umilință sentimentul complicității mute, găsind acestui fapt explicații mai răscolitoare decît „rațiunea" vreunei monstruoase coaliții puse la cale după legile nescrise ale terorismului. Și starea de spirit aparținea oroarei. O oroare grea de mustrări de conștiință, neputincioasă, dezarmată, ca într-un joc al fatalității în care nimeni, dar absolut nimeni n-ar fi avut cum să intervină. „Trebuia să se întîmple asta ?" s-au întrebat milioane de americani. Rușinea e însă mută. Doar violența are glas atunci cînd rațiunea tace. „Cum se face însă că moartea lovește întotdeauna într-o singură direcție, în tabăra celor care vor pacea, egalitatea între rase și eradicarea sărăciei ? se întrebau milioane de americani. Oare brațul Destinului este înarmat numai de cei ce sînt contra libertății ?"

Omul fusese doar un simbol, prelungirea umbrei fratelui său și a năzuinței că... „s-ar fi putut". Că bărbatul acela tînăr, tată a zece copii — al unsprezecelea avea să vină pe lume la puțin timp după moartea lui Bobby — încăpățînat pînă la înverșunare, energic, bun organizator, priceput în complicatele angrenaje ale politicii — „îmi place politica, spunea el, ea este o aventură onorabilă" —, ambițios, poate puțin prea visător, exuberant, deși marcat de pecetea unei tristeți structurale, în care, după drama de la Los Angeles, unii au văzut semnul fatalității, un neîmpăcat cu corupția, adversar deschis al crimei organizate, antisegregaționist și antirasist, perpetuu jignit de declinul din starea națiunii, ar fi putut să schimbe ceva, să con-

ţinue ceva început şi nedus la capăt, să redea Americii demnitatea pe care aceasta şi-o merita...

L-au ucis. Cine ? Un nimeni. O anumită stare de spirit. Un climat damnat de obsesia crimei şi de paranoia terorismului. Cu zece ani în urmă, cînd tînărul senator american începuse să demaşte corupţia din sindicatul galben al camionagiilor — avînd nevoie de un deceniu de luptă şi de fotoliul de ministru al justiţiei ca să poată obţine o relativă victorie — atotputernicul şef al acestei organizaţii, om capabil să „cumpere“ un întreg juriu de „incoruptibili“, faimosul Jimmy Uoffa, îi destăinuia unuia dintre secretarii săi : „Trebuie să existe un mijloc ca să i se astupe gura acestui fiu de tîrfă de Bobby... Într-o seară, cînd trece în maşina lui decapotabilă sau cînd se plimbă prin grădină...“

„În fiecare zi mă joc cu moartea, spunea Robert Kennedy. Dacă ăştia vor să te cureţe, găsesc întotdeauna mijlocul s-o facă !“ Cine erau „ăştia“ ? se întreba Emile Guikovaty după atentatul de la Los Angeles. Şi tot el răspundea : „Toţi turbaţii rasismului şi ai naţionalismului cel mai exacerbat, fără să-i mai punem la socoteală pe criminalii de drept comun, pe care fostul ministru al justiţiei i-a hăituit cu o îndîrjire necruţătoare, nepăsîndu-i prea mult de consecinţe !“

Aşa cum am văzut, America nu recunoaşte nenorocirea şi nu crede în nenorociri. Ea n-are nici sentimentul păcatului. Exact cu două luni înainte de uciderea lui Robert Kennedy, cădea ciuruit de gloanţe, la Memphis, liderul oamenilor de culoare, „apostolul nonviolenţei“, Martin Luther King. Iar fusese vorba de un atentator „dezaxat“. Sau, poate, de un „axat“ ? Thomas G. Buchanan, primul contestatar al concluziilor trase de Comisia Warren şi autorul celei dintîi contraanchete în afacerea de la Dallas, intitulată fără echivoc „Asasinii lui Kennedy“, spunea : „Un alt Kennedy a întîlnit un alt Oswald, şi istoria Statelor Unite a mai fost bulversată o dată. Lecţia de la Dallas n-a fost învăţată !“

Ba da !

În oraşul Marion din statul Indiana, în timpul unui miting de pe itinerarul electoral al lui Robert Kennedy,

mulţimea care venise să-l asculte era înconjurată din toate părţile de poliţişti înarmaţi pînă în dinţi. Scuturi de plexiglas, măşti protectoare, degetul pe trăgaciul carabinelor şi al mitralierelor. Căţăraţi pe acoperişuri, înşiraţi în cordoane compacte, puşi să supravegheze prin binocluri orice mişcare, oamenii serviciului de securitate, „gorilele", garda locală, inspectorii F.B.I.-ului parcă se aflau pe picior de război. Fiecărui participant la miting îi revenea un paznic al ordinii. Celor care îl întrebau de ce era necesară acea desfăşurare de forţe, şeful poliţiei locale le răspundea : „Credeţi că n-am învăţat nimic de la Dallas ? Dacă Bobby va trebui doborît, n-am vrea ca asta să se petreacă la noi !"

Deci, doar asta era „lecţia". Căci ceea ce „trebuia" să se petreacă nu putea fi evitat. Cum să crezi în „nenorocire" ?

*
* *

Nici Sirhan Bihara Sirhan n-a luat loc pe scaunul electric. Nici n-avea cum, deoarece în California, acest stat mare cît o ţară, cumulînd în el şi acutizînd pînă la paroxism toate contrastele naturii şi vieţii americane, nu există scaune electrice. Ci camere de gazare.

Sînt în toată America 4.000 de închisori districtuale, iar firma „Westinghouse" furnizează scaune electrice în cîteva zeci de state.

Dacă sînteţi de culoare, şansele de a vi se oferi o plăcută şedere de două-trei minute în paşnicul fotoliu de bunic vă cresc considerabil. Bunăoară, din 1930 şi pînă în 1960, tribunalele americane au pronunţat pedeapsa capitală în 3.666 de cazuri. Dintre acestea, 3.179 condamnări pentru crime, 426 pentru viol, iar 61 pentru alte delicte. Aproape 50 la sută din totalul condamnaţilor la moarte, adică 1.792 de persoane, au fost oameni de culoare. Elocvent privilegiu, dacă ne amintim că populaţia neagră nu constituie decît unsprezece la sută din totalul populaţiei Statelor Unite.

Pusă să intervină în peste două milioane de delicte într-un singur an, poliția unui singur oraș, cea newyorkeză, are nevoie de 30.000 de agenți și de un buget de peste 300 de milioane de dolari. Cartierul ei general de pe Centre Street dispune de tancuri și elicoptere, de mașini, ultrarapide „Dodge“ și de motociclete „Harley-Davidson“, de stații de radio, adică, pe scurt, de tot ce poate constitui o tehnică modernă de luptă. În afară de brigada aeriană, care are la dispoziție cîteva escadrile aeropurtate, de brigada moto, dotată cu motociclete de mare viteză, capabile să depășească orice automobil, și de brigada de bombarde cu gaze lacrimogene, funcționează din plin „labour squad“, brigada „muncitorească“, cea care își face apariția la orice grevă sau demonstrație politică, balansîndu-și bastoanele negre de cauciuc puse să-i țină la respect pe cei supravegheați de la numai o jumătate de metru distanță. Brigada aceasta, unica dotată cu un corp de cavalerie, atît de anacronic în lumea de asfalt și țevi de eșapament a New Yorkului, e formată din „elita“ poliției americane. Pentru ea au fost selecționați, cu deosebită grijă, vlăjganii cei mai străini de interesele și doleanțele clasei muncitoare, aleși cu predilecție din familiile de polițiști prin tradiție. „Gangster squad“ — brigada contra gangsterilor —, alături de brigada portuară, de brigada contra falsificatorilor de bani și de brigada antidrog, încheie variatul palmares al bastoanelor de cauciuc care, neputînd să facă ordine în haos, se străduie să dea haosului un aspect cît mai ordonat.

Asta a fost, dealtfel, și „sacra misiune“ pe care și-a asumat-o creatorul și creierul F.B.I.-ului, faimosul John Edgar Hoower, care, timp de aproape cinci decenii — și sub opt președinți, de la Calvin Coolidge pînă la Richard Nixon — a condus Biroul Federal de Investigații, adică „poliția polițiilor“ americane. O atît de prodigioasă carieră n-are precedent în analele tuturor polițiilor din lume, și nici seamăn în galeria celor mai celebri copoi, de la Monsieur Javert al lui Victor Hugo pînă la James Bond al lui Fleming. Din 1924 și pînă în 1972, cînd și-a dat obștescul sfîrșit, Hoower a fost „pumnul de fier“ al forței coercitive

din State, „Mister G-men“, spaima gangsterilor, binecuvîntătorul scaunelor electrice, marele inchizitor al „ereticilor“ care nu vroiau să creadă, ca el, că Dumnezeu era american, pedeapsa personificată a tuturor celor ce nu înţelegeau că singura logică admisă în abordarea realităţilor era cea a silogismului după care el însuşi s-a condus o viaţă întreagă : .„Progresist înseamnă comunist ; comunist înseamnă spion ; deci, progresist e tot aia !“

Răsplata i-a fost pe măsura puterii. El era singurul funcţionar superior american care a beneficiat de o linie telefonică particulară directă cu Casa Albă, punîndu-i-se la dispoziţie o maşină blindată identică cu aceea a preşedintelui Statelor Unite.

„Red scare“ — „frica de roşii“ — era singura lui busolă şi, pentru a se putea orienta mai bine în turma care i se dăduse spre păstorire, clasoarele lui s-au ghiftuit cu şase milioane de dosare ale tuturor suspecţilor, criminalilor internaţionali, delincvenţilor de anvergură, mafioţilor, diversioniştilor, teroriştilor, dar mai ales ale protestatarilor, militanţilor sociali, studenţilor cu vederi de stînga, activiştilor antisegregaţionişti, imigranţilor dubioşi, contestatarilor de culoare, deoarece, în ultimii ani, în ochii lui „Mister G-men“, printr-un ciudat daltonism, „roşu“ a devenit negru, un negru cu picăţele albe, aceea ce îl făcea şi mai suspect, deoarece tocmai aceste „picăţele“, şi anume „agitatorii albi“ ai populaţiei negre, i se păreau cei mai periculoşi pentru „establishment“-ul american.

Cu toate acestea, lui Hoower îi plăcea să-şi zică „apolitic“, adică situat exact la jumătatea drumului între partidul democrat şi partidul liberal, în aşa fel încît, oricare venea la putere, să-l găsească pe el acolo, la mijloc, inamovibil şi inviolabil, mereu inoculat cu „spionită“, vital necesar, ca unul care ştia prea mult pentru orice preşedinte care niciodată nu ştia îndeajuns, ceea ce, la fiecare nouă învestitură, făcea să se adeverească gluma americanilor la adresa lui : „Preşedintele a făcut cunoscut faptul că n-are intenţia să schimbe directorul F.B.I.-ului. Directorul F.B.I.-ului încă n-a făcut cunoscut dacă are, sau nu, intenţia de a-l schimba pe preşedinte !“

Cinstit vorbind, omul a fost „monumental". Un adevărat „om-instituție". Aureolat de prăpădul pe care l-a adus în lumea marilor gangsteri ai anilor '30 cu ajutorul „incoruptibililor" lui, acei „guvernment men", sau „G-men", în jargonul pegrei, care i-au doborît pe faimosul John Dillinger, pe Nelson zis „Față-de-Copil", pe Floyd zis „Băiat-Frumos", descoperindu-i pe ucigașii copilului răpit al celebrului aviator Lindberg, trimițînd destui criminali pe scaunul electric sau, atunci cînd s-au îndoit de efectul procedurilor judiciare, apăsînd pe trăgaci și scutindu-l astfel pe gîde să mai apese maneta comutatorului din spatele fotoliului de bunic, el a fost timp de aproape o jumătate de secol cel mai puternic om al Statelor Unite.

Supraaglomerat de treburi, holtei convins, Mister Hoower n-a avut niciodată timp pentru viața personală. „Ce vreți să fac ? spunea el. Am o crimă la fiecare patruzeci și trei de minute ; un viol la fiecare nouăsprezece minute ; cîte un atac violent pe minut, ca să nu mai vorbim despre cele trei spargeri și șapte delicte grave cîte se petrec în șaizeci de secunde, ori de faptul că, anual, în țara asta se fură două sute de mii de mașini !"

Cu astfel de argumente, *F.B.I. Story* nu putea fi decît elogiul adus pe patru sute de pagini „incoruptibilului", aparatului său de elită, sistemelor sale de investigație, ordinii sale „științifice", computerelor sale cu dosarele personale ale suspecților transformate în fișe perforate, încercînd să justifice electrocutările lui Sacco și Vanzetti, ale soților Rosenberg, ca și întreaga vînătoare de vrăjitoare din anii '50, inițiată de senatorul Joe McCarthy, despre care Hoower spunea cu o nedisimulată candoare : ‚Joe este un fost marinar, boxeur amator și, pe deasupra, irlandez. Combinați aceste trei elemente și veți obține un individ care nu se poate lăsa călcat pe bătătură !" Afacerea Oppenheimer, ca și dezavuarea marelui actor Charlie Chaplin, obligat să se expatrieze pentru a nu apărea în fața „Comisiei de cercetare a activităților antiamericane", nu sînt străine de „vigilența" acestor doi buldogi puși de pază la Poarta Daurită.

În felul acesta, Hoower a binemeritat cu vîrf şi îndesat de la patria recunoscătoare. Singura perioadă oarecum „dificilă“ pentru el s-a desfăşurat sub mandatul prezidenţial al lui John Fitzgerald Kennedy, cînd, pe fotoliul de la departamentul justiţiei, se afla Robert Kennedy, fratele preşedintelui, doi „tipi“ care şi-au pus în cap să-i tempereze tentaţiile hegemoniste, dîndu-i ordine, lui, cel obişnuit să nu primească decît sugestii, iar cînd, în sfîrşit, i-au sugerat ceva, aceasta n-a fost un lucru mai bun decît să-i amintească dreptul legal de a-şi cere pensionarea. Dar „soarta“ a ţinut cu el. Unul la Dallas, altul la Los Angeles, s-au dus pe rînd ciuruiţi de gloanţe, lăsîndu-l să-şi vadă liniştit de treburile lui, deşi anii care i-au mai rămas de trăit după moartea celor doi rivali nu i-au mai fost atît de dulci ca în vremurile bune de altădată. Noul „attorney general“, Ramsey Clark, ca şi următorul şef al Departamentului Justiţiei, John Mitchell, i-au tot amintit dreptul firesc la pensionare, acuzîndu-l de gerontocraţie şi de faptul că se ocupă mai mult de delictele minore în loc să se consacre luptei cu crima organizată. Acuzaţia de gerontocraţie a fost declinată cu vehemenţă : „Cincizeci la sută din ultima mie de agenţi recrutaţi pentru F.B.I. — spunea Hoower — provin din corpul de ofiţeri care a operat în Vietnam. La ăştia n-o să vedeţi plete !“

Dar cînd împlinea 76 de ani, cu un an înainte de a muri în pace şi onor, Hoower a fost nevoit să suporte oprobriul opiniei publice americane. Un Comitet de investigaţie asupra Biroului federal de investigaţii i-a demonstrat vulnerabilitatea sistemului său atît de „invulnerabil“, dînd la iveală un vraf de documente „Top secret“, cu ştampilele proaspete al F.B.I.-ului, scoţînd astfel la lumină metodele impuse de cel ce demonstra o atitudine poliţienească asupra istoriei, acoperindu-şi acţiunile cu tapajoase declaraţii „planetare şi platitudinare“. Astfel, după cum declara presei unul dintre reprezentanţii acestui comitet, mobilul acţiunii declanşate a fost de a-l supune pe bătrînul „G-men“ procedeelor de anchetă folosite chiar de el : urmăririle, interogarea vecinilor, scotocirea în lada

de gunoi, delaţiunile, interceptarea convorbirilor telefonice etc., etc.

Dar toate acestea fac parte dintr-un alt *F.B.I. Story...*

*
* *

Să ne întoarcem însă la faimosul fotoliu de bunic pe care n-au luat pînă acum loc nici asasinii lui John Fitzgerald sau ai lui Robert Francis Kennedy, nici ucigaşul lui Martin Luther King, nici autorul septuplului asasinat de la Bel Air, odiosul Manson, care se intitula „Fiul Omului"... „Sing-Sing"-ul nu mai există, deşi atunci cînd l-am văzut, înainte de dezafectare, era plin „ochi". În faţa „Sălii de dans" îşi aşteptau rîndul la scaunul electric o nouă partidă de condamnaţi, cărora, prin tradiţie, le-a fost transmisă, din partea precedenţilor electrocutaţi, mica grădiniţă săpată în curtea Casei Morţii, cu mulţi ani în urmă, de către un deţinut negru. În lumea acesta de gratii şi beton, alături de brutalitatea temnicerilor, deţinuţii erau obligaţi să ţină cont de brutalitatea staroştilor din „Kangoroo Court" — justiţia cangurului — acele faimoase consilii de forţă şi autocoordonare, care funcţionează ilegal în cele patru mii de închisori americane şi în mîna cărora se află viaţa fiecărui întemniţat. „Cangurul" este vlăjganul închisorii, starostele puşcăriaşilor, cel care, înconjurat de un consiliu de „juraţi", deţinuţi de drept comun aleşi dintre cei mai feroci gangsteri din închisoare, „poartă" în punga sa de pe pîntece, ocrotindu-l, pe oricine îi plăteşte tributul şi îl recunoaşte de şef. Instituţia aceasta funcţionează cu acordul tacit al administraţiei închisorilor, după principiul „o mînă spală pe alta". Lăsată să acţioneze, „justiţia cangurului" facilitează treburile administraţiei, înăbuşind la rîndul ei orice tentativă de revoltă în închisoare. În schimb, e lăsată să domnească după pofta inimii peste deţinuţi, profitînd de un regim de elită.

Şi, totuşi, în lumea aceasta de gratii şi beton, viaţa găsea loc să se înfiripe. Într-un amestec de cruzime şi poe-

zie, la umbra zidurilor roşii ale Casei Morţii, în grădiniţa condamnaţilor la electrocutare, au fost prăsiţi colibri şi păsări tropicale. Un deţinut de drept comun, condamnat pe viaţă, a găsit în curtea închisorii un ouşor căzut dintr-un cuib şi rămas, printr-un miracol, întreg. Deţinutul a luat ouşorul fragil în celula sa şi l-a ţinut la căldura subţiorii zile şi săptămîni în şir, pînă cînd coaja pistruiată a fost spartă şi, în lumea ferecată cu gratii, a apărut un puişor. Omul-cloşcă a hrănit puiul cu fărîmituri din pîinea sa, l-a crescut şi, lăsîndu-l să-şi ia zborul, i-a presărat zilnic miez de pîine pe pervazul ferestrei cu gratii. Şi pasărea s-a întors. S-a întors însoţită de o altă pasăre, cu care şi-a făcut cuib chiar în colivia pentru oameni de la „Sing-Sing".

Altcineva a găsit, în mortarul dintre două blocuri de piatră din zidul închisorii, o sămînţă de portocal, care încolţise. A plantat puietul în curtea interioară a închisorii şi, udîndu-l zilnic, a făcut să crească din el, în doi ani cît a stat aşteptîndu-şi rîndul la scaunul electric, un portocal care a înflorit şi a dat roade... Era Ethel Rosenberg, electrocutată împreună cu soţul ei, Julius, la 19 iunie 1953, pe baza acuzaţiei că ar fi dezvăluit, în plin război rece şi în febrilă vînătoare de vrăjitoare, secrete atomice „inamicului".

La un sfert de veac de la înscenarea răsunătorului proces, fiii celor doi electrocutaţi, Michael şi Robert Rosenberg, ajunşi oameni în puterea cuvîntului sub un nume de împrumut — Meeropol — au pornit în Statele Unite o campanie pentru reabilitarea părinţilor lor. Uneltele folosite în proces, „martorii" David Greenglass şi Tartakow, au lăsat cu limbă de moarte revenirea lor asupra declaraţiilor făcute cu 25 ani în urmă. Dar cele 30.000 de pagini ale dosarului Rosenberg au rămas secrete, în ciuda afirmaţiei procurorului Marchal Perlin că ele n-ar conţine decît documente „inherently incredible". Acţiunile de descurajare întreprinse în 1951 faţă de cei ce urmăreau să facă lumină în acest caz s-au reluat în 1976, deşi judecătorul Kaufman, care a rostit sentinţa în procesul Rosenberg, recunoscuse că drumul spre „Sing-Sing" al celor doi soţi a fost o simplă... eroare de parcurs.

Dar în atîtea feluri se poate ajunge la „Sing-Sing“ !

Odată ajuns aici, sau în oricare altă închisoare-model americană, lumea prezentată atît de onorabil de albumul festiv al poliției newyorkeze e redusă brusc la o celulă cu gratii de oțel, un pat de fier fixat în perete, o masă cu picioarele înșurubate în betonul pardoselii și un closet. În cea mai modernă clădire a „Sing-Sing“-ului, celulele aveau pereții laterali din plăci solide de oțel. Peretele din fund, ca și cel din față, în care se află ușa, erau din gratii groase, așezate pe verticală, la zece centimetri distanță și intersectate pe orizontală cu drugi groși, tot de oțel. Patru pași înainte, patru pași înapoi. Tavanul, dintr-o rețea de sîrmă, era coborît deasupra capului. În interiorul acestei colivii, o gaură de closet și un om. Alături de clădirea cu celule, curțile interioare, segmentate prin ziduri înalte, deasupra cărora abia se vedea un pogon de cer. În jur, tăcere de moarte. Numai pe Hudson treceau vaporașe de pe care răzbătea freamătul vieții.

În Casa Morții, izolarea deținuților era totală. În atmosfera de morgă pentru oameni vii, cei ce își trăiau ultimele zile de viață, la umbra scaunului electric, nu se cunoșteau unul pe altul decît atunci cînd cineva era dus prin coridorul rece spre „Sala de dans“. În doi ani cît a stat în Casa Morții, Julius Rosenberg a văzut trecîndu-i prin fața celulei opt oameni. Soția sa, Ethel, singura deținută din aripa femeilor, n-a văzut, în afară de femeia-gardian care o păzea, nici o față străină. Din cînd în cînd, după capriciul administrației „Sing-Sing“-ului, în fața celulei era depus într-o colivie portativă Julius, cu care putea sta astfel de vorbă un sfert de ceas. Înainte de aceste întîlniri, administrația închisorii îi trimitea ei o oglindă pentru a se privi cînd își făcea buzele, iar lui îi aducea în celulă un bărbier. Și coliviile, în care cei doi soți și-au scris în anii petrecuți în Casa Morții cele mai fremătătoare scrisori de dragoste și de credință în viață și în izbînda adevărului, se puteau privi față în față. Tot separați au stat soții Rosenberg și în ziua de 19 iunie 1953, de la ora 1 după amiază pînă la 7 și douăzeci seara, scriindu-le celor doi fii ai lor, Michael și Robert, ultimele scrisori. În acest răstimp, în care li s-a consumat ultima speranță, Curtea Supremă a Statelor Unite a respins cererea

de suspendare a executării, iar preşedintele de atunci, Eisenhower, le-a refuzat graţierea. La ora 8, după apusul soarelui, uşa spre camera în care se afla acest fotoliu de bunic s-a deschis. Primul a păşit în camera morţii Julius. Au fost necesare trei şocuri electrice pentru a i se putea constata moartea... A urmat Ethel. Cînd i s-a aplicat primul şoc, din masca de piele care îi acoperea faţa şi capul a ieşit fum... S-au mai aplicat două şocuri... apoi încă două... „Moartea s-a produs în patru minute şi jumătate“, consemnează procesul-verbal al medicului legist.

La 22 august 1927, în acelaşi chip fuseseră executaţi, în închisoarea din Boston, Nicola Sacco şi Bartolomeo Vanzetti... Luminile închisorii au pălit la fiecare şoc, redevenind apoi din nou strălucitoare. Călăul lui Sacco şi Vanzetti, un oarecare Robert Elliot din Long Island, gîde cu comutatorul, angajat pentru execuţii în cîteva state americane, a fost nevoit să suporte mînia mulţimilor. La cîtva timp după executarea lui Sacco şi Vanzetti, casa călăului, plătit cu o sută cincizeci de dolari pentru fiecare mişcare de comutator, a fost rasă de pe faţa pămîntului.

Nu e deloc adevărat că moartea prin electrocutare e uşoară. Puterea de rezistenţă a unui organism sănătos e atît de mare, încît uneori numărul şocurilor, în care tensiunea curentului creşte de la cinci sute de volţi pînă la două mii, pentru ca apoi din nou să scadă la cinci sute, e impresionant. Şocul de cinci sute de volţi opreşte bătăile inimii, iar cel de două mii provoacă asfixia condamnatului prin blocarea plămînilor. De cele mai multe ori, de sub masca de piele înmuiată în apă sărată, care acoperă faţa şi tigva rasă a electrocutatului, se ridică fum. Centrii vitali din scoarţa cerebrală sînt arşi, venele plesnesc, tîmplele sînt carbonizate. În timpul acesta, cîte un martor oficial, amintindu-şi brusc că trăieşte în mijlocul secolului douăzeci, face uz de scuipătorile monumentale, în care apa se scurge cu zgomotul atît de caracteristic civilizaţiei noastre.

În numele aceluiaşi umanitarism care a legiferat la sfîrşitul secolului trecut scaunul electric, astăzi se introduc în închisorile americane camerele de gazare. Firma „Westinghouse“ se află în faţa unui nou concurent, care

nu are nici candoarea şi nici dramul de scrupule al domnului Edison. Primul executat cu ajutorul granulelor de gaz cianhidric (formula identică a sinistrului „Cyclon B“ folosit la Auschwitz) a fost Ceryl Chessman, „Celebrul 702“, gazat la 2 mai 1960, în închisoarea „San-Quentin“, California.

Condamnat la moarte la 25 iulie 1948, gangsterului Chessman i s-a planificat de nouă ori data execuţiei. De opt ori ziua fatală i-a fost amînată. În pauzele acestui continuu du-te-vino spre camera de gazare, condamnatul a evoluat pînă la cea mai înaltă accepţiune a demnităţii umane. În închisoare a scris patru cărţi documentare şi un roman tradus în 12 limbi, a studiat peste zece mii de tratate de drept, şi-a întocmit propriul dosar judiciar şi a trimis în afară peste două mii de scrisori. În vecinătatea camerei de gazare, omul „ucis“ în răstimp de doisprezece ani de opt ori îşi ispăşise îndeajuns „vinovăţia“ printr-o lungă agonie şi o epuizantă tortură juridică. Deşi împotriva executării lui s-au ridicat milioane de oameni, de la militanţi de frunte ai mişcării progresiste pînă la Papa de la Roma, al nouălea termen de executare a fost respectat cu stricteţe.

În locul electrozilor, condamnatului i s-a aplicat pe faţă o mască pentru menţinerea gazului otrăvitor sub nări... A fost aşezat în acelaşi fotoliu de bunic, cu suporturi pentru prinderea braţelor şi o curea lată de încins peste torace, dar moartea n-a mai venit pe firişorul de oţel cauciucat, ci printr-un furtun de masă plastică. Asfixia s-a produs, printr-un singur şoc cianhidric, în mai puţin de două minute.

Gazul cianhidric atacă cu perfidie monopolul scaunului electric. Şi, totuşi, pe singurul fotoliu furnizat „Sing-Sing“-ului de firma „Westinghouse“ au luat loc, cît a existat închisoarea, vreo cinci sute de condamnaţi la moarte. Cei mai mulţi, criminali de drept comun, faimoşi asasini, gangsteri celebri, atentatori publici, nărăviţi ai violului, paricizi şi pruncucizi. Printre ei au fost trei invalizi, un orb, un preot, doi fraţi, cîteva femei şi unul dintre şefii poliţiei newyorkeze, locotenentul Charles Becherm, descoperit ca gangster-criminal, părtaş la întreţinerea unuia dintre cele mai mari tripouri din Manhattan...

Din păcate, adevăraţii complotişti care au urzit atentatul împotriva celui de-al 35-lea preşedinte al Statelor Unite, John Fitzgerald Kennedy, n-au fost încă invitaţi să ia loc pe scaunul electric. Pentru ei, invenţia domnului Westinghouse s-a dovedit cu totul inofensivă şi asasinii neidentificaţi ai ultimului mare preşedinte american pot trece calmi prin faţa vitrinei în care se află expus acest ospitalier fotoliu de bunic.

CINE ÎI VA PĂZI PE PAZNICI ?

„Militarul de profesie cucerește o putere din ce în ce mai mare pe măsură ce curajul unei colectivități este în declin."

G.-K. Chesterton

- TRĂSNITOAREA ȘTIRE CĂ APOCALIPSUL A ÎNCEPUT
- UN PAZNIC AL LUI MARTE A ÎNCURCAT DOUĂ BENZI PERFORATE
- VUIETUL DE 3 MINUTE AL CELOR 722 DE SIRENE
- OARE „PSIHOPATIA NUCLEARIS" RECIDIVEAZĂ ?
- „WAR-ROOM" SAU CAMERA DE RĂZBOI
- FRANKENSTEIN SE CĂZNEȘTE SĂ ZĂMISLEASCĂ
- TREI DATE FATIDICE
- „ECHILIBRUL TEROAREI" INTRĂ ÎN VOCABULARUL POLITIC
- STRANGELOVE — FOLAMOUR — AMORNEBUN
- „TRĂDAREA" LUI OPPENHEIMER
- FABRICAȚI-VĂ SINGURI O BOMBĂ !
- EROII NU TREBUIE SĂ SE SINUCIDĂ !
- LĂSAȚI-MĂ SĂ INTRU !
- ULTIMUL ȚĂRM

În dimineaţa zilei de 20 februarie 1971, exact la ora 7 şi treizeci de minute, toate posturile de radio şi de televiziune din Statele Unite, cu excepţia celor din Alaska, au recepţionat simultan, prin telex, anunţul că războiul termonuclear a început. Aşa, pe nepusă masă, fără preliminarii, fără motive, fără explicaţii. Pur şi simplu, în momentul cînd, ca în fiecare sîmbătă dimineaţa şi duminică seara, teleimprimatoarele din redacţiile de ştiri ale societăţilor de radio şi de televiziune americane trebuiau să recepţioneze mesajul de rutină transmis cu regularitate din fortăreaţa atomică subterană din munţii Cheyenne — acelaşi anunţ de 104 ori pe an, cu textul : „Acesta nu este decît un exerciţiu de alarmă pentru a se verifica dacă teleimprimatorul dv. funcţionează corect“ —, în locul arhicunoscutei formule a apărut trăsnitoarea ştire că Apocalipsul a început. Negru pe alb, fără nici un echivoc, anunţîndu-şi sosirea prin cel mai sigur şi mai verificat sistem de alertă, cel care, în aceeaşi secundă, trebuia să pună la curent toate posturile americane emiţătoare pe unde herziene, pentru ca, la rîndul lor, acestea să avertizeze populaţia, obligînd-o să se vîre cît mai degrabă în adăposturile antiatomice şi să implore Celui-de-sus mila.

Ceea ce povestesc aici nu este o fabulaţie, nici „scenariul“ imaginat pe marginea vreunui pretins fapt „real“, ci adevărul adevărat, o întîmplare în care nu intră nici un strop de fantezie, întrucît cele spuse pot fi verificate prin senzaţionalele reportaje de presă apărute „după“... Într-adevăr, acolo, în caverna din pîntecele de piatră de sub Cheyenne Mountain, unde se află instalat creierul lui „North American Air Defense Command“ — prescurtat „NORAD“ — conectat la toate punctele de observaţie

terestre, extraterestre, marine şi submarine ale Pentagonului, un om supus greşelii, ca toţi oamenii, paşnicul William S. Eberhardt, însărcinat să aştepte şi să tot aştepte războiul pentru a da alarma la posturile de radio şi televiziune, a cam încurcat borcanele şi, în loc să vîre în teleimprimatorul emiţător banda perforată cu anunţul de rutină, a vîrît-o pe cea cu Apocalipsul. Se întîmplă. S-a mai întîmplat. Şi avea să se mai întîmple.

...Nici în cele ce vă voi povesti mai departe, deşi voi evoca o istorie tot aşa de reală, petrecută în seara de 30 octombrie 1938, nu există nici un strop de neadevăr, deşi întîmplarea a avut loc în ajunul sărbătorii de „Hallowenn“, un fel de 1 aprilie al americanilor, cînd toată lumea e pusă pe farse, pe glume, pe mascarade şi păcăleli. Dar, de astă dată, „păcăleala“ avea să vîre fiorii în cîteva state, semănînd panica în mulţimi, făcînd ravagii printre cardiaci şi umplînd ulterior balamucurile cu un nou şi numeros contingent de pacienţi ce trebuiau puşi fără întîrziere în cămaşa de forţă.

În ziua cu pricina, la ora 8 seara (ora estului american), intra pe undele radiofonice, lansate din emiţătoarele societăţii „Columbia Broadcasting System“, difuzarea unei adaptări teatrale după romanul lui H. G. Wells *Războiul lumilor*, interpretată de actorii de la „Mercury Theatre on the Air“, în dramatizarea lui Howard Kock şi cu participarea extraordinară a lui Orson Welles. Difuzarea piesei era precedată de un program de divertisment cu muzică transmisă de prin localurile la modă, program preferat de majoritatea ascultătorilor, care îl alegeau de pe scala radioului ca pe un fundal sonor agreabil ocupaţiilor lor de la căderea serii. Cînd, deodată, muzica s-a estompat şi o voce ritoasă a început să vorbească pe tonul cel mai oficial cu putinţă : „Doamnelor şi domnilor, întrerupem programul nostru de muzică de dans, pentru a da citire unui comunicat special primit de la «Intercontinental Radio News» : La ora 19,40, profesorul Farrell, de la observatorul de pe muntele Jennings, lîngă Chicago, a semnalat producerea la intervale regulate, pe suprafaţa planetei

Marte, a unor explozii de gaze incandescente. Conform analizelor spectroscopice, aceste formaţiuni gazoase se compun din hidrogen. Cu o viteză fantastică, ele se apropie de Pămînt. Profesorul Pierrson, de la observatorul Princeton din New Jersey, confirmă observaţiile profesorului Farrell, comparînd fenomenul cu «un jet de flăcări albastre scuipate de gura unui tun»."

Apoi, muzica s-a reluat ca şi cînd nimic anormal nu s-ar fi produs, pentru a fi din nou întreruptă de vocea tot mai în alertă, şi iarăşi muzică, şi iarăşi comunicate speciale, ba că situaţia este groasă, ba că guvernul stă cu ochii pe Marte, ba că exploziile au fost văzute şi din Canada, ba că un cutremur inexplicabil a răvăşit Princetonul. Apoi, muzica s-a dus cu totul în eter şi a început nebunia. Orson Welles anunţa că o imensă minge de foc, probabil un meteorit, s-ar fi prăbuşit peste o fermă în împrejurimile lui Grovers Mill şi că dîra luminoasă de pe cer a putut fi văzută de la sute de kilomtri depărtare. Şi auzindu-l, o mulţime de curioşi din New Jersey s-au aruncat în maşini să vadă cu ochii lor „sinistrul"... Radiourile continuau să fie ascultate cu sufletul la gură în maşinile care goneau prin noapte. Vocea crainicului vîra fiorii în oase : „La Grovers Mill, profesorul Pierrson şi reporterul Carl Phillips, martori oculari ai fenomenului, au văzut ieşind din masa de flăcări un enorm cilindru... cu diametrul de aproximativ treizeci de metri... a cărui origine este, neîndoielnic... extraterestră..."

Telefoanele zbîrnîiau înnebunite, toată America voia să afle ce şi cum, numai la redacţia ziarului *New York Times* s-au înregistrat 875 de apeluri febrile, cerînd să li se spună dacă ceea ce se auzea la radio era adevărat sau nu.

Dar ascultaţi mai departe, deoarece noaptea aceea, care a vîrît panica în mădularele Americii, a intrat în istoria păcălelilor de „Hallowenn", şi în analele marii aventuri a credulităţii omeneşti. Orson Welles, pe un ton de uluială crescîndă : „...capacul cilindrului începe să se deşurubeze... şi, cineva, sau ceva, iese afară... Dintr-o gaură neagră văd

două cercuri luminoase... Oare să fie nişte ochi ?... Parcă ar fi o faţă, sau... (Strigăte de oroare se înalţă din mulţime.) Dumnezeule ! Ceva cenuşiu se desprinde din umbră, şerpuind... Iată altă făptură... Parcă ar avea tentacule... Ah ! Mi se pare că-i zăresc silueta... E cît un urs şi străluceşte ca arama udă... Acum îi văd faţa... Este... este de nedescris... Gura în forma literei V, o tăietură fără buze, din care se preling bale..."

La comisariatul central din San Francisco, un individ, la telefon : „Mă ofer voluntar ! Unde să mă prezint ? Ce să fac ? Trebuie să oprim nebunia asta !" După relatările ulterioare făcute de autorităţi, biroul agenţiei „Associated Press", din Kansas City, a fost asaltat de apelurile venite de la mare distanţă, din Los Angeles, din Salt Lake City, din Beaumont şi Dallas.

Şi vocea lui Welles continua, descriind raza morţii, îndreptată de marţieni împotriva curioşilor strînşi buluc la Grovers Mill : „Flăcările ţîşnesc lovind năprasnic şi împrăştiindu-se în jur... Acum se apropie de mine... Sînt cam la 20 de metri în dreapta mea..."

O femeie din Boston a început să urle în noapte, jurînd că a văzut „raza morţii" şi implorîndu-şi vecinii să fugă... Într-un sat din Missouri, un bătrîn a ieşit pe stradă în cămaşă de noapte strigînd : „Nu vreau să fiu ucis, nu vreau să mor singur !..."

La radio, povestea se depăna cu patetismul lui Welles ajuns la paroxism : „Lupta desfăşurată s-a încheiat printr-o înfrîngere... 7.000 de oameni striviţi sub labele monstrului metalic, sau arşi de vii de raza incandescentă. Monstrul deţine sub puterea sa tot centrul oraşului New Jersey. Pe şoselele dinspre nord, sud şi vest a început un exod inimaginabil"...

Aici ficţiunea nu depăşea prea mult realitatea : ieşirile din New York, către autostrăzile continentale, erau luate cu asalt de automobiliştii îngroziţi care, căutînd să scape cu viaţă, provocau nemaivăzute ambuteiaje.

La radio se încingea „războiul lumilor", bombardierele se aruncau în picaj asupra monştrilor cu gura în V şi cu-

loarea ca a aramei ude, din Newark venea știrea că o ceață toxică se apropie de oraș, ceea ce a făcut ca zeci de locuitori să dea buzna în stradă cu păturile în cap, cu batistele legate la gură, îndreptîndu-se spre poliție, ca să ceară măști de gaze... „Vă vorbesc de pe acoperișul clădirii radioului din New York, striga Orson Welles în microfon. Populației i se cere să părăsească orașul... Nu ne mai rămîne nici un mijloc de apărare... Armata noastră a fost distrusă... Dar eu voi rămîne aici pînă la capăt... Jos, în catedrala vecină, se celebrează o liturghie..." Realitatea : la Birmingham, statul Alabama, locuitorii s-au adunat în piața orașului și s-au pus pe rugăciuni. Spitalele se vedeau luate cu asalt. Numeroși pacienți erau aduși cu salvările în stare de șoc. În spitalul din Newark s-au internat 15 persoane. Welles : „Mi se înmînează un comunicat : cilindrii marțienilor aterizează pe tot cuprinsul țării... Iată-l pe cel dintîi care a coborît pe malul Hudsonului... S-a oprit și parcă observă locul... Capul lui atinge înălțimea unui zgîrie-nori... Ceața se apropie... Oamenii cad ca muștele... Ceața traversează Fifth Avenue (tuse puternică), ajungînd la o sută de metri distanță de locul unde mă aflu... Acum e numai la 15 metri...". (Mixaj sonor adecvat situației, prin care ascultătorii să înțeleagă că reporterul a fost asfixiat de ceața toxică.) Realitatea : O binecunoscută doamnă din Minneapolis, dă buzna într-o biserică și urlă în plină oficiere a vecerniei : „Sfîrșitul lumii ! New Yorkul a fost complet distrus !"

...Atunci, în acea noapte de pomină, din octombrie 1938, Apocalipsul venea în pașnica Americă pe undele radiofonice, sub forma dramatizării în stilul cel mai senzațional cu putință a unui roman științifico-fantastic scris în... 1898. Acum, în februarie 1971, în plină eră a mass-mediei și a ciberneticii, Apocalipsul venea pe teleimprimatoare, lansat din greșeală de un biet funcționar care, neavînd nimic de făcut decît să aștepte războiul, a încurcat două benzi perforate. Desigur, vă închipuiți că, pe lîngă ceea ce s-a petrecut în ziua aceea de sîmbătă, 20 februarie 1971, panica stîrnită de falsa invazie a marțienilor, din octombrie 1938,

a fost floare la ureche. Cîtuşi de puţin. Oricît de paradoxal ar părea, la vestea că războiul ar fi izbucnit aşa, netam-nesam, la ora 7,30 dimineaţa, nu s-a întîmplat nimic, sau aproape nimic. Iată faptele : la televiziunea din Washington, întîmplarea, sau comoditatea redactorilor de serviciu, a făcut ca nimeni să nu-şi arunce ochii pe telex înainte de ora 11,30. Acelaşi lucru la posturile de radio ale capitalei. La Whal, mesajul a fost recepţionat la timp, dar redactorii, văzînd că alte posturi de radio nu spun nimic despre izbucnirea războiului, l-au lăsat în plata Domnului. La Dallas, crainicii au citit telexul de alertă, dar au hotărît singuri să nu se grăbească cu lansarea lui pe unde. La New York, redactorii au telefonat imediat la Casa Albă, care le-a răspuns că nu se ştie nimic despre izbucnirea războiului. La Phoenix, în Arizona, radioul şi-a întrerupt emisiunile, conform indicaţiilor de rigoare, dar, bombardat de telefoanele cetăţenilor care întrebau dacă staţia de emisie nu se afla cumva în pană, s-a menţinut „pana“ pînă s-a primit din partea celui ce încurcase borcanele, în fortăreaţa subterană de la Cheyenne Mountain, dezminţirea cuvenită, şi postul şi-a reluat, normal, transmisiunile. La radio Brazil, Indiana, un anume Charles Kelley a dat glas frisoanelor de oroare care îl cuprinseseră : „Dumnezeule ! Am crezut că este vorba de un nou Pearl Harbor !“ Cei din Texas, care hotărîseră să încalce deliberat consemnul de a lansa imediat alarma, s-au exprimat net : „Dacă am fi făcut-o, am fi avut în oraş destui morţi răpuşi de un atac de inimă...“ Cei de la New York s-au mulţumit să-şi uşureze năduful pretinzînd NORAD-ului să le schimbe indispensabilii fără nici o tocmeală.

Eberhardt nu era Welles.

Şi nici America din 1971 nu mai era cea din 1938.

Concluzia : În afara punerii sub semnul întrebării a „eficienţei“ întregului sistem de alarmă de la NORAD, o lecţie plină de tîlc : idioata greşeală a lui Eberhardt a demonstrat că America bunului-simţ nu crede în atacurile nucleare surpriză şi că poporul ei este contra dezmăţului atomic.

La NORAD, în Cheyenne Mountain, dincolo de uşile de oţel, sub trupul greu al muntelui, un paznic al lui Marte a încurcat două benzi perforate. „Cine îi va păzi pe paznici ?“ se întreba Juvenal. Tortura torturatorilor, ca şi oprimarea oprimatorilor, nu începe decît atunci cînd instrumentele de tortură şi de oprimare îşi pierd eficienţa !

*
* *

În ziua de 3 mai 1960, exact la şase ore de la ieşirea sa din adăpostul personal antiatomic, Mister Robert D. Wagner, simpaticul primar de atunci al New Yorkului, a primit din partea Cartierului General al Apărării Antiatomice cifrele „pierderilor complete“ ale urbei sale în urma „atacului“ nuclear abia „consumat“.

Cele trei bombe care au „explodat“ deasupra New Yorkului „uciseseră“ pe loc 3.933.490 de persoane, „rănind“ alte 1.098.410. Situaţia a fost confirmată, prompt, şi de către organele de informaţie ale guvernatorului statului. Dar curînd s-a dovedit că nu numai acestea au fost „pierderile“ umane „suferite“ de cel mai populat oraş din lume. Datorită propagării radioactivităţii, şi-au aflat ulterior „moartea“ încă 1.405.000 de newyorkezi. Depunerile radioactive au „provocat“ grave arsuri unui număr de 1.345.000 de persoane. Din populaţia de opt milioane a New Yorkului, luat fără suburbii, „dispăruseră“ dintre vii mai bine de două treimi. Numărul „jertfelor“ depăşise orice aşteptări.

Dar domnul Robert D. Wagner avea adăpost antiatomic personal. Aproape trei sferturi din urbea sa dispăruse, dar el scăpase teafăr şi nevătămat. Şi, deocamdată, acesta era lucrul cel mai important. Curios să afle „pierderile“ calculate în urma exerciţiului de apărare antiatomică desfăşurat simultan în toate Statele Uniunii, primarul a cerut la telefon Pentagonul. Cifra pe care a auzit-o în receptor era de-a dreptul astronomică.

Şi, totuşi, el scăpase. Dacă avea adăpost antiatomic personal !

La NORAD, în Cheyenne Mountain, dincolo de uşile de oţel, sub trupul greu al muntelui, un paznic al lui Marte a încurcat două benzi perforate. „Cine îi va păzi pe paznici ?“ se întreba Juvenal. Tortura torturatorilor, ca şi oprimarea oprimatorilor, nu începe decît atunci cînd instrumentele de tortură şi de oprimare îşi pierd eficienţa !

*

* *

În ziua de 3 mai 1960, exact la şase ore de la ieşirea sa din adăpostul personal antiatomic, Mister Robert D. Wagner, simpaticul primar de atunci al New Yorkului, a primit din partea Cartierului General al Apărării Antiatomice cifrele „pierderilor complete“ ale urbei sale în urma „atacului“ nuclear abia „consumat“.

Cele trei bombe care au „explodat“ deasupra New Yorkului „uciseseră“ pe loc 3.933.490 de persoane, „rănind“ alte 1.098.410. Situaţia a fost confirmată, prompt, şi de către organele de informaţie ale guvernatorului statului. Dar curînd s-a dovedit că nu numai acestea au fost „pierderile“ umane „suferite“ de cel mai populat oraş din lume. Datorită propagării radioactivităţii, şi-au aflat ulterior „moartea“ încă 1.405.000 de newyorkezi. Depunerile radioactive au „provocat“ grave arsuri unui număr de 1.345.000 de persoane. Din populaţia de opt milioane a New Yorkului, luat fără suburbii, „dispăruseră“ dintre vii mai bine de două treimi. Numărul „jertfelor“ depăşise orice aşteptări.

Dar domnul Robert D. Wagner avea adăpost antiatomic personal. Aproape trei sferturi din urbea sa dispăruse, dar el scăpase teafăr şi nevătămat. Şi, deocamdată, acesta era lucrul cel mai important. Curios să afle „pierderile“ calculate în urma exerciţiului de apărare antiatomică desfăşurat simultan în toate Statele Uniunii, primarul a cerut la telefon Pentagonul. Cifra pe care a auzit-o în receptor era de-a dreptul astronomică.

Şi, totuşi, el scăpase. Dacă avea adăpost antiatomic personal !

Agenţia „Reuter" raporta :

„Străzile New Yorkului, de obicei atît de animate, s-au pustiit în mai puţin de 15 minute de la momentul în care vuietul sirenelor a anunţat începutul exerciţiilor anuale de apărare antiatomică. Posturile de radio şi televiziune au amuţit. Poliţia şi funcţionarii apărării pasive, în costume de protecţie contra radiaţiilor, au dirijat prompt trecătorii spre locurile de parcare a maşinilor şi spre adăposturi... Trenurile metroului şi-au încetat circulaţia la primele staţii. Decolarea avioanelor a fost întreruptă pînă la încetarea alarmei..."

Două zile după „catastrofă", ziarul *New York Times* completa tabloul metropolei americane, cuprinsă de paranoia ciupercii atomice : „La ora 12,15 vuietul de trei minute al celor 722 de sirene (opt se defectaseră) a prevenit populaţia oraşului asupra necesităţii de a se pune la adăpost... După aprecierile generalului Robert E. Candon, şeful Comandamentului newyorkez de apărare antiatomică, terenul a fost «curăţat» în timpul record de numai 1 minut şi 46 de secunde, faţă de cele 2 minute şi 3 secunde necesare aceleiaşi operaţii, cu prilejul alarmei anterioare, de la 17 aprilie 1959..."

Şi generalul scăpase teafăr, cu toate că nu făcuse uz de adăpostul personal antiatomic. Echipat cu meticulozitate în costumul antiradiant, generalul străbătuse tot timpul „catastrofei" străzile New Yorkului, cutreierate de automobilele cu sirene ale poliţiei. O clipă doar a intrat să inspecteze adăpostul-bar din incinta luxosului hotel „Waldorf-Astoria", prilej cu care a dat de duşcă un pahar de whisky, cu nobila intenţie de a-şi mai face un dram de curaj. Dar mai tîrziu, cînd a ieşit din nou în oraş, a constatat că numărul „victimelor" era copleşitor. Scîrbit de neseriozitatea newyorkezilor în timpul jocului de-a moartea, generalul şi-a prezentat demisia. E drept, lăsa în urma lui un record de evacuare şi adăpostire a New Yorkului cu un avantaj de cincisprezece secunde faţă de acţiunea din anul precedent. Gurile rele spuneau însă că, după opt alarme antiatomice, repetate an după an, începînd cu 1952,

„recordul" generalului Candon fusese obţinut numai datorită tolerării unor abateri evidente de la normele oficial recunoscute. Astfel, nu numai selectul bar de la „Waldorf-Astoria" fusese declarat adăpost antiatomic, ci şi alte localuri, de acelaşi rang, ai căror clienţi au continuat să-şi consume în linişte „cocteilurile-babilon" pe tot timpul alarmei aeriene. Ba mai mult : marile rafinării „Standard Oil", de la New Jersey, şi-au declarat întregul personal „ucis de bombele atomice" şi au continuat să lucreze fără întrerupere. Alte întreprinderi din Manhattan le-au urmat exemplul. Bineînţeles, trecîndu-şi toţi muncitorii şi funcţionarii pe listele „defuncţilor" şi văzîndu-şi în continuare de treabă. Avuseseră însă grija să obţină mai întîi acordul celor mai apropiaţi colaboratori ai generalului. Cine nu dispunea de un astfel de acord şi nu se executa fără crîcnire la somaţiile trupelor de apărare antiatomică era pe loc considerat „mort" şi supus unei amenzi usturătoare. Protestatarii, destul de numeroşi, deşi „răposaţi" erau arestaţi şi vîrîţi pe toată durata alarmei în adăposturile neatomice de la răcoare. Iar numărul „răposaţilor" creştea vertiginos. Tineretul îşi planificase din timp ceaiuri „atomice", pe care le dansa cu furie prin beciurile caselor. Americanul de rînd, care nu îşi poate permite luxul de a pierde prea mult timp, se făcea că nu aude apelurile la ordine şi îşi vedea liniştit de treabă.

Dacă fiecare american ar fi fost un adevărat patriot, atunci l-ar fi imitat pe domnul Wagner şi ar fi intrat în adăpostul personal antiatomic, de unde nu şi-ar mai fi scos capul la lumină decît după încetarea alarmei. În felul acesta, numărul „victimelor" ar fi scăzut simţitor, şi poate că nici zelosul general Candon nu şi-ar mai fi dat demisia...

Dar lucrurile s-au petrecut aşa cum s-au petrecut datorită, în primul rînd, extraordinarului simţ al umorului de care dădea dovadă naţiunea. S-a comentat mult faptul că, în timpul ultimei alarme antiatomice, bastoanele de cauciuc ale poliţiştilor newyorkezi au făcut, în realitate, mai multe victime decît presupusele bombe atomice ale

imaginarilor agresori asupra Americii. Dintre cele cinci milioane de „morţi“ newyorkezi, 26 de studenţi, care organizaseră o manifestaţie de protest chiar în timpul „atacului“ atomic, s-au apropiat cel mai mult de moarte, fiind pur şi simplu schilodiţi în bătaie. Ziarul *The Nation* scria : „Creşterea protestului oglindeşte nemulţumirea existentă în sînul poporului datorită faptului că, indiferent dacă apărarea pasivă are sau nu vreun sens, apărarea factică de care dispunem nu are nici un fel de eficacitate...“

Ceea ce era cu atît mai evident cu cît „curăţirea“ record a New Yorkului nu a putut salva de la „moarte“ pe cei 5.338.490 de „răposaţi“, sau de la „schilodire“ pe cei 2.443.410 „invalizi“, plus pe cei 26 studenţi schilodiţi fără ghilimele.

La Los Angeles alarma prevedea evacuarea unui număr de 150.000 de persoane numai din sectorul San Fernando. Inspectorul de poliţie Lee German nu a permis realizarea acestui lucru, afirmînd că rezultatul unei astfel de acţiuni ar constitui „cea mai mare învălmăşeală şi panică rutieră dezlănţuită vreodată pe globul pămîntesc“.

Teoria evacuării în caz de atac nuclear, apărută în primii ani ai simptomelor de paranoie atomică, se anula prin ea însăşi. Hărţile care cuprindeau indicaţiile rutiere de evacuare, cu marcarea autostrăzilor şi a punctelor de sosire, au fost retrase din circulaţie. Inutilitatea lor a fost oficial recunoscută în momentul în care strategii Pentagonului au calculat că orice oraş american poate fi atins de rachetele cu încărcătură nucleară în mai puţin de treizeci de minute de la clipa lansării de pe cel mai îndepărtat punct al globului. Ceea ce îl făcea pe senatorul Young, din Ohio, să constate : „Este de-a dreptul caraghios să încerci a rezolva problema prin teoria evacuării. Ar fi cazul să ne întrebăm dacă am avea măcar timp să ne suim în automobile, darămite să mai şi ieşim din oraşe...“

Teoria evacuării a fost deci înlocuită cu teoria adăposturilor antinucleare. Iniţiatorii ei au început să afirme că adăpostul antiatomic îi poate salva pe toţi cei care încă n-au fost nimiciţi de însăşi puterea exploziei. Stratul de beton

și pămînt care învăluie găoacea subterană e menit să-și apere conținutul de radiațiile atomice pînă cînd acțiunea acestora scade sub doza mortală. După două, trei săptămîni de la explozie, cînd pericolul radioactivității scade simțitor, locatarii adăposturilor ar ieși din cavernele lor de beton spre a putea fi ajutați de... organele federale !

„Și în ce lume o să apărem ieșind din adăposturi ? întreba guvernatorul din vremea aceea al statului New Jersey, domnul Robert B. Mayer. Ce aer vom avea de respirat ? Cu ce ne vom hrăni ? Și unde vor fi spitalele care să ne îngrijească ? Dar străzile ? Dar oamenii ?... Nu, domnilor ! Există o unică apărare împotriva războiului atomic : Pacea...“

*
* *

Nimic nu face mai caducă „eficiența“ torturii morale decît sterila ei repetare, dusă uneori pînă la obsesie. În anii războiului rece, America a experimentat din plin acest lucru, și singurul rezultat real obținut a fost diametral opus celui scontat. Amenințarea permanentă cu Apocalipsul atomic, de care s-a făcut atîta caz în timpul mandatelor Truman și Eisenhower, s-a transformat într-o gogoriță care a început să-i cam lase reci pe americani, cu excepția generalilor belicoși ai complexului militaro-industrial. Paranoia atacurilor nucleare asupra Statelor Unite s-a istovit, s-a irosit, s-a anihilat de la sine. Alarmele antiatomice și exercițiile de apărare pasivă și-au pierdut orice eficiență și, de la Kennedy încoace, s-au dus în uitare. Rațiunea a trebuit să triumfe.

Dar cum a început nebunia ? Și cît de durabilă este sănătatea reinstaurată după războiul rece ? Oare „psihopatia nuclearis“ nu recidivează ? Cum de și-a putut face loc într-un organism sănătos ?

Stau pe colina care domină Pentagonul, pe malul Potomacului, în fața îndepărtatei panorame a Washingtonului, estompată de cețurile diafane ale toamnei, cu siluetele albe

ale marilor monumente din capitala americană parcă topite într-o lumină lăptoasă, cu aerul mirosind a clorofilă şi a gaze de eşapament. În jur se încolăcesc în funde de asfalt cîteva autostrăzi, care trag pe verdele pămîntului gigantice volte în linii arcuite. Jos, în dreapta şi în stînga clădirii desenate ca un imens fagure cenuşiu, se aştern cîteva sute de hectare de parking, în care mii de maşini stau aliniate ca soldaţii. Ca să vă imaginaţi amploarea şi grafica perspectivei, desenaţi un pentagon — cinci laturi egale — în care puneţi alte patru pentagoane, din ce în ce mai mici, lăsînd în centru un scuar verde cu cinci alei ca cinci raze pornind din punctul central, unde cîţiva arbori prizăriţi sparg monotonia rigidităţii geometrice. Fiecare din cele cinci pentagoane are cîte cinci niveluri — parterul plus patru etaje —, legătura dintre ele fiind făcută de zece culoare puse să unească fagurii de piatră. De jur împrejur, spaţii verzi, şosele, un elioport, apoi apele molcome, galbene-verzui, ale Potomacului, încălecat de cîteva poduri, dintre care două îşi aruncă braţele pe arterele ce duc spre Capitoliu.

Pentagonul rămîne, pînă la ora actuală, cel mai vast complex arhitectural din lume, edificiu de proporţii ciclopice, ridicat într-un timp record — numai şaisprezece luni — după ce realizarea lui fusese ordonată de preşedintele Roosevelt, la douăzeci şi patru de ore de la atacul-surpriză al aviaţiei nipone, comis asupra bazei maritime americane de la Pearl Harbor, la 7 decembrie 1941. Douăzeci şi opt de kilometri de coridoare, cincisprezece mii de birouri, treizeci de mii de funcţionari, militari şi civili, dintre care unsprezece mii de stenodactilografe şi secretare. Deşi distanţele în vastul edificiu cu aspect de labirint ordonat par enorme, se poate ajunge între cele mai îndepărtate puncte ale sale, pe jos, în cel mult şase minute. Dar pentru o şi mai mare rapiditate de mişcare, pe largile lui coridoare, luminate cu neîntrerupte paralele de neon, se circulă cu electrocarul, cu bicicleta sau cu trotineta electrică.

Fiecare armă ocupă un etaj : armata de uscat, la etajul doi, marina, la trei, forţele aeriene, la patru. În latura

centrală a edificiului, la fiecare etaj, cîte o imensă și ultrasecretă sală ovală, în care nici musca nu pătrunde fără a fi percheziționată, fără ecuson special cu propria fotografie în culori, cu indicative cifrate și însemne ce pot fi rapid identificate de un computer care „vizualizează" simultan atotputernicia permisului individual și amprenta palmară a celui ce-l poartă. Nici o confuzie nu e posibilă, căci filtrul computerizat nu își aprinde lumina verde decît atunci cînd „subiectul" este absolut recunoscut. Principala sală ovală, cea care reunește toate armele sub firma „National Military Command Center", este celebra „War-room" — camera de război — unde cinci ecrane luminoase transmit concomitent toate informațiile operaționale, inclusiv cele obținute prin sateliți, prelucrate cu rapiditate de computere. De-aici se poate urmări și comunica cu orice navă militară sub pavilionul Statelor Unite, de pe toate mările și oceanele lumii, cu orice avion de război aflat pe uscat sau în aer, cu oricare dintre cele 2.270 de baze americane împrăștiate pe tot globul. Pe un perete, douăsprezece ceasornice electronice arată simultan ora exactă de pe toate meridianele Terrei. Hărți, fotografii de recunoaștere, imagini sinoptice ale situației meteo de pe cele cinci continente apar cu promptitudine pe ecrane, putînd fi „disecate" cu o minuție microscopică. Zilnic, specialiștii securității de stat „consultă" pereții și mobilierul din „War-room", pentru ca operațiunile „top secret" din interior să nu fie spionate de cine știe ce năzbîtie electronică strecurată și disimulată, peste noapte, de „inamic". Cam așa arată creierul tehnic, sau centrul nervos al Pentagonului, pus să urmărească fiecare mișcare a flotelor trimise să patruleze peste țări și mări, fiecare zbor al bombardierelor atomice de sub „Strategic Air Command", fiecare submarin „Polaris", fiecare bază militară din Extremul Orient pînă în Extremul Occident și de la Cercul Polar nordic pînă la cel sudic, ținînd sub observația și sub ordinele sale comandamentul central al tuturor celor 3,5 milioane de militari americani aflați sub drapelul cu cincizeci de stele.

Locul este supranumit cu haz, şi nu fără maliție, de către funcționarii lui, „Frankenstein". Un Frankenstein care îşi tot zămisleşte odrasla, încă nemulțumit de monstruoasa lui desăvîrşire, gata mereu să-şi realcătuiască progenitura la un potențial distructiv din ce în ce mai mare. Maternitatea de cinci ori pentagonală, în care Frankenstein îşi tot aduce pe lume odrasla, pare invulnerabilă fie şi din considerentul, încărcat de amară ironie, conform căruia nimeni n-ar fi atît de nebun încît s-o bombardeze şi, astfel, să înlăture confuzia totală ce domneşte înăuntru... O confuzie „ordonată" pînă la absurd. În aşa fel, încît, atunci cînd un subsecretar al apărării a vrut să-şi mărească spațiul de lucru prin anexarea unui birou vecin, a „împins" 12.000 de alte birouri, din care ofițerii au fost nevoiți să se mute conform canoanelor ierarhiei militare. O confuzie care trăieşte sub obsesia secretului, ceea ce face ca, zilnic, o miniuzină de distrugere a documentelor secrete să transforme pe loc, în pastă de celuloză, între şapte şi douăsprezece tone de hîrtie, putînd ca, în perioadele de vîrf ale „producției" sale, să toace şi să amalgameze două tone de hîrtie pe oră, cam tot atît cît consumă un cotidian american de tiraj mediu.

Deşi, în caz de război, operațiunile militare sînt conduse nu de aici, ci dintr-o fortăreață subterană, din Maryland, aflată la cîteva minute de zbor cu elicopterul de capitală, Pentagonul este, totuşi, socotit „punctul zero", adică cel mai important din țară, Casa Albă fiind considerată abia „ținta" numărul doi.

*
* *

Stau pe colina ce domină Pentagonul şi mă întreb : cine ridică sabia ? Oare ascuțişul ei să „garanteze" viața şi securitatea popoarelor lumii ? E tihnă şi linişte. Şi mă gîndesc la pace...

Pacea... Cîți nu şi-au dat viața sperînd în ea, jertfindu-se pentru idealurile care o exprimă, luptînd pentru libertate şi independență, pentru dreptate şi neatîrnare ! Au

existat şi definiţii „negative“ ale păcii, izvorîte din procesul „pacificărilor“ brutale, prin dictate impuse, care făceau — aşa cum remarca un strălucit cărturar — ca „şi sub dictate să domnească pacea şi ordinea, dar numai în sensul în care acestea domnesc în cimitire“.

În înţelepciunea popoarelor de demult, pacea n-a avut nevoie de definiţii, sensul acestei noţiuni apărînd firesc din antinomia cu războiul. Herodot filosofa cu amărăciune asupra opoziţiei dintre pace şi război : „Nimeni nu este atît de nebun să aleagă războiul în locul păcii. În timp de pace, copiii îşi îngroapă părinţii, iar în timp de război părinţii pe copii.“ Voltaire reflecta : „Adunate laolaltă, viciile tuturor epocilor şi ale tuturor locurilor nu vor egala niciodată nenorocirile produse de un singur război“.

În cinci milenii şi jumătate, de cînd se poate vorbi de atestarea documentară a trecutului politic al planetei noastre, istoria lumii în date menţionează 14.000 de războaie. Desigur, între acestea n-au fost numai războaie hegemonice declanşate de nesăbuita poftă a cuceririlor, a dominării celor slabi de către cei puternici, numai războaie cotropitoare, de aservire şi îngenunchere, deşi acestea au constituit majoritatea, ci şi numeroase lupte şi bătălii pentru apărarea fiinţei naţionale, pentru neatîrnare şi independenţă, pentru demnitate şi eliberare de sub jugul cotropitorilor. Bilanţul rămîne, totuşi, cu un pasiv copleşitor : patru miliarde de jertfe pe altarul zeului Marte — atît au totalizat pînă acum războaiele din trecutul lumii. Adică cifra populaţiei la care omenirea a reuşit să ajungă de cînd primul antropoid s-a ridicat pe membrele inferioare pentru a i se zice „Homo Sapiens“ şi pînă în zilele noastre. Un astfel de bilanţ justifică pe deplin patetica întrebare pe care şi-o punea Albert Einstein : „Putea-vor, oare, conştiinţa şi raţiunea popoarelor să dezvolte îndeajuns de puternice forţe, ca omenirea să atingă o nouă treaptă a înălţimilor, de pe care războiul să-i apară ca o greşeală de neînţeles a predecesorilor ?“ Iar Anatole France îl preceda cu răspunsul său în *Pax tehnologica* : „Pacea universală se va realiza într-o zi nu pentru că oamenii vor deveni mai

buni, ci pentru că o nouă ordine a lucrurilor, o știință nouă, noi necesități economice vor impune starea de pace“, deși — așa cum îl comenta Tudor Vianu, completîndu-l — „în pacea universală, și oamenii vor deveni mai buni, pentru că agresiunea nu va mai fi solicitată“.

Cu deosebire, două dintre cele 14.000 de dezastre, primul și cel de-al doilea război mondial, ambele izbucnite pe teritoriul Europei, și la o distanță doar de un sfert de veac, trebuiau să constituie pentru întreaga omenire o amară și cutremurătoare lecție ; 14 milioane de victime în primul război mondial, 50 de milioane în cel de-al doilea război. Zeci de state cuprinse în ambele conflagrații. Niciodată în istoria lumii două războaie de asemenea proporții, și cu atît de grave consecințe, nu au izbucnit pe parcursul unei singure generații, sau între limitele cele mai apropiate a două generații.

Fiii celor ce-au luptat în primul război mondial s-au regăsit față în față pe fronturile de luptă ale celui de-al doilea război — adeseori situate în aceleași locuri — și și-au amestecat oasele, în aceeași țărînă, cu oasele părinților lor. Cu o sută de ani în urmă, scriind *Război și pace*, Lev Tolstoi spunea : „Un lucru e sigur : sub forma grosolană de azi, contrară rațiunii și sentimentelor morale, războiul și armatele vor fi abolite.“ Înaintea lui, cu aceeași pacifistă doleanță, Pușkin exclama : „Este imposibil ca oamenii să nu conceapă, cu timpul, atrocitatea ridicolă a războiului, așa cum au conceput sclavia, regalitatea etc. Ei vor vedea că sîntem destinați... să fim liberi.“

Stau pe colina ce domină Pentagonul și mă gîndesc la pace nu ca la starea de nerăzboi, ci la idealul nutrit de întreaga omenire, ca unica stare propice izbîndirii viselor ei. Mă gîndesc la tot ceea ce îi amenință salvgardarea, la deșănțata cursă a înarmărilor, despre care Tudor Arghezi spunea : „Această spurcată și odioasă calamitate în loc să descrească, a sporit, agravată de cînd cu născocirile științifice puse în slujba războiului. Aberanții mintali își pun speranțele patologice în armele nucleare, uitînd că, odată cu toată lumea, pier și ei, printre cei dintîi... Cea

mai crîncenă şi mai funestă superstiţie care ruşinează omenirea este credinţa în inevitalibitatea războiului..."

În chintuplul pentagon din vale, Frankenstein se căzneşte să zămislească. Iar mie îmi sună în urechi cuvintele lui George Călinescu : „Nu este neînţelegere oricît de grea între popoare pe care oamenii, ca fiinţe raţionale, să n-o poată dezlega pe cale paşnică. Omul este prin definiţie o fiinţă raţională, care ştie să descopere legile universului şi să le aplice în folosul său. Dar ştiinţa cu progresele ei, căzută în mîini nebune, poate să producă dezastre."

Mîini nebune...

L-am auzit cîndva, pe Sadoveanu, prin 1953, spunînd : „Nebunia singură mai poate înnegura viitorul, dar şi în această împrejurare soarele va birui negura, şi nebunii se vor scufunda !"

Era tocmai vremea cînd savantul atomist american Robert Jr. Oppenheimer se întorcea în Statele Unite, din Anglia, unde i se decernase titlul de „Doctor Honoris Causa" al Universităţii din Oxford. Spera să-şi petreacă în tihnă vacanţa de iarnă în sînul familiei sale, la Princeton. Era un bărbat suplu, distins, cu o vastă cultură umanistă, adorat de tineri, respectat de savanţi, acoperit de gloria de a fi fost creatorul primei bombe atomice din lume. Convocat în grabă la Washington, în faţa Comisiei pentru energie atomică a Statelor Unite, s-a trezit pus sub o teribilă acuzaţie, emanată dintr-un vraf de dosare, care, aşezate unul peste altul, atingeau înălţimea unui om. Erau rodul a zece ani de urmăriri, denunţuri şi delaţiuni, menite să demonstreze că loialitatea lui Oppenheimer faţă de America ar fi fost dubioasă şi că n-ar fi trebuit să i se încredinţeze niciodată secrete de stat.

Electrozii care descărcaseră energia ucigătoare în tîmplele soţilor Rosenberg, pe scaunul electric de la „Sing-Sing", încă nu se răciseră... Fătul lui Frankenstein se autodevora.

Oppenheimer avea atunci 49 de ani. Se născuse la New York, în 1904, în familia unui imigrant german care venise în America la sfîrşitul secolului trecut. Tatăl său,

care făcuse avere în comerţul cu textile, şi-a dat curînd seama că micul Julius-Robert era un copil de excepţie. La 8 ani era pasionat de mineralogie. La 15, s-a apucat să înveţe singur greaca veche şi, după trei luni, îl citea pe Sofocle fără dicţionar. A învăţat atunci, una după alta, italiana, franceza, germana, spaniola, chineza, latina şi sanscrita. La Harvard şi-a dat toate examenele cu nota maximă. La 21 de ani a plecat să-şi continue studiile la Cambridge, sub îndrumarea celebrului fizician Rutheford, omul care, în 1919, reuşise să realizeze cea dintîi transmutare a materiei. În 1927, tînărul savant american, în vîrstă, pe atunci, de numai 23 de ani, îşi trecea doctoratul în fizică la Göttingen, în Hanovra, locul de întîlnire a celor mai mari fizicieni ai Europei, Heisenberg, Paul Dirac, Enrico Fermi, Pauli, Gamow...

Harvard, Cambridge, Göttingen. Trei diplome de incomparabil prestigiu, încununînd un tînăr geniu. Era vremea descifrării tainelor atomului, şi toţi părinţii, încă tineri, ai fizicii nucleare, de la Niels Bohr la Joliot-Curie, lucrau în consens asupra unei descoperiri care avea să transforme radical puterea energetică a lumii şi, implicit, armamentele. La 24 de ani, Oppenheimer era profesor la Universitatea Berckeley din California, unde avea să devină curînd idolul studenţimii, care îl numea în mod familiar „Hoppie". Excelent teoretician, dotat cu un excepţional spirit analitic, el a trecut la sintetizarea tuturor cuceririlor noi din domeniul fizicii nucleare, dovedindu-se capabil să aplice senzaţionalele descoperiri ale confraţilor lui mai în vîrstă, Heisenberg şi Dirac, în practică. Descoperirea neutronului — în 1932 — şi posibila lui utilizare pentru bombardarea uraniului, în vederea declanşării unor colosale energii, îi dezvăluiau tînărului cercetător posibilităţi inimaginabile în direcţia revoluţionării disciplinei căreia i se consacrase. Dar, totodată, aceasta îi chinuia cugetul cu o răvăşitoare întrebare : Ce va fi atomul pus să slujească ? Instaurarea nazismului în Germania, cu întregul cortegiu de urmări nefaste pentru evoluţia ştiinţei în patria bunicilor săi, excluderea profesorilor „non

arieni“ din universităţile fascizate, condamnarea relativităţii lui Einstein şi a teoriei cuantice a lui Niels Bohr au sădit în inima tînărului savant american primele opţiuni politice. Oppenheimer nu era un radical de stînga, ci doar un om căruia fascismul îi repugna în mod structural, ca o tumoră canceroasă grefată pe trupul umanităţii. Fuga lui Albert Einstein din Germania lui Hitler, în toamna lui 1933, şi stabilirea lui la Princeton, egala pentru el cu strămutarea scaunului pontifical al ştiinţei moderne în America. Vrînd să combată fascismul, tînărul savant a luat partea Spaniei republicane şi a început să frecventeze cercurile de stînga ale intelectualităţii americane, atras şi de faptul că logodnica sa de atunci, o studentă în psihiatrie, Jean Tatlock, era militantă comunistă. Logodna n-a durat prea mult, atît cea sentimentală, cît şi cea de idei, deşi Oppenheimer a rămas toată viaţa marcat de o nedisimulată simpatie faţă de forţele progresiste.

În 1940, el s-a căsătorit cu o botanistă, Katharina Puening, văduva unui american care murise în Spania, pe baricadele antifasciste. Fratele acesteia era membru al partidului comunist din Statele Unite. Toate aceste „antecedente“ aveau să cîntărească greu, mai tîrziu, în „afacerea Oppenheimer“.

În 1939, echipa lui Joliot-Curie a putut face, la Paris, demonstraţia posibilităţii fisiunii în lanţ a uraniului. În acelaşi timp, olandezul Niels Bohr sosea în America cu recenta lui descoperire privind noţiunea de „masă critică“. Pentru Oppenheimer, de-acum, cel puţin din punct de vedere teoretic, bomba atomică trecea de pe planul supoziţiei pe cel al realităţii. Teama că o astfel de descoperire ar fi putut să încapă pe mîna paranoicului de la Berlin, care n-ar fi ezitat s-o folosească în războiul abia declanşat, i-a făcut pe savanţii veniţi din Europa, strînşi în jurul lui Einstein, să avertizeze guvernul Statelor Unite cu privire la rezultatele cercetărilor lor. Cel mai venerat dintre ei, pacifistul Einstein, a fost însărcinat de Leo Szilard, Enrico Fermi şi Edward Teller să-i scrie preşedintelui Roosevelt, recomandîndu-i trecerea imediată

la construirea bombei atomice, prevenindu-l totodată că ea ar fi putut să fie mai întîi realizată de nazişti, ceea ce ar fi dat, probabil, un alt deznodămînt războiului. Demersul lui Einstein a trebuit să aştepte doi ani, dar, la 6 decembrie 1941, în ajunul atacului japonez asupra Pearl Harborului, preşedintele Statelor Unite a dispus trecerea imediată la elaborarea teribilei arme.

6 decembrie 1941 — semafor verde în fața fabricării bombei atomice ; 7 decembrie — dezastrul din Haway ; 8 decembrie — semnarea deciziei pentru construirea Pentagonului. Trei date. Trei simple date. De ce fatidice ?

Cînd prima bombă operațională a explodat asupra Hiroshimei, Einstein exclama : „Dacă aş fi ştiut că germanii nu vor reuşi să-şi fabrice bombele lor atomice, n-aş fi mişcat un deget". Acelaşi Einstein, înainte de moarte, cînd cursa înarmărilor nucleare — la faza ei termonucleară — fusese deja declanşată, avea să facă o declarație şi mai drastică : „Dacă aş fi putut să-mi reiau viața de la capăt, m-aş fi făcut instalator sanitar !" Mustrările de conştiință erau însă tardive.

În cele 1318 zile cîte s-au scurs de la 6 decembrie 1941 pînă la 6 august 1945 în jurul gestației fătului, care, prin explozia sa la Hiroshima, avea să marcheze intrarea omenirii în era atomică, în cercul savanților concentrați în jurul ultrasecretului „Manhattan Project", pus sub comanda militară a generalului Leslie Richard Groves, s-au consumat teribile pasiuni, răvăşitoare lupte subterane, delațiuni şi subminări reciproce. Oppenheimer a intrat în „hora atomică" relativ tîrziu, abia în toamna lui 1942, cînd Roosevelt i-a propus să ia conducerea şi supervizarea ştiințifică a puternicei armate de nouă mii de tehnicieni şi oameni de ştiință puşi să elaboreze „arma armelor" în vastele laboratoare de pe platoul Los Alamos, din New Mexico, într-o zonă fără acces pentru curioşi, păzită cu strictețe de orice ochi indiscret, unde nici pasărea nu putea zbura neidentificată.

La timpul respectiv, numirea lui Oppenheimer în fruntea savanților de la Los Alamos, unde lucrau nu mai

puţin de doisprezece laureaţi ai Premiului „Nobel", a stîrnit destule nedumeriri, suscitînd înveninate invidii, care n-au întîrziat să-şi arate colţii. Roosevelt avea însă motivele sale să-l numească pe Oppenheimer şef de lucrări, savantul cu pasiuni umaniste neputînd constitui „pericolul" grupării unei tehnocraţii ştiinţifice în stare să-i pună preşedintelui „probleme" de putere după finalizarea proiectului. Avertismentele cu privire la o „eventuală" lipsă de loialitate din partea lui Oppenheimer — datorate, pasămite, „antecedentelor" din dosarul său — nu erau temeinic justificate. Dealtfel, savantul era urmărit pas cu pas. Telefonul lui era branşat în permanenţă cu o cabină secretă de interceptare a tuturor convorbirilor. Locurile pe care le frecventa erau împănate cu microfoane. Locuinţa lui, în permanenţă „radiografiată".

Cei angajaţi de Groves semnau un contract de totală izolare de restul lumii pînă la sfîrşitul războiului. Evadarea era cu neputinţă, deşi majoritatea celor ce lucrau la Los Alamos nu ştiau cu exactitate care era ţelul final al operaţiunilor efectuate. Regulile de disciplină şi conspirativitate instaurate de Groves erau de-a dreptul inchizitoriale, dar severitatea măsurilor îşi căpăta justificarea prin covîrşitoarea importanţă a planului stabilit. Însuşi Oppenheimer, care se afla printre extrem de puţinii ce se bucurau de permisiunea de a ieşi din Los Alamos, nu putea scăpa o clipă de supravegherea reţelei de filaj.

Cedînd într-o zi insistenţelor fostei sale logodnice, Jean Tatlock — care l-a iubit cu disperare pînă şi-a pus capăt zilelor — de a o întîlni pentru o ultimă explicaţie sentimentală, Hoppie a acceptat să vină, în iunie 1943, la hotelul „Mark" din San Francisco, nebănuind că, astfel, comitea o eroare cu grave implicaţii asupra viitorului său. Urmărit de agenţii serviciului de contraspionaj, care cunoşteau bine convingerile politice ale fostei logodnice a lui Oppenheimer, aceştia i-au ticluit savantului un deznunţ menit să demonstreze că simpatiile lui faţă de comunişti n-au încetat. În realitate, Oppenheimer acceptase întîlnirea tocmai pentru a-i pune în vedere Jeanei

să nu-l mai caute niciodată în viitor, date fiind situaţia lui familială şi angajarea sa într-o misiune care-l ţinea sub permanentă izolare.

Dar Frankenstein zămislea din intrigă şi invidie. Din megalomania puterii sterpe şi din setea de glorie fără onoare. Maşinaţiile de dedesubtul complexului de la Los Alamos loveau în însăşi raţiunea mobilului propus. Numai datorită asigurărilor date F.B.I.-ului de generalul Groves, care promitea o supraveghere severă a tuturor mişcărilor savantului, Oppenheimer a putut fi salvat — temporar — de acuzaţia de neloialitate. „Vînătoarea de vrăjitoare" încă nu începuse. Groves nu se vedea capabil să-şi ducă la bun sfîrşit misiunea fără principalul executor al proiectului.

Venise toamna anului 1944, războiul se apropia de sfîrşit şi arma atomică încă nu era gata. Dosarul, da, dar bomba, nu. Mai mult decît atît : demonstrînd teoretic posibilitatea fabricării unei bombe şi mai distrugătoare decît cea atomică — bomba termonucleară —, Oppenheimer a declarat deschis, în faţa colaboratorilor săi, că ar fi mai bine dacă această nouă armă nu s-ar realiza niciodată, rămînînd posibilă numai pe plan teoretic. Unul dintre colaboratorii savantului, fizicianul Edward Teller, a reţinut datele demonstraţiei. Şi tocmai el avea să realizeze, mai tîrziu, bomba termonucleară, folosind pentru obţinerea temperaturii necesare declanşării reacţiei de fuziune o bombă în bombă. Deocamdată, rivalul lui Hoppie pîndea din umbra invidiei. Pentru Teller, răsfăţatul şef al echipei de savanţi de la Los Alamos avea, oricum, să plătească, chiar dacă reuşea să fabrice bomba atomică la timp, şi cu atît mai mult dacă n-o făcea. Timpul lucra pentru adversarii lui.

Acum nu se mai punea problema „replicii" la bănuita bombă atomică germană, deoarece, după eliberarea Strasbourgului şi după capturarea de către aliaţi a întregii documentaţii ştiinţifice fasciste cu privire la cercetările nucleare germane, s-a putut constata că mult promisa de către Hitler „super-armă" era o farsă megalomanică. Nimic nu demonstra că Berlinul s-ar fi aflat măcar la înce-

putul unor progrese cît de cît promițătoare în domeniul bombei atomice, care să-l fi îndreptățit pe Hitler să promită ceva concret.

Pentru strategii americani, mobilul se schimba, dar scopul rămînea același. Savanții se întrebau la ce mai putea fi aplicat rezultatul eforturilor lor, cînd sfîrșitul războiului era iminent ? Dar, ceea ce se urnise din loc atît de dificil, înghițind deja două miliarde de dolari, trebuia să justifice sacrificiile. Nu era vorba de o bombă pentru pecetluirea unui trecut, ci pentru... viitor.

Și atunci, la 16 iunie 1945, la mai bine de o lună de la capitularea necondiționată a Germaniei fasciste, în deșertul Alamogordo, din New Mexico, a explodat prima bombă atomică experimentală, îngrozindu-i cu forța ei distructivă pe propriii ei creatori.

În buncărul de beton armat, prin ambrazurile căruia savanții priveau prin binocluri țîșnirea primei ciuperci atomice răsărite pe suprafața Pămîntului, Oppenheimer recita versuri din *Mahabharata.* Vorbea într-o limbă necunoscută, și nimeni nu l-a înțeles : „Și dacă razele a mii de sori / Ar lumina deodată firmamentul, / Atunci, cerul ne-ar arăta / Chipul celui atoatebiruitor..."

Au urmat, la 6 și la 9 august 1945, bombele operaționale de la Hiroshima și Nagasaki. Două orașe lipsite de orice importanță strategică, alese, dintre cinci orașe nipone, prin simplul joc al capriciilor meteorologice. Putea fi Kokura, putea fi Kyoto, putea fi Niigata. A fost, mai întîi, Hiroshima. Un oraș pașnic, așezat între coline împădurite, cu fața spre o mare ospitalieră, din apele căreia se ridica o insulă plină de temple : Miyajima. Apoi, după trei zile, Nagasaki, orașul crizantemelor și al Doamnei Butterfly... Și n-au mai fost. Dosarul războiului se închidea. Dosarul Oppenheimer putea fi deschis. Între piesele lui se adunaseră noi capete de acuzație.

Văzînd colosala capacitate de nimicire concentrată în prima bombă, cea experimentată la Alamogordo, Robert Oppenheimer opinase contra folosirii ei într-un atac asupra vreunui obiectiv inamic. Dealtfel, ultimul cobeligerant

din axa fascistă, imperiul nipon, era la pămînt, şi zilele lui se puteau număra pe degete. Circumstanţele care au dus la distrugerea Hiroshimei şi a Nagasakiului rămîn încă necunoscute. După explozia experimentală de la Alamogordo, şaizeci şi nouă la sută din savanţii care au creat primele bombe atomice au semnat un memoriu către preşedintele Roosevelt, propunîndu-i ca celelalte două bombe — singurele de care Statele Unite mai dispuneau la acea dată — să nu fie lansate asupra unor oraşe, ci, dacă va fi nevoie, să se organizeze explodarea uneia dintre ele în faţa reprezentanţilor Japoniei, undeva, în deplină securitate, pentru ca Statele Unite „să nu poarte responsabilitatea de a fi deschis poarta unei lumi în care dezastrele s-ar putea opera la o scară inimaginabilă...“

Un alt demers, iniţiat de savantul atomist Compton, demonstra că 15 la sută din totalul cercetătorilor iniţiaţi în secretul bombei atomice erau în favoarea unei explozii operaţionale, 46 la sută pledau pentru un experiment demonstrativ în teritoriul japonez, alţi 26 la sută sugerau o astfel de demonstraţie, cu „martori“, chiar în Statele Unite, 11 la sută socoteau că explozia putea avea loc oriunde n-ar fi provocat victime, iar 2 la sută pledau pentru păstrarea în cel mai desăvîrşit secret a teribilei arme.

Cam asta a fost „povestea“, aşa cum a ajuns să fie cunoscută, abia la 25 de ani după Hiroshima.

Groves, în „candoarea“ lui cazonă, afirma însă, după explozia de la Alamogordo, că moartea prin radiaţii „nu este deloc dezagreabilă“ — ca şi cînd ar fi încercat-o pe propria-i piele —, opinie pe care nu ştim dacă şi-a mai menţinut-o după ce a văzut ravagiile provocate de bombele atomice în cele două oraşe nipone.

Oppenheimer a părăsit, în octombrie 1945, conducerea ştiinţifică a complexului de la Los Alamos — unde s-a trecut la pregătiri intense pentru producerea în serie a noilor arme —, fiind înlocuit cu Edward Teller, care, în sfîrşit, se vedea numit în postul rîvnit, de unde putea comanda realizarea bombei termonucleare. La 31 ianuarie 1950, Truman a ordonat punerea în şantier a super-

armei pe care Oppenheimer refuzase s-o fabrice. Războiul din Coreea era în toi și Statele Unite se aflau în plină eră maccarthystă. Se dezlănțuise „vînătoarea de vrăjitoare", și comisiile pentru verificarea loialității unor personalități acuzate de simpatii față de comunism lucrau din plin. Războiul rece se instaura. În 1947, Uniunea Sovietică explodase prima sa bombă atomică, iar în aprilie 1952, Statele Unite volatilizau insula Eniwetok, din Pacific, sub o explozie termonucleară. Un an mai tîrziu, Uniunea Sovietică experimenta prima sa bombă cu hidrogen. „Echilibrul teroarei" intra în vocabularul politologilor.

La 12 aprilie 1954, la Washington, în apropiere de Pentagon, într-o clădire provizorie a Comisiei americane pentru energia atomică, sub firma căreia se instalase un tribunal maccarthyst, „Dosarul Oppenheimer" era deschis. Cei trei „judecători" erau un influent proprietar de ziare și de posturi de radio, un industriaș și un chimist. Procurorul, Roger Robb, era un ardent discipol al senatorului George McCarthy, drept care a condus ancheta cu o violență și o brutalitate cu adevărat inchizitoriale. Era procesul unui nou Galileu într-o lume ce nu mai aparținea archebuzelor, ci bombelor atomice.

„Cazul Oppenheimer" s-a vrut a fi actul de cel mai mare „suspense" în suita de înscenări maccarthyste, dar el s-a transformat în demistificarea „vînătorii de vrăjitoare" declanșată în anii războiului rece. Pretextul era minor, și el s-a datorat, dealtfel, unui exces de zel comis chiar de savant, pe cînd se afla în fruntea echipei de la Los Alamos. Atunci i s-a adus la cunoștință că, din laboratorul Berkeley, s-ar fi sustras niște documente secrete. „Ar trebui să nu-l scăpați din ochi pe Eltenton !" ar fi zis Oppenheimer, amintindu-și că, într-o seară, auzise numele acesta din gura prietenului său, Haakon Chevalier, care i-ar fi spus că știe pe un anume Eltenton, prin intermediul căruia s-ar putea împărtăși savanților sovietici, ca unor participanți la alianța antifascistă, obiectul și rezultatele cercetărilor întreprinse în cadrul lui „Manhattan Project". Atît. Dar cine spune „A", trebuie să

spună și „B“. În epoca în care, Edgar Hoower, patronul necondiționat al F.B.I.-ului, acuza în stilul : „Dacă-nu-ești-tu-atunci-e-fratele-tău-ceea-ce-este-totuna“, n-aveai voie să nu știi ceea ce nu știai, căci cine trebuie să știe știa totul. Chiar mai multe decît acuzatul putea bănui. Bunăoară, compasiunea savantului față de victimele falangiștilor din timpul războiului civil din Spania... Sau faptul că nu-și putea stăpîni mînia „exagerată“ atunci cînd auzea despre exterminarea evreilor în Germania hitleristă... Sau — să mergem și mai departe, de ce să nu mergem ? — observațiile critice, făcute față de prieteni, la adresa situației muncitorilor americani din perioada marii crize... Sau logodnica cu vederi de stînga... Sau fratele soției, comunist. Așa că, „dacă-nu-ești-tu-și-nici-fratele-tău-atunci-e-cumnatul“, ceea ce, și asta, e tot aia ! Să mai adăugăm lipsa de entuziasm a savantului față de fabricarea bombei termonucleare și atitudinea sa „total negativă“ față de cursa înarmărilor ?

Președintele din acea vreme al Comisiei americane pentru energia atomică, Lewis L. Strauss, a fost „loial“ cu Oppenheimer : ori cedează și renunță în mod public la poziția adoptată, ori se prezintă în fața tribunalului atomic. Drept care l-a sfătuit „amical“ să accepte latura „profitabilă“ a alternativei, deoarece creierul lui putea fi încă de folos cercetărilor în domeniul nuclearului de război. Dar el a optat fără să ezite : „Tribunalul !“

Șase săptămîni a durat procesul. Au depus, la bară, 39 de savanți, ofițeri, demnitari, înalți funcționari de stat. Printre ei, Edward Teller, creatorul bombei termonucleare, și Thomas Finletter, șeful din acea vreme al aviației Statelor Unite, care, vorbind despre bombele lui Teller, a afirmat cu toată convingerea lui de om al armelor moderne : „Șapte bombe de-astea, și sîntem stăpînii lumii !“ Au trecut prin fața barei, sub tirul acuzatorului, și cei de demult, primii suspecți în „Cazul Oppenheimer“. Savantul a trebuit să-și amintească totul, pînă la ultimul amănunt... Atunci cînd Chevalier îl vizitase acasă, făcîndu-i aluzia-propunere, așa, într-o doară, ca între prieteni, sa-

vantul a răspuns net : „Nu ! Asta ar fi trădare !“ De ce nu s-a dus imediat să „toarne“ ? De ce a aşteptat şase luni pînă să pomenească de Eltenton ? De unde ştia numele omului pe care F.B.I.-ul n-ar fi trebuit să-l scape din ochi ? Şi bulgărele de zăpadă a pornit-o la vale, ameninţînd să-l strivească pe cel care-l clintise din loc sub o adevărată avalanşă. A trebuit să-l divulge pe Chevalier : „Într-o seară, în cursul iernii 1942—1943, Chevalier a venit la noi. Nu mai ştiu cu ce ocazie. La cină ? La un pahar ? Cînd eu m-am dus la bucătărie, el a venit după mine, şi acolo mi-a spus...“

Şi avalanşa a pornit. O avalanşă lentă, căreia i-au trebuit unsprezece ani pînă să se prăvălească. Abia atunci, Chevalier, care fusese nevoit să se exileze, a aflat cărui lucru s-a datorat dizgraţia în care căzuse.

În realitate, dezavuarea lui Robert Oppenheimer, căruia i se puneau în faţă drept dovezi zdrobitoare benzile de magnetofon înregistrate cu zece-unsprezece ani în urmă, era dictată de nevoia demolării influenţei pacifiste pe care acesta o avea în rîndurile unora dintre oamenii de ştiinţă americani, precum şi asupra studenţilor săi, gata, eventual, să-şi urmeze idolul dacă acesta ar fi intenţionat să ia atitudine publică împotriva cursei înarmărilor şi a proliferării armelor de distrugere în masă.

Opiniile savantului erau cunoscute, şi el nu le-a renegat niciodată, deşi nu şi-a luat rolul de tribun în propagarea lor. Era un „olimpian“ cu o irezistibilă forţă de seducţie. Vorbea nouă limbi, printre care şi sanscrita veche, şi avea înclinaţii nedisimulate pentru arte şi literatură. Cursurile lui la Princeton nu erau lecţii, ci o adevărată stare de vrajă. Era un reflexiv, a cărui forţă rezida în puterea de influenţare a celor care-l ascultau. Pentru a-l „demola“, anchetatorii s-au vîrît fără jenă în viaţa intimă a „acuzatului“ supunîndu-l unei adevărate torturi morale. Loialitatea i se căuta în pat, sub pat, în gînduri, în vise, în destăinuirile făcute întîmplător prietenilor, în glumele spuse la telefon.

Savantul nu contesta, părînd parcă hotărît să se autodistrugă. Stenograma procesului, aşternută pe 995 de pa-

gini, demonstrează că cei ce au pledat „pro“ sau „contra“ în cazul lui aveau în fața lor un om de o dezarmantă sinceritate și de o tulburătoare detașare. Comportamentul lui era atît de ingenuu, încît însuși Roger Robb, procurorul, avea să declare : „Omul ăsta își pregătește propria lui pieire ; parcă ar ține să se autodistrugă !“

Fără să-și ia alură de tribun, incapabil să se transforme din acuzat în acuzator, adeseori apărînd parcă debusolat, cu capul în nori, neputînd să-i înțeleagă pe cei ce-l țintuiau la stîlpul infamiei, Oppenheimer nu se vroia a fi decît victima „establishmentului“ pe care îl servise, în ciuda faptului că, deopotrivă, a ținut să rămînă, cît i-a stat în putere, credincios omenirii. Nu l-au vîrît în pușcărie, dar l-au scos din toate funcțiile oficiale. Numai Institutul Princeton, fără să aștepte verdictul, l-a confirmat titular al catedrei pe care o deținea. Teller, care a depus contra lui, și-a atras inimiciția unei bune părți a tinerilor oameni de știință. Hoppie a rămas să îmbătrînească în dizgrație, ținut sub obrocul poliției politice timp de încă un deceniu.

La 21 noiembrie 1963, înainte de a pleca în fatala lui vizită la Dallas, președintele Kennedy a semnat reabilitarea savantului, iscălindu-i diploma de laureat al premiului „Enrico Fermi“. A fost ultimul lui act oficial. La 2 decembrie 1963, cînd Lyndon Johnson îi înmîna lui Oppenheimer diploma semnată de președintele ucis la Dallas, avea în fața lui un bătrînel slab, cărunt, fragil, tremurător ca un octogenar, care abia împlinise... 59 de ani.

În schimb, la adunarea anuală a Asociației pentru dezvoltarea științei, din 1970, tinerii cercetători americani i-au decernat lui Edward Teller premiul „Strangelove“ sau „Amornebun“ — traducerea engleză a cuvîntului francez „Folamour“ —, aluzie la filmul *Doctorul Strangelove*, în care un savant dement punea foc planetei... Creatorul bombei termonucleare, rivalul înnăscut al lui Oppenheimer, cîștigătorul marelui loz la loteria neantului nuclear, a primit premiul simbolic cu numele doctorului paranoic și a înghițit în sec. Adversarul lui se dusese în lumea tăcerii, ca și cel ce îl reabilitase. „Îndatorat“ față de con-

ştiinţa victimei sale, proaspătul laureat al premiului „Strangelove“ l-a mai „ajutat “ o dată pe Oppenheimer, declarînd că, în realitate, atunci, în 1945, acesta n-ar fi avut nimic contra folosirii bombei atomice, aşa cum hotărîse Truman, şi nici a fabricării bombei termonucleare, aşa cum visase s-o facă Mister Teller, alias Dr. Folamour. Drept care, i-a anunţat pe tinerii lui colegi, atît de dotaţi cu simţul umorului, că cercetările lui asupra bombei cu neutroni, cea mai „super“ dintre superbombe, erau foarte avansate. Şi, spre hazul general, a surîs, încercînd să imite grimasa doctorului Strangelove.

*
* *

Nu toţi oamenii de ştiinţă şi-au pus problema dacă savanţii sau cercetătorii pot hotărî anticipat asupra folosirii ce se va da descoperirilor lor, iar atunci cînd această utilizare vine în contradicţie cu conştiinţa lor, dacă pot să-şi revendice dreptul de a se opune în calitatea lor de descoperitori sau de simpli cetăţeni. Oppenheimer şi alţi cîţiva ca el au făcut-o. Dar n-au scăpat de consecinţe. Nu puţini sînt cei care consideră că ştiinţa este lipsită de morală, şi că cel ce finanţează o descoperire are dreptul s-o folosească în propriile sale interese, omul de ştiinţă neputîndu-şi aroga dreptul de a exercita vreun control asupra finalizării descoperirilor sale. Şi hora pierzaniei în formă de pentagon — căci pentagoane nu sînt numai pe Potomac —, în care protagoniştii îşi aruncă reciproc „pisica moartă“ peste gard, poate continua.

Cît de departe, în timp, şi cît de în urmă, în spaţiu, au rămas cuvintele lui Montesquieu : „Dacă aş cunoaşte un lucru care mi-ar fie mie util, dar prejudiciabil familiei mele, l-aş alunga din spiritul meu. Dacă aş şti ceva care ar folosi familiei mele, dar nu ar fi folositor patriei mele, aş căuta să-l uit. Dacă aş şti ceva util patriei mele, dar care ar fi prejudiciabil speciei umane, l-aş considera o crimă !...“

Oare ce poate fi mai prejudiciabil speciei umane decît paranoia atomică, „psihopatia nuclearis“, tot ceea ce opune eforturilor pentru realizarea unei veritabile „calități a vieții“ o sinistră formulă de „calitate a distrugerii“ ?

N-am să pot uita niciodată acea noapte a Hiroshimei : trăisem o zi buimacă, o zi a rătăcirii fără putință de ieșire din labirintul unui coșmar, o zi a întrebărilor la care nu găseam răspuns nici în pietrele cu umbra morților calcinați și volatilizați de cumplita explozie de la 6 august 1945, nici în spectrul scheletic al clădirii deasupra căreia explodase cea dintîi bombă atomică operațională, nici în spitalul „A“ (de la „Atom“), unde își trăiau viața provizorie ultimele victime ale holocaustului... Și mă gîndeam că, pe lîngă superbombele de astăzi, bomba care nimicise Hiroshima nu fusese decît ca o grenadă pe lîngă un obuz...

Cum arăta această „grenadă“ a vrut să vadă distinsul public consumator de senzații tari din Texas la 9 octombrie 1976, dînd cu zecile de mii năvală la un spectacol „sui-generis“, de beznă și bubuială, unde s-a reprodus, caricaturizată, secunda fatală Hiroshimei. Deasupra unui poligon special, unde s-au instalat toate cele de trebuință simulării prin pirotehnie a celebrei explozii, a apărut un autentic „B-29“, reproducînd-o fidel pe „Enola Gay“, cu pilotul ei și cu teribilul „Little boy“ la bord. Spectacolul a fost atît de reușit, încît s-a repetat și a doua zi, ducîndu-i-se buhul pînă la Hiroshima, de unde n-a întîrziat să vină un val de proteste pline de indignare...

În 1946, la prima explozie din Bikini, s-a turnat un film care avea să devină de notorietate publică, pentru a i se arăta lumii ce o... așteaptă. O bună parte a capturii de război, încă validă, fusese adusă pe atol și în apele din preajma lui. O adevărată arcă a lui Noe, plină cu toate viețuitoarele Pămîntului — în afară de om — a fost descărcată pe locul viitorului potop de foc în fața marelui spectacol al dansului morții atomice. S-a filmat, s-a văzut, s-a repetat. Apoi, s-a pregătit marele „spectacol“ de intimidare de la 1 noiembrie 1952, din insula Elugelab

a arhipelagului Eniwetok. Acolo avea să se semneze cumplitul act al naşterii bombei cu hidrogen.

Un înspăimîntător glob de foc, cu un diametru de doi kilometri, a plesnit, deschizîndu-şi pîntecele hidos spre cer şi degajînd din miezul lui o energie de domeniul astral. Era ca şi cînd ar fi explodat o planetă, retransformîndu-se în nebuloasă. Cînd, în rotirea lui, Pămîntul s-a eliberat de umbra ciupercii de fum, întinsă în acoladă ca o coasă neagră desfăşurată deasupra globului, savanţii atomişti şi strategii prezenţi la naşterea noului infern au constatat cu stupoare că insula Elugelab... dispăruse. Baza ei subacvatică se topise, iar suprafaţa de uscat se vaporizase, ţărîna ei, stîncile, coloniile de corali fiind ridicate la peste douăzeci de kilometri înălţime şi risipite apoi, sub formă de cenuşă, pe ocean. Oficial, s-a declarat că forţa exploziei a fost de zece megatone, adică de două ori volumul exploziilor din toate bătăliile şi bombardamentele celui de-al doilea război mondial, de la cel dintîi obuz tras asupra Gdanskului, în 1939, pînă la glontele ultimului sinucigaş de după capitularea Japoniei, în toamna anului 1945.

Şi nu era decît o bombă „artizanală". Deşi Edward Teller muncise asupra ei timp de şapte ani... Unul din acei rejetoni ai primei generaţii a armelor nucleare, încropeală de experienţă acumulată în grabă, pusă sub obrocul celor mai severe secrete militare, dar care, odată cu apariţia altor şi altor noi generaţii de arme tot mai perfecţionate, avea să-şi dezvăluie „tainele" prin literatura de largă circulaţie.

Şi chiar dacă o bombă de tip militar rămîne o treabă încă dificil de realizat, dată fiind condiţia „sine qua non" ca puterea de distrugere a acesteia să fie invers proporţională cu volumul ei, pentru a putea fi transportată la ţintă, o bombă „artizanală", meşterită de o bandă de terorişti care să aibă complice un simplu fizician, a încetat să mai fie o imposibilitate. Profesorul Theodore B. Taylor, unul dintre specialiştii miniaturizării focoaselor nucleare, afirma că o astfel de bombă, capabilă să încapă

în portbagajul unei maşini, putînd distruge toate clădirile complexului Rockefeller din New York, este perfect realizabilă de un amator cu cunoştinţe adecvate de fizică, dispunînd de informaţiile existente în toate marile biblioteci şi de întregul material necesar ce se găseşte pe piaţă, minus plutoniul. În privinţa explozibilului, acelaşi Theodore B. Taylor arăta relativa facilitate de a fi procurat prin sustragere de la una din uzinele de tratare a combustibililor nucleari. Rămîne problema riscului unei explozii ce s-ar putea declanşa în timpul stabilirii masei critice, dar este bine ştiut că nu frica de riscuri a constituit pentru nişte terorişti puşi pe „fapte mari“ o oprelişte insurmontabilă.

Numai de la uzinele americane „Kerr McGee“, din Oklahoma City, specializate în producerea de bare de uraniu sau plutoniu pentru reactoarele nucleare, pînă la începutul anului 1972, au „dispărut“ peste 30 kg de plutoniu, a cărui lipsă la inventar n-a putut fi justificată nici prin vreo sustragere verificată, nici prin vreo eroare de calcul cu privire la stocurile vehiculate. Cert este că aceleaşi uzine au fost de cinci ori sancţionate de Comisia pentru energia atomică a Statelor Unite, pentru grave neglijenţe în manipularea materialelor nucleare, iar la un control inopinat, s-au găsit risipite, prin peluza împrejmuitoare, douăsprezece bucăţi de uraniu, despre care nimeni nu putea spune cum au ajuns acolo.

În seara zilei de 13 noiembrie 1971, una din laborantele uzinelor „Keer McGee“, tînără de 28 de ani, Karen Silkwood, căreia, la controlul medical periodic, i se pusese diagnosticul fatal de contaminare cu plutoniu, ieşind cu maşina de pe o stradă din Oklahoma, s-a năpustit cu toată viteza într-un zid de beton. Sinucidere ? Pe portbagajul maşinii s-au descoperit urmele unei ciocniri, ceea ce lăsa să se presupună că tînăra laborantă a fost împinsă de un alt vehicol în zidul de care s-a strivit. Cu două luni în urmă, domnişoara Silkwood, cunoscută la „Keer McGee“ ca militantă sindicalistă, depusese ca martor în faţa Comisiei americane pentru energia atomică, demonstrînd neglijenţele din uzina la care lucra în manipularea materialelor nucleare. În seara „accidentului“, urma să se în-

tîlnească cu un ziarist de la *New York Times*, căruia să-i furnizeze dovezile privind acuzaţiile aduse de ea societăţii. Moartea a redus-o la tăcere.

Cert este că „psihopatia nuclearis" nu poate ocoli la infinit mediul, şi aşa destul de paranoic, al terorismului şi că, fără luarea unor măsuri de extremă securitate, ne putem trezi într-o bună zi cu cine ştie ce dandana cum n-a mai pomenit Pămîntul. „Cutia Pandorei este deschisă, spunea Theodore B. Taylor. Deja nu mai avem puterea s-o închidem. Măcar să încercăm a controla ce iese din ea."

În 1949, cînd a intrat ca cercetător ştiinţific la Los Alamos, Taylor n-avea decît 24 de ani. Văzînd schemele lui „Little boy" — bomba de la Hiroshima — şi-a exprimat părerea în numai trei cuvinte, deconcertîndu-i complet pe cei ce lucraseră la fabricarea ei : „Ce bombă stupidă !" Asta le-o spunea titanilor de la Los Alamos un începător care, deşi se bucura de recomandări de excepţie din partea profesorilor săi de la Princeton, ieşise din Universitate cu două restanţe la... fizică şi matematică. Se spune însă că era un geniu. Un mic Einstein. Urma s-o dovedească în practică. Mai-marii fizicii nucleare americane de la Los Alamos, cărora tînărul iconoclast le lua „creaţiile" în rîs, se pregăteau să rîdă la urmă de „inevitabilele" eşecuri ale „corijentului". Dar nu li s-a oferit prilejul s-o facă. În primii ani de lucru în centrul ştiinţific pe care îl patronase Oppenheimer, Taylor a pus la punct trei tipuri de bombe care li s-au părut savanţilor civili şi militari de acum un sfert de veac de-a dreptul fantastice. Cea mai compactă şi mai miniaturizată bombă atomică din acea vreme, „Davy Crockett", nu mai mare decît o minge de „base-ball", şi cu o greutate de numai 23 de kilograme ; apoi bomba „Hamlet", cu cel mai bun randament în raportul greutate-putere ; şi, în sfîrşit, atomica cu plutoniu de cea mai mare forţă de distrugere, echivalentă unui milion de tone de trinitrotoluen („Little boy" nu avusese decît 13 000 tone T.N.T.).

Viaţa de pînă acum a acestui savant pare desprinsă dintr-un roman ştiinţifico-fantastic. Tîmple cărunte, o faţă de copil scos în frig, urechile în radar, ochii mari sub arcade puternice, o fire blîndă, visătoare, un comporta-

ment timid, de o sinceritate dezarmantă, distrat și neîndemînatic, el s-a jucat un timp „de-a bombele“, pînă a ajuns la concluzia că un război nuclear ar echivala cu sinuciderea colectivă a umanității. Atunci, la început, nu vedea ieșirea din impas decît prin crearea unei... superbombe, care să nu lase nici o umbră de îndoială cu privire la capacitatea ei de distrugere, putîndu-se „evita“ astfel războiul prin însăși oroarea inspirată de ea. Dar, după o astfel de „soluție“ — preconizată la timpul respectiv de numeroși savanți care și-au pus talentul în slujba nuclearului —, Taylor a înțeles că această cale era și mai periculoasă. Superbomba, oricît de „super“ ar fi fost, nu putea prezenta nici o garanție pentru pace, ci din contră. Cu cît mai multe superbombe, cu atît mai mari riscurile. Atunci i s-a părut că singura soluție ar fi evadarea omului de pe planeta condamnată, undeva, în cosmos, drept care, după scandalul Oppenheimer, Taylor și-a dat demisia de la Los Alamos și s-a apucat să lucreze la proiectarea unei gigantice nave spațiale, de mărimea unui bloc cu șaisprezece etaje, „Orion“, propulsată de forța a o mie de bombe atomice, capabilă să depășească planetele Marte, Saturn și Pluton cu o viteză de 160 000 de kilometri pe oră. Proiectul nu era o himeră. Finanțat de Agenția federală pentru cercetări în cosmonautică, „Orion“ concentra în jurul lui savanți de primă mărime, ca Niels Bohr, Urey, Bethe, von Karman, Kantrowitz și alții. Freeman Dyson, fostul profesor al lui Taylor, de la Princeton, care spunea despre emulul său că ar fi „un Cristofor Columb al timpurilor noastre“, era convins de posibilitatea realizării împreună cu el a unui „Super-Orion“, de mărimea centrului orașului Chicago, care, propulsat de forța unui milion de bombe nucleare, ar fi fost capabil să străbată spațiul interplanetar cu o viteză de cîteva milioane de kilometri pe oră, în căutarea unui alt „Pămînt“, mai puțin terorizat de monștrii atomici de pe Terra. Complexul militaro-industrial american le acorda toată asistența. „Cel ce va dispune de un astfel de «Orion» — spunea generalul Power, comandantul-șef de atunci al forțelor strategice nucleare americane — va stăpîni lumea !“ Semnarea, în 1963, a acordului sovieto-american cu privire la interzi-

cerea experiențelor nucleare în atmosferă a dus la abandonarea proiectului „Orion“.

Părăsind scena cercetărilor de vîrf în acest domeniu, Taylor s-a consacrat, în anii care au urmat, elaborării unor studii privind marele pericol al diseminării materiilor fisionabile, avertizînd publicul și organele federale cu privire nu numai la o „posibilă“, ci chiar iminentă elaborare a unor încărcături nucleare de către forțele obscure ale terorismului. În 1972, fundația „Ford“ i-a finanțat studiul *Nuclear Theft : Risks and Safeguards (Furturile nucleare : Riscuri și prevenție)*, care a stîrnit o mare vîlvă în lumea occidentală. Într-un dialog purtat cu John McPhee, publicat de acesta din urmă în volumul *Curba unei energii obligatorii*, apărut la New York în 1974, Taylor spune : „Lumea științei este populată cu oameni dintre cei mai buni, care dau însă rezultatele cele mai proaste. Așa cum îmi văd eu acuma munca asupra bombelor, aceasta n-a avut altă utilizare decît realizarea unor țeluri militare pseudoraționale. Nu mai cred în intimidarea nucleară. Cîndva, socoteam că lucrez în interesul țării mele și al unei păci durabile. Acum nu mai sînt convins de asta. Aș fi dorit să nu fi făcut nimic din tot ce am făcut. Totul a fost o minciună. În orice chip ai căuta să justifici aceste bombe, ele n-au fost făcute decît ca să ucidă mulți, mulți oameni. Adeseori, îmi vine să fiu de acord cu cei care spun că toți oamenii de știință ar trebui puși la zid și împușcați. Dacă aș avea o baghetă magică, aș face numaidecît fisiunea nucleară imposibilă. Astăzi, am convingerea absolută că armele nucleare nu trebuie să fie folosite în nici un caz și sub nici un pretext. Niciodată. Nicăieri. Punct, și de la capăt...“

Theodore B. Taylor — „Ted“ — face parte din categoria oamenilor de știință căreia i-au aparținut Einstein și Oppenheimer. Dar dacă ar fi declarat cele de mai sus cu douăzeci și cinci de ani mai înainte, pe vremea lui George McCarthy și Herbert Hoower, ar fi împărtășit soarta lui Hoppie, ba poate chiar una și mai rea, deoarece dosarul lui n-ar fi conținut „cincumstanțele atenuante“ acordate celui ce fusese aureolat cu titlul de „părinte al bombei atomice“. Deși... Au mai pățit-o și alții, fără ca o

astfel de aureolă să-i fi putut ajuta cu ceva atunci cînd au comis... delictul de opinie „pacifistă“ sau îndrăzneala de a vorbi și despre alte drepturi ale omului decît dreptul de a fi doar o cifră statistică sau o „majoritate mută“.

Să vedem însă ce l-a făcut pe Ted Taylor să sperie lumea cu... furturile nucleare și cu marile riscuri ce decurg din acestea. Doar o bombă nu se poate fura decît în filme, și atunci autorii au grijă să ne prevină că poveștile lor sînt imaginare. Taylor, care a investigat situațiile reale și a făcut demonstrațiile posibilităților existente, este de altă părere. Pentru a încropi o bombă atomică artizanală, un terorist cu cunoștințe elementare în domeniul fizicii ar avea nevoie de numai cîteva kilograme de uraniu-235. O sferă din acest explozibil, în greutate de zece kilograme, n-ar fi mai mare decît o portocală. Una din cele patru mari uzine americane care fac conversiunea uraniului are în permanență, în silozurile ei, un stoc de cel puțin o mie de kilograme de U—235 metalic, în plăcuțe tocmai potrivite pentru a intra în buzunar. Sistemul de securitate de aici, ca și cel de la „General Electric“, de lîngă Chicago, unde se prelucrează plutoniul, este „lamentabil“, după cum declară Taylor, citînd cuvintele directorului uzinei, Burt Judson : „Dacă o duzină de indivizi înarmați ar veni cu un camion, ar putea să ne ia tot plutoniul. Porțile duble care duc la locul de stocaj sînt dintre cele mai elementare. Dacă vreți să le forțați, le puteți forța !“

Asta, în cazul unei „lovituri“ gangsterești, mai puțin complicată pentru devalizarea unui depozit nuclear decît spargerea unei bănci sau a unui mare magazin de bijuterii. Căci uraniul, sau plutoniul necesar producerii unei bombe artizanale, poate fi și mai ușor obținut prin sustragerile din timpul manipulării și transportării materialelor fisionabile. „Pierderile“ respective sînt trecute la capitolul M.U.F. („Materials Unaccounted For“), și ele sînt considerate „normale“ atunci cînd, pentru o mare uzină, nu depășesc douăsprezece kilograme pe an. Dar, în 1964, numai uzina „Apollo“ din Pennsylvania a trecut la M.U.F. șaizeci de kilograme de U—235. Citat de John McPhee, directorul secției de protecție din Comisariatul pentru energia atomică, Charles Thornton, declara : „În cele trei uzine de difuziune gazoasă, totalul M.U.F.-ului

se ridică la cîteva tone. Dacă cineva vrea, poate să fure cantităţi substanţiale, fără să fie prins. Bunăoară, se poate branşa o derivaţie pe conducta de hexafluorură de uraniu—235 şi capta gazul care poate fi apoi lichefiat şi turnat într-o butelie. Ca să ieşi din incintă cu o astfel de butelie, n-ai nevoie să treci pe la control : numeroase camionete cu coca-cola vin şi ies continuu din perimetrul interzis. Tone întregi de materie fisionabilă au dispărut deja. Cert este că, în momentul de faţă, industria aceasta nu dispune de sisteme adecvate de control. Ca să se remedieze situaţia, ar trebui să se închidă toate uzinele respective, pînă cînd sistemele de control vor deveni eficiente."

Bun, zice Taylor, şi ce să faci cu plutoniul furat ? Bombe ? Desigur ! Deşi, odată capturat, plutoniul nu mai are nevoie să fie vîrît într-o bombă, deoarece el este şi mai eficace ca otravă. O otravă teribilă, pe lîngă care veninul unei cobre este ca înţepătura unei viespi. O otravă ce nu există în natură, ci a fost produsă de om, ca un element artificial, de o virulenţă inimaginabilă. Oxidul de plutoniu este o pulbere verde-gălbuie, de consistenţa şi inconstanţa firelor de funigei, gata oricînd să-şi ia zborul, să alunece, să se vîre peste tot. Aspirarea de către om a unui astfel de „funigel" de numai un miligram, provoacă moartea în cîteva ore, sau, cel mult, în cîteva zile, prin degenerarea rapidă a ţesuturilor pulmonare sau prin declanşarea unui cancer rebel al întregului sistem osos. Charles Thornton arată că, numai cu o sută de grame de pulbere de oxid de plutoniu, o bandă de terorişti ar putea atenta la viaţa a... o sută de milioane de oameni, dintre care, dacă ar ucide doar unu la sută, tot ar face un milion de victime ! Desigur, sub această formă, plutoniul nu este pus niciodată în circulaţie. În general, Pu—239 este transportat sub forma de nitrat în soluţie, turnat în butelii de un metru înălţime şi cărat cu avioanele sau cu camioanele societăţilor particulare, adică cu unele dintre cele mai vulnerabile mijloace de transport. William Brobst, şeful transporturilor din cadrul Comisariatului pentru energia atomică, îi declara lui Taylor : „Deturnările, furturile şi «pierderile» sînt de regulă în acest «business». Camionagiii sînt în combinaţie cu lumea

interlopă. Unu sau doi la sută din tot ceea ce se transportă pe şosele se «volatilizează», iar un sfert din aceste pierderi se datorează însăşi şoferilor. În douăzeci şi cinci la sută din atacurile comise asupra camioanelor, şoferii sînt de conivenţă cu răufăcătorii. Iată cu cine lucrăm. Industria dispune de silozuri blindate, de sisteme de alarmă, de contoare complicate pentru numărarea atomilor (Ted este de altă părere) pentru ca, apoi, să pună aceşti atomi la dispoziţia celor aflaţi în contact cu hoţii...“

Taylor arată în cartea sa că vehicolele de transport greu încărcate cu materiale fisionabile nu circulă escortate, şi nici măcar nu se află în legătură radio cu bazele lor. Un furnizor, descoperind că ceva nu era în regulă cu unul dintre camioanele sale trimise în cursă cu o încărcătură de plutoniu, a încercat, telefonînd poliţiei, să-l oprească pe şofer din drum şi să-l facă să se întoarcă la bază. Camionul respectiv a străbătut teritoriul a cinci state. Poliţia, cu toate apelurile recepţionate de la furnizor, nu l-a oprit nicăieri, şi el a ajuns la destinaţie. Astfel de cazuri nu sînt izolate. În 1969, Vincent d'Amico, specialist în securitate la Comisariatul pentru energia atomică, a fost însărcinat să descopere unde „dispăruse“ un colet cu cincisprezece kilograme de hexafluorură de uraniu. L-a găsit, după îndelungate cercetări, la coletăria aeroportului din Boston, unde „atomii pierduţi“ stăteau pe un raft, purtînd inscripţia vizibilă de la o poştă : „Material fisionabil !“

Dar să revenim, împreună cu Taylor, la eventualii „hoţi de atomi“, care, să zicem, au pus mîna pe plutoniul rîvnit. Cum să facă o bombă ? Mai întîi, procurîndu-şi cele două volume *Plutoniu Handbook* (Editura „Gordon and Breach“, 1967, numai 81,50 dolari) şi cele patru volume, ceva mai scumpe — adică 123 de dolari — *Reactor Handbook* (Editura „Wiley“, 1960—1964), unde vor găsi tot ceea ce trebuie să ştie în legătură cu manevrarea şi utilizarea explozibililor nucleari. „Pentru a extrage plutoniul din soluţia de nitrat — dă Taylor «modul de preparare», folosind ironic un stil de reţetă culinară — este de ajuns să-i adăugaţi o cantitate de acid oxalic. Dacă însă aţi făcut rost de un amestec de uraniu şi plutoniu solid, va trebui să-l dizolvaţi în acid nitric, apoi să preci-

pitaţi plutoniul în acid oxalic. Filtraţi. Puneţi la încălzit oxalatul ca să se evaporeze apa rămasă după cristalizare. Într-un recipient de cuarţ (zece dolari), uscaţi oxalatul anhidric cu ajutorul acidului fluorhidric, încălzind totul pînă la 500 de grade Celsius. Veţi obţine astfel o fluorură de plutoniu. Aveţi însă grijă să nu face porţii mai mari de o jumătate de kilogram, deoarece, în caz contrar, vă veţi apropia de masa critică. Garnisiţi apoi pereţii unui creuzet de şamotă (zece dolari) cu o cocă de oxid de magneziu. Uscaţi. Introduceţi apoi cele 500 de grame de fluorură de plutoniu, adăugaţi-le 170 de grame de calciu şi 50 de grame de iod. Acoperiţi totul cu argon. Închideţi forma. Plasaţi creuzetul într-un cuptor cu inducţie (acesta este ceva mai scump : 1 500 de dolari) şi încălziţi totul la 750 de grade Celsius. În acest moment se va produce o reacţie chimică ridicînd temperatura amestecului la 1 600 de grade. Stingeţi. Lăsaţi să se răcească. Pe fundul creuzetului veţi descoperi plutoniu metal. Spălaţi-l cu acid nitric. Puteţi să-l luaţi în mînă, nu vă va face nici un rău. Veţi constata că el este permanent călduţ, din cauza radiaţiilor alfa. Cei de la Los Alamos n-au preparat altfel primele bombe atomice", concluzionează Taylor.

„Există şi metode mai simple : încălziţi soluţia de nitrat de plutoniu pînă la evaporarea completă. Culegeţi cristalele care s-au format şi faceţi cu ele o bombă. N-o să fie prea puternică, doar vreo sută de tone de T.N.T., dar suficient să aruncaţi în aer The World Trade Center. Mai puteţi să luaţi cristalele de oxalat şi să le încălziţi la 1 000 de grade Celsius, obţinînd astfel oxid de plutoniu, care poate fi folosit fie ca explozibil — cu un randament scăzut —, fie ca otravă. Odată cu proliferarea reactorilor de mare capacitate, o să existe cantităţi enorme de oxid de plutoniu, care se vor vîntura pe toate drumurile."

Şi Taylor continuă divulgarea „secretelor", ştiute de toată lumea şi aflate la îndemîna tuturor. Ele sînt cuprinse în două lucrări puse în vînzare liberă : *The Alamos Primer* de Robert Seber (doi dolari şi şase cenţi, la librăria A.E.C.), cuprinzînd toate ecuaţiile matematice ale primelor bombe atomice şi *Manhattan District History, Project Y, the Los Alamos Project* (patru dolari), unde pot fi citite descrierile tuturor problemelor tehnice cu care s-au confruntat

constructorii primelor bombe atomice. Scrisă în 1946—1947, această lucrare a constituit un supersecret pînă în 1961. Cu încă trei dolari, vă puteţi procura repertoriul tuturor maselor critice, aflînd astfel cum să nu cădeţi victima propriilor meştereli. Dimensiunile unei sfere de plutoniu — spune Taylor — nu pot depăşi pe cele ale unei bile de biliard, iar „oglinda“ de beriliu — menită să reflecteze neutronii în interiorul bombei declanşînd reacţia în lanţ — trebuie să aibă o grosime de numai trei centimetri. „Bila“, astfel formată, va fi învelită într-un strat uniform de explozibil plastic, în care se vor vîrî detonatoarele. În lipsa beriliului, care costă cam cinci sute de dolari kilogramul, se poate folosi ceară, căptuşindu-se cu un strat gros de zece centimetri interiorul unei sfere de oţel, în care se va vîrî bila de plutoniu. Cu uraniu—235 este şi mai simplu. Toate componentele bombei, în număr de şase, în afară de uraniu, pot fi cumpărate de pe piaţă : un cilindru de oţel cam de un metru lungime, în greutate de două sute de kilograme — asta în funcţie de cantitatea de explozibil de care dispuneţi — pentru ca masa critică să se formeze la comandă. Oglinda reflectorizantă poate fi cositorul, sau, şi mai simplu, apa dintr-o piscină. Cu 26 de kilograme de uraniu şi un tub de oţel de 10 centimetri grosime, cu un detonator bine pus la punct pentru a dezvolta implozia necesară reacţiei în lanţ, materia fisionabilă dintr-o bombă meşterită de un artizan va exploda cu o viteză de 4 milioane de kilometri pe oră. Efectul ? O clădire cu o masă de 50 000 de tone, cum este World Trade Center, se va „evapora“. Bomba va emite o doză mortală de radiaţii pe o rază de aproximativ 800 de metri. Cei din jur vor recepţiona mai întîi razele gama. Apoi, o lumină orbitoare. Apoi, iradiaţiile de neutroni. Apoi, unda de şoc. Apoi, ţăndările de beton transformate în proiectile. Apoi...

...Oare cine a pronunţat diagnosticul de „psihopatia nuclearis“ ? Am citit asta undeva, ori eu am inventat termenul ? N-are importanţă.

Robert Oppenheimer avertiza : „Singurul viitor pe care îl întrevăd cu oarecare entuziasm exploziilor nucleare este că ele nu trebuie să fie folosite niciodată în război... Nici o fiinţă raţională nu se poate gîndi la război cu

certitudinea că lumea va fi distrusă de un conflict total, în care armele atomice vor contribui, în ce le privește, la ruinarea și dispariția actualei civilizații !“

În primii ani de după cel de al doilea război mondial, abia eliberată de coșmarul prin care trecuse, omenirea se vedea supusă unei noi amenințări, cea din care avea să se nască „sistemul intimidării“, oferit ca o platformă practică pentru „salvarea“... păcii ! Bazată pe exacerbarea forței, această nouă tactică politico-militară lua ființă din „rațiunea“ intimidării unui adversar ipotetic, ducînd încordarea dintre pace și război la limite extreme. Deocamdată, în ambele tabere, groaza de posibila folosire a armelor nucleare alimenta „războiul rece“, care oricînd putea fi pus la „încălzit“. Dar „războiul rece“ a trebuit să fie trimis la frigider, după ce, timp îndelungat, terorizase planeta. Izvorîtă din „necesitatea“ demonstrării inevitabilității războiului cald, teoria sistemului intimidării a continuat să rămînă încă în optica succesorilor autorului ei — John Foster Dulles, fostul secretar de stat american al apărării din timpul „războiului rece“ — ca o strategie în care împingerea situației internaționale „pe marginea prăpastiei“ devine de... neevitat.

Dar, uneori, mutațiile care se produc în sfera spiritualității umane sînt atît de profunde și de radicale, încît ele pot provoca schimbări brutale de destin prin răsturnarea unor concepții care s-au dovedit înșelătoare. Prin însăși natura sa, omul este o alcătuire de experiențe care-l fac să-și ureze mereu să n-aibă parte de cîte poate duce ! A dus pe umerii săi milenii de istorie și a suportat 14.000 de războaie. Pentru asta i-au trebuit cinci mii de ani și patru miliarde de morți. Nu o dată, omul s-a îngrozit de propriile lui fapte și a încercat să și le răscumpere în fața semenilor săi și a conștiinței sale. Adeseori, însă, a trecut destul de ușor peste fărădelegile comise, ori le-a căutat o justificare capabilă să-l disculpe. Nu întotdeauna a reușit. Ceea ce la început l-a îngrozit, cutremurîndu-i ființa, a devenit încetul cu încetul obișnuință și rutină. În anii celor dintîi simptome ale „psihopatiei nuclearis“, omul s-a răzvrătit, a ieșit în stradă, a clamat rațiunea, a blasfemat nebunia. Apoi s-a obișnuit. Vede la televizor exploziile de

pe poligoanele atomice şi îşi continuă existenţa, crezînd că ea se va putea desfăşura ca mai înainte, deşi viaţa sub ciuperca atomică nu mai este viaţă. Aşa e omul. „Homo tehnologicus". Cînd au fost trimişi spre Lună primii cosmonauţi, el a privit cu sufletul la gură expediţia transmisă prin mondoviziune. Apoi, s-a obişnuit şi cu asta. Acum, de-abia dacă-şi ridică ochii din farfurie să privească un nou episod al aventurii cosmice. Aşa s-a întîmplat şi cu atrocităţile din Vietnam, şi cu imaginea foametei pe glob, sau a catastrofelor naturale pe care televizorul i le-a adus în casă. Totul e la „alţii", se întîmplă cu „alţii", „o, la mort, cette chose qui n'arrive qu'aux autres !"

Şi, atunci cînd cineva tulbură tabietul universului consumatorial, e privit ca un nebun.

Aşa s-a întîmplat pe la sfîrşitul anilor '50 cu Claude Eatherly, unul dintre „eroii" de la Hiroshima, meteorologul pus să zboare primul deasupra obiectivului şi să indice aparatului care venea din urmă, cu bomba, că holocaustul ce se pregătea se bucura de condiţii atmosferice optime.

Ar fi fost de-ajuns ca Eatherly să considere că vizibilitatea nu era suficientă, sau că cine ştie ce curenţi de aer perturbau atmosfera, pentru ca Hiroshima să fie, dacă nu salvată, cel puţin amînată.

N-a făcut-o.

Şi, la puţin timp după capitularea Japoniei, în urma deflagraţiilor atomice de la Hiroshima şi Nagasaki, Eatherly trecea pe sub Arcul de Triumf al lui George Washington, într-o splendidă defilare a victoriei. Mulţimea aclama fericită. Coşmarul se isprăvise. Dar, printre eroi, era aclamat un om căruia îi era ruşine. Se încheia cel mai fioros război din istoria omenirii, sfîrşit marcat în America printr-un epilog de sinistră apoteoză. Unul dintre sărbătoriţi păşea în marele cortegiu al victoriei supravegheat de la doi paşi, ca nu cumva să facă un gest necugetat. Apucase să vadă la faţa locului „opera" la care contribuise. În octombrie 1945, lui şi altor aviatori din „Grupul 509", care participaseră la bombardamentele atomice, le-au fost arătate cele două oraşe distruse. Claude Eatherly văzuse pentru ultima dată Hiroshima la 6 august, ora 7,25. Oraşul, neatins pînă atunci de nici un atac aerian, păstrat intact, parcă pentru a cunoaşte cea mai distrugătoare armă descoperită de om,

se vedea clar printre norii diafani care apăruseră pe cer, prevestind vreme frumoasă. Singur, zburînd la mare înălțime, „Straight Flash“, avionul lui Eatherly nu era luat în seamă de puțina antiaeriană japoneză pusă să apere un oraș lipsit de vreo importanță strategică și care nu mai fusese niciodată bombardat. Se vedeau străzile, se zăreau casele aliniate în spatele grădinilor cu flori, mașinile, tramvaiele și furnicarul oamenilor care urmau să cadă victime primei explozii atomice. Eatherly a transmis atunci avionului „Enola Gay“, care se apropia cu bomba atomică la bord, semnalul de începere. După 51 de minute, la ora 8, cincisprezece minute și șaptesprezece secunde, deasupra Hiroshimei a izbucnit ciuperca atomică...

Vizita la locul crimei, cu care comandantul american hotărîse să-și recompenseze bombardierii de elită recrutați în cadrul faimoasei „Operațiuni a farfurioarei de argint“ — numele de cod al lansării bombelor atomice asupra Japoniei —, i-a dezvăluit lui Eatherly peisajul unui coșmar apocaliptic. Eroul a scos atunci primul geamăt : „Am ucis o sută de mii de oameni ! Sînt un criminal... Poate cel mai sinistru dintre criminali... 80 000 de oameni omorîți într-o singură secundă, alți 20 000 în zilele care au urmat bombardamentului... N-am știut asta... N-am bănuit !...“

Recrutat în 1944, de la baza de aviație Davis Monton, Eatherly a trebuit să treacă printr-o minuțioasă verificare privind nu numai starea sănătății, echilibrul psihic, măiestria de zbor, ci și loialitatea politică. Corespunzător din toate punctele de vedere, a fost bătut pe umăr de unul dintre cei mai mari ași militari ai zborului american — colonelul Paul W. Tibbets — și transferat la baza Wendover Field, din preajma orașului Salt Lake. Au urmat cîteva luni de instrucție severă, sub îndrumarea lui Tibbets, alături de alți „aruncători de dovleci“, cum erau porecliți piloții acelor inofensive „bombe“ de butaforie, copia fidelă a viitoarelor bombe atomice, minus încărcătura nucleară. În acele recipiente de metal strălucitor, galbene ca dovlecii, avea să fie concentrată moartea Hiroshimei... Eatherly încă nu știa aceasta. Dar putea bănui...

S-ar fi putut întreba de ce anume superfortăreața zburătoare „B 29“ pe care o comanda el, ca și aparatul colo-

nelului Tibbets, sau al lui Miller şi Spitzer, recrutaţi, ca şi el, în cadrul „Operaţiunii farfurioara de argint", primeau zilnic alte ordine decît cele executate de escadrilele aeriene de la baza Tinian de pe Insulele Mariane. Acestea lansau zilnic asupra Japoniei mii de bombe incendiare şi explozive de tip clasic, cu indicaţia expresă de a nu atinge cinci oraşe : Kyoto, Kokura, Niigata, Nagasaki şi Hiroshima... Acestea erau rezervate în exclusivitate „aruncătorilor de dovleci", puşi, deocamdată, să facă zilnic raiduri de recunoaştere.

Acum, Claude Eatherly se întorcea dintre ruinele calcinate de la Hiroshima. Nu el fusese cel care apăsase declanşatorul de lansare a bombei. Ci comandantul avionului care îl urma, colonelul Paul W. Tibbets. Eatherly avusese doar misiunea să facă investigaţia meteorologică, aşa cum cel de al treilea avion, „Great Artist", condus de Spitzer, nu trebuia decît să lanseze aparatura necesară pentru măsurarea undelor radioactive. Eatherly transmisese doar atît : „Condiţii de bombardament excelente".

Întors în patrie, Eatherly era de nerecunoscut. Sumbru, taciturn, fugind de oameni, îşi consuma singurătatea în crize de depresiune. Cînd auzea vorbindu-se de Hiroshima, roşea, se întorcea cu spatele, pleca. Măcinat de neîntreruptul coşmar pe care îl trăia, a încercat de cîteva ori să-şi scoată ochii, zgîriindu-şi cumplit faţa. Scos din armată în 1947, s-a întors la Van Alstyne, oraşul său natal, refuzînd pensia militară şi restituind Pentagonului decoraţiile cu care fusese distins.

Superiorii îi spuneau mereu că operaţiunea la care participase pusese capăt războiului. Că, de n-ar fi fost Hiroshima şi Nagasaki, cu efectul lor atît de fulgerător pentru capitularea necondiţionată a Japoniei, ar fi urmat la rînd Kokura, Niigata sau Kyoto, şi poate chiar Tokio. Că cele două bombe „A" nu au ucis aproape două sute de mii de oameni, ci au salvat cîteva milioane de vieţi. Dar lui Eatherly, ca într-o nesfîrşită obsesie, îi reveneau în minte mereu aceleaşi lucruri. În urechi îi ţiuiau fără încetare puternicele semnale de radio emise de „Enola Gay", cu numai cincisprezece secunde înainte de lansarea bombei, iar în faţa ochilor nu avea decît uriaşa ciupercă

de fum şi flăcări răsărită deasupra Hiroshimei... Ciuperca atomică şi uralele entuziaste de la New York... Hiroshima volatilizîndu-se şi strălucitoarea distincţie „Flying Cross"... Un oraş ras de pe faţa pămîntului, optzeci de mii de victime într-o singură secundă, şi cuvîntările, florile, strîngerile de mînă, şi cîntecul acela, agasant prin majestuozitatea sa, care i se cînta pretutindeni : „A very good fellow"... La marea recepţie a Pentagonului, în parcul de pe malul Potomacului, nu şi-a putut reţine o grimasă.

— Ce e cu tine ? l-a întrebat atunci un camarad de arme.

— Nu mai pot suporta asta, a scrîşnit el printre dinţi.

— Aşa e, aşa e, încuviinţară cei din preajma lui. Nu e uşor să fii erou, trebuie să te obişnuieşti..

Şi iarăşi rîsete, felicitări, bătăi protectoare pe umeri.

— De ajuns ! strigă atunci Eatherly. Nu sînt un erou ! Sînt un asasin ! Am omorît zeci de mii de oameni... Mii de copii... Au ars de vii, s-au înecat în apa clocotindă... au fost sfîrtecaţi de suflu... au rămas fără mîini şi fără picioare !..

— Eh, „boy, boy !"... Eroul nostru nu prea rezistă la băutură. Duceţi-l undeva să se odihnească...

Pentru „odihnă" i-au găsit un loc deosebit.

Claude Eatherly a fost declarat nebun.

Mustrările de conştiinţă îi răvăşiseră sufletul. Încercase să se refugieze în muncă, în studiu, apoi în băutură şi în jocuri de noroc. Zadarnic. Se trezea noaptea strigînd : „Copiii !... Copiii !... Cine-i salvează pe copii ? Nu vedeţi că ard ?" În ianuarie 1950 a încercat să-şi pună capăt zilelor. A fost împiedicat.

Eroii nu trebuie să se sinucidă !

Apoi, în taină, a hotărît să facă în aşa fel, încît să i se dea o pedeapsă, socotind că aceasta îi va uşura conştiinţa. A pus la cale un furt, fără perspectivă de reuşită, socotind că, prins asupra faptului, va fi împuşcat. A fost într-adevăr prins, dar n-a fost împuşcat, cum spera.

Eroii nu trebuie să fie împuşcaţi...

„Nebunul" îşi avea logica lui : societatea nu vroia să-l considere criminal pentru participarea la bombardamentul atomic de la Hiroshima şi, de aceea, pentru a fi pedepsit, trebuia să facă ceva care, în Statele Unite, se consideră

drept crimă. Şi s-a apucat să prade casierul unui magazin din oraşul Dallas. La proces, şi-a dezvăluit planul intim, dar a declarat că felul lui de a proceda nu este o metodă pentru a-şi răscumpăra vina şi că intenţionează să-şi consacre restul vieţii luptei pentru pace şi dezarmare.

Eroii nu trebuie să zacă prin închisori.

În schimb, l-au internat în secţia de sindromuri paranoice din balamucul oraşului Waco, statul Texas. În decembrie 1960 a evadat din ospiciu. Presupunînd că „nebunul“ se refugiase la New York, ziarele americane aruncau pe prima pagină titluri de senzaţie : „Fantoma Hiroshimei străbate Fifth Avenue !“ Prins în Texas, a fost vîrît în cămaşă de forţă şi readus la balamuc. Evident, din punctul de vedere al oficialităţilor militare americane, era un incurabil. Strînsese de-a valma tot ce se scrisese despre tragedia oraşelor rase de pe faţa pămîntului. Decupase din gazete mii de fotografii. Îşi trimitea toţi banii la Hiroshima, pe adresa primarului oraşului, spre a fi ajutoraţi copiii ai căror părinţi pieriseră în timpul bombardamentului. Trimisese chiar o scrisoare municipalităţii din Hiroshima, în care arăta rolul jucat de el în bombardarea oraşului, şi declara că, el fiind acela care a dat semnalul de „începere“, se considera vinovat de toate distrugerile materiale şi de pierderile umane. În plus, scrisese negru pe alb că socotea cu totul nedrept ca un participant la nelegiuitul bombardament atomic să fie declarat erou !

„Nebunul“ era, deci, nebun, bun de legat.

Din fericire pentru steagul celor cincizeci de stele, existau şi eroi adevăraţi, demni de înalta misiune pe care o duseseră la capăt. Chiar dacă îl lăsăm la o parte pe căpitanul Parsons, din echipajul lui Tibbets, care, după bombardament, s-a călugărit, lucru binecuvîntat şi, mai ales, ceva mai puţin zgomotos, rămîneau ceilalţi. Chiar dacă îl excludem şi pe englezul Leonard Chesire, strălucit pilot de bombardiere, desemnat în mod special de Churchill ca observator din partea Angliei în avionul pentru Nagasaki, şi care, cuprins apoi de remuşcări, a deschis în oraşul distrus o casă de odihnă pentru victimele bombei atomice, mai rămîneau „eroi“ !

Iată-i :

Thomas W. Ferebee, locotenent-colonel, se afla, în momentul cînd Eatherly era declarat nebun, detaşat ca specialist în Centrala Comandamentului Aerian al Forţelor Pactului Atlanticului de Nord (S.H.A.P.E.). Locuia la Fontainebleau, în Franţa, împreună cu soţia şi cei patru copii ai săi. Adora golful. Detesta discuţiile despre Hiroshima. Întrebat de ce nu şi-a lansat atunci bomba în craterul stins al muntelui Fuji, a răspuns : „Aveam o sarcină precisă de îndeplinit. Am dus-o la bun sfîrşit. Aveam un ordin de executat. L-am executat ! Oare în ziua de 26 iulie 1945 aliaţii nu luaseră hotărîrea ca, în cazul respingerii ultimatumului dat Japoniei, să se lanseze o bombă atomică asupra unui oraş civil din arhipelagul nipon ? Din momentul în care mi se încredinţase o sarcină, singura mea datorie era de a o duce la bun sfîrşit. Acesta este motivul pentru care am zburat de mai multe ori deasupra obiectivelor din planul de acţiune. Cunoşteam Hiroshima, desigur, văzută din înaltul cerului, tot atît de bine ca pe oraşul meu natal. Nu mă întrebaţi dacă îmi fac vreun complex de culpabilitate. Aceasta e o chestiune a mea, personală, şi nu priveşte pe nimeni altcineva. Pot numai să precizez următoarele : din punct de vedere strategic şi militar, singurul lucru care are importanţă în această chestiune a fost obţinut : maximum de rezultate cu minimum de efort, deoarece sfîrşitul războiului a fost anunţat la cîteva zile după raidul meu asupra Hiroshimei. O săptămînă după ce împăratul Japoniei proclamase sfîrşitul ostilităţilor şi acceptase, în sfîrşit, noul ultimatum dat de aliaţi, m-am dus din nou la Hiroshima. Cunoşteam deja rezultatele obţinute. Văzusem fotografiile aeriene luate de către aviaţia noastră. Cînd am străbătut oraşul distrus de bomba atomică, nu am avut decît o singură reacţie : «Good Job !» Cu alte cuvinte, munca mea fusese îndeplinită în bune condiţii...“

Paul W. Tibbets. Supranumit „asul de la Tinian“. Vioara întîi în sinistrul bombardament „Numărul treisprezece“ din 6 august 1945. Jovial, i-a declarat cu mulţumire unui reporter : „Am executat cu succes o misiune care a contribuit la terminarea imediată a războiului, salvînd astfel milioane de vieţi japoneze şi americane. Eram aşa de convins de necesitatea acestui lucru, încît a doua zi aş fi fost gata să reîncep cu o bombă cu hidrogen !...“

Iată ce declară „adevărații“ eroi ! Pe cînd „dezaxatul“ de Eatherly ?

„M-am hotărît să distrug figura eroului, scria Claude Eatherly unui prieten. Această figură îi este necesară societății noastre pentru a se convinge de dreptatea cauzei sale... Societatea nu vrea să recunoască vina mea, pentru că, în acest caz, ar trebui să recunoască propria ei răspundere, care e cu mult mai mare.“ Și în altă scrisoare : „Pentru majoritatea semenilor noștri, revolta mea împotriva falsei morale va părea absurdă. Dar mie îmi este indiferent ce cred alții despre fizionomia mea morală. Nu mă interesează decît un singur lucru : ca ceea ce fac eu să pună pe gînduri. Poate că, pînă la urmă, vor ajunge la concluzia că cele comise la Hiroshima și Nagasaki nu trebuie să se mai repete niciodată, nici în timpul vieții lor și nici a copiilor lor... Le-am scris locuitorlor din Hiroshima și le-am explicat că eu sînt maiorul care a dat semnalul de «începere». după care a urmat distrugerea orașului lor. Le-am cerut iertare. Am impresia că glasurile celor înmormîntați sub cenușa Hiroshimei emit puternice apeluri de pace, și eu sper că oamenii vor făuri împreună un viitor mai bun. Omului îi e dat să trăiască o singură dată. Dacă experiența vieții mele poate fi folosită pentru binele omenirii, așa să fie. Dar eu nu doresc nici bani, nici glorie... Numai în felul acesta îmi pot răscumpăra vina.“

Într-adevăr, Eatherly refuzase și gloria, și banii. A respins oferta de o sută de mii de dolari promiși de o casă cinematografică din Hollywood, dispusă să toarne un film inspirat din viața lui... Și, în concepția pragmatismului american, un tip care refuză așa ceva e un nebun incurabil !

Cînd a participat la bombardarea Hiroshimei, era tînăr, frumos, plin de planuri de viitor. Avea 26 de ani. După cincisprezece ani de coșmar neîntrerupt, după peregrinări forțate de la un psihiatru la altul, somitățile medicale ale armatei au hotărît să-l interneze pe viață într-o casă de nebuni. Cu cîțiva ani în urmă, mai era încă internat în salonul 10 din pavilionul pentru alienați din sanatoriul de la Waco, unde se află bolnavii cu formele cele mai grave : furibunzii și incurabilii. **Apoi nu s-a mai auzit nimic despre el.**

Și, totuși, filmul despre „eroul" Hiroshimei s-a turnat. Fără să se mai apeleze la elemente din viața concretă a vreunuia dintre membrii echipajelor care au efectuat bombardamentul „numărul 13", a fost creat un personaj conform cerințelor societății. *Ultima decizie*, filmul în care joacă surîzătorul și regretatul Robert Taylor, se termină printr-un „happy-end". Pilotul care a aruncat bomba asupra Hiroshimei, pecetluind astfel sfîrșitul celui de al doilea război mondial, este felicitat din toate părțile. Are o iubită, o mamă duioasă, o misiune, un ideal. Este un superman disciplinat, știind să se supună ordinelor și să nu-și facă mustrări de conștiință. În urma lui, un oraș pașnic, cu zeci de mii de copii, rămîne făcut praf și pulbere. Dintr-o singură lovitură. În urma unei „ultime decizii", asumată de cei dispuși să răspundă numai în fața istoriei, care nu pune niciodată întrebări prea jenante învingătorilor. Publicul iese din sălile de cinema cutremurat de teribila forță a bombei, dar în același timp cucerit de surîsul fermecătorului „erou de la Hiroshima".

Dar, în viață, de multe ori, e altfel decît în filme...

*

* *

În viață poți da peste un astfel de anunț publicitar care te poate convinge că „psihopatia nuclearis" poate recidiva, deși omul rămîne o ființă prevăzătoare :

„Întreaga ta familie poate fi mîine rasă de pe fața pămîntului ! Tu o poți salva chiar azi de urmările unui :

«N U C L E A R A T T A C K !»

Asigură pe loc securitatea familiei tale ! 7 tone de ciment. Adăpostul antiatomic de tipul «J-T» reprezintă diferența dintre viață și moarte. El poate fi instalat în beci sau în curtea casei. Instalarea durează între 24 și 48 de ore. Familia ta va fi asigurată de stratul de beton armat și de învelișul de opt tone de pămînt ! Înăuntru, toate instalațiile sanitare. Aer condiționat. Construit după un proiect științific de cea mai înaltă calitate. Capabil să reziste la cele mai colosale explozii. Recomandat de Comandamentul apărării pasive. Expus recent la Pentagon. Acest adăpost vă

mărește șansele de supraviețuire. Nici un fel de numerar. Rate lunare timp de 3 ani..."

O reclamă bună nu îl neglijează niciodată pe Dumnezeu. La rubrica „Religie" a săptămînalului *Time* a apărut o fotografie ciudată. Familia unui om de afaceri din Austin (Texas), compusă din cinci persoane mature și doi copii, surprinsă de obiectivul fotografic în adăpostul subteran și privat antiatomic. Familia pașnicului posesor se înarmase cu patru carabine și un revolver „Magnum". Asta, pentru apărarea din interior față de eventualii prieteni și vecini mai puțin prevăzători. Cît despre posibilitatea pătrunderii unor intruși în adăpostul familiei, mai înainte ca aceasta să fi putut face uz de propriul său cavou antiatomic, proprietarul s-a înarmat cu un număr suficient de grenade și bombe cu gaze lacrimogene. „Nici una din normele moralei creștine — declara negru pe alb un slujitor al Domnului cu înalte funcții în ierarhia ecleziastică — nu poate interzice, în astfel de cazuri, folosirea oricăror mijloace pentru apărarea personală și a familiei."

Și cineva se întreba :

— Imaginați-vă un copil la ușa adăpostului, plîngînd : „Lăsați-mă să intru !"

*
* *

Cutremurătoarea povestire are la baza ei un raport alcătuit de un comitet științific, la cererea Senatului american. Publicat inițial în Buletinul comitetului pentru informarea nucleară, constituit de către locuitorii orașului Saint Louis, raportul reprezintă sinteza declarațiilor făcute de savanții consultați de dr. Florence Moog, profesoară la Universitatea din Washington, asistată de un medic și un fizician. Iată, pe scurt, cîteva din elementele dosarului întocmit :

Cele două bombe aruncate asupra orașului Saint Louis au fost, respectiv, de 10 și 8 megatone. Craterul provocat de explozie are mai mult de un kilometru și jumătate diametru și o adîncime de o sută de metri. Din cei 900 000 de locuitori, supraviețuiesc exploziilor atomice doar 17.000 Explozia și valul de căldură pe care ea le-a produs au

distrus aproape tot orașul pînă departe, dincolo de marginile sale.

...Din toate direcțiile, vînturi puternice s-au pornit convergent către centrul exploziei. O uriașă coloană de fum s-a ridicat deasupra zonei incendiate. Lipsa de oxigen și fumul au provocat moartea unui mare număr de oameni care supraviețuiseră exploziei. Pădurile și cîmpiile din vecinătatea orașului au luat și ele foc. Purtate de vînt, flăcările au făcut ravagii în statele Missouri și Illinois. Pădurile au ars timp de două săptămîni, pînă ce ploi puternice au stins imensa cantitate de jăratic...

...Radiațiile, care la început au făcut puține victime, au adus, după cîteva săptămîni, leucemia, pneumonia, cancerul, răspîndindu-le în rîndurile populației celor două state atinse inițial, și apoi și în Indiana. Toate ploile locale au devenit radioactive. Solul contaminat avea să rămînă pentru multă vreme steril, iar dispariția vegetației care reținea apele a dezlănțuit, primăvara, grave inundații...

...Puținele spitale rămase în picioare sînt cu totul neîncăpătoare pentru afluxul interminabil de răniți și bolnavi. Medicamentele s-au terminat, bandajele la fel. Durerile devin insuportabile, iar calmante nu se mai găsesc. De aprovizionare dinafară, nici vorbă. Au fost întrerupte pînă și legăturile telefonice.

...Foamea începe să-i secere pe ultimii supraviețuitori Nu pot fi consumate decît alimentele din cutiile de conserve ale căror capace au rezistat la fantastica presiune a suflului și la căldură. Carnea este interzisă. S-a stabilit că într-o jumătate de litru de lapte se găsește suficient iod radioactiv pentru a distruge tiroida unui copil...

...Locuințele sînt invadate de insecte, unele necunoscute pînă acum, și de șoareci. Săpunul lipsește. Antibioticele, de asemenea. Rezistența organismului omenesc la infecție, la răceală, scade mereu. Un simplu guturai înseamnă moartea...

...Oamenii se întreabă dacă viața va mai reapărea aici, vreodată, așa cum a fost... Va recăpăta peisajul atributele verzi ale cîmpiilor și pădurilor ? Un biolog afirmă că pădurile și cîmpiile vor reveni. Dar abia peste cîteva secole...

O precizare : „În această povestire fantastică nu există nici un amănunt care să nu fie conform datelor ştiinţifice stabilite de savanţi."

Şi un avertisment :

„Toate acestea ar fi posibile dacă..."

*

* *

Şi iată-le posibile în filmul marelui regizor american Stanley Kramer, *Ultimul ţărm.* Un război atomic, izbucnit dintr-o „greşeală tehnică", a stîrpit definitiv viaţa pe patru continente. Numai Australia, aflată temporar în afara zonei de radioactivitate, mai are de trăit cîteva săptămîni pînă cînd curenţii de aer vor aduce din emisfera boreală pulberea ucigătoare împrăştiată de exploziile nucleare. Melbourne a devenit un oraş straniu (lipsa de benzină a reînviat mijloace de locomoţie anacronice), în care trăiesc oameni iremediabil condamnaţi la moarte. Frica generală în faţa inevitabilului este temperată doar de un fatalism nemărturisit, dar cît se poate de evident. Ultimii supravieţuitori de pe planetă nu mai acuză, dar în tot ceea ce întreprind se întrevede conştiinţa că împotriva lor, împotriva umanităţii s-a produs o crimă ireparabilă. Cei mai lucizi dintre ei se întreabă cum s-a putut dezlănţui o astfel de tragedie ? Încercînd să reconstituie succesiunea faptelor care au precedat catastrofa, ei recunosc posibilitatea greşelii.

Odată „eroarea" comisă, n-a mai putut fi prin nimic corectată.

Cum decurg ultimele zile ale ultimilor supravieţuitori ai planetei ? Deocamdată trăiesc. Stanley Kramer nu-i înfăţişează nici nebuni, nici disperaţi, nici anarhişti. Deviza „după mine potopul" şi-a pierdut orice semnificaţie. Condamnaţii îşi aşteaptă sfîrşitul. Dar iată că, de undeva, din lumea moartă, străbate pînă aici un straniu şi indescifrabil semnal morse. Ziua, noaptea, ceasuri în şir, acest semnal enigmatic, care străbate eterul, îi obsedează pe locuitorii „ultimului ţărm", mai puternic decît ideea inevitabilei lor pieiri. Poate acolo, pe restul de planetă intrat definitiv în imperiul morţii, mai există încă viaţă... Poate că cineva

lansează spre lumea care, eventual, a supraviețuit un strigăt de ajutor... Cu tot riscul acțiunii lor, cîțiva temerari se îmbarcă pe un submarin și pornesc spre zona neantului. Oamenii aceștia nu mai au ce pierde. Măcar să-și satisfacă ultima curiozitate. Localizarea semnalelor îi duce spre San Francisco. Ajunși acolo, găsesc orașul intact, dar mort. Nimic n-a fost distrus, decît viața. Ca după explozia unei bombe „curate", cu neutroni. Mașinile s-au oprit acolo unde le-a surprins catastrofa, magazinele sînt deschise, pe străzile pustii vîntul împinge ziare vechi. Viața a dispărut cu desăvîrșire. Nu se vede nici un om, nici o pasăre, nici măcar o muscă. Totul e mut și încremenit. Și, totuși, detectoarele goniometrice arată că semnalele morse sînt lansate din acest oraș. Unul dintre eroi se aventurează în lumea morții nucleare, ținută pentru cîteva ceasuri la respect de costumele de protecție antiatomică și de tubul de oxigen adus de pe „ultimul țărm".

Ecoul semnalelor de neînțeles duce spre birourile unei centrale electrice. Aici, motoarele mai funcționează încă, singure. La poarta uzinei, firma de neon e aprinsă, iar generatoarele produc, pentru nimeni, curent electric. Oamenii n-au mai apucat să întoarcă manetele de comandă care să oprească mersul motoarelor. Semnalele se aud tot mai aproape. Și, cînd temerarul explorator ajunge în camera de unde ele sînt emise, înțelege că totul a fost zadarnic... O sticlă de coca-cola băută pe jumătate și răsturnată cu gîtul în sforicica de manevrare a jaluzelelor de la fereastră se clatină într-un echilibru precar. Geamul a fost spart, jaluzelele sînt împinse de vînt, sforicica se ridică sau coboară după mișcarea perdelei, și gîtul sticlei bate fără nici o noimă în butonul de comandă al unui telegraf morse. Asta e totul. Omul atras de iluzia vieții pe planeta moartă ridică sticla băută doar pe jumătate, oprește activitatea inutilă a centralei electrice, stinge firma de neon de la intrare și pleacă.

La puțin timp după ce submarinul se întoarce din ciudata lui expediție, la Melbourne se anunță apropierea norilor radioactivi aducători de moarte... Într-o bună dimineață, înainte de dezlănțuirea ploii ucigătoare, cei din

urmă locuitori ai planetei, refugiaţii de pe „Ultimul ţărm“, se aşează tăcuţi în rînd pentru a primi din mîna unui medic pilula care să-i scutească de chinuri. Utima colectivitate de pe Pămînt nu îşi poate oferi decît o sinucidere colectivă...

*
* *

Tema nimicirii vieţii pe Terra printr-un război nuclear generalizat, izbucnit dintr-o greşeală, a făcut obiectul multor scrieri. În cartea sa *Ultimatum* Mordecai Roshwald „reproduce“ jurnalul unui ofiţer atomist concentrat la o bază subterană situată la 1.300 metri adîncime — gigant adăpost antiatomic şi, totodată, loc pentru declanşarea printr-o simplă apăsare de buton a ripostei nucleare —, dotată cu toate cele necesare vieţii pentru o perioadă de... 500 de ani. Alte şase nivele supraetajează în subteran adăposturi pentru cîteva milioane de oameni. Dincolo, la „adversari“, se presupune că ar exista baze şi adăposturi similare. Cei de la nivelul 7 trăiesc sub pămînt complet izolaţi de restul lumii, ştiind că niciodată nu vor mai ieşi la suprafaţă, să vadă lumina soarelui. Au de toate, dar n-au cer. Au de toate, dar n-au lume. Au de toate, dar n-au viitor. Decît unul : apăsarea pe buton. Şi o infimă, dar incertă, şansă de supravieţuire. Cît ?

Şi războiul izbucneşte. Greşeala unui computer face ca una din tabere să lanseze asupra celeilalte 12 rachete nucleare. Riposta : 2 000 de rachete trimise pe capul adversarului. Riposta la ripostă — 6.000 de rachete. Riposta la riposta ripostei... Civilizaţia terestră dispare. Războiul n-a durat decît cîteva ore. Neutrii, ţările mici şi mijlocii, care s-au ţinut departe de hora atomică, se află printre primele victime. Rămîn doar cei din adîncuri. Pacea se încheie prin radio între supravieţuitorii provizorii, retraşi în adîncuri de pe o Terra devitalizată. Dar moartea atomică va pătrunde şi sub pămînt, pentru cei de la nivelurile superioare prin aerul viciat, pentru cei de dedesubtul lor, prin apa contaminată. Nici cei de la nivelul 7 nu scapă. O defecţiune la

reactorul nuclear pus să furnizeze energia necesară supravieţuirii aduce şi celor din străfunduri aceeaşi moarte. „Ceilalţi", adversarii, n-au altă soartă. Ultimul supravieţuitor, autorul jurnalului „reprodus" de Mordecai Roshwald, îşi aşteaptă la rîndul lui sfîrşitul. Nu mai are putere să scrie decît : „Prieteni... oameni... mamă... eu .. eu..." Atît.

Deci, şi de data aceasta n-a fost decît o greşeală. Veţi spune că astfel de lucruri nu se petrec decît în romane. Să recapitulăm acele fapte care n-au ieşit din imaginaţia vreunui scriitor. La 20 februarie 1971, un om din fortăreaţa atomică subterană din munţii Cheyenne a încurcat două benzi perforate, lansînd alarma faţă de un „enemy attack". Şi ce dacă ? Nu s-a întîmplat nimic ! Doar redactorii de la teleimprimatoarele radioului newyorkez şi-au uşurat năduful pretinzînd NORAD-ului să le schimbe indispensabilii fără nici o tocmeală. A fost doar o greşeală. O simplă şi stupidă greşeală. Şi n-a rămas singura.

La 9 noiembrie 1979, un computer defect de la baza NADAC din Colorado a dat alarma atomică. Avioanele de intercepţie şi-au luat zborul. Dar, după şase minute, s-a constatat că alarma fusese falsă. Computerul greşise. Avioanele s-au întors.

La 3 iunie 1980, la NORAD, din nou alarmă. De data asta nu mai încurcase nimeni benzile perforate. Pur şi simplu, spre Statele Unite venea o rachetă „inamică". Radarul o vedea, computerul o localiza. Riposta era gata de start. S-a constatat însă că „racheta" nu era decît o bucată dintr-o navă cosmică ce se dezagrega intrînd în straturile dense ale atmosferei. Trei zile mai tîrziu, la 6 iunie, altă dandana. Staţia de avertizare timpurie a rachetelor balistice — „Balistic Missile Early Warning Station" —, de la baza din Thule, „detectează" pe o rază de 3.000 de mile un stol întreg de rachete. Este anunţat NORAD-ul, „nervul vital" al sistemului american de avertizare. Se dă alarma. O sută de bombardiere B-52 sînt gata de decolare. „Boeing"-ul 747 prezidenţial, de la baza Andrews de lîngă Washington — cu pupitrul lui de comandă a ripostei — îşi încălzeşte reactoarele. Alarma se dovedeşte însă, la timp, falsă. Computerul defect făcuse o

afişare eronată. De ajuns însă ca pe strategii din Cheyenne să-i treacă toate sudorile.

Nu era însă pentru prima, şi nici pentru ultima dată. Într-un an şi jumătate, din aprilie 1979 pînă în noiembrie 1980, se dăduseră nu mai puţin de... 147 de alarme false.

Acolo, la 600 de metri adîncime sub muntele Cheyenne, decorul pare să aparţină ştiinţifico-fantasticului. Cincisprezece mari construcţii subterane, sprijinite pe 1.319 arcuri gigantice de oţel — pentru ca instalaţiile să fie independente de orice şoc — sînt încastrate în stîncă, dar pereţii lor nu ating piatra. Pe ecranele radar totul „se vede“ : evoluţia acelor peste 5.000 de obiecte care zboară în cosmos — sateliţii, resturi de rachete etc. —, lansarea altor rachete, indiferent de punctul de pe glob de unde îşi iau zborul, orice avion civil sau militar supersonic care evoluează în atmosferă sau în stratosferă. Nimic nu scapă ochiului vigilent al NORAD-ului. Senzorii plasaţi pe tot globul anunţă imediat centrala. Datele sînt prelucrate de 93 de sisteme de mare capacitate — computere de ultimă generaţie —, care localizează direcţia oricărui obiect zburător, calculînd cu rapiditate timpul atingerii „ţintei“. Totul nu durează decît cîteva minute.

„Dincolo“, la fel. Pentru „descurajarea reciprocă“, puterile nucleare acumulaseră pînă în 1980 peste 40.000 de bombe atomice şi cu hidrogen, ogive nucleare, rachete balistice intercontinentale. Totalul capacităţii de distrugere tradus în explozibil clasic... 15 tone de trinitrotoluen pe cap de locuitor al planetei...

La 22 noiembrie 1980, exact în ziua comemorării a 17 ani de la asasinarea lui John Fitzgerald Kennedy, şi la 18 zile de la alegerea celui de al 40—lea preşedinte al ţării, în persoana republicanului Ronald Reagan, Congresul american a aprobat cel mai mare buget militar din întreaga istorie de pace sau de război a Statelor Unite : 161 de miliarde de dolari pentru un singur an. Cu şapte la sută mai mult decît în anul precedent. Pe total, cheltuielile militare ale omenirii atingeau la acea dată colosala cifră de 487 de miliarde de dolari. Cît înseamnă asta ? Simplu de calculat. În răstimpul de trei secunde, cît vă trebuie ca să pronunţaţi răspicat cuvintele „patru sute optzeci şi şapte de miliarde de dolari“, arsenalele planetei — nu numai cele

americane, ci toate la un loc — au înghiţit deja peste 30 de milioane de dolari !

Şi se mai greşeşte, doar „errare humanum est". S-a greşit în ianuarie 1960, cînd un bombardier nuclear al Statelor Unite a pierdut, la Palomares, în Spania, 4 bombe cu hidrogen. Din fericire, nici una n-a explodat. Bombele dezmembrate au fost recuperate şi duse „acasă", dar a mai fost nevoie să se care în containere speciale, ermetic închise, şi 1.750 de tone de... pămînt contaminat. S-a mai greşit şi la Thule, în Groenlanda, cînd s-a prăbuşit un B-52 cu alte 4 bombe termonucleare. Şi acestea au fost recuperate, dar, odată cu ele, s-au umplut cu gheaţă şi zăpadă contaminate 600 de containere, care au fost duse să fie înmormîntate într-un „cimitir nuclear" din Carolina de Sud. De atunci, s-a mai greşit de cîteva ori. Pe colo, pe dincolo, de, ce să-i faci, tot omul e supus greşelii, că de-aia e om. La 19 septembrie 1980, în silozul atomic din Damascus, statul Arkansas, un paşnic lucrător de la întreţinere a scăpat de la 20 de metri înălţime o sculă de oţel care a căzut peste o rachetă „Titan II" cu ogivă nucleară. Forţa de deflagraţie a acesteia era de 24 megatone, cît şapte Hiroshime la un loc. Racheta n-a explodat. Ci doar încărcătura ei de combustibil. De ajuns pentru ca acoperişul de beton blindat al silozului, în greutate de 232 de tone, să fie scuipat ca un dop, odată cu ogiva nucleară. Au găsit-o într-o pădure şi au dus-o la Amarillo, în Texas. N-au fost decît un mort şi douăzeci şi unu de răniţi. Plus un Pămînt gata de moarte. Dar n-a murit.

Între 1975 şi 1979, în silozurile nucleare ale Statelor Unite s-au produs 125 de accidente. Nici unul fatal pentru omenire. Deocamdată. Şi nu le ştim decît pe cele divulgate presei, americanii fiind mai puţin „secretoşi" decît alţii, aşa că nu putem să avem decît o privire parţială asupra lucrurilor Mai puţin „secretoşi", dar nu la fel de puţin glumeţi. Un cetăţean a comparat măsurile de securitate nucleară cu o paraşută. „Şi dacă, lansîndu-mă cu ea, paraşuta nu se deschide ?" l-ar fi întrebat el pe negustorul ce vroia să i-o vîndă. „Nu-i nimic, veniţi la mine şi v-o schimb !"

Ce poţi să faci ? Să strigi : „Opriţi planeta, vreau să cobor“ ?

Cu privire la împingerea omenirii pe marginea prăpastiei prin „echilibrul teroarei“, umorul american aminteşte de cel ce cade de pe un zgîrie-nori, de la înălţimea de 80 de etaje. Pe la etajul 30, nefericitul îşi zice : „Hai că-i bine, pînă aici e încă bine !“

„Psihopatia nuclearis“ nu duce decît la neant. Cîtă dreptate avea Juvenal : „Cine îi va păzi pe paznici ?“

„În Dilema americană au fost reluate circa 80 de pagini, revăzute și adăugite, din volumul Cocteil Babilon, *de același autor.“*

I. G.